



Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA İLGİLİ SOSYAL
POLİTİKALAR: BİR DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI**

Dilek ÖZSOY

Doktora Tezi

Ankara, 2019

**TÜRKİYE’DE YOKSULLUKLA İLGİLİ SOSYAL
POLİTİKALAR: BİR DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI**

Dilek ÖZSOY

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY


Dilek ÖZSOY tarafından hazırlanan “Türkiye’de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikalar: Bir Değerlendirme Çalışması” başlıklı bu çalışma, 31/10/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.


Prof. Dr. Müniye Arzu İcağasıoğlu ÇOBAN (Başkan)


Prof. Dr. Kasım KARATAŞ (Danışman)


Doç. Dr. Melahat DEMİRBILEK


Doç. Dr. Ercüment ERBAY


Doç. Dr. Hüsamettin ÇETİN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge” kapsamında tezim aşağıdaki belirtilen koşullar haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi/H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü/Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.¹
- Enstitü/Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir.²
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.³

31/10/2019


Dilek Özsoy

i

“Lisansüstü tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime İlişkin Yönerge”

¹ Madde 6.1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

² Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. Şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

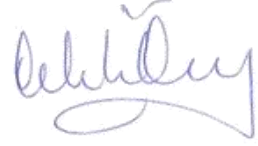
³ Madde 7.1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

*Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Kasım KARATAŞ danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.



Dilek ÖZSOY

TEŞEKKÜR

Tez konumun belirlenmesinde ve tez sürecinde çok değerli katkılarından dolayı sevgili danışmanım Prof. Dr. Kasım KARATAŞ'a desteği, yol göstericiliği ve yeni bakış açısı sunan görüşleri için çok teşekkür ederim. Değerlendirmelerindeki makro bakış açısı ile tezime sağladığı katkı benim için değerli bir rehber niteliğindedir.

Tez izleme komitemde yer alan ve yapıcı eleştirileriyle tez sürecimde katkı veren Prof. Dr. Münire Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN, Doç. Dr. Ercüment ERBAY hocalarıma; savunma sınavımda yer alan Doç. Dr. Melahat DEMİRBİLEK ve Doç. Dr. Hüsamettin ÇETİN hocalarıma çok teşekkür ediyorum.

Doktora dersleri süresince Sosyal Hizmet alanındaki derslerde emeği geçen tüm Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünün değerli hocalarına teşekkür ederim.

Çalışmam esnasında yoğun çalışma koşullarına karşın nitel anketime katılmayı kabul eden değerli katılımcılara ayrıca teşekkür ediyorum. Kendilerinin sabırlı tutumları ve içten cevapları çalışmamın temelini oluşturmuştur.

Tez çalışmam süresi boyunca bana destek olan tüm mesai arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Her zaman olduğu gibi tez çalışmam süresince sabır ve desteğini esirgemeyen, daima yüreklendiren sevgili eşime, kızıma, oğluma, anneme, babama ve kardeşlerime teşekkür ederim.

Çalışmamı sürekli takip ederek destek veren, bana inanan ve beni yüreklendiren tüm aileme sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

ÖZSOY, Dilek. *Türkiye’de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikalar: Bir Değerlendirme Çalışması*, Doktora, Ankara,2019.

Bu araştırmada, Türkiye’deki yoksullukla mücadeleye yönelik politikalar ele alınarak, yoksullukla ilgili politikaların çözümlemesi, politika geliştirme ve uygulama alanındaki uzmanların gözünden gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda yoksulluğa ilişkin politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında bilgi ve görüş sahibi olan kişilere nitel tasarımlı görüşme formu uygulanarak, yoksulluk politikaları konusunda, bürokrat, akademisyen, uygulayıcı ve siyasetçilerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmelerle yoksullukla mücadele politikalarının nasıl geliştirilebileceği konusuna ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Araştırmada yoksullukla mücadeleye yönelik politikalar açısından hükümet programları, beş yıllık kalkınma planları ve mevzuat irdelenerek, politika göstergeleri belirlenmiştir. Nitel veri toplama aracı olarak araştırmacının hazırladığı yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak 23 uzman ile görüşülmüştür. Elde edilen araştırma bulguları doğrultusunda yoksullukla mücadele politikalarının göstergeleri, yapısı, amacı, hedef kitlelere yönelik etkileri, politikaların yeterliliği ve etkinliği uzmanların gözü ile değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler ışığında Türkiye’de yoksullukla mücadele politikaları kapsamlı olarak ele alınmış, konuya ilişkin öneriler somut olarak sunulmuştur.

Araştırmada, katılımcılar yoksullukla mücadelenin sadece sosyal yardımlar ile sürdürülemeyeceğini, uzun dönemde yoksullukla mücadelede ekonomik kalkınma, gelir dağılımı, vergi ve ücret politikaları ile eğitim, sağlık, mesleki eğitim ve konut politikalarının birlikte, koordineli ve planlı olarak oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır.

Araştırma bulgularına göre Türkiye’de yoksullukla mücadele politikaları var olan ekonomik kaynaklara göre ağırlıklı olarak sosyal yardımlar üzerinden yürütülmekte olup sosyal hizmet alanı yeterince dikkate alınmamaktadır. Zaman içinde sosyal hak

kavramının gelişimine paralel olarak, katılımcılar yoksullukla mücadelenin hak temelli yürütülmesine ilişkin zihinsel dönüşümün yaşandığını belirterek, bu kavramın uygulamalara tam olarak yansiyabilmesi için yasal mevzuatın bu yönde değiştirilmesi ve buna uygun temel Kanunun en kısa zamanda yasalaşması gerekliliğini belirtmişlerdir. Var olan yapıda çok parçalı, dağınık ve tematik hedef kitleler üzerinden yürütülen yoksullukla mücadeleye yönelik politikaların “*asgari gelir desteği*” uygulaması ile daha etkin olarak uygulanabileceği ve hak temelli eksende yürütüleceği görüşü ortaya çıkmıştır. Araştırmada bağımlılık yaratmayan politikalar yürütmek amacıyla mutlak yoksullar için sürekli, mutlak yoksul dışındaki yoksullar için şarta bağlı desteklerin temel alınması görüşü hakim olmuştur.

Anahtar Sözcükler: *Yoksulluk, Sosyal Politika, Sosyal Yardım, Sosyal Hizmet*

ABSTRACT

ÖZSOY, Dilek. *Social Policies Related to Poverty in Turkey: An Evaluation Study*. Ankara, 2019.

In this research policies aimed at combating poverty in Turkey were carried out through the eyes of experts in the fields of policy development and implementation of poverty-related policies. In this context, in-depth interviews were conducted with bureaucrats, academicians, practitioners and politicians who are experts in the field of poverty policies by applying qualitative design interview form to the persons who have knowledge and opinion in the determination and implementation of poverty policies. With these evaluations, it was tried to shed light on how to develop policies to combat poverty.

In the research, government programs in terms of policies to combat poverty, five-year development plans and legislation have been examined and policy indicators have been determined. As a qualitative data collection tool, 23 experts were interviewed using the semi-structured interview form prepared by the researcher. In line with the findings of the research, indicators, structure, purpose, effects on the target groups, adequacy and effectiveness of policies against poverty have been evaluated with the eyes of experts. In the light of these assessments, poverty alleviation policies in Turkey were discussed extensively and suggestions on the subject were presented concretely.

In the study, participants emphasized that the struggle against poverty cannot be sustained only with social assistance, and that economic development, income distribution, tax and wage policies and education, health, vocational education and housing policies should be planned together with long term objectives as the struggle against poverty in the long term.

According to the findings, poverty alleviation policies are mainly implemented through the social assistance in Turkey, social services area is not sufficiently taken into account. In parallel with the development of the concept of social rights over time, the participants stated that there was a mental transformation related to the rights-based implementation of the struggle against poverty and stated that it is

necessary to change the legal legislation in this direction and enact the appropriate basic law as soon as possible in order to fully reflect this concept in the practices. In the existing structure, it has emerged that the policies aimed at combating poverty, carried out through multi-part, scattered and thematic target groups, can be implemented more effectively with the application of “minimum income support” and carried out on the right-based axis. In this research, the opinion that continuous support for the absolute poor and conditional support for the non-absolute poor should be based, was dominated, in order to carry out non-addictive policies.

Key Words: *Poverty, Social Policy, Social Assistance, Social Work*

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ÇİZELGELER DİZİNİ	xvi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xviii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xix
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE.....	2
1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1.1. Yoksulluk Kavramı.....	6
1.1.2. Yoksulluk Türleri.....	8
1.1.2.1. Mutlak Yoksulluk.....	8
1.1.2.2. Göreli Yoksulluk	9
1.1.2.3. İnsani Yoksulluk.....	11
1.2. SOSYAL SORUN OLARAK YOKSULLUK.....	13
1.2.1. Sosyal Sorun Olarak Yoksulluğun Geçmişi	13
1.2.2. Yoksulluğun Nedenleri	15
1.2.3. Yoksulluktan Etkilenenler	18
1.2.4. Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk	19
1.2.5. Yoksullukla İlgili Sosyal Politika ve Sosyal Devlet.....	23

1.3. YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI	30
1.3.1. Yoksullukla Mücadele Politikalarındaki Müdahale Yaklaşımları.....	31
1.3.1.1. Dolaylı Mücadele Yaklaşımı.....	34
1.3.1.2. Doğrudan Mücadele Yaklaşımı.....	37
1.3.2. Yoksullukla Mücadele Politikalarının İçerik Yapısı	38
1.3.2.1. Yoksullukla Mücadele Politikalarının Temelini Oluşturan Haklar Açısından Değerlendirme.....	40
1.3.2.2. Yoksullukla Mücadele Politikalarındaki Ölçütler Açısından Değerlendirme	43
1.4. ARAŞTIRMANIN SORUNU	43
1.5. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	44
1.6. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	45
1.7. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	45
2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI	
2.1. TÜRKİYE’DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ TARİHSEL SÜRECİ.....	47
2.2. HÜKÜMET PROGRAMLARINDA YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI.....	56
2.3. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARINDA YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI	90
2.3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967.....	90
2.3.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972	91
2.3.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977	94
2.3.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983.....	96
2.3.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989.....	99
2.3.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990- 1994.....	100
2.3.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996 – 2000	101
2.3.8. Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001- 2005	103

2.3.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013)	106
2.3.10. Onuncu Kalkınma Planı (2014 – 2018)	108
2.4. TÜRKİYE’DE HUKUKİ DÜZENLEMELERDE YOKSULLUKLA MÜCADELE	110
2.5. TÜRKİYE’DE MÜDAHALE YÖNÜYLE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI	128
2.5.1. Dolaylı Mücadele Yaklaşımlarına Göre Yoksullukla Mücadele Politikaları	129
2.5.1.1. Ekonomik Büyüme	129
2.5.1.2. Gelir Dağılımının Düzeltilmesi ve Vergi Politikaları	131
2.5.2. Doğrudan Mücadele Yaklaşımlarına Göre Yoksullukla Mücadele Politikaları.....	131
2.5.2.1. Vergi İstisnaları, Vergi Muafiyetleri, Vergi İndirimleri.....	131
2.5.2.2. İstihdam Politikaları	133
2.5.2.2.1. Doğrudan İş Yaratma Politikaları	134
2.5.2.2.2. Yoksul Kesimlere Mesleki Bilgi ve Beceri Kazandırma	134
2.5.2.2.3. İstihdam Teşvikleri ve İstihdam Yardımları	136
2.5.2.2.4. Kayıt dışı İstihdamı Azaltıcı Uygulamalar	137
2.5.2.3. Gelir Artırıcı Projeler	137
2.5.2.4. Sosyal Ayni Yardımlar	138
2.5.2.4.1. Aile Yardımları	140
2.5.2.4.2. Eğitim Yardımları	141
2.5.2.4.3. Engelli Yardımları.....	142
2.5.2.4.4. Yaşlı Yardımları.....	143
2.5.2.4.5. Özel Amaçlı Yardımlar	143
2.5.2.5. Sosyal Nakdi Yardımlar	143
2.5.2.5.1. Aile Yardımları	144
2.5.2.5.2. Eğitim Yardımları	145

2.5.2.5.3. Engelli Yardımları.....	146
2.5.2.5.4. Yaşlı Yardımları.....	147
2.5.2.5.5. Sağlık Yardımları.....	147
2.5.2.5.6. Özel Amaçlı Yardımlar.....	148
3. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE YOKSULLUK	156
3.1. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK.....	157
3.1.1. Türkiye'de Harcamaya Dayalı Yoksulluk	157
3.1.1.1. Harcamaya Dayalı Birey Yoksulluğu.....	158
3.1.1.2. Hane Halkı Yapısına Göre Yoksulluk.....	164
3.1.2. Türkiye'de Gelire Dayalı Yoksulluk	172
3.1.1.1. Gelire Dayalı Birey Yoksulluğu.....	172
3.1.1.2. Hane Halkı Tipine Göre Yoksulluk.....	174
3.1.1.3. Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk	175
3.2. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI	177
3.2.1. Türkiye Gini Katsayısı.....	177
3.2.2. Türkiye Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Dayalı Gelir Grupları.....	178
3.2.3. Türkiye Yüzde Paylar Göstergesi (P80/P20).....	182
4.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	185
4.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	185
4.2. NİTEL İÇERİK ÇÖZÜMLEMESİ.....	185
4.2.1. Verilerin Toplanması	186
4.2.2. Nitel Veri Toplama Tekniği: Derinlemesine Görüşmeler	189
4.2.3. Çalışma Evreni.....	189
4.2.4. Araştırma Etiği.....	190
4.2.5. Veri Toplama Süreci.....	191

4.2.6. Araştırmaya Katılan Bireylerin Tanıtıcı Bilgileri.....	192
4.2.7. Verilerin Çözümlemesi.....	194
5.BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM.....	198
5.1. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ TANIMLANMA GÖSTERGELERİ.....	200
5.1.1. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikası	201
5.1.1.1. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikasının Tanımı	202
5.1.1.2. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikasının Amacı ve Hedefi ..	205
5.1.2. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarındaki Uluslararası Ölçütler	210
5.1.2.1. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Kapsamında Sosyal Politikalarda Temel Alınan Uluslararası Sözleşmeler	215
5.1.2.2. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarında Uluslararası Sözleşmelerin Hedef, Strateji ve Hak Anlayışı	217
5.1.2.3. Yoksullukla Mücadele Kapsamında Sosyal Politikalarda Model Alınan Ülkeler	225
5.2 TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ YAPISI.....	232
5.2.1. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarında Temel Alınan Hedef Kitle	232
5.2.2. Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikaların Temel Bileşenleri.....	241
5.2.3. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Niteliği	250
5.2.4. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarındaki Yaklaşımlar	267
5.2.5. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarda Dolaylı ve Dolaysız Politikaların Etkinliği.....	277
5.3 TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ UYGULAMA AŞAMALARINDA HEDEF KİTLELERE ETKİLERİ	283
5.3.1. Türkiye’deki Yoksullukla Mücadele Politikalarının Engelliler Üzerindeki Etkileri	286
5.3.2. Türkiye’deki Yoksullukla Mücadele Politikalarının Yaşlılar Üzerindeki Etkileri	305

5.3.3. Türkiye'deki Yoksullukla Mücadele Politikalarının Kadınlar Üzerindeki Etkileri	316
5.3.4. Türkiye'deki Yoksullukla Mücadele Politikalarının Çocuklar Üzerindeki Etkileri	330
5.3.5. Türkiye'deki Yoksullukla Mücadele Politikalarının Aile Üzerindeki Etkileri	347
5.3.6. Türkiye'deki Yoksullukla Mücadele Politikalarının Göçmen ve Mülteciler Üzerindeki Etkileri.....	354
5.4. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA İLGİLİ SOSYAL POLİTİKALARIN YETERLİLİĞİ.....	365
5.4.1. Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikaların Yasal Yeterliliği	365
5.4.2. Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikaların Yönetmelik Yeterliliği..	373
5.4.3. Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikaların Finansal Yeterliliği ..	381
5.4.4. Türkiye'de Yoksullukla Mücadeleye Dair Politikaların Uzmanlaşmış İnsan Gücü Yeterliliği	384
5.4.5. Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikaların Veri Yeterliliği.....	388
5.5. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA İLGİLİ SOSYAL POLİTİKALARDAKİ EKSİK VE HATALI UYGULAMALARI.....	392
5.5.1. Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politika Uygulamalarının Eksik Yönleri	393
5.5.2. Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politika Uygulamalarının Hatalı Yönleri	396
6. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER.....	406
6.1. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ YAPISI VE NİTELİĞİNE İLİŞKİN SONUÇ VE ÖNERİLER.....	406
6.2. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ UYGULAMA AŞAMALARINDA HEDEF KİTLELERE YÖNELİK SONUÇ	
6.2.1. Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Kapsamındaki Sosyal Politikaların Engellilere Yönelik Sonuçları ve Öneriler	412
6.2.2. Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Kapsamındaki Sosyal Politikaların Yaşlılara Yönelik Sonuçları ve Öneriler.....	414

6.2.3. Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Kapsamındaki Sosyal Politikaların Kadınlara Yönelik Sonuçları ve Öneriler	416
6.2.4. Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Kapsamındaki Sosyal Politikaların Çocuklara Yönelik Sonuçları ve Öneriler.....	419
6.2.5. Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Kapsamındaki Sosyal Politikaların Ailelere Yönelik Sonuçları ve Öneriler	421
6.2.6. Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Kapsamındaki Sosyal Politikaların Göçmen ve Mültecilere Yönelik Sonuçları ve Öneriler	423
6.3. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ YETERLİLİĞİNE İLİŞKİN SONUÇ.....	425
6.4. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA İLGİLİ SOSYAL POLİTİKALARA ELEŞTİREL BAKIŞ.....	432
SON SÖZ YERİNE... ..	437
KAYNAKÇA	443
EKLER.....	458

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1: 1992-2018 Yıllarına Ait Yoksulluk Konusu ile İlgili Lisansüstü Tez Sayıları ve Dağılımı.....	3
Çizelge 2: Yıllar İtibariyle Yoksulluk Konusu İle İlgili Lisansüstü Tez Sayıları ve Dağılımı.....	4
Çizelge 3: Yoksulluk ve Dezavantajlı Gruplar.....	18
Çizelge 4: Yoksullukla Mücadeleye İlişkin Çözümler ve Çözümleme Düzeyi.....	23
Çizelge 5: Hükümetlerin Yoksulluğa İlişkin Yaklaşımları.....	54
Çizelge 6: Kişi Başı GSYH Değerleri, 2006-2017.....	130
Çizelge 7: Sağlayıcı Kurum Ayrımında Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Politikalar Kapsamındaki Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler.....	150
Çizelge 8: Mücadele Yaklaşımı Ayrımında Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Politikalara İlişkin Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler.....	153
Çizelge 9: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Birey Yoksulluk Oranları (%), Türkiye, Kent, Kır, 2002-2015.....	159
Çizelge 10: Birey Yoksulluk Oranı ve Kişi Başı GSYH, Türkiye 2002, 2015.....	163
Çizelge 11: Harcamaya Dayalı Görelî Birey Yoksulluk Oranları (%), Türkiye, Kent, Kır, 2002-2009.....	163
Çizelge 12: Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Yoksul Hane Halkı Oranları (%), 2002-2009.....	165
Çizelge 13: Hane Halkı Türüne Göre Yoksul Hane Halkı Oranları (%), 2002-2009.....	167
Çizelge 14: Hane Halkı Türüne Göre Yoksul Hane Halkı Oranları Artış Hızı (%). 167	167
Çizelge 15: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Sınırı, Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranları, 2006-2017.....	173
Çizelge 16: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine ve Hane Halkı Tipine Göre Yoksulluk Oranları, 2006-2017.....	175
Çizelge 17: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları, 2006-2017.....	176
Çizelge 18: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre Sıralı % 10'luk Gruplara Göre Yıllık Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirinin Dağılımı, 2006-2017.....	179
Çizelge 19: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre % 20'lik Gruplara Göre Yıllık Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirinin Dağılımı, 2006-2017.....	182
Çizelge 20: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre P80/P20 Oranı, 2006-2017.....	183
Çizelge 21: Araştırmaya Katılım Sağlayanlar ve Görüşme Süreleri.....	193
Çizelge 22: Türkiye'deki Sosyal Yardım Programlarının Faydalanma Niteliği, 2015.....	247
Çizelge 23: Türkiye'de Sosyal Yardımlara Aktarılan Kaynak (Milyon TL), 2013-2018.....	249

Çizelge 24: Türkiye’de Sosyal Yardımlara Aktarılan Kaynakların Dağılımı (%), 2013-2018.....	249
Çizelge 25: Türkiye’de Uygulanan Sosyal Yardım Programları, Niteliği, Hedef Kitlesi, Finansman Kaynağı, İş Birliği Yapılan Kurumlar.....	255
Çizelge 26: Katılımcıların Türkiye’deki Sosyal Politikaların Niteliğine Yönelik Değerlendirmeleri.....	262
Çizelge 27: Esas İşleri Nedeniyle Herhangi Bir SGK’ya Kayıtlı Olmayanların Sayısı, 1988, 2017, (Bin kişi, 15+ yaş).....	281
Çizelge 28: Esas İşleri Nedeniyle Herhangi Bir SGK’ya Kayıtlı Olmayanların Yıllar Ve Cinsiyete Göre İşteki Durumu, (Bin kişi, 15+ yaş).....	282
Çizelge 29: Türkiye’de Engelli İstihdam Sayısı, 2013-2016.....	290
Çizelge 30: Yıllar İtibariyle Engelli Aylıkları ve Asgari Ücret Değerleri, 2002-2018.....	295
Çizelge 31: Yıllar İtibariyle Engelli Aylıkları ve Asgari Ücret Değerlerinin Artış Hızları, 2002-2018.....	296
Çizelge 32: Yıllar İtibariyle Engelli Aylıklarının Asgari Ücret İçindeki Oranları (%), 2002-2018.....	297
Çizelge 33: Senaryolara Göre Seçilmiş Yaş Grupları Nüfusları, 2018, 2023, 2040, 2060, 2080.....	307
Çizelge 34: Senaryolara Göre Seçilmiş Yaş Grupları Nüfusları Oranları, 2018, 2023, 2040, 2060, 2080.....	308
Çizelge 35: 65 Yaş Aylığı ve Asgari Ücret Yıllık Değerleri ve Yıllık Artış Hızları, 2002-2018.....	310
Çizelge 36: ŞÖNİM Yararlanıcı Sayıları, 2013-2018.....	328
Çizelge 37: Özel ve Gündüz Bakımevlerinde Bakılan Çocuk Sayısı ve Kreşlerin Toplam Kapasitesi.....	333
Çizelge 38: Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinden Ücretsiz Bakım Hizmetinden Yararlanan Çocuk Sayıları.....	333
Çizelge 39: Ücretsiz Bakım Hizmeti Alan Çocuk Sayısının Toplam Bakılan Çocuk Sayısına Oranı (%).....	333
Çizelge 40: Çocuk Hizmetleri Kuruluşları, 2005, 2019.....	335
Çizelge 41: Yıllar İtibariyle Aile Yanına Döndürülmesi Amacıyla SED Verilen Çocuk Sayısı, 2002-2018.....	335
Çizelge 42: Çocuklara Sağlanan Aylık Sosyal Yardım Tutarları, 2011-2018.....	340
Çizelge 43: Sosyal Politikaların Temel Kanunlarının Değişen veya İptal Edilen Madde Sayıları.....	370
Çizelge 44: Sosyal Yardımların GSYH’ye Oranları ve Aile Başına Sosyal Yardım Verileri, 2014-2016.....	382
Çizelge 45: 2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Engelli Aylıklarından Yararlanan Sayısı.....	415
Çizelge 46: Türkiye’de Sosyal Yardım Alan Hane Sayısı, 2013-2018.....	439
Çizelge 47: Türkiye’de Sosyal Yardım Alan Hane Artış Hızı (%), 2013-2018.....	439

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Gıda Yoksulluğu (Açlık) Oranları (%), Türkiye, Kent, Kır, 2002-2009	160
Şekil 2: Gıda+Gıda Dışı Yoksulluk Birey Yoksulluk Oranları (%), Türkiye, Kent, Kır, 2002-2009	161
Şekil 3: Türkiye Birey Yoksulluk Oranı (Kişi Başı Günlük 2,15 \$ Altı) (%), 2002-2015	162
Şekil 4: Türkiye Birey Yoksulluk Oranı (Kişi Başı Günlük 4,3 \$ Altı) (%), 2002-2015	162
Şekil 5: Harcamaya Dayalı Görelî Birey Yoksulluk Oranları (%), Türkiye, Kent, Kır, 2002-2015	164
Şekil 6: Yoksul Hane Halkı Oranları (%), Hane Halkı Büyüklüğüne Göre, Türkiye, 2002-2009	166
Şekil 7: Hane Halkı Türüne Göre Yoksulluk Oranları (%), Türkiye, 2002-2009	169
Şekil 8: Hane Halkı Türüne Göre Yoksulluk Oranları (%), Kent, 2002-2009	170
Şekil 9: Hane Halkı Türüne Göre Yoksulluk Oranları (%), Kır, 2002-2009	171
Şekil 10: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Geliri Yaklaşımına Göre Hesaplanan Yoksulluk Oranları, 2006-2017	174
Şekil 11: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları, 2006-2017	176
Şekil 12: Gini Katsayısı (Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre), 2006-2017	178
Şekil 13: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre Sıralı % 10'luk Gruplara Göre Yıllık Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirinin Dağılımı, 2006-2017, İlk Yüzde 50'lik Grup	180
Şekil 14: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre Sıralı % 10'luk Gruplara Göre Yıllık Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirinin Dağılımı, 2006-2017, İkinci Yüzde 50'lik Grup	181
Şekil 15: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre P80/P20 Oranı, 2006-2017	183
Şekil 16: Yoksullukla mücadeleyle yönelik sosyal politikaların içerik çözümlemesi	196
Şekil 17: Türkiye'de Uygulanan Sosyal Yardım Programları	260
Şekil 18: Engelli Aylığının Asgari Ücret İçindeki Oranı (%), 2002-2018	298
Şekil 19: Engelli Yakını Aylığının Asgari Ücret İçindeki Oranı (%), 2005-2018 ...	298
Şekil 20: Yıllar İtibariyle 65 Yaş Aylığı ve Asgari Ücret Değerleri, 2002,2018	311
Şekil 21: Yıllar İtibariyle 65 Yaş Aylığının Asgari Ücret İçindeki Oranları, 2002,2018	312
Şekil 22: Yıllara Göre Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması Kapsamında SED Verilen Toplam Çocuk Sayısı, 2002-2018	336
Şekil 23: Yıllara Göre Korunmaya Muhtaç Durumda Olup Korunma Kararı Alınmadan Aile Yanında Destelenen Çocuk Sayısı, 2002-2018	336

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ADEM	: Aile Destek Merkezleri
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ASDEP	: Aile Sosyal Destek Programı
BSYS	: Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
ÇEKOM	: Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi
ÇODEM	: Çocuk Destek Merkezleri
ÇOKİM	: Çocuk Koruma, İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi
DB	: Dünya Bankası
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EAPN	: Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı (European Anti-Poverty Network)
EDES	: Engelli Destek Programı
ERDEP	: Erişilebilirlik Destek Projesi
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KASDEP	: Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi
KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşekkülleri
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (Organization for Economic Co-operation and Development)
SED	: Sosyal ve Ekonomik Destek
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SODAM	: Sosyal Dayanışma Merkezleri
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
STK	: Sivil Toplum Kuruluğu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
SYGM	: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
ŞÖNİM	: Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UDEP	: Ulaşılabilirlik Destek Projeleri
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
YADES	: Yaşlı Destek Programı
YÖK	: Yüksek Öğrenim Kurumu

GİRİŞ

Yoksulluk tüm çağlarda ve tüm toplumlarda var olan ve çözüm amaçlı farklı politikaların ve yöntemlerin uygulandığı bir olgudur. Çok yönlülüğü ve karmaşıklığı nedeniyle yoksulluğun kavram olarak tanımlanması kolay değildir. Yoksulluk kavramının tanımlanmasında farklı görüşlerin bulunmasının en önemli nedenlerinden biri yoksulluğun kaynağının neler olduğuna dair görüş farklılıklarıdır. Bazı görüşler yoksulluğu var olan sistemin bir ürünü olarak değerlendirirken bazıları yoksulluğu yoksul kişilerin niteliğine dayandırmaktadırlar. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, yoksulluğun bireyselliği ve yapısalılığı konusundaki tartışmalarda bazı görüşler yoksulluğun bireysel niteliklerden kaynaklandığını savunurken diğerleri kapitalist piyasa ilişkilerinin sonucunda, yoksulluğun yapısal bir niteliğe büründüğünü belirtmişlerdir.

Yoksulluğun pek çok toplumsal sorunla ilgili olması nedeniyle yoksullukla mücadele politikalarının da çok boyutlu olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Yoksullukla mücadele politikalarında, toplumsal yapının özellikleri, demografik yapısı, ülkenin ekonomik refah düzeyi ve toplumun sosyal yapısı politikaların belirlenmesinde ve zaman içinde değişiminde önem kazanmaktadır.

Yoksullukla mücadelede ekonomik büyüme ve kalkınmanın temel alındığı dolaylı müdahalelerle birlikte devletin sahip olduğu müdahale araçlarının kullanımıyla yoksullukla mücadele alanına doğrudan müdahale edebilmektedir. Bu müdahalelerin temelini sosyal yardımlar ve sosyal hizmet oluşturmaktadır. Buna ilave olarak eğitim, sağlık, barınma ve sosyal güvenlik politikalarının da yoksullukla mücadele alanında etkin kullanımı söz konusudur. Bu noktada önemli olan yoksullukla mücadele politikalarının toplumda sosyal adaleti sağlayıcı nitelikte ve hak temelli bir anlayışla yürütülebilmesidir.

BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

Sözlük anlamı ile yoksulluk "yoksul olma durumu, yoksuzluk, varyetsizlik, sefillik, sefalet, fakirlik, verimsizlik ve yetersizlik" olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu).

Yoksulluk, gereksinimlerin yapısına, zamana ve mekâna göre toplumsal ve kültürel olarak değişen bir kavramdır. Gelişmiş bir ülkedeki yoksul tanımı ya da yoksulluk ölçütü ile az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke için yoksulluk ölçütü aynı olmayacaktır. Gelişmiş bir ülke için kabul gören yoksulluk ölçütü, az gelişmiş bir ülke için yoksulluk sayılmayacak niteliğe bürünebilmektedir.

Yoksulluğun tanımlanması aynı zamanda bir politika sorunudur. Yoksullukla mücadele kapsamında belirlenecek politikaların yapılacak tanıma göre belirlenmesi, bu kavramın nasıl tanımlandığını daha da önemli kılmaktadır.

Zastrow (2015), yoksulluk üzerine yapılan pek çok araştırmaya karşın yoksulluk kavramını tanımlama konusundaki tartışmaların devam ettiğini belirtmektedir. Yazar, yoksulluk hakkında yapılan genel tanımların ağırlıklı olarak gelir yetersizliğine dayalı olarak yapıldığına işaret etmekte ve ölçüt olarak gelirin kullanıldığını vurgulamaktadır.

Türkiye’de yoksulluk ile ilgili pek çok araştırma ve çalışma yapılmıştır. Bunlardan bir kısmını temsil eden yüksek lisans ve doktora çalışmaları genel olarak değerlendirildiğinde, 1992-2018 tarihleri arasında farklı disiplinler kapsamında yoksullukla ilgili 313 çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalara ilişkin ayrıntılar Çizelge 1’de verilmiştir. Bunlar sosyal hizmet, sosyoloji, ekonomi, ekonometri, maliye, mimarlık, hukuk, kamu yönetimi, siyasal bilimler, bankacılık, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, din, halkla ilişkiler, gazetecilik, eğitim ve öğretim, Türk dili ve edebiyatı alanlarında yoksulluğun farklı boyutlarının ve farklı değerlendirmelerinin temel alındığı çalışmalardır. 313 çalışmadan 15’i yoksullukla mücadele başlığı altında sosyal hizmet disiplini alanında yürütülmüştür.

Çizelge 1: 1992-2018 Yıllarına Ait Yoksulluk Konusu ile İlgili Lisansüstü Tez Sayıları ve Dağılımı

Yoksullukla İlgili Lisansüstü Araştırma Alanı	Yoksullukla İlgili Lisansüstü Araştırma Sayısı	Yoksullukla İlgili Lisansüstü Araştırma Dağılımı (%)
Ekonomi	115	36,7
Sosyoloji	57	18,2
Kamu Yönetimi	27	8,6
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	21	6,7
Sosyal Hizmet	15	4,8
Siyasal Bilimler	13	4,2
Hukuk	11	3,5
Ekonometri	8	2,6
Şehircilik ve Bölge Planlama	8	2,6
Maliye	7	2,2
Gazetecilik	4	1,3
Eğitim ve Öğretim	3	1,0
İngiliz Dili ve Edebiyatı	3	1,0
Bankacılık	2	0,6
Din	2	0,6
Sahne ve Görüntü Sanatları	2	0,6
Türk Dili ve Edebiyatı	2	0,6
Bilgi ve Belge Yönetimi	1	0,3
Endüstri ve Endüstri Mühendisliği	1	0,3
Felsefe	1	0,3
Güzel Sanatlar	1	0,3
Halkla İlişkiler	1	0,3
İşletme	1	0,3
Mimarlık	1	0,3
Ormancılık ve Orman Mühendisliği	1	0,3
Psikoloji	1	0,3
Radyo-Televizyon	1	0,3
Sigortacılık	1	0,3
Uluslararası İlişkiler	1	0,3
Ziraat	1	0,3
TOPLAM	313	100,0

Kaynak: Yüksek Öğrenim Kurumu (YÖK) Tez Merkezi verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Çizelgeden de görüldüğü gibi ülkemizde yoksullukla ilgili yapılan lisansüstü çalışmaların büyük bir bölümü, yoksulluğun ekonomi, sosyoloji, kamu yönetimi, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri alanları ile ilgilidir. İlk sırada %36,7 ile yoksulluk ve ekonomi, ikinci

sırada %18,2 ile yoksulluk ve sosyoloji, üçüncü sırada %8,6 ile yoksulluk ve kamu yönetimi, dördüncü sırada %6,7 ile yoksulluk ve çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri ve beşinci sırada %4,8 ile yoksulluk ve sosyal hizmet gelmektedir.

Yoksullukla ilgili lisansüstü araştırmaların gerçekleştirildiği yıllara göre dağılımı aşağıda Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2: Yıllar İtibariyle Yoksulluk Konusu İle İlgili Lisansüstü Tez Sayıları ve Dağılımı

Yıl	Yoksullukla ilgili lisansüstü araştırma sayısı	Yoksullukla ilgili lisansüstü araştırma dağılımı (%)
1992	1	0,3
1998	1	0,3
2000	1	0,3
2001	1	0,3
2002	2	0,6
2003	7	2,2
2004	13	4,2
2005	11	3,5
2006	19	6,1
2007	15	4,8
2008	15	4,8
2009	18	5,8
2010	31	9,9
2011	25	8,0
2012	20	6,4
2013	18	5,8
2014	19	6,1
2015	28	8,9
2016	20	6,4
2017	19	6,1
2018	29	9,3
TOPLAM	313	100,0

Kaynak: YÖK Tez Merkezi verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Çizelgeden görüldüğü gibi yoksullukla ilgili çalışmalar özellikle 2003 yılı sonrasında ciddi oranda artmıştır. 2010 yılı %9,9 oranı ile yoksullukla ilgili en fazla araştırmanın gerçekleştirildiği yıldır.

Yoksullukla ilgili lisansüstü çalışmaların araştırma konusu ve gerçekleştirilen yıla göre ayrıntılar Ek 4’de verilmiştir. Ek 4’de yer alan çizelgeden de görüldüğü gibi yoksullukla ilgili çalışmalardaki ciddi artış, 2003 yılı sonrasında, sosyal hizmet alanında da olduğu gibi, tüm alanlarda gerçekleşmiştir. Bu veriler ışığında, Türkiye’de 2000 yılı sonrasında yoksullukla ilgili akademik çalışmaların arttığı sonucu çıkmaktadır. “Akademik alanda, birçok sosyal bilim dalının yoksulluk konusuna artan ölçülerde ilgi gösterdiği ve yoksulluğa yol açan temel süreçleri anlamaya yönelik kapsamlı çabalar içinde olduğu görülmektedir” (Şenses, 2014, s. 326).

Yoksulluk sorununun büyüklüğü, boyutlarının ve nedenlerinin farklı olması, toplumsal kesimler üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilerinin olması, uygulanacak çözümlerin buna bağlı olarak farklılaşmasını gerekli kılmaktadır.

Yoksullukla mücadeleye yönelik politikalarda hedef kitlenin seçimi, yardımın niteliği ve türü bu mücadelenin etkinliğini değiştiren etmenlerdir. Bu kapsamda yoksulluğun tüm boyutlarıyla tanımlanması, yoksulluk sınırının belirlenmesi, yoksulluğa neden olan yapısal ve sistematik etmenlerin değerlendirilmesi belirlenecek politikalar açısından büyük önem taşımaktadır. Diğer yandan yoksulluğun giderilmesine yönelik politikaların, yoksulluğun yönetimini sağlayıcı yönleri bulunabilmektedir. Bu açıdan yoksulluğun sürdürülebilir bir düzeyde tutulması siyasi araç olarak da kullanılabilir.

Bu araştırmada yoksullukla ilgili sosyal politikaların detaylı çözümlemesinin gerçekleştirilmesinde, politika belirleyicilerin ve uygulayıcıların bu konudaki görüşleri ve değerlendirmeleri temel alınmıştır. Araştırmada öncelikle Türkiye’deki var olan yoksulluk politikaları incelenerek Hükümet Programları, Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) ve yoksullukla mücadeledeki hukuki alt yapı irdelenmiştir.

Araştırma kapsamında yoksullukla mücadeleye yönelik politikalarla ilgili bilgi ve görüş sahibi bürokratların, akademisyenlerin, siyasi parti temsilcilerinin ve yerel uygulayıcıların değerlendirmeleri ekseninde Türkiye’deki yoksulluk politikalarının çözümlemesi yapılmıştır.

Araştırmanın ilk bölümünde yoksullukla ilgili kuramsal çerçeve ile yoksulluğun tanımı, yoksulluğun nedenleri, yoksulluğun türlerine ilişkin temel kaynaklardan literatür taraması

yapılmıştır. İkinci bölümde Türkiye'deki yoksulluğun durumu irdelenmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarının tarihsel süreci, Hükümet Programlarında ve Beş Yıllık Kalkınma Planlarında yoksullukla mücadeleye yaklaşımlar, hukuki düzenlemelerde ve müdahale yönüyle yoksullukla mücadele ele alınmıştır. Dördüncü bölümde araştırmanın kapsamı, yöntemi ve verilerin toplama süreci yer almıştır. Araştırmanın beşinci bölümünde görüşmelerden elde edilen bulgular doğrultusunda verilerin çözümlemesi ve yorumlanması yapılmıştır. Son bölüm olan altıncı bölümde ise sonuç ve öneriler yer almıştır.

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk kavramı, yaşanan çağın gereksinimlerine göre değişse de insanlık tarihi kadar eskidir. Yoksulluğun tanımlanması, toplumdaki yoksul kitlelerin ve yoksullukla ilgili politikaların belirlenmesi, her ülke ve her dönem için, tüm toplumların çözmeye çalıştığı ortak sorun niteliğindedir.

Yoksulluk temel gereksinimlerin karşılanamaması anlamına gelen gelir yoksunluğunun yanı sıra insani ve kapasite gelişiminin sağlanamamasını da içermesi yönüyle farklı şekillerde tanımlanabilmektedir.

Yoksulluk kavramı, farklı toplumlar ve farklı zamanlar için tanımlanmasının yanı sıra en genel haliyle bireylerin gıda, giyim, barınma gibi yaşadıkları koşullarla ilgili yoksunluk hissinin uyanmasına neden olan durumla ilgilidir. Ülkelerin ya da toplumların gelişmişlik düzeylerine ve kültürlerine göre bu yoksunluk hissi değişken bir kavramdır.

Yoksulluğun tanımı konusunda yaşanan sorun, yalnızca zamana ve mekana göre değişen bir kavram olması değildir. Yoksulluğun tanımlanmasındaki diğer bir sorun, yoksulluğu yalnızca ekonomik ölçütlerin temel alındığı bir yaklaşımla mı yoksa sosyal bazı ölçütlerin de temel alınarak mı tanımlanması gerektiğidir.

Zastrow (2015)'a göre yoksullar orta gelir grubundaki insanlara göre yalnızca daha kötü koşullarda yaşamaz; pek çok yoksul açlıkla karşı karşıya kalır. Bununla birlikte yoksulluk,

duygusal bozukluklar ve davranışsal bozukluklara yatkınlık, kısalan ömür, alkolizm, kişinin sosyal, ekonomik ve akademik alanda kendini gösterme olanaklarından yoksun kalması şeklinde de görülür. Yoksulluk, çoğu zaman umutsuzluk, özgüven eksikliği ve fiziksel, duygusal ve gelişim bozukluklarına neden olabilmektedir. Yoksulluk, duygusal sorunlar, alkolizm, işsizlik, cinsiyete dayalı ayrımcılık, suç, kumar gibi pek çok toplumsal sorunla etkileşim halinde bulunmakta ve bu tip sorunların yarattığı etkileri artırmaktadır.

Yoksulluk bireyler, aileler ve toplumlar üzerindeki tahrip edici etkilerinin yanı sıra ailelerin parçalanması, şiddet, suç, madde bağımlılığı gibi kişisel ve sosyal sorunları da artıran bir etmendir (Horejsi & Sheafor, 2015, s. 520).

“Sosyal siyaset yönüyle yoksulluk insan haysiyetine ve şahsiyetine uygun bir yaşam düzeyinin altında ve maddi yönden tam anlamıyla ya da görelî olarak yoksul olma durumudur” (Seyyar, 2002, s. 171).

Günümüzde gerek az gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde daha fazla ve daha yoğun olarak yaşanan yoksullukla mücadele politikalarında, yoksulluğun tanımı ve yoksulluğun ölçütlerinin tam olarak belirlenmesi, en önemli konulardan biridir.

Yoksulluk yalnızca toplumların kendi bünyeleri içinde tanımlamaya çalıştıkları kavram olmasının yanında, pek çok uluslararası kuruluş, dünya ölçeğinde yoksulluğu tanımlamaya ve yoksulluğun ölçümüne ilişkin ölçütler belirlemeye çalışmıştır. Dünya ölçeğinde yoksullukla mücadele kapsamında, ülkelerin ekonomik ve sosyal yapıları dikkate alınarak farklı tanımlar sunulmuştur.

Dünya Bankası (DB) ve Birleşmiş Milletler gibi önde gelen uluslar arası kuruluşların yoksullukla mücadele konusunda strateji ve politika geliştirmek amacıyla dünya ölçeğinde geçerli olacak yoksulluk tanımlamaları ve ölçütleri belirlemeleri gerekmektedir. Özellikle geliştirilecek olan yeni politikaların ve stratejilerin değerlendirilmesi konusunda yoksulluk olgusunun net olarak belirlenmesi, politikaların çözümlenmelerinde son derece önemli bir kavram haline gelmektedir.

1.1.2.Yoksulluk Türleri

Yoksulluk kavramının tanımlanması ve ölçülmesi konusu beraberinde nitel ve nicel göstergelerin tanımlanması ve ölçülebilirliğini gündeme getirmektedir. Yoksulluğun tanımlanabilmesi konusunda nicel ölçütlere başvurulmakla beraber, nitel göstergelerin de tanımlamaya ve ölçüme alınmaya çalışılması, oldukça güç yöntemleri ve varsayımları da beraberinde getirmektedir.

Aşağıda sunulan tanımlar dikkate alındığında yoksulluk kavramının ve ölçümünün zor ve oldukça karmaşık bir olgu olduğu açıkça görülmektedir. Yoksulluk yalnızca ekonomik boyutuyla değil sosyal ve siyasi boyutlarıyla da değerlendirilmesi gereken bir kavramdır.

Burada uluslararası alanda da kabul görmüş nicel ve nitel göstergelerin temel alındığı üç yoksulluk tanımı sunulmaktadır:

1.1.2.1. Mutlak Yoksulluk

“Mutlak yoksulluk, hane halkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumu” olup bu tanım doğrultusunda “mutlak yoksulluğun ölçülmesinde, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan asgari tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesi gerekir” (Gündoğan, 2008, s. 43).

Mutlak yoksulluk kavramında biyolojik yeterlilik esası temel alınırken, görelî yoksulluk kavramında toplumsal ve sosyal yeterlilik temel alınmaktadır.

Mutlak yoksulluk, bireyin yaşamını sürdürebilmesi ve en temel düzeyde gereksinimlerini karşılaması için yani biyolojik olarak varlığını devam ettirecek gelir düzeyine sahip olmamasıdır. Bu noktada mutlak yoksulluğun belirlenmesi konusunda, bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gereken olan minimum tüketim gereksinimlerinin belirlenmesini gerekmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) mutlak yoksulluğu “hane halkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumu” olarak tanımlayarak, istatistiki araştırmalarında mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılmasında bireylerin yaşamlarını

devam ettirebilmeleri için minimum tüketim gereksinimlerinin belirlenmesi gerekliliğini temel almıştır. Bu temel doğrultusunda “mutlak yoksul oranı, bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranı” olarak tanımlanmıştır. Mutlak yoksulluk kapsamında, gıda harcamasına göre sıralanan Hane Halkı Bütçe Anketi verilerindeki 3. ve 4. %10 düzeylerine ilişkin dilimler temel alınarak bu referans grubundaki hanelerin gıda tüketim harcamalarındaki en yüksek paya sahip olan 80 gıda maddesi belirlenmiştir. Bu belirlemede gıda yoksulluğunda bir bireyin günlük 2100 kalori alması gereği temel alınmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu_a).

Mutlak yoksulluk yaklaşımı yalnızca gıda harcamalarının temel alındığı "dar" biçimde ve gıda dışı harcamaları da sisteme katan "geniş" biçimde tanımlanabilmektedir (Şenses, 2014, s. 64).

Zastrow (2015)'a göre mutlak yoksulluk tanımında ana sorun, “asgari miktar” ölçümünün içeriğine ilişkindir. Zira seçilmiş olan gelir düzeyine bağlı olarak yoksul olarak belirlenen nüfus ve toplam nüfus içindeki yoksul nüfus oranının payında ciddi değişimler oluşabilecektir.

Dünya Bankası yoksulluğa parasal gelir açısından yaklaşırken; Birleşmiş Milletler yoksulluğu, insani gelişmeye ilişkin fırsatlardan yoksun kalma şeklinde tanımlayarak, yoksulluğu yalnızca parasal içeriğe bağlamamıştır.

1.1.2.2. Görelî Yoksulluk

Görelî yoksulluk, bireylerin içinde yaşadığı toplumca kabul edilen asgari yaşam düzeyi ile ilişkili olup, bireylerin, toplumdaki ortalama refah düzeyinin belli bir oranından aşağıda kalmasıdır. Görelî yoksulluk tanımında bireyin toplumsal bir varlık olması temel alınarak, kendisini yalnızca biyolojik değil, toplumsal anlamda yeniden üretebilmesi için gerekli tüketim düzeyini ve yaşam seviyesinin saptanmasını içermektedir. Buna göre bireyin, toplumdaki ortalama refah düzeyi altında olması görelî yoksulluk olarak tanımlanmaktadır.

Mutlak yoksulluk kavramı kişinin biyolojik olarak yeterliliği üzerinde yoğunlaşırken, görelî yoksulluk bireyin toplumsal bir varlık olduğu gerçeğinden hareketle, kültürel ve toplumsal açıdan tüketim zorunluluklarını da dikkate almaktadır (Gürses, 2007, s. 62).

Görelî yoksulluk bireyin gereksinimlerini karşılama gücü açısından ne kadar geliri olduğundan çok toplumdaki diğer bireylerin gelir düzeyine bağlı olmaktadır (Taş & Özcan, 2012, s. 424).

Bu yönüyle görelî yoksulluk, mutlak yoksulluk sınırından çok gelir ve refahın dağılımındaki farklılıkları temel alarak, yaşanan toplumda kabul edilebilir bir yaşam standardının altında yaşayanları içermektedir. Buna göre görelî yoksulluk bireyin fiziksel gereksinimlerinin karşılanmama durumuyla beraber topluma katılımını engelleyerek sosyal dışlanma sorunu şeklinde de ortaya çıkmaktadır.

Zastrow (2015), görelî yoksulluk kavramında, mutlak yoksulluktaki mutlak gereksinimleri belirleme gereksinimi olmadığını, gelir dağılımındaki potansiyel eşitsizlik varlığının görelî yoksulluğun varlığını zorunlu kılacağını belirtmiştir.

Görelî yoksulluk tanımında, ülkedeki ortalama veya medyan gelirin belirli oranı temel alınarak, bu oranın altında kalan bireylerin oranı hesaplanmaktadır. Bu yönüyle görelî yoksulluk kavramının toplumdaki gelir dağılımı ile ilişkisi açıktır.

Görelî yoksulluk kavramında, toplumdaki ortalama gelir düzeyinin belirli bir oranının altında kalanların yoksul olarak kabul edilmesinde, bu oranın belirlenmesi ülkeden ülkeye değişmektedir. Avrupa Birliğinde (AB) medyan gelirin yüzde 60'ının altı görelî yoksulluk için esas alınırken; ülkemizde harcama esaslı görelî yoksulluk sınırı, medyan değerinin (eşdeğer birey başına tüketim harcamasının) yüzde 50'si olarak tanımlanmaktadır.

Görelî yoksulluk ile mutlak yoksulluk arasındaki ilişkide gelir dağılımının önemi söz konusu olup, görelî yoksulluğun bulunduğu toplumda mutlak yoksulluğun oluşmama durumu olmasına karşın; mutlak yoksulluğun olduğu yerde görelî yoksulluğun zorunlu olacağı açıktır. Bu yaklaşımla gelir dağılımındaki dengesizliğin görelî olarak düzeltilmesi durumunda, yani daha adil bir gelir dağılımı ortamında mutlak yoksulluğun giderilmesi sağlanabilecektir.

Dünya Bankasının günde bir veya iki doların altında yaşayanları dikkate alan mutlak ölçümlerin dışındaki tanımlama çabasında, yoksulluğu bir sosyal dışlanma sorunu olarak

görüp, yalnızca aç ve açıkta kalma sorunu olmanın ötesinde değerlendirilmesi açısından daha anlamlı olacağı ve konunun toplumsal bağlamının da vurgulanması gerekliliği önemsenmiştir (Buğra, 2008, s. 230-231).

Genel olarak gelişmiş ülkeler için göreceli, az gelişmiş ülkeler için mutlak yoksulluk ölçütlerinin kullanımının daha uygun olduğu, benzer şekilde gelişmiş ülkelerin, yoksulluğun mutlak anlamda yoğun olduğu bölgeler için mutlak, az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülke standartlarının olduğu bölgeler için göreceli yoksulluk ölçütlerinin kullanımının daha uygun olacağı görüşü öne sürülmektedir (Şenses, 2014, s. 110).

1.1.2.3. İnsani Yoksulluk

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), 1990 yılından bu yana İnsani Gelişme Raporunu yayınlamaya başlamış olup, ilerleyen yıllarda ülke bazlı gerçekleştirdiği çalışmalarla yoksulluğa karşı stratejilerin belirlenmesi konusunda çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda "Bin Yıl Hedefleri" oluşturularak yoksullukla mücadelenin yalnızca ekonomik ve sosyal yönden değil; aynı zamanda uluslararası siyasi gündem açısından da önemli bir konu olduğu görülmektedir.

UNDP ilk kez 1997 yılında İnsani Gelişme Raporunda "İnsani Yoksulluk" (Human Poverty) kavramını ortaya atmış ve yoksulluğun değerlendirilmesi konusunda yeni bir bakış açısı sunmuştur. Buna göre mutlak ve göreceli yoksulluk kavramları gelir yoksulluğu ile ilişkilendirilirken, "insani yoksulluk kavramı, okur-yazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığının yetersizliği, önlenebilir hastalıklara yakalanmak gibi temel insani yeteneklerden / kapasiteden yoksunluk" olarak tanımlanmaktadır.

Amartya Sen (1983)'in "Kapasite Yaklaşımı", "insan yaşamını, insanların yapmaya ve olmaya değer verdikleri şeylerin bütünü" ifade etmekte olup, yoksulluğun "gelir yetersizliğinden çok temel kapasitelerden yoksunluk" olarak ele alınması gerekliliğini vurgulamaktadır. (Sen, 2002; Akt. Metin, 2014). Birleşmiş Milletlerin 1990 yılında ilk kez yayınlamış olduğu İnsani Gelişme Raporundaki insani gelişme yaklaşımının kavramsal yapısını Sen (2002; Akt. Metin, 2014, s. 6325) 'in bu yaklaşımı oluşturmaktadır.

İnsan olmanın gereği olarak insani yeteneklerin kullanılmadığı koşullarda yaşamını devam ettirme durumu, yoksulluğun "insani" boyutu olarak değerlendirilmiş ve ülkelerin yoksulluk düzeylerinin değerlendirilmesi konusunda "İnsani Yoksulluk Endeksi" geliştirilmiştir.

Bu endeks, "insani gelişmenin üç temel boyutunda uzun vadeli ilerlemeyi değerlendirmek için kullanılan özet bir ölçüm yöntemi" niteliğindedir. Endekste kullanılan üç temel boyut; "uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim ve insana yakışır bir yaşam standardı" olarak belirlenmiştir. "Uzun ve sağlıklı yaşam boyutu, beklenen ortalama yaşam süresi", "bilgi birikim düzeyi, yetişkin nüfustaki ortalama öğrenim süresi", "yaşam standardı satın alma gücü paritesi (SGP) dönüştürme oranları" ile değerlendirilmektedir (UNDP, Türkiye).

Bu endeksin hesaplanmasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için farklı ölçütler belirlenmiştir (Gündoğan, 2008, s. 44).

Gelişmekte olan ülkeler için esas alınan kriterler;

- Yaşam süresi: 40 yaşından önce ölme riski taşıyanların oranı
- Eğitim: Okuma yazma bilmeyen nüfus oranı
- Makul bir yaşam standardı

Gelişmiş ülkeler için esas alınan kriterler;

- Yaşam süresi: 60 yaşın altında yaşam beklentisi olanların oranı
- Eğitim: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD) tarafından tanımlanan işlevsel cahillik oranı
- Makul bir yaşam standardı: Yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı
- Sosyal dışlanma: Uzun dönem işsizlik oranı

Gelişmekte olan ülkeler için belirlenen üç ölçütten elde edilen endekslerin (yaşam süresi, eğitim düzeyi, sosyal ve ekonomik olanaklar) geometrik ortalaması ile "insani yoksulluk indeks değeri" hesaplanmaktadır. İnsani Gelişim Endeksinde ülkelerin yalnızca ekonomik gelişiminin temel alınmaması ülkedeki bireylerin ve kapasitelerinin de dikkate alınması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.

1.2. SOSYAL SORUN OLARAK YOKSULLUK

1.2.1. Sosyal Sorun Olarak Yoksulluğun Geçmişi

XII. ve XIII. yüzyıllarda loncaların ve birliklerin sosyal dayanışmayı arttırmak üzere üstlendikleri roller sonrası 1348-1349'da ilk "Yoksullar Yasası" kabul edilmiştir. Loncaların eski işlevselliğini kaybetmeye başlamasıyla beraber üretim yapısındaki değişim sonrası, kapitalist sistemde emek gücünün satın alınması sonucu işçi sınıfı doğmuştur. Feodal yapının dağılması, ticari ilişkilerin başlaması, makineleşme sürecine geçilmesi ve endüstri toplumlarının oluşmasına bağlı yaşanan süreçte Elizabeth Dönemi yoksulluk yasaları ile yoksulun tanımı, mülk sahibi olmayan insanların tümünü kapsamıştır.

İngiltere'deki tarımsal dönüşümle beraber insanların topraklarından kopması sürecini, Avrupa'nın pek çok bölgesi benzer şekilde yaşamıştır. Tarımdan kopan bu işgücünün tamamının şehirlerde absorbe edilememesi ve talep dalgalanmalarına dayalı olarak ücretlerin geçim sınırının altında oluşması, yoksulluğun kent yaşamının sürekli bir parçası haline gelmesine neden olmuştur. Bu süreçle beraber insanın "mülksüzleşerek" toplumsal niteliğini kaybederek soyut emek haline dönüşmesiyle beraber, 16. yüzyıldan günümüze kadar "yoksul", sürekli olarak tehlikeli bir yabancı olarak görülmüştür (Buğra, 2008, s. 29-36).

17. yüzyılda yoksulluğa bakış açısı değişmeye başlamış, emek piyasasının gerekleri doğrultusunda şehirlerde çalışamayacak durumda olanların darülaceze benzeri yerlerde barınmaları ve işsizlerin belirli yerlerde toplanması sağlanarak çalıştırılmaları benimsenmişti. Yoksulların bu şekilde tecridi ve bu kuruluşların artması konusunda sağlanan teşvikler, ucuz emek arzından faydalanma arzusundaki imalatçılar tarafından olumlu karşılanmaktaydı. Emek piyasasının bu işleyişi yoksulluk sorunlarının insani çözümünün sağlanması konusunda tam bir fikir birliği oluşmasına engel nitelikteydi. Bu olumsuzluklara karşın 18. yüzyılda yoksulların çalıştırıldığı kurumların İngiltere'de ve kıta Avrupa'sında artış göstermesine karşın yoksulluğun işsizlikle özdeşleştirilecek bir sorun olmadığı ve çalışan kişilerin de yoksulluk tehdidi altında kalabileceği fikrinin olduğu bir sürece girilmişti. 1795 yılında İngiltere'de yürürlüğe giren Speenhamland Yasası ile ücretlerin temel gıda maddelerinin altına düştüğü dönemlerde, aradaki farkın kamu kaynaklarının kullanımı ile giderilmesi öngörülmüştü. Bu sayede hem istihdam düzeyinin

korunması hem de çalışan yoksulun sefaletten korunması sağlanmış olacaktı (Buğra, 2008, s. 39-45).

19. yüzyılda emeğin meta olmadığı fikrinin kabulüyle beraber 20. yüzyıldan itibaren refah devleti uygulamaları kapsamında siyasi, sivil ve sosyal hakların bir bütün olarak değerlendirme sürecine geçilmiştir (Buğra, 2008, s. 64).

XVI. yüzyıldan itibaren uygulanan yoksul yasaları ile beraber yoksulluk ve sosyal korumaya ilişkin aile, cemaatler, kiliseler gibi geleneksel kurumlardan yetki devri ile XIX. yüzyıl sonrasında sosyal sigorta, sosyal yardım, sosyal hizmetler alanında "sosyal devlet" olma konusunda ilk adımlar atılmıştır. 1945-1975 yıllarında gelişmiş ülkelerde altın dönemini yaşayan "sosyal devlet" olgusu, 1975'li yıllardan itibaren ciddi bir değişim ve dönüşüm yaşamaya başlamıştır.

1970'li yıllarda başlayan sosyal devlet kavramına yöneltilen eleştiriler ve beraberinde sosyal devlet kazanımlarına karşı süregelen saldırılar, çalışanların sendikal örgütlenmelerini ve demokrasi geleneğini devam ettiren sanayileşmiş ülkeleri daha az etkilerken, örgütlenme düzeyi düşük ve demokrasi geleneği sığ olan az gelişmiş ülkeleri çok yoğun etkilemiştir. Bu doğrultuda zaten düşük seviyede kalan sosyal devlet kazanımlarının ciddi düzeyde kaybı söz konusu olmuştur. Bu bağlamda moda adıyla "devletin küçültülmesi" yaklaşımıyla, devletin ekonomik kalkınmadaki rolünün yanı sıra eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal refah alanındaki rolünün kısıtlanması ve en az düzeye indirilmesi tartışılır hale gelmiştir (Tufan & Karataş, 2003, s. 280)

Aynı yıllardaki eleştirilerden bazıları sosyal devlet uygulamalarının aile, geleneksel ve gönüllü kuruluşlar ve sosyal ağlar üzerinde olumsuz etki oluşturduğu, yoksul kitleleri tembelleğe ittiği, suçu ve arttırdığı, yoksulluk kültürüne ait davranışların sergilendiğidir (Gül & Sallan Gül, 2008_b, s. 69-70).

Bu eleştirilerin devamı niteliğindeki bir diğer eleştiri ise yoksulluğu azaltmak için oluşturulmuş sosyal programların tam tersi sonuçlar üreterek, yoksulların çalışması yerine bu programlardan sağladıkları gelirlerle yaşamlarını sürdürme tercihinin yoksulluğu süreklileştirdiğidir. Bu doğrultuda, serbest piyasa sistemi içerisinde başarılı olanların gelir ve servetlerinin vergi kapsamına alınarak toplumdaki düşük gelirli ve yoksul bireylere

transferi yoluyla, bir anlamda tembelliğin özendirilmesinin söz konusu olduğu ve yoksulluk yardımlarının sosyal devlet programlarından kaldırılması gerekliliği ve yoksullara çalışma ahlakı ve sorumluluk alma konusunun benimsetilmesinin doğru olduğuna dair görüşler yer almıştır (Gül & Sallan Gül, 2008_b, s. 70-71).

1980'li yıllardan sonra yaygınlaşan bu görüşlerin temel alındığı bu yeni muhafazakar yaklaşımda, yoksulluğun çözümünde tüm sosyal devlet programlarının iptali, hatta sosyal devlete son verilerek kurumsal sosyal devlet programlarının yerine gönüllü dayanışma, geleneksel ve dini yardımlaşma ve sivil toplumla sorunun çözümünün gerekliliği belirtilmiştir. Bu yönüyle bu muhafazakar yaklaşım, piyasa ve kapitalizme vurgu yapan neoliberal yaklaşımla büyük ölçüde örtüşür niteliktedir (Gül & Sallan Gül, 2008_b, s. 71-73).

1.2.2. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluk genel anlamda yetersiz üretim ve adil olmayan paylaşımdan kaynaklanmakta olup, yetersiz üretim ise doğal nedenler, hızlı nüfus artışı, yüksek faiz oranları, piyasadaki tekelleşmelerinin olumsuz etkileri, adaletsiz vergi sistemi, işsizlik ve enflasyon gibi nedenlere bağlanmaktadır (Gündüz A. Y., 2006, s. 37-38).

Bir ülkedeki yetersiz ekonomik büyümenin varlığı otomatik olarak yoksulluğu doğururken; yeterli büyüme durumunda bile gelir ve bölüşümde adil bir dağılım olmaması nedeniyle yoksulluk ortaya çıkmakta ve yoksulluk yapısal bir niteliğe bürünmektedir (Karataş K. , 2002).

Yoksulluğun nedenleri iki farklı açıdan değerlendirilmektedir: İlk yaklaşım "kişinin kendi özellikleriyle" ilişkili nedenlerden kaynaklanan yoksulluk iken, ikinci yaklaşım ekonomik politikalara, eğitim politikalarına ve sosyal politikalara bağlı olarak "yapısal" nedenlere dayanmaktadır. Bu bağlamda yoksullukla mücadele politikaları da bu nedenlere bağlı olarak biçimlenmektedir. Yoksulluğun nedenleri zamana ve toplumlara göre değişiklik göstermekte olup, 2. Dünya Savaşı sonrasındaki yirmi beş otuz yıllık dönemde yoksulluğun sosyal/yapısal nedenlere dayandığı, daha sonraki dönemlerde ise neoliberal söylem doğrultusunda yoksulluğun kişisel nedenlere dayandığı görüşü ön plana çıkmıştır (Şenses, 2014, s. 145-147).

Yoksulluğun nedenleri olarak kabul edilen ilk görüşte yoksulluk tembellik, düşkünlük, bireysel hatalar-yetersizlikler üzerinden açıklanmakta ve yoksulluğun bu yapısına bağlı olarak çözümünün yoksula acıma duygusu üzerinden inşa edilen hayırseverlik duygularıyla gerçekleştirilen uygulamalar yer almaktadır. Yoksulluğun yapısal ve sistematik etmenlerle açıklandığı ikinci görüşte çözüm, yoksulu toplumun eşit bireyi olduğu görüşünden hareketle, yoksullukla mücadelede haklar çerçevesinden, yapısal önlemlerle mücadele edilmesi gerektiğidir (Şener, 2010, s. 3-4).

20. yüzyıl başlarına kadar yoksulluk Amerika'da her bireyin kendi kaderini kendisinin yarattığı bireycilik mitine göre muhtaç durumundaki kişiler kendi tembelliklerinin, aptallıklarının ya da günahlarının cezasını çektiği düşüncesi hakim iken; 1930'lerden sonra bireysellik miti sorgulanmaya başlanır hale gelerek, yoksullara yardım konusunda geleneksel yerel yöntemler ciddi değişime uğramaya başlamıştır. Bu kapsamda 1935 yılında sosyal güvenlik programının yürürlüğe girmesiyle, sosyal güvenlik programları, kamusal sosyal yardım ve sosyal hizmet alanlarında önemli girişimlerde bulunulmuştur (Zastrow, 2015, s. 167).

Yoksulluk ülkemizde ve dünyada artan sayıda çalışmalarla incelemeye çalışılmakta olup, yoksulluğun nedenleri arasında ekonomik ve toplumsal değişkenlerin yanı sıra kültürel (alt kültürler, aile yapıları, engelliler vb.) ve bireysel (kadın, çocuk, yaşlı vb.) etmenlerin de bulunduğu dikkate alınmalıdır (Tufan & Karataş, 2003).

Yoksulluğun nedenlerinin değerlendirilmesi sürecinde yaş, cinsiyet, engellilik durumu, aile yapısı gibi bireysel-toplumsal özellikler; ekonomik-sosyal politikalar işsizlik, göç, kentleşme gibi diğer sosyal sorunlar ve gelir dağılımı gibi pek çok etken dikkate alınmalıdır (Karataş K. , 2003).

Zastrow (2015) yoksulluğun nedenlerini oldukça kapsamlı bir liste olarak sıralamıştır.

- ✓ Yüksek işsizlik oranı
- ✓ Sağlık sorunları
- ✓ Fiziksel engeller
- ✓ Duygusal sorunlar
- ✓ Yüksek miktarda sağlık harcamaları
- ✓ Mesleki beceri eksikliği
- ✓ Alkolizm
- ✓ Kumar

- ✓ Uyuşturucu bağımlılığı
- ✓ Kalabalık aileler
- ✓ Cinsiyet ayrımcılığı
- ✓ Kadının geçindirdiği çocuklu haneler
- ✓ Düşük eğitim seviyesi
- ✓ Otomasyon nedeniyle işten çıkarılma
- ✓ Sabit geliri olanlar için yaşam maliyetlerine bağlı olarak gelir artışı yapılmaması
- ✓ Etnik ayrımcılık
- ✓ Sabıkalı” ya da “deli” olarak yaftalanma
- ✓ Sınırlı iş olanakları olan bölgelerde ikamet etme
- ✓ Boşanma veya eş kaybı
- ✓ Bütçe sorunları ve kaynakların etkin kullanılmaması
- ✓ Suç mağduriyetine bağlı sonuçlar
- ✓ Çalışma karşılığı ahlaki değerler
- ✓ Eksik istihdam
- ✓ Düşük gelirli işler
- ✓ Zihinsel engellilik durumu
- ✓ Emeklilik

Yoksulluğun nedenlerinin sıralandığı listeden de görüldüğü gibi yoksulluğun yalnızca ekonomik değil oldukça fazla sayıda sosyal nedenden kaynaklandığı açıktır. Bu noktada yoksulluğun pek çok toplumsal sorunla iç içeliği göz önüne alındığında, uygulanması gereken sosyal politikaların kapsamının da ne denli yoğun ve önemli olduğu görülmektedir. Yoksulluğun nedenlerinin bu denli kapsamlı olması, ister istemez yoksullukla mücadele konusunda uygulanacak politikaların da çok çeşitli ve kapsamlı olmasını zorunlu kılmaktadır.

Yoksulluğun nedenleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklılaşmakla beraber, yaygın ve dirençli yoksulluk, toplumun ekonomik sistemi ile ilgili politik ve ekonomik kararlardan kaynaklanmaktadır (Horejsi & Sheafor, 2015, s. 520).

Antropolog Oscar Lewis (1966)'nin “yoksulluk kültürü” yaklaşımına göre yoksulluk kültürü bir kez oluştuğunda onu besleyen iktisadi etmenler ortadan kalksa dahi sürekliliği söz konusu olmaktadır (Lewis, 1966 Akt. Zastrow, 2015).

Lewis, yoksulluk olgusunun kültürel boyutuna vurgu yaparak, yoksulluğun işçi sınıfı ve köylülerden farklı bir şekilde kendine özgü alt kültür oluşturduğunu, yoksulların yaşamak zorunda oldukları marjinal koşullara hem uyum sağladıklarını hem de tepki geliştirdiklerini ifade etmiştir (Gül & Sallan Gül, 2008_b, s. 67-68).

Yoksullukla gelişmişlik düzeyi arasındaki doğrudan ilişkinin varlığı ekseninde denebilir ki günümüzde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluk yapısal nitelik taşımakta, kaynağında ise bu ülkelerdeki sosyo-ekonomik ve politik özellikleri bulunmaktadır (Tufan & Karataş, 2003, s. 2).

Yoksulluğun nedenlerinin değerlendirilmesi ve çözümlenmesi, yoksullukla mücadele politikalarının belirlenmesinde, bir anlamda teşhis ve tedavi kavramlarına benzemektedir. Yoksulluğun nedenlerinin doğru teşhis edilmesi, oluşturulacak ve uygulanacak politikaların da etkinliğini artıracaktır. Aksi takdirde yanlış tespit edilen nedenlere dayanan politikaların sonuçları da istenilen yönde olmayacaktır.

1.2.3. Yoksulluktan Etkilenenler

Yoksulluktan en çok etkilenenler kadınlar, kalabalık aileler, kırsal alanlarda yaşayanlar, çocuklar, yaşlılar, eğitim düzeyi düşük bireylerdir. Yoksullukla mücadele kapsamında belirlenen politikalarda öncelikli nüfus kitlelerinin yani hedef kitlelerin belirlenmesi politikaların uygulamaları açısından öncelikli bir konudur (Karataş K. , 2003, s. 129-131).

Toplumsal özellikler açısından yoksulluğun en çok kimleri etkilediği, hedef kitlelerin belirlenmesi ve bu kitlelere ilişkin istatistiki verilerin değerlendirilmesi, belirlenecek sosyal politikalarda etkinliği artırıcı rol oynamaktadır.

Yoksulluktan etkilenen nüfus kesimleri Çizelge 3'te sunulmuştur.

Çizelge 3: Yoksulluk ve Dezavantajlı Gruplar

Dezavantajlı Gruplar
✓ Kırsal alanlarda yaşayanlar
✓ Tarım sektöründe çalışanlar
✓ Kayıt dışı sektörlerde çalışanlar
✓ Doğu, Güney Doğu Anadolu Bölgelerimizde yaşayanlar
✓ Özellikle metropol kentlerin gecekondu alanlarında yaşayanlar
✓ Kadınlar
✓ Çocuklar
✓ Yaşlılar
✓ Engelliler

✓ İşsizler
✓ Göç deneyimi yaşayanlar
✓ Sığınmacı ve mülteciler
✓ Sosyal güvencesi olmayanlar
✓ Eğitimsiz ya da düşük eğitim düzeyinde olanlar
✓ Mesleksizler
✓ Geniş ve kalabalık aileler

Kaynak: (Karataş K. , 2003)

Yoksulluktan etkilenen kesimler tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde, tıpkı yoksulluk tanımında yaşanan kavramsal güçlükler gibi farklılık arz etmektedir. Farklı yüzyıllarda farklı kesimlerin yoksulluğa maruz kalması ve bu olguyla etkileşime girmesi söz konusudur. 21. yüzyıl açısından değerlendirildiğinde, çalışan kesim yoksulluğu karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluktan ciddi şekilde etkilenen bu kesim, marjinal çalışma koşullarına sahip olan, sosyal dışlanma içerisinde bulunan ve ekonomik yapıya entegre olması son derece güç olan bir tablo içerisinde geniş aile yapısının olmadığı ve geleneksel aile ve akraba dayanışmasının hükmünü yitirdiği ortamda yoksulluğun oluşturduğu olumsuz etkilere maruz kalmaktadır.

Kırsal bölgelerde yüksek olan yoksul kesim, kentlerde yalnızca yoksulluk olarak değil aynı zamanda çalışan yoksulluğu şeklinde de görünmektedir. Bunların ötesinde coğrafi kırılımlar ve cinsiyet dağılımı açısından da yoksulluktan etkilenme oranı aynı toplum içerisinde farklılaşabilmektedir.

Yoksulluğun coğrafi ayrımı, cinsiyet özellikleri, dezavantajlı gruplardaki etkisi, bireysel özellikleri açısından değerlendirilmesi, benimsenecek sosyal politikaların etkinliğini arttıracaktır.

1.2.4. Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk

Küreselleşme ile ifade edilen olgu, insan hareketliliğindeki artışı, iletişim alanındaki ilerlemeyi, sermaye akışında ve ticari ilişkilerdeki ciddi artışla beraber teknolojik gelişmelerdeki ilerlemeyi vurgulamaktadır (Karataş K. , 2002, s. 1-2).

1980’li yıllardan sonra uygulamaya konan neoliberal küreselleşme politikalarının 2000’li yıllara kadar ki uygulamasında, gelir dağılımında daha adaletsiz ve toplumsal sınıflar

arasında daha derin eşitsizliklerin varlığının yanında, küreselleşme sonucu sermayenin daha kısıtlı ellerde toplanıp, üretim sürecinden uzaklaştırılan yoksun kitlelerde artış olduğu sonucuna varılmıştır (Özdek, 2002, s. 40).

Üretim yapısındaki değişimle beraber sanayileşme süreciyle ortaya çıkan sosyal sorunlar, toplumsal yapı değişimlerini de beraberinde getirmiştir. Sanayileşme ile beraber yoksulluk, yaşlılık, işsizlik, göç, gençlik, hastalık, aile ve çocuk sorunları gibi artan toplumsal sorunların çözümü için "hayırseverlik" duygusundan arınmış olarak sosyal hizmet alanları ve sosyal refah alanları oluşmaya başlamıştır.

1990'lı yıllardan itibaren yoğunlaşan yoksullukla mücadele konusundaki uluslararası çabalar, temelde ticari liberalleşmeyi maksimuma çıkarmayı hedefleyen bir ticaret reformu temelinde şekillendirilerek, yoksulluğu azaltma politikaları bir araç haline getirilmiştir. Küresel bakış açısıyla serbest ekonomi, açık piyasalar ve daha fazla küreselleşme ekseninde yoksulluğu azaltma politikaları belirlenmiştir (Özdek, 2002, s. 4).

Küreselleşme süreci kapsamında az gelişmiş / gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere kaynak aktarma süreci devam etmekte olup, bu ülkeler açısından yoksulluk ve yoksullaşma yapısal bir karaktere dönüşmüştür (Karataş K. , 2003, s. 1).

Küreselleşme uygulamalarında rol alan ve kapsamlı politikaların benimsenmesinde zorlayıcı olan uluslararası kuruluşlar yoksulluğun neden kaynaklandığı sorusuna yapısal bileşenlerden çok yoksulluğu etkileyen "bireysel değişkenlere" vurgu yapmışlardır (Karataş K. , 2003, s. 3).

Küreselleşmenin önemli aktörlerinden biri olan Dünya Ticaret Örgütü'nün temel amacı ulusal ekonomilerin ortadan kaldırılması ve bu amaca ulaşırken ulusal ekonomiler için yaşamsal önemi olan kamu işletmelerinin hızla özelleştirilmesi gerekliliğine vurgu yapmasıdır. Küreselleşme kapsamında sermayenin amaçları doğrultusunda düşük ücretlerin, düşük vergilerin ve güçsüz sendikaların varlığının temel alınacağı politikaların temel alınması için dünyada çok taraflı ticaret anlaşmaları uygulanmaya başlamıştır (Karataş K. , 2002, s. 5-6).

Küreselleşme kapsamında uygulanması önerilen ve gelişmekte olan ülkelere bir şekilde dayatılan ekonomik ve sosyal politikalar doğrultusunda ekonomik açıdan özelleştirme uygulamaları ön plana alınırken, sosyal politikalar açısından eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal refah alanlarında da devletin sorumluluğunun özel girişime aktarımı benimsenmiştir (Karataş K. , 2003, s. 2).

Uluslararası kuruluşların 1980'lerden sonra gelişmekte olan ülkelere dayattığı yeniden yapılanma kapsamında doğrudan veya dolaylı bir şekilde uygulanması tavsiye edilen ekonomik ve sosyal politikaların bu ülke insanların yaşam standartlarında artışa değil aksine azalışa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Karataş K. , 2002, s. 7).

Küreselleşme kapsamında hedeflenen emek ve sermayenin serbest dolaşımı, kamunun özel sektör lehine küçülmesi, ülkeler arası entegrasyonun sağlanması ile dünya ölçeğinde refah ve zenginliğin artacağı, verimliliğin maksimize edileceği hedeflenmekte iken, 1980 sonrası küreselleşmenin benimsediği neoliberal ekonomik politikalarla belirlenen hedeflere ulaşılmadığı gibi yoksulluğun arttığı, gelir dağılımının az gelişmiş ülkeler aleyhine bozulduğu, bölgesel eşitsizliklerin derinleştiği görülmüştür.

Yoksullukla mücadele, sermaye örgütlerinin, hükümetlerin, hükümetler arası örgütlerin yeni politikalarının amacı niteliğine bürünerek gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere resmi kalkınma yardımlarını gündeme getirmiştir (Özdek, 2002, s. 1-3).

Yoksulluğu azaltma stratejileri kapsamında IMF ve Dünya Bankasının kredi politikaları revize edilerek, az gelişmiş ülkeler için ulusal piyasalarda dışa açıklık ilkesinin benimsetildiği, piyasa ekonomisinin hakimiyetinin sağlandığı, altyapı yatırımlarında bile özel sektörün öncelendiği, su, enerji gibi temel hizmetlerin özel sektöre kaydırıldığı ve sonuç olarak özel sektörü kalkındırmayı hedefleyen süreç benimsenerek, kalkınmanın ve yoksullukla mücadelenin dünya ekseninde serbest ticaret sistemine geçilecek şekilde düzenlenmesi benimsenmiştir (Özdek, 2002, s. 11-12).

Uluslararası kuruluşların yoksullukla mücadele stratejilerinin temelinde özel sektörün desteklenmesinin yanı sıra yoksul topluluklarda akrabalık sistemlerinin, yerel örgütlenmelerin ve yoksulların enformel alandaki kendi dayanışmalarının geliştirilmesinin benimsendiği sosyal sermayenin geliştirilmesi temel alınmıştır (Özdek, 2002, s. 13-14).

Yoksullukla mücadele kapsamında uluslararası kuruluşların benimsediği stratejilerin temel işlevi, sosyal güvenliğin özelleştirilmesi süreci, devletin sosyal güvenlik harcamalarını minimum düzeye indirerek, uluslararası borç sisteminin sürdürülebilirliğini sağlamaktır (Özdek, 2002, s. 18).

Dünya Bankasının yoksulluk sınırını bir ABD Doları olarak belirlemesinin altında yatan etmenin az gelişmiş ülkeler için vasıfsız emek piyasasının ücret düzeyinin bu şekilde minimum seviyede standardize edilmesi ve daha disiplinli bir kitlesel çalışma rejiminin benimsenmesi olarak değerlendirilmesi mümkündür (Özdek, 2002, s. 29).

Küreselleşme kapsamında emek piyasalarında ortaya çıkan gelişmeler sonrasında, gereksinime dayalı gelir destekleri ile beraber yurttaşlık statüsünün temel alındığı sosyal güvenlik hakları önem kazanmaya başlamıştır. Bu kapsamda Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içinde sosyal güvenlik ve sosyal harcama değerlerinin azalması yerine artmasının nedeni, hak olarak kabul edilen yardımların kesilmesinin yaratacağı negatif etkinin fazla olması ve sosyal hakları ortadan kaldırmaya yönelik girişimlerin olası olumsuz siyasi etkilerine bağlanmaktadır (Buğra, 2008, s. 77-80).

21. yüzyılda değişen ekonomik koşullar ve küreselleşme kapsamında, özellikle az gelişmiş ülkelerde, devlet alanındaki uygulamaları özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından (STK) ayıran "post modern" yaklaşım içinde, STK'lar siyasi aktör olmaktan çıkarak idari mekanizma haline gelmeye başlamıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda, bir yandan devletin yurttaşlık hakkından doğan sosyal sorumluluklarını yerine getirmesi, öte yandan liberal piyasa ideolojisiyle kamu harcamalarının azaltılması baskısı içinde, yoksulluk politikaları şekillendirilmektedir (Buğra, 2008, s. 96).

Küreselleşme ile birlikte yoksulluk kavramının nasıl bir değişim gösterdiği farklı yorumlanmaktadır. Küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumsuz etkisi olduğunu savunan görüşler UNDP verilerini temel alırken; küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu görüşünü savunanlar Dünya Bankasının verilerini tezlerinde kullanmaktadırlar (Coşkun & Türel, s. 41).

UNDP yoksulluk kavramını çok boyutlu olarak tanımlayarak ‘İnsani Gelişmişlik Ölçütünü’ benimsemiştir. IMF ile ortak strateji takip eden DB ise mutlak yoksulluğa vurgu yaparak yoksulluk kavramını gelir düzeyine indirlemiştir (Coşkun & Türeli, s. 42).

1.2.5. Yoksullukla İlgili Sosyal Politika ve Sosyal Devlet

Sosyal sorunların çözümünde sorunun nedenleri, boyutu ve etkilediği kitle açısından mikrodan makroya doğru her çözümleme düzeyine göre uygun çözümler bulunmaktadır (Karataş K. , 2003). Çizelge 4’te yoksullukla mücadelede çözümleme düzeylerine göre çözümler listelenmiştir.

Çizelge 4: Yoksullukla Mücadeleye İlişkin Çözümler ve Çözümleme Düzeyi

Çözümleme Düzeyi	Uygun Çözümler
Birey	Bireyi güçlendirme
Aile	Aileyi güçlendirme
Farklı Ölçeklerde Yerel Topluluklar	Toplumsal değişme / kalkınma
Ulusal Toplum	Sosyal politikalar, yasal düzenlemeler
Uluslararası Toplum	Uluslararası etkiler, örgütlenme, paylaşım ilişkileri

Kaynak: (Karataş K. , 2003)

Yoksullukla mücadele kapsamında uygulanacak politikalar diğer tüm sosyal hizmet uygulamalarında olduğu şekilde "mikro, mezzo ve makro" ölçekte yürütülmektedir. Bu kapsamdaki çalışmalarda yer alan yoksulluğu önlemeye yönelik ekonomik ve sosyal politikalar makro ölçekli çalışmalarda, yoksulluktan korumaya ilişkin bireyi, aileyi ve toplumu geliştirici çalışmalar ve yoksulluğun çeşitli kesimler üzerindeki etkilerini gidermeye çalışan telafi edici çalışmalar olarak uygulanmaktadır (Karataş K. , 2003a, s. 10).

Sosyal politika, dar anlamda ve geniş anlamda olarak iki şekilde tanımlanmaktadır: Birincisi "dar anlamda sosyal politika", ikincisi ise "geniş anlamda sosyal politika"dır. “Dar anlamıyla sosyal politika sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan işçi sınıfının sorunlarını çözmeye yönelik, özellikle de 19. yüzyılın ikinci yarısındaki düzenleme ve uygulamaları (çalışma yaşamıyla ilgili düzenlemeler) içermektedir” (Fatime Güneş, 2012).

Yani dar anlamdaki sosyal politika kavramı, sanayileşmenin doğrudan veya dolaylı bir ürünü olarak ortaya çıkmakta ve sanayileşme nedeniyle oluşan sosyal sorunlarla mücadele etmek ve bunları çözmek için oluşturulan kamu politikalarının tamamı şeklinde tanımlanmaktadır.

"Geniş anlamda sosyal politika" ise tüm sosyal alanlar ve tüm sosyal grupların sorunları ile ilgilenerak, çözümler üretmektedir. Bu anlamda sosyal politika, sosyal adalet, sosyal gelişme, sosyal bütünleşme ve sosyal denge hedeflerini içermektedir.

Geleneksel anlamda sosyal politikalar;

- ✓ Düzenli gelir (yoksulluğu önlemek, ortadan kaldırmak)
- ✓ Barınma (insanların temel gereksinimi)
- ✓ Eğitim (eğitimli işgücü sağlama, kişisel gelişim)
- ✓ Sağlık
- ✓ Bireye yönelik sosyal hizmetlerden oluşmaktadır.

Belirlenen sosyal politikalar doğrultusunda oluşturulan hukuki alt yapı, sosyal politikaların yürütülmesinde en önemli güçtür. Bu doğrultuda politikaların uygulama aşamasında, kurum politikaları ortaya çıkmaktadır. Son aşamada ise kurum politikalarının uygulamaları sonucunda, doğrudan sosyal sorunlara sahip ve sosyal hizmet beklentisi içinde olan birey, grup, aile ve topluma ulaşılmaktadır.

Sosyal hizmetlere ilişkin yasa ve politikaların gücü ile birlikte bunların yorumlanması ve uygulama süreçleri önemlidir. Çünkü yasaların oluşturulmasında ve politikaların belirlenmesinde, tam tarafsızlık ve değerlerden bağımsızlık söz konusu değildir. Politikaların içerisinde gömülü haldeki değerler, toplumdaki genel değerleri yansıtmakta olup, bu açıdan politik değişimler ve politikadaki gelişimler zaman içerisinde farklılaşmaktadır.

Yoksulluk açısından yapılacak değerlendirmede, sosyal politikalar açısından kaynakların ve gücün toplumdaki farklı gruplar arasında daha adil dağıtılmasının sağlanmaya çalışılmasında insan haklarına yapılan vurgu önemlidir.

Sosyal refahın temel hedefi bir toplumdaki tüm bireylerin sosyal, maddi, sağlık ve eğitim gereksinimlerini karşılayarak, toplumdaki tüm kesimlerin sosyal işlevselliğini artırmaktır.

Sosyal refah kurumlarının amaçları bireylerin, ailelerin, grupların, örgütlerin ve toplumların iyilik hallerini doğrudan geliştirmek için tanımlanan sosyal sorunların çözümüne katkı vermek ve sorunları azaltmaktır.

Bu amaçlar doğrultusunda temel refah konuları aşağıda listelenmiştir:

- ✓ Barınma,
- ✓ Madde bağımlılığıyla mücadele,
- ✓ Yaşlılık
- ✓ Engellilik,
- ✓ Yoksulluk,
- ✓ Suç oranlarını azaltmak,
- ✓ Ayrımcılığa karşı mücadele,
- ✓ Çocuk hakları,
- ✓ Aile sorunları,
- ✓ Sağlık,
- ✓ Bireysel danışmanlık,
- ✓ Gençlik sorunları,
- ✓ İşsizlik,

Yoksulluğun sosyal bir sorun olarak değerlendirilmesi sonrasında, bu sorun sosyal politika uygulamalarının başlangıç noktası durumuna gelmiştir (Buğra, 2008, s. 97).

Yoksulluğun yalnızca gelir dağılımındaki dengesizlik sorunlarından kaynaklanmadığı, yoksulluğun sosyal göstergeler ile daha görünür hale gelmesi nedeniyle, yoksullukla mücadele kapsamında kimlerin yoksul olduğunun belirlenmesi, yoksulların farklı özelliklerinin ve niteliklerinin değerlendirilmesi ve yoksulluk nedeniyle karşılanılamayan gereksinimler ve yoksulluğun neden olduğu diğer sosyal sorunların belirlenmesi belirlenecek sosyal politikalar için önem taşımaktadır (Tufan & Karataş, 2003, s. 2-3).

Ülkede uygulanan ekonomik ve sosyal politikalar üretim yapısını ve gelir dağılımını etkileyici rolünün yanı sıra toplumda hangi kesimlerin avantajlı ve dezavantajlı olduğuna ilişkin yaşam koşullarının da belirleyicisi olmaktadır. Bu noktada sosyo-ekonomik ve politik yapının sonucu olan yoksulluğun çözümünde de bu yapının dikkate alınması gerekliliği doğmaktadır (Tufan & Karataş, 2003, s. 3).

Ülkelerin farklı gelişmişlik düzeylerine sahip olması, işgücü yapısındaki farklılıklar, geleneksel dayanışma kurumlarının etkinlik düzeyleri, yoksullukla ilgili tek bir yaklaşımın geliştirilmesi konusunda engel oluşturmaktadır (Öztürk & Çetin, 2009, s. 2663).

Yoksullukla mücadele politikalarının belirlenmesindeki temel ölçütler yoksullukla mücadele kapsamında bu mücadelenin hangi yoksulluk türünü temel aldığı ve hangi yoksulluk profilleri ile ilgilenileceğidir (Gündoğan, 2008, s. 48).

Yoksulluk düzeyleri ile beraber yoksulluğun bölgesel açıdan değerlendirilmesi de oluşturulacak sosyal politikalar ve bu politikalara bağlı olarak siyasi sonuçlar açısından öneme sahiptir.

Yoksullukla mücadele kapsamında gerçekçi, güvenilir ve etkin politikaların oluşturulması için yoksulluğun nedenlerinin yanı sıra yoksulluğun boyutlarının ve ölçeğinin belirlenmesinin dikkatle ele alınması gerekmektedir. Yoksullukla mücadele politikaları, yoksul birey ya da aileye sunulacak desteklerin anayasa ve diğer yasal düzenlemelerle belirlenmesini, bu sorunun "hayırseverlik" kapsamında geleneksel yöntemlere bırakılmamasını gerektirmektedir. Aksi takdirde bu sorunun çözümünde sürekliliğin, etkinliğin ve sosyal adaletin sağlanması mümkün olmayacaktır. "Hayırseverlik" anlayışından kaynaklanan geleneksel politikaların temel özelliği sistematik olmayışı ve keyfiliğe dayanmasıdır.

Yoksullukla mücadele politikalarının temelinde "hukuksal açıdan bir hak" olarak benimseme ve mevzuatın "sosyal bir hak" olarak değerlendirilmesi söz konusu olup, devletin bu hakkın yerine getirilmesi konusunda herhangi bir nedenle ihmali, sorumluluktan kaçınması ya da bu konuyu sivil toluma devretmesi mümkün değildir (Karataş K. , 2003a, s. 14).

Yoksullukla mücadele ile yakından ilgili bir kavram olan "sosyal içerme" kapsamında gerek gelir düzeylerinin toplum ortalamasının çok altında olması nedeniyle gerekse farklı dini ve etnik kökenleri, eğitim düzeylerindeki düşüklükler, toplumsal cinsiyetleri, zihinsel ve fiziksel engeller nedeniyle eşit yurttaşlık kapsamında topluma katılmakta zorluk çeken bireylerin kurumsal düzenlemeler yoluyla katılımlarını sağlamak amacıyla eşit yurttaşlık kavramı temelinde alınan kurumsal önlemler bütünü değerlendirilmesi belirlenecek politikaların biçimlenmesinde önemlidir (Buğra, 2005, s. 9-10). 2000 yılındaki Lizbon Stratejisiyle AB, farklı ülkelerin sosyal politikalarına ve kurumlarına "Avrupalılaştırma" için "herkese en yüksek düzeyde sosyal güvence sağlayarak toplumsal içermeyi

gerçekleştirmeyi" hedeflemiştir. Bunun için tam bir kurumsal ve politik birliğin sağlanmasının kolay bir uygulama olmadığı açıktır (Buğra, 2005, s. 11).

Yoksulluğun yalnızca yoksullar için değil aynı zamanda varlıklı kesimler için de işlevleri olduğu görüşü kapsamında, yoksulluğun toplumda bazı işlevleri olduğu kabulüyle, yoksullukla mücadelede yeterli çabanın gösterilmediği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bu görüşe göre kimsenin yapmadığı zor ve hoş olmayan işlerin yaptırılacağı, varlıklı grupların kendi yapmak istemedikleri işleri yaptırabilecekleri, düşük kaliteli ürünlerin satılabileceği, ucuz işgücünün ve kolay bir seçmen kitlesinin yaratılabileceği, yoksul kesimin varlığı için yoksullukla mücadeleye yeterince önem vermediği vurgulanmaktadır (Zastrow, 2015, s. 180).

Yoksulluğun ekonomik büyüme ve kalkınma ile çözüleceği kabulü, ekonomik gelişmenin ve refah artışının yoksulluğu otomatik olarak çözeceği varsayımına dayanmaktadır. Ancak burada bölüşüm ve dağıtım mekanizmalarının doğrudan ilişkisinin göz ardı edilmesi ve yoksulluğun çok boyutunun dikkate alınmaması, yoksullukla mücadelede başarı sağlanmasının önündeki önemli engellerdir (Gürses, 2007, s. 71).

19. yüzyılda Almanya'da başlayan refah devleti uygulamaları, Batı Avrupa ülkeleri, Kuzey Amerika ve Avustralya'da devam etmiştir. Bu ülkelerin ortak özelliği demokrasinin yerleşmiş olması, laik sistemin varlığı, yüksek sanayileşme oranlarının varlığı ve gelişmiş piyasa ekonomilerinin hüküm sürmesidir.

Refah devleti, "bireylere yalnız klasik özgürlükleri sağlamakla yetinmeyip, aynı zamanda onların insanca yaşamaları için gerekli olan maddi gereksinimlerini karşılamayı da kendisine görev edinen devlettir." Refah devleti için sosyal güvenlik sağlamak, sosyal hizmetler sunmak ve sosyal yardımda bulunmak, "vatandaşlarına tanıdığı bir lütuf değil, onun görevi" olarak benimsenmiş olup bu görevin tamamının özel sektöre bırakılması mümkün değildir (Özdemir, 2006).

Özdemir (2004), refah devletini "müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı" olarak tanımlamıştır. Bu ekseninde refah devleti;

Müdahalecidir, çünkü piyasa başarısızlıkları üzerine harekete geçer ve doğan sorunların giderilmesine yönelik olarak önlemler alır, düzenlemeler yapar.

Düzenleyicidir, çünkü iş piyasalarındaki düşük ücretlerin işçileri yoksulluğa düşürmemesi için asgari bir ücret belirler, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerini üstlenir.

Gelirin yeniden dağıtıcısıdır, çünkü vergi ve diğer politikalar ve transfer harcamalarıyla gelirin paylaşımına müdahalede bulunulmadığında, sınıflar arasında gelir dengesizliklerinin, dolayısıyla huzursuzlukların çıkacağı farkındadır.

Refah devleti, genel olarak aynı amacı belirtmekle beraber farklı tanımlanmalar yapılmıştır. Refah devletindeki ortak amaç, “toplumda refah düzeyi itibariyle farklı durumda bulunanların bu farklılıklarını gidermek amacıyla, devletin sosyal politika önlemleri almasını” ifade etmektedir. Bu noktada “refah devleti, yapılan çeşitli düzenlemeler ve uygulamalarla, kötü ekonomik ve sosyal koşullar altında bulunan bireyleri korumayı amaçlamaktadır. Bu koruma, sosyal politikalar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir” (Özdemir, 2006).

“Refah devleti, öncelikle Batılı gelişmiş ülkelerde benimsenmiş ve başarılı olmuştur. Bunun nedeni, Batı devletlerinin zengin ve sermaye birikimini gerçekleştirmiş olmaları, dolayısıyla milli gelirin daha iyi dağıtımına anlamına gelen refah devleti politikalarını sorunsuz uygulayabilmeleridir.” (Gilbert 1998, Akt. Özdemir 2007, 25). Buna karşın “paylaşılacak gelir kaynaklarına sahip olmayan ülkeler, sosyal devlet uygulamasında vatandaşlarına gereği gibi bir refah düzeyi sağlayamamışlardır. Çünkü bu ülkelerin hem sosyal adaleti sağlama hem de hızlı bir kalkınmayı gerçekleştirme hedefleri bulunmakta ve bu nedenle iki hedef arasında bir denge sağlanması gerekmektedir. Ülke ekonomik açıdan kalkındıkça, sosyal adaleti sağlamak daha kolaylaşacaktır. Çünkü ekonomik politika ile sosyal politika arasında çok büyük bir ilişki vardır” (Sözer 1998, Akt. Özdemir 2007, 25).

Toplumların yoksullukla mücadelelerinde geleneksel görünüm dini temeli temel alan sadaka kültürü ve hayırseverlik anlayışı iken modern toplumlarda bu durum modern gönüllülük şekline dönüşmektedir (Buğra, 2008, s. 12). Bu noktada Buğra (2008) sosyal politikayı “hak temelli bir yaklaşım içinde, kapitalizmi dönüştürme potansiyeli taşıyan önlemler bütünü” olarak tanımlamaktadır.

Sosyal devlet, klasik liberal demokrasi anlayışında, siyasal ve ekonomik temeller değiştirilmeksizin, sosyal güvenliğin sağlanarak, işsizliğin önlenmeye çalışıldığı, emeğiyle yaşayan bireylerin korunup yaşam düzeylerinin yükseltilmesiyle toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi işlevini yüklenen devlet olup, bu bağlamda sosyal devlet anlayışı; devlete, toplumsal açıdan zayıf olan gruplara destek yoluyla sosyal adaletin ve insan onuruna yaraşır yaşam düzeyinin sağlanması sorumluluğunu yüklemektedir. Bu yönüyle sosyal devletin ekonomik boyutu kamunun ekonomik düzenini belirlerken sosyal boyutu ekonomik ve sosyal açıdan desteklenmesi gereken yurttaşlara yönelik sosyal politika ve hizmetleri içermektedir (Karataş K. , 2001, s. 277-278).

Sosyal politikalar, 16. yüzyıldan bu yana kapitalizmle beraber oluşan yoksulluğa çözüm üretmek amacıyla zaman içerisinde şekil değiştirmekle beraber kapitalizm ve sosyal politika ilişkilerinin değerlendirilmesinde, Avrupa dışındaki ülkelerin uygulamalarındaki farklılıkların varlığı açıktır (Buğra, 2008, s. 9).

Kapitalizmin beş yüzyıllık geçmişinde, insanın işgücüne indirmediği, insan emeğinin meta olarak görüldüğü süreç içerisinde, çalışmayan kişilerin sistem açısından ciddi bir varoluşsal sorunu beraberinde getirdiği ve sosyal politikanın bu sorunla doğrudan ilişkili olduğu açıktır. Bu süreçlerin genel değerlendirilmesi kapsamında, yoksullukla ilgili sosyal politika tarihi “yoksulların toplumsal işlevlerini ücretle çalışmaya indirgeyen”, çalışmayacak durumda olanların darülaceze benzeri kurumlarda tutularak tecridi yoluna giden, yoksulu “hayırseverlik nesnesi” haline dönüştüren bir süreçtir (Buğra, 2008, s. 46-49).

ABD'de yaşanan ekonomik kriz ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında emeğin meta olmadığı, sosyal haklar kanalıyla emeğin meta olmaktan çıkarılabileceği ve kapitalist toplumun ciddi bir dönüşümü yaşaması gerekliliği fikri gerek Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi kuruluşlarda gerekse 1942-1944 yıllarında yayınlanmış olan Beveridge Raporlarında görülmektedir. Sosyal dayanışma anlayışında önceki dönemlere ait sosyal politikadan farklı bir şekilde yoksulluk ve yoksullukla ilgili sosyal politika tartışmaları bu alanda mücadelede ortak bir "vatandaşlık statüsü" eksenine kaymaya başlamıştır (Buğra, 2008, s. 65-66).

Marshall, 20. yüzyıla ilişkin yurttaşlık ve kapitalizm arasındaki savaş alanında, ekonomik gereksinimlerin değil insanın toplumsal bir varlık olduğu gerçeğine yer vermiştir. Esping-Andersen'in refah devleti kavramı ile temel anlamda devlet merkezli bir yaklaşımın belirlendiği ve emeğin hangi toplumda ne ölçüde meta olmaktan çıktığının anlaşılabilmesi için devletle beraber aile ve emek piyasasının birlikte değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Andersen'in refah rejimleri kapsamındaki liberal refah rejimi piyasa merkezli olup, devlet en muhtaç durumdaki kesimler için sisteme dahil olurken, korporatist refah rejimi, çalışanın ödediği primlerin temel alınarak, kadının çalışma yaşamı yerine aile içindeki bakım işlevlerini üstlendiği bir aile yapısının hakim olduğu sistemdir. Sosyal demokrat rejimler ise "evrensel vatandaşlık" ilkesinin temel alındığı, formel sosyal güvenlik sistemlerinin aile ve piyasa önünde işlevi olan ve kadınların çalışma yaşamına katılımının yüksek olduğu sistemlerdir. Bu sistemlerin değerlendirilmesindeki kritik konu, emeğin meta olmaktan çıkarılması konusunda, vergilerle finanse edilen sağlık ve emekliliğin, ödenen primlerle finanse edilen sağlık ve emekliliğe göre daha etkin olmasının yanı sıra elde edilen haklara ilişkin miktar konusudur. Sol refah devletleri, var olan uygulamalarda sosyalist hedeflere ulaşmada eksiklikler ve yetersizlik atfederken sağ refah devletleri uygulanan politikaların ekonomik etkinliğe olumsuz etkilerini ön plana çıkarmaktadırlar (Buğra, 2008, s. 67-71).

1.3. YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

Yoksullukla mücadeleye yönelik politikalar farklı şekillerde sınıflandırılabilir: Süreye göre kısa, orta, uzun dönemli politikalar; müdahalenin niteliğine göre koruyucu ve geliştirici politikalar ve politikaların etkinliğine göre dolaylı ve dolaysız politikalar söz konusu olabilmektedir (Şenses, 2014, s. 219).

Yoksullukla mücadele politikalarının geliştirilmesi makro sosyal hizmet alanında yer almakta olup, bu kapsamda eğitim, sağlık, barınma gibi pek çok alana ilişkin politikaların etkinliği sağlanarak, yoksullukla mücadele alanında politikaların geliştirilmesi ve koordinesi esastır.

20. yüzyılda uygulanan yoksullukla mücadele stratejileri 2 temel politika grubunda değerlendirilmektedir. İlk grup politikalar, 1945-1980 dönemine kadar dünyada yaygın olan "yoksullukla doğrudan mücadele amacını güden ve temel olarak bir sosyal güvenlik

ağını öngören sosyal politikalar” niteliğindeki; ikinci grup politikalar “küreselleşme” döneminin ürünü olarak “dolaylı olarak yoksulluğu azalttığı ileri sürülen, yoksulluğun önemli bir kaynağı olan işsizlik sorununu azaltarak iktisadi büyümeyi sağlayacak türden politikalar” (DPT, 2007, s. 3).

1.3.1. Yoksullukla Mücadele Politikalarındaki Müdahale Yaklaşımları

Yoksulluk sorununun sosyal adalet bağlamında tartışılması süreci oldukça eskiye dayanmakla beraber, yoksula karşı sorumluluğun kimde olması gerekliliği ile ilgili pek çok görüş ileri sürülmüştür. 16. yüzyılda Vives (1999), sorumluluğun dini kesim yerine laik siyasilerde olması gerekliliğine dikkat çekerken, 18. yüzyılda Paine (2000), konunun hak temelli sorgulamasını gündeme getirerek, yoksullukla mücadele kapsamında alınması gereken önlemleri sistematik olarak tartışmaya açmıştır. Bu kapsamda sosyal yardımların sadaka olarak değil hak olarak verilmesi gerekliliğine vurgu yaparak, çocuk yardımları, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı, yaşlılar için sosyal emeklilik önlemleri gibi uygulamaların yanı sıra günümüzün yurttaşlık geliri benzer şekilde bazı yardımların yurttaşlık hakkı olarak verilmesine ilişkin görüşlerin öncülüğünü yapmıştır (Akt.Buğra, 2008, s. 51-55).

1950 ve 1960’lı yıllarda ön planda olan dolaylı yaklaşımlar, 1970’li yıllardan sonra yerini temel gereksinim stratejisinin ağırlık kazandığı dolaysız yaklaşımlara bırakmıştır. 1980’li yıllarda, neoliberal politikaların yükselişine paralel olarak, devletin rolünün azaltılması ve bütçe kısıtlamalarına gidilmesi nedeniyle, dolaysız yaklaşımın gündemden düştüğü görülmektedir. Bu bağlamda dolaylı yaklaşımların tekrar ağırlık kazanmaya başladığı neoliberal politikalar eşliğinde, devletten doğacak boşluğun uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri ile yoksul hane halklarına yüklenmesi beklenmektedir (Şenses, 2014, s. 245).

Yoksullukla mücadelede uygulanan yaklaşımlarda sosyal transferler ve sübvansiyonlar gibi doğrudan mücadele uygulamalarıyla gelir yoksulluğunun azaltılması sağlanırken, kişilerin yaşam standartlarını yükseltecek şekilde eğitim ve sağlık politikaları ile insani yoksulluğun azaltılabileceği görüşü benimsenmektedir (Doğan, 2014, s. 25).

Gelirin birincil dağılımı “piyasa sürecinin işlemesiyle oluşan gelir dağılımı” iken, gelirin ikincil dağılımı veya gelirin yeniden dağılımı “devletin piyasanın işleyişine kamu gelirleri ve harcamaları yoluyla yaptığı müdahaleler sonrasında meydana gelen gelir dağılımıdır.” (Pehlivan, 2009, s. 25).

Devletin gelir dağılımına müdahalesi farklı araçlarla gerçekleştirilebilmektedir. Yoksullukla mücadele konusunda yaşamsal öneme sahip olan bu müdahaleler, çok farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Bu müdahalelerin bir kısmı gelir dağılımındaki eşitsizliklerin temel nedenlerine müdahaleler olduğu gibi vergi politikaları ve kamu harcamaları politikalarından oluşan maliye politikalarıyla da gerçekleştirilebilmektedir.

Refah devletinde sosyal politikalara kaynak yaratma vergilendirme yolu ile sağlanırken, yani ekonomik politikalarla gelirin daha adil dağılımı üzerinde etki yapmaya çalışılırken, son 30 yıllık süreçte bu tutum, sosyal risklere karşı risk yönetimi ve risk önleme şekline dönüşmüştür. Bu kapsamda yeni oluşturulacak kaynaklar vergilendirme yoluyla değil, devletin aynı ve nakdi transferleri ile sağlanacaktır. Yani yoksullukla mücadelede, refah devleti uygulamalarından farklı olarak, yoksulluğun ortadan kaldırması değil, etkilerinin hafifletilmesi amacıyla, insanların fiziki altyapı koşullarına, temel eğitim ve sağlık hizmetlerine kavuşturan, asgari yaşanabilir mekanı sağlayan bir yapıya dönüşmüştür. Dünya Bankasının 2001’de Türkiye’deki Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) kapsamındaki “şartlı nakit transferi programı”, bu kapsamdaki uygulama niteliğindedir. Bu yardımın ilkesi okul çağındaki çocukların ailelerine, maddi yetersizlikleri durumunda eğitimlerini aksatmamaları için nakit transferi sağlamaktır (Yalman, 2007, s. 71-72).

Dünya ölçeğinde uygulanan neoliberal politikalar, sosyal politikalarda ağırlıklı olarak dolaylı yaklaşıma yönelerek, yoksulların sosyal yardımlarla desteklenmesinin bağımlılığa yol açtığı iddiasıyla yoksulların istihdamı ile çalışma yaşamına dahil edilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda Dünya Bankasının önderliğindeki yoksullukla mücadele politikalarında neoliberal politikaların etkisiyle az gelişmiş ülkelerde piyasa ağırlıklı emek yoğun büyüme gerçekleşmiştir. Bu büyümede eğitim ve sağlık harcamaları yardımıyla büyümenin ivme kazanması, orta ve uzun dönemde ekonomik büyümenin hızlanarak yoksulluğu önleyen bir yapıya dönüşeceği öngörülmüştür (Şenses, 2014, s. 282-283).

2000’li yıllardan sonra Dünya Bankası yoksullukla mücadeleyi bir amaç değil, araç olarak tanımlamaya başlamıştır. Refah devleti döneminde, yoksullukla mücadele anlayışı, sosyal politikadan sosyal risk temeline kaymaya başlayarak, 1980’ler sonrasında uygulanan neoliberal ekonomik politikalarla “sosyal dışlanma” kavramı ile tanımlanan yeni bir kesim oluşmaya başlamıştır. 1980 sonrasında tam istihdamdan uzaklaşan politikalarla insanların güvenceye kavuşması rafa kaldırılırken, insanların piyasa koşullarında yeterliliğini hedefleyen devletin ve diğer toplumsal örgütlenmelerin mekanizmaları devreye girmeye başlamıştır (Yalman, 2007, s. 71).

Neoliberal politikaların yoksulluğun azaltılmasına ilişkin yeterli bir çerçeve oluşturulmamasının nedeni, bununla ilgili politikaların temel amacının ülkelerin ekonomilerinin bütünleşmesinin ve üretim yapılarının karşılaştırmalı üstünlüklere göre biçimlendirilmesinin temel alınmasıdır. Bu süreçte az gelişmiş ülkelerin sanayileşme çabalarına gerekli destek verilmeyerek yoksulluk konusuna "bir şeyler yapar görünerek" kitlesel tepkilerin hafifletilmesi hedeflenmiştir. Yoksulluk eğilimlerinin ilerleyen yıllarda artacağına ilişkin öngörüler dikkate alındığında, uygulanmakta olan neoliberal politikaların gelinen son nokta olduğu ve seçeneğinin bulunmadığı tezine karşın, alternatif ekonomi politikaları arayışlarının hızlandırılması gereği ortaya çıkmıştır (Şenses, 2014, s. 320-325).

Yoksullukla mücadele kapsamında servet ve gelir dağılımındaki büyük eşitsizliklerin varlığı dikkate alındığında, en varlıklı yüzde 20’lik kesimin gelirlerinin az bir kısmının dahi yoksul olan yüzde 20’ye yeniden dağıtımı ile sorunun ortadan kalkacağı şeklinde oluşan görüşler hükümetler üzerinde kontrole sahip olan en varlıklı kesimin siyasi olarak kabul edemeyeceği konu olarak değerlendirilmektedir (Zastrow, 2015, s. 170-174).

Piketty (2015), 20. yüzyılda, 1930-1980 döneminde ekonomik büyümenin yüksek olmasının, teknolojik gelişmelerin üretime yansımalarının, sermayeden alınmakta olan vergilerin yükseltilmesi ve millileştirme nedeniyle artan sosyal güvenlik ve kamu hizmetlerinin gelir eşitsizliğini istisnai bir şekilde arttırmadığını belirterek, 1980’li yıllardan sonra büyüme oranlarının göreceli olarak düşük seyretmesi ve sermayeden alınan vergilerin azalması neticesinde gelir eşitsizliğinin artacağını öngörmektedir (Akt. İpek, 2014, s. 658-659).

Piketty (2015), "21. Yüzyılda Sermaye" adlı kitabında, Marx'ın sanayi devriminden sonra servetin hızla dar bir sosyal grubun yani burjuvazinin elinde biriktiği ve gelir eşitsizliğinin arttığı politik yapıya benzer şekilde bu tarihsel gelir eşitsizliğinin 21. yüzyılda artarak devam edeceği tezi üzerinde durmuştur. Bu eşitsizliğin çözümü konusunda, servet üzerinden küresel nitelikli bir verginin alınmasının ve bu vergilerin farklı servet ağırlıklarına göre farklı değerlerde belirlenmesinin etkili olacağını savunmuştur (Akt. İpek, 2014, s. 656).

Metin (2014), yoksullukla mücadele açısından “yoksulluğun kısa vadeli/geçici ya da uzun vadeli/yapısal bir sorun olmasına bağlı olarak farklı zaman dilimlerine ve farklı düzeylerde ele alınması gereken çok boyutlu bir konu olup, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, siyasi yaklaşımları, refah sistemleri, uyguladıkları ekonomik ve sosyal politikalar” ekseninde etkinliğinin değişeceğini ifade etmiştir.

Az gelişmiş ülkeler açısından değerlendirildiğinde yoksullukla mücadelede yaşanan en önemli sorun, idari mekanizmanın ve genel kamuoyunun duyarsızlığı, yoksul kesimin politika tasarımına ve uygulamasına yeterli düzeyde katılımına izin verilmemesi; uluslararası, ulusal ve yerel düzeydeki politikaların temel yaklaşımlarının farklılığı ve uygulama sonuçlarının olumsuzlukları barındırması, yetersiz demokratikleşme düzeyi ve yoksulluğa karşı ilginin ağırlıklı olarak seçim dönemlerinde arttığı bir siyasal örgütlenmedir (Şenses, 2014, s. 302-312).

1.3.1.1. Dolaylı Mücadele Yaklaşımı

Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşımın temelinde, büyümenin hızlandırılması yoluyla yoksulların gelirlerinin ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi yatmaktadır. Bu yaklaşımda büyümenin yoksulluk düzeyinin azaltılmasında çok etkili olduğu yönünde yaygın bir görüş bulunmasına karşın; büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi ile büyümenin eğitim, sağlık gibi temel hizmetleri artırma konusundaki etkilerinin dikkate alınması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Bu yaklaşımda büyümenin hangi sektörler ile sağlanacağı, “büyüme süreci öncesinde gelir dağılımını düzeltici politikaların uygulanması” ve büyüme ile sağlanacak olumlu etkilerin yoksullar lehine artırılması, bu politikaların etkinliğinin artması konusunda önkoşul niteliğindedir (Şenses, 2014, s. 221-226).

Yoksullukla mücadele yaklaşımının temelinde, kalkınma iktisadının kabulü doğrultusunda, yoksullukla mücadelede altyapı yatırımlarının artırılması yoluyla hızlı ekonomik büyüme ve kalkınma yer almaktadır. Var olan kaynakların büyüme hızlandırma amaçlı kullanımıyla yoksulların gelirlerinin ve yaşam standartlarının yükseleceği kabul edilmektedir. Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşımda kısa dönemde yoksulluğa herhangi bir müdahalenin uygulanmaması ve bu sorunun zaten uzun dönemde çözüleceği öngörülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde yoksullukla mücadele politikalarında dolaylı yaklaşımlarda büyüme hızının sektörel dağılımı ve gelir dağılımı üzerindeki etkisi; dolaysız yaklaşımlarda kamu harcamalarının yoksullara kullanımında yoksulluğun niteliği; kredi, istihdam olanaklarının artırılması, yoksulların üretim araçlarına erişiminin sağlanması konuları uygulanacak politikaların etkinliğinde önemlidir (Şenses, 2014, s. 260).

“Mülkiyetin yaygınlaştırılmasına ve istihdam, sağlık ve eğitim olanaklarının niceliksel ve niteliksel olarak artırılmasına olanak sağlayan eşitlikçi ve sermaye birikimine dayalı ve büyüme sürecinin dışarıda bıraktığı kesimlere yönelik hedeflenmiş yoksullukla mücadele politikalarıyla desteklenen, hızlı ve sürdürülebilir büyümenin yoksullukla mücadele için uygun bir çerçeve oluşturduğu” önemlidir (Şenses, 2014, s. 298).

Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşımla bağlantılı olarak büyüme sürecinde gelir dağılımının değişimi de önem kazanmaktadır. Kuznets'in hipotezine göre başlangıçta gelir dağılımında yaşanacak eşitsizliklere karşın kişi başına gelir düzeyinin belli bir seviyeye gelmesinden sonra bu eşitsizliğin azalacağı ileri sürülmektedir. Bunun tersi yönde artan sayıda çalışmalarda büyümeyle gelir dağılımındaki eşitsizlik arasında sistemli bir ilişkinin söz konusu olmadığı, büyüme sürecinde gelir dağılımının düzelmesinin yanı sıra kötüleşebileceği de savunulmaktadır. Bu teze göre “büyüme sürecinde yoksulluk oranının düşme olasılığının yanında artabileceği de” dikkate alınmalıdır (Şenses, 2014, s. 225).

Büyümenin ve refah artışının yoksulluğu azaltmada yeterli olmadığı düşüncesinin ağırlık kazanması "yoksul yanlısı büyüme" (pro-poor growth) kavramını gündeme getirmiştir. Yoksul yanlısı büyüme "yoksullukta önemli bir azalma sağlayan büyüme" olarak tanımlanmıştır (Gündoğan, 2008, s. 50). Dolaylı mücadele yaklaşımında "yoksul yanlısı

büyüme" ile yoksulların gelir artışının toplumdaki diğer kişilerden daha fazla artması ile yoksulluğun azalacağı öngörülmektedir.

Neoliberal politikaların temelinde yatan yeniden bölüşümden uzak yaklaşımlar doğal olarak sosyal adaletten ve sosyal devletten uzaklaşmayı beraberinde getirmektedir. Yoksulluğun yalnızca gelir düzeyinin artırılmasını hedefleyen ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ile çözümleneceği yaklaşımı yerine eğitim, sağlık, temel alt yapı hizmetlerine ulaşma gibi yoksulluk sorununun sosyal haklar ve fırsatlar temelinde çözecek politikaların benimsenmesi önemlidir.

Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşımda büyümenin temel alınmasına karşın gelir dağılımı konusunun uzun döneme yayılması eleştiri konusu olmuştur. Bunun dışında büyümenin etkisiyle sağlanan eğitim, sağlık ve istihdam olanaklarının merkeze uzak bölgelerdeki yoksullara ulaşamaması, nispi olarak yüksek gelirli kesimlere fayda sağlaması, diğer bir eleştiri konusudur (İncedal, 2013, s. 117).

Dolaylı yaklaşıma getirilen en önemli eleştiri büyümenin olumlu etkilerinin yoksullar için gerekli hız ve düzeyde olmadığı ve bu yaklaşıma ilişkin politikaların genel geçer bir strateji olarak ülkelere özgü koşullar dikkate alınmaksızın etkili olamayacağıdır (Şenses, 2014, s. 262).

Dolaylı yaklaşıma getirilen diğer bir eleştiri ise küreselleşme sürecinde neoliberal politikalar ekseninde gerçekleştirilen büyümenin, ulusal devletlerin iç piyasaya dayalı büyümesinde ve sektörel bileşiminde merkezi planlamanın ve devletin ekonomi üzerindeki etkisinin giderek azalması ve dış talep tarafından biçimlenerek, serbest piyasa kurallarının daha fazla egemen olduğu sürece geçilmesidir (Şenses, 2014, s. 263).

Yoksullukla mücadelede sürdürülebilir kalkınmanın önemi vurgulanarak, zayıf sermaye piyasasının, yetersiz kamusal eğitimin, vasıfsız üretkenliğin düşük büyümeye neden olarak yoksulluğu kalıcı hale getirdiği ifade edilmektedir (Uzun, 2003, s. 169).

1.3.1.2. Doğrudan Mücadele Yaklaşımı

Yoksullukla mücadelede doğrudan ya da dolaysız yaklaşımda, ekonomik gelişim ve büyüme gerekli olmakla beraber yeterli değildir. Doğrudan müdahale yaklaşımında devlet yoksullukla mücadelede aktif rol oynayarak, gelirin yeniden bölüşümü ve yoksullukla mücadelede, devletin elinde bulunan politika üretme araçları aktif olarak kullanılmaktadır.

Yoksullukla mücadelede dolaysız müdahale yaklaşımı, vergi, kamu, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim ve sosyal yardım politikalarına ilişkin araçlarla “gelirin ikincil dağılımına etkin bir biçimde” müdahale edilmesidir (Gündoğan, 2008, s. 51). Sosyal devlet yaklaşımı kapsamında, gelirin ikincil dağılımında devlet aktif rol oynayarak, bu dağılımı yalnızca piyasa güçlerine terk etmemektedir.

Doğrudan müdahale araçları vergi, sosyal güvenlik, sosyal yardım, sağlık, eğitim politikalarıyla gerçekleştirilmekte olup, bu kapsamda yoksul kesime sağlanan sosyal yardımlar, istihdam artırıcı teşvikler, yoksulların üretimde kullandıkları girdilere uygulanan sübvansiyonlar, kredi sağlamada kolaylıklar, topraksız veya çok az topraklı tarım çalışanlarına yönelik hazırlanan toprak reformu şeklinde sıralanmaktadır.

Yoksullukla mücadele kapsamında dolaysız yaklaşımlarda dikkate alınması gereken en önemli konu, politikanın hedeflerinin net olarak belirlenmesidir. Bu noktada, politikanın hedeflendiği kitlede yoksulluk profilinin doğru saptanması, yoksulluk türünün belirlenmiş olması, sağlanan transferlerin yoksullara ulaşma derecesi ve transferlerin niteliği politikaların etkinliği konusunda kritik öneme sahiptir (Şenses, 2014, s. 270-272).

“Dolaysız yoksullukla mücadele programlarının etkinliği ve yoksulluğun azaltılmasındaki nihai başarısı için üç temel koşulun sağlanması” temeldir. Bunlardan ilki “yoksullukla mücadelenin genel kamuoyu tarafından öncelikli bir hedef olarak benimsenmesi ve bu yönde uygulanacak somut program ve politikaların toplumda yaygın destek bulmasıdır. İkinci koşul, bu program ve politikaların hedeflediği yoksul kitlenin iyi belirlenebilmesidir. Son koşul ise uygulamaların şeffaf olması ve her kademedede hızlı karar alabilecek bürokratik kadroların varlığıdır.” (Şenses, 2014, s. 240).

Dolaysız yaklaşımlara getirilen eleştiriler, devlet yardımlarının bağımlı bir yoksul kitle oluşturması, bu politikaların siyasal müdahalelere ve amaç dışı kullanımlara açık olmasıdır.

Şenses (2014) doğrudan müdahale yaklaşımlarına ilişkin sorunları, “emek arzı üzerindeki olumsuz etkiler, kaynak yetersizliği, idari ve siyasi güçlükler, amaç dışı kullanım ve hedefleme güçlükleri” olarak beş başlık olarak değerlendirmiştir.

Kamu harcamalarının, yoksullukla mücadele politikaları kapsamında doğrudan transferler yoluyla kullanımında, transfer miktarının yüksekliği ve ülkedeki yoksulluk oranının düzeyi etkin olmaktadır. Bu yaklaşımın en çok kullandığı sosyal güvenlik ve yardım sistemlerinin yoksulluğu azaltma noktasındaki etkisi, yoksulluktan çıkanların transferler öncesindeki yoksul nüfusa oranı şeklinde izlenmektedir (Şenses, 2014, s. 233).

1.3.2. Yoksullukla Mücadele Politikalarının İçerik Yapısı

Politika çözümlemesi devletin ilgili konuya ilişkin müdahalesini anlatan yeni bir disiplin olup, politika oluşturma sürecinin anlaşılması ve oluşturulan politikaların ne tür etkilerinin olacağını belirlenmesine yönelik çalışmalardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, kamu politikaları çözümlemesi, kamusal eylemlerin anlaşılması, değerlendirilmesi ve politikaların nasıl gerçekleştirileceği konularına yer vermektedir (Usta, 2013, s. 83-85).

Politika çözümlemesi, genel anlamda, hükümetlerin neyi neden yaptıklarının ve gerçekleştirilen uygulamaların ne tür sonuçlar ortaya çıkardığının belirlenmesidir. Çoğu durumda, hükümetlerin gücünün sınırlı olması, sorunun tanımı üzerinde uzlaşmaya varılamaması, politika çözümleme sonuçlarının öznel olarak yorumlanması, sorunla ilgili temel ögenin "insan" olması ve insan davranışlarının karmaşık yapısına ilişkin nedenlerden dolayı, politika çözümlemesinin etkinliği, beklenenden daha az gerçekleşebilmektedir (Demir, 2011, s. 118).

Kamu politikaları, belirlenen alanda kararların verilmesi, bu kararların uygulanmasını içeren bir süreç olup, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine, demokrasi yapısına ve toplumsal-ekonomik gelişim düzeyine göre değişik yöntemlerle şekillendirilmektedir (Çevik, 1998, s. 105).

Kamu politikalarının çözümlenmesi, kamusal eylemlerin anlaşılması ve incelenmesine yönelik bir yöntem olarak değerlendirildiğinde, yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların değerlendirilmesi de benzer nitelikte olacaktır. Buna göre uygulanan politikaların farklı yaklaşımlara göre değerlendirilmesi söz konusudur.

Kamu politikaları çözümlenmelerinde uygulanan süreç yaklaşımı, ağ yönetimi yaklaşımı ve bilişsel yönetim yaklaşımının, yoksullukla mücadele politikaları açısından da değerlendirilmesi mümkündür. Bu kapsamda, süreç yaklaşımında, politikaya dönük süreçlerin işlenmesi gereken aşamaları; ağ yönetimi yaklaşımında bireylerin ve grupların; bilişsel yönetim yaklaşımında fikirlerin, inançların ve ideolojilerin değerlendirilmesi temel alınmaktadır (Usta, 2013, s. 85).

Süreç yaklaşımında belirlenecek politika için, politikanın oluşturulması aşamasında, gündem oluşturma dahil olmak üzere, sorunun ele alınması, potansiyel sonuçların çözümlenmesi ve uygulamaları şeklinde sıralı aşamalardan oluşan çerçeve sunmaktadır. Sürecin her bir aşaması için farklı aktörlerin rolü temel olup, tüm kamu alanlarında kullanılabilir niteliktedir (Usta, 2013, s. 85-88).

Yoksullukla mücadele kapsamında politikaların oluşturulmasında süreç yaklaşımı dikkate alındığında;

- ✓ Sorunun tanımlanması,
- ✓ Soruna ilişkin değerlendirmelerin yapılması,
- ✓ Sosyal politika aşamalarının belirlenmesi,
- ✓ Politikaya yönelik hukuki yapının oluşturulması,
- ✓ Hukuki yapıya uygun organizasyon yapısının oluşturulması ve eylem planlarının belirlenmesi,
- ✓ Politika sonuçlarının değerlendirilmesi ve hatalı-eksik aşamalara yönelik yeni değerlendirmelerin yapılması aşamaları gerçekleştirilmektedir.

1970’li yıllardan sonra gelişen ağ yönetimi yaklaşımı, makro düzeyde stratejilerin temel alındığı politika oluşturma süreci olup, ülkede politika oluşturma noktasında farklı ağların etkisi söz konusudur. Bu doğrultuda, hiç kimsenin bir başkasının stratejisini belirleme gücü olmayıp, farklı aktörlerin oluşturduğu ağlar ve bu ağlar içindeki etkileşimler, toplumsal sorunların çözümünde katkıda bulunmaktadır. Küreselleşme kapsamında, aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılıklar birbirlerini etkilemekte, karar alma süreçlerinde, aktörler arasında hiyerarşik olmayan yatay ilişkiler temel olmaktadır (Usta, 2013, s. 88-92).

Kamu politikaları süreçlerini açıklamada önemli bir yaklaşım olan bilişsel yaklaşımda kamu politikaları gelişimi, değişim süreçleri ve uygulamalarında etkili olduğu bilinen grupların ait inanış sistemleri önemsenmektedir. Ele alınan toplumsal sorunların çözümünde referans noktaları önemsenerek, toplumun bu soruna bakış açısı, yani bir anlamda kamuoyunun bir tür yorumu temel alınmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bilişsel yaklaşımda kamu politikaları “fikir, tasvir ve toplumsal değer üreten sosyal etkileşimler” üzerine kurulmuş olup, “aktörlerin tartışmalarından, görüşlerinden (değerler, normlar ve imajlar) esinlenen ortak bir anlayış” ekseninde şekillenmektedir (Usta, 2013, s. 93-98).

1.3.2.1. Yoksullukla Mücadele Politikalarının Temelini Oluşturan Haklar Açısından Değerlendirme

Yoksullukla ilgili sosyal politikaların, kullanılan kavramlar açısından değerlendirilmesi aşamasında en önemli konu, insan haklarıdır. Yoksullukla mücadelede hak temelli yaklaşım, bu hizmetlerin "hayır" amaçlı değil; kişinin "hakkı" olması nedeniyle gerçekleştirilmesini temel almaktadır. Bu yaklaşımda görev sahipleri yükümlülükleri bilinciyle hareket etmekte iken, hak sahipleri ise hak talebinde bulunmak suretiyle güçlendirilmektedir (Tufan, Özgür Sayar, & Koçyıldırım, 2009, s. 77).

Yoksullukla mücadelede sosyal adalet hedefi doğrultusunda temel kaygı, insan haklarının sağlanması olup bu yönde sosyal politikaların oluşturulmasında toplumun bilinçli katılımı önemlidir (Karataş K. , 2003a, s. 2).

Tüm insanların, hiçbir ayırım gözetmeden yalnızca insan olmalarından dolayı özgür, eşit ve onurlu yaşama hakkına sahip olması şeklinde, en genel haliyle ifade edilen insan hakları, uluslararası ekseninde birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak insan hakları olarak üç ana sınıfta tanımlanmaktadır. Birinci kuşak insan hakları, özgürlük isteminin yarattığı yurttaşlık hakları ve politik haklar; İkinci kuşak insan hakları ekonomik, sosyal ve kültürel haklar; üçüncü kuşak insan hakları ise dayanışma hakkı olarak da ifade edilen topluluk haklarından oluşmaktadır.

Bu haklar açısından bakıldığında ikinci kuşak haklar yoksullukla mücadele kapsamında yoksullara yönelik gereksinimlerin minimum düzeyde karşılanması sorumluluğunu devlete vermiştir. Bu hakların ne şekilde sunulacağı konusunda ise devletler benimsedikleri

politikalar doğrultusunda yoksullukla mücadeleye ilişkin yasal dayanakları oluşturmaktadır.

Marshall (1950) 18. yüzyılda sivil hak ve özgürlüklerin, 19. yüzyılda siyasi hakların 21. yüzyılda sosyal hakların geliştiğini belirterek, bireyin sosyo-ekonomik güvencesinin garantiye alınarak kimseye muhtaç olmadan yaşaması sağlayan sosyal haklar olmaksızın sivil ve siyasi haklarının işlerlik kazanamayacağına vurgu yapmıştır (Akt. Buğra 2005, 6).

Marshall'ın tanımladığı sivil, siyasi ve sosyal yurttaşlık tanımları beraberinde aynı kavramlara yönelik hak ve özgürlükleri içermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde yoksullukla mücadele noktasında sosyal yurttaşlık kritik öneme sahiptir. Sosyal yurttaşlık kavramı ile devletin yalnızca ümitsiz ve yardıma muhtaç kişilere sosyal yardım hedefi yerine tüm yurttaşları kapsayan bütünlüğün hakim olduğu sosyal haklar devreye girerek, insan hakları ve sosyal adalet eksenini hakim kılınmaktadır. Bu yönüyle sosyal yurttaşlık tüm bireylerin piyasadaki pozisyonlarından bağımsız olarak toplumdaki hakim standartlara uygun refah haklarına sahip olmayı gerektiren bir kavramdır (Sarıipek, 2006/2, s. 68-85).

1993 yılında gerçekleştirilen Dünya İnsan Hakları Konferansında yoksulluk bütün insan haklarını ihlal eden bir olay olarak ifade edilerek yoksullukla mücadelede kalkınmaya yönelik yaklaşımların iktisadi, sosyal, kültürel, medeni ve siyasi hakların bölünemezliğine vurgu yapılmıştır. Mücadele kapsamında katılımın arz yönlü ve yukarıdan aşağıya olması yerine talep yönlü ve aşağıdan yukarıya doğru olması kalkınmada haklara dayalı yaklaşımı destekleyerek temel sosyal hizmetlerin sunumunun artırılmasını sağlayacaktır (Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 2002, s. 893).

Yoksullukla mücadele konusunun materyal kaynaklara ulaşamamanın ötesinde bir olguya dönüşmesi 2000 yılı sonrası görüşlerde yoğunlaşmıştır. Gelişmiş ülkelerde yoksulluk gerekli eğitim, sağlık ve sosyal haklardan yararlanamama ve sosyal ortamlarda aktif olarak bulunamama olarak tanımlanan sosyal dışlanma temelinde değerlendirilmektedir. Yoksulluk ekonomik olmanın yanında sosyal bir sorun olarak nitelendirilerek özellikle 1980 yılı sonrasında ekonomiden ayrı bir politika olarak yürütülmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Ergan, 2013).

1980'li yıllarda AB'nin gündeminde yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın politika alanında gittikçe artan düzeyde önem kazanması Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı'nın (European Anti-Poverty Network_ EAPN) kurulması ile farklı toplumsal hareketlerden gelen sivil toplum kuruluşlarının haklar mücadelesi vererek sosyal hakların yaşama geçirilememesi sorununu sürekli gündemde tutarak yoksulluğun siyasiliği konusunu ileri sürmüştür. EAPN yoksulluğu siyasi bir sorun olarak temel alıp salt gelir yetersizliği ile açıklanamayacağı, yoksulluğun yapısal sorunlara dayalı fırsat eşitsizliğine dayanan toplumsal kaynaklara ulaşamama, yaşama aktif olarak katılamama sorunu olarak ele almıştır. Bu doğrultuda bir yandan yoksulluğun sosyal bütünleşmeyi engellediği yönünde kamuoyunda görüş oluştururken diğer yandan hak temelli sosyal politikaların oluşturulması için çaba sarf etmiştir (Ekim & Yurttagüller, 2006).

2000 yılı sonrasında gündeme gelen Lizbon Stratejisiyle Avrupa'nın yüksek rekabet gücüne sahip küresel bilgi toplumu haline gelmesi ekonomik amaç iken herkese en yüksek düzeyde sosyal güvence sağlanarak toplumsal içermenin gerçekleştirilmesi sosyal amaç olarak ifade edilmiştir. Bu kapsamda üye ve aday ülkelere belli yaptırımlar içererek bağlayıcı hedefler dayatmayan Açık Koordinasyon Yöntemi olarak tanımlanan yöntem uygulanarak sosyal içermeye ilişkin ulusal eylem planları hazırlanmaktadır. Ekonomik ve sosyal amaçların gerçekleştirilmesi konusunda sosyal hakları önemseyen kesim, sosyal hakların ekonomik amaçların gerisinde bırakılmaması ve ekonomik kaygılar nedeniyle sosyal hakların güçlenmesindeki ilerlemeyi yavaşlatmaması gereği üzerinde durmuşlardır (Buğra, 2005, s. 11-13).

2000 yılı Avrupa Konseyi Yoksullukla ve Sosyal Dışlanma İle Mücadelede hedeflerde "herkesin kaynaklara, haklara, mal ve hizmetlere erişimini kolaylaştırılması" başlığı altında insanların insan onuruna yakışır bir şekilde yaşaması için gerekli kaynaklara sahip olması gerekliliğine ve bu konuda sosyal koruma sisteminin varlığına hak açısından yaklaşmıştır. Bu kapsamda dışlanma riskini ortadan kaldıran eğitim, sağlık, korunmasız kişilere yardım, sağlıklı koşullarda yaşam sürdürmeye olanak sağlayan temel hizmetlerin sunumunu amaçlayan politikaların oluşturulması ve toplumsal sorumluluğun teşvik edildiği bir strateji hedefi ortaya konulmuştur (Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 2002, s. 918-920).

1.3.2.2. Yoksullukla Mücadele Politikalarındaki Ölçütler Açısından Değerlendirme

Kamu politikaları kapsamında değerlendirilecek olan yoksullukla ilgili sosyal politikaların çözümlenmelerinde idarecilerin ne yapması gerekliliğinden çok bu politikaların nedenlerinin ve sonuçlarının sistematik olarak çözümlenmesi temeldir.

Yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikaların çerçeve çözümlenmesinde bu politikaların belirlenmesi ve uygulanması aşamalarında benimsenmiş olan ölçütlerin izlenmesi dikkate alınmalıdır. Bu ölçütler;

- ✓ Ulaşılabilirlik (Fırsatlara açıklık ve eşit erişim ilkesinin sağlanması)
- ✓ Güçlendirme ve Haysiyet (Kişinin kendine olan güveni, kontrol ve kendi kaderini tayin etme hissine dayanılarak gerekli motivasyon ve öz-yeterliliğinin geliştirilmesi ilkesi)
- ✓ Eşitlik (Eşit uygulamalar ve eşit fırsatlar oluşturulması ilkesi)
- ✓ Kapsamlılık (Sosyal politika ve refah konusunda kapsamlı ve bütünsel bir yaklaşım)

Yoksullukla mücadele kapsamında bireyin piyasa ilişkilerine girmemesi durumunda, devlet desteği ile bireyin yaşamda kalmasının nasıl sağlayacağı ve bu desteğin niteliğinin ne olduğu devletin sosyal politika yaklaşımı açısından önemlidir. Bu mücadelede etkin olan sosyal yardım programlarının devlet ve piyasa ağırlığının yapısı sosyal devlet modelinde belirleyici olmaktadır (Dedeoğlu, 2009/2, s. 42-43).

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların hedef kitlesinin kimlerden oluştuğu, yardımın niteliği ve yardımın uygulanış şekli politikaların genel çerçevesini oluşturmaktadır. Sosyal demokrat rejimlerde hedef kitle olarak birey temel alınırken, Güney Avrupa Modelinde sosyal dayanışma aile temelinde sağlanmakta olup çocuk, yaşlı bakımı aile içerisinde gerçekleştirilmektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN SORUNU

Yoksullukla mücadelede uygulanacak politikalar ülkelerin ekonomik yapısına ve ekonomik modellerine göre farklılaşmaktadır. Bu ekonomik modeller doğrultusunda

ülkedeki sosyal refah tipine göre yoksullukla mücadele politikaları değişmektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, refah sistemi, benimsedikleri ekonomik ve sosyal politikalar yoksullukla mücadeleye programlarının belirlenmesinde etkili olmaktadır.

Sosyal politika kapsamında belirlenen ve yürütülen yoksullukla mücadele programları bir bütün olarak ele alındığında ana hedef "*sosyal adaletin sağlanmasıdır*". Sosyal adaletin sağlanması amacıyla belirlenen politikalar; merkezi yönetim, yerel idare ve sivil toplum kuruluşları olarak bir bütün içinde değerlendirildiğinde hangi ölçütlere dayalı olarak sosyal politikaların yürütüldüğü ve hedeflere ne ölçüde yaklaşıldığı önem kazanmaktadır. Politika uygulamalarında ve politikaların sonuçlarının değerlendirilmesinde araştırma temelli yaklaşımların kullanılması ile karar alıcıların bu doğrultuda yeniden güncelleme yapmaları söz konusu olabilecektir.

Bu araştırmada genel olarak yoksullukla mücadele politikaları kavramı kullanılmaktadır. Yoksullukla mücadele politikası ekonomik büyüme, gelir dağılımı, vergi politikaları, ücret politikaları, eğitim, sağlık, barınma, sosyal yardım ve sosyal hizmet gibi pek çok alanla doğrudan ilişkilidir.

Bu araştırmada yoksullukla mücadele politikalarının görünür kılınması amacıyla hükümet programları, beş yıllık kalkınma planları ve mevzuat incelemesi gerçekleştirilerek, içerik çözümlemesi ile yoksullukla mücadele politikalarının göstergeleri belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırmada yoksullukla mücadele kapsamında ülkemizde oluşturulan ve uygulanan politikalar, uluslararası ölçütler, yoksullukla mücadele politikalarının yapısı, niteliği, hedef kitleler üzerindeki etkileri ve politikaların yeterliliğine ilişkin bu alanda uzman bürokrat, akademisyen, siyasetçi ve uygulayıcıların değerlendirmeleri temel alınmıştır.

1.5. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın genel amacı Türkiye'deki yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politika göstergelerinin ve uygulamaya yönelik etkilerinin alandaki uzman gözüyle ortaya çıkarılmasıdır.

Bu genel amaç ekseninde araştırmada alt amaçlar şu şekilde oluşturulmuştur:

1. Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarının göstergeleri nelerdir?
2. Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarının yapısı nedir?
3. Türkiye’de yoksullukla mücadele politikaları ile ilgili bürokrat, akademisyen, siyasi parti temsilcileri ve uygulayıcıların;
 - ✓ Yoksullukla mücadele politikasının tanımı ve yapısı hakkındaki görüşleri nelerdir?
 - ✓ Yoksullukla mücadele politikalarının hedef kitleler (engelli, yaşlı, kadın, çocuk, aile, göçmen) üzerindeki etkisi ile ilgili görüşleri nelerdir?
 - ✓ Yoksullukla mücadele politikalarının yeterliliğine (yasal, yönetsel, finansal, uzmanlaşmış insan gücü ve veri yeterliliği) ilişkin görüşleri nelerdir?
 - ✓ Yoksullukla mücadele politika uygulamalarının etkinliğine ilişkin görüşleri nelerdir?

1.6. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Araştırma Türkiye’de yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalar göstergeleri, sosyal politika yapısı ve hedef kitleler üzerindeki etkilerinin, bu politika alanında uzman olan bürokrat, akademisyen, siyasi temsilciler ve uygulayıcılar gözünden bütüncül bir değerlendirmenin gerçekleştirilmesi amacıyla gütmektedir. Bu sayede uzman gözüyle Türkiye’deki yoksullukla mücadele politikalarının genel bir değerlendirmesi ortaya çıkacaktır. Araştırma, yorumlayıcı ve eleştirel bakış açısı ile yoksullukla mücadele politikalarını ele alarak, alandaki uzman görüşlerin değerlendirmeleri doğrultusunda mevcut politikalara ilişkin çözüm önerileri sunularak politika geliştirme konusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.7. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmada yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların değerlendirilmesinde bürokrat, akademisyen, siyasi temsilciler ve uygulayıcılar ile görüşülmüştür. Görüşmelerin gerçekleştirilmesinde karşılaşılan en önemli sorun görüşme talebini kabul etmeyen siyasi temsilcilerle yaşanmıştır. Kimi siyasi temsilciler, görüşme öncesinde telefonla görüşmenin niteliği ile ilgili bilgilendirilmelerine karşın vermiş oldukları randevu zamanında görüşme talebini geri çevirmişlerdir.

Araştırmanın veri toplama aşamasında, özellikle siyasi parti temsilcilerinin araştırmaya zaman ayırmakta zorlanmaları sorun olmuştur. Ayrıca konunun siyasi yönünün ağır basması nedeniyle katılımcıların mensup oldukları siyasi partilerin yoksul kesime yönelik seçim vaatlerini dile getirmeye çalışarak, görüşme esnasında araştırmanın odağından uzaklaşmaları aşılması gereken bir sorun olmuştur.

Araştırmada karşılaşılan diğer bir sorun katılımcıların büyük bir çoğunluğunun kamu kesiminde görev yapan bürokratlar olması nedeniyle bazı sorulara verdikleri cevaplarda kendilerini kısıtlamaları olmuştur. Politikaların değerlendirilmesinde kendi düşünceleri ile var olan uygulamalar arasında kaldıkları durumlarda ses kaydı alınmaması koşuluyla cevaplama yapmışlardır.

Araştırmada görüşmelerin bürokratların kendi çalışma yerlerinde gerçekleştirilmesi nedeniyle günlük çalışma süreci bağlı olarak olağan kesintiler yaşanmıştır.

Bazı katılımcılar ses kaydı alınmasına sıcak bakmayarak, görüşme başladıktan sonra soru sayısının fazla olması nedeniyle ses kaydı alınmasını sonradan kabul etmiştir. Yalnızca bir katılımcı ses kaydı alınmasını kabul etmemiştir.

2. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

2.1. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ TARİHSEL SÜRECİ

Türkiye'deki yoksulluk politikalarının tarihsel süreçte değerlendirilmesi noktasında tek parti dönemi kırsaldan kentlere göçün engellendiği ve siyasi kaygıların ekonomik amaçların önünde yer aldığı bir dönem iken, 2. Dünya Savaşı sonrası ise çok sınırlı kesimi içeren sosyal güvenlik sisteminin gündeme geldiği devlet-toplum ilişkisine dönüştüğü ancak Batıdaki şekliyle yurttaşlık hakkına dayalı sosyal politika anlayışının gelişmeyip ağırlıklı olarak aile bağları ve hemşerilik ilişkileri gibi kişisel destek mekanizmalarının önemli olduğu bir süreç oluşmuştur (Buğra, 2008, s. 16-17).

Yoksullukla ilgili politikaların belirlenmesi kapsamında Türkiye'de erken Cumhuriyet döneminde emek arzı konusunda köyün çözülmemesi ve büyük şehirlere göçün engellenmesinin temel alındığı ve yoksullukla mücadelede siyasi yetkililere sorumluluk yükleyen bir politika anlayışının olmadığı görülmektedir. Devletçiliğin hakim olduğu bu dönem için yoksullukla mücadele gönüllü çabalar ve sivil toplum kuruluşlarının görev alanı olarak değerlendirilerek ana tema hayırseverlik vurgusu üzerindedir. Bu dönemde yoksulluk ağırlıklı olarak köylü yoksulluğuyla özdeş kabul edilerek, savaş sonrası ortaya çıkan durum olarak değerlendiriliyordu. Bu yönüyle yoksulluk erken Cumhuriyet dönemi için Avrupa'da 16. yüzyıldaki kapitalist gelişim dinamiklerine bağlı olarak gelişen bir süreç niteliğinde değildir (Buğra, 2008, s. 97-108).

Erken Cumhuriyet dönemindeki yoksulluk politikalarının temelinde köylüyü köyünde tutabilme çabasına dayalı olarak aşarın kaldırılması, köylünün durumunu düzeltmek üzere düşük faizli ziraat kredileri gibi bazı ekonomik önlemler yer almıştır (Buğra, 2008, s. 109-112).

Bu politikaların şekillenmesinde o dönemin son derece kısıtlı insan ve ekonomik kaynakların ve çok yeni bir idari yapılanmanın olduğu dikkate alınmalıdır. Ayrıca yoksullukla ilgili sosyal politikaların oluşturulmasında geleneksel hayırseverlik anlayışının

temel alındığı ve sanayileşme sonrasında açığa çıkan tarım dışı nüfusun oluşmadığı da göz önüne alındığında bu konuya ilişkin politikaların modern anlayışla oluşmasını beklemek dönem itibariyle gerçekçi olmayacaktır.

1942 yılında yayınlanan Beveridge Raporu Türkiye'de de siyasi söylemde zemin bulmuştur. Halide Edip Adıvar, 29 Mayıs 1950 tarihinde 3. birleşimdeki konuşmasında;

"19'ncu asrın mutlak surette liberal iktisadının bugünkü ve yarınki koşullar altında devam etmesi az çok zaruridir. O kadar ki, liberal iktisadın ana kaynağı olan ve liberal iktisadın felsefesini yapmış olan İngiliz Liberal Partisi, umumi sıhhati ve asgari refah ve emniyeti temin için 19'ncu asırdan pek çok uzaklaşmıştır. Daha ileri gidiyorum: Bu Liberal partisinin ve dünya liberallerinin arasında en ön safta bulunan Beveriç'de milletin her ferdinin, ana karnından mezara kadar bu sahada emniyet altına alınmasına matuf dünya çapında meşhur bir planı ortaya atmıştır." sözleriyle ilk kez siyasi zeminde devletin sosyal politika alanındaki sorumluluğunun gerekliliğini vurgulanmıştır (TBMM, Tutanak Dergisi, 1950).

Erken cumhuriyet döneminde yoksulluk sorununun hayırseverlere havale edilen bir devletçilik anlayışıyla çözümleneceği, 1940'lı yılların sonunda Demokrat Partinin sosyal politikanın önemini ve gerekliliğini benimseyerek sendikal özgürlükleri savunduğu plan ve programların varlığına karşın iktidarda olunan süre içerisinde bunlarla tutarlı bir politika izlenmemiştir (Buğra, 2008).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında refah devleti tartışmaları ve uygulanmaya çalışılan politikalar Türkiye'de de etki alanı bulmaya başlamıştır. 1960 yılına kadar yoksullukla mücadele kapsamında varlığını koruyan hayırseverlik olgusu 1960 sonrasında yerini "sosyal devlet" anlayışına bırakmıştır. 1960 sonrası sanayileşmedeki artış ve sol siyasetinin güçlenmesi hak temelli sosyal politika yaklaşımına zemin oluşturmaya başlamıştır.

1950 sonrasında Demokrat Parti döneminde anti-komünist söylemle, sosyal hakların rejimi koruma aracı olarak fazla ağırlığı olmadığı, köy nüfusunun sosyal güvenlik kapsamına alınmasının gündemde olmadığı, şehirlerde çalışan yoksulların sorunlarının dikkate alınması gerektiği düşünülen bir dönemdir. Bu dönemde, daha öncesinde CHP'nin başlatmış olduğu köylüyü topraklandırma hamlesi daha geniş kapsamda devam ederek,

köyle şehir arasındaki setlerin kaldırılarak, köyden şehre göçle beraber güvensiz çalışan nüfusun köyle şehir arasında kalan farklı yaşam stratejileriyle yer bulmasıyla formel bir sosyal güvenlik şemsiyesinin yokluğu dengelenmekteydi (Buğra, 2008, s. 159-167).

1955 yılındaki "Hastaneler Talimatnamesi" ile sigortalılar için tedavi hizmetlerinin sağlanmasının bir hak olduğu kabul edilerek, yoksul kesimin ücretsiz tedavisini "fakrühâl kağıdı" koşuluna bağlanarak "yersiz yurtsuz yurttaşların" konut sahibi yapılabilmesi için belediyelere arsa tahsisi yetkisi sağlanmıştı (Buğra, 2008, s. 168-170).

Yoksullukla mücadele konusu Demokrat Partinin gündeminde olmamasına rağmen, Sosyal Hizmet Enstitüsünün kurulması fikri sonrasında Enstitünün 1959 yılında kurulması yoksullukla mücadele alanında modern bir yaklaşımın benimsenmesi gerekliliğini vurgular niteliktedir (Buğra, 2008, s. 171-172).

1960 sonrasında yaşanan ekonomik ve siyasal değişimlerle beraber küçük köylülüğün çözülmesi sonrasında sosyal güvenlik alanında, sosyal konut politikasında değişimler yaşanmıştır.

1960 ve 70'li yıllar "yurttaşlık hakları" vurgusunun dile getirildiği ve modern sosyal yardım önlemlerinin en önemlisi sayılabilen 65 Yaş Kanununun Mecliste tartışılmaya başladığı, Yeşil Kart uygulamalarında hak temelli söylemin ifade edildiği yıllardır (Buğra, 2008, s. 188-190).

Bu süreçte ilk modern sosyal yardım uygulamaları sayılabilen bu girişimler, kaynağını Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal hukuk devleti tanımına dayandırmıştır

1980'li yıllara kadar geçen dönem küçük köylülüğün halen önemli olduğu ve geleneksel köylü toplumlarına özgü dayanışmanın devam ederek formel sosyal politika süreçlerinin dışında sosyal koruma alanının oluşmaya başladığı dönemdir (Buğra, 2008, s. 17).

Türkiye'de yoksulluk sorununa yaklaşım planlı dönemde ağırlıklı olarak ekonomik büyümenin artırılması şeklinde dolaylı bir yaklaşıma dayandırılmıştır. Bu yaklaşımın uzun yıllar istihdam yaratma konusunda yeterli başarıyı sağlayamaması ve gelir dağılımında iyileşme yaratamaması nedeniyle özel politikalara başvurma zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Dolaylı yaklaşımların yanı sıra doğrudan yaklaşımların yoksullukla mücadelede uygulanması doğrultusunda yeni tedbirler alınmaya çalışılmıştır (Gündoğan, 2008, s. 52).

1980-1990'lı yıllarda uygulanan politikalara göre Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikaları 2 ana ekseninde yürütülmüştür. İlki ekonomik kalkınma ve büyüme temelli dolaylı mücadele yaklaşımı, ikincisi devlet millet birlikteliğine dayalı kurumsal ve doğrudan mücadele yaklaşımıdır. Uygulamaya konan politikalar 1980 yılı öncesine göre daha geniş ve bütüncül olmasının yanı sıra neoliberal politikaların uygulandığı bir dönemde neoliberal politikaların özüne ters düşen yoksullukla mücadelenin devlet eliyle yapılmasıdır. Yoksullukla mücadele konusunda 1986 yılında kurulmuş olan idari ve mali yapı, çeşitli revizelerle bugüne kadarki tüm iktidarların uyguladığı bir mekanizma niteliğinde olup, bu yapı doğrultusunda yoksullukla mücadele anlayışı bir devlet politikası haline dönüştürülmüştür (Demirhan & Nazım, 2014, s. 126-135). Bu noktada uygulanan yoksullukla mücadele politikalarının iktidarlar açısından siyasi rolünün de dikkate alınması gerekmektedir.

1980'li yıllarda reel ücretlerin azalması, gelir dağılımdaki bozulma ve ekonomik olarak yaşanan olumsuzluklar sonrasında uygulanan ekonomik politikalara yöneltilen ağır eleştiriler, sosyal adaletin sağlanması amacıyla yeni önlemlerin alınmasını zorunlu hale getirmiştir. 1986'da yürürlüğe girmiş olan "3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu" böyle bir ortamda gelir dağılımdaki bozulmayı önleme ve sosyal adaletin sağlanmasına katkı sağlama amacıyla oluşturulmuştur.

1980'li yıllar demografik açıdan önemli değişimlerin yaşandığı, kent nüfusunun artışıyla beraber aile yapısında değişimlerin olduğu, geniş aile yapısının çekirdek aileye dönüştüğü, yoksullukla mücadelede ailedeki kişisel ilişkilerin niteliğinde önemli değişimlerin görüldüğü yıllardır (Buğra, 2008, s. 201-202).

1980'li yıllardan sonra Türkiye açısından giyim, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel gereksinimlerin karşılanamamasının yanında toplumsal ve mekânsal dışlanma, kente katılım, kentsel hizmetlerden yararlanma sorunları, ekonomik kriz ve doğal felaketler gibi dış şoklar nedeniyle farklı yönleri barındıran korunmasızlık biçimleri ve yoksulluk türleri oluşmuştur (Ünverdi, Erdin, Arıcan, Altınörs, & Yörür, 2008, s. 261-262).

1980 sonrasında oluşan toplumsal değişimlerle beraber sosyal politika anlayışında da değişimler yaşanmıştır. Bu değişimleri Buğra (2008) dört başlık içerisinde değerlendirmiştir. Bunlarda ilki köyden kente göçle beraber köyde kalanlarla yaşanan aile ilişkilerindeki değişim, ikincisi kente göç edenlerin "çalışan yoksul" olgusu şeklinde toplumsal sorun yaşamaya başlamasıdır. Üçüncü değişim aile yapısının geniş aileden çekirdek aileye dönüşmeye başlaması iken son önemli değişim devlet-toplum ilişkisinin enformel niteliğini kaybetmeye başladığı dönemdir (Buğra, 2008, s. 18-19).

1980 öncesi yoksulluk kavramı hükümet programlarında genel bir tanımlama diliyle ele alınırken 1980 yılı sonrası hükümet programlarında yoksulluk kırsal ve bölgesel bir kalkınma sorunu olarak değerlendirmekle beraber yoksulluk kavramı ayrıntılı toplumsal gruplara göre değerlendirilmiştir. 1980 sonrası hükümet politikalarında risk gruplarının genişliği politik tercihlerin farklılaşmasını sağlayarak, dayanışmacı toplumsal yapı özellikle aile kurumunu ortak nokta olarak vurgulamıştır (Yılmaz, 2012, s. 306).

2000'li yıllar sosyal hak kavramının gündeme gelmeye başladığı Avrupa Birliğiyle ilişkilere dayalı olarak ciddi bir dönüşümün yaşanmaya başladığı ve sosyal sorunların geleneksel yöntemlerle çözümünün mümkün olamayacağını dikkate alınmaya başladığı bir süreçtir (Buğra, 2008, s. 20).

Türkiye'nin sosyal politikalarında sosyal yurttaşlık haklarının dikkate alınmaya başladığı bu dönem Batı açısından bakıldığında devletin sosyal sorumluluk alanını olabildiğince daraltmaya başladığı döneme denk gelmektedir (Buğra, 2008, s. 20).

Bu süreçte 2001 yılında Dünya Bankasının desteği ile 500 Milyon dolar değerinde "Sosyal Riski Azaltma Projesi" kapsamında Şartlı Nakit Transferleri uygulamasına başlanılmıştır. Türkiye açısından bir ilk olma özelliği taşıyan bu uygulama ile temel eğitim alanında ilköğretimde ve ortaöğretimdeki öğrencilere nakit yardımı, sağlık alanında, düzenli sağlık kontrollerinin sağlanması amacıyla 0-6 yaş aralığındaki çocuklu aileler için nakit yardımı gerçekleştirilmiştir. 2001 krizinin etkilerini azaltmak ve yoksullukla mücadele kapsamında gerçekleştirilen bu uygulama, hedef alınan kitle açısından değerlendirildiğinde sosyal politika açısından oldukça önemli olan ancak sağlanan yardım miktarı açısından yeterli olduğu söylenemeyen ilk uygulama niteliğindedir. Eğitim alanındaki diğer uygulama

ilköğretim öğrencilerine sağlanan ücretsiz okul kitaplarının tüm ülke kapsamında ücretsiz sağlanmasıdır.

2003 sonrası dönemin önemli bir özelliği bu süreçte uygulamaya konulan yasal düzenlemelerle belediyelerin yetkilerinin “sosyal hizmet sunumu ve yoksul yardımı konularında gönüllü faaliyetlerle yerel yönetim iş birliğinin teşvik” edilmesidir (Buğra, 2008, s. 242).

2000’li yıllardan sonraki Grameen Bankası modeli ile sosyal yardımların insanları tembelleğe itmesi düşüncesi temelinden yola çıkarak, küçük girişimciliğin teşvik edilmesiyle yoksullukla mücadelede sosyal hak anlayışından çok piyasayla hayırseverlik anlayışı arasına sıkışan bir yaklaşım söz konusu olmuştur (Buğra, 2008, s. 243-244).

2002 sonrası Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde sosyal yardımlar açısından dini hayırseverliğin güç kazanıp halkla bütünleşme aracı olarak aynı yardımların gündeme alınmasının yanı sıra Türkiye'nin AB ile ilişkileri bağlamında yoksullukla mücadelede hangi yöntemlerin kullanılacağı konusunda en önemli husus sadaka ile sosyal hakları birbirinden ayırma noktasında karar alıcıların hak temelli bir sosyal içerme politikasını ne ölçüde sahiplendiği konusudur (Buğra, 2008, s. 248-250).

Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikaların siyasi gücün kontrolüne girdiği zaman aynı ölçüde siyasileşeceği açıktır. Bu noktada müdahale politikaların istihdam ya da haklara yönelik olup olmadığına göre metalaşma konusunu bünyesinde taşıyacaktır. Hak vurgusu taşıyan politikalar beraberinde kapitalizmle çelişen yapıyı oluşturmaktadır. Bununla beraber Türkiye açısından değerlendirmede, neoliberal politikaların uygulanması ve kapitalist dünyaya eklemlenmeye bağlı olarak yoksulluğun göz ardı edilemez boyuta gelmesi nedeniyle yoksullukla mücadele sorununu muhafazakar liberal bir hükümetin diğer dönemlerden daha fazla önemsemesinin doğal olduğudur (Buğra, 2008, s. 260-263).

Dokuzuncu Kalkınma Planının “Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporunda” (2007), 1980 sonrası geliştirilen “kapsamlı yapısal dönüşüm programları biçiminde uygulanmaya başlanan bu strateji, büyüme ve kalkınma sürecine ağırlık vererek, piyasanın daha etkin işleyişini gözetken ve böylece artan gelirlerin yoksulluğu azaltacağını öngören politikaların benimsenmesine dayanmaktadır. Böyle bir

yaklaşım, temel olarak piyasanın sağladığı fırsatları öne çıkarmak ve yoksul insanların bu fırsatları kullanabilmelerini sağlayacak donanımlara sahip olmasına çalışmak amacını gütmektedir. Bu yüzden temel sorun, piyasanın işleyişini bozmayacak ancak yoksullukla mücadelede başarı sağlama şansı yüksek politikaları tasarlamak ve yürütmek olarak ortaya çıkmaktadır". Raporunda 1980'lere kadar uygulanan politikalardan uzaklaşılmasının altında yatan nedenler, yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan Keynesçi politikalar sonrasında mali krize neden olan sürece girilmesi ve sosyal politikaların "yardıma bağımlılık ya da giderek bir yoksulluk kültürü" yaratma riskine sahip olmasına bağlanmıştır.

Raporunda yoksullukla mücadele kapsamında belirlenecek politikalarda, "devletin yeniden dağıtım politikalarının tasarlanması ve yürütülmesi yerine, artık yalnızca piyasa alanı içerisinde ekonomik olarak değil, sosyal, ahlaki ve kültürel bir sorun olarak görülmeye ve tanımlanmaya başlanan yoksulluğun, daha çok Dünya Bankası ve UNDP gibi uluslararası kuruluşlarla sivil toplum kuruluşlarının etkinlikleri yoluyla, piyasaların işleyişine herhangi bir müdahalede bulunmadan azaltılması çabalarını koordine etmesinin gerekliliği" vurgulanmıştır.

1980 yılı sonrası hükümetlerin yoksulluk yaklaşımlarına ilişkin özet değerlendirme Çizelge 5’de verilmiştir.

Çizelge 5: Hükümetlerin Yoksulluğa İlişkin Yaklaşımları

Hükümetler	Yoksulluğun nedeni	Risk gurupları	Temel politika önerileri
Özal Hükümetleri	Enflasyonist politikalar	Orta direk (işçi, memur, esnaf, çiftçi ve emekli)	Gönüllü sosyal dayanışma, Enflasyonun azaltılması
Akbulut Hükümeti	Devletçi politikalar	Orta direk algısının devamı ancak belirsizleşen risk gurupları	Rekabet şartlarının hakim kılındığı serbest piyasa ekonomisinin uygulanması
Yılmaz Hükümetleri	Kötü kamu yönetimi, yolsuzluk, kamu açıkları	Tanımlanmayan toplumsal kesimler	Kamu yönetimi reformu
Demirel Hükümeti	Gelir dağılımının bozuk olması	Tanımlanmayan toplumsal kesimler	İnsan hakları ve demokrasinin geliştirilmesi
Çiller Hükümeti	Yenidünya düzensizliği, Nüfus artışı, tarım kesiminde çalışanların çokluğu	Tarım kesimi çalışanları	Devletin küçültülmesi, Tarım politikaları uygulamaları
Erbakan Hükümeti	Devlette israf	İşsizler, emekli yoksullar	Çalışanlara gelirden adil pay verilmesi
Ecevit Hükümeti	Uygulamalardaki demokratik eksiklikler	Kayıt dışı çalışanlar, kimsesizler, sokak çocukları	İşsizlik sigortası
Gül Hükümeti	Koalisyon hükümetleri	Tanımlanmayan toplumsal kesimler	Gönüllük esasına dayalı sivil toplum
Erdoğan Hükümetleri	2002 krizi, Kötü kamu yönetimi, yolsuzluk, kamu açıkları	Yaşlı kadınlar, çocuklar, gençler ve engelliler	Şartlı nakit transferi, çocuk yardımı, AB fonları, aile dayanışması, engelli maaşı

Kaynak: (Yılmaz, 2012, s. 303-304)

Yoksullukla mücadele kapsamında Beş Yıllık Kalkınma Planları ağırlıklı olarak gelir dağılımının düzeltilmesine vurgu yapmakla beraber 7. Beş yıllık kalkınma planıyla beraber yoksulluk sorunu ayrıca ele alınmıştır.

Tarihsel süreç açısından yapılacak değerlendirmelerde önemli bir başlık Avrupa Birliğine katılım sürecinde uyum politikalarının gerçekleştirilmesidir. Bu kapsamda "Sosyal Politika

ve İstihdam" başlığında 19. fasıl ülkedeki sosyal politikaları ve istihdamla ilgili uyum çabalarını değerlendirmektedir.

Sosyal politika ve istihdam alt başlığı AB'ye "üye devletlerde istihdamın sağlanması, yaşama ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, uygun seviyelerde sosyal koruma sistemlerinin oluşturulması, sosyal ortaklarla diyalog tesis edilmesi, sürdürülebilir bir istihdam yapısı için insan kaynaklarının geliştirilmesi, sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadele edilmesi, kadın ve erkekler için eşit fırsatlar sağlanmasına" yönelik hedefleri içermektedir. Bu çerçevede, faslın alt konuları arasında, iş sağlığı ve güvenliği, iş hukuku, ayrımcılıkla mücadele, kadın ile erkek arasında eşit muamele, istihdam, sosyal diyalog, sosyal koruma ve sosyal içerme yer almaktadır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2012, s. 25).

Yoksullukla mücadele politikalarının da içerildiği AB'ne uyum kapsamındaki "sosyal politika ve istihdam" başlığında ülkedeki sosyal politikaların bütünü ele alınmakla birlikte yoksullukla ilgili gerçekleştirilen değişimler ve ilerlemelere yer verilmiştir. Yoksulluk konusundaki politikalarla ilgili birçok kamu kurumunu ve ilgili çevreleri harekete geçiren bütünleştirilmiş yaklaşımın gerekliliği vurgulanmıştır. Sosyal içerme kapsamında kamu ve özel sektördeki özürsüz ve eski hükümlülerin istihdamı, yoksulların ücretsiz sağlık hizmetlerine sahip olabilmeleri, sosyal güvenlik sisteminin reformunun sağlanması, yüksek oranlara sahip olan "çalışan fakirlerin ve çocuk fakirlerin" durumlarının değerlendirilmesi, sosyal yardım ve hizmetlerin objektif ve şeffaf ölçütlere göre sunumu, yaşlılar ve engelliler için pozitif ayrımcılığın sağlanması gerekliliği, ulusal istihdam stratejisinin oluşturulması konularına değinilmiştir.

AB adaylık sürecinde sosyal politika alanında, insan hakları sözleşmeleri kapsamında özellikle kadın ve çocuklar konusunda sosyal yardım ve hizmetlere ilişkin iç hukukta geçerliliğinin sağlanması aşamasında hangi alanlarda eksikliklerin olduğunun görülmesi açısından önemlidir. Adaylık sürecinde yaşanan diğer önemli etki AB'nin yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadele stratejisi kapsamında hazırlanması gereken Ortak İçerme Belgesi (Joint Inclusion Memorandum) ve Ulusal Plandır (Neşe Şahin Taşgın, 2009, s. 178). Avrupa yoksullukla Mücadele Ağının AB'de yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele politikalarının temelindeki savunuculuk faaliyetlerinin odağı kapsamında hazırlanan Ulusal Eylem Planları doğrultusunda yoksulluğun siyasi gündemde kalmasının

sağlanması ve sivil ağlar ile devlet arasındaki diyalogun kurumsallaşması hedeflenmiştir (Ekim & Yurttagüller, 2006).

2016 yılı 19. fasıl değerlendirme raporunda yasal mevzuat uyumunda nispeten ileri düzeyde olunmasına karşın Ortak Sosyal Koruma ve İçerme Belgesi'nin tamamlanması konusunda ilerleme kaydedilemediği, sosyal politika, sosyal yardım ve yoksulluğun azaltılmasına ilişkin bütünlük yapıya sahip politika çerçevesinin oluşturulmasında ilerleme kaydedilemediği ifade edilmiştir.

2.2. HÜKÜMET PROGRAMLARINDA YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

Yoksullukla mücadele kapsamında hükümet programlarındaki sosyal politikalar 1923-2014 yılları itibariyle programın dönemi ve uygulayıcısı olan hükümetlerin değerlendirilmesi için bu yıllara ilişkin hükümet bilgileri tarihsel sıralama içinde aşağıda verilmiştir.

1. “Hükümet Programı : I. İnönü Hükümeti (30.10.1923-06.03.1924)
2. Hükümet Programı: II. İnönü Hükümeti (06.03.1924-22.11.1924) II. İnönü Hükümetinin Programı Yoktur
3. Hükümet Programı : Okyar Hükümeti (22.11.1924-03.03.1925)
4. Hükümet Programı : III. İnönü Hükümeti (03.03.1925-01.11.1927)
5. Hükümet Programı : IV. İnönü Hükümeti (01.11.1927-27.09.1930)
6. Hükümet Programı : V. İnönü Hükümeti (27.09.1930-04.05.1931)
7. Hükümet Programı : VI. İnönü Hükümeti (04.05.1931-01.03.1935)
8. Hükümet Programı : VII. İnönü Hükümeti (01.03.1935-01.11.1937)
9. Hükümet Programı : I. Bayar Hükümeti (01.11.1937-11.11.1938)
10. Hükümet Programı : II. Bayar Hükümeti (11.11.1938-25.01.1939)
11. Hükümet Programı : I. Saydam Hükümeti (25.01.1939-03.04.1939)
12. Hükümet Programı : II. Saydam Hükümeti (03.04.1939-09.07.1942)
13. Hükümet Programı : I. Saraçoğlu Hükümeti (09.07.1942-09.03.1943)
14. Hükümet Programı : II. Saraçoğlu Hükümeti (09.03.1943-07.08.1946)
15. Hükümet Programı : Peker Hükümeti (07.08.1946-10.09.1947)
16. Hükümet Programı : I. Saka Hükümeti (10.09.1947-10.06.1948)
17. Hükümet Programı : II. Saka Hükümeti (10.06.1948-16.01.1949)
18. Hükümet Programı : Günaltay Hükümeti (16.01.1949-22.05.1950)
19. Hükümet Programı : I. Menderes Hükümeti (22.05.1950-09.03.1951)
20. Hükümet Programı : II. Menderes Hükümeti (09.03.1951-17.05.1954)
21. Hükümet Programı : III. Menderes Hükümeti (17.05.1954-09.12.1955)
22. Hükümet Programı : IV. Menderes Hükümeti (09.12.1955-25.11.1957)
23. Hükümet Programı : V. Menderes Hükümeti (25.11.1957-27.05.1960)
24. Hükümet Programı : I. Gürsel Hükümeti (30.05.1960-05.01.1961)

25. Hükümet Programı : II. Gürsel Hükümeti (05.01.1961-20.11.1961) II. Gürsel Hükümeti Programı getirmemiştir.
26. Hükümet Programı : VIII. İnönü Hükümeti (20.11.1961-25.06.1962)
27. Hükümet Programı : IX. İnönü Hükümeti (25.06.1962-25.12.1963)
28. Hükümet Programı : X. İnönü Hükümeti (25.12.1963-20.02.1965)
29. Hükümet Programı : Ürgüplü Hükümeti (20.02.1965-27.10.1965)
30. Hükümet Programı : I. Demirel Hükümeti (27.10.1965-03.11.1969)
31. Hükümet Programı : II. Demirel Hükümeti (03.11.1969-06.03.1970)
32. Hükümet Programı : III. Demirel Hükümeti (06.03.1970-26.03.1971)
33. Hükümet Programı : I. Erim Hükümeti (26.03.1971-11.12.1971)
34. Hükümet Programı : II. Erim Hükümeti (11.12.1971-22.05.1972)
35. Hükümet Programı : Melen Hükümeti (22.05.1972-15.04.1973)
36. Hükümet Programı : Talu Hükümeti (15.04.1973-26.01.1974)
37. Hükümet Programı : I. Ecevit Hükümeti (26.01.1974-17.11.1974)
38. Hükümet Programı : Irmak Hükümeti (17.11.1974-31.03.1975)
39. Hükümet Programı : IV. Demirel Hükümeti (31.03.1975-21.06.1977)
40. Hükümet Programı : II. Ecevit Hükümeti (21.06.1977-21.07.1977)
41. Hükümet Programı : V. Demirel Hükümeti (21.07.1977-05.01.1978)
42. Hükümet Programı : III. Ecevit Hükümeti (05.01.1978-12.11.1979)
43. Hükümet Programı : VI. Demirel Hükümeti (12.11.1979-12.09.1980)
44. Hükümet Programı : Ulusu Hükümeti (20.09.1980-13.12.1983)
45. Hükümet Programı : I. Özal Hükümeti (13.12.1983-21.12.1987)
46. Hükümet Programı : II. Özal Hükümeti (21.12.1987-09.11.1989)
47. Hükümet Programı : Akbulut Hükümeti (09.11.1989-23.06.1991)
48. Hükümet Programı : I. Yılmaz Hükümeti (23.06.1991-20.11.1991)
49. Hükümet Programı : VII. Demirel Hükümeti (21.11.1991-25.06.1993)
50. Hükümet Programı : I. Çiller Hükümeti (25.06.1993-05.10.1995)
51. Hükümet Programı : II. Çiller Hükümeti (05.10.1995-30.10.1995)
52. Hükümet Programı : III. Çiller Hükümeti (30.10.1995-06.03.1996)
53. Hükümet Programı : II. Yılmaz Hükümeti (06.03.1996-28.06.1996)
54. Hükümet Programı : Erbakan Hükümeti (28.06.1996-30.06.1997)
55. Hükümet Programı : III. Yılmaz Hükümeti (30.06.1997-11.01.1999)
56. Hükümet Programı : IV. Ecevit Hükümeti (11.01.1999-28.05.1999)
57. Hükümet Programı : V. Ecevit Hükümeti (28.05.1999-18.11.2002)
58. Hükümet Programı : Gül Hükümeti (18.11.2002-14.03.2003)
59. Hükümet Programı : Erdoğan Hükümeti (14.03.2003-29.08.2007)
60. Hükümet Programı : II. Erdoğan Hükümeti (29.08.2007-06.07.2011)
61. Hükümet Programı : III. Erdoğan Hükümeti (06.07.2011-29.08.2014)” (Türkiye Büyük Millet Meclisi)

Sosyal politikaların tarihsel açıdan değerlendirilmesinde konu ister istemez ekonomik ve sosyal değerlendirmelerin birlikte yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde **1923-1935** dönemini kapsayan 7 hükümet programında sosyal politika hedeflerinden çok günün ekonomik ve sosyal koşullarına göre ağırlıklı olarak ekonomik hedefler kapsamında tarımsal gelişimi sağlayacak politikalara yer verilmiştir. Bu doğrultuda küçük çiftçilerin borç yüklerinin hafifletilmesi, Osmanlı borcundan Türkiye Cumhuriyeti'nin ödeme durumunda kaldığı borçların ödenmesi ana hedef olarak ön planda

tutulmuştur. **1935** yılından sonra ilk kez 8. Hükümet döneminde sanayileşmenin önemi vurgulanmış olup, 1937-1938 yıllarını içeren 9. Hükümet döneminde topraksız çiftçi bırakmama hedefi ile rasyonel bir ziraat rejimi kurulması ve "piyasalara kesin gereksinim olmadıkça müdahale etmemek ve başıboş da bırakmamak" gerekliliği vurgulanarak bu politikalara uygun tedbirler alınmıştır. Aynı program kapsamında Büyük Sanayi Hareketi sürecinde Osmanlıdaki kapitülasyonların bu sürece olan olumsuz etkisi ifade edilerek Türk sanayisinin gerekli makineleşme sürecini yakalayamaması nedeniyle sanayi teşvik siyasetinin gerekliliği vurgulanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

1943 yılında 14. Hükümet Programında günün ekonomik ve sosyal koşullarında dünyada yaşanan savaş sonucu oluşan ekonomik sıkıntılar nedeniyle ilk kez "*dar ve mahdut gelirli nüfus*" şeklinde bir ifade ile bu kesime mal oluş fiyatıyla ekmek teminine yer verilmiştir. Bu dönemde yoksullukla mücadele eden çiftçilerin tüm sıkıntılarının giderilmesi konusunda köylünün yetiştirilmesi hedeflenerek, köylünün toprak sahibi olmasını sağlayacak en önemli kanunun çıkarılması konusunda çalışmalara başlanılmıştır.

11.06.1945 tarihli 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile topraksız ve az topraklı köylülere toprak verilmesi, tarımsal araç ve kredi gibi köylünün üretim aşamasında gereksinim duyduğu kaynakların ve araçların temin edilmesi, toprakların belli bir büyüklüğün üstüne çıkmasının, altına inmesinin engellenmesi ve toprağın sürekli kullanımının garanti altına alınması hedeflenmiştir. Kanun ile dağıtılacak topraklar öncelikle devlet arazileri ve köylerde bulunan kamu arazileri ile göl, bataklık gibi yerlerin kurutulmasından elde edilecek topraklar olup bunların yetmediği yerlerde özel toprakların da kamulaştırılarak dağıtımını öngörülmüştür (Karaömerlioğlu, 1998).

1946 yılında 15. Hükümet Programı sosyal hizmet uygulamaları kapsamında kimsesiz çocukların korunması hususuna ve "*sosyal yardımın günün gereklerine uygun olarak düzenlenmesi*" konularına ilk kez değinen programdır.

Sosyal politika kapsamında en önemli başlıklardan biri olan çalışma yaşamının düzenlenmesi ve sosyal sigorta kavramı kapsamında işçilerin meslek hastalığı, kaza ve analık halleri dışında ihtiyarlığın teminat altına alındığı emeklilik sigortası gündeme alınmıştır.

1950 yılında 19. Hükümet Programının temel aldığı ilkeler tarımsal gelişmeyi sağlayacak tedbirlerin alınması, özel teşebbüsün gelişimine ilişkin teşviklerin sağlanması, yabancı yatırımların arttırılması ve denk bütçe uygulaması temel olup, ekonomik faaliyetlerin özel sektöre bırakılması gerekliliği vurgulanmıştır. Bu dönemi önemli kılan etmen "*Truman Doktrini ve Marshall Yardımları*" aracılığıyla sağlanan kaynaklardır.

1951 yılında 20. Hükümet Programında devlet işletmeciliğinin yalnızca kamu hizmeti niteliğinde olan alanlarda yer alması ve devlet eliyle kurulmuş olan ve kamu karakteri taşımayan işletmelerin özel teşebbüse devri konusu temel alınmıştır. Çalışma yaşamı konusunda iş yaşamının sosyal adalet temelinde temel alınarak, işçi ve işveren ilişkilerinin adaletli ve tatminkar düzene sokulması vurgulanmıştır. Programda sosyal politika anlamında koruyucu hekimliğin önemi vurgulanarak "*hastalık sigortasının*" oluşturulması yer almıştır.

1960 yılında 24. Hükümet Programında iş ve işçi sorunlarının çözümünün sosyal adalet, insan hakları ve özgürlüklerine dayanması gerekliliği üzerinden adil ve insani çalışma koşulları, bağımsız sendikacılık ve demokratik düzene uygun sosyal güvenlik rejimini zorunlu kılar noktaya getirmiştir.

1961 yılında 26. Hükümet Programı ekonomik kalkınmada işçi haklarının korunması ve asgari ücret mekanizmasının ıslahı sisteme alınarak, sosyal güvenlik tedbirlerinin sağlanması için mevzuat ve müesseseler üzerinde çalışma temel alınmıştır. Bu program döneminde köyden şehre göç akınının ortaya çıkardığı sorunların çözümü konusunda ilgili Bakanlıkların koordinesi ve gecekonduların sorunlarının çözümü son derece önemli kabul edilmiştir. Sağlık alanında planlı dönemde sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi kapsamında, geniş halk kitlelerinin her türlü sağlık ve sosyal yardım hizmetlerinden faydalanmasını sağlamak üzere sağlık politikalarının oluşturulması hedeflenmiştir. Program çerçevesinde, sosyal adalet ve hayır işlerinde belli ölçütleri sağlayan vakıflardan alınacak desteğe vurgu yapılarak bu vakıfların mali durumunun dikkatle izlenmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

1962 yılındaki 27. Hükümet Programında ekonomik yaşamda özel teşebbüsün önemi vurgulanmakla beraber devletin de ekonomik yaşamda bulunması gerekliliği Türkiye'nin gerçeği olduğu belirtilerek, iktisadi kalkınmanın sosyal adalet ilkesi çerçevesinde

gerçekleştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu kapsamda ekonomik kalkınma politikasında sosyal adalet ilkesi göz önünde bulundurularak, ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerde yaşayan yurttaşlara karşı yeni bölge planlamalarının oluşturulması hükümete görev olarak yüklenmiştir. Programda **"Sosyal mesken politikasının"** yürütülmesi kapsamında dar gelirli ailelerin gereksinimleri doğrultusunda mesken kredisi uygulamalarına yer verilmiştir.

27. Hükümet programında ilk kez **"sosyal hizmetler sistemi"** yer alarak bu sistemin gelişiminden bahsedilmiştir. Sağlık alanında sosyal adalet ilkeleri doğrultusunda planlama hedeflenerek, geri kalmış bölgelere hizmet sağlanması temel alınmıştır. Özel kurumların artırılması konusunda teşvikler ön plana alınmıştır. Sosyal adalet ve sosyal güvenlik vurgusu ile işçi ve işveren ilişkilerinde Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu tasarısının ve revizyon gerektiren İş Kanunu'nun gündeme alınması söz konusu olmuştur. Çalışma alanında işçi ücretlerinin ödenmesindeki gecikmeler, tarım işçilerinin haklarının korunmasına ilişkin tedbirlerin alınması, sendikacılığın gelişmesi konuları ele alınmıştır. Eğitim alanında eşit eğitim olanakları içinde okuma çağında bulunan tüm çocukların okul içine alınması hedeflenerek, maddi olanaklardan yoksun öğrencilerin kabiliyetleri yönünde öğrenimlerine devamı ve az gelişmiş bölgelerde gelişme farklılıklarının giderilmesine ilişkin tedbirlerin alınması gerekliliğine yer verilmiştir.

1963 yılında 28. Hükümet Programı kapsamında **Atatürk'ün "imtiyazsız sınıfsız kütle"** ülküsünün hızlı bir ekonomik gelişme ve sosyal barış içinde gerçekleştirme hedefi temel alınmış olup, sosyal adalet anlayışına uygun uygulamalar belirlenmiştir. Konut alanında lüks konut yapımının azaltılmasına yönelik tedbirlerle beraber, dar gelirlilerin konut gereksinimine öncelik verilerek sosyal konut yapımı için planlamalar hedeflenmiş ve kendi evini yapana yardım sisteminin geliştirilmesi temel alınmıştır. Vergi alanında, daha önceki hemen hemen tüm programlarda yer aldığı şekliyle sosyal adalet ilkesi doğrultusunda vergi yükünün adil dağıldığı bir sistemin oluşturulması hedeflenmiştir.

Ekonomik kalkınmanın sağlanması konusunda uzun yıllardır üzerinde durulan tarım ve toprak reformunun gerçekleştirilmesi hedeflenmiş olup, topraksız köylünün toprak sahibi yapılması, yoksul çiftçinin toprağı işleyecek olanaklara sahip olması, çok bölünmüş tarlaların iktisadi işletmeye elverişli birimler halinde toplanması temel alınarak ekonomik ve sosyal kalkınmanın temelinde köy ve köylünün kalkınmasının yattığı vurgulanmıştır.

Bu kapsamda *toplum kalkınması için köy kalkınmasının gerekliliği* üzerinden tüm köylülere ulaşılması temel alınmıştır. Programda ekonomik kalkınmanın yanı sıra sosyal kalkınmada dikkate alınarak, çalışma düzeni ile ilgili sosyal güvenlik hedeflerine ulaşmada gösterilmesi gereken çabaya yer verilmiştir. Bu dönemdeki sosyal politikada gelir dağılımındaki ve bölgelerarası kalkınmadaki adaletsizliğin giderilmesi hedef olarak belirlenmiştir. Sağlık alanında sağlık hizmetlerinin köylünün ayağına götürülmesi hedeflenerek, sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi temel alınmıştır. Kademeli bir sağlık sigortasının gerçekleştirilmesi ve özel teşebbüsün sağlık hizmetleri alanındaki çabalarının destekleneceğine yer verilmiştir.

1965 yılında 29. Hükümet Programı kapsamında ekonomik alanda karma ekonomik sistem içerisinde özel teşebbüse ve devlet teşebbüsüne eşit önem verilmekle beraber sektörel anlamda tarımdaki bir kısım fazla nüfusun sanayi sektörüne aktarılabilmesi amacıyla sınai gelişime hız vermek, topraksız köylüyü toprağa kavuşturmak ve modern teknikleri ziraatta kullanılabilir hale getirmek temel alınmıştır. Sosyal adalet ve sosyal güvenliğe verilen önem planda yer alan ifadeyle "*zararlı akımların etkisinin önlenmesi*" olarak benimsenmiştir.

Milli eğitim alanında, yurttaşlara eşit eğitim olanağı hedeflenerek, nüfus yapısı dikkate alındığında köylerde yaşayan yurttaşların refah seviyesinin artırılması gayesiyle köy ve köylü davasına özel önem gösterilmiştir. Sağlık alanında, sağlık hizmetlerinin sosyalizasyonunun sağlanması hedeflenerek özel sektörün bu alanda gayreti ve geniş kesimli sağlık sigortasına yer verilmiştir.

Bu program işsizliğe ilişkin değerlendirmelerin yapıldığı, "*Sosyal Sigortalar Kanununun*" yürürlüğe girmesinin yanı sıra tarım işçilerinin haklarının korunması amacıyla kanun tasarısının gerçekleştirildiği, işsizlik sigortasının kurulması için ilk çabaların başladığı dönemdir.

Programda sosyal adalet ve sosyal güvenliğin sağlanması yoluyla her türlü zararlı cereyanlardan programda yazan ifadeyle "*özellikle komünizme yönelik faaliyetlerden*" korunma amacı güdülmüştür.

Eğitim konusunda, muhtaç durumdaki kabiliyetli köy çocuklarının eğitimlerine devamı için devlet yardımlarının sunulması amacıyla parasız yatılı öğrenci sayısının artırılması, muhtaç durumdaki öğrencilere burs olanaklarının yükseltilmesi hedeflenmiştir.

1965 yılında 30. Hükümet Programında "Batı dünyasında olduğu gibi kamu hizmetleri ve çeşitli sosyal hizmetlerin görülmesinde büyük rol oynayan vakıf tesis ve benzeri hayır müesseselerinin geliştirilmesine çalışılacaktır" ifadesi ile beraber yurttaşların vakıf kurma arzusunun teşvik edilmesi yer almıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Ülkenin ekonomik kalkınma anlayışının ne 19. yüzyıl kapitalizminden ne de sosyalizm ve komünizmden etkilenmemesi ve refah devleti anlayışında iktisadi büyümenin karma ekonomik temele dayandırılması hedef alınmıştır. Sosyal güvenlik konusunda çiftçilerin ve esnafın gelecek endişesinden kurtulması ve yurttaşların ihtiyarlık ve hastalık gibi sıkıntıları sosyal sigorta yardımları ile karşılaması hedeflenerek, işsizlik sigortasının kurulması, kimsesiz çocukların, dul, emekli, yetim, ihtiyar ve sakatların durumları dikkate alınmıştır.

Programda "sosyal adalet, fakirlik ve sefalette yurttaşların eşit durumda olmaları değil artan gelir ve yükselen refahtan herkesin kabiliyeti ve gördüğü hizmet oranında adil bir pay" alması şeklinde tanımlanmış olup, uygulama açısından, "fakir halkın günlük acil dert ve davalarıyla samimi, gerçekçi bir tutumla" ilgilenmek olarak ifade edilmiştir. "Korunmaya muhtaç çocukların, işgücünü kaybeden sakatların ve yaşlıların sosyal durumlarının düzeltilmesi" temel alınmış olup, yoksul ve dar gelirli yurttaşlardan başlamak üzere her yurttaşın konut sahibi yapılması hedeflenmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Sosyal güvenlik alanında işçilerle beraber tarım ve orman işçilerinin de kapsanacak şekilde genişletilmesi ve işsizlik sigortasının oluşturulmasının önemi belirtilmiştir. "İşçi çocukların sosyal sigortalar fonundan getirilen burslarla eğitim olanaklarının geliştirilmesi" hedefi ile işçi çocuklar sorununa dikkat çekilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Sosyal hizmet ve sosyal yardım alanında bireylerin yalnızca hak ve hürriyetlerinin korunması ile devletin sosyal niteliğinin oluşmayacağına vurgu yapılarak birey refahının sağlanmasının aynı zamanda demokratik rejimin de teminatı olacağı görüşü ile dar gelirli ve yoksulların sıkıntıdan kurtarılması, korunmaya muhtaç olan çocuk, sakat ve bakıma muhtaç ihtiyarlara destek olunması amacıyla ekonomik ve sosyal önlemlerin

geliştirilmesi ve milli gelirin kalkınmaya ayrılan parçasıyla dengeli bir biçimde sosyal gereksinimlerinin karşılanması gerekliliği ön plana alınmıştır.

Kalkınmada tarım sektörünün ve tarımsal nüfusun önemi dikkate alınarak II. Kalkınma Planının temel felsefesinin, köye medeni hizmetlerin götürülmesi ve köylüyü bu hizmetlerden yararlanacak ekonomik güce ulaşması şeklinde ele alınarak, köy toplum kalkınmasının sağlanması için köy imar planlarının hazırlanması, kredi olanaklarının geliştirilmesi, modern işletmecilik temellerine uygun olarak toprak rejiminin düzenlenmesi hedeflenmiştir.

Sanayileşmenin gelişimi ve hızlı şehirleşme nedeniyle imar ve iskan politikası doğrultusunda toplu konut bölgelerinin oluşturulması ve bu yerlerden dar gelirli yurttaşların faydalanmaları planlanmıştır.

Sağlık alanında, kademeli bir sağlık sigortası sistemi geliştirilmesi temel alınarak, maddi olanaktan yoksun olanlara, bakıma muhtaç kimsesizlere, sakatlara, küçüklere, ihtiyarlara ve dar gelirli yurttaşlara parasız tedavi olanaklarının sağlanması ana hedef olarak belirlenmiştir.

1969 yılında 31. Hükümet Programı döneminde sosyal hizmetler alanında, yoksul ve güçsüz yurttaşların, yaşlılık çağlarını rahat ve huzur içinde geçirmeleri için ihtiyarlar için bakım yurtları ve çalışan anneler için kreş ve gündüz bakımevlerinin sayılarının artırılması hedeflenmiştir.

“Sakatların ve hastalık sebebiyle bedeni ve ruhi kabiliyetlerini kısmen veya tamamen kaybeden kimselerin rehabilitasyonu ve kendilerinin fiziki yapılarına göre yeni meslek edinmelerini sağlayan rehabilitasyon merkezleri” artırılması gerekliliği vurgulanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Sosyal hizmetler açısından önemli bir alan olan korunmaya muhtaç çocuklar için “koruma kararı alınmış, gelişmeleri tehlikede bulunan kimsesiz çocukların tamamının”, yetiştirme yurtlarına alınma olanağının sağlanmasıyla sokağa terk edilmiş çocuk kalmayacağı ifade edilerek, çocuk mahkemelerinin kurulması ve çocuk ıslah evlerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir

Programda “*sosyal refah hizmetlerini bir elde toplayacak olan Sosyal Hizmetler Kurumu'nun*” kurulması planlanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

“Türk ailesinde kadının büyük ve kutsal mevkiine uygun olarak günlük yaşamını kolaylaştırmak ve evindeki görevini huzur içerisinde yerine getirmesine” olanak sağlanması gerekliliği belirtilmiştir. Yoksulluk nedeniyle sıkıntıların en ağır yükünü yaşayan ev kadınlarının rahatlığının ve refahının sağlanmasına yönelik sosyal sorunlara dikkat çekilerek Türkiye'nin sosyal adalet ve sosyal güvenlik kavramlarının siyasi yaşama hakim kılınması hedeflenmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Sosyal devlet anlayışı konusunda “totaliter aşırı akımların meşru gösterilmesi, temel hak ve hürriyetlerin zedelenmesi ya da servet düşmanlığı gibi maksatlara” alet edilmemesi gerekliliği üzerinde durulmuştur (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

1970 yılında 32. Hükümet Programında 31. Hükümet Program hedeflerine ek olarak fakirliğin ortadan kaldırılması, refahın tabana yayılmasını sağlamak için sosyal adalet temeline emekle sermaye arasında uyumlu bir gelir dağılımını düzenleyen toplu sözleşme rejimi ile vergi adaleti temelleri, genişletilmiş sosyal hizmetlerden yararlanılarak, dar gelirli büyük yurttaş kütlelerinin yaşam seviyesinin yükseltilmesine ilişkin tedbirlerin alınması planlanmış olup, sosyal güvenlik koşullarının iyileştirilmesi ve sosyal adaletin herkesin kabiliyetine göre bir iş bulabilmesi ve geçim seviyesine uygun bir gelir sağlayabilmesi olanağının teminat altına alınması ile gerçekleştirileceği ön görülmüştür.

1971 yılında 33. ve 34. Hükümet Programlarında sosyal güvenliğin daha geniş kütlelere yönelmesinin gerçekleştirilmesi temel anayasal hak olarak değerlendirilmiş olup, köy kalkınmasının Toprak ve Tarım Reformununun 20. yüzyıl gereklerine uygun olarak sosyal adalet ve verimlilik temellerine göre gerçekleştirilebileceği vurgulanmıştır.

1972 yılında 35 Hükümet Programında sosyal adalet ilkeleri ve verimlilik temellerine göre hazırlanan Toprak ve Tarım Reformu Kanunu Tasarısı kapsamında topraksız veya az topraklı çiftçilerin, kendilerine dağıtılacak arazileri verimli tarım işletmeleri olarak işleyebilmeleri için gerekli bütün tedbirlerin alınarak, sanayileşme ve nüfus artışının kaçınılmaz sonucunda ortaya çıkan hızlı şehirleşmenin kontrol altına alınarak, gerekli

altyapı, konut, sağlık ve sosyal hizmet gereksinimlerinin bir bütün olarak ele alınıp karşılanması öngörülmüştür.

Programda pahalılık, işsizlik ve yoksullukla mücadele komünizmle mücadele kapsamında değerlendirilmiştir.

1974 yılında 37. Hükümet Programında demokratik özgürlüklerin yaygın sosyal adalet ve hızlı ekonomik kalkınmayla beraber gerçekleştirilmesini hedefleyen ekonomik ve sosyal politikalar planlanmış olup, sosyal adalet ilkesine uygunluğa özel önem atfedilmiştir. Köy kalkınması kapsamında tarımın genel planlamasının bütün yönleriyle değerlendirilmesi temel alınarak, tarım üreticisinin katkısının değerlendirilmesinde sosyal adalet ilkelerini gözeten bir taban fiyat uygulamasının yürütülmesi hedeflenmiştir.

Nüfusun büyük merkezlere aşırı şekilde yoğunlaşmasını önlemek amacıyla köylerin çevresinde sağlık ve eğitim kurumlarıyla her türlü kamu hizmetlerinin sağlandığı köy-kentlerin kurulması, şehirlerde yaşanan düzensizliklerin büyümesini önlemek amacıyla büyük şehirlerin çevrelerinde uydu kentlerin kurulması hedeflenmiştir. Var olan gecekonduların meşrulaştırılabilmeleri için yeni düzenlemeler temel alınmakla beraber konut sorununun çözümünde "**milli konut politikası**" ile halka ucuz ve toplu konut yapımını kolaylaştıran önlemler öngörülmüştür.

Eğitim alanında, sosyal adaletin ve eşit olanakların sunulması için dar gelirli ailelere yatılılık, burs ve kredi sistemi sağlanarak, eğitim yatırımlarının yurt genelinde dengeli bir şekilde dağıtılması planlanmıştır. Sağlık alanında, genel sağlık sigortası (GSS) sistemi kapsamında sağlıktaki uyumsuzluk ve dağımlıklığın giderilmesi hedeflenerek, tüm yurttaşların sağlık hizmetlerinden yararlanması planlanmıştır.

Sosyal sigorta sisteminin tüm ülkede yaygınlaştırılması kapsamında sosyal sigorta ve tarım sigortası sisteminin geliştirilmesi, tüm sosyal sigorta güvenlik sistemlerinin bir çatı altında toplanması, yeni sosyal güvenlik sistemi ile muhtaç durumdaki yurttaşlar için sosyal yardımların belli bir düzene bağlanması, hayırseverlik anlayışı ile yaşamlarına devam edebilen çocuk, kadın ve yaşlılara sosyal yardımların götürülmesi hedeflenmiştir.

1974 yılında 38. Hükümet Programında hızlı kentleşme ve sanayileşmenin sonucu oluşan gecekondular sorununa çözüm aranarak, devlet eliyle halk konutlarının yapımı konusuna önem verilmiştir.

Çalışma alanında, sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanması, tarım ve orman kesimi dahil olmak üzere tüm çalışanların sosyal güvenlik kapsamına alınması için Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın kurulması, sosyal güvenliğin yöntem ve ilkelerinin bütünleştirilmesi, tüm iş kollarını kapsayan işsizlik sigortasının kurulması temel olarak belirlenmiştir.

1975 yılında 39. Hükümet Programında ekonomik kalkınmada dar gelirli, yoksul kesimlerin ve yurdun gelişmeye muhtaç bölgelerinin gelişimi temel hedef olarak belirlenmiştir. Programda köy kalkınması konusunda günün koşullarına uygun Köy Kanununun çıkarılması ve tarım sigortasının geliştirilip yaygınlaştırılması, dar gelirli aile çocuklarının öğretimlerinin sağlanması, muhtaç yaşlıların, kimsesiz çocukların, sakatların sorunlarının giderilmesine ilişkin önlemler yer almıştır.

Sosyal güvenlik alanında tüm çalışanların sigorta kapsamına alınması, çalışan kadınların 20 yılda emekliye ayrılmaları ve GSS sisteminin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

Yaygın ve dengeli bir sağlık hizmetinin sunulması, ödeme gücünden yoksun yurttaşların ücretsiz tedavilerinin sağlanması ele alınmıştır.

Konut alanında, düşük ve dar gelirli yurttaşların konut gereksinimine ülkenin genel konut politikası dışında yer verilmiştir.

Bölgesel gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırılması amacıyla gerekli tedbirlerin alınması gerekliliği belirtilerek, "yoksulluk sömürsü yapılmayacağı" ve "dar gelirli olanların acı ve sıkıntılarının" giderilmesi için ciddi tedbirlerin alınmasının gerekliliğine önem verilmiştir.

1977 yılında 1 ay geçerliliği olan 40. Hükümet Programında programda köylünün gelişimine verilen önem doğrultusunda yaygın, güçlü ve demokratik bir kooperatifçilik hareketinin desteklenmesi temel alınarak toplumsal sigorta ve tarım sigortasının kurulması

hedeflenmiştir. Köykentlerle beraber Türk köylüsünün göç etmek zorunda kalmaksızın kentlileşebilmesi ve toprağından kopmaksızın sanayileşebilmesi hedefi yer almıştır.

Çalışma alanında işsizlik sigortasının kurulması, çalışan kadınların hak ve ücret eşitliğinin sağlanması, kooperatifçilik kapsamında bütün köylülerin toplumsal sigortalara ve tarım sigortasına kavuşturulması, sigorta kapsamı dışında kalıp da yeterli özel gelirden yoksun bulunan bütün yaşlılara ve çalışamayacak durumdaki engelli kişilere Devletçe yeterli düzeyde aylık sağlanması planlanmıştır.

Sağlığın kamu hizmeti olarak görülmesi nedeniyle ücretsiz karşılanması "*devletin insanlık ödevi*" olarak tanımlanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Yurttaşların iyilik ve yardım sevgisinin değerlendirildiği, vakıfların dini ve sosyal amaçlı olanlarının saptanması ve sürekliliğinin sağlanması hedeflenmiştir.

1977 yılında 41. Hükümet Programında sosyal adalet ve sosyal güvenliğe saygılı olmanın önemi vurgulanarak, her yurttaşın sosyal güvenliğe kavuşturulması, mülkiyet hakkına ve meşru kazanca saygı kapsamında adil gelir dağılımını gerçekleştirecek tedbirler temel alınmıştır.

Sosyal hizmet alanında, vakıfların korunması kapsamında "*hayra ve hizmete dönük bir politika*" hedeflenmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Yoksulluk konusunda, geçim olanaklarından yoksun, gelir seviyesi yetersiz ailelere devlet yardımı ile belli düzeyde yaşama olanağı sağlanarak, dar ve orta gelirli yurttaşların vergi yükünün hafifletilmesi planlanmıştır.

Çalışma alanında, yalnızca çalışanların değil, tüm yurttaşların sosyal güvenliğe kavuşturulması ana hedef olup, tarım ve ev işlerinde çalışanların sosyal güvenlik kapsamına alınması hedeflenmiştir.

Sosyal hizmet alanında, 65 yaşını doldurmuş muhtaç, kimsesiz ve güçsüz yurttaşlara bağlanan aylıklarda gerekli düzeltmelerin yapılması, aylıkların günün koşullarına uygun olarak ayarlanması, korunmaya muhtaçlara yaygın ve etkin sosyal hizmetlerin götürülmesi,

Huzur ve Dinlenme Evleri, Rehabilitasyon Merkezleri, Çocuk Yuvaları ve Kreşlerin ülkede yaygınlaştırılması planlanmıştır.

1978 yılında 42. Hükümet Programında çalışma alanında ve sosyal hizmet alanında bu programda iş yasasının çıkarılması, tarım kesimindeki mevsimlik veya geçici işlerde çalışanların ve yapı iş kolundaki işçilerle ev hizmeti görenlerin örgütlenmeleri, kapıcıların çalışma koşullarının özelliğini göz önünde tutan yasa değişikliklerinin hazırlanması, kademeli olarak işsizlik sigortasının kurulması, sakatlarla eski hükümlülerin yeniden işe alıştırılmaları ve iş bulma olanaklarının genişletilmesi, sosyal sigorta sisteminin dışında kalıp da çalışamayacak durumda olan ve yeterli bir gelirden yoksun bulunan yaşlılara, sakatlara, korunmaya muhtaç başka gruplara yeterli sosyal yardımların yapılması, yaşlılar için huzur evleri, sakatlar için rehabilitasyon merkezleri, çocuklar için çocuk yuvaları ve kreşlerin yaygınlaştırılması, 65 yaşını dolduran yurttaşlara aylık bağlanması ve bu konudaki eşitsizliklerin, haksızlıkların ve uygulama güçlüklerinin giderilecek şekilde genişletilmesi, çalışan kadınların hak ve ücret eşitliğinin giderilmesi, yoksul ve dar gelirli yurttaşlara ucuz toplu konut gereksinimlerinin karşılanması, kimsesiz çocukların bakım ve eğitiminin devletçe sağlanması, dar gelirli ailelerin çocuklarının yatılı, kredili ve burslu öğrenim olanaklarının genişletilmesi, ilkökul öğrencilerinin kitap gereksinimlerinin Devletçe karşılanması, halkın sağlık hizmetlerinden bir kamu hizmeti olarak ücretsiz karşılanması şeklinde sıralanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

1979 yılında 43. Hükümet Programında işsizlik en büyük sosyal adaletsizlik sayılmış olup, sosyal güvenlik hakkına ilişkin vurgu yapılmıştır.

Sosyal hizmet alanında 65 yaşını doldurmuş olan ve devletten yardım talebinde bulunan tüm yaşlılara ve çalışamayacak durumda bulunan yurttaşlara maaş bağlanması, devletin olanakları elverdiği ölçüde hiçbir geliri olmayan dul ve çocuklu kadınlara maaş bağlanması temel alınmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Fakirin, ihtiyarın, kimsesizin ve sakatın mutlaka korunması gerekliliği ile devletin "*sosyal devlet*" niteliği kazanacağı vurgulanarak, her yurttaşın kendine ait bir konutu olmasını amaçlayan "*milli bir konut politikası*" gündeme alınmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

1980 yılında 44. Hükümet Programında sosyal sigorta kapsamında olmayan tüm grupların sosyal güvenlik şemsiyesi içine alınması vurgulanarak sosyal hak ve hizmetlerin devletin teminatı altında olduğu belirtilerek, sosyal güvenlik kuruluşlarının tek çatı altında toplanarak, sakat, yaşlı ve çocuklara yani korunmaya muhtaç tüm gruplara sosyal hizmet sağlanması hedeflenmiştir.

Sağlık alanında, sağlık hizmetlerinden eşit yararlanma amacıyla sağlık sigortası sistemine geçiş, gecekondü bölgelerinin ıslahının sağlanarak kentle bütünleşmenin sağlanması ve köye yönelik alt yapı hizmetlerinin sunulması temel alınmıştır.

1983 yılı 45. Hükümet Programında hükümet, sosyal adaletçi politik uygulamalarla gelir dağılımını iyileştirmeye çalışan, işsizliği azaltma hedefi bulunan, “milliyetçi ve muhafazakar, sosyal adaletçi, rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisini temel alan” bir yaklaşımın temel alınacağını belirtmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Sosyal değerler açısından, “komşusu aç yatarken tok uymanın kötülüğü, kişinin kendi nefsi için istediğini bir başkası için de istemesi” koşulunu temel alarak sosyal değerlerin ekonomik tedbirlerle desteklendiğinde sosyal güvenliğin ve sosyal barışın sağlanacağı ifade edilmiştir. Gerçek sosyal adaletin enflasyonu düşürerek, rekabete dayalı pazar ekonomisi ile sosyal dengelerin iyileştirilmesine dayandığına vurgu yapılmıştır.

"Orta direk" tabirinin ilk kez kullanılmaya başlandığı bu dönemde çiftçi, memur, esnaf ve bunların emeklilerinin sağlıklı ve dengeli gelişmesi için ekonomik tedbirlerin alınması gerekliliği vurgulanmıştır.

“İthal ikamesi anlayışının terk edilerek, ihracata dönük, dünya sanayi ve ticaretine entegre olabilecek bir sanayileşme politikasına” geçilmesini amaçlayan bir yaklaşım içerisinde çiftçi, işçi, memur, küçük esnaf, sanatkar, emekli, dul ve yetimler ile kimsesizlerin sosyal güvenliğe sahip olmaları; korunmaya muhtaç çocuklar, yaşlılar ve çalışamayacak derecede malul ve sakatların yeterli seviyede sosyal yardıma kavuşturulması; eğitim ve öğretim alanında fırsat ve olanak eşitliğinin sağlanması, tüm yurttaşların sağlık hizmetlerinden yararlanmaları sosyal güvenlik anlayışının temellerini oluşturmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde sosyal güvenlik ve sosyal yardım politikalarının çalışmamayı teşvik

eden değil, muhtaçların korunmaları, gelişmeleri, yararlı hale gelmelerine yönelik olması şeklinde bir ilke benimsenmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Bu programda yer alan önemli konulardan biri, ailenin sosyal hizmetler alanında birey ve millet düzeyinde sosyal güvenliğin ilk ve en önemli teminatı olduğu belirtilerek, gönüllü sosyal dayanışmayı destekleyen, geleneksel sosyal dayanışma temellerini ve kuruluşlarını, “toplumun temelini oluşturan aile sistemi içindeki sevgi, şefkat ve saygıdan kaynaklanan doğal sosyal dayanışmayı” devam ettiren ve teşvik eden tedbirlerin alınmasını öncelemesidir (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Sağlık alanında, tüm yurttaşlara sağlık sigortası sağlanması, devletin yanı sıra özel sağlık kurumlarının teşviki söz konusu olmuştur.

Sosyal hizmetlerin şehirleşme hızına paralel olarak gelişmesi gerektiği vurgulanarak konut alanında toplu konut yapımının hızlandırılması, yurttaşın kendi evini kolay bir biçimde yapabilmesine olanak vermek amacıyla devlet tarafından konut arsası tahsisi ya da bunun için gerekli desteğin sağlanması öngörülmektedir (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

1987 yılında 46. Hükümet Programında Savunma Sanayiini Geliştirme Fonu, Kamu Ortaklığı Fonu, Toplu Konut Fonu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) gibi genel bütçe dışı fonlar oluşturulmuştur. Bu fonlar için önemli kaynak arttırıcı tedbirler alınmış olup, sosyal dayanışma fonundan yüz binlerce yurttaşa yardım yapıldığı belirtilerek, “devletin zenginliği sonucu milletin zenginliği değil, milletin zenginliği sonucu devletin zengin olması” konusuna vurgu yapılmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

“Geçmişte hiçbir teminatı olmayan, sağlık sigortası ve emeklilik sigortası kapsamında olmayan, 65 yaş maaşından yararlanamayan ve hiç kimsenin sahip çıkmadığı kitleye sahip çıkıldığı” belirtilerek, SYDV sisteminin bu amaçla kurulduğu vurgulanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Tarım alanında köylünün sosyal yapının ana istikrar unsuru olduğu vurgulanarak, ilerleyen dönemde de köyden şehre göçün devamı öngörülmüş olup, tarım arazilerinin miras yoluyla

parçalanmasının ve ekonomik verimliliğinin azalmasını önleyici tedbirlerin alınması gerekliliği benimsenmiştir.

Sosyal hizmet alanında, gönüllü sosyal dayanışmanın, toplumun temelini oluşturan aile içindeki sevgi, şefkat ve saygıdan oluşan doğal sosyal dayanışmanın devamını sağlayan ve teşvik eden tedbirlerin alınması hedeflenmiş olup, sosyal yardım ve sosyal güvenlik politikasının çalışmamayı teşvik eden değil, muhtaçların korunmaları, gelişmeleri, yararlı hale gelmelerine yönelik olacağı belirtilmiştir.

Sosyal hizmet alanında, mahalli idarelerle ilgili mevzuat değişiklikleri yapılarak, mahalli hizmetlerin yurttaşın gereksinimlerini karşılaması konusunda aşırı merkezîyetçi yapıdan mahalli yapıya dönüştürülmesi benimsenmiştir.

1989 yılında 47. Hükümet Programında sosyal güvenlik alanında, nüfusun tamamının en kısa zamanda sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınması hedeflenmiştir.

Daha önceki dönemde aile toplumun temeli, sosyal güvenliğin ilk ve en önemli teminatı olarak kabul edilirken bu dönemde kadının toplumun ve ailenin en önemli unsuru olduğu belirtilerek, kadınların haklarının korunması ve ülke gelişimine daha fazla katkı sağlamalarının önemine vurgu yapılmıştır.

Programda eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğinin sağlanması temel alınırken sağlıkta Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu ile tüm yurttaşların sağlık sigortasına kavuşturulması, herkesin istediği hastaneden faydalanmasını sağlayan bir sistemin kurulması hedeflenmiştir.

1991 yılında 48. Hükümet Programında eğitim alanında, özel eğitime muhtaç çocuklar ve gençlerin okullaşma oranının artırılması ve eğitim olanaklarının genişletilmesi, iyileştirilmesi, özel kesimin, vakıf ve derneklerin, hayırseverlerin, örgün eğitim kurumlarını kurmalarının özendirilmesi desteklemiştir.

Sosyal güvenlik ve sosyal yardım politikası kapsamında, yaşlıların, gazilerin korunması, korunmaya muhtaç çocukların ve sakatların topluma kazandırılmaları, eğitim ve öğrenimlerine öncelik verilmesi, bu kesime ilişkin istihdam olanaklarının temini hedeflenmiştir.

Çalışma alanında, sosyal hukuk devleti içerisinde memur, işçi, esnaf ve sanatkar ve çiftçi olmak üzere bütün çalışanların sosyal güvenlik şemsiyesinde toplanarak, sosyal sigortada norm ve standart bütünlüğünün sağlanması hedeflenmiştir.

Sağlık alanında, tüm yurttaşların sağlık sigortasına kavuşturulması temel hedef olup, özel sağlık kurumlarının teşvik edilmesi benimsenmiştir.

Konut alanında, yoksul ve dar gelirli olan konut kooperatiflerinin desteklenmesi, uydu kent ve toplu konut alanlarına ilişkin uygulamaların hazırlanmasında kolaylıklar sağlanması hedeflenmiştir.

Tarım reformu kapsamında, reform bölgesindeki alanlarda çiftçilerin topraklandırılarak üretim verimliliklerinin artırılmasına ilişkin çalışmalara hız verilmesi, tarım ürünlerine destekleme fiyatları uygulamalarının devamı ve çiftçinin gelirinin artırılması ve sosyal refah düzeyinin yükseltilmesi için sübvansiyonların verilmesi benimsenmiştir.

1991 yılında 49. Hükümet Programında gelir adaletinin sağlanması amacıyla asgari ücretin kademeli olarak vergi dışı bırakılması, kentsel rantların, yeni vergi düzenlemeleriyle etkin bir biçimde vergilendirilmesi hedeflenmiştir.

Ekonomik alanda, Kamu İktisadi Teşekküllerinin (KİT) politik ve bürokratik müdahalelerin dışına çıkarılması, iyi ve profesyonel bir yönetime kavuşturulması, mali bünyelerinin kuvvetlendirilmesi amacıyla bunların özleştirilerek özel bir statüye kavuşturulması hedeflenmiştir.

Çalışma alanında, işsizlik sigortası sisteminin kurulması ve aşamalı olarak uygulaması planlanmıştır.

Konut alanında, ucuz kredi mekanizmalarının oluşturulması, evi olmayana kredi verilerek konut sahibi edebilecek ortam sağlanması, toplu konut sistemini desteklemek için düşük faiz ve uzun dönemli kredi olanağının sağlanması planlanmıştır.

Bu program kapsamında, ilk kez "doğumundan başlayarak" ifadesiyle her Türk yurttaşının eğitim ve öğreniminin devlet yükümlülüğünde olacağı belirtilerek parasız eğitim sisteminin temel kılınacağı vurgulanmıştır.

“Ulusal sağlık politikası” kapsamında, tüm bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri, bireylerin ve ailelerin ödeme gücüne bağlı olmaksızın hastalıklarının tedavi edilmesinde sağlık hizmetlerinin ülke çapında yaygınlaştırılması için yeniden örgütlenmesi temel alınarak, genel sağlık sigortasının aşamalı olarak yaygınlaştırılması, hiç kimsenin genel sağlık sisteminin dışında bırakılmaması, ödeme olanağı olmayan yurttaşların sigorta primlerinin devlet tarafından karşılanması, aşamalı olarak herkese tedavi olma olanağı sağlayan “Yeşil Kart” uygulamasının temelleri belirtilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Bu program döneminde Birleşmiş Milletlerin kabul ettiği ve Türkiye'nin onayladığı “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi” ve diğer uluslararası kararlar, Avrupa Konseyi, OECD, AGİK, ILO gibi kuruluşların kadınlara yönelik kararları doğrultusunda iç mevzuatta düzenlemelerin yapılması, uluslararası boyutta Türkiye tarafından konulan çekincelerin kaldırılması için gerekli çalışmaların gerçekleştirilmesi, “Kadın, Aile ve Çocuk Sorunları Bakanlığı'nın” kurulması için çalışmaların başlatılması, uluslararası çocuk hakları deklarasyonuna uygun bir şekilde çocuk haklarının korunmasını düzenleyen Kanun çıkarılması planlanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

1993 yılında 50. Hükümet Programında devletin işlevi ve sosyal devlet olmanın gereği, devletin ekonomik faaliyetlerinin dengeli biçimde azaltılması, zaman içinde sübvansiyon dağıtan yapıdan uzaklaşması, ekonomide genellikle kuralları belirleyici bir konuma kavuşturulması gerektiği belirtilmiştir. Sosyal devlet olma gereği başta sağlık, eğitim ve çevre olmak üzere kamu hizmetlerinin yürütülmesinde etkin bir yapının sağlanması vurgulanmıştır.

Çalışma alanında, sosyo-ekonomik istikrar ve uzlaşmanın sağlanabilmesi için batı ülkelerindeki uygulamalar doğrultusunda "Ekonomik ve Sosyal Konsey" oluşturulması planlanarak, kalkınmanın "sosyal devlet" korunarak gerçekleştirilmesi benimsenmiştir.

Özelleştirme alanında, KİT, bağlı ortaklık ve iştiraklerin yanı sıra başta Tarım Satış Kooperatiflerine ait sınaî tesis ve işletmeler olmak üzere, diğer kamu kurum ve kuruluşlarını da içine alacak şekilde genişletilerek, KİT reformundan doğacak istihdam sorunları, erken emeklilik, işsizlik sigortası, tazminat ödemeleri ve yeniden işe yerleştirme

gibi tedbirler üzerinde işçi, işveren ve sendikal kuruluşlar arasında uzlaşmayla çözüm sağlanması planlanmıştır.

Çalışma alanında yaygınlaşma eğilimindeki sendikasızlaştırma, sigortasızlaştırma ve güvencesiz kılma çabalarına karşı temel önlem alınması gerekliliği vurgulanmıştır.

Toplumsal alanda Aile Planlamasının benimsenmesi, kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilerek, mesleki eğitim olanaklarından daha fazla yararlanmak suretiyle tarım dışı sektörlerde istihdamlarının yaygınlaştırılmasının sağlanması, kendi iş yerlerine sahip olma olanaklarını geliştirecek teşviklerin sağlanması ile kadın işgücünün ekonomiye katkısının artırılması ve kadınların karar mekanizmalarına daha etkin katılabilmeleri için yeni politikaların gerçekleştirilmesi hedeflenerek, ailenin toplumdaki önemine ve ailenin korunması gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Sağlık alanında devlet kurumlarına sağlanan sübvansiyonların kademeli olarak kaldırılması, sağlık sisteminin finansmanının Genel Sağlık Sigortasına dayandırılması, tüm yurttaşların Sağlık Sigortası Sistemi kapsamında bulunması, ekonomik açıdan güçsüz olan yurttaşların sigorta primlerinin devlet tarafından karşılanması, ödeme gücü olmayan tüm yurttaşlara tedavi olanağı sağlayan yeşil kart verilmeye devam edilmesi temel alınarak, özel sağlık sigortalarının geliştirilmesi, özel yatırımların teşvik edilmesi yer almıştır.

Eğitim ve sağlık alanında, özel yatırımların özendirilmesi, prim ödeyemeyecek durumda olanlarında gerekli sağlık hizmetlerinden yararlanacağı bir sistemin oluşturulması benimsenmiştir.

Sosyal hizmetler alanında, birey ön planda tutularak , özellikle genç, çocuk ve kadınların gereksinimlerinin karşılanmasına ve gelişimlerine özen gösterilerek kadınların sosyal statülerinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

1995 yılı 51. Hükümet Programında eğitim alanında özel sektörün teşviki desteklenerek, zorunlu eğitimin devlet tarafından üstlenilmesi, sağlık alanında, GSS sisteminin oluşturulması, nüfusun tamamının sigorta kapsamına alınması hedeflenmiştir.

Çalışma alanında, alt gelir gruplarının vergi yüklerinin azaltılmasına yönelik politikalar ve ücretler üzerindeki istihdam vergisi niteliğine dönen ek yüklerin AB ülkeleri düzeyine indirilmesi öngörülmektedir.

Tarımda sağlanan desteklemenin doğrudan gelir desteğine dayandırılması için gerekli çalışmalara başlanıldığı belirtilmiştir.

Sosyal güvenlik alanında, nüfusun tamamının sistemde olması ve sosyal güvenlik hizmetlerinin özel sigorta programlarıyla karşılanması hedeflenmiştir.

1996 yılı 53. Hükümet Programında sosyal devlet ilkesi kapsamında eğitim ve sağlık sektörlerine ilişkin yatırımlara ağırlık verilmesi, bölgesel farklılıkların giderilmesi ve geleneksel kamu hizmetlerine ve enerji sektörüne önem verilmesi hedeflenmiştir. Devletin özelleştirme ile ekonomik alandan çekilmesiyle fiyatlandırılabilir veya pazarlanabilir kamu hizmetlerinin özel kesime devri planlanmıştır.

Tarım alanında üretimin yönlendirilmesi amacıyla üreticilere hizmet götürülmesi noktasında üretici birliklerinin kurulmaları teşvik edilerek, tarım ürünleri fiyatlarına devlet müdahalelerinin azaltılıp, kayıtlı üreticiler için doğrudan gelir desteği verilmesi, girdi desteklerinin aşamalı bir şekilde kaldırılması, arz fazlası bulunan ürünlerin ürün kalitesi, ürün çeşitleri ve toprak durumu gibi ölçütler de göz önüne alınarak, ekim alanlarının sınırlandırılarak iç ve dış talebi olan ürünlere yönelim sağlanması öngörülmüştür.

Sağlık alanında, temel sağlık hizmetlerinin bedelsiz olarak sunulması, sağlık sigortası sisteminin yaygınlaştırılmasına paralel olarak hastanelerin özelleştirilmesi, herkesin sağlık sigortası primi ödeyeceği ve nüfusun tamamının sağlık güvencesi kapsamına alınacağı sigorta sistemine aşamalı biçimde geçilmesi, sağlık sigortası primlerini ödeme gücü olmayanların primlerinin devlet tarafından karşılanarak gereksinimi olan bu kişilerin desteklenmesi hedeflenmiştir.

Sosyal güvenlik alanında, isteğe bağlı sistemin desteklenmesi, özel sağlık ve özel emeklilik sigortasının teşviki temel alınmıştır.

Özürllüler için gerekli sosyal ve yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

Sosyal alanda, ailenin güçlendirilmesi hedeflenerek merkezi plan ve programlarla birlikte yerel yönetimler ve sivil kurumlarla iş birliği içinde hareket edilmesi öngörülmüştür. Yaşlılara, korunmaya muhtaç çocuklara, kimsesizlere, sakat ve özürlülere, aile dışına itilmiş çocuk ve kadınlara yönelik sosyal hizmet politikalarının bu yeni yaklaşım temelinde yürütülmesi gerekliliği vurgulanarak, kadının aile kurumunun en etkili, yetiştirici, yönlendirici, aileyi koruyucu ve birleştirici unsuru olduğu ifade edilmiştir. Türk kadınının toplum içindeki yerini olumsuz etkileyen düzenlemelerin giderilmesi, her alanda etkin bir şekilde hizmet görmesi, eğitim seviyesinin yükseltilmesi, karar mekanizmalarında rol alması için gerekli idari ve yasal düzenlemelerin yapılması temel alınmıştır.

Sosyal adalet alanında, gelir dağılımının istikrarlı dağılımının sağlanması, toplumsal gelişimin yükseltilmesi amacıyla üretken istihdam seviyesinin artırılması ve kişilerin kendi işlerini kurabilmeleri desteklenerek, alt gelir gruplarının refahının artırılması için doğrudan yardım sistemlerinin geliştirilmesi hedeflenerek, bu kesimin yararlandığı eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlerin desteklenmesi önemsenmiştir.

1996 yılı 54. Hükümet Programında sağlık sigortası sisteminin yaygınlaştırılmasına paralel olarak hastanelerin özelleştirilmesi planlanmıştır. İlke olarak herkesin prim ödeyeceği bir sağlık sigorta sistemine aşamalı olarak geçilmesi, prim ödeme gücü bulunmayanların primlerinin devlet tarafından kurulacak olan fon ile karşılanması temel alınmıştır.

“Sosyal güvenlik kurumlarının içinde bulunduğu finansman sorunlarına çözüm bulmak, fonların etkin bir şekilde işletilmesini sağlamak amacıyla sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin temel esaslarını ve kurumlarını belirleyen yasal çerçevenin” hazırlanması gerekliliği öngörülmüştür (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), Emekli Sandığı ve BAĞ-KUR’un zaman içinde tek bir çatı altında toplanması, çalışanların tasarruflarının özel sigorta şirketleri ve özel emeklilik fonları aracılığı ile yürütülmesinin özendirilmesi teşvik edilmiştir.

Özürlülerin topluma kazandırılması için sosyal ve yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesine önem verilmiştir.

Kentleşme, kentsel altyapı, arsa ve konut ile ilgili tüm uygulamalar modern şehircilik temellerine uygun şekilde ve bütünlük içinde ele alınarak, modern şehirleşme temellerine göre alt yapısı hazır planlı arsa üretilmesi, ucuz konut arzıyla yeni gecekonduların önlenmesi, şehir içindeki gecekonduların Kentsel Yenileme Projeleri, şehir çevresindeki gecekonduların İslah İmar Planları ve Sağlık Projeleri ile daha yaşanabilir standartlara ulaştırılması temel hedef olarak alınmıştır.

Devletin yeniden yapılanması alanında hizmetin gerekli kıldığı büyüklükte verimli bir devlet yapısına geçilmesi ve devletin ekonomik faaliyetlerden çekilmesi asli görevlerine dönmesi ana kural olarak benimsenmiştir.

1997 55. Hükümet Programında eğitim alanında, yalnızca fırsat eşitliği değil, olanak eşitliğinin de sağlanması hedeflenmiştir.

Özürülerin eğitim ve öğrenim olanaklarının gelişmiş ülkeler düzeyine getirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gündeme alınmıştır.

Aile vakıflarının hukuki durumu yeniden değerlendirilerek, istismarların ortadan kaldırılacağı yeni düzenlemelerle vakıf çıkarına uygun kullanımının sağlanması hedeflenmiştir.

Programda Anayasanın 41. maddesinde ailenin Türk toplumunun temeli olduğu belirtilerek, aile yardımlarının günün ekonomik ve sosyal gerçeklerine uygun hale getirilmesi, medeni nikah yaygınlaştırılarak aile bütünlüğünün güçlendirilmesi, aile içi şiddetin önlenmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, kadının ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yaşama tam olarak katılımının sağlanması, kadının toplumsal konumunun yükseltilmesi kapsamında mevzuattaki ayrımcılık içeren maddelerin günün koşullarına uygun olarak düzenlenmesi yer almıştır. Bu doğrultuda sıralanan bu görevlerin ülke genelinde etkin bir biçimde yerine getirilmesi için **Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün** teşkilatlanması için gerekli yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

Sağlık alanında, sağlık sigortası ile emeklilik sigortasının birbirinden ayrılmasıyla tüm nüfusun sağlık sigortasına kavuşturulması ve işsizlik sigortasının bir program dahilinde

gerçekleştirilmesi, sağlık sisteminde özel sektörün ve yerel yönetimlerin yatırımlarının teşvik edilmesi, temel sağlık hizmetlerinin geniş kitlelere bedelsiz olarak sunumunun yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

Bu programda Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Gelir Dağılımı Anketin sonuçları sunulurken gerek kişiler gerek bölgelerarası gelir dağılımının bozuk ve dengesiz olduğu ifade edilmiş, yoksulluğun azaltılmasına, sabit gelirlilerin, emekli, dul, yetim, küçük esnaf ve çiftçilerin fakirleşmesinin önlenmesine, işsizliğe çözümlerin bulunmasına önem verilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Yoksul kesimin eğitim olanaklarından yararlanmalarını sağlamak için kredi, burs, yurt ve diğer olanakları da kapsayan etkili bir destek sisteminin oluşturulması planlanmıştır.

Programda, tarıma ve hayvancılığa yönelik olarak sürdürülen yanlış politikaların köylüyü yoksullaştırdığı ve iç göçe yönlendirdiğine vurgu yapılarak, çiftçinin milli gelirden hak ettiği payı almasına yönelik politikaların bir bütün olarak uygulanması gerekliliği, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, işsizliğin ve kırsal alandan büyük kentlere göçün önlenmesi, istihdam yaratılması, sürdürülebilir kalkınma, adaletli bir gelir dağılımının, hedef alındığı ifade edilmiştir.

Hızlı kentleşme ve nüfus artışına bağlı olarak artan konut gereksiniminin karşılanabilmesi için Toplu Konut Fonu'nun etkin hale getirilmesi, Fonun yalnızca sosyal konut niteliği taşıyan projelere kredi vermesi, gecekonduların modern şehirciliğe uygun şekilde geliştirilmesinde ve kırsal alanda yeni yerleşim alanları düzenlemesine geçişte etkin olması gerekliliği vurgulanmıştır.

1999 yılı 56. Hükümet Programında yer alan sosyal politikalar ve yoksullukla mücadeleyle yönelik politikalar aşağıdaki başlıklar altında değerlendirilmiştir.

- ✓ Özürlü yurttaşların ve yetişkinlerin eğitimine önem verilmesi,
- ✓ Sağlık hizmetlerinden dar gelirli yurttaşların adaletli biçimde yararlanabilmeleri,
- ✓ Kimsesiz çocuklar ile kadınların ve bakıma muhtaç özürlüler ile yaşlıların sağlıklı ve güvenli bir yaşama kavuşmaları için devletin tüm olanaklarının kullanılması gerekliliği,

- ✓ Özürlülerle ilgili yasal düzenlemelerin hızla uygulamaya geçirilmesi,
- ✓ Sokaklarda yaşayan çocukların topluma ve ailelerine kazandırılmalarıyla ilgilenen kuruluşların ve hizmetlerin yaygınlaştırılması,
- ✓ Dar gelirli aile çocuklarının eğitim giderlerine devlet katkısının artırılması gerekliliği.

1999 yılı 57. Hükümet Programında Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun geri kalmışlığının, ekonomik ve sosyal önlemlerle çözülmesi, işsizliği ve yoksulluğu önleyici üretken yatırımların desteklenmesine yönelik teşvikler gündeme alınmıştır.

Bu dönemde tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla gereken önlemler alınarak, birbirine yakın köyler arasında iş birliği ve eşgüdüm sağlanıp, altyapı hizmetlerinin ve sosyal hizmetlerin tüm köylülere daha düşük maliyetle ulaştırılması sağlanarak, köylülerin kentlerdeki olanaklara yerlerinden olmaksızın kavuşmaları planlanmıştır. Köylü ve çiftçilerin refah düzeyini yükseltici ekonomik ve sosyal politikalarla beraber tarımsal sigorta uygulaması gündeme alınmıştır.

Konut alanında, gecekondulaşmaya kesinlikle izin verilmeyeceği kaçak yapılaşmaya göz yumulmayacağı, var olan gecekondularında adaletli ve sağlıklı bir yapılaşmaya geçilmesi planlanmıştır.

Çalışma alanında, çalışan çocukların sağlıklarının ve haklarının korunması, eğitimlerinin sürdürülmesine önem verilerek, sosyal güvenlik sisteminin tüm nüfusu kapsayacak şekilde kalıcı ve rasyonel bir düzene kavuşturulması hedeflenmiştir.

Engellilerin, yaşlıların ve muhtaç durumdakilerin yaşama uyum sağlayabilmeleri için gerekli desteğin sağlanacağı, yaşlı yurttaşların toplumsal etkinliklerden kopmamaları için gereken önlemlerin alınacağı belirtilmiştir.

Barınma, sığınma ve bakım gereksinimi duyan yurttaşların bu gereksinimlerinin, yerel yönetimlerle iş birliği içerisinde düzenlenecek çağdaş barınma evleriyle karşılanması gündeme alınmıştır.

Sosyal hizmet alanında toplumun tüm kesimlerinin ekonomik gelişmeden hakça pay alması, sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın yaygınlaştırılması ve kurumsallaştırılması

hedeflenerek, yoksulların üretken kılınması, adaletli bir gelir düzeyine kavuşturulması ve yoksulluktan kurtarılması temel hedef olarak benimsenmiştir. Çalışamayacak durumda olanlar için onurları zedelemeyecek yardım programlarının uygulanması temel alınmıştır.

Kimsesiz çocuklara ve sokak çocuklarına sahip çıkılarak; onların topluma yararlı insanlar olarak yetiştirilmesi için, yerel yönetimlerle iş birliği içerisinde, barınma ve eğitim olanaklarının sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması planlanmıştır.

Engelli gençlerin üretim becerisi kazanabilmeleri için mesleki-teknik eğitim olanaklarının ulaştırılması konusuna önem verilmiştir.

2002 yılı 58. Hükümet Programı "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın" düşüncesinden hareket ederek politikalarının merkezine insanı alarak, sivil toplumun güçlenmesini hedeflemiştir.

Programda, sürdürülebilir kalkınma kapsamında yalnızca kişi başına düşen geliri artırmanın veya fiziki koşulları iyileştirmenin kaliteli yaşam için yeterli olmadığı vurgulanarak, insanların ekmek kadar, kendilerini gerçekleştirebilecek özgürlüğe gereksinimleri olduğu ifade edilmiştir.

Programda sosyal yardım alanında resmi verilere göre, nüfusun yüzde 15'inin açlık sınırının altında olduğu belirtilerek insan haklarına ve Anayasaya aykırı olan duruma kayıtsız kalınmayacağı, sosyal politikalarla bu sorunun çözümüne öncelik verileceği, krizden olumsuz etkilenmiş kesimlere sosyal yardım projelerinin uygulanacağı belirtilmiştir.

Tarım sektörünün GSMH içindeki payının düşmesiyle beraber çalışan kesimin aynı oranda azalmaması nedeniyle tarım sektörünün yalnızca ekonomik politikalar kapsamında değil, sosyal politikalar kapsamında da ele alınacağı vurgulanarak, uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek verimli tarım arazilerinin sürekli işlenir halde tutulması ve tarımsal üretimde verimliliğin artırılması doğrultusunda fiyatların serbest piyasada oluşması, tarımda devlet desteğinin bölge ve ürün bazında projelerle değerlendirileceği programların uygulanması hedeflenmiştir.

Bu programda önemli olan bir konu ekonomi politikalarının toplumun refahını artırmada ve insanlara kaliteli yaşam koşulları oluşturmada zorunlu olmakla birlikte tek başına

yetersiz kaldığı ve etkili sosyal politika uygulamalarının dengeli bir şekilde yürütülmesi gerekliliğinin oldukça sık bir şekilde vurgulanmasıdır.

Yoksulluk konusuna yoğun bir şekilde yer veren programda Türkiye'nin OECD ülkeleri içindeki gelir dağılımı en bozuk olan ülkelerden biri olduğu, özellikle kentlerde bu sorunun yaşamdan dışlanma ve giderek marjinalleşmeye neden olduğu vurgulanarak yoksullukla mücadelenin başarılı olabilmesinde insanın ekonomik kalkınmanın merkezine alınması gerekliliğinin aynı zamanda "ahlaki" bir zorunluluk olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda:

- ✓ Çalışan kesimlerin vergi yükünün kademeli olarak hafifletilmesi,
- ✓ Kapsamlı bir "yoksullukla mücadele" programının uygulamaya konulması,
- ✓ Açlık sınırı altındaki nüfusa götürülecek hizmetlerin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli veri tabanının kurulması ve açlık sınırının altındaki ailelerin tespit edilerek gerekli desteğin sağlanması,
- ✓ Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak için yoksulluk sınırı altında olan ailelerin çocuklarına eğitim ve sağlık yardımlarının yapılması gündeme alınmıştır.

Yurttaşların geçimlerini sağlayacak iş olanaklarının oluşturulmasının çağdaş devletin temel görevlerinden biri olduğu vurgulanarak genç nüfusa sahip olunması ve artan nüfusa yetecek istihdam alanının açılmamasından kaynaklanan "yapısal işsizlik" sorununun yaşandığına işaret edilmiştir. Bu sorunların çözüme kavuşturulması ve işsizliğin azaltılması için;

- ✓ Tam istihdamın hedef alınarak, ekonomik büyüme ve reel sektör yatırımlarının artırılmasına dönük politikalar geliştirilmesi,
- ✓ Ülke gerçeklerine ve teknolojik gelişmelere cevap verecek insan gücü planlaması yapılması,
- ✓ İstihdamdan alınan vergiler ve primler gözden geçirilerek, kayıt dışı istihdam ve yabancı kaçak işçi çalıştırılmasının önlenmesi,
- ✓ İstihdam yaratmadaki etkinlikleri ve esneklikleri dikkate alınarak, KOBİ'lerin desteklenmesi,
- ✓ Eğitim alanında özel teşebbüsün desteklenmesi,
- ✓ Eğitimde olanak ve fırsat eşitliğinin sağlanmasına önem verileceği belirtilmiştir.

Sağlık alanında, etkin, ulaşılabilir ve kaliteli bir sağlık sistemi kurulması amacı güdülererek, nüfusun yüzde 19'luk kesiminin sağlık güvencesi altında olmadığına vurgu yapılmıştır. Herkesin ulaşabileceği nitelikli ve etkin çalışan bir sağlık sisteminin oluşturulması için hastanelerin idari ve mali yönden özerkliğe kavuşturulmasıyla, sağlık sektörüne rekabet getirilerek, nüfusun tamamını kapsayacak şekilde bir GSS Sisteminin kurulması, prim ödeme gücü bulunmayanların primlerinin devlet tarafından ödenmesi planlanmıştır.

Sosyal güvenlik alanında geleneksel dayanışma kültürünün kaybolduğuna atıfta bulunarak, insanların geleceğini güvencede hissetmelerini sağlayacak sosyal güvenlik sistemine gereksinim duyulduğu vurgulanmış, sosyal güvenliğin toplumun tüm kesimlerinin kapsayacak şekilde oluşturulması hedeflenmiştir.

Bu programda **“aile güçlü bir sosyal güvenlik kurumu”** olarak ifade edilmiş olup, ailenin varlığının ve devamının, toplumun ve sosyal güvenliğin temeli olduğu yaklaşımıyla ailenin korunmasına özel bir önem verileceği belirtilmiştir. Aile konusunda kadına özel bir önem verilerek, kadınların erkeklerle birlikte her alanda toplumsal sorumluluğu yüklenecek statüye kavuşturulmasının temel hedef olarak belirlendiği ifade edilmiştir. Bu kapsamda Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile getirilen ilkelerin uygulanmasına yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, kadına yönelik şiddetin, cinsel ve ekonomik istismarın önlenmesi, muhtaç durumdaki kadınların desteklenmesi ve korunması temel politikalar olarak belirlenmiştir.

Özürlülerin kendi kendine yetmesi, belli bir bilgi ve kültür düzeyine ulaşması, meslek edinip üretken hale gelmesi ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurarak toplumsal yaşama katılımının sağlanmasının devlete yüklenen anayasal bir görev olduğu ifade edilmiştir.

2003 yılı 59. Hükümet Programı iktidarın kendisini “muhafazakar demokrat” olarak tanımlayıp bu program döneminde merkezi idareden yerel idareye geçişin sağlanacağı, yerel tercihlerin dikkate alınacağı, sağlık, eğitim, kültür, sosyal yardımlaşma, turizm, çevre köy hizmetleri, tarım, hayvancılık, imar ve ulaşım hizmetlerinin il düzeyinde karşılanacağı bir yapı hedeflenmiştir.

58. Hükümet döneminde Acil Eylem Planı kapsamındaki karar ve uygulamalara devam edilmiştir.

Tarım alanında, karma ve alternatif tarımsal üretim metotlarının teşvikiyle sektörün piyasa yapısı güçlendirilerek bu alandaki yoksullukla mücadelenin yürütüleceği ve tarım sektörü politikalarının istihdam ve sosyal politikalar olarak ele alınacağı belirtilmiştir.

Sosyal güvenlik alanında işsizliğin, yalnızca önemli bir üretim etmeninin israfı olarak değil aynı zamanda bir insanlık sorunu olarak ele alınıp, bütünleştirilmiş bir sosyal güvenlik ağı oluşturulması gerekliliği benimsenmiştir.

Programda, sosyal politika alanında, programda yoksullar, bakıma muhtaç yaşlılar, çocuklar ve işsizler için özel programlar oluşturularak, zor durumdaki yurttaşlara, terk edilmiş ve kimsesizlik duygusu yaşatılmayarak işsizleri, fakirleri, düşkünleri, hastaları, özürhüküleri dikkate alarak insan onuruna yakışacak şekilde yaşamlarını sağlayacak bir sosyal devlet anlayışının benimseneceği belirtilmiştir.

Sağlık alanında, herkesin ulaşabileceği etkin ve kaliteli bir sağlık sistemi ile sağlık hizmetlerin bütünsel bir anlayışla ele alınıp yeni bir yapılanmaya gidilmesi gerekliliği kararı alınmıştır.

Aile konusuna özel önem verilerek toplumun temeli ve toplumsal dayanışmanın oluşumunda önemli rol oynayan bir kurum olduğu vurgulanmıştır.

2007 yılında 60. Hükümet Programında sosyal refahın artışının kalıcı bir şekilde devamı, mal ve hizmet sektörlerindeki rekabet ortamının iyileştirilerek verimliliğin artırılması, devletin ekonomiden çekilerek özelleştirmelerin hızla gerçekleştirilmesine bağlanmıştır.

Sosyal politika alanında, sosyal harcamalara daha fazla kaynak ayrılarak, gelir dağılımının daha dengeli olmasını sağlayacak, sosyal güvenlik- sosyal yardım- sosyal hizmet şemsiyesi şeklinde merkezî bir organizasyonla tüm yurttaşların kapsandığı, eğitim ve sağlık gibi temel insan hakkı olduğu düşünülen hizmetlere çağdaş bir kimlik kazandırılması hedeflenmiştir.

Eğitim alanında, Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinde ciddi oranda artış sağlanarak, okula gidemeyen kızların “Haydi Kızlar Okula” kampanyası ile okula gitme olanağı oluşturulması, düşük gelirli ailelerin çocuklarının okula devamı koşuluyla eğitim

gereksinimlerini karşılamak üzere düzenli yardım sağlanması ve Cumhuriyet tarihinde ilk kez ilköğretim ve ortaöğretimde her çocuğa ücretsiz ders kitabı verilmesi uygulamasının başlatıldığı belirtilmiştir.

Sağlık alanında, “Sağlıkta Dönüşüm Programı” ile her yurttaşın, üniversite hastaneleri ve özel hastaneler dahil, istediği her hastaneye giderek tercih ettiği doktora muayene olabileceği, Emekli Sandığı mensubu, SSK’lı, Bağ-Kurlu gibi ayrımlara tabi tutulmaksızın sağlık hizmeti sunumu sağlanarak halkın tamamının sağlık hizmetlerinden aynı standartta faydalanacağı, yoksulların primlerinin devlet tarafından karşılanacağı, on sekiz yaşın altındaki çocukların tamamının sağlık güvencesine alınacağı “Genel Sağlık Sigortası” sisteminin 2008 yılından itibaren uygulanması planlanmıştır. Bu amaçla sosyal güvenlik alanında, tüm toplumun kapsamlı ve etkin bir sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınarak, dağıtım yapıdaki üç sosyal sigorta kuruluşunun tek çatı altında toplandığı ifade edilmiştir.

Sosyal yardım alanında, yoksullaşmayı ortadan kaldırmak için yurttaşlara sağlanan yardımların çok büyük oranda artırıldığı belirtilerek, sosyal yardım ve sosyal destek politikalarının yeni bir yapılanma ile güçlü ve etkin bir şekilde sürdürülmesi planlanmıştır.

Özellikle en düşük gelir grubundaki ailelerin çocuklarının periyodik sağlık hizmeti alması ve eğitimlerine devamlarını sağlamak için annelere yapılan her çocuk için aylık ödemelerin sürdürülmesi planlanmıştır.

Ailenin toplumun temel taşı olduğu ifade edilerek, aile kurumuna ve aile değerlerinin korunmasına ilişkin önem vurgulanmıştır.

Bu dönemde sosyal hizmetten yararlanan kişi sayısında 2,5 kat, aynı nakdî yardımlarda 9 kat artış sağlandığı belirtilmiştir.

"Özürülüler Kanunu" ile toplumda özürülü bireylere hak ettikleri değerin verildiği, özürülülerin toplumla bütünleşmelerinin sağlandığı, refah seviyelerinin, huzur ve mutluluklarının artırılması için yeni düzenlemelerin yapılacağı ifade edilmiştir.

2011 yılı 61. Hükümet Programında tüm etnik gruplara, Müslüm/Gayrimüslim, Sünni/Alevi, başörtülü/başı açık, yoksul/zengin, kadın/erkek, engelli/engelsiz, tüm siyasi görüşten yurttaşlara aynı mesafede ve her bir bireyin temel hak ve özgürlüğünü en ileri

düzeyde yaşama geçireceği bir ortam hedefiyle sosyal hizmet anlayışının yürütüleceği ifade edilmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının (ASPB) kurulmasıyla ekonomik politikalarla sosyal politikaların bütünleştirilerek "*sosyal restorasyon döneminin*" başlatıldığı ifade edilmiştir. ASPB'nin çatısı altında farklı kurumların sunduğu hizmetler bütünleştirilerek daha entegre bir bilgi altyapısı oluşturularak sosyal devletin gündelik yaşamda hissedilir hale getirilmesi hedefi konulmuştur.

İstihdamın artırılması ve kayıt dışılığın azaltılması hedeflenerek güvenceli esneklik anlayışı ve "iş değil insanı koruma" ilkesi çerçevesinden işsizliği azaltmak için aktif işgücü piyasası programları ve teşvik paketlerinin birbiri ardına devreye alınmasıyla konjonktürel işsizliğin azaltılması, uzun dönemli stratejiler ile yapısal işsizlik sorununa çözüm bulunması amaçlanmıştır.

İstihdam artışının sağlanabilmesi için Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri Projesi kapsamında, eğitim-istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi; işgücü piyasasının esnekleştirilmesi; kadınlar, gençler ve dezavantajlı grupların istihdamının artırılması ve istihdam-sosyal koruma ilişkisinin güçlendirilmesi şeklinde dört politika kapsamında Ulusal İstihdam Stratejisi hazırlanmış olup çalışma yaşamında kadınların, mevsimlik gezici tarım işçilerinin, özürlü yurttaşların sosyo ekonomik durumlarının güçlendirilmesi, sosyal güvenlik koşullarına kavuşturulmaları, çalışma yaşamında daha fazla yer almaları için ekonomik ve sosyal teşviklerin sağlanması hedeflenmiştir.

İstihdamı teşvik amacıyla istihdam olanağı bulamadığı için sosyal yardım alan kişilerin işgücü yetiştirme kurslarından ve işe yerleştirme hizmetlerinden öncelikle yararlanmalarını sağlayan uygulamaların sürdürülmesi ve yeşil kart sahibi olanların çalışması halinde yeşil kartlarının iptal edilmeyerek askıya alınması ve çalışması sona erdiğinde tekrar başvurusuna gerek kalmaksızın yeşil kartlarının aktif hale getirileceği belirtilmiştir. Bu şekilde ağırlıklı olarak sosyal yardım alan kişilerin istihdama dahil edilmeleri için yoğun bir çaba ön plana geçmiş olup, çalışabilir nitelikteki nüfusun istihdama katılımının artırılması için teşvikler ve mesleki gelişimler benimsenmiştir.

Eğitim alanında, tüm çocukların ve gençlerin eşit firsatlarda yararlanması amacıyla eğitimde dar gelirli, özel ilgiye muhtaç ve gereksinim sahiplerine sosyal devlet anlayışıyla hizmet sunulması hedeflenmiştir.

Sosyal politikalar alanında insani değerler ve insanın gereksinimleri temel alınarak her alanda insan onuru ve doğuştan sahip olduğu hakların temel alındığı ifade edilerek, ASPB'nin daha etkili yeni programlarla aile btnlğu içinde yaşlılara, engellilere, öğrencilere, dul ve yetimlere, yoksullara ulaşması hedeflenmiştir. Bu kapsamda eğitim ve sağlık alanında gelir yetersizliği nedeniyle bu hizmetlerden yararlanmayanlar kişiler için çeşitli sosyal yardımların sunulması planlanmıştır.

Eğitim alanında, gelir yetersizliği nedeniyle çocuğunu okula gönderemeyen ailelerin kız çocuklarının eğitime katılması için özel projeler, okul kitaplarının ücretsiz sağlanması, şartlı nakit eğitim destekleri, kredi, burs olanaklarının yanı sıra okul öncesi eğitime geniş kitlelerin erişiminin sağlanması ve özel sektörün niversite kurmasının teşviki temel alınmıştır.

Bu program kapsamında sağlık hizmetlerinin "temel bir insan hakkı" olarak kabul edildiği vurgulanarak, nüfusun tamamının sağlık hizmetlerinden aynı standartta faydalanması, yoksulların primlerinin devlet tarafından karşılanması, 18 yaşın altındaki çocukların tamamının sağlık güvencesi altında "Genel Sağlık Sigortası" sisteminin uygulanması, evde sağlık bakımı hizmetleriyle yatağa bağımlı hastaların evlerinde kaliteli, etkin, ulaşılabilir ve güvenli sağlık hizmetinin sağlanması ifade edilerek toplum temelli sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Tüm nüfusu ve tüm riskleri güvence altına alan ve sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi oluşturma hedefi ile beraber ilerleyen yıllarda tüm yurttaşların Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası kapsamına alınması temel hedef olarak belirtilmiştir.

Yoksulluğun ortadan kaldırılması ve sosyal desteklere duyulan gereksinimin azaltılması insani bir yaklaşımla temel görev olarak ifade edilerek sağlam bir aile yapısına sahip olmanın ailenin korunması ve glendirilmesi sosyal politikaların merkezinde olacağı belirtilerek, eğitim, kültür, sağlık, konut ve sosyal destek gibi temel politikaların ailenin

bütünlüğünü ve güçlenmesini sağlayacak bir anlayış içerisinde yaşama geçirilmesi amacıyla çalışmaların yürütüleceği ifade edilmiştir.

Sosyal destekler açısından, kişiler ve aileler için yoksulluğun geçici bir durum olduğu, kişi başına yapılan sosyal destek harcamalarının ve yardımlarının sunulduğu kişi sayısının arttığı ve sosyal destek programlarının yoksulluğun kalıcı hale gelmesini engellemek için yeniden yapılandırıldığı belirtilmiştir. Yoksullukla mücadele kapsamında yoksulların yalnızca günlük gereksinimlerinin karşılanmadığı aynı zamanda sağlıklı bireyler olması için sağlık hizmetlerine erişiminin genişletilmesi gerekliliği yaklaşımıyla yoksul ailelerin çocuklarının daha sağlıklı yetişmesi için şartlı sağlık yardımlarının yapılması, eğitim alanında dar gelirli aile ve çocuğun fırsat eşitliğinden yararlanmasını sağlayan sosyal yardım programlarının oluşturulması hedeflenmiştir.

Yoksullukla mücadelede yoksul yurttaşların üretkenliğini sağlamak amacıyla proje destekleri, mesleki eğitimler ve iş arama kanallarına ulaşımı kolaylaştırmak için "Sosyal Yardım Sisteminin İstihdam ile Bağlantısının Kurulması ve Etkinleştirilmesi Eylem Planı" 2010 yılı itibariyle uygulanmaya başlanarak, istihdama katılımın artırılması sürecinde yeşil kartlarının devamının söz konusu olacağı belirtilmiştir.

61. hükümet programında rakamsal büyüklük ve net hedef kapsamında "**Sosyal politikalar konusunda yoksulluğun azaltılması ve gelir dağılımının düzeltilmesi konusunda 2015 yılına kadar aylık 65 doların altında bir gelirle yaşamak zorunda olan vatandaş kalmayacağı taahhüdü ve 2023 için mutlak yoksulluğun ortadan kaldırılması temel hedef**" olarak benimsenmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Sosyal destek ve sosyal hizmet alanında sağlık, istihdam ve eğitim hizmetleriyle birlikte "**Aile Sosyal Destek Programı**" (ASDEP) modeli çerçevesinde hane odaklı bir sisteme geçileceği, aile bütünlüğünün korunması, güçlü ve mutlu aileler için "**Aileye Aile İçinde Destek**" verilerek özel ilgi bekleyen ailelere ulaşılacağı, bu program kapsamında "**Aile Sosyal Destek Uzmanları**" ile haneye ve kişiye özel hizmet sunulacağı, her ailenin gereksinim durumuna göre ailelerin başvuruları beklenmeksizin sosyal destekler sağlanacağı ve farklı sosyal destek programlarının uygulanacağı belirtilmiştir.

Ailenin durumu temel alınarak sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin eşzamanlı uygulanacağı vurgulanmıştır. “Her aileye aynı tür ve aynı miktar yardımı yapmak yerine o ailedeki kişi sayısı, kişilerin yaşları, sağlık ve özürlülük durumları” dikkate alınarak, ailede çalışabilecek durumda olanların işgücü piyasasına yönlendirilmesi sağlanacaktır. Kayıtlı çalışan kişilerin yoksul durumuna düşmesi halinde sosyal yardımlarla destekleneceği belirtilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Sosyal Yardım hizmetleri alanında sosyal destek sisteminin daha hızlı ve etkili çalışmasını sağlayacak olan Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi ile puanlama formülünün tamamlanması planlanmıştır.

SYDGM-TOKİ iş birliği ile Sosyal Konut Projesi sürdürülerek yoksul hanelerle beraber yeni evlenecek yoksul çiftlere uzun dönemli çeyizi içinde konut edinimlerinin sağlanacağı belirtilmiştir.

Programda, sosyal hizmet alanında evrensel yaklaşımlarla model ülke haline gelme hedefi konularak engellilerin, yaşlıların, korunmaya muhtaç çocukların, şehit ailelerinin, gazi ve malullerin, muhtaçların anayasal ve yasal güvenceye kavuşturulması, her türlü sağlık, rehabilitasyon, eğitim ve bakım hizmetlerinin sağlanması, insanca yaşayabilmeleri için gelir ve öncelikli olarak iş ve meslek sahibi olmalarının önemi vurgulanmıştır.

Bakım hizmetlerinin profesyonelleştirilmesi, sosyal hizmetlere tüm yurttaşların kolay erişiminin sağlanacağı "**İnteraktif Sosyal Hizmet Sunumu**", evsizlere yönelik hizmetlerin geliştirilmesi gibi alanlarda kamu hizmetlerinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Engelliler için ailesi yanında bakımı sağlanan engellilere aylık asgari ücret tutarında ödeme yapılması, gereksinimi olan tüm engelli çocukların özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden ücretsiz yararlanması, "**Özürlü Sosyal Destek Programı**" (ÖDES) ile engellilerin kendi projelerini yaşama geçirmeleri, engellilerin başvurularına gerek kalmaksızın rehabilitasyon ve sosyal destek alanlarında ASDEP kapsamında hizmet verilmesi, dört ilde pilot uygulama olarak başlayan "**Engelsiz Kent Projesinin**" genişletilerek engellilerin sosyal ve ekonomik yaşamlarını daha kolay sürdürebilmeleri amacıyla eğitim, sağlık, barınma, ulaşım, iletişim ve çalışma koşullarına dair asgari

standartların sağlandığı ve bu standartların ülke geneline yaygınlaştırıldığı, engellilerin sosyal dışlanmışlık duygusundan kurtulduğu bir yaşam sağlanması hedeflenmiştir.

Korunmaya muhtaç çocuklar konusunda kurumsal bakım hizmeti alan çocuklar için ocuk evleri ve sevgi evlerinin yaygınlaştırılması, Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması ile çocuğun ailesinin yanında desteklenmesi benimsenmiştir.

Sosyal adalet anlayışıyla hiç geliri olmayan yoksul ailelere peşinatsız çok düşük taksitlerle 10-20 yıllık sürelerle sosyal konut inşası gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedeflere ilave olarak nüfus artışının hızlı ve konut fiyatlarının yüksek olduğu şehirlerde ve alt ve orta gelir grubunun temel konut gereksiniminin karşılanması planlanmıştır.

Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikalara ilişkin tüm Hükümet Programlarının politika uygulamaları ve tedbirleri Ek 5’de zet olarak sunulmuştur.

2.3. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARINDA YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

2.3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967

1. BYKP’de sosyal amaçlara uygun olarak, gelir dağılımını düzeltmek ve kentlere göçü kontrol etmek hedeflenmiş olup, aynı konular ikinci planda da yerini korumuştur. Yoksullukla ilgili sosyal politika açısından değerlendirildiğinde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında sosyal politika terimi yer almamakla beraber planda sosyal amaçların tam olarak gerçekleşmesinin 1. BYKP’nin olanakları dışında kalacağı ifade edilmiştir. Belirlenen hedeflere ulaşmak için kullanılacak araçların 15 yıllık süreç içinde düşünülmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu yönde alınacak tedbirlerin etkilerini ancak uzun dönemde gösterebileceği ve 15 yıllık dönem sonunda sosyal hedeflere yaklaşılabilmesi belirtilmiştir (DPT, 1962, s. 47).

Bu kapsamda kalkınma hamlesinin uzun dönemde gerçekleşecek iktisadi ve sosyal amaçlarının kısa dönemde birbirleriyle çelişik bir durum gösterebileceği kabul edilerek, ekonomik ve sosyal amaçların rasyonel biçimde hedeflenmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır. İktisadi ve sosyal amaçların gerçekleştirilmesi için alınacak tedbirlerin kısa dönemde çatışır görünebileceği belirtilerek, bu iki temel amacının sağlanması konusunda çelişen yönlerin aza indirilerek birbirlerine yardımcı olacak yönlerinin çoğaltılması benimsenmiştir.

Sosyal ve ekonomik hedeflere ulaşma konusunda uyumlu bir çaba ile gelir grupları ve bölgeler arasında dengelerin oluşturulması ve sosyal adaletin sağlanması hedeflenmiştir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yoksullukla mücadelede hedeflenen sosyal politikalar ekonomik politikalarla birlikte değerlendirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında adil bir gelir dağılımı hedeflenerek, büyük kitlelerin gereksinimleri doğrultusunda düşük gelir gruplarının kullandığı mallara yönelik üretim hedeflemesi ve halk tipi konutlara yönelme temel alınmıştır.

Planın özünü “geniş halk topluluklarının daha yüksek yaşama seviyesi ve sosyal güvenliğe sahip hale getirilmesi” oluşturmaktadır. Bu ana hedef kapsamında dengeli bir kalkınma modeli ile iktisadi ve sosyal amaçların gerçekleştirilmesi doğrultusunda fırsat eşitliğine ulaşılması yönünde tedbirler alınmıştır. Bu hedefe ulaşmada “**Toplum Kalkınmacı Metot**” benimsenerek tarım bölgelerinde yaşayan kitlelerin, kaynaklarının harekete geçirilmesinde etkin rol alarak köylünün yaşam standardının yükselmesi hedeflenmiştir. Bu sayede yaratılan iş arzından daha fazla nüfusun şehirlere gitmesi engellenerek, tarım bölgelerinde tarımla ilgili olmayan alanlarda da istihdam yaratılması toplum kalkınmasının etkin uygulanma hedefi olarak belirlenmiştir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planına sosyal politika açısından bakıldığında, ağırlıklı olarak toplum kalkınma modeli ile kırsal kesimin yaşam standardının yükseltilmesini hedefleyen, eğitimde fırsat eşitliğini temel alan, sosyal adalet ilkelerinin uygulanarak gelir dağıtıcı mali politikalar eşliğinde gelir dağılımını sağlayan, halk konut tipini benimseyen tedbirler öne çıkmaktadır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı bu politika uygulamalarında sosyal hizmet ve fonların tek elden yürütüleceği bir kurumun kurulmasının hedeflendiği bir plandır.

2.3.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kişi başına geliri hızla ve sürekli olarak artırmayı hedef alırken çeşitli gelir grupları ve bölgeler arasında dengeli gelişmeyi sağlamak, çok sayıda yurttaşa iş olanağı yaratmak, kalkınmanın nimet ve külfetlerinin fırsat eşitliğine, sosyal adalet ilkesine göre paylaşılarak iktisadi ve sosyal düzende olumlu bir gelişme elde etmek amaçlarına göre hazırlanmıştır. Bu kapsamda tarım sektörü de dahil olmak üzere tüm ekonomik faaliyetlerin modernleşmesi sağlanarak sanayi sektörüne ağırlık verilmesi planlanmıştır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Anayasada “teminat altına alınmış hak ve hürriyetler korunarak, halkın geçim seviyesinin erişilenin altına düşürülmeden gerçekleştirilmesi” kapsamında “**sosyal adalet ilkesi**” benimsenmiştir. Bu ilke doğrultusunda fakirlikte bireylerin eşitliği değil, artan gelir ve yükselen refahtan

dengezsizlikleri giderici yönde herkesin adaletli bir pay alarak yaşama seviyesini yükseltmek ve bireylerin, kalkınmanın gerektirdiği fedakarlıklara, kendi güçleri oranında katılmalarını sağlamak temel alınarak toplumun yaşama standardı tabanının, insanlık haysiyetine yaraşır bir "*Asgari Yaşama Seviyesine*" çıkarılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda gelir ve refahın sosyal adalete uygun bir şekilde paylaşımının sağlanarak gelir dağılımının sağlanması temel ilke olarak benimsenmiştir (DPT, 1967).

İkinci planda köylü kalkınmasının sağlanması doğrultusunda topraksız ve az topraklı çiftçinin yeterli toprağa sahip olabilmesi için Tarım Reformu anlayışı içinde çiftçilerin topraklandırılması, kiracılık müessesesinin düzenlenmesi ve toprak toplulaştırılmasının sağlanması hedeflenmiştir.

Kalkınma çabalarına toplumun tamamının katılması amacıyla küçük toplum birimlerinde kalkınma isteklerinin artırılması, bu yöndeki mahalli gayretlerin kamu desteği ve özel olanaklar ile düzenlenmesi, katılımın sağlanması hedeflenerek halk ile kamu kuruluşları arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi noktasında halkın katkı sağlaması için "*Toplum Kalkınması*" metodunun uygulanması benimsenmiştir (DPT, 1967).

Sosyal refah hizmetleri alanında sanayileşme ve modernleşme ile ortaya çıkan ve sosyal sigortalarla karşılanamayan sosyal güvenlik gereksinimlerinin sosyal refah hizmetleri ile karşılanması, bu hizmetlerin yürütülmesinde merkezi idarenin düzenleyici, yol gösterici, destekleyici rolünün yanında merkezi idare ile mahalli idarelerin ve gönüllü kuruluşların hizmet bütünlüğü içinde birlikte çalışmaları gerekliliği ilke edinilmiştir

İkinci plan kapsamında da ayrı bir başlık ya da konu altında yoksullukla ilgili sosyal politika konusuna yer verilmemiştir. Bu planda sosyal hizmetler ile ilgili konulara genel anlamda tüm gereksinim gruplarını kapsayacak şekilde ve olanaklar doğrultusunda nakdi yardımların sunulması şeklinde yer verilmiştir.

Yoksullukla ilgili sosyal politika alanında sosyal refah hizmetlerinin kişilerin toplum yaşamında gelişmeleri için gereken güvenlik ortamını yaratmak ve artan refahtan pay almalarını sağlamaları noktasında karşılaştıkları sosyal güçlükleri yenmek amacıyla yaşlılara, fakirlere sosyal yardım sağlaması, çocuk refahı, gençlerin refahı, aile bakımı,

sakatlık nedeniyle çalışamayanların bakımı, tıbbi ve sosyal rehabilitasyon, işe alıştırma, suç ve suçlu ile ilgili hizmetler konularında kamu programları belirlenmiştir (DPT, 1967).

Bu alanlardaki uygulamalarının çeşitli resmi ve özel kuruluşlar tarafından dağınık bir şekilde yürütüldüğü ve bu hizmetlerin geniş bir kitleye sürekli ve belirli bir standartta götürülemediği ve bu nedenle etkisinin az olduğu belirtilerek tek bir merkezden idare edilmesi mümkün olan kurumların **“Sosyal Hizmetler Kurumu”** içinde birleştirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Bu kurumun merkezi idare ile mahalli idarelerin hizmet bütünlüğü anlayışı içinde birlikte çalışmaları hedeflenmiştir. Ülkenin tüm sosyal refah hizmetlerinin bir bütün olarak yürütülmesini sağlayacak **“Sosyal Refah Hizmetleri Milli İstişare Kurumunun”** kurulması gerekliliği üzerinde durulmuştur (DPT, 1967).

Sosyal refah hizmetleri kapsamında hızlı şehirleşmenin neden olduğu uyum sorunlarının giderilmesi ve ailelerin karşılaştıkları sosyal sorunları çözmelerinde yol gösterici olmak amacıyla **“aile danışma hizmetinin”** sağlanması, sosyal refah hizmetleri ve şehir toplum kalkınması çalışmalarıyla iş birliği yapılması gerekliliği vurgulanmıştır (DPT, 1967).

İkinci planda sosyal politika kavramı yalnızca sosyal güvenlik alanında bir politika aracı olarak benimsenmiş olup, sosyal güvenliğin modern toplumlarda toplumun bütününe modernleşme ve sanayileşme sonucu meydana çıkan risklere karşı koruduğu ifade edilmiştir. Korunmaya muhtaç çocukların, işgücünü kaybeden sakatların ve yaşlıların durumlarının düzeltilmesinde sosyal yardım tedbirlerinin sosyal güvenliğin yardımcı unsuru olarak görüleceği benimsenmiştir.

Konut alanında bu döneme kadar yansıyan gecekondu sorununun kendi evini yapma gücünden faydalanılarak çözümü yoluna gidilmesi hedeflenerek, devletin teknik ve malzeme yardımı ile sorunun çözümüne katkı vermesi öngörülmüştür.

2.3.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı tüm planlar içinde en kapsamlı plan olup, Birinci ve İkinci Planda yer alan hedeflere ulaşma konusunda geniş açıklamalara ve istatistiki bilgilere yer vermiştir. Bu planda toplumun sosyal sorunlarının çözümü konusunda kalkınmaya 1995'e kadar uzanan bir perspektifte bakılması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda Planda "yaşam düzeyinin yükseltilmesi, sanayileşme, dış kaynaklara bağılılığını azaltılması, istihdam sorununun çözümlenmesi ve gelir dağılımının iyileştirilmesi" uzun dönemli amaç olarak benimsenmiştir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, yaşam seviyesinin yükseltilmesi konusunda Anayasanın 41. Maddesindeki "...herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacı" ile "iktisadi ve sosyal yaşam, adalete, tam çalışma esasına göre düzenlenir" ve 42. Maddesindeki "çalışma herkesin hakkı ve ödevidir" hükümlerine vurgu yaparak devlete sorumluluk yüklemiştir. Planın tamamında Anayasal amaç ve ilkeler vurgulanarak toplumun uzun dönemli amaçları belirlenip, sosyal adalet konusunda uygulanacak politikaların sanayileşme hızını yavaşlatmayacak şekilde dengede tutulması gerekliliğine değinilmiştir (DPT, 1972).

Üçüncü planda belirli bir gelir düzeyinde, yalnızca gelirin bölüşümünü iyileştirici tedbirlerle bazı gelir gruplarının yaşam düzeyini yükseltmek mümkün olsa bile, bu yaklaşımın sermaye birikimini yavaşlatarak ülkenin gelişme potansiyelini sınırlayacağı ve gelecekte daha yüksek bir yaşam düzeyine ulaşılmasını geciktireceği belirtilmiştir. Bu nedenle çeşitli gelir grupları ve yöreler arasında gelir dağılımının iyileştirilmesi ve tüm toplumu kapsayacak biçimde sosyal güvenlik sisteminin yaygınlaştırılması uzun dönemde gerçekleştirilecek bir amaç olarak benimsenmiştir. Kısa dönemde gelir artışlarından herkesin asgari gereksinimlerini karşılayacak bir pay alması hedeflenmiştir. Buna göre bütün kaynakların başlangıçta sosyal meselelerin çözümü ve genel refah seviyesinin yükseltilmesinin amaca ulaşmayı geciktireceği göz önünde tutularak, kısa dönemde bazı konularda fedakarlık yapılması, bunların uzun dönem açısından ele alınması ve hedeflerin perspektif plan çerçevesinde uzlaştırılması öngörülmüştür (DPT, 1972).

Üçüncü Kalkınma Planının 22 yıllık uzun dönem hedefleri kapsamında 1995 yılına dek yapılan planlamalarda uzun dönemde fırsat eşitliğine açık bir eğitim sisteminin oluşturulması, tüm nüfusa yaygınlaştırılmış bir sağlık sisteminin oluşturulması, etkin bir sosyal güvenlik sistemini sağlanması, kapsamının geliştirilmesi, Beşinci Plan döneminden itibaren aşamalı işsizlik sigorta sisteminin kurulması hedeflenmiştir.

Planda sanayileşme ve hızlı şehirleşme sonunda ortaya çıkan gelişmelerle beraber sosyal güvenlik, sosyal refah hizmetleri, sağlık, konut, eğitim, yerleşme ve istihdam alanlarında öngörülen gelişmeler ışığında sosyal sorunların çözümüne yer verilerek, sosyal yardım sisteminin kurulmasında kapsam, yardım edilecek gruplar, yapılacak yardım şekli ve yardım yapılacak kişilerin gereksinim derecelerinin objektif olarak tespit edilmesi konularına özel önem verilerek bu konuların belirli programlara bağlanması öngörülmüştür.

Sağlık alanında kademeli olarak uygulanması planlanan GSS sistemi için mevzuat hazırlanması gerekliliği ifade edilmiştir.

Sanayileşme ve kentleşme nedeniyle toplumdaki artan konut gereksinimlerinin karşılanması konusunda özellikle düşük gelir grupları için yeni tedbirlerin alındığı ve kamunun sorumluluğu paylaştığı "barınma politikası" benimsenmiştir.

Cumhuriyetten bu yana toprak insan ilişkilerini düzenlemek amacıyla yapılan çalışmalar ilk olarak 1945 yılında çıkarılan “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” ile başlatılmıştır. Üçüncü Plan döneminde uygulaması ele alınacak ana reformlardan biri de Toprak ve Tarım Reformudur. Toprak ve Tarım Reformuyla “yaşam düzeyinin yükseltilmesi”, “gelir dağılımının iyileştirilmesi” ve “verimliliğin artırılması” amaçlarına uygun olarak topraksız ve az topraklı çiftçi ailelerinin topraklandırılması, uzun dönemde çiftçilerin örgütlendirilip donatılması, insan-toprak ilişkilerinin geliştirilmesi yoluyla, üretimin sürekli olarak artırılması hedeflenmiştir. Bu amaçla yöresel koşullara göre belirli büyüklüğün üstünde kalanlar ile sahipleri tarafından verimli olarak işletilmeyen topraklar kamulaştırılarak, devlete ait gereksinim dışı arazilerin ve ıslah edilecek arazilerin topraksız ve az topraklı çiftçi ailelerine dağıtılması öngörülmüştür (DPT, 1972).

İstihdam sorununun çözümünün ancak hızlı bir sanayileşme ile çözülebileceği belirtilerek en erken 1990'lı yıllarda bu çözümün sağlanabileceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Plan dönemlerinde uluslararası rekabete konu olmayan inşaat ve hizmet sektörlerinde emek-yoğun tekniklerin kullanılması gerekliliğine yer verilmiştir.

Planda çok sayıda ve dağınık olarak gerçekleştirilen sosyal yardım ve refah hizmetlerinin Sosyal Hizmetler Kurumu içinde programlı ve koordine bir şekilde ele alınması gerekliliğine vurgu yapılarak, sosyal yardım hizmetleri, sosyal sigorta sistemi dışında kalan ve geleneksel dayanışma olanaklarını yitirmiş olan güçsüz, çocuk, kadın ve ihtiyarlara öncelik verilerek geliştirileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda yardımların transfer özelliğinden çok istihdam sürecine katılmaya hazırlayıcı olmasına öncelik verilmiştir (DPT, 1972).

Üçüncü Plan sürecinde 65 yaşını doldurmuş yaşlı, muhtaç ve sakatlara maaş bağlanması öngörülen Kanun 1977'de yürürlüğe girmiş olup 780.000 kişi ilgili Kanundan yararlanmıştır.

İlk üç plan birlikte değerlendirildiğinde her üçünde de önemsenen ve vurgulanan konu ekonomik konular başlığı altında sanayileşme ve batı toplumlarının ilerleme seviyelerine ulaşılmasıdır.

2.3.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983

Üç plan döneminde kamu kesimince benimsenen politikalar, plan ve programlar kapsamında piyasa mekanizmaları gelişmiş olup, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plan döneminde imalat sanayinin teknoloji geliştirme alanında önemli aşamalardan geçerek, ileri ve rekabetçi bir sanayi yapısının temellerini oluşturması planlanmıştır.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ekonomi ve ekonomi dışında diğer konuların eşit düzeylerde irdelendiği plan niteliğindedir (Ünsaldı, 2014, s. 61).

Dördüncü Kalkınma Planında hızla gelişen, çağdaş, karmaşık ve dışa açık bir toplumun, sosyal devlet düzeni çerçevesinde kamu yönetiminin düzenlenmesi ve iyileştirilmesi gerekliliği belirtilmiştir.

Planda vakıf girişimciliği ayrı başlık altında değerlendirilerek, "Ulusal Dayanışma" ve "Toplumsal Adalet" ilkelerini sağlama amacıyla çıkarılmış olan 903 sayılı Kanun uyarınca "Kamu yasal yükünü azaltıcı yönde görev üstlenmeleri" koşuluyla vergi bağışıklığından yararlanmaları söz konusudur. Ancak bu Kanunu takiben vakıfların yüksek oranda vergi bağışıklığından yararlanmalarına karşın ne kadarlık kamu yükü üstlendikleri belirlenememeleri nedeniyle vergi kaybı olduğu belirtilerek, vergi bağışıklığının yeniden gözden geçirilerek "sosyal devlet" ilkesinin kamuya yüklediği görevleri güçlü vakıf birliklerinin oluşmasını sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekliliği öngörülmüştür.

“1963 yılında uygulanmasına başlanan sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi programında, halkın giderek artan sağlık hizmeti talebini karşılayabilmek için getirilen koruyucu ve iyileştirici aşamalı hizmet birimlerinin, sağlık hizmetlerinin birbirini tamamlayan iki ögesi olarak ele alınması ve bu hizmetlerin bir bütün olarak küçük yerleşme birimlerinde tek bir ekip tarafından yürütülmesi öngörülmüştür.” (DPT, 1978, s. 144). Sağlık hizmetlerinin eşit, sürekli ve etkili sunumunun sağlanması için sağlık alanındaki ayrı sistemlerin tek sistem altında birleştirilmesi gerekliliği, sağlık sigortası kapsamı dışındaki kişilerin sağlık gereksinimlerinin devlet tarafından karşılanmasının zorunluluğu belirtilmiştir

Dördüncü Kalkınma Planında ilk kez yer alan "**toplumsal güvenlik**" kavramı ile “kalkınmanın yüklerinin ve nimetlerinin topluma hakça ve dengeli biçimde yansması, toplumsal gelişme ve değişimin, Anayasada öngörülen sosyal devlet ve sosyal adalet ilkesine uygun olarak gerçekleştirilmesi, toplumsal gelişme ile ekonomik büyümenin birlikte ve dengeli olarak yürütülmesi” temel hedef olarak ifade edilmiştir. Toplumsal güvenlik sisteminin yaygınlaştırılması kapsamında Dördüncü Kalkınma Planında "yaşlı, sakat, kimsesizler, korunmaya muhtaç çocuklar, toplumsal sorunları olan gençler, geri zekalılar ve diğer engelli gruplara sosyal hizmet ve sosyal yardımların götürülmesi, bu amaçla huzurevi, kreş, rehabilitasyon ve diğer toplumsal hizmet tesislerinin kurulması

ve geliştirilmesi, bu hizmetleri tek elde toplayacak bir sosyal hizmetler kurumunun kurulmasıyla sağlanacağı" ifadesi yer almıştır. Huzurevlerinin yaygınlaştırılması konusunda özel sektörün özendirilmesine yönelik tedbirlere yer verilmiştir (DPT, 1978).

Planda sosyal sigorta ve sosyal hizmetlerden yararlanması gereken kişi ve gruplara ilişkin istatistiki veriler ışığında bakım ve rehabilitasyon gereklilikleri sunulmuştur. Bu kapsamda engelli, yaşlı, muhtaçlar için sosyal hizmet gereksinimine ilişkin veriler ışığında sunulan hizmetlerin eksikliği belirtilmiştir.

Köylüye yönelik politikalar kapsamında toprak reformu gereğince 1757 Sayılı Kanun uyarınca kamulaştırılan topraklardan topraksız ve az topraklı köylülerin yararlandırılması benimsenmiştir. Tarımsal destekleme politikaları ile tarımsal üretimin demokratik ve özendirici yöntemlere dayalı planlanması, tarımdaki gelir dağılımının dar ve orta gelirli tarım işletmelerinden yana iyileştirilmesini sağlayıcı bir içeriğe kavuşturulması hedeflenmiştir. Toplum kesimleri arasındaki gelir dağılımını iyileştirmek amacıyla köylünün kalkınması için köykentler düzenlemesiyle gerekli altyapıların ve kamu hizmetlerinin köylülere buldukları yerlerde yeterli düzeyde ulaşması sağlanarak, köykentler yoluyla, köylünün yerinde kalkınması hedeflenmiştir (DPT, 1978, s. 291-338).

Dördüncü Plan kapsamında destekleme politikalarının toplumsal amaçlarının 1961 Anayasasının genel siyasal tercihlerinden hareketle, parasal, teknik ve fiziki desteklemelerin küçük tarım işletmelerine yöneltilerek, gelir düzeylerinin yükseltilmesi ve küçük üreticilerin ekonomik ve siyasal baskılardan kurtarılmasının gerçekleştirilmesi olarak belirlenmiştir (DPT, 1977).

Konut alanında sosyal konut yapımı için kamuya ait arsa ve arazilerde, imar planları uyarınca konut üretiminin sağlanması amacıyla yasal düzenlemelerin yapılması öngörülmüştür. Artan konut gereksinimini karşılamak ve ailelerin ucuz, sağlıklı konuta kavuşturulmasını sağlamak temel alınmıştır. Dar gelirlilerin konut gereksinimlerini karşılamaya dönük olarak kamu destek ve denetimi ile kamu kredilerinin toplu konut yapımına yönelmesi benimsenmiştir. Dördüncü Plan çerçevesinde yoksullukla mücadele kapsamında vurgulanan konu yoksul ve dar gelirlilerin konut gereksinimlerinin

öncelikle karşılanmasına yönelik olup yerel yönetimlerin toplu konut kooperatifleşmesine özendirilmesi gerekliliği temel alınmıştır.

Dördüncü Plan kapsamında kimsesiz çocuklar, engelli kişiler dahil olmak üzere yardıma muhtaç kişilerin sorunlarının çözümü için etkin ve yaygın bir toplumsal hizmet örgütlenmesine gidilmesi gerekliliği ifade edilmiştir.

2.3.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989

Beşinci Beş Yıllık Planının temel amaçları kapsamında “gelir dağılımının düşük gelirli gruplar lehine değiştirilmesi, kalkınmada öncelikli yörelerde gelişmenin hızlandırılması ve ekonomik ve sosyal altyapının geliştirilmesi” gerekliliği ifade edilmiştir (DPT, 1984).

Plan kapsamında sağlık hizmetlerinden bütün yurttaşların en iyi şekilde faydalanması temel alınarak, sağlık hizmetlerinin eşit, sürekli ve etkili bir şekilde herkese ulaştırmak temel ilke edinilmiştir. Bu çerçevede Genel Sağlık Sigorta Sistemi gündeme alınarak, bu alanda özel sağlık kurumlarının teşvik edilmesi öngörülmüştür.

Sosyal hizmetlerin ve yardımların, sosyal ve ekonomik gelişme ile orantılı, toplumun olanakları ve yapısıyla uyumlu olarak arttırılması temel alınarak, bu hizmetlerin devletin denetim ve gözetiminde halkın gönüllü katkısı sağlanarak bir bütünlük içinde yürütülmesi benimsenmiştir. Bu kapsamda korunmaya, bakım veya yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilerin gereksinimlerine hizmet verecek düzeyde yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Sosyal güvenlik alanında gönüllü, sosyal dayanışma ve toplumun temelini oluşturan aile sistemi içerisinde doğal sosyal dayanışmanın devamı ve özendirilmesi temel alınmıştır.

Planda sosyal hizmet alanında vakıfların önemine değinilerek, vakıflara uygulanan vergi muafiyetinin denetimi konusuna ayrıca önem verilmiştir.

Köylüye ilişkin politikalar köylünün yerinde kalkınmasını temel alarak ekonomik ve sosyal kalkınmadaki denge temel alınmıştır.

Refahın yaygınlaştırılmasında ve topluma yönelik programların etkin olabilmesi konusunda “*aile*” temel alınarak “toplumun temelini teşkil eden aile sistemi içindeki doğal sosyal dayanışmayı idame ettirecek ve özendirilecek” tedbirlerin alınması öngörülmüştür (DPT, 1984, s. 200).

2.3.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990- 1994

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında büyüme ve refah artışının sağlanmasında ekonomik ve sosyal istikrarın korunmasına önem verilmesi, özel kesim yatırımlarının artırılması temel alınmıştır.

Planda aileye verilen önem vurgulanarak ailenin sosyal refahtan alacağı payın dengeli oluşumu konusunda gerekli tedbirlerin önemi belirtilmiştir. Prim karşılığı alınmaksızın ailelere sağlanan sosyal transferlerin aile yardımı sosyal sigorta programları kapsamında düzenlenmesi hedeflenmiştir.

Tarımsal destekleme politikaları ile kırsal kesimin gelişiminin sağlanması, dinamizm kazandırılması, Kalkınmada Öncelikli Yörelere ilişkin teşviklerle diğer bölgelerle olan farklılıklarının azaltılması, Toplu Konut Fonu Kaynaklarının rasyonel kullanımı ile alt gelir gruplarına öncelik tanınan sosyal konutların yapımı hedeflenmiştir.

Kırsal kesimin kalkınmasına yönelik "kırsal alan planlama yaklaşımı" ile tarıma dayalı sanayi yatırımlarının merkez köy ve kasabalara yönlendirilmesi öngörülmüştür (DPT, 1989, s. 321).

Bu plan kapsamında sosyal hizmet ve sosyal yardım programlarında önleyici ve koruyucu uygulamalara öncelik verilerek, özel kesimin ve mahalli idarelerin sosyal hizmet ve sosyal yardımlar alanındaki katkılarının artırılması öngörülmüştür. Özellikle mahalli idarelerin ve yöneticilerin sosyal hizmet ve yardımlar konusunda katkılarının artırılması öngörülmüştür. Belediyelerin alt gelir grupları için konut üretimi konusunda gerekli düzenlemeleri yapma zorunluluğuna yer verilmiştir. Planda sosyal hizmet alanında özel sektör girişimlerinin etkinliğinin artırılması benimsenmiştir.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında da Beşinci Beş yıllık Kalkınma Planında yer aldığı şekilde "aile" kavramı sosyal yardım ve hizmetlerin ulaştırılmasında temel olarak alınmıştır. Korunmaya muhtaç çocuk, yaşlı ve sakatlarla ilgili sosyal yardım ve sosyal hizmetlerde öncelik sağlanması, ödenen aylıklarda olumlu düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekliliğine yer verilmiştir.

Bakım hizmetleri konusunda Altıncı Planda net bir şekilde kurum bakımı yerine aile içi bakım hizmetlerinin sağlanması konusuna yönelik tercih belirtilmiştir.

2.3.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996 – 2000

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlanmış olduğu dönem mal ve finans piyasalarının, bilgi ve teknolojinin ülke sınırlarını aşarak, ekonomik, siyasal ve kültürel bir küreselleşmenin yaşandığı dönemdir. Bu süreçte Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında “özelleştirme yoluyla” devletin “üretim alanından çekilmesi hızlandırılarak küçülmesi sağlanırken, rekabetçi piyasa koşullarının hakim olmasını sağlamak üzere devletin kural koyma ve konulan kurallara uyulmasını sağlama işlevleri” ağırlık kazanmıştır (DPT, 1995, s. 20).

Planda OECD ülkelerinde 1980’li yıllardan itibaren yürütülen ekonomik yapılanmayla uyumlu sosyal alanda gelişmenin sağlanamaması nedeniyle ortalama işsizlik oranlarında, gelişmekte olan ülkelere ve özellikle az gelişmiş ülkelere açlığın ve aşırı yoksulluğun ciddi sıkıntılar oluşturduğu belirtilmiştir. Dünyanın toplam gelir artışına karşın gerek ülkelerin gerekse uluslararası düzeyde eşitsizliklerde ciddi büyüme eğiliminin yaşandığı ifade edilmiştir. Dünyadaki bu eğilimlerin dikkate alınması gerekliliği ve sosyal alandaki gelişimin bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde güçlendirilmesinin önemi belirtilmiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının, dünyadaki hızlı yapısal değişimlerin yaşandığı bu ortam içinde ve bu doğrultudaki yüksek rekabet ve uluslararası bağımlılık düzeyinde köklü yapısal değişimlere ve toplumsal dönüşümlere zorlandığı bir ortamda hazırlandığı vurgulanmıştır.

Planda sosyal sorunların çözümü konusunda devletin sosyal görevlerinin yeniden tanımlanması, sosyal devlet anlayışında toplumsal yararın yüksek olduğu sağlık, eğitim, sosyal güvenlik konularında yoğunlaştırılması, bölüşümde ekonomik ve sosyal dengelerin dikkate alınarak iyileştirilmesi ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Uygulamalarda ise eşitlik, objektiflik ve yararlananların ödeme gücünün dikkate alınması temel alınmıştır.

Planda ailenin önemi belirtilerek, aile gelirinin sürekliliği, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin sağlanması, kriz durumlarında sorunlarının giderilmesine yönelik bir sistemin oluşturulması, yaşlı ve engelli üyelerin bakımının aile içinde sağlanmasına yönelik tedbirler sıralanmıştır.

Bu plan kapsamında temel yapısal değişim projeleri ile ekonomik ve sosyal alanda yapısal değişimler hedeflenmiştir. Bu kapsamda sağlık hizmetleri açısından sosyal güvencesi olmayan kesim sigortalanması ve uzun dönemde sigorta kuruluşları arasında norm ve standart birliği sağlanarak GSS sistemine geçilmesi, merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki koordinasyonun geliştirilmesiyle kentsel arsa ve konut üretiminin hızlandırılması yolunda çalışmalar yapılmıştır. Tarım alanında girdi desteklerinin aşamalı olarak kaldırılması, tarımsal destekleme politikaları yerine kayıtlı üreticilere doğrudan gelir desteği verilmesi, tarım ürünlerinin sigortalanması sisteminin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Genel anlamda devletin ekonomik faaliyetlerde doğrudan üretim ve dağıtım yerine ekonomik faaliyetlerin piyasa mekanizmasının kurallarına uygun olup olmadığının denetimi temel alınmıştır. Rekabetçi piyasa ortamının oluşturulması için bu plan döneminde özelleştirme uygulamalarına önem verilmiştir.

Bu planda geniş anlamda sosyal güvenlik anlayışı kapsamında yaşlı, özürlü, özel ilgiye muhtaç ve diğer risk gruplarına yönelik hizmetlerin sağlanması konusunda kamunun sunduğu tüm sosyal yardım ve hizmetlerin düzenlenmesi ve idaresinde sorumlu olacağı Sosyal Yardım ve Hizmet Kurumunun oluşturulması planlanmıştır. Bu hizmetlerin yanı sıra gönüllü kuruluşların ve özel sektörün de bu konularda hizmet sağlaması teşvik edilmiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında yoksulluğun azaltılması olmak üzere gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi ve refahın artırılması hususlarına, iktisadi etkinlik ölçütleri de dikkate alınarak, ekonomik ve sosyal politikalarda öncelik verilmesi, alt gelir gruplarının refahını artırmak için doğrudan yardım sistemlerinin geliştirilmesi ve bu kesimin yararlandığı eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlerin desteklenmesi benimsenmiştir. Bu doğrultuda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun, “yoksulluk sınırı altında kalan sosyal grupların refah seviyelerinin yükseltilmesi amacıyla yeni bir organizasyonla etkin bir sisteme kavuşturulması” öngörülmüştür (DPT, 1995, s. 199).

2.3.8. Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı artan kentleşme, göç olgusu, yüksek enflasyon, gelir dağılımının bozulması, yoksullaşma ve aile yapısında meydana gelen değişimler nedeniyle sosyal hizmet ve yardımlara olan gereksinimin arttığı dönemi ifade etmektedir. Bu plan mutlak yoksulluk kavramının ülke düzeyinde incelendiği ve yoksullukla ilgili ayrıntılı planlamaların yapıldığı ilk plan niteliğindedir. Gelir dağılımının düzeltilmesi ve kırsal alanda ekonomik ve sosyal gelişimin sağlanması amacıyla yeni bir tarımsal destekleme aracı olarak; 2000 yılında Çiftçilere Yönelik Doğrudan Gelir Desteği uygulanması yönünde bir pilot proje başlatılmıştır. Bu uygulamanın 2001’de tüm ülke geneline yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Tarımsal ürün fiyatlarına devlet müdahaleleri yerine, üretimin piyasa koşullarında talebe uygun olarak yönlendirilmesini sağlayacak politika araçlarının devreye sokulması gündeme alınmıştır (DPT, 2000, s. 75-132).

Bu planda güçlü bir sosyal güvenlik işlevine sahip olan aileye yönelik destek çalışmalarının kurumsal düzeyde yürütülmesinin önemi, toplumdaki hızlı değişim nedeniyle daha fazla önemsenmiştir. Aile bireyleri arasında bağlılık ve dayanışmayı geliştirici ve özendirici politikalara ağırlık verilerek, ailenin gelir sürekliliğinin, sağlık ve eğitim hizmetleri gereksiniminin karşılanması ve aileye sosyal güvenlik ve sosyal yardım sağlanması ve yoksul ailelere eğitim harcamaları konusunda yardım yapılması

hususunda gerekli düzenlemelerin yapılması benimsenmiştir. Yaşlı ve engelli üyelerin bakımının aile içinde sağlanması amacıyla aileye gerekli destek sağlanarak ilgili kuruluşlar arasında eşgüdümün oluşturulması öngörülmüştür (DPT, 2000).

Planda çocuk ile ilgili konularda “ideal ve öncelikli ortamın aile olduğu ilkesinden hareketle, özürlü çocuklar ve korunmaya muhtaç çocukların ailesi yanında korunup yetişmesini sağlamak üzere aileye yönelik sosyal destek programlarına ağırlık verileceği” belirtilerek, çocukların eğitim olanaklarından yararlanmalarını engelleyen nedenlerin ortadan kaldırılarak çalışmalarının önlenmesi ve uzun dönemde çocukların çalışma yaşamından tamamen çıkarılmalarının sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması hedeflenmiştir (DPT, 2000).

Planda aktif işgücü politikalarının takip edilmesiyle işsizlere beceri kazandırma kurslarının düzenlenmesi, işsizliğin azaltılarak istihdam olanaklarının artırılması için yasal düzenlemelerle teşviklerin uygulanması benimsenmiştir. İstihdamın artırılması konusunda istihdama yönelik üretken yatırımların artırılması, yerel ekonomik potansiyellerin harekete geçirilmesi için KOBİ’lerin istihdam yaratma kapasitelerinin desteklenmesi ve işgücünün genel eğitim ve beceri düzeyinin yükseltilmesine önem verilmiştir.

Plan kapsamında gerek eğitim hizmetlerinde gerekse sağlık hizmetlerinde özel sektör yatırımlarının ve hizmetlerinin artırılması için teşviklerin sağlanması gerekliliği belirtilmiştir.

Kırdan kente göç nedeniyle artan kentleşme, ekonomik ve sosyal yapıdaki gelişmeler sonucu aile yapısında oluşan değişimin sosyal yardım ve hizmetlere olan gereksinimi arttırdığı, bu hizmetleri sunan kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliğinin ve ayrılan kaynakların yetersizliğinin muhtaç ve ekonomik yoksunluk içerisindeki gruplara ulaşılmasında aksaklıklara yol açtığı vurgulanmıştır. Bu kapsamda sosyal yardım ve hizmetlerin gereksinim sahiplerine etkin bir sistem çerçevesinde ulaştırılmasının önemi vurgulanmıştır.

Yoksulluğun ortadan kaldırılması konusunda ekonomik politikalar ile sosyal politikaların uyumlu hareket etmesi gerekliliği belirtilerek üretken yatırımların artırılmasının, istihdamın geliştirilmesinin, sosyal koruma programlarının etkinleştirilmesinin, eğitim, sağlık, beslenme ve barınma sorunlarının çözümlenmesinin kamu, özel sektör ve STK arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi ile sağlanacağı ifade edilmiştir.

Planda sosyal hizmet ve sosyal yardımlardan faydalanacak nüfus gruplarına ilişkin bilgi yetersizliğini giderebilmek amacıyla başlatılan veri tabanı oluşturma çalışmalarına vurgu yapılarak, yoksulluğun azaltılması ve muhtaç durumda bulunan kişi ve gruplara etkin sosyal koruma sağlanması, sosyal hizmetlerin gereksinim sahiplerine yaygın, etkili ve sürekli bir şekilde ulaştırılması temel olarak kabul edilmiştir.

Transfer sisteminin, yoksullar ve yoksullaşma riskiyle karşı karşıya bulunan gruplar lehine gelirin yeniden dağılımını sağlayacak bir yapıya kavuşturulması gerekliliği vurgulanarak, yoksul kesimlere gıda güvencesi sağlayacak bir sistem geliştirilmesi planlanmıştır.

Bu plan döneminde özellikle gençlere, kadınlara ve özürllülere yönelik olmak üzere işsizliği önleyici tedbirler alınması için aktif ve pasif istihdam politikalarının geniş kapsamlı bir sosyal güvenlik politikası çerçevesinde, sosyal sigorta sistemini destekleyecek tamamlayıcı bireysel emeklilik sigorta programlarının uygulanması öngörülmüştür.

Planda gelir dağılımı ve yoksullukla ilgili araştırmaların daha sık aralıklarla ve düzenli olarak yapılması hedeflenmiş olup, istihdamın artırılması, yoksullukla mücadele ve gelir dağılımının iyileştirilmesi vurgulanarak "**yoksulluk sınırının altında bulunan nüfusun 2010 yılına kadar önemli ölçüde yoksulluktan kurtarılması hedefi**" benimsenmiştir (DPT, 2000, s. 23).

Planda sosyal hedeflere ulaşma konusunda piyasaların ve devletin birbirlerini tamamlayıcı rol oynadığı, devletin düzenleme, denetim ve gözetim işlevlerini yerine

getirdiği, yerel yönetimlerin güçlendirildiği ve sivil toplum örgütlerinin desteklendiği bir yapı ile ulaşılabileceği belirtilmiştir.

VIII. planda yoksulluğun azaltılması ve muhtaç durumda bulunan kişi ve gruplara etkin sosyal koruma sağlanması, sosyal hizmetlerin gereksinim sahiplerine yaygın, etkili ve sürekli bir şekilde ulaştırılması amacıyla sosyal hizmet ve yardım sağlayan kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ve gönüllü kuruluşlar arasında iş birliğinin sağlanmasının önemine değinilmiştir. Belirlenecek ölçütler çerçevesinde yoksul ailelere yardım yapılması, bu kapsamda sosyal koruma bilgi sistemi oluşturulması ve yararlanacak kesimlerin objektif şekilde belirlenmesi ana hedef olarak belirlenmiştir (DPT, 2000).

Aile yardımlarının bir sosyal yardım programı olarak uygulanıp, özel sektörün ve gönüllü kuruluşların sosyal hizmetler alanındaki faaliyetlerinin desteklenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda sivil toplum örgütleriyle ilgili gerekli yasal düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir.

Planda sosyal hizmet alanında çocuk, yaşlı, özürlü, özel ilgiye muhtaç, yoksul ve diğer risk gruplarına yönelik sosyal hizmet ve yardımların geliştirilebilmesi için, kamuya ait her türlü sosyal hizmet ve yardım programının düzenlenmesi, idaresi ve koordinasyonundan sorumlu yeni bir kurumsal yapılanmanın gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu hizmetlerin sunumunda ortak bir ölçüt ve standart oluşturulması ve kaynakların etkin kullanımı temel hedef olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda sosyal yardım programlarının temellerini belirleyen “*Sosyal Yardım Temel Kanununa*” duyulan gereksinim ifade edilmiştir.

Tamamlayıcı bireysel emeklilik sigorta programlarının, özel sağlık ve emeklilik sigortalarının desteklenmesinin önemi üzerinde durulmuştur.

2.3.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013)

2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı “istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi

toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" vizyonu ve Uzun Vadeli Strateji (2001-2023) çerçevesinde hazırlanmıştır. Plan AB mali takvimi dikkate alınarak 2007-2013 yıllarını kapsayacak şekilde ve AB'ye üyelik sürecine katkı sağlayacak temel strateji dokümanı olarak 7 yıllık hazırlanmıştır. Planda yoksullukla mücadeleye ilişkin politikalar "gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal içerme ve yoksullukla mücadele" başlığı altında irdelenmiştir (DPT, 2006, s. 1-2).

Tarımsal Yapının Etkinleştirilmesi kapsamında 2001 yılından itibaren tarımsal destekleme kapsamında girdi ve destekleme alımları yoluyla verilen fiyat desteklerinden vazgeçilerek üreticiler doğrudan gelir desteği aracılığıyla desteklenmeye başlanmıştır. Tarımdaki yapısal değişim sonucu kente göç eden vasıfsız ve yoksul insanların işsizlik riskini azaltmak için aktif istihdam politikalarının geliştirilmesi temel alınmıştır (DPT, 2006, s. 18-43).

Gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal içerme ve yoksullukla mücadeleye yönelik hizmetler, "yoksulluk kültürünün oluşmasını önleyici ve yoksul kesimin üretici duruma geçmesini sağlayıcı" nitelikte olması benimsenmiştir (DPT, 2006, s. 85-89).

AB'ye uyum sürecinde Türkiye 2003 yılında Sosyal Dışlanmayla Mücadele Topluluk Eylem Programına katılmıştır. Bu sürecin gereği olarak sosyal dışlanma alanındaki var olan durumu ve stratejileri belirlemek üzere Sosyal İçerme Belgesinin hazırlık çalışmalarına başlanmıştır.

Yoksulluk ve gelir dağılımındaki dengesizliklerin sürdürülebilir büyüme ve istihdam, eğitim, sağlık ve çalışma yaşamı politikalarıyla kalıcı bir şekilde azaltılacağı öngörülerek, transfer politikalarının gelirin yoksullar lehine yeniden dağıtımının sağlanması yoluyla etkili olacağı öngörülmüştür. Bu kapsamda, sosyal güvenlik sisteminin, sosyal risklere karşı toplumun her kesimine güvence sağlayarak gelir dağılımını iyileştirici bir etkiye sahip olması benimsenmiştir. Yoksul kesimlere yönelik ekonomik faaliyetleri çeşitlendirilecek şekilde gelir getirici projelerin desteklenmesi, kadınların ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarının artırılması, çocuk işçiliğini önleyecek tedbirlerin alınması konusunda merkezi idare, mahalli idareler ve sivil

toplum kuruluşları ile beraber tüm kesimlerin koordineli bir şekilde çalışması benimsenmiştir.

Kırsal kesimdeki kız çocuklarının, özürhüleri ve düşük gelirli ailelerin çocuklarının eğitim gereksinimlerinin karşılanması, yaşlılara yönelik olarak evde bakım hizmetlerinin desteklenmesi, özürhüleri ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarının artırılmasına yönelik, sosyal ve fiziki çevre koşulları iyileştirilmesi, özel eğitim olanakları ve çalışma ortamının özel olarak düzenlenmesi yönünde korumalı işyerlerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Planda sosyal yardım ve hizmetlerde aile temelli yaklaşımın temel alınacağı ve aile danışma hizmetlerinin artırılacağı belirtilmiştir.

Düşük gelir gruplarına yönelik sosyal koruma ödemeleri ile ücret ve maaş gelirleri ile emekli aylıklarında iyileşmeler yapılarak, yoksulluğun nesiller arası aktarımının engellenmesine çalışılması konusunda eğitim alanındaki sosyal yardımların artırılması hedeflenmiştir.

Plan kapsamında kadın, çocuk, engelli ve yaşlıların sosyal yaşamda daha fazla yer almaları ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi, geri kalmış bölgelerin sosyal içermeye dahil edilmesi için Sosyal Destek Programı ve bölgesel kalkınma programlarının uygulanması planlanmıştır.

2.3.10. Onuncu Kalkınma Planı (2014 – 2018)

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı ile hedeflenen temel amaç mutlak yoksulluk sorununun çözüldüğü bir ülke olmak şeklinde belirtilmiştir. Bu doğrultuda büyümenin toplumun tüm kesimlerine adil şekilde yansıtılması amacıyla toplumun en kırılgan kesimlerinin güçlendirilmesi ve farklı kesimlerin dayanışmasının geliştirilmesi üzerinde durularak, kamunun sunduğu hizmetlere erişimde fırsat eşitliğinin sağlanması konusuna önem verilmiştir. Bu kapsamda yoksulluğun gelecek nesilleri etkilemesinin önüne geçecek politikaların önemine işaret edilmiştir.

Planda mutlak yoksulluğun minimum seviyeye indirilmesi ve göreceli yoksulluğa odaklanması ön plana alınmıştır. Bu doğrultuda vergi ve sosyal transferler aracılığıyla gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesi ve yoksulluğu azaltıcı etkisinin artırılması hedeflenmiştir.

Bu planda yoksulluğun nesiller arası aktarımının önlenmesine özel önem verilerek bu konuda eğitimin etkisi vurgulanmıştır. Başta eğitim olmak üzere temel kamu hizmetlerine erişimde fırsat eşitliğinin güçlendirilmesiyle bu konunun çözümünde yol alınacağı belirtilmiştir.

Sosyal hizmet ve yardımlarda bütüncül hizmet sunumuna dayalı ASDEP modeli benimsenmiştir. Bu doğrultuda aile yanında bakımı destekleyen modeller temel alınarak, kurum bakımında asgari standartların oluşumuna önem verilmiştir. Sosyal yardım ve hizmetlerin aile temelli sunumu temel alınmıştır. Planda çocuklara yönelik sosyal politikaların bütüncül bir yaklaşımla sunumu temel alınıp, eğitim ve sağlık hizmetlerinden daha iyi yararlanmaları hedeflenerek çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda tedbirlere önem verilmiştir.

Sosyal hizmet ve yardımların köylere arz yönlü sunumunda yoksulluk sınırı altındaki hanelere ve uzak kırsal yerleşimlere öncelik verilmesi hedeflenmiştir (DPT, 2013, s. 136).

“Sosyal hizmet ve yardım alanında ailenin ihtiyaçlarına bütünsel olarak yaklaşan arz odaklı ve istihdam bağlantılı” bir sistemin kurulması gerekliliğine vurgu yapılmıştır (DPT, 2013, s. 43).

Konut alanında yaşlı, çocuk ve engellilerin gereksinimlerine uygun konut ve çevrenin oluşuna dikkat çekilerek dar gelirlilerin konut gereksinimlerinin giderilmesi konusunda tedbirlerin alınması gerekliliği vurgulanmıştır.

Planda İşgücü Piyasasının Etkinleştirilmesi Programı kapsamında sosyal yardım istihdam bağlantısının güçlendirilmesi için çalışabilir durumda olduğu halde sosyal yardım alanların uygun eğitimleri alarak, istihdama katılması hedeflenmiştir.

2.4. TÜRKİYE’DE HUKUKİ DÜZENLEMELERDE YOKSULLUKLA MÜCADELE

Yoksullukla mücadele kapsamında belirlenen politikaların ve uygulamaların sağlıklı yürütülebilmesi için politikaların sağlam bir yasal zemine dayanması ve objektif ölçütlere göre oluşturulması son derece önemlidir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının **2. maddesinde** "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal hukuk devletidir" hükmü yer almakta olup, bu hüküm kapsamında sosyal devlet anlayışı vurgulanmaktadır.

Anayasanın **5. Maddesinde** "Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli koşulları hazırlamaya çalışmaktır." hükmü ile devletin temel amaç ve görevleri arasında sosyal hukuk devleti kapsamında kişinin temel hak ve hürriyetlerini sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engellerin kaldırılması doğrultusunda devletin gerekli koşulları hazırlama gerekliliği belirtilmiştir.

41. madde aile bütünlüğüne, **42. Madde** eğitim ve öğrenim hakkına, **55. Madde** çalışanlara sağlanacak sosyal yardımlara, **56. madde** sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşam hakkına, **57. madde** konut hakkına, **60. Madde** sosyal güvenlik hakkına, **61. Madde** özel olarak korunması gereken kesimlere ilişkin hükümlere yer vermektedir.

Yoksullukla mücadele kapsamında temel alınan yasaların amaçları ve hedef kitleleri, uygulanacak müdahale araçları kapsamında aşağıda listelenmiştir.

“193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu” (Kabul Tarihi: 31.12.1960).

Bu Kanun ile gelişmiş ve medeni bir vergi sisteminin kurulması temel alınmıştır. Kanunda yer alan muafiyetler ve istisnalar yoksullukla mücadele için kullanılan araç niteliğindedir (Gelir Vergisi Kanunu).

“197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu” (Kabul Tarihi: 18.02.1963).

Bu Kanun ile engelliler “engellilik oranı %90 ve daha fazla olan malûl ve engellilerin adlarına kayıtlı taşıtlar ile diğer malûl ve engellilerin, bu durumlarına uygun hale getirilmiş özel tertibatlı taşıtlar” motorlu taşıtlar vergisinden muaf tutulmaktadır (Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu).

“222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu” (Kabul Tarihi: 05.01.1961).

Kanun kapsamında kadın erkek tüm nüfusun, “bedeni, zihni ve ahlaki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim, öğretim ve öğrenim çağında bulunan kız ve erkek çocuklar için mecburiyeti” temel almaktadır. 2012 yılındaki değişiklikle zorunlu temel eğitimin 8 yıla çıkarılmasına ilişkin yasal düzenleme olup yoksul öğrencilere sunulan kaynaklar yer almaktadır.

Kanunun 59. Maddesinde “İlköğretim çağında olup da mecburi ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler, hiçbir resmi ve özel iş yerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılmazlar” hükmü yer almaktadır. Bu madde ile çocuk işçiliğinin yasaklanması temel alınmıştır (İlköğretim ve Eğitim Kanunu).

“224 Sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun” (Kabul Tarihi: 05.01.1961).

Türkiye’de sağlık hizmetlerinin yurt çapında eşitlikçi bir biçimde sağlanması amacıyla 1960’ların başında uygulamaya konulan yaklaşım çerçevesinde sağlığın sosyalizasyonu, 1960’lı yılların planlı kalkınma anlayışı içinde oluşan bir kavramdır (Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun).

Planlı kalkınma anlayışı kapsamında merkezi düzeyde planlama ilkeleri yerel ve bölgesel seviyede belli hizmetlerin görülmesi için gereksinimler doğrultusunda belirlenmiş olup, 224 sayılı Kanunun ilk maddesinde ilk kez “insan hakları” sözcüğünün geçmesi ile Türk Hukuku’nda bir ilke imza atmıştır. Bu Kanun ile sağlık kavramı “bedensel, ruhsal ve sosyal yönden iyilik hali” olarak tanımlanarak, bedensel ve ruhsal yönden hastalıkların ötesinde yoksulluk, hastalık, cahillik, tembellik, işsizlik şeklinde sosyal hastalıklar ile Beveridge’in tanımladığı 5 sosyal hastalığa işaret edilmiştir (Ciner & Fişek, 2010).

“506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu” (Kabul Tarihi: 17.07.1964).

Kanun kapsamında “iş kazaları, meslek hastalıkları, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölüm hallerinde sosyal sigorta yardımlarına” ilişkin hükümler yer alarak, bu kollara ait sigortalılara, eş, çocuk, ana ve babaya sağlanan yardımlar yer almaktadır. Sürekli başka birinin bakımına muhtaç olan sigortalılara Kanundaki özel hükümler doğrultusunda belli oranlarda fazla ödeme yapılması temel alınmıştır (Sosyal Sigortalar Kanunu).

“775 Sayılı Gecekondu Kanunu” (Kabul Tarihi: 20.07.1966).

“Var olan gecekonduların ıslahı, tasfiyesi, yeniden gecekondu yapımının önlenmesi ve bu amaçlarla alınması gereken tedbirleri” içeren kanun yoksullukla mücadele kapsamında en önemli başlıklardan biri olan barınmaya ilişkin politika uygulama araçlarını içermektedir. Bu Kanun ile yoksul ve dar gelirli konutsuz yurttaşlara sosyal konut inşası ve kendi evini yapana yardım programı ile nüve konut yapımı için arsa tahsisi gerçekleştirilmiştir (Gecekondu Kanunu).

“1164 Sayılı Arsa Ofisi Kanunu” (Kabul Tarihi: 29.04.1969).

Bu Kanun ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından arsaların aşırı fiyat artışları önlenerek tanzim alış ve satış yapılarak “konut, sanayi, eğitim, sağlık ve turizm yatırımları ve kamu tesisleri için arazi ve arsa” sağlanması amaçlanmıştır (Arsa Ofisi Kanunu).

“1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu” (Kabul Tarihi: 29.07.1970).

Bu Kanun ile “gazilerin, engellilerin, şehitlerin dul ve yetimlerinin Türkiye sınırları içinde brüt 200 m²’yi geçmeyen tek meskeni olması halinde, bu meskenlerine ait vergi oranlarının sıfıra kadar” indirilme durumu söz konusudur (Emlak Vergisi Kanunu).

“1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu” (BAĞ-KUR Kanunu) (Kabul Tarihi: 02.09.1971).

Bu Kanun ile “sosyal güvenlik kuruluşları kapsamı dışında kalan ve herhangi bir işverene hizmet akdi ile bağlı olmaksızın kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların” sosyal güvenlikleri düzenlenmiş olup Kanun kapsamında sigortalı sayılan kişilerin malullük, yaşlılık ve ölüm (emeklilik–dul–yetim aylığı) hallerinde yapılacak işlemlerinin usul ve esasları belirlenmiştir (Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu).

“1580 Sayılı Belediye Kanunu” (Kabul Tarihi: 03.04.1930).

Bu Kanunda belediyelerin görevleri doğrultusunda yoksullukla mücadelede “fakir ailelerin ikiz çocuklarına, öksüz, fakir, kimsesiz çocuklara para, hekim, ilaç, yeme, içme, giyinme, barınma, tahsil, terbiye konularında yardım, fakir hastalara bakım, ilaç temini, fakirlerin cenazelerinin kaldırılması, bakacak kimsesi olmayanların bakımı” yer almıştır. Asker ailelerinden muhtaç olanlara yardım sağlanmasına ilişkin usul ve esaslar da kanunda yer almaktadır. Fakirlere parasız veya ucuz ilaç temini, ücretsiz muayene sağlanması, fakirlere doğum yardımı kapsamında ebe istihdamının sağlanması da söz konusudur (Belediye Kanunu).

“1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu” (Kabul Tarihi: 24.04.1930).

Bu kanunun 154. maddesinde “Hükümet ve belediye tabipleri ve ebeleri fakir kadınların doğurmasından meccanen yardıma mecburdurlar” hükmü ile yoksul kadınların doğumlarında tıbbi yardım yer alırken 173. Maddesindeki “on iki yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü sanat müesseseleriyle maden işlerinde

amele ve çırak olarak istihdamı memnudur” hükmü ile çocuk işçiliğinin önlenmesine ilişkin temel yer almaktadır (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu).

“1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu” (Kabul Tarihi: 14.06.1973).

Bu kanun ile eğitimde “kadın, erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği” sağlanması, “maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımların” yapılması hedeflenerek, “özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirlerin” alınması benimsenmiştir. Kanunda okullarda okul-aile birliklerinin “maddi imkanlardan yoksun öğrencilerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak üzere ayni ve nakdî bağışların” kabulüne yer verilmiştir (Milli Eğitim Temel Kanunu).

“1757 Toprak ve Tarım Reformu Kanunu” (Kabul Tarihi: 25.06.1973).

Bu kanun ile “toprak mülkiyet dağılımının verimlilik ve sosyal adalet ilkelerine uygun olarak düzenlenmesi” temel alınmıştır. Topraksız ya da az topraklı çiftçi ailelerinin topraklandırılarak desteklenmeleri ve örgütlenmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Geçim olanaklarına kavuşturulamayan topraksız çiftçilerin her türlü masrafları Toprak ve Tarım Reformu Fonundan karşılanmak üzere, tarım dışı sektörlere aktarılmaları ve dış ülkelere işçi gönderilmeleri konusunda öncelik sağlanması söz konusudur (Toprak ve Tarım Reformu Kanunu).

“2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” (Kabul Tarihi: 01.07.1976).

“65 yaşını doldurmuş, kendisine kanunen bakmakla mükellef kimsesi bulunmayan kişilere aylık bağlanmasına” ilişkin hukuki düzenlemedir.

Bu Kanun ile toplumda genellikle “engelli aylığı” olarak bilinen “ekonomik yoksunluk içinde bulunan; 18 yaşından büyük engelli bireyler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış engelli yakını bulunan Türk Vatandaşlarına aylık

bağlanma” hükümlerini içermektedir. Kanunda engel oranına göre aylık miktarı değişmekte olup, “yetkili hastaneden alınmış engelli sağlık kurulu raporuna göre “engelli” (engel oranı %40-%69) ve başkasının yardımı olmaksızın yaşamını devam ettiremeyecek derecede engelli (engel oranı%70 ve üzeri) olan, kanunen bakmakla yükümlü kimsesi bulunmayan, sosyal güvenlik kurumlarından her ne ad altında olursa olsun bir gelir veya aylık hakkından yararlanmayan, her türlü gelirleri toplamının aylık ortalaması, kanunla belirlenen muhtaçlık sınırının altında olan kişiler ile bu koşullara sahip olup kanunen bakmakla yükümlü olunan 18 yaşını tamamlamamış engelli yakını bulunanlar bakımının fiilen gerçekleşmesi ve aylık ortalama gelirinin kanunla belirlenen muhtaçlık sınırının altında olması kaydıyla bu aylıktan faydalanmaktadırlar.” (AÇSHB_a).

“2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu” (Kabul Tarihi: 04.11.1981).

Kanun ile yükseköğretimdeki öğrencilerin beden ve ruh sağlıklarının korunarak, barınma ve beslenmelerine ilişkin sosyal gereksinimlerinin karşılanması temel alınmıştır. Buna ilave olarak Yüksek Öğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu tarafından burs verilenlere veya verilebilecek durumdaki öğrencilere öncelik verilmek suretiyle öğrenim gördükleri kurumlarda geçici işlerde kısmi zamanlı olarak çalışmalarını yer almaktadır (Yükseköğretim Kanunu).

“2684 Sayılı İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun” (Kabul Tarihi: 17.06.1982)

Milli Eğitim Bakanlığı'na “ilköğretim ve ortaöğretimde okuyan gereksinim sahibi öğrencilere parasız yatılı ve burslu okuma olanağının sağlanması ve sosyal yardımda bulunma görevi” verilmektedir (Hacımahmutoğlu, 2009, s. 89). Bu konuda maddi olanaklardan yoksunluk ve başarılı olma ölçütleri temel alınmaktadır.

“2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu” (Kabul Tarihi: 24.05.1983).

27 Mayıs 1983 tarihinde yürürlüğe giren kanun, korunmaya, bakıma ya da yardıma gereksinimi olan engelli, yaşlı, çocuk, aile ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere

ve bu hizmetlerin yürütülmesine ilişkin hükümleri içermekte olup, kanunda “sosyal hizmetler kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü” ifade etmektedir (Sosyal Hizmetler Kanunu).

“2860 Sayılı Yardım Toplama Kanunu” (Kabul Tarihi: 23.06.1983).

Kanun “yardım toplamaya yetkili kişi ve kuruluşları ve bunların hangi amaçla yardım toplayabileceklerini belirlemek üzere yardımın toplanmasına, kullanılmasına ve denetlenmesine ilişkin usul ve esasları” düzenlemektedir. Bu kapsamda kamu yararına uygun olacak şekilde “muhtaç kişilere yardım sağlamak ve kamu hizmetlerinden bir veya birkaçını gerçekleştirmek veya destek olmak üzere gerçek kişiler, dernekler, kurumlar, vakıflar, spor kulüpleri, gazete ve dergilerin yardım toplayabilmeleri” sağlanmaktadır (Yardım Toplama Kanunu).

“2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu” (Kabul Tarihi: 17.10.1983).

Kanun ile tarım SSK statüsü içinde “tarım sektöründe hizmet akdine tabi olarak çalışan tarım işçileri için getirilmiş bir sigortalılık statüsü” düzenlenmektedir (Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu).

“2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına Ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu” (Kabul Tarihi: 17.10.1983).

Bu Kanunun amacı “tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlara ve hak sahiplerine, malullük, yaşlılık ve ölüm hallerinde” sosyal sigorta yardımlarını sağlamaktır (Tarımda Kendi Adına Ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu).

“Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 1997/ 698 E., 1997/ 895 K. sayılı 05.11.1997 tarihli kararında ... Sosyal güvenlik kurumlarının görevi sosyal sigorta kanunları çerçevesinde kapsama aldıkları kişileri koruma garantisini sağlamaktır. Sigorta hukukunda amaç,

yüksek standartta sosyal güvenlik sağlayan bir sistemin oluşturulmasıdır...yasanın aradığı koşulları yerine getiren ... sigortalının ona uygun hakkını alması zorunludur... böylece sosyal güvenlik sağlayarak, kişileri yaşadıkları toplum içinde insan onuruna yaraşır şekilde ve onu başkalarına muhtaç etmeyecek, asgari bir hayat standardı sağlanmak istenmiştir. Aksinin düşünülmesi, 1982 anayasasınının 62.maddesinde belirtilen sosyal güvenliğin bir insan hakkı olduğuna ilişkin ilkeye de aykırılık oluşturur.” denilmektedir (Tarım Bağ-Kur Hizmet Tespiti Davaları).

“2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu” (Kabul Tarihi: 02.03.1984).

Bu Kanunda yoksullukla mücadele konusunda konut gereksiniminin karşılanmasına ilişkin devletin yapacağı desteklemeler yer almaktadır. Bu kapsamda kredilerde faiz sübvansiyonu söz konusu olmaktadır. Bu kapsamda “08/06/1949 tarihli ve 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 56’ncı maddesi ile mülga 45 inci ve 64 üncü maddelerine, 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 47’nci maddesine ve 3/11/1980 tarihli ve 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanuna göre veya 2330 sayılı Kanun hükümleri uygulanarak aylık bağlanmasını gerektiren kanunlara göre harp veya vazife malullerine ve bunların dul ve yetimlerine bir konut ile sınırlı olmak kaydıyla Toplu Konut İdaresince (TOKİ) faizsiz olarak kredi verilmesi” temel alınmaktadır. TOKİ'nin görev kapsamında yoksul aileler için konut temini konusunda kendisine eşine ve/veya velayeti altında bulunan çocuklara ait tapuda kayıtlı herhangi bir gayrimenkulün bulunmaması, Sosyal Güvenlik Kurumuna tabi olmaması, 2022 Sayılı Kanun kapsamında maaş alanlar ve 3294 sayılı Kanun kapsamında SYDTF’den yararlananlar için alt-yoksul grubu ile dar-orta gelir grubu için sosyal konut inşa edilmesi yer almaktadır (Toplu Konut Kanunu).

“3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu” (Kabul Tarihi: 29.05.1986).

Türkiye’de yoksulluk konusunda Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının "Türkiye Cumhuriyeti demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir." hükmü temel alınarak SYDTF 14.06.1986 tarihinde yürürlüğe giren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı

Teşvik Kanunu ile kurulmuş olup, yoksullukla mücadele konusunda temel kanun niteliğindedir.

Bu kanun kapsamında "fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek" şeklindeki amacına ulaşmak üzere kanunda öngörülen hizmetlerin gerçekleştirilmesi amacıyla Başbakanlığa bağlı olarak T.C. Merkez Bankası nezdinde SYDTF kurulmuştur. Bu fon aracılığıyla "sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan vatandaşlar ile geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkanı sağlanması halinde topluma faydalı hale getirilecek, üretken duruma geçirilebilecek kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik edilmesi" hedeflenmiştir (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu).

Fon kaynaklarının kullanım ve dağıtım kararları, SYDTF Kurulunca alınmakta olup, Kurulun kararları Başbakan tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe konulmaktadır. "Fon Kurulu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanının başkanlığında Başbakanlık Müsteşarı, ASPB Müsteşarı, İçişleri, Maliye ve Sağlık Bakanlıklarının Müsteşarları ile Sosyal Yardımlar Genel Müdürü ve Vakıflar Genel Müdürenden oluşur. Fonun yardım faaliyetleri il ve ilçelerde bulunan 1000 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları kanalıyla yürütülmektedir" (AÇSHB_b).

Bu Kanun ile sosyal güvencesi olmayan yoksul, kimsesiz, muhtaç yurttaşlar için devletin sosyal sorumluluklarını yerine getirme hedefi güdülmektedir.

1986-2004 tarihleri arasında ilgili fonun idari işleri Başbakanlığa bağlı bir birim olarak faaliyet gösteren Fon Genel Sekreterliği eliyle yürütülürken, bu tarihten itibaren Fon Genel Sekreterliği, Başbakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük olarak teşkilatlanarak kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Bu yapılanmayla beraber var olan sosyal yardım programlarının ekonomik ve sosyal yoksunluk içerisinde bulunan yurttaşlara daha etkin

ve daha hızlı bir şekilde ulaştırılması amaçlanmıştır. 2011 yılından itibaren (08.06.2011) 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kurulan ASPB'ye bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) olarak aynı amaçlar doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu faaliyetlerin yürütülmesinde hedef alınan temel görevler;

- “Yoksullukla mücadele alanında strateji geliştirmek,
- Sosyal yardım yararlanıcılarını nesnel ölçütlere göre belirleyerek muhtaçlık temelinde verilen tüm sosyal yardımları tek merkezde birleştirmek,
- Adil bir gelir dağılımını sağlamak amacıyla yoksul ve muhtaç vatandaşlarımızı düzenli sosyal yardımlar ile güçlendirmek,
- Çalışabilir durumdaki sosyal yardım yararlanıcılarının kendi alın terleriyle geçinmelerini sağlamak” olarak sıralanmaktadır (AÇSHB_c).

“3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu” (Kabul Tarihi: 05.06.1986).

Bu kanunda Milli Eğitim Bakanlığının “özel eğitime muhtaç kişilere iş yaşamında geçerliliği olan görevlere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenlemesi” yer almaktadır (Mesleki Eğitim Kanunu).

“3816 Sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Kanunu” (Kabul Tarihi: 18.06.1992).

Bu kanun “hiçbir sosyal güvenlik kurumunun güvencesi altında olmayan ve sağlık hizmetleri giderlerini karşılayacak durumda bulunmayan Türk vatandaşlarının sağlık giderlerinin genel sağlık sigortası uygulamasına geçilinceye kadar devlet tarafından karşılanmasını” sağlamaktadır (Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Kanunu).

“4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu” (Kabul Tarihi: 25.08.1999).

Bu kanun ile çalışabilecek durumda ve isteğinde olmasına karşın kendi isteği dışında işsiz kalan sigortalılara, kanunda öngörülen belli süreler için sosyal devlet anlayışı ile pasif istihdam kapsamında işsizlik ödeneği ödenmesi söz konusudur. Pasif istihdam

politikası kapsamında işsizlik ödemesi ile beraber aktif istihdam politikalarına yönelik yeni iş edindirme, kısa çalışma ödeneği, ücret garanti fonu gibi hususlar da düzenlenmiştir (Göçmen, 2012, s. 137).

“4458 Sayılı Gümrük Kanunu” (Kabul Tarihi: 27.10.1999).

Bu kanunun “malul ve engellilerin kullanımına mahsus eşya” gümrük vergilerinden muaftır (Gümrük Kanunu).

“4736 Sayılı Kamu Kurum Ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal Ve Hizmet Tarifeleri İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” (Kabul Tarihi: 08.01.2002).

Bu kanun ile ücretsiz ya da indirimli olarak yolcu taşıma hizmetine ilişkin toplu taşıma araçlarının hizmet kapsamı ve bu hizmetlerden yararlanmaya ilişkin temeller yer almaktadır. Kanunda %40 ve üzeri engellilerin kendileri, ağır engellilerin kendileriyle beraber refakatçisi, 60 yaş ve 65 yaş üstü bireylerin ücretsiz ve indirimli yolculuk haklarına ilişkin düzenlemeler belirlenmiştir (Kamu Kurum Ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal Ve Hizmet Tarifeleri İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun).

“4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu” (Kabul Tarihi: 06.06.2002).

Bu kanun ile engellilik oranı %90 veya daha fazla olan malul ve engellilere yönelik belirli koşulları sağlayan araç alımlarında ÖTV muafiyeti bulunmaktadır (Özel Tüketim Vergisi Kanunu, 2002).

“4857 Sayılı İş Kanunu” (Kabul Tarihi: 22.05.2003).

Bu kanun ile “korunmalı işyerlerinde çalıştırılan ve iş gücü piyasasına kazandırılmaları güç olan zihinsel veya ruhsal engellilere işverenlerince zamanında ödenmiş olan ücretlerin 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması ve 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki

Kanunu kapsamında belli oranlarda Hazine tarafından işverene ödenmesi” yer almaktadır (İş Kanunu, 2003).

Kanunda çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda çocukları çalıştırma yasağı ile ilgili hükümler bulunmaktadır.

Kanunun 30. Maddesinde engelli ve eski hükümlü çalıştırma zorunluluğunda elli ve üzeri işçi çalışan özel sektör işyerleri için % 3, kamu işyerleri için % 4 engelli ve % 2 eski hükümlü istihdamına ilişkin yükümlülük yer almaktadır.

“5102 Sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin Kanun” (Kabul Tarihi: 03.03.2004).

Bu Kanun ile “yurt içinde ve dışında yüksek öğrenim gören öğrencilere burs, kredi ve nakdî yardım verilmesiyle ilgili temel ve usuller düzenlenmekte olup Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunca yurt içinde yüksek öğrenim gören, yeterlikleri ve gereksinimleri tespit edilen öğrencilere burs-kredi verilmesi” yer almaktadır (Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin Kanun).

“5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu” (Kabul Tarihi: 10.07.2004).

Büyükşehir belediyelerinin yönetimine ilişkin hukukî statüsünün düzenlenmesi, hizmetlerin planlı ve programlı, etkin, verimli, uyum içinde yürütülmesinin sağlanması amacıyla hazırlanan 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görevlerinin ve sorumluluklarının belirtildiği 7. maddede yaşlılar, engelliler, gençler, çocuklar ve kadınlara yönelik sosyal ve kültürel hizmetlerin sunumu ve Büyükşehir belediyesinin giderlerinin sıralandığı 24. maddedeki "Dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar" başlığı ile yoksulluk politikalarının uygulamalarındaki görev ve sorumluluklar yer almaktadır (Büyükşehir Belediyesi Kanunu).

Yerel yönetimlerin halka merkezi hükümetten daha yakın olması, yerel yönetimlerin bölge halkının özelliklerini bilmesi yoksullukla mücadelede avantajlı konuma

getirmektedir. Kırdan kente gerçekleşen göçlerin yönetimi konusunda da yerel yönetimlerin devrede olması önemlidir (Kasalak, 2013, s. 73).

“Yerel yönetimler yoksulluğun önlenmesine yönelik meslek edindirme kursları, aynı ve nakdi yardımlar, aşevi hizmetleri, sağlık taramaları, mikro kredi ve gıda bankacılığı uygulamalarıyla etkinlik ve başarısını arttırması merkezi yönetimle olan iş birliği ile yakından ilişkili olup, merkezi yönetimden başlamak üzere en alt birim ve örgütlere kadar iş birliği içinde hareket etmek, yoksullukla mücadelede atılacak ilk adımları oluşturmaktadır.” (Öz & Yıldırım, 2009, s. 453).

“5253 Sayılı Dernekler Kanunu” (Kabul Tarihi: 04.11.2004).

Bu Kanun dernekler, federasyonlar, konfederasyonlar ve vakıf dışındaki kar amacı olmayan kuruluşların faaliyetlerini, yükümlülüklerini, denetimlerini içeren hususları düzenlemiştir. Kanun kapsamında derneklerin “kamu kurum ve kuruluşları ile görev alanlarına giren konularda ortak projeler yürütmesi durumunda kamu kurum ve kuruluşlarının, proje maliyetlerinin en fazla yüzde ellisi oranında aynı veya nakdi katkı sağlayabileceği” belirtilmiştir. Engelliler ve eski hükümlülerde mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyon, kendi işlerini kurmaları, engellilerin iş bulmasını sağlayacak destek teknolojilerine ilişkin projeler ile benzeri projeler için bu oran aranmamaktadır (Dernekler Kanunu).

“5273 Sayılı Arsa Ofisi Kanunu Ve Toplu Konut Kanunu’nda Değişiklik Yapılması İle Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün Kaldırılması Hakkında Kanun” (Kabul Tarihi: 08.12.2004).

Bu Kanun ile “arsaların aşırı fiyat artışlarını önlemek üzere tanzim alış ve satışı yapmak; konut, sanayi, eğitim, sağlık ve turizm yatırımları ve kamu tesisleri için arazi ve arsa sağlamak” olup, konuya ilişkin tüm görevlerin Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca yürütülmesi esastır (Arsa Ofisi Kanunu ve Toplu Konut Kanununda Değişiklik Yapılması ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün Kaldırılması Hakkında Kanun, 2004).

“5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu” (Kabul Tarihi: 22.02.2005).

Bu Kanun ile il özel idarelerinin görev, yetki ve sorumlulukları kapsamında yoksullara sağlanan ödenekler, sosyal hizmet ve yardımlar yer almaktadır. Bu kapsamda yoksullar için mikro kredi verilmesi, sosyal yardım ve sosyal hizmet kapsamında ödeneklerin kullanımı esastır (İl Özel İdaresi Kanunu).

“5363 Sayılı Tarım Sigortaları Kanunu” (Kabul Tarihi: 14.06.2005).

Bu kanun ile “doğal afetlerin ve hastalıkların tarım ve hayvancılıkta neden olduğu zararları, ticari ve kar amacı olmadan, sigorta ilkeleri çerçevesinde ve teknik temellere dayanarak, çağdaş, güvenilir, şeffaf ve sürdürülebilir bir sistemle, kısmen de olsa karşılayarak, üreticileri, uzun dönemde gelir istikrarına kavuşturarak, üretimde sürekliliğin ve gıda güvenliğinin sağlanması” düzenlenmektedir (Tarım Sigortaları Kanunu).

Sisteme katılım zorunlu olmayıp, isteğe bağlı niteliktedir. Bu kapsamda sigorta yaptıran çiftçilere, prim desteği sağlanan ve teminat kapsamındaki bir risk nedeniyle hasar olması durumunda da sigorta ilkeleri ve teknikleri çerçevesinde, hasar tazminatı ödemesi yapılmaktadır. Üreticiler tarafından ödenmesi gereken sigorta priminin bir kısmı Devlet tarafından, karşılıksız destek olarak sağlanmaktadır (Tarım Sigortaları Kanunu).

“5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve KHK’larda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” (Kabul Tarihi: 01.07.2005).

Bu Kanun ile “özürlülerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunlarının çözümü ile her bakımdan gelişmelerini ve önlerindeki engelleri kaldırmayı sağlayacak tedbirlerin alınarak topluma katılımının sağlanması” hedeflenmiştir. Bu kapsamda Kanunda özürlülere maaş bağlanması, eğitim ve sağlık alanlarındaki hakları, bakım durumlarına yönelik düzenlemeler yer almaktadır (Özürlüler ve Bazı Kanun ve KHK’larda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun).

“5393 Sayılı Belediye Kanunu” (Kabul Tarihi: 03.07.2005).

5393 sayılı Belediye Kanunu’nda yoksul ve gereksinim sahipleri kavramı ve bu kesime yönelik uygulanması hedeflenen sosyal yardımlara ilişkin madde yer almaktadır. Kanunun 60. maddesinde “dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ve özörlölere yönelik sosyal hizmet ve yardımlar” belediye bütçe giderlerinde yer almaktadır. 76. 77 maddelerinde sosyal yardımlaşma ve dayanışma ilkelerinin uygulanması, dayanışma ve katılımı sağlayıcı programların yürütölmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır (Belediye Kanunu). Bu kapsamda;

- ✓ Sosyal hizmet ve yardım, meslek ve beceri kazandırma hizmetlerini yapma veya yaptıрма,
- ✓ Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000’i geçen belediyeler için kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açma,
- ✓ Okul öncesi eğitim kurumları ve sağlıkla ilgili her türlü tesisi açabilme ve işletebilme, (söz konusu hükmün yürütölmesinin durdurulmasına Anayasa Mahkemesi tarafından karar verilmiştir. Anayasa Mahkemesi, Esas S.: 2005/95, Karar S.: 2005/14, Karar Günü:22.09.2005),
- ✓ Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanma, özörlölere yönelik hizmetleri yürütme ve özörlölüler merkezi oluşturma (Md. 38/n),
- ✓ Dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile özörlölere yapılacak sosyal hizmet ve yardımların belediye giderleri arasında yer alması (md.60/i),
- ✓ Belediye ve mücavir alan sınırları içinde kendisine, eşine veya on sekiz yaşından küçük çocuklarına ait konutu olmayan dar gelirli kişiler ile afete maruz kalanlara arsa tahsisi yapılabilmesi (md.69),
- ✓ Sağlık, eğitim, sosyal hizmet ve yardım hizmetleriyle, yaşlılara, kadın ve çocuklara, özörlölere, yoksul ve düşönlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği arttırmak amacıyla gönörlölü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulamak (Md. 77) gibi sosyal hizmet ve yardımlara ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

“5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu” (Kabul Tarihi: 03.07.2005).

Kanun ile “korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına” ilişkin temeller düzenlenmektedir. Kanunda koruyucu ve destekleyici tedbirler bölümünde “danışmanlık tedbiri, eğitim tedbiri, bakım tedbiri, sağlık tedbiri ve barınma tedbirine” yönelik temeller yer almaktadır (Çocuk Koruma Kanunu).

“5434 Sayılı Emekli Sandığı Kanunu” (Kabul Tarihi: 08.06.1949).

Kanun ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na tabi çalışanların haklarına ilişkin usul ve esaslar yer almıştır. Bu kapsamda iştirakçilere ve iştirakçilerin dul, yetim, ana ve babalarına bağlanacak aylık ödemeleri ve sosyal yardım ödemelerine ilişkin esasları içermektedir (Emekli Sandığı Kanunu).

“5488 Sayılı Tarım Kanunu” (Kabul Tarihi: 18.04.2006).

Bu Kanun tarım politikalarının değerlendirilmesi, tarımsal destekleme politikalarının tanımlanması, bu programların yürütülmesine yönelik yasal ve idari düzenlemeleri içermektedir (Tarım Kanunu).

“5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu” (Kabul Tarihi: 31.05.2006).

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu “sosyal sigortalar ile GSS bakımından kişileri güvence altına almak, bu sigortalardan yararlanacak kişileri ve sağlanacak hakları, bu haklardan yararlanma şartları ile finansman ve karşılama yöntemlerini belirlemek, sosyal sigortaların ve genel sağlık sigortasının işleyişi ile ilgili usul ve esasları” düzenlemeyi amaçlamaktadır (Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu).

Bu Kanun ile öngörülen “genel sağlık sigortası sağlık hizmetlerinden ve diğer haklardan yararlanmak, genel sağlık sigortalısı ve onun bakmakla yükümlü olduğu kişiler için bir hak olup, bu hakkın karşılığı olarak” söz konusu hizmetleri sağlamak Sosyal Güvenlik Kurumu için bir yükümlülüktür (Tekin, 2012, s. 151).

5510 sayılı Kanunun tanımlarla ilgili 3. maddesi madde 60'da sayılan kişiler genel sağlık sigortalısı olarak tanımlanmış olup ilgili Kanunun 60. maddesine göre GSS kapsamında yer alabilmek için Türkiye'de ikametgah koşulu gerekmektedir.

Kanunda GSS kapsamındaki "harcamaları, taşınır ve taşınmazları ile bunlardan doğan hakları da dikkate alınarak, Kurumca belirlenecek test yöntemleri ve veriler kullanılarak tespit edilecek aile içindeki geliri kişi başına düşen aylık tutarı asgari ücretin üçte birinden az olan vatandaşlar ile gelir belirlenmesi yapılmaksızın genel sağlık sigortalılığı ya da bakmakla yükümlü olduğu kişi bulunmayan Türk vatandaşlarından 18 yaşını doldurmamış çocuklar ve 65 yaş veya özürlü aylığı alanlar" doğrudan yoksullukla bağlantılı olan bireyleri kapsamaktadır (Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu).

Kanunla GSS yardımlarından yararlanabilmek için katılım payı ödenmesi temel olup katkı payının ödenmesine ilişkin hükümler 68. maddede belirtilmektedir. Katılım payı alınmayacak haller, sağlık hizmetleri ve kişilerin listelendiği 69. maddeye göre "Korunma, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden ücretsiz faydalananlar" sağlık hizmetlerinden katılım payı vermeden yararlanacaklardır (Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu).

“5737 Sayılı Vakıflar Kanunu” (Kabul Tarihi: 20.02.2008).

Vakıfların yönetimi, faaliyetleri ve denetimi, “taşınır ve taşınmaz vakıf kültür varlıklarının tescili, muhafazası, onarımı ve yaşatılmasına, vakıf varlıklarının ekonomik şekilde işletilmesi ve değerlendirilmesinin sağlanmasına ilişkin usul ve esasların” belirlendiği Vakıflar Genel Müdürlüğünün kuruluşuna ilişkin 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu “vakfiyelerde yazılı hayır şart ve hizmetleri yerine getirmek üzere her seviyeden eğitim-öğretim tesisleri, öğrenci yurtları sağlık ve sosyal yardım kurumları, aşevleri gibi tesisler açmak, yönetimini sağlamak, öğrencilere eğitim yardımı yapmak, ihtiyaç sahibi insanlara sosyal yardımlarda bulunmak, muhtaç ve engellilere aylık bağlama” görevi Hayır Hizmetleri Daire Başkanlığına verilmiştir (Vakıflar Kanunu).

**“6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun”
(Kabul Tarihi: 08.03.2012).**

Bu Kanun ile “şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi” hedeflenmiştir. Kanun doğrudan yoksullukla mücadele kapsamında olmamakla beraber yoksul hedef kitle ayırımında kadın ile ilgili olması nedeniyle bu bölümde yer verilmiştir. Kanun kapsamında şiddet mağduru kadın ve çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici tedbirlere ilişkin hükümler, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinin (ŞÖNİM) kurulması, geçici maddi yardım yapılması GSS kapsamında sağlık giderlerinin karşılanmasını içeren mali hükümler yer almaktadır (Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun).

Türkiye’de yoksullukla mücadeleye yönelik politikaların hukuki temeli **Ek 6’da** özetlenmiştir. Bu çizelgede yoksullukla mücadele kapsamındaki politikalar ile ilgili kanunlar, hedef kitle, uygulanan araçlar ve sosyal yardımlar ayırımında verilmiştir.

2.5. TÜRKİYE'DE MÜDAHALE YÖNÜYLE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşım kaynakların ekonomik büyümede etkin olarak kullanılmasıyla yoksulluğun ortadan kalkacağı görüşüne dayanmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin yıllar itibariyle benimsediği ekonomik politikalar yoksulluk konusunda da önem kazanmaktadır. Ekonomik büyüme sonucu artan Kişi Başı GSYH değerlerinin yoksulluğu azaltıcı potansiyel etkisi dikkate alınarak GSYH ve Kişi Başına GSYH verileri ile yoksulluk verileri birlikte değerlendirilebilir.

Yoksullukla mücadele politikalarında dolaylı mücadele yaklaşımında en önemli gösterge gelir dağılımı eşitsizliğinin giderildiği bir ekonomik büyümedir. Bu kapsamda yoksullukla mücadeleye yönelik dolaylı müdahale yaklaşımında yalnızca ekonomik büyümenin yeterli olmayarak ekonomik büyüme ile beraber gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik politikalar ve istihdam politikaları önem kazanmaktadır.

Türkiye'de yoksullukla mücadele kapsamında doğrudan uygulanan temel politikalar Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) tarafından yürütülmektedir. İlgili Bakanlığın SYGM yoksullukla mücadele kapsamında temel vizyonunu "yoksulluğun olmadığı, geleceğe güvenle bakan bireylerden oluşan, müreffeh bir Türkiye için sosyal yardımları kapsayıcı ve etkin olarak kullanmak" olarak belirlemiştir (AÇSHB_d).

Bu vizyonun gerçekleştirilmesi kapsamında;

- Yoksullukla mücadele alanında strateji geliştirmek,
- Sosyal yardım yararlanıcılarını nesnel ölçütlere göre belirleyerek muhtaçlık temelinde verilen tüm sosyal yardımları tek merkezde birleştirmek,
- Adil bir gelir dağılımını sağlamak amacıyla yoksul ve muhtaç yurttaşların düzenli sosyal yardımlar ile güçlendirmek,
- Çalışabilir durumdaki sosyal yardım yararlanıcılarının kendi alın terleriyle geçinmelerini sağlamak temel görevler olarak sıralanmıştır (AÇSHB_e).

Sosyal yardımlar mağdurlara ya da bakıma muhtaç olan kişilere veya ailelere yapılan yardımlar olup, bu yardımların varlığı sosyal devlet anlayışının en önemli göstergesidir.

Yani bir devlet sosyal devlet olarak nitelendiriliyorsa bazı yardımları yapma zorunluluğu bulunmakla beraber bu sosyal yardımlar belli koşullar altında yapılmaktadır (SGK Bilgi ve Haberleşme Sitesi).

Sosyal yardımların bireye veya haneye kaynak aktarımında 3 farklı yöntem temel alınmıştır. Bunlardan ilki gelir ya da istihdam statüsüne bağlı olmadan belli bir sosyal kategoriye giren sosyal gruplar için verilen genel yardımlar, ikincisi, yararlanma durumu istihdam statüsüne veya katkı durumuna bağlı sosyal güvenlik yardımları, üçüncüsü puanlama sistemi veya en alt gruplara yönelik "ortalama gelir" testi veya gelire/mal varlığına bağlı olarak sağlanan sosyal yardımlardır (Yeşilirmak, 2010, s. 7).

Kamu alanında sağlanan sosyal yardımların "parçalı" yapısı dikkate alındığında kurumlar arası eşgüdümünün ve kaynak etkinliğinin sağlanması için SYDGM tarafından "Sosyal Yardım Bilgi Sistemi" oluşturulmuştur. Bu sistem ile sosyal yardım başvurusu yapanların muhtaçlık durumunun ve kişisel verilerinin merkezi veri tabanlarından tespit edilerek mükerrer yardımların önlenmesi ve kurumlar arası veri paylaşımının sağlanması gerçekleştirilmiştir (Yeşilirmak, 2010, s. 31-33).

1980'lerden sonra uygulanmaya başlanan neoliberal politikalarla beraber sosyal politikaların içeriğinin değişmeye başladığı ve yoksullukla mücadelenin amaç yerine bir araca dönüştüğü vurgulanmaktadır. Bu konuda ülkemizdeki durumunda benzer yapı sergilediğini, "sosyal bir risk olarak yoksullukla mücadelenin Türkiye'nin kendine özgü kültürel ve siyasal özellikleri nedeniyle bütünsellikten uzak, yamalı bohçaya benzeyen bir yapıda" yürütülmektedir (Yalman, 2007, s. 68).

2.5.1. Dolaylı Mücadele Yaklaşımlarına Göre Yoksullukla Mücadele Politikaları

2.5.1.1. Ekonomik Büyüme

Yoksullukla mücadelede 1950'li ve 1960'lı yıllarda dolaylı yaklaşım benimsenirken 1970'li yıllarda temel gereksinimler stratejisinin kabul edildiği dolaysız yaklaşım temel alınmıştır. 1980'li yıllardan sonra dünya ölçeğinde yaşanan siyasal değişikliklerin etkisiyle radikal reformlar ve neoliberal politikaların yükselişiyle dolaysız yaklaşımlar etkinliğini

yitirmeye başlamıştır. Bu dönem dolaylı yaklaşımların ağırlık kazanmaya başladığı, neoliberal politikaların sonucu olarak devletin küçüldüğü, devletin küçülmesiyle doğacak boşluğun sivil toplum örgütlerine yönlendirildiği süreç niteliğindedir (Şenses, 2014, s. 245).

Yoksullukla mücadelede yoksullar lehine ekonomik büyümenin gelir eşitsizliğini artırmayacak düzeyde gerçekleştirilmesi durumunda yoksulluğun azalmasında etkisi olacaktır. Ekonomik büyümenin yoksulların lehine gerçekleştirilmesi için istihdamı arttıran, eşitsizlikleri azaltan ve yoksul kesimin gelirlerini artıran politikalarla birlikte yürütülmesi gereklidir. (Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 2002, s. 564).

Yoksullukla mücadele politikalarında dolaylı mücadele yaklaşımında en önemli gösterge ekonomik büyüme verileridir. Bu büyümenin göstergesi olarak 2006-2017 yıllarına ilişkin kişi başı GSYH verileri aşağıdaki Çizelge 6'da sunulmuştur.

Çizelge 6: Kişi Başı GSYH Değerleri, 2006-2017

	Kişi Başı GSYH Cari Fiyatlarla (TL)	Artış Hızı (%)	Kişi Başı GSYH Cari Fiyatlarla (\$)	Artış Hızı (%)	Görelî Yoksulluk Oranı (%50 yoksulluk riski)
2006	11 389	15,7	7 906	8,2	18,6
2007	12 550	10,2	9 656	22,1	16,3
2008	14 001	11,6	10 931	13,2	16,7
2009	13 870	-0,9	8 980	-17,8	17,1
2010	15 860	14,3	10 560	17,6	16,9
2011	18 788	18,5	11 205	6,1	16,1
2012	20 880	11,1	11 588	3,4	16,3
2013	23 766	13,8	12 480	7,7	15,0
2014	26 489	11,5	12 112	-2,9	15,0
2015	29 899	12,9	11 019	-9,0	14,7
2016	32 904	10,0	10 883	-1,2	14,3
2017	38 680	17,6	10 602	-2,6	13,5

Kaynak: TÜİK, Dönemsel GSYH

Çizelgeden de görüldüğü gibi Kişi başı GSYH verilerindeki artışla beraber yoksulluk oranların da düşme yaşanmıştır. 2006-2017 yıllarını içeren 11 yıllık dönemde GSYH %34,1'lik artışla 2006 yılında 7.906 dolardan 10.602 Dolara yükselmiştir. Bu dönemde %50 yoksulluk riskine göre yoksulluk oranı %18,6'dan %13,5'e gerilemiştir.

Türkiye'de GSYH'nin büyümesine karşın yoksulluğun çok fazla azalmamasının en önemli nedeni gelir dağılımındaki adaletsizliğin yüksek olmasıdır (Türk & Ünlü, 2016).

2.5.1.2. Gelir Dağılımının Düzeltilmesi ve Vergi Politikaları

Vergi politikası toplumsal faydanın ön plana alınarak istenilen amaçlara ulaşılacak amacıyla vergilerde ayarlamalar yaparak devletin amaçlarına hizmet eden vergi sistem tasarımıdır. Genel anlamda yoksullukla mücadele kapsamında vergi politikalarının uygulanmasıyla iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesi, gelir dağılımının düzeltilmesi, ekonomik etkinliğin ve ekonomik istikrarın sağlanması hedeflenmektedir (Aydın & Türgay, 2011, s. 254-258).

Yoksullukla mücadele politikaları kapsamında ödeme gücü üzerinde etki yaratması açısından gelir vergileri temel alınırken servet ve harcamalar üzerinden alınan vergilerle de farklı açılardan yoksullukla mücadele söz konusu olmaktadır. Gelir vergisi ile bireylerin kişisel ve ailevi durumları dikkate alınarak artan oranlı tarifelerin kullanımıyla ödeme gücü yüksek olanlardan daha yüksek vergi alınarak elde edilecek gelirlerle yoksullukla mücadelenin finansmanı sağlanmaktadır (Aydın & Türgay, 2011, s. 255).

Servet üzerinde alınan vergilerle servet dağılımındaki uçurumun giderilmesi hedeflenerek, adil olmayan gelir dağılımının iyileştirilmesi kısmi anlamda düzeltilebilmektedir.

Yoksullukla mücadele kapsamında Türkiye’de gelir dağılımının düzeltilmesi ve adil bir vergi politikasının uygulanması anlamında kullanılabilecek olan uygulamalar aşağıda listelenmiştir.

- ✓ Artan Oranlı Vergi Uygulaması
- ✓ Gelir Vergilerinin Ücret Lehine Düzenlemesi
- ✓ Servet Vergilerinin Arttırılması
- ✓ Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması
- ✓ Dolaysız Vergilerin Arttırılması

2.5.2. Doğrudan Mücadele Yaklaşımlarına Göre Yoksullukla Mücadele Politikaları

2.5.2.1. Vergi İstisnaları, Vergi Muafiyetleri, Vergi İndirimleri

Vergi istisnaları, vergi indirimleri ve vergi muafiyetleri belli ekonomik faaliyetleri teşvik ederek yoksullukla mücadelede ve gelir dağılımının iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda aşağıdaki başlıklarda yoksullukla mücadeleye yönelik politikalarda ekonomik yapılabirlikler doğrultusunda uygulamalar söz konusudur. Türkiye’de aşağıda sıralanan başlıklardan yoksullukla mücadele kapsamında ağırlıklı uygulama alanı vergi istisnaları, vergi muafiyetleri ve vergi indirimlerine ilişkin tedbirler sıralanmıştır.

a. Gönüllü Hizmetlere İlişkin Vergi İndirimleri; 633 sayılı KHK’nin 8.Maddesi (ğ) bendi “Özel surette korunması gereken çocuklara yönelik hizmetler konusunda kamu kurum ve kuruluşlarıyla gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyon sağlamak, bu alandaki gönüllü girişimleri teşvik edici mekanizmaları geliştirmek ve uygulamak” hükmü doğrultusunda Bakanlık Kanununda belirtilen temeller ve görevler çerçevesinde “katkı ve katılımında bulunmak isteyen gerçek ve tüzel kişiler ile uluslararası resmi ve özel kuruluşlar, Kurum’a ayni ve nakdi yardımda bulunabilirler, manevi katkı verebilmektedirler” (633 Sayılı KHK).

Bu kapsamda gerçek ve tüzel kişilerce yapılan bağışların arttırılması ve yapılan bağışların gelir vergisinden muaf tutulması için 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 89. Maddesi, Gelir vergisi matrahının belirlenmesinde “Genel ve Özel bütçeli kamu idarelerine, İl Özel İdarelerine, Belediyelere ve Köylere bağışlanan okul, sağlık tesisi ve yüz yataklı (kalkınmada öncelikli yörelerde elli yatak) kapasitesinden az olmamak üzere öğrenci yurdu ile çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, huzurevi, bakım ve rehabilitasyon merkezi” inşası dolayısıyla yapılan harcamalar veya bu tesislerin inşası için bu kuruluşlara yapılan her türlü bağış ve yardımlar ile var olan tesislerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için yapılan her türlü nakdi ve ayni bağış ve yardımların tamamı gelir vergisi beyannamesinde bildirilerek ilgili indirimlerden yararlanılmaktadır (Gelir Vergisi Kanunu).

b. Engellilere Sağlanan Vergi İndirimleri ve Muafiyetleri

Engellilere Ait İndirimli Bina Vergisi Oranı (Sıfır) Uygulaması (Emlak Vergisi Muafiyeti); “Emlak Vergisi Kanunu’nun değiştirilen 8 inci maddesine göre; Türkiye sınırları içinde brüt 200 m²’yi geçmeyen tek meskene veya tek meskende hisseye sahip

olan (intifa hakkına sahip olunması hali dahil) engelliler, indirimli bina vergisi oranı (sıfır) uygulamasından yararlanarak emlak vergisi ödemeyeceklerdir” (AÇSHB_f).

Engelli Ücretlilerin Gelir Vergisi Matrahlarının Hesaplanmasında Dikkate Alınan Sakatlık İndirimi Uygulaması; “Ücretli çalışan özürlü kişiler ve bunların bakmakla yükümlü olduğu özürlü kişiler, serbest meslek sahibi özürlü kişiler ve bunların bakmakla yükümlü olduğu özürlü kişiler, basit usulde vergilendirilenlerden, tüccar ve ücretli durumuna girmeksizin, imalat, tamirat ve küçük sanat işleri ile uğraşan özürllüer, gelir vergisi indiriminden” yararlanmaktadırlar (Gelir Vergisi Kanunu).

Engellilerin Kullanımına Mahsus Araç ve Gereçlerde Gümrük Vergisi İstisnası; “Özürlü kişilerin yurt dışından ithal edecekleri özel tertibatlı olan araçlar gümrük vergisinden muaf” tutulmaktadır (Gümrük Kanunu).

Engellilerin Kullanımına Mahsus Araç ve Gereçlerde Katma Değer Vergisi İstisnası; “Yalnızca özürlü bireylerin eğitimleri, meslekleri, günlük yaşamlarında kullanmaları için özel olarak üretilmiş her türlü araç-gereç (örneğin görme özürllüerinin kullandıkları baston, yazı makinesi, kabartma klavye; ortopedik özürllüerinin kullandıkları tekerlekli sandalye, ortez-protez gibi araçlar) ile özel bilgisayar programları Katma Değer Vergisinden istisna” tutulmaktadır (Engelliler Hakkında Kanun).

Malûl ve Engellilere Ait Taşıtlarda Özel Tüketim Vergisi İstisnası; “H sınıfı sürücü belgesine sahip olan ve özel tertibatlı araç kullanabileceği sağlık kurulu raporu ile belgelenen özürlü bireylerin yurtiçinden alacakları araçlar için Özel Tüketim Vergisi muafiyeti” uygulanmaktadır. Aynı muafiyet “özel tertibat koşulu olmaksızın %90 ve üzeri özur derecesine sahip olup araç kullanamayacak durumda olan özürllüerinin yakınları ya da istihdam edilen bir şoför tarafından kullanılmak üzere alınacak araçlar” için de uygulanmaktadır (Özel Tüketim Vergisi Kanunu).

Malûl ve Engellilere Ait Taşıtlarda Motorlu Taşıtlar Vergisi İstisnası; Özürlü kişi adına tescil edilen taşıtlar Motorlu Taşıtlar Vergisinden muaftır (Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu).

2.5.2.2. İstihdam Politikaları

2.5.2.2.1. Doğrudan İş Yaratma Politikaları

İşgücü piyasası politikaları kapsamında yüksek düzeyde kamu harcamaları yapılmaktadır. Aktif İşgücü Piyasası Politikaları beş gruba ayrılmaktadır. Bunlar;

Kamu İstihdam Hizmetleri; İşe yerleştirme, kariyer danışmanlığı, mesleki rehberlik, işsizlik ödeneklerinin yönetimi,

Meslek Eğitimi; İşsiz yetişkinlere meslek edindirmeye yönelik eğitimler, çalışan yetişkinleri işgücü piyasasının değişen koşullarına adapte etmek için verilen eğitimler,

Gençliğe Yönelik Önlem Politikaları; Genç işsizlere yönelik eğitim ve istihdam programları, okulu bırakmış olan gençler için çıraklık eğitimleri gibi okuldan işe geçişi kolaylaştırıcı programlar,

İstihdam Teşvik Politikaları; İstihdam yaratarak işsizlere ve diğer öncelikli grupların istihdamının artırılmasına yönelik politikalar üç alt kategoridedir.

- ✓ İşe alım teşviki (İşsizlerin istihdam edilmesi için işverenlere ödenen teşvik),
- ✓ Kendi işini açmak isteyen işsizlere yönelik teşvik ve yardım,
- ✓ Kamuda ve kar amacı gütmeyen sektörlerde işsizlerin doğrudan istihdamı

Engellilere Yönelik Tedbirler; Engellilerin istihdam edilebilirliğini artırmaya yönelik mesleki eğitimler, yalnızca engellileri istihdam eden programlar, şeklinde yürütülmektedir (Grubb, 2001, Akt. Karataş D. G.).

2.5.2.2.2. Yoksul Kesimlere Mesleki Bilgi ve Beceri Kazandırma

a. Özel Eğitim Hizmetlerinden Yararlanma

Kanununa göre “özürlülerin eğitim alması engellenemez” bir hak niteliğinde olup, “özürlü çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve özürlü olmayanlarla eşit eğitim imkanı” sağlanması esastır (Engelliler Hakkında Kanun).

Rehberlik Araştırma Merkezleri’nde (RAM) oluşturulan özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından özürlü bireylerin özel eğitime gereksinim duyup duymadıkları belirlenmekte olup özel eğitim desteği sosyal güvencesi olsun olmasın özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde verilen destek eğitim hizmetinden yararlanması uygun görülen tüm özürlü

bireylerin özel eğitim giderleri Maliye Bakanlığınca belirlenen oranda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır (ASPB, ÖYHGM, s. 9).

b. Mesleki Eğitim Hizmetlerinden Yararlanma

Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) Genel Müdürlüğü: 2008 yılında “kadınlar, gençler ve özürlü kişiler için istihdam imkanlarını teşvik etmeye özel olarak odaklanan ve işsizlik sorunlarını ele almayı amaçlayan bir İstihdam Paketi, mayıs ayında kabul edilmiştir. Böylece, örneğin işverenin yeni işe alınan kadın çalışanlar için ödemesi gereken sosyal güvenlik primlerinin, ilk yılda %100 ile başlayarak beşinci yılda %20 ile son bulması suretiyle İşsizlik Sigorta Fonu’ndan karşılanmasının sağlanması hedeflenmiştir. İŞKUR’a kayıtlı işsizler, İşsizlik Sigorta Fonu’nca karşılanacak iş eşleştirme, rehberlik ve mesleki eğitimden faydalanabileceklerdir.” (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 62).

Yerel Yönetimler / Belediyeler: 5393 sayılı Belediye Kanunu’nda “belediye, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla; ... sosyal hizmet ve yardım, meslek ve beceri kazandırma hizmetlerini yapar veya yaptırır. ... Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda özürlü, yaşlı, düşükün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır (Md. 14)” denilerek belediyelerin sosyal politikaya ilişkin görevlerinin ucu açık bırakılmıştır. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nda ise büyükşehir belediyelerinin sosyal politikaya ilişkin görevleri “sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek ... (Md. 7)” şeklinde ifade edilmiştir (Öz & Yıldırım, 2009, s. 459). Meslekî rehabilitasyon ve eğitim programları, ilgili kurumlarca geliştirilmekte olup, engellilerin yeteneklerine göre mesleki eğitim almaları, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri belediyeler tarafından da sunulmaktadır. Bu hizmetler halk eğitim ve çıraklık eğitim merkezleri ile iş birliği ile gerçekleştirilmektedir.

2.5.2.2.3. İstihdam Teşvikleri ve İstihdam Yardımları

a. Geçici İstihdam Proje Destekleri; Toplumun ortak yararı için uygulanan belirli projelerde talep edilen kısa süreli işgücünün yoksul işsizler ile karşılanması ve bu kişilerin geçici süreyle geçimini sağlamasına yönelik desteklerdir.

b. İstihdam Eğitimi Proje Destekleri; Yoksul kadınlara, işsiz gençlere, kısa süreli kurslarla teknik ve sosyal beceri kazandırılarak nitelikli iş bulma konusunda destek sağlanmasıdır. Bu destekler 2008 yılından bu yana SYDV'nin yönlendirmesiyle İŞKUR iş birliğiyle yürütülmektedir.

c. Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam Hakkı; Özürlüler Kanunu'na göre, özürülerin yeteneklerine göre mesleğini seçme ve bu alanda eğitim alma hakkı kısıtlanamaz bir hak olup özürülerin yetenekleri doğrultusunda yapabilecekleri bir işte eğitilmesi, meslek kazandırılması, verimli kılınarak ekonomik ve sosyal refahının sağlanması amacıyla meslekî rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmasının sağlanması hedeflenmektedir.

Özürlü istihdam etme zorunluluğu kapsamında özürü kişilerin işçi olarak istihdamları Türkiye İş Kurumu tarafından yapılmakta olup 50 ve daha fazla işçi çalışan kamu sektörü işyerleri %4, özel sektör işyerleri %3 oranında özürü işçi çalıştırmakla yükümlülük söz konusu iken Devlet Personel Başkanlığı koordinasyonunda özürülerin devlet memuru olarak istihdamları konusunda kamu kurum ve kuruluşları için toplam dolu kadro sayısının %3'ü oranında yükümlülük söz konusudur (ASPB, ÖYHGM, s. 18).

d. Engelliler İçin Sosyal Güvenlikte Erken Emeklilik Hakkı; “506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'na tabi olan özürü işçilerin, 5434 sayılı Kanuna tabi olarak çalışan özürü memurların, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na bağlı olarak çalışan özürülerin; özür oranına çalışılan süreye ve ödenen primlere göre isteğe bağlı erken emeklilik hakkı ve bağımsız çalışan özürüler için isteğe bağlı erken emeklilik hakkı” bulunmaktadır. Bakıma muhtaç özürü çocuğu bulunan kadın sigortalıların 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na göre 1 Ekim 2008 tarihinden itibaren erken emeklilik hakkı doğmuştur (ASPB, ÖYHGM, s. 20).

e. İşe Yönlendirme Yardımı: SYDV tarafından 18-55 arasındaki çalışabilir durumdaki sosyal yardım faydalanıcısının iş görüşmesine gitmesi amacıyla (yol parası, tıraş ücreti vb. için) yılda en fazla üç kez verilen nakdi yardımdır.

f. İşe Başlama Yardımı: Sosyal yardım yararlanıcılarından İŞKUR'un yönlendirmesi sonucunda işe yerleşenlere SYDV aracılığıyla asgari ücretin 1/3'ü tutarında bir kez yapılan yardımdır.

2.5.2.2.4. Kayıt dışı İstihdamı Azaltıcı Uygulamalar

Yoksullukla mücadele kapsamında sosyal güvenliğin mücadele aracı olarak kullanılabilmesi için işgücüne katılım oranlarının artırılması ve kayıt dışılıkla gerekli mücadelenin verilmesi koşuldur. Bu sayede bağımlı nüfusun azalması söz konusu olacağı gibi yoksulluktan en çok etkilenen grup içerisinde bulunan kadınların da işgücüne katılımının artırılması söz konusu olacaktır (Şener, 2010, s. 20).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı kapsamında çalışan çocukların ailelerine yönelik sosyal içerme çalışmalarının yürütülmesi ve çocuk işçiliği ile mücadeleye ilişkin tedbirlerin uygulanması hedeflenmektedir (Gündüz O. , 2017, s. 22).

2.5.2.3. Gelir Artırıcı Projeler

Proje Destekleri; 2002 tarihinden itibaren çalışabilir, üretebilir durumdaki yoksulların ve işsizlerin toplum yaşamına “aktif” ve “üretken” olarak katılımını sağlayan proje destek programlarıdır. Bu proje destekleri ile çalışabilir durumda bulunan yoksul ve muhtaç bireylerin kendi işlerini kurarak geçimlerini sağlaması, sürdürülebilir gelire kavuşturularak doğrudan sosyal yardımların hedef kitlesi olmaktan çıkarılması, yoksulluk ve sosyal dışlanmaya maruz veya bu risk altında olan birey ve grupların ekonomik ve sosyal yaşama aktif katılımlarının artırılması ve yaşam kalitelerinin yükseltilerek toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin sağlanması hedeflenmektedir (AÇSHB_g).

- **Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (KASDEP) Destekleri;** SYDV aracılığıyla üyelerinden yoksulluk içinde bulunan Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine hayvancılık alanında destek sağlanmaktadır. Bu destekler yoluyla kırsal alanda

ekonomik ve sosyal yoksunluk içindekilerin gelir seviyelerinin yükseltilmesi, istihdamın artırılması, üretilen ürünlerin kendi yöresinde değerlendirilerek pazarlanması konularında maddi ve teknik destek sağlanarak üretime katılımın sağlanması ve üretimdeki sürekliliğin devamı hedeflenmiştir (AÇSHB_h).

- **Gelir Getirici Proje Destekleri;** sosyo ekonomik yoksunluk içindeki bireylerin topluma entegrasyonunun sağlanması ve ekonomide aktif olarak üretken hale gelebilmesinin sağlanması için sürdürülebilir gelire ulaşmaları amacıyla kentsel alanlarda iş kurma, kırsal alanda yöre koşullarına uyum ve sürdürülebilir faaliyetlere yönelik olarak ilk iki yıl ödemesiz sonraki altı yıl altı eşit taksitle 8 yıl faizsiz olarak sunulan desteklerdir.
- **Sosyal Hizmet Projeleri;** yoksulluk nedeniyle sosyal dışlanma ya da sosyal dışlanma riski altındaki bireylerin ekonomik ve sosyal yaşama aktif katılımının sağlanması amacıyla sosyal hizmet projeleri sunulmaktadır. Bu projeler kapsamında sokakta çalışan ya da yaşayan çocuklara, engellilere, yaşlılara, korunmasız kadın ve erkeklere, işsiz gençler ve yoksullara sağlanan sosyal hizmetlerin düşük maliyetle sağlanması amacıyla toplum merkezleri ve sosyal amaçlı merkezler kurularak, var olan merkezler çeşitlendirilmiştir.
- **Toplum Kalkınma Proje Destekleri;** entegre yaklaşım doğrultusunda birden fazla projenin birlikte uygulanması şeklinde gelir getirici çalışmaların, eğitim içerikli ve sosyal hizmet projelerinin birlikte uygulanabilmesi için sunulan desteklerdir.

2.5.2.4. Sosyal Ayni Yardımlar

Yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan önemli yöntemlerden biri sosyal yardımlardır. Bu kapsamda sosyal yardımlar ayni sosyal yardımlar ve nakdi sosyal yardımlar olarak iki yönden değerlendirilmektedir.

Sosyal yardımlar sosyal politikaların tamamlayıcı bir unsuru olmakla beraber, 1980'li yıllardan itibaren uygulanan neoliberal politikalar sonrasında işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanma konularına artan eğilimlerle beraber bu yardımlar sosyal politikanın en önemli ögesi durumuna gelmiştir (Günel, 2009, s. 15).

Yoksulluk sorununun 1994 yılı ekonomik krizi sonrası yaşanan 1999 yılı depremi ve 2001 ekonomik krizi sonrasında yoksulluk sorununun yaygınlaşarak süreklilik oluşturmuştur.

Kurumsal sosyal devlet korumasının zayıf yapısı nedeniyle bu dönemde artan sosyal yardımlar sosyal politikaların önemli bir aracı haline gelmiştir. Bu süreçte yoksullukla mücadelede sosyal yardımların yeterliliğini ve yoksulların sosyal yardım alma amacıyla kayıt dışına yönelimlerine ilişkin tutumları kaygı vermeye başlamıştır (Gül & Sallan Gül, 2008_a, s. 361-362).

Yoksullukla mücadele kapsamında kullanılan önemli araçlardan biri sosyal yardımlar olup, bu yardımların "yardım yönetimi anlayışı" içinde sunumu bir gerekliliktir. Benimsenen yardım modeli aşağıda sıralanan kalemlere göre değişecektir (Karataş K. , 2003a, s. 11).

- Yardımın ölçeği (kişi, aile, köy, mahalle, afet bölgesi, ülke vb.)
- Yardımın hedef kitlesi,
- Yoksulluğun nedenleri,
- Yaşanan sorun ve gereksinimler,
- Eldeki kaynaklar,

Sosyal yardım programlarının uygulanmasında belli bir asgari düzeyi benimseyen yaklaşımlarda yardımların sürekliliğini sağlamayacak şekilde ihtiyaç durumunun sık aralıklarla kontrolünün gerekliliği üzerinde durularak yardımların geçici ve nakdi yerine aynı olarak sunumu benimsenmektedir. Yardım miktarları en alt seviyede tutularak yardımlara olan talebin düşük tutulması, çalışma sonucu elde edilecek gelir yerine yardımı tercih etmeyi engelleyici bir politika olarak temel alınmaktadır (Zastrow, 2015, s. 184).

Sosyal yardımlar konusunda genellikle sosyal hizmet uzmanlarının benimsemiş olduğu kurumsal görüş yaklaşımında ise tüm yurttaşlara yeterli bir gelirin sağlanması, sosyal yardıma hak kazanma koşullarının objektif ölçütlere göre belirlenerek bunun bir hak olarak benimsenmesi, çalışmanın özendirilmesi konusunda sosyal, kültürel ve ekonomik avantajların öneminin vurgulanması, yardım alan bireylerin özsaygısının korunacağı ilkelerin dikkate alınması esastır (Zastrow, 2015, s. 184).

Zastrow sosyal yardım programlarında ayırt edici özelliklerini;

- Gelir testi ile sunulması,
- Yardımın miktarının her birey için ayrı ayrı belirlenmesi,

- Yardımların hayır olarak görülmesi,
- Yardımların kamu gelirlerinden sağlanması olarak listelenmiştir.

Sosyal yardımlar konusunda karşılaşılan sorunlar; sosyal yardımlardan yararlananların ulaştığı nüfusun yetersizliği, sosyal yardımların dağıtımındaki koordinasyon sorunları, yardımların amaç dışı kullanıma açık olması, sosyal yardım için nesnel bir yoksulluk ölçütünün bulunmaması, sosyal yardım alan kişilere ilişkin veri tabanının olmayışı, yardımların miktar olarak eksikliği, istihdama teşvik eden sosyal yardımların azlığı, sosyal hizmet temelli çalışmalara verilen desteğin yetersizliği, sosyal yardım sağlayan kurumlar arasındaki işbirliği eksikliği olarak sıralanmıştır (Güneş M. , 2012, s. 149).

Sosyal yardımların yoksullukla mücadelede sorunun çözümüne ilişkin ek politikalar olmaksızın tedbir amaçlı kullanımı yoksulluğun var olan halinin ağırlaşarak devam etmesine ve kıt kamu kaynaklarının verimsiz kullanımına neden olabilecektir (Güneş M. , 2012, s. 179).

Türkiye’de yoksul nüfustaki sürekli artışa karşın sosyal transferlerin ulaştığı nüfusun dar ve transfer edilen miktarların yetersizliği nedeniyle sosyal yardımların etkilerinin diğer ülkelere göre istenen sonucu vermeme durumu söz konusudur (Güneş M. , 2012, s. 161).

Türkiye’de yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan aynı yardım programları aşağıda sıralanmıştır.

2.5.2.4.1. Aile Yardımları

Aile Yardımları kapsamında AÇSHB tarafından yoksul hanelere gıda, yakacak ve barınma yardımları sağlanmaktadır.

- **Yakacak Yardımları;** 2003 yılından itibaren gereksinim sahibi ailelere kışlık yakacak gereksiniminin karşılanması amacıyla hane başına en az 500 kg olmak üzere dağıtılan kömür yardımudur.
- **Barınma Yardımları;** “Oturulamayacak derecede eski bakımsız ve sağlıksız evlerde yaşayan muhtaç vatandaşlara evlerinin bakım ve onarımı için aynı veya nakdi” olarak yapılan yardımları içermektedir. Bu yardım programı ile evlerinin bakımını yapamayacak durumda olan ve kötü koşullarda yaşamını idame ettiren

yoksulların sağlıklı bir yaşam ortamına kavuşturulması sağlanmaktadır (AÇSHB_1).

- **Yerel Yönetimler / Belediyeler Tarafından Sağlanan Yardımlar;** Yoksul kesime yönelik 5393 sayılı Belediye Kanunu (Md. 38/n) ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (md. 18/m) (büyükşehir) ile belediye başkanına “bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanma” yetkisi verilmiştir. 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (Md. 30/n) aynı yetkiyi valiye vermiştir. 5393 sayılı Belediye Kanunu (Md. 60/i), 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (24/j) ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu’nda (md. 43/h) belediyenin/büyükşehir belediyesinin/il özel idaresinin giderleri arasında “dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizlere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar” sayılmıştır (Öz & Yıldırım, 2009, s. 459).
- **Ücretsiz Kreş Yardımı:** Özel kreş ve gündüz bakımevleriyle özel çocuk kulüplerinde %3 oranında ücretsiz bakım yardımındır.

2.5.2.4.2. Eğitim Yardımları

Eğitim Yardımları kapsamında yoksul kesimlerin eğitim olanaklarına erişilebilirliğinin düşük olması nedeniyle eğitimde fırsat eşitliğinin ortadan kaldırıldığı ve yoksulluğun nesilden nesle aktarılması durumunun önüne geçilmesi amacıyla sağlanan yardımlardır. Etkili sosyal yardım politikasının oluşturulmasında ve yoksullukla mücadelenin başarılı olmasında eğitim etmeni dikkate alınarak farklı ölçütlerin temel alındığı eğitim yardımları sunulmaktadır.

- **Eğitim Materyalleri Yardımı;** SYDV aracılığıyla ilköğretim ve lisede okuyan fakir ve yardıma muhtaç ailelerin çocuklarının önlük, ayakkabı, çanta, kırtasiye gibi temel okul gereksinimleri karşılama amacıyla verilen yardımlardır.
- **Öğle Yemeği Yardımları;** “1997 yılında başlatılan 8 yıllık temel eğitimdeki taşınabilir eğitim uygulaması kapsamında okulların bulunduğu merkezlere taşınan yoksul öğrencilere öğle yemeği verilmesini” içeren yardımlardır. Bu yardımlar 2003–2004 öğretim yılından itibaren fon kaynaklarından sağlanmak üzere il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016, s. 50).
- **Ücretsiz Kitap Yardımı;** “2003–2004 eğitim-öğretim yılından itibaren kaynağı Fondan aktarılacak suretiyle Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ilköğretim

öğrencilerinin kitapları ücretsiz” olarak sağlanmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016, s. 55).

- **Öğrenci Taşıma, Barınma ve İaşe yardımı;** “taşınmalı sistem dışında kalan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin ulaşım barınma vb. ihtiyaçlarına yönelik SYDV tarafından verilen” desteklerden oluşmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016, s. 55).
- **Engelli Öğrencilerin Okul Taşınması;** "Özel Eğitime Gereksinim Duyan Öğrencilerin Okullara Erişiminin Sağlanması İçin Ücretsiz Taşınması Projesi” kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve SYGM iş birliği ile 2004–2005 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmaktadır.
- **Yurt Yapımı:** Yurt gereksinimi olan yerler için SYDTF kaynaklarıyla ortaöğrenim öğrencilerine yönelik yurt yapımına ilişkin desteklerdir.

2.5.2.4.3. Engelli Yardımları

- **Engelli İhtiyaç Yardımları;** sosyal güvenceden yoksun özürlü bireylerin topluma uyumunu kolaylaştırmak amacıyla engelli bireylerin araç ve gereç gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik sosyal yardımlardır.
- **Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimlerinin sağladığı hizmetler;** Özürlüler Kanununa göre, Büyükşehir belediyelerinde özürlü kişiler ile ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri vermek üzere özürlü hizmet birimlerinin oluşturulması ve bu birimlerin faaliyetlerini özürlülere hizmet amacıyla kurulmuş vakıf, dernek ve bunların üst kuruluşlarıyla iş birliği halinde sürdürmeleri söz konusudur.
- **Engelli bireylerin ücretsiz veya indirimli yolculuk hakkı;** 4736 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kapsamında engelliler için sağlık kurulu raporuyla %40 ve üzerinde engelli olduğunu belgeleyenlerin kendisi, ağır engellilerin ise kendileri ile birlikte birden fazla olmamak üzere beraber seyahat ettikleri refakatçilerin demiryolları ve denizyollarının şehir içi ve şehirlerarası hatlarından ücretsiz yararlanma hakkı bulunmaktadır.

2.5.2.4.4. Yaşlı Yardımları

- **Yaşlılara sağlanan yardım kapsamında 60 yaş ve üstü bireylerin ücretsiz veya indirimli yolculuk hakkı;** 65 yaş ve üzeri kişilerin demiryolları ve denizyollarının şehir içi hatlarında ve belediyelerin şehir içi toplu taşıma hizmetlerinden ücretsiz, demiryolları ve denizyollarının şehirlerarası hatlarından ise %50 indirimli olarak yararlanma hakları bulunmaktadır.

2.5.2.4.5. Özel Amaçlı Yardımlar

- **Aşevi (İmaret) ve Kuru Gıda Hizmetleri;** Aşevi diğer adı ile imaret, yoksullara yiyecek dağıtılmak üzere kurulmuş olan hayır evi olup Vakıflar Genel Müdürlüğüne işletilen İstanbul Eyüp'te hizmet veren bir aşevi günde 2.000 kişiye sıcak yemek vermektedir. Bu hizmete ilave olarak yurt genelinde 15 kalem gıda ürününden oluşan adrese teslim kuru gıda paketi dağıtımı yürütülmektedir (T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü).

Sosyal güvencesi bulunmayan veya geliri net asgari ücret miktarından fazla olmayanlar aşevinde düzenli sıcak yemek yardımından veya adrese teslim kuru gıda yardımından yararlanabilmektedirler.

1.7.1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun gereğince aylık alanlar da aşevi ve kuru gıda yardımından yararlanabilmektedirler.

- **Afet ve Acil Durum Yardımları;** doğal afet, yangın gibi nedenlerle mağdur olan bireylerin acil gereksinimlerini karşılamak amacıyla SYDV aracılığıyla sağlanan yardımlardır.
- **Evsizlere Konaklama Projesi:** Olumsuz hava koşullarında geçici barınma sorunu yaşayanların konaklama gereksinimlerini karşılamaya yönelik sağlanan destektir.

2.5.2.5. Sosyal Nakdi Yardımlar

2.5.2.5.1. Aile Yardımları

- **Gıda Yardımları;** gereksinim sahibi ailelere gıda ve giyim gibi temel gereksinimlerinin karşılanması amacıyla Ramazan ayı ve Kurban Bayramı öncesinde yılda iki kez SYDV tarafından aktarılan yardımlardır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015, s. 119).
- **Barınma Yardımları;** “Oturulamayacak derecede eski bakımsız ve sağlıksız evlerde yaşayan gereksinim sahibi vatandaşlara evlerinin bakım ve onarımı için ayni ve nakdi olarak yapılan” yardımları içermektedir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015, s. 119).
- **Sosyal Konut Projesi;** yoksul kişilerin barınma gereksinimini karşılamaya yönelik konut yapımını içeren, geri ödemeli projedir. Projede 3294 sayılı Kanun kapsamında fakir ve muhtaç olduklarına karar verilen kişiler arasından noter huzurunda kura çekilerek hak sahipleri belirlenmektedir. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve AÇSHB SYGM iş birliğinde SYDTF kaynaklarıyla uygulanan Sosyal Konut Projesi kapsamında özürü kişileri için sosyal konut yapımı planlanan il ve ilçede yapılacak toplam konut sayısının %10'una kadar kontenjan ayrılması söz konusudur (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015, s. 119-120).

Periyodik yardımlar şeklinde yoksullukla mücadeleye yönelik nakdi yardımlar aşağıdaki listelenmiştir.

- **Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı;** Boğaziçi Üniversitesi ile iş birliği içerisinde yürütülen “Eşi Vefat Etmiş Kadınlar için Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi” kapsamında kadınların yoksulluktan daha çok etkilendiği gerçeğinden hareketle kanıta dayalı sosyal politika anlayışı çerçevesinde, 2012 yılı şubat ayından bu yana SYDV tarafından başvuru alımı başlamıştır (AÇSHB_1). Düzenli nakdi yardım programının hedef kitlesi 3294 sayılı kanun kapsamında olan eşi vefat etmiş kadınlar olarak belirlenmiş olup, aylık olarak düzenli nakdi yardım sağlanmaktadır.
- **Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı;** zorunlu askerlik hizmetinin yürüten er ve erbaş ailelerine yönelik olarak "muhtaçlık kararı" koşuluyla askere giden kişi evliyse eşine (eşinin sosyal güvencesi yoksa) bekarsa öncelikle annesine verilen düzenli nakdi yardım programıdır. Bu yardım programı

süresince 2022 sayılı kanuna göre yaşlılık-engelli maaşı alan ve eşi/oğlu askerde olan kişiler programdan yararlanmakta olup, Şartlı Nakit Transferinin de devamı söz konusudur.

- **Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı:** Babası askerlik vazifesini yerine getiren ve 18 yaşını doldurmamış çocuklara sağlanan düzenli nakdi yardım programıdır.
- **Öksüz ve Yetim Yardımı:** Annesi veya babası vefat etmiş çocuklar için yürütülen düzenli nakdi sosyal yardım programıdır.
- **Doğum Yardımı:** 633 sayılı KHK kapsamında 15/05/2015 tarihinden itibaren canlı doğan çocuklar için sağlanan nakdi yardımdır.
- **Çoklu Doğum Yardımı:** Muhtaç hanelerdeki çoklu doğum için dünyaya gelen çocuklara 0-24 ay arası beslenme ve öz bakım gereksinimleri için geliştirilmiş olan ve SYDT Fonu ile finanse edilen nakdi yardım programıdır.
- **Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) Hizmeti:** Yoksulluk içindeki temel gereksinimlerini karşılayamayan ailelerin kendilerine yeterli hale gelinceye kadar çocuklarının aile içinde kalmalarını sağlamak üzere geçici olarak verilen ekonomik desteklerdir.
- **Vakıflar Genel Müdürlüğünce Sağlanan Muhtaç Aylığı Ödemesi;** Sosyal güvencesi olmaması, herhangi bir gelir ya da aylığı bulunmaması ve aylık ortalama gelirinin muhtaç aylığı miktarını geçmemesi koşullarının sağlanması koşuluyla annesi ya da babası olmayan muhtaç çocuklar ile %40 ve üzeri engelli olan muhtaçlara 27.09.2008 tarihli ve 27010 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan " Vakıflar Yönetmeliği" hükümleri gereğince sağlanan nakdi muhtaç aylığı desteği bağlanmaktadır.

2.5.2.5.2. Eğitim Yardımları

Eğitim Yardımları kapsamında yoksul kesime yönelik şartlı eğitim yardımları ve eğitim desteği anlamında yüksek öğrenim bursları sağlanmaktadır.

- **Şartlı Eğitim Yardımları;** nüfusun en yoksul %6'lık kesiminde yer alan ve maddi olanaksızlıklar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelere, çocuklarının okula devam etmeleri koşuluyla sağlanan yardımlardır. "Şartlı Eğitim Yardımı" doğrudan anneler adına açılan hesaplara yapılmakta olup kız çocuklarına yapılan yardım miktarı erkek çocuklarına yapılan yardım miktarından daha yüksektir.

- **Yüksek Öğrenim Bursları;** 1989 yılından itibaren, ailesi dar gelirli yüksek öğrenim öğrencilerine başarılı olmaları koşuluyla, her yıl 9 ay süresince verilen karşılıksız burslar 2003–2004 öğretim yılından itibaren Kredi ve Yurtlar Kurumu'na devredilmiştir.
- **Vakıflar Genel Müdürlüğüne Sağlanan Eğitim Yardımları** ile Ortaöğrenim Burs Hizmeti kapsamında Vakıflar Genel Müdürlüğüne 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu ve Vakıflar Yönetmeliğinin ilgili hükümleri gereği Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ilkokul, ortaokul ve liselerde öğrenim gören öğrencilere burs verilmektedir.
- **MEB Bursu;** Millî Eğitim Vakfı “Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilkokul, ortaokul ve lise ile ön lisans, lisans ve lisansüstü öğrenim gören başarılı ve maddi desteğe gereksinimi olan öğrencilerden burs veya öğrenim yardımı almak isteyenlere burs veya öğrenim yardımı” sağlamaktadır (Milli Eğitim Vakfı).

2.5.2.5.3. Engelli Yardımları

- **Engelli Aylığı;** Kamuoyunda "engelli aylığı" olarak bilinen 2022 sayılı “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanununun” ilgili maddelerince bağlanan aylıktır. Hanede kişi başına düşen ortalama aylık gelirin, asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden az olan ve engeli bulunanlara yönelik sağlanan nakdi yardımdır.
- **Engelli Yakını Yardımı;** Kanunen bakmakla yükümlü olunan 18 yaşını tamamlamamış %40 ve üzeri oranda engelli yakını olanlara bakımının fiilen gerçekleşmesi ve asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden az olanlara sağlanan nakdi destektir.
- **Evde Bakım Yardımı:** Hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı, asgarî ücretin aylık net tutarının 2/3'ünden daha az olan bakıma gereksinimi olan engellilere, engellinin bakımına destek amacıyla verilen sosyal yardımdır (AÇSHB_j).
- **Silikozis Hastalarına Sağlanan Yardımlar:** Mayıs 2011 tarihine kadar üç aylık sürede başvuru yapmış olan kişilere yönelik sürdürülen nakdi yardımlardır.

2.5.2.5.4. Yaşlı Yardımları

- **65 Yaş Aylığı;** Kamuoyunda "65 aylığı" olarak bilinen bu hukuki düzenleme 2022 sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanununun" ilgili maddelerince bağlanan aylıktır. Bu düzenleme hukuki anlamda ilk yasal sosyal yardım düzenlemesi niteliğinde olup Kanunda yer alan kimsesiz ibaresi hak temelini vurgulamaktadır. Kanun doğrultusunda; 65 yaşını doldurmuş olan muhtaç durumdaki bireylerin kendisi ve eşi dikkate alınmak suretiyle kişi başına düşen ortalama aylık geliri, asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden az olanlara sağlanan aylık nakdi düzenli yardımdır.

2.5.2.5.5. Sağlık Yardımları

Yoksul kesime yönelik sağlık yardımları, tedavi destekleri ve şartlı sağlık yardımları sağlanmaktadır.

- **Şartlı Sağlık Yardımları;** nüfusun en yoksul kesimindeki ailelere 0-6 yaş arası çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrollerine götürmeleri koşulu ile doğrudan annelere sağlanan düzenli nakit para yardımudur. Şartlı sağlık yardımları kapsamında gebe kadınların doğumlarını hastanede gerçekleştirmeleri ve düzenli doktor kontrolüne gitmeleri koşuluyla doğumun hastanede yapılması halinde bir kez doğum öncesi yardım, düzenli muayeneler esnasında aylık yardım, doğumu takiben iki kez gebelik yardımı yapılmaktadır.
- **Genel Sağlık Sigortası Prim Ödemeleri;** sağlık alanında Yeşil Kart Uygulaması sosyal aynı yardım niteliğinde olup, 2012 yılı itibariyle GSS kapsamına dahil edilmiştir. Bu çerçevede sosyal güvencesi olmayan ve gelir ölçütü koşulunu sağlayan bireylerin sağlık sigortası primleri AÇSHB tarafından Sosyal Güvenlik Kurumuna ödenmektedir. 2012 yılında zorunlu GSS uygulamasına geçilmesi ile birlikte "Yeşil Kart" uygulaması sona ermiştir. Bu tarihten itibaren yoksul bireylerin (gelir testi sonucunda ailedeki kişi başı geliri brüt asgari ücretin 1/3'ünden az olanların) GSS primi AÇSHB tarafından karşılanmaktadır. Söz konusu GSS Prim Desteği fiilen Yeşil Kart uygulaması yerine geçmiş bulunmaktadır.

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 2008 Ekim ayında yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede, 18 yaşın altındaki herkes GSS kapsamına alınmaktadır. Bu uygulama bir yıldan uzun süredir Türkiye’de ikamet eden ve kendi ülkelerinde sosyal sigortası olmayan yabancı uyrukluları da kapsamaktadır. Sağlık primlerini ödeyemeyecek kişiler de devlet tarafından sigorta edilmektedir. İstihdamlarını teşvik edebilmek için, özürhünerin sosyal güvenlik primlerinin devlet tarafından karşılanması hususu, İstihdam Paketi’nde yer almaktadır. (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 63).

- **Genel Sağlık Sigortası Katılım Payı Ödemesi:** 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununu kapsamında katılım payı, sağlık hizmetlerinden yararlanabilmek için eski adıyla yeşil kartlılar ve 2022 sayılı Kanun kapsamında olanların ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilerin hastane, ilaç, reçete, optik vb. katılım payı ödemelerinin bu kapsamdaki kişilerin talepleri halinde, 3294 sayılı SYDT Kanunu hükümlerine göre SYDTV tarafından yapılan geri ödeme şeklindeki uygulamadır.
- **Kronik Hastalara Elektrik Desteği:** Kronik hastaların konutlarının elektrik faturalarına destek amacıyla kullanılan cihazın elektrik tüketimi için sağlanan” Elektrik Tüketim Desteği”, “Kesintisiz Güç Kaynağı Desteği” ve “Birikmiş Elektrik Borcu Desteği” şeklinde sağlanan yardımdır.
- **Tüberküloz ve SSPE Hastalarına Yönelik Yardım;** Tüberküloz ve SSPE hastalığı olan bireylerin psiko-sosyal ve mali kayıp yaşamaları nedeniyle öz bakım gereksinimleri ve fiziki ortamlarının iyileştirilmesi için geliştirilen, SYDTF ile finanse edilen bir yardım programıdır.

2.5.2.5.6. Özel Amaçlı Yardımlar

- **Şehit yakını ve gazilere yönelik yardımlar;** şehit yakınları ve gazilerin acil ve temel gereksinimlerinin karşılanması amacıyla SYDV aracılığıyla verilen desteklerdir.
- **Terör zararı yardımı;** terör olaylarından etkilenen, evlerini terk etmek zorunda kalan ve temel gereksinimlerini karşılamakta güçlük çeken kişilere acil gereksinimlerinin karşılanması amacıyla SYDV aracılığıyla verilen desteklerdir.
- **Yabancılara yönelik sosyal uyum yardımı;** “Sosyal Uyum Yardımı, AB tarafından finanse edilen ve BM Dünya Gıda Programı (WFP), Türk Kızılay’ı ve AÇSHB

arasında oluşturulan ortaklıkla uygulanan bir yardım programıdır.” (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016, s. 60). Söz konusu yardım programı AB tarafından fonlanan en yüksek bütçeli insani yardım operasyonudur. Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programından geçici barınma merkezleri dışında ikamet eden ve muhtaçlık, hanede sosyal güvence olmaması ve demografik ölçütlerden en az birine uyması koşullarını sağlayan 99 ile başlayan kimlik numarasına sahip Suriyeliler ve diğer tüm yabancılar faydalanabilmektedir.

- ***Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı***; “Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı, AB tarafından finanse edilen ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, Türk Kızılay’ı, MEB ve AÇSHB arasında oluşturulan ortaklıkla uygulanan bir yardım programıdır.” (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016, s. 60). Çocuklarını okula düzenli göndermeleri şartıyla Türk ailelere sağlanan Şartlı Eğitim Yardımı Programı Suriyeli ve diğer yabancılara yaygınlaştırılarak 2017 yılı mayıs ayı itibarıyla Suriyeli ve diğer mülteci çocuklar da programa kapsamına alınmıştır.

Türkiye’de yoksullukla mücadele kapsamında yürütülen sosyal yardım ve sosyal hizmetler uygulayıcı kurumlar ayırımında Çizelge 7’de sunulmuştur. Çizelge 8’de mücadele yaklaşımı ayırımına göre Türkiye’deki sosyal yardım ve sosyal hizmetler yer almıştır.

Çizelge 7: Sağlayıcı Kurum Ayırımında Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Politikalar Kapsamındaki Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler

Sosyal Yardım Sağlayan Kurum ve Kuruluşlar								
AÇSHB	Sağlık Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanlığı	Maliye Bakanlığı	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	Gençlik ve Spor Bakanlığı	Vakıflar Genel Müdürlüğü	Yerel Yönetimler / Belediyeler	TOKİ
SYGM Aile Yardımları Eğitim Yardımları Engelli Yardımları Yaşlı Yardımları Sağlık Yardımları Özel Amaçlı Yardımlar	Zorunlu Genel Sağlık Sigortası Sistemi	Parasız Yatılılık, Burs ve Sosyal Yardımlar	Özürllülere Ait İndirimli Bina (Sıfır) Vergisi Oranı (Emlak Vergisi Muafiyeti)	Doğrudan gelir desteği	Yüksek Öğrenim Bursları	Muhtaç Aylığı	Yoksullar sosyal yardım ve sosyal hizmet sağlanması	Konut inşası için arsa temini
Çocuk Hizmetleri Genel Md. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti Gönüllü Hizmetler		Öğle Yemeği Yardımları	Özürllü Ücretlilerin Gelir Vergisi Matrahında Sakatlık İndirimi	Fark ödemeleri		Aşevi (İmarat) ve Kuru Gıda Hizmetleri	Arsa tahsisi sunulması	Kredilere uygulanan sübvansiyonlar
Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Md. 2022 Sayılı Kanun		Ücretsiz Kitap Yardımı	Engellilerin Kullanımına Mahsus Araç Gereçlerin Tesliminde İstisna	Telafi edici ödemeler		Eğitim Yardımları	Yaşlı, kadın, çocuk, engelli, yoksul ve düşkünler için	Gayrimenkulü bulunmayan belli gelir düzeyi altındaki,

<p>Kapsamındaki Yardımlar (65 Yaş Aylığı; Engelli Aylığı) Özel Eğitim Hizmetlerinden Yararlanma Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam Hakkı Özürllüler İçin Sosyal Güvenlikte Erken Emeklilik Hakkı Sağlık ve Koruyucu Hizmetler 60 yaş ve üstü bireylerin ücretsiz veya indirimli yolculuk hakkı</p>							<p>gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar</p>	<p>SGK'ya olmayanlar, 2022 Sayılı Kanun Kapsamında maaş alanlar ve 3294 Sayılı Kanun kapsamında SYDTF'den yararlananlar için konut inşasında Toplu Konut İdaresince faizsiz kredi sağlanması</p>
<p>Çocuk işçiliği ile mücadele</p>		<p>Yüksek Öğrenim Bursları</p>	<p>Özürllülere Sağlanan Vergi İndirimleri</p>	<p>Hayvancılık destekleri</p>			<p>Mesleki ve beceri kazandırma kursları</p>	<p>Alt-yoksul grubu ile dar-orta gelir grubu için sosyal konut inşası</p>
<p>Belirli süreler için İşsizlik ödeneği sağlanması</p>		<p>Özel eğitime muhtaç çocuklar için okul ve sınıf açılması</p>	<p>Malul ve Engellilere Ait Taşıtlarda MTV Vergisi İstisnası Uygulaması</p>	<p>Tarım sigortası ödemeleri</p>				

Aktif istihdam programları kapsamında istihdam artırıcı tedbirlerin alınması		Okul aile birliklerinin maddi olanaklardan yoksun öğrenciler için ayni ve nakdi bağış kabulü	Safi kazanç belirlenmesinde fakirlere yardım dernek ve kurumlarına yapılan giderler için gider indirimi sağlanması	Kırsal Kalkınma destekleri				
Kısa çalışma ödeneği ödenmesi			Yardımlarda gelir vergisi muafiyeti					
Esnaf Ahilik Sandığı ödeneği			Asgari geçim indirimi					
İşbaşı eğitimi sonrasında 3 ay içinde istihdamı sağlananlardan sektöre göre sigorta primlerinin İşsizlik Fonunca karşılanması			Brüt 200 m2'yi geçmeyen tek meskeni olan gazi, engelli, şehit dul ve yetimler için emlak vergisi muafiyeti					
Sigortalı kişinin başka birinin sürekli bakımına muhtaç olması durumunda aylık bağlama oranının arttırılması								

Sosyal yardım ve hizmet sağlayan kurumların verileri birleştirilerek hazırlanmıştır.

Çizelge 8: Mücadele Yaklaşımı Ayrımında Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Politikalara İlişkin Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler

	Politikalar		Sosyal Yardımlar ve Hizmetler	
Dolaylı Mücadele Yaklaşımı	1. Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı			
	2. Vergi Politikaları (Dolaylı Mücadele Kapsamında)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Artan Oranlı Vergi Uygulaması ✓ Gelir Vergilerinin Ücret Lehine Düzenlenmesi ✓ Servet Vergilerinin Arttırılması ✓ Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması ✓ Dolaysız Vergilerin Arttırılması 		
Doğrudan Mücadele Yaklaşımı	1. Vergi Politikaları (Dolaysız Mücadele Kapsamında)	Vergi İstisnaları, Vergi Muafiyetleri, Vergi İndirimleri	1. Gönüllü Hizmetlere İlişkin Vergi İndirimleri 2. Özürlülere Sağlanan Vergi İndirimleri Ve Muafiyetleri <ul style="list-style-type: none"> ✓ İndirimli Bina Vergisi ✓ Engelli Ücret Tespitinde Sakatlık İndirimi ✓ Engellilerin Kullanımına Mahsus Araç Gereçlerin Temininde İstisnalar (Gümrük Vergisi İstisnası, KDV İstisnası) ✓ Engellilere Ait Taşıtlarda Vergi İstisnası Uygulaması (ÖTV, MTV İstisnası) 	
	2. İstihdam Politikaları	1. Doğrudan İş Yaratma Politikaları		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kamu İstihdam Hizmetleri ✓ Meslek Eğitimi ✓ Gençliğe Yönelik Önlem Politikaları ✓ İstihdam Teşvik Politikaları ✓ Engellilere Yönelik Tedbirler
		2. Yoksul Kesimlere Mesleki Bilgi ve Beceri Kazandırma		1. Özel Eğitim Hizmetlerinden Yararlanma 2. Mesleki Eğitim Hizmetlerinden Yararlanma <ul style="list-style-type: none"> ✓ Türkiye İş Kurumu ✓ Yerel Yönetimler / Belediyeler
		3. İstihdam Teşvikleri ve İstihdam Yardımları		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Geçici İstihdam Proje Destekleri ✓ İstihdam Eğitimi Proje Destekleri ✓ Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam Hakkı ✓ Engelliler İçin Sosyal Güvenlikte Erken Emeklilik Hakkı ✓ İşe Yönlendirme Yardımı ✓ İşe Başlama Yardımı
		4. Kayıt Dışı İstihdamı Azaltıcı Uygulamalar		

3. Gelir Artırıcı Projeler	1. KASDEP 2. Gelir Getirici Proje Destekleri 3. Sosyal Hizmet Projeleri 4. Toplum Kalkınma Proje Destekleri	
4. Sosyal Ayni Yardımlar	1. Aile Yardımları	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yakacak Yardımları ✓ Barınma Yardımları ✓ Aşevi (İmaret) ve Kuru Gıda Hizmetleri ✓ Yerel Yönetimler / Belediyeler Tarafından Sağlanan Ayni Yardımlar ✓ Ücretsiz Kreş Yardımı
	2. Eğitim Yardımları	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Eğitim Materyalleri Yardımı ✓ Öğle Yemeği Yardımları ✓ Ücretsiz Kitap Yardımı ✓ Öğrenci Taşıma, Barınma Ve İaşe Yardımı ✓ Engelli Öğrencilerin Okul Taşınması ✓ Yurt Yapımı
	3. Engelli Yardımları	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Engelli İhtiyaç Yardımları ✓ Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimlerinin Sağladığı Hizmetler ✓ Engelli bireylerin ücretsiz veya indirimli yolculuk hakkı
	4. Yaşlı Yardımları	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yaşlılara Sağlanan Yardım Kapsamında 60 Yaş ve Üstü Bireylerin Ücretsiz veya İndirimli Yolculuk Hakkı
	5. Özel Amaçlı Yardımlar	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aşevleri ✓ Afet ve Acil Durum Yardımları
5. Sosyal Nakdi Yardımlar	1. Aile Yardımları	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Gıda Yardımları ✓ Barınma Yardımları ✓ Sosyal Konut Projesi ✓ Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı ✓ Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı ✓ Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı ✓ Öksüz ve Yetim Yardımı ✓ Doğum Yardımı ✓ Çoklu Doğum Yardımı ✓ Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti
	2.Eğitim Yardımları	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şartlı Eğitim Yardımları ✓ Yabancılarla Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı ✓ Yüksek Öğrenim Bursları ✓ Vakıflar Genel Müdürlüğüne Sağlanan Eğitim Yardımları ✓ MEB bursu
	3.Engelli Yardımları	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Engelli Aylığı ✓ Engelli Yakını Yardımı ✓ Silikozis Hastalarına Sağlanan Yardımlar ✓ Vakıflar Genel Müdürlüğüne Sağlanan Muhtaç Aylığı Ödemesi

		4.Yaşlı Yardımları	✓ 65 Yaş Aylığı
		5.Sağlık Yardımları	✓ Şartlı Sağlık Yardımları ✓ Genel Sağlık Sigortası Prim Ödemeleri ✓ Genel Sağlık Sigortası Katılım Payı Ödemesi ✓ Kronik Hastalara Elektrik Desteği Tüberküloz ve SSPE Hastaların Yönelik Yardım
		6. Özel Amaçlı Yardımlar	✓ Şehit Yakını ve Gazilere yönelik Yardımlar ✓ Terör Zararı Yardımı ✓ Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı

3. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

Türkiye son yayınlanan Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksinde 62. sırada (UNDP, 2018) yer alırken ekonomik büyüklük açısından 19. sırada (World Bank) bulunması yoksulluğun yalnızca gelir ve tüketim artışıyla sağlanamayacağı aynı zamanda sosyal politikaların yoksullukla mücadele alanında önemli işlevleri olduğunu ifade etmektedir (Güneş M. , 2012, s. 178).

Ülkemizde uygulanan politikaların önemli belirleyici ve etkileyici unsurları ülkedeki politik kültürün etkisi ve işgücünün yapısıdır. Ülkemiz açısından bakıldığında Türkiye refah modeli Güney Avrupa Refah Rejimi içerisinde yer almakta olup, bu kapsamda sosyal yardımlaşma ve dayanışma yapısında ailenin ve geleneksel ilişkilerin önemi öncelenmektedir (Atatanır, 2016, s. 69-70).

Türkiye sosyal devlet modelleri literatüründe sosyal, ekonomik ve kültürel birçok benzerliği bulunan Yunanistan, İspanya, Portekiz'in de yer aldığı "Güney Avrupa Sosyal Devlet Modelinde" istihdam yapısı, formel sosyal yapısı, politika kurumları ve enformel sosyal dayanışma yaklaşımlarındaki benzerlikler dikkate değerdir (Günel, 2009, s. 8).

Ülkemizin de yer aldığı kabul edilen "Güney Avrupa Refah Devleti Modelinin" karakteristik özelliği piyasa-devlet-aile üçlü kurumu çerçevesinde aile ve akraba ilişkilerinin son derece etkin olduğudur. Bu modelde ailenin ana taşıyıcı unsur olması toplumdaki işsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma gibi tüm sosyal sorunlarda devletin sosyal politika alanlarında yükünü hafifletici rol oynamaktadır. Modelin diğer özellikleri ise sosyal koruma ağının çok parçalı ve yetersizliği, sosyal yardım ve hizmetlerde aile, hayır kurumları ve dini kuruluşların hayırseverlik anlayışıyla bu görevi üstlenmeleri, sosyal yardım miktarlarının yetersizliği, sosyal koruma ağında boşlukların bulunması ve dağınık bir yapının hakim olmasıdır (Günel, 2009, s. 49-50).

Türkiye'nin sosyal politikasında çalışan kesimin sigorta kapsamında yer aldığı primli ödemelerle yüksek koruma söz konusu iken, sosyal yardım ve hizmetlerde ise dağınık çok parçalı, aile merkezli ve sosyal güvenliğe göre sistematize edilmeyen bir yapı söz konusudur (Günel, 2009, s. 98-99).

Türkiye'deki yoksulluğun nedenlerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bazı çalışmalarda eğitim, aile büyüklüğü, gelir ve çalışma durumu ögeleri öne çıkmaktayken diğer çalışmalarda krizler, göç, bölgeler arası dengesizlikler, genç nüfus oranlarının yüksekliği, işgücü piyasalarının koşulları, gelir ve servet dağılımındaki eşitsizlikler, yüksek işsizlik oranları, düşük ücretler, ailede bağımlı kişilerin varlığı gibi nedenler sıralanmakla beraber eğitimsizlik yoksulluğun nedenleri arasında temel etken olarak değerlendirilmektedir (Gül & Sallan Gül, 2008_b, s. 81-82).

3.1. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

Türkiye'de yoksulluk ile ilgili çalışmaların en temel veri kaynağı TÜİK tarafından yürütülen hane halklarının gelir, harcama ve sosyal durumlarıyla ilgili bilgilerin derlendiği, hane halkı gelir ve tüketim harcamaları araştırmalarıdır.

3.1.1. Türkiye'de Harcamaya Dayalı Yoksulluk

1987 ve 1994 yıllarına ilişkin Hane halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketlerinin sonuçlarına dayanılarak Dünya Bankası tarafından TÜİK ve Dünya Bankası uzmanlarınca 1999 yılında “Türkiye: Ekonomik Reformlar, Yaşam Standartları ve Sosyal Refah Araştırması” yayımlanmıştır.

2001 tarihinden itibaren yürütülen Sosyal Riskin Azaltılması Projesi kapsamında, Hane halkı Bütçe Anketi sonuçlarına dayalı yoksulluk çözümlerinin yapılarak, 2002 yılında uygulanan Hane halkı Bütçe Anketi'nden elde edilen veriler temel alınarak Türkiye'de yoksulluğun profili, nedenleri ve sonuçlarına ilişkin ayrıntılı rapor hazırlanmıştır.

TÜİK ve Dünya Bankasının ortaklaşa çalışmaları sonrasında belirlenen yoksulluk metodolojisine göre 2002-2009 yılları arasında Hane halkı Bütçe Anketlerinden elde edilen verilere dayalı olarak yoksulluk göstergeleri hesaplanmaktadır.

TÜİK, Hane halkı Bütçe Anketi sonuçlarının gıda harcamasına göre sıralı 3. ve 4. %10'luk hane halkı dilimlerinden oluşturduğu 80 madde ile bir kişinin günlük asgari 2 100 kalori almasını sağlayacak şekilde gıda yoksulluğunu belirlemektedir.

Her yıl düzenli olarak yapılan bu çalışma sonucunda tüketim harcamasına dayalı 1\$, 2.15 \$ ve 4.3 \$ olarak tanımlanan yoksulluk sınırları ayırımında yoksul birey oranları ve yoksulların eğitim durumu, hane halkı yapısı ve eğitim durumu gibi temel özelliklerine ilişkin bilgiler verilmektedir.

TÜİK yoksulluk çalışmalarında Hane halkı Bütçe Anketi verilerine dayanarak “eşdeğer kişi başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si görelî yoksulluk sınırı” olarak tanımlamaktadır.

3.1.1.1. Harcamaya Dayalı Birey Yoksulluğu

Mutlak yoksulluk göstergelerinin, ülkemizin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koyacak ve uluslararası kıyaslamalara olanak verecek şekilde revize edilmesi amacıyla 2002 yılından itibaren uluslararası karşılaştırmalarda önem taşıyan satın alma gücü paritesine göre kişi başı dolar cinsinden yoksulluk oranları açıklanmaktadır. Buna göre satın alma gücü paritesine göre kişi başı 1 dolar, 2,15 dolar ve 4,3 dolar sınırlarına göre tahmin edilen yoksulluk oranları verilmektedir. Çizelge 9'da Türkiye, kent ve kırsal ayırımında yoksulluk sınırı yöntemlerine göre birey yoksulluk oranları verilmiştir.

Çizelge 9: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Birey Yoksulluk Oranları (%), Türkiye, Kent, Kır, 2002-2015

Yıl	TÜRKİYE						KENT						KIR					
	Gıda yoksulluğu (açlık)	Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	Kişi başı günlük 1 \$'ın altı	Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	Harcama esaslı görelî yoksulluk (1)	Gıda yoksulluğu (açlık)	Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	Kişi başı günlük 1 \$'ın altı	Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	Harcama esaslı görelî yoksulluk (1)	Gıda yoksulluğu (açlık)	Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	Kişi başı günlük 1 \$'ın altı	Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	Harcama esaslı görelî yoksulluk (1)
2002	1,35	26,96	0,20	3,04	30,30	14,74	0,92	21,95	0,03	2,37	24,62	11,33	2,01	34,48	0,46	4,06	38,82	19,86
2003	1,29	28,12	0,01	2,39	23,75	15,51	0,74	22,30	0,01	1,54	18,31	11,26	2,15	37,13	0,01	3,71	32,18	22,08
2004	1,29	25,60	0,02	2,49	20,89	14,18	0,62	16,57	0,01	1,23	13,51	8,34	2,36	39,97	0,02	4,51	32,62	23,48
2005	0,87	20,50	0,01	1,55	16,36	16,16	0,64	12,83	.	0,97	10,05	9,89	1,24	32,95	0,04	2,49	26,59	26,35
2006	0,74	17,81	.	1,41	13,33	14,50	0,04	9,31	.	0,24	6,13	6,97	1,91	31,98	.	3,36	25,35	27,06
2007	0,48	17,79	.	0,52	8,41	14,70	0,07	10,36	.	0,09	4,40	8,38	1,41	34,80	.	1,49	17,59	29,16
2008	0,54	17,11	.	0,47	6,83	15,06	0,25	9,38	.	0,19	3,07	8,01	1,18	34,62	.	1,11	15,33	31,00
2009	0,48	18,08	.	0,22	4,35	15,12	0,06	8,86	.	0,04	0,96	6,59	1,42	38,69	.	0,63	11,92	34,20
2010	.	.	.	0,21	3,66	0,04	0,97	0,57	9,61	.
2011	.	.	.	0,14	2,79	0,02	0,94	0,42	6,83	.
2012	.	.	.	0,06	2,27	0,02	0,60	0,14	5,88	.
2013	.	.	.	0,06	2,06	0,02	0,64	0,13	5,13	.
2014	.	.	.	0,03	1,62
2015	.	.	.	0,06	1,58

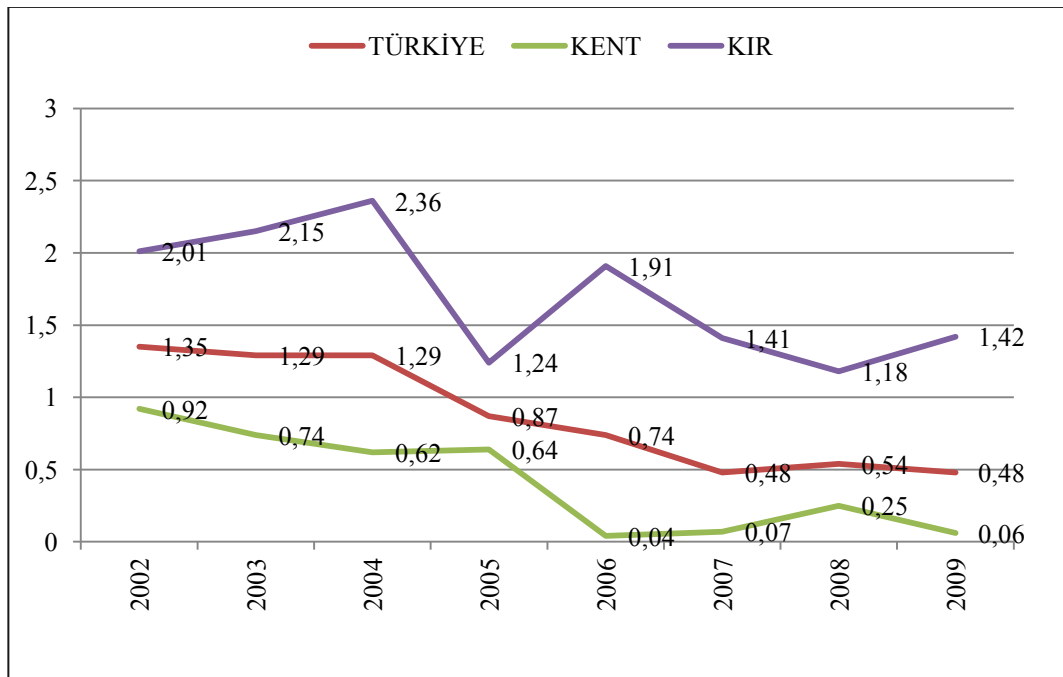
Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2015

(1) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

Çizelgeden görüldüğü gibi gıda yoksulluğu yani açlık Türkiye’de artık sorun olma düzeyinden çıkmıştır. Gıda yoksulluğu kentler için 2002 yılında %0,92’den 2009 yılında %0,06’ya gerilerken kırdaki gıda yoksulluğu 2002 yılında %2,01’den 2009 yılında %1,42’ye gerilemiştir. Kent ve kır toplamının temel alındığı Türkiye gıda yoksulluğu oranı 2002’de %1,35 iken 2009’da %0,48’e gerilemiştir.

Şekil 1’de Türkiye, kent ve kır ayrımında gıda yoksulluk oranları verilmiştir. Şekilden de görüldüğü gibi Türkiye ve kent için gıda yoksulluk oranlarında 2002-2009 yılları için düşüş eğilimi net olarak görünürken kır gıda yoksulluğunda yıllar itibariyle dalgalanmalar yaşanmaktadır.

Şekil 1: Gıda Yoksulluğu (Açlık) Oranları (%), Türkiye, Kent, Kır, 2002-2009



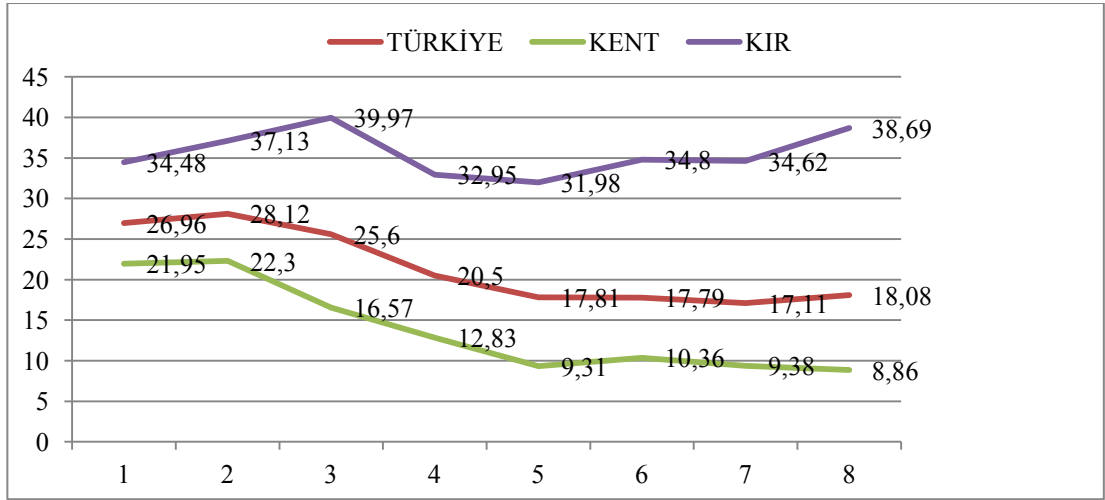
Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

2002-2009 döneminde gıda ve gıda dışı yoksulluk verilerinde kır ve kent için farklı eğilimler görünmektedir. Gıda ve gıda dışı yoksullukta kent için yoksulluk oranı 2002’de %21,95’den 2009’da %8,86’ya gerilemiştir. Kırdaki 2002’de %34,48 olan gıda+gıda dışı yoksulluk oranı 2009’da %38,69 oranına yükselmiştir. Kent ve kır toplamının temel alındığı Türkiye gıda+gıda dışı yoksulluk oranı 2002’de %26,96

iken 2009'da %18,08'e gerilemiştir. Kırdaki gıda ve gıda dışı yoksulluk değerinin kentlere göre 3 kattan daha fazla oranda olması planlanacak olan yoksullukla mücadele politikaları açısından önemli bir gösterge niteliğindedir.

Şekil 2'de Türkiye, kent ve kır ayrımında gıda+gıda dışı yoksulluk oranları verilmiştir.

Şekil 2: Gıda+Gıda Dışı Yoksulluk Birey Yoksulluk Oranları (%), Türkiye, Kent, Kır, 2002-2009

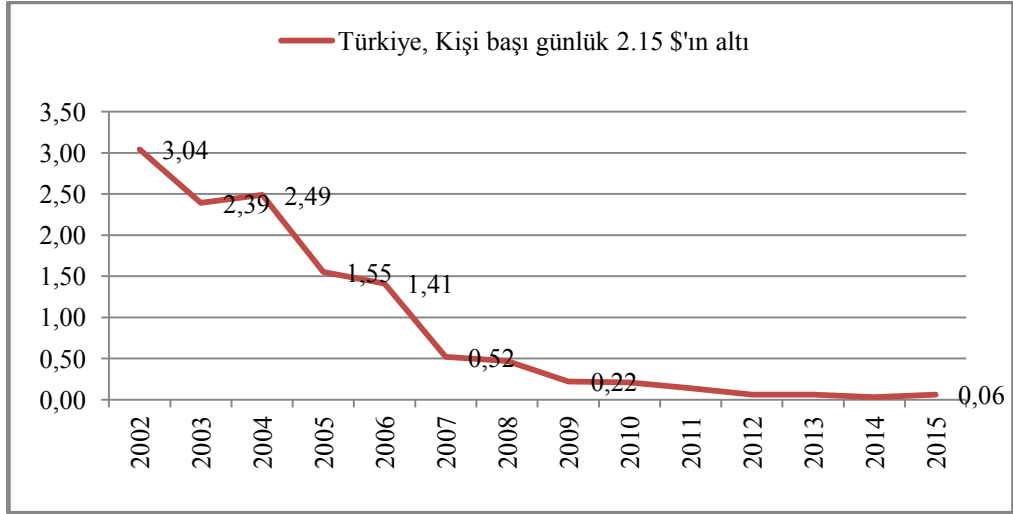


Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 3'de 2002-2015 yıllarına ilişkin 2,15 \$ altı birey yoksulluk oranları Şekil 4'de 4,3 \$ altı birey yoksulluk oranları verilmiştir.

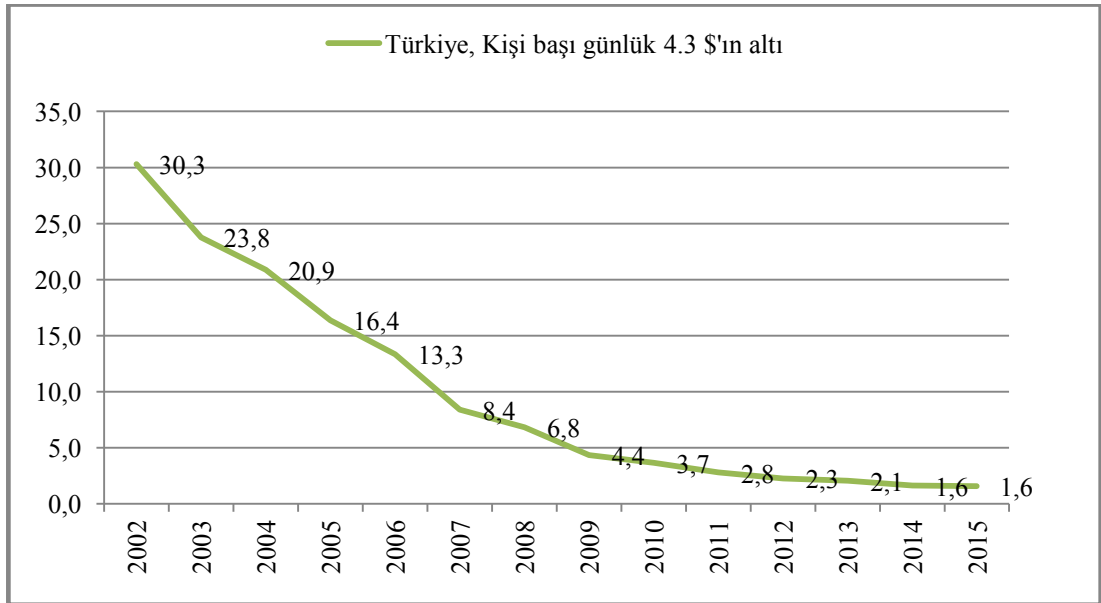
Kişi başı günlük 2,15 ve 4,3 dolar ölçütüne dayalı verilere göre 2,15 doların altındaki birey yoksulluk oranı 2002'de %3,04 iken 2015'de %0,06'ya gerilemiştir. Benzer şekilde 4,3 dolar altındaki birey yoksulluk oranı 2002'de %30,30 iken 2015'de %1,58 düzeyine gerilemiştir.

Şekil 3: Türkiye Birey Yoksulluk Oranı (Kişi Başı Günlük 2,15 \$ Altı) (%), 2002-2015



Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 4: Türkiye Birey Yoksulluk Oranı (Kişi Başı Günlük 4,3 \$ Altı) (%), 2002-2015



Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 3 ve Şekil 4'den görüldüğü gibi 2,15 ve 4,3 dolar altındaki yoksulluk oranlarında 13 yıllık dönemde çok ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Bu verilerdeki değişim ekonomik verilerle birlikte değerlendirildiğinde kişi başına GSYH değerlerindeki artışın etkisi açıkça görülmektedir. Çizelge 10'da 2002 yılı ve 2015 yıllarına ilişkin kişi başına yoksulluk sınırları ile beraber kişi başına GSYH verileri sunulmuştur.

Çizelge 10: Birey Yoksulluk Oranı ve Kişi Başı GSYH, Türkiye 2002, 2015

Yoksulluk Sınırları ve GSYH	2002	2015
Yoksulluk Oranı % (Günlük Kişi Başı 2,15 \$ Altı Birey)	3,04	0,06
Yoksulluk Oranı % (Günlük Kişi Başı 4,3 \$ Altı Birey)	30,30	1,58
Kişi Başı GSYH (Dolar)	3.581	11.019
Kişi Başı GSYH Satın Alma Gücü Paritesine Göre (Dolar)	10.325	25.986

Kaynak: TÜİK GSYH ve Yoksulluk Çalışması verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

2002-2015 yılları arasındaki kişi başı günlük 2,15 dolar altındaki birey yoksulluk oranının %3,04 den %0,06 ya gerilemesi ve 4,3 dolar altı birey yoksulluk oranının %30,3 den %1,58 e düşmesinde satın alma gücü paritesine göre kişi başı GSYH'nin 2002-2015 döneminde %151,7'e (25986/10325) varan artışın etkisi net olarak görünmektedir. Büyüme hızındaki artışa dayalı kişi başına GSYH değerlerindeki artışlar yoksulluğun azaltılmasında etkili olmuştur.

Yoksulluk verisi olarak önemli bir gösterge niteliğindeki harcama esaslı görelî yoksulluk verileri 2002-2009 yılları için Çizelge 11'de verilmiştir.

Çizelge 11: Harcamaya Dayalı Görelî Birey Yoksulluk Oranları (%), Türkiye, Kent, Kır, 2002-2009

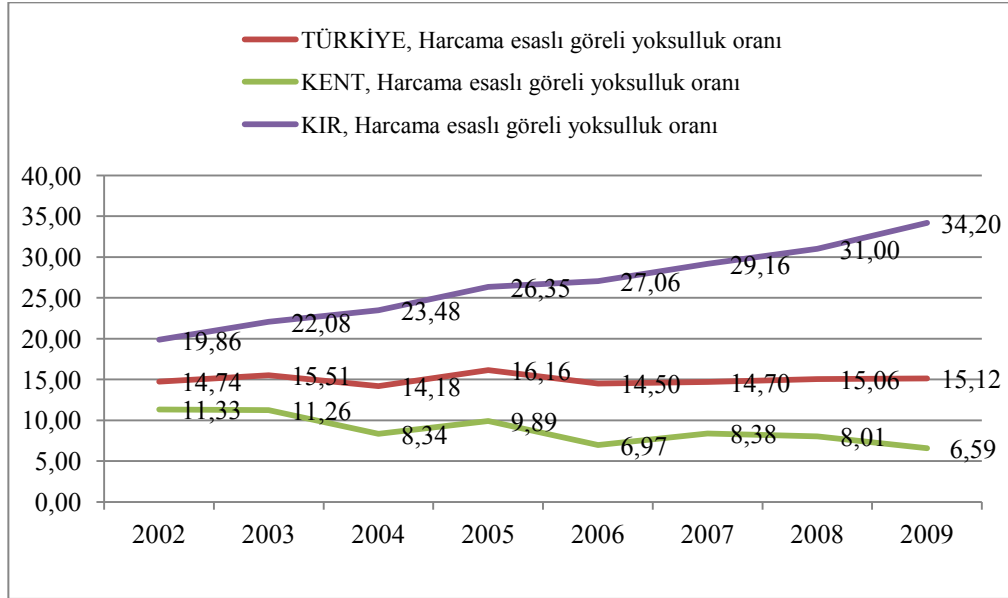
Harcama Esaslı Görelî Yoksulluk	Türkiye	Kent	Kır
2002	14,74	11,33	19,86
2003	15,51	11,26	22,08
2004	14,18	8,34	23,48
2005	16,16	9,89	26,35
2006	14,50	6,97	27,06
2007	14,70	8,38	29,16
2008	15,06	8,01	31,00
2009	15,12	6,59	34,20

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması

Çizelgeden görüldüğü gibi 2002 yılında Türkiye için harcama esaslı görelî yoksulluk oranı %14,74 iken 2009 yılında %15,12 olmuştur. Bu oranlar kent için 2002'de %11,33'den 2009'da %6,59'a gerilerken kır için tersi durum ile 2002'de %19,86 olan birey yoksulluk oranı 2009'da %34,20'ye yükselmiştir. TÜİK'in harcama esaslı

görelî yoksulluk oranları temel alınarak hazırlanan grafik kent ve kır ayrımında Şekil 5’de sunulmuştur.

Şekil 5: Harcamaya Dayalı Görelî Birey Yoksulluk Oranları (%), Türkiye, Kent, Kır, 2002-2015



Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 5’de görüldüğü gibi Türkiye için harcama esaslı görelî yoksulluk verisinde 2002 yılı ile 2009 yılları arasında ciddi bir değişim görünmemektedir. 2002’de %14,74 olan harcama esasına dayalı görelî yoksulluk 2009’da %15,12 düzeyindedir.

Harcama esaslı görelî yoksulluk verilerinde dikkate alınması gereken önemli konu kent ve kır ayrımındaki ciddi farklılaşmadır. Çizelgeden de görüldüğü gibi kırdaki ciddi düzeyde artan bir eğilim varken kentte ise azalan bir eğilim görünmektedir.

3.1.1.2. Hane Halkı Yapısına Göre Yoksulluk

Yoksulluk verileri ile ilgili 2002-2009 yıllarındaki yıllık Yoksulluk Çalışmaları sonuçlarından elde edilen veriler hane halkı büyüklüğüne ve hane halkı yapısına göre daha detaylı veriler sunmaktadır. Detay barındıran 8 yıllık verilerin yoksulluk çözümlenmeleri için aşağıdaki çizelgeler ışığında yapılacak değerlendirmeler sosyal politikalar açısından da kritik öneme sahiptir.

Hane halkı ile ilişkili yoksulluk verileri TÜİK'in 2009 yılı Yoksulluk Çalışması verilerine dayanmaktadır. Çizelge 12'de yoksul hane halkı oranları kent ve kırsal ayrımında ve hane halkı büyüklüğü ayrıntısında verilmektedir.

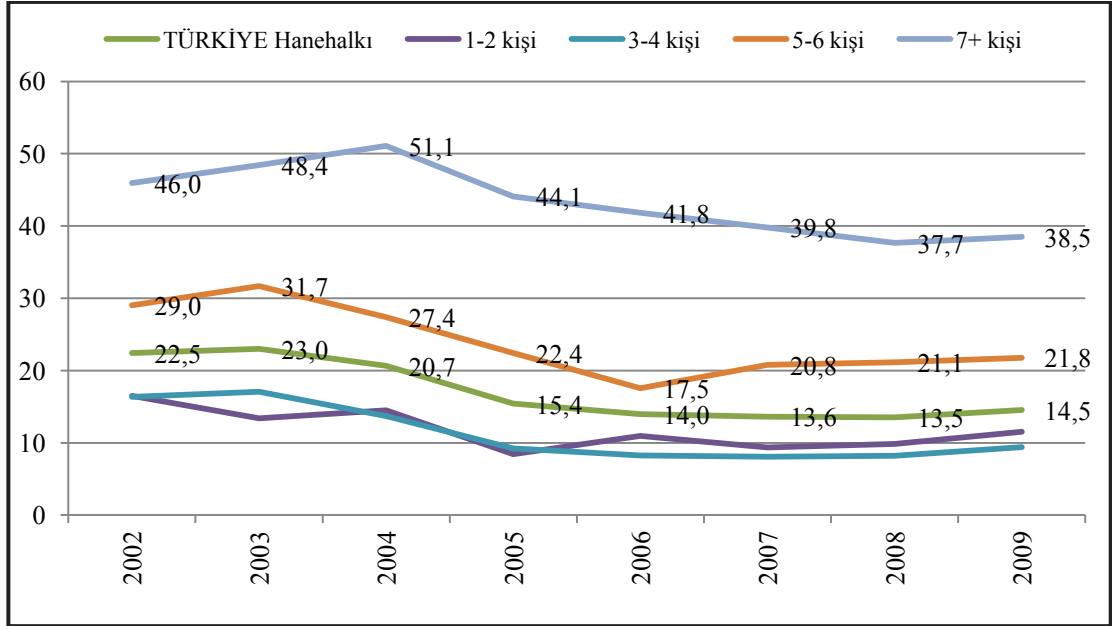
Çizelge 12: Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Yoksul Hane Halkı Oranları (%), 2002-2009

Hane Halkı Büyüklüğü	Yoksul Hane Halkı Oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007 (*)	2008	2009
TÜRKİYE	22,5	23,0	20,7	15,4	14,0	13,6	13,5	14,5
1- 2	16,5	13,4	14,5	8,4	11,0	9,4	9,8	11,5
3- 4	16,4	17,1	13,7	9,2	8,3	8,1	8,2	9,4
5- 6	29,0	31,7	27,4	22,4	17,5	20,8	21,1	21,8
7+	46,0	48,4	51,1	44,1	41,8	39,8	37,7	38,5
KENT	17,4	18,5	12,9	8,9	6,9	7,3	6,8	6,6
1- 2	7,2	8,7	6,5	3,2	3,2	3,2	3,1	3,3
3- 4	12,9	15,0	8,6	5,0	3,8	3,7	4,0	4,4
5- 6	25,9	28,6	20,8	14,3	10,7	14,0	11,9	12,5
7+	41,2	38,5	37,9	38,5	27,6	29,1	26,2	23,2
KIRSAL	30,5	31,0	34,4	27,2	26,9	29,9	29,8	34,3
1- 2	28,0	21,1	27,5	17,5	23,1	23,4	24,0	28,5
3- 4	23,3	22,2	26,1	19,6	18,5	22,7	21,4	28,4
5- 6	33,8	36,2	36,9	34,2	29,4	36,4	39,1	39,4
7+	50,8	56,0	62,8	48,9	54,3	51,7	53,9	53,6

Kaynak: 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK

Çizelge 8'den görüldüğü gibi hane halkı büyüklüğü arttıkça yoksul hane halkı oranı artmaktadır. Aynı çizelgede yer alan veriler doğrultusunda kırsaldaki yoksul hane halkı oranları kentsel yerleşim yerlerindeki oranlara göre yüksektir. Toplam yoksul hane halkı oranlarındaki önemli bir nokta 2002 yılında kırsal yoksul hane halkı oranının kentsel yerleşimlere göre oranı 2 katına yakın iken ($\%30,5 / \%17,4 = 1,76$), 2009 yılında bu oran 4 katından fazladır ($\%34,3 / \%6,6 = 5,18$). Bu süre içerisinde kentsel yerlerdeki yoksul hane halkı oranı $\%17,4$ 'den $\%6,6$ 'ya gerilerken, kırsal alandaki yoksul hane halkı oranı $\%30,5$ 'den $\%34,3$ 'e yükselmiştir. Şekil 6'da Türkiye için hane halkı büyüklüklerine göre yoksulluk oranları sunulmuştur.

Şekil 6: Yoksul Hane Halkı Oranları (%), Hane Halkı Büyüklüğüne Göre, Türkiye, 2002-2009



Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2009 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 6'dan görüldüğü gibi 7 ve üzeri kişiye sahip hane halklarının yoksulluk oranı en yüksek seviyededir. 7 ve üzeri hane halklarının 2002 yılındaki yoksulluk oranı %46 iken 2009 yılında %38,5'e gerilemiştir. Hane halkı büyüklüğü açısından en düşük yoksulluk seviyesine sahip olan hane halkları 1-2 kişi ve 3-4 kişi olan hane halklarıdır.

Çizelge 13’de hane halkı türüne göre yoksul hane halkı oranları, Çizelge 14’de hane halkı türüne yoksul hane halkı oranındaki yıllık artış oranları verilmiştir.

Çizelge 13: Hane Halkı Türüne Göre Yoksul Hane Halkı Oranları (%), 2002-2009

Hane Halkı Türü	Yoksul Hane Halkı Oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
TÜRKİYE	22,5	23,0	20,7	15,4	14,0	13,6	13,5	14,5
Çekirdek aile (çocuklu)	21,8	23,9	20,2	15,0	13,6	12,6	12,3	13,0
Çekirdek aile (çocuksuz)	15,1	13,3	13,0	8,4	10,1	7,9	8,7	9,8
Ataerkil veya geniş aile	30,1	28,9	28,2	23,2	17,1	20,3	18,8	21,4
Tek yetişkinli aile, diğer	22,4	19,2	20,1	11,8	15,7	14,2	16,6	16,6
KENT	17,4	18,5	12,9	8,9	6,9	7,3	6,8	6,6
Çekirdek aile (çocuklu)	18,1	20,3	13,7	9,5	7,1	7,1	6,9	6,9
Çekirdek aile (çocuksuz)	6,7	8,6	4,4	2,7	3,0	2,8	2,2	2,9
Ataerkil veya geniş aile	25,3	22,0	16,8	12,9	9,6	12,0	9,7	9,1
Tek yetişkinli aile, diğer	14,0	13,4	12,3	6,8	4,4	5,8	7,1	6,5
KIR	30,5	31,0	34,4	27,2	26,9	29,9	29,8	34,3
Çekirdek aile (çocuklu)	29,2	31,5	33,9	27,7	28,1	30,3	29,1	34,1
Çekirdek aile (çocuksuz)	23,8	19,6	24,7	16,5	20,1	18,3	20,5	23,3
Ataerkil veya geniş aile	34,0	36,2	39,9	33,4	25,8	33,6	33,6	37,4
Tek yetişkinli aile, diğer	41,0	32,9	40,4	23,8	36,5	36,9	40,5	42,7

Kaynak: 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK

Çizelge 14: Hane Halkı Türüne Göre Yoksul Hane Halkı Oranları Artış Hızı (%)

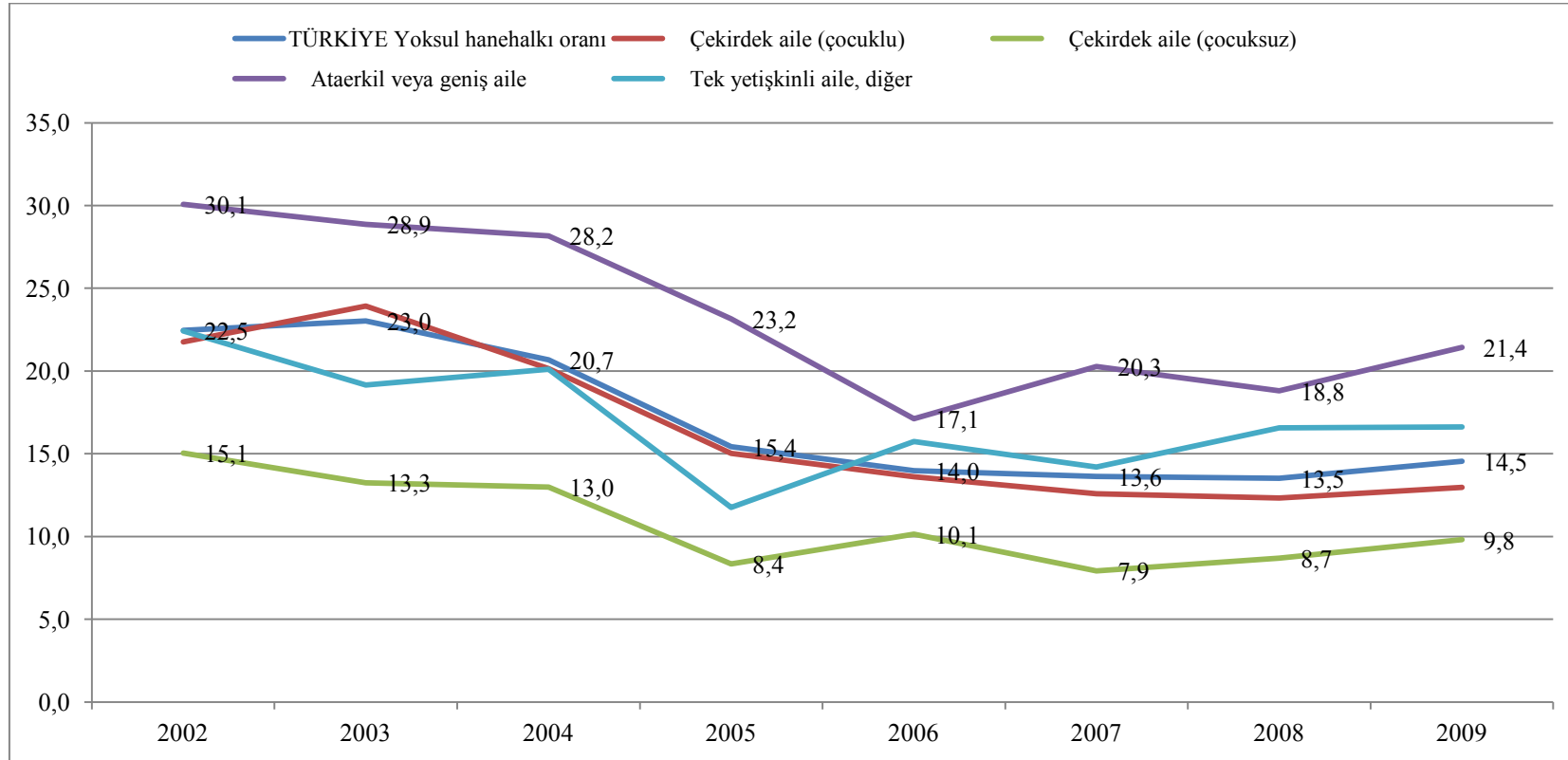
Hane Halkı Türü	Yoksul Hane Halkı Oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007 (*)	2008	2009
TÜRKİYE		2,5	-10,2	-25,4	-9,4	-2,4	-0,8	7,5
Çekirdek aile (çocuklu)		9,9	-15,8	-25,4	-9,5	-7,5	-2,1	5,3
Çekirdek aile (çocuksuz)		-12,0	-2,0	-35,7	21,4	-21,9	9,8	12,8
Ataerkil veya geniş aile		-4,0	-2,5	-17,8	-26,1	18,5	-7,3	14,0
Tek yetişkinli aile, diğer		-14,5	4,9	-41,5	33,9	-9,8	16,7	0,3
KENT		6,4	-30,3	-30,9	-23,1	6,2	-6,5	-2,7
Çekirdek aile (çocuklu)		12,3	-32,7	-30,6	-24,9	-0,8	-3,1	0,0
Çekirdek aile (çocuksuz)		29,0	-48,6	-38,7	9,9	-5,4	-22,4	31,2
Ataerkil veya geniş aile		-13,0	-23,8	-23,0	-25,5	24,5	-19,4	-5,9
Tek yetişkinli aile, diğer		-4,1	-8,1	-45,3	-34,4	31,8	21,9	-8,0
KIR		1,6	11,0	-21,0	-1,2	11,3	-0,4	14,9
Çekirdek aile (çocuklu)		8,2	7,4	-18,4	1,5	7,8	-4,0	17,5
Çekirdek aile (çocuksuz)		-17,7	26,2	-33,1	21,5	-9,0	12,3	13,7
Ataerkil veya geniş aile		6,3	10,3	-16,5	-22,6	30,1	-0,1	11,5
Tek yetişkinli aile, diğer		-19,7	22,6	-40,9	53,0	1,1	9,9	5,5

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Çizelge 14’de 2008 yılında yaşanan ekonomik krizin 2009 yılında yoksul hane halkı büyüklüğünde artışa neden olduğu sonucunu çıkarmıştır. 2004-2007 döneminde yoksul hane sayısında azalış görülürken, 2009 yılında artış olmuştur. 2004- 2008 döneminde Türkiye yoksul hane halkı sayısı sırasıyla %10,2, %25,4, %9,4, %2,4, %0,8 azalırken 2009 yılında %7,5 oranında artmıştır. 2002-2009 döneminde hane halkı türü açısından değerlendirildiğinde 2009 yılında yoksulluğun kentlerde çocuksuz çekirdek ailelerde %31,2 oranında kırdaki ise çocuklu çekirdek ailelerde %17,5 oranında en yüksek oranda artış olduğu görülmektedir.

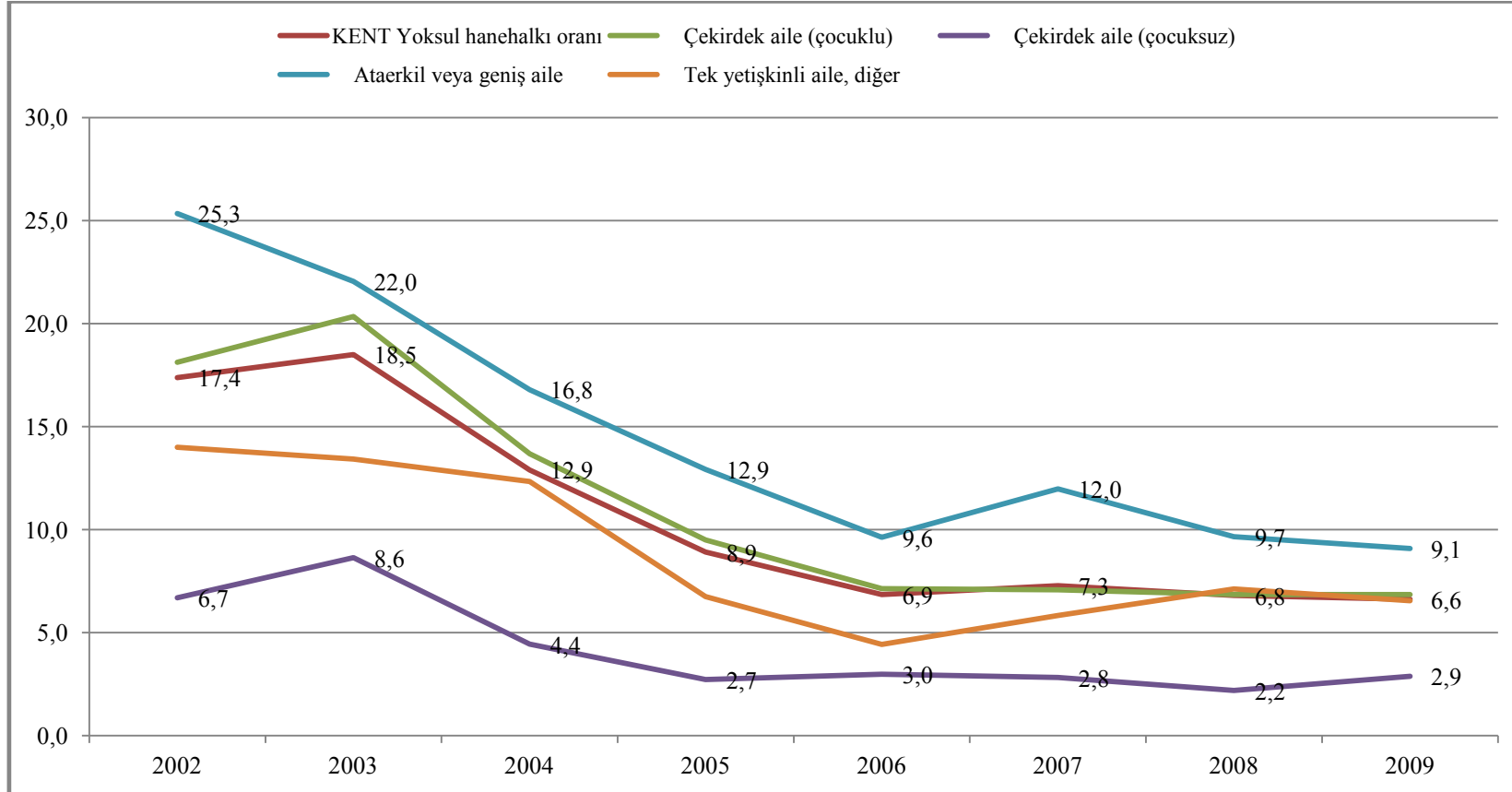
Şekil 7, 8 9’da Türkiye, Kent ve Kır ayırımında hane halkı türüne göre yoksulluk oranları sunulmuştur.

Şekil 7: Hane Halkı Türüne Göre Yoksulluk Oranları (%), Türkiye, 2002-2009



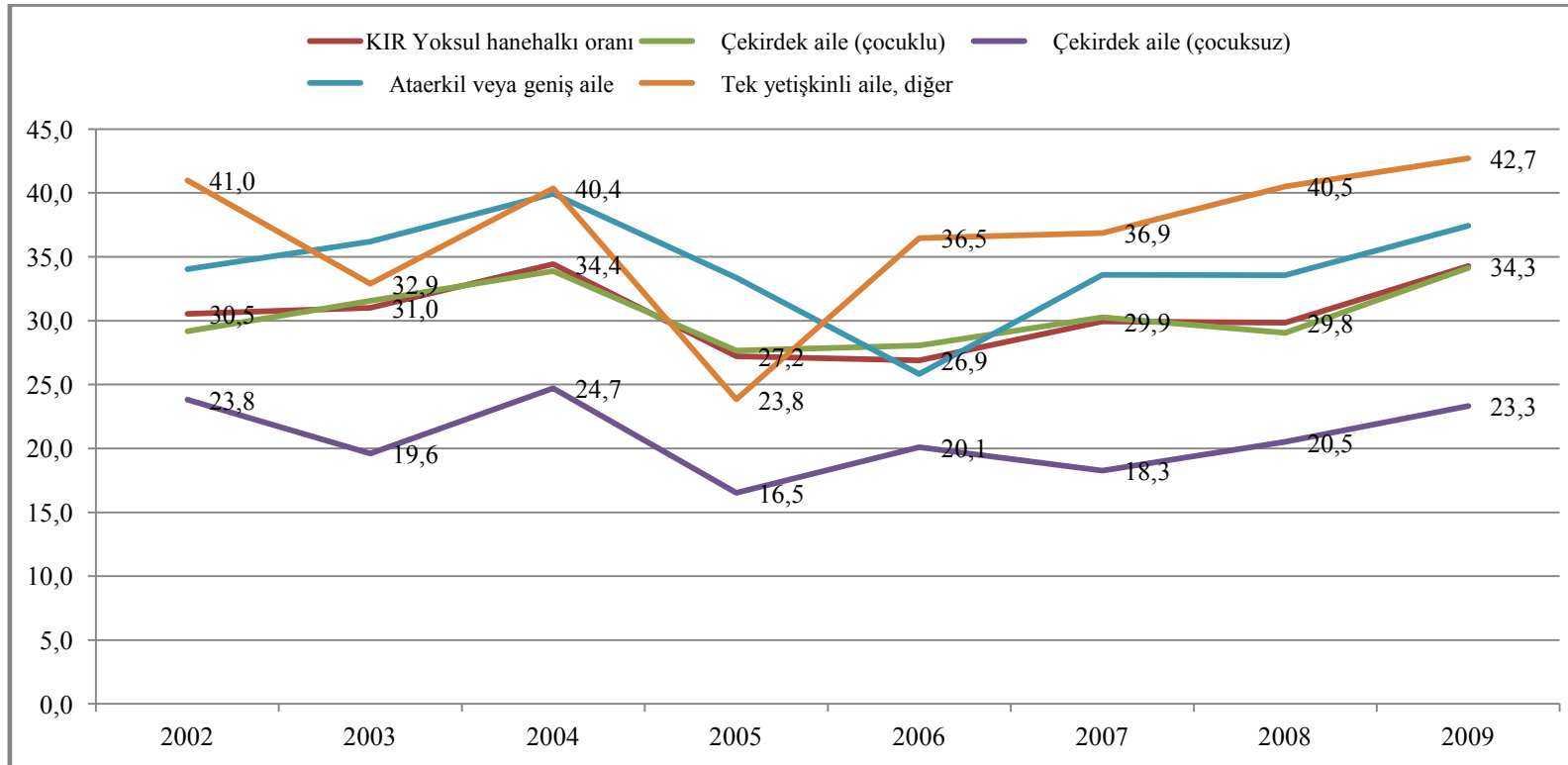
Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2009 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 8: Hane Halkı Türüne Göre Yoksulluk Oranları (%), Kent, 2002-2009



Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2009 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 9: Hane Halkı Türüne Göre Yoksulluk Oranları (%), Kır, 2002-2009



Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2009 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

3.1.2. Türkiye’de Gelire Dayalı Yoksulluk

TÜİK 2006’dan itibaren Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasından elde edilen verilere göre gelire bağlı yoksulluk göstergeleri hesaplamaktadır.

2006 yılı sonrasında gelire dayalı görelî yoksullukla beraber sosyal dışlanma konularında bilgi sunacak şekilde “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” ile yıllık olarak gerçekleştirilmektedir.

3.1.1.1. Gelire Dayalı Birey Yoksulluğu

TÜİK gelire bağlı yoksulluk sınırının belirlenmesinde eşdeğer birey başına medyan gelirinin %40, %50 veya %60’ı kullanılarak çeşitli yoksulluk sınırlarına göre veriler üretilmektedir. TÜİK bireysel eşdeğer medyan gelirin %50’sini temel alan yoksulluk sınırı olarak kullanmaktadır.

Gelire dayalı birey yoksulluğunda temel alınan eşdeğer birey başına kavramı hane halkı toplam kullanılabilir gelirinin, hanedeki birey sayısı dikkate alınarak bireysel gelire dönüştürülmesidir. Buna göre aynı gelire sahip iki hane halkından birey sayısı küçük olan hane halkındaki bireylerin refah seviyesi, büyük olan hane halkındaki bireylerden daha yüksek olacaktır. Buna ilişkin hesaplamada hane halklarının yetişkin-çocuk bileşimlerindeki farklılıkları dikkate alınarak kullanılan eşdeğerlik ölçeği ile aslında her bir hane halkı büyüklüğünün, kaç yetişkine eşdeğer olduğu tespit edilmiş olmaktadır. Hane halkı toplam kullanılabilir geliri eşdeğer hane halkı büyüklüğüne bölünerek, her bir hane halkı için birey başına düşen eşdeğer gelire ulaşılmaktadır.

Çizelge 15’de gelire dayalı yoksulluk verileri eşdeğer hane halkı kullanılabilir birey gelirinin medyan değerlerinin %40, %50, %60 ve %70 oranlarına göre verilmiştir.

%50 medyan değerine göre Türkiye’de yoksulluk oranı 2006 yılında %18,6 iken 2017 yılında %13,5’e gerilemiştir.

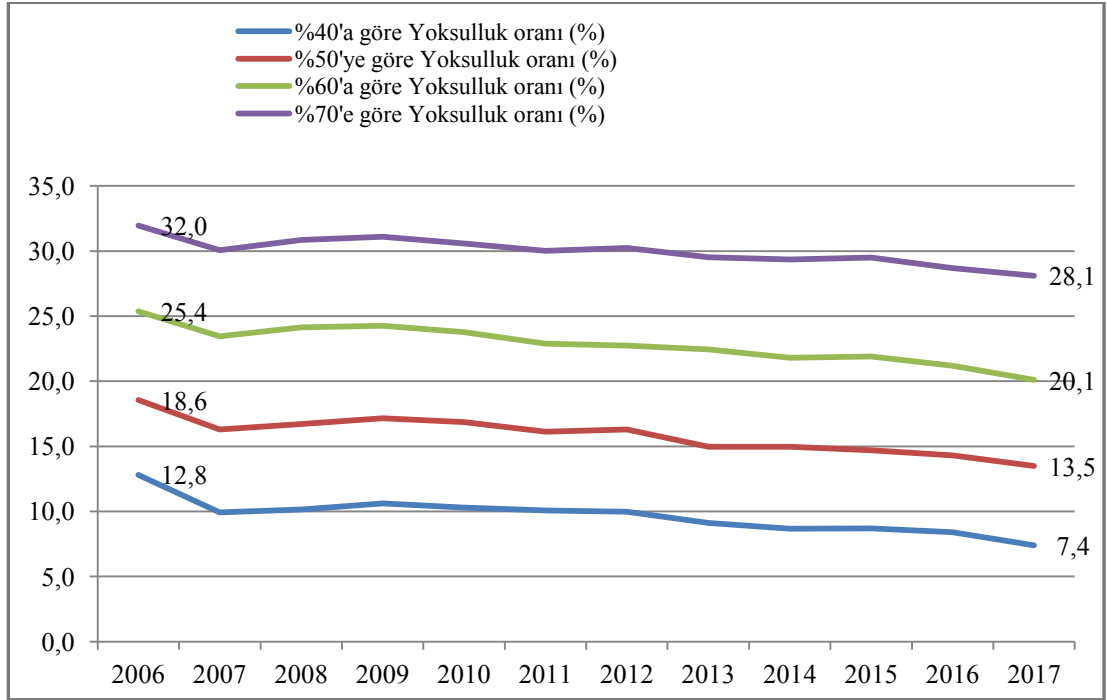
Çizelge 15: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Sınırı, Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranları, 2006-2017

Yıl	0,40 Medyan Değerine Göre			0,50 Medyan Değerine Göre			0,60 Medyan Değerine Göre			0,70 Medyan Değerine Göre		
	Yoksulluk sınırı (TL)	Yoksul sayısı (Bin kişi)	Yoksulluk oranı (%)	Yoksulluk sınırı (TL)	Yoksul sayısı (Bin kişi)	Yoksulluk oranı (%)	Yoksulluk sınırı (TL)	Yoksul sayısı (Bin kişi)	Yoksulluk oranı (%)	Yoksulluk sınırı (TL)	Yoksul sayısı (Bin kişi)	Yoksulluk oranı (%)
2006	1.881	8.665	12,8	2.351	12.548	18,6	2.821	17.165	25,4	3.291	21.611	32,0
2007	2.433	6.799	9,9	3.041	11.163	16,3	3.649	16.053	23,4	4.257	20.595	30,1
2008	2.531	7.021	10,1	3.164	11.580	16,7	3.797	16.714	24,1	4.430	21.358	30,9
2009	2.818	7.485	10,6	3.522	12.097	17,1	4.227	17.123	24,3	4.931	21.938	31,1
2010	2.972	7.355	10,3	3.714	12.025	16,9	4.457	16.963	23,8	5.200	21.816	30,6
2011	3.255	7.288	10,1	4.069	11.670	16,1	4.883	16.569	22,9	5.697	21.730	30,0
2012	3.611	7.344	10,0	4.515	11.998	16,3	5.418	16.741	22,7	6.320	22.252	30,2
2013	4.008	6.788	9,1	5.007	11.137	15,0	6.012	16.706	22,4	7.016	21.979	29,5
2014	4.443	6.572	8,7	5.554	11.332	15,0	6.665	16.501	21,8	7.775	22.223	29,4
2015	4.997	6.652	8,7	6.246	11.219	14,7	7.495	16.706	21,9	8.744	22.546	29,5
2016	5.693	6.482	8,4	7.116	11.026	14,3	8.539	16.328	21,2	9.963	22.096	28,7
2017	6.355	5.865	7,4	7.944	10.622	13,5	9.532	15.864	20,1	11.121	22.171	28,1

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Şekil 10'da 2006-2017 yıllarına ilişkin eşdeğer hane halkı kullanılabilir birey gelirine göre hesaplanan yoksulluk oranları medyanın %40, %50, %60 ve %70 oranlarına göre sunulmuştur.

Şekil 10: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Geliri Yaklaşımına Göre Hesaplanan Yoksulluk Oranları, 2006-2017



Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

3.1.1.2. Hane Halkı Tipine Göre Yoksulluk

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasından elde edilen yoksulluk verileri hane halkı tipi ayrımında verilmektedir. Hane halkı tipi ayrımı aşağıda verilmiştir.

Tek kişilik hane halkı

- 65 yaşın altında
- 65+ yaş

Bağımlı çocuğu olmayan hane halkı

- İki yetişkinli; yetişkinlerin ikisi de 65 yaşın altında
- İki yetişkinli; yetişkinlerden en az biri 65 ve daha fazla yaşta
- Bağımlı çocuğu olmayan diğer hane halkı

Bağımlı çocuğu olan hane halkı

- Tek yetişkinli, en az bir bağımlı çocuğu olan
- İki yetişkinli, bir bağımlı çocuğu olan
- İki yetişkinli, iki bağımlı çocuğu olan
- İki yetişkinli, üç ve daha fazla bağımlı çocuğu olan
- Bağımlı çocuğu olan diğer hane halkı

Hane halkı tipi belirlenemeyen

Çizelge 16'da 2006-2017 yıllarına ilişkin hane halkı tipine göre yoksulluk oranları %50 medyan ölçütüne göre verilmiştir.

Çizelge 16: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine ve Hane Halkı Tipine Göre Yoksulluk Oranları, 2006-2017

Hane Halkı Tipi Ve Yoksulluk Oranı %50	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam	18,6	16,3	16,7	17,1	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5
Tek kişilik hane halkı	8,0	6,5	5,1	7,4	7,0	6,7	9,6	7,5	7,2	8,1	8,9	8,2
65 yaşın altında	5,6	4,6	2,6	4,4	4,2	4,0	3,9	3,6	4,1	4,7	6,6	5,4
65+ yaş	10,1	8,0	7,0	10,2	9,5	9,5	15,3	11,8	10,9	12,3	12,0	11,9
Bağımlı çocuğu olmayan hane halkı	6,5	5,1	4,9	6,5	5,3	5,1	5,5	4,7	4,7	4,8	4,0	3,8
Bağımlı çocuğu olan hane halkı	21,3	19,2	20,1	20,6	20,3	19,4	19,7	18,3	18,4	18,1	17,9	17,0

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Çizelge 16'da yukarıda liste olarak verilen hane halkı tipi listesi ayrımı yerine özet olarak üst başlıklara göre yoksulluk oranları verilmiştir. Çizelgeden de görüldüğü gibi yoksulluk oranlarının en yüksek olduğu hane halkı tipi bağımlı çocuğu olan hane halklarıdır.

3.1.1.3. Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk

2006-2017 yıllarına ilişkin yoksulluk verilerinin eğitim durumuna göre değerlendirilmesi kapsamında Çizelge 17'de 2006-2017 yıllarına ilişkin eşdeğer hane halkı kullanılabilir birey gelirine ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları verilmiştir.

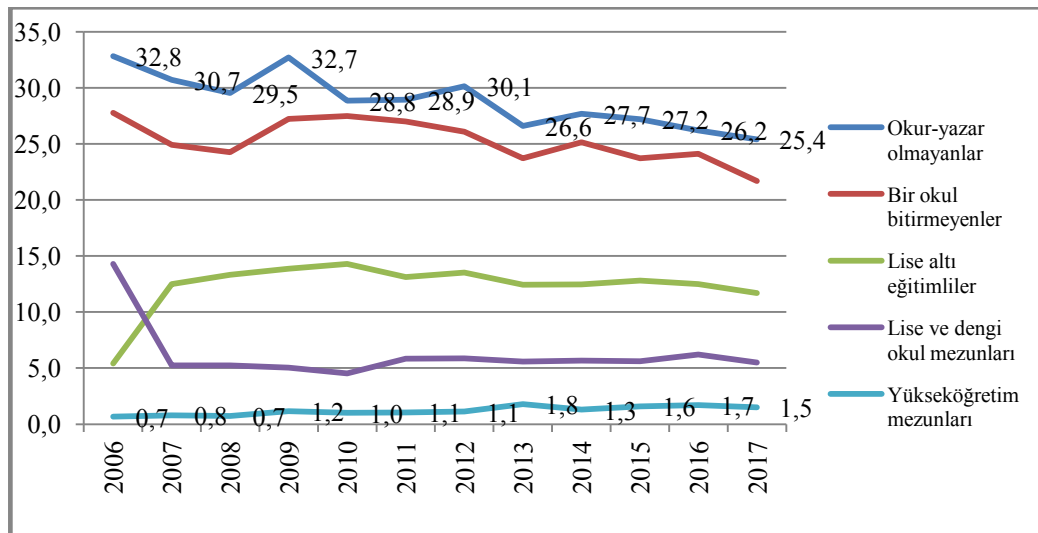
Çizelge 17: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları, 2006-2017

	Okur-Yazar Olmayan Bireyler	Bir Okul Bitirmeyen Bireyler	Lise Altı Eğitilmiş Bireyler	Lise Ve Dengi Okul Mezunu Bireyler	Yükseköğretim Mezunu Bireyler
2006	32,8	27,8	5,4	14,3	0,7
2007	30,7	24,9	12,5	5,2	0,8
2008	29,5	24,2	13,3	5,2	0,7
2009	32,7	27,2	13,9	5,1	1,2
2010	28,8	27,5	14,3	4,5	1,0
2011	28,9	27,0	13,1	5,8	1,1
2012	30,1	26,1	13,5	5,9	1,1
2013	26,6	23,7	12,4	5,6	1,8
2014	27,7	25,1	12,5	5,7	1,3
2015	27,2	23,7	12,8	5,6	1,6
2016	26,2	24,1	12,5	6,2	1,7
2017	25,4	21,7	11,7	5,5	1,5

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Çizelgeden görüldüğü gibi eğitim durumu ile yoksulluk oranları arasında ciddi bir ilişki bulunmakta olup düşük eğitim düzeylerinde yüksek yoksulluk oranları görülmektedir. En düşük yoksulluk oranlarının görüldüğü eğitim düzeyi yüksek öğretim mezunlarıdır. Çizelgede dikkat çeken önemli nokta ise yüksek öğretim mezunlarının ve lise altı eğitimlilerin yoksulluk oranlarının 2006-2017 döneminde artan bir eğilim göstermesidir. Şekil 11’de eğitim durumlarına göre yoksulluk oranları sunulmuştur.

Şekil 11: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları, 2006-2017



Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

3.2. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

Türkiye'de resmi olarak gelir dağılımı verileri Türkiye İstatistik Kurumu tarafından üretilmektedir. Bu doğrultuda yoksullukla ilişkilendirilecek olan en önemli göstergeleri barındıran gelir dağılımına ilişkin istatistikî veriler 1987 ve 1994 yıllarındaki Hane Halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları çalışmalarından elde edilmiştir. Bu çalışmayı takiben 2002-2005 yılları arasında gelir dağılımı istatistikleri Hane Halkı Bütçe Araştırmalarından üretilmiştir. 2006 yılı sonrasında ise gelir dağılımına ilişkin verilerin yanı sıra gelire dayalı göreceli yoksulluk ve sosyal dışlanma konularında bilgi sunacak şekilde “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” ile yıllık olarak sunulmuştur.

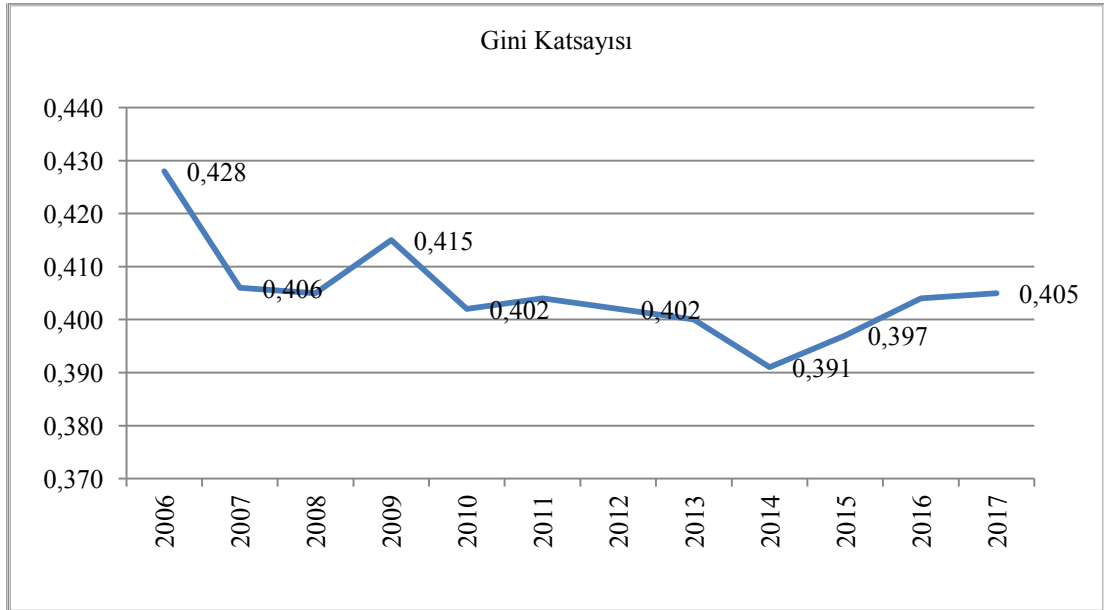
3.2.1. Türkiye Gini Katsayısı

Gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinden olan Gini katsayısı sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1'e yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade etmektedir.

TÜİK Gelir Yaşam Koşulları Anketi sonuçlarından elde edilen Gini Katsayıları 2006-2017 döneminde 0,428'den 0,405'e düşmüştür.

2006-2017 yıllarına ilişkin Gini Katsayısının yıllar itibarıyla grafiği Şekil 12'de sunulmuştur.

Şekil 12: Gini Katsayısı (Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre), 2006-2017



Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Grafikten görüldüğü gibi Gini katsayısında 2006-2017 döneminde, 2009 yılı hariç olmak üzere genel olarak azalma görülmekle beraber 2015-2016 ve 2017 yıllarında artış eğilimine girdiği görülmektedir.

3.2.2. Türkiye Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Dayalı Gelir Grupları

Gelir dağılımının ne kadar eşit dağıldığının incelenmesi amacıyla hane halkları %5'lik 20 gruba, %10'luk 10 gruba veya %20'lik 5 gruba ayrılarak toplam gelirden aldıkları paylar karşılaştırılmaktadır.

Çizelge 18'de eşdeğer hane halkı kullanılabilir birey gelirine göre sıralı yüzde 10'luk gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hane halkı kullanılabilir birey gelirinin dağılımı verilmiştir. TÜİK'in Gelir Yaşam Koşulları Anketi sonuçlarına göre 2006 yılında en yüksek %10 gelir grubunun toplam gelirden aldığı pay %32,5 iken en düşük %10 gelir grubunun toplam gelirden aldığı pay %1,8 olmuştur. 2017 yılında en yüksek %10 gelir grubunun toplam gelirden aldığı pay aynı kalarak %32,5 olurken en düşük %10 gelir grubunun toplam gelirden aldığı pay artarak %2,4 olmuştur.

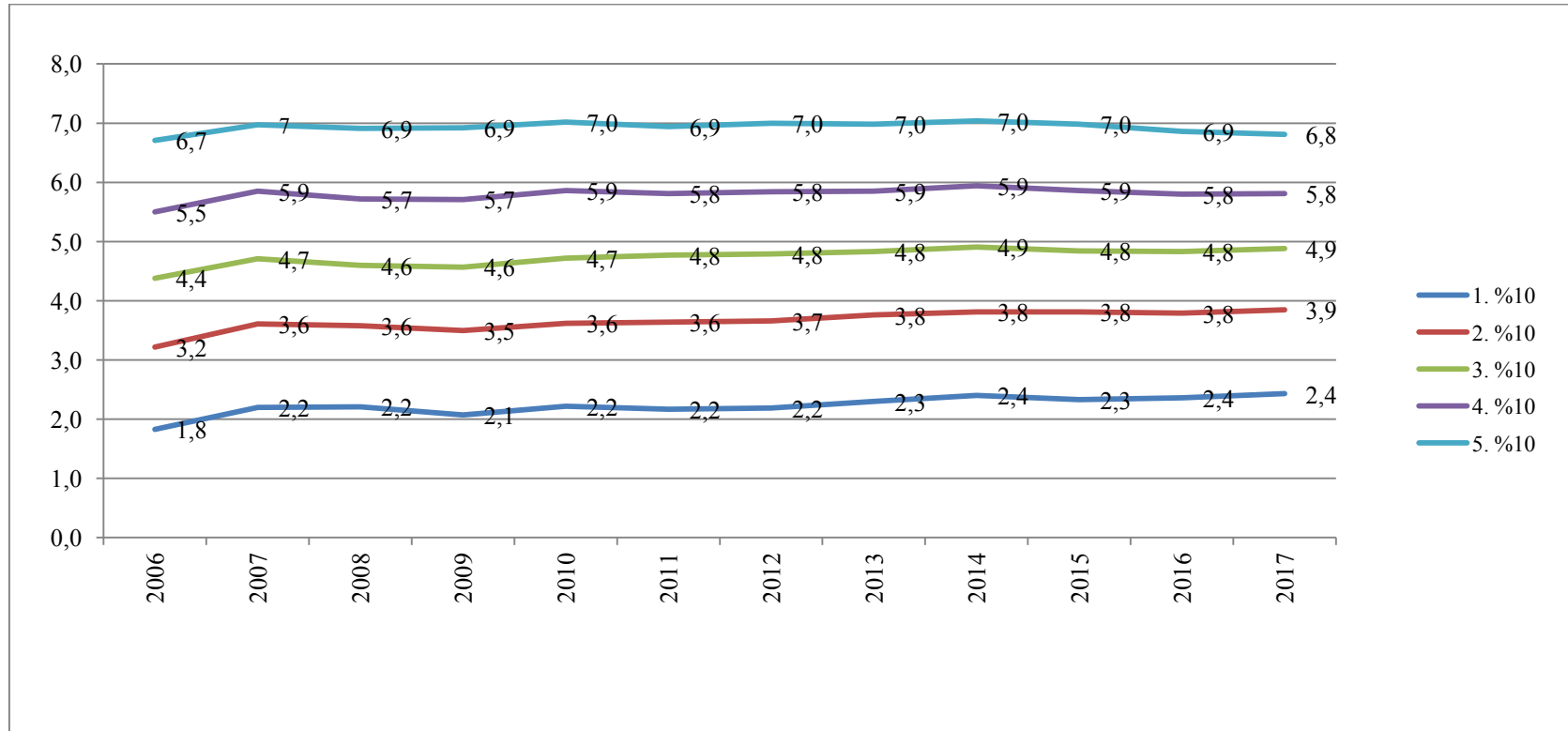
Çizelge 18: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre Sıralı % 10'luk Gruplara Göre Yıllık Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirinin Dağılımı, 2006-2017

	Toplam	İlk %10 ⁽¹⁾	2. %10	3. %10	4. %10	5. %10	6. %10	7. %10	8. %10	9. %10	Son %10 ⁽¹⁾
2006	100,0	1,8	3,2	4,4	5,5	6,7	8,1	9,8	12,1	16,0	32,5
2007	100,0	2,2	3,6	4,7	5,9	7,0	8,3	9,7	11,8	15,2	31,6
2008	100,0	2,2	3,6	4,6	5,7	6,9	8,3	9,9	12,1	15,8	30,9
2009	100,0	2,1	3,5	4,6	5,7	6,9	8,2	9,7	11,8	15,4	32,2
2010	100,0	2,2	3,6	4,7	5,9	7,0	8,3	9,8	12,1	15,5	30,9
2011	100,0	2,2	3,6	4,8	5,8	6,9	8,2	9,8	11,9	15,5	31,3
2012	100,0	2,2	3,7	4,8	5,8	7,0	8,3	9,8	11,8	15,5	31,1
2013	100,0	2,3	3,8	4,8	5,9	7,0	8,2	9,7	11,7	15,3	31,3
2014	100,0	2,4	3,8	4,9	5,9	7,0	8,3	9,8	11,9	15,6	30,3
2015	100,0	2,3	3,8	4,8	5,9	7,0	8,2	9,7	11,8	15,5	31,0
2016	100,0	2,4	3,8	4,8	5,8	6,9	8,1	9,5	11,6	15,2	32,0
2017	100,0	2,4	3,9	4,9	5,8	6,8	8,0	9,4	11,4	14,9	32,5

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

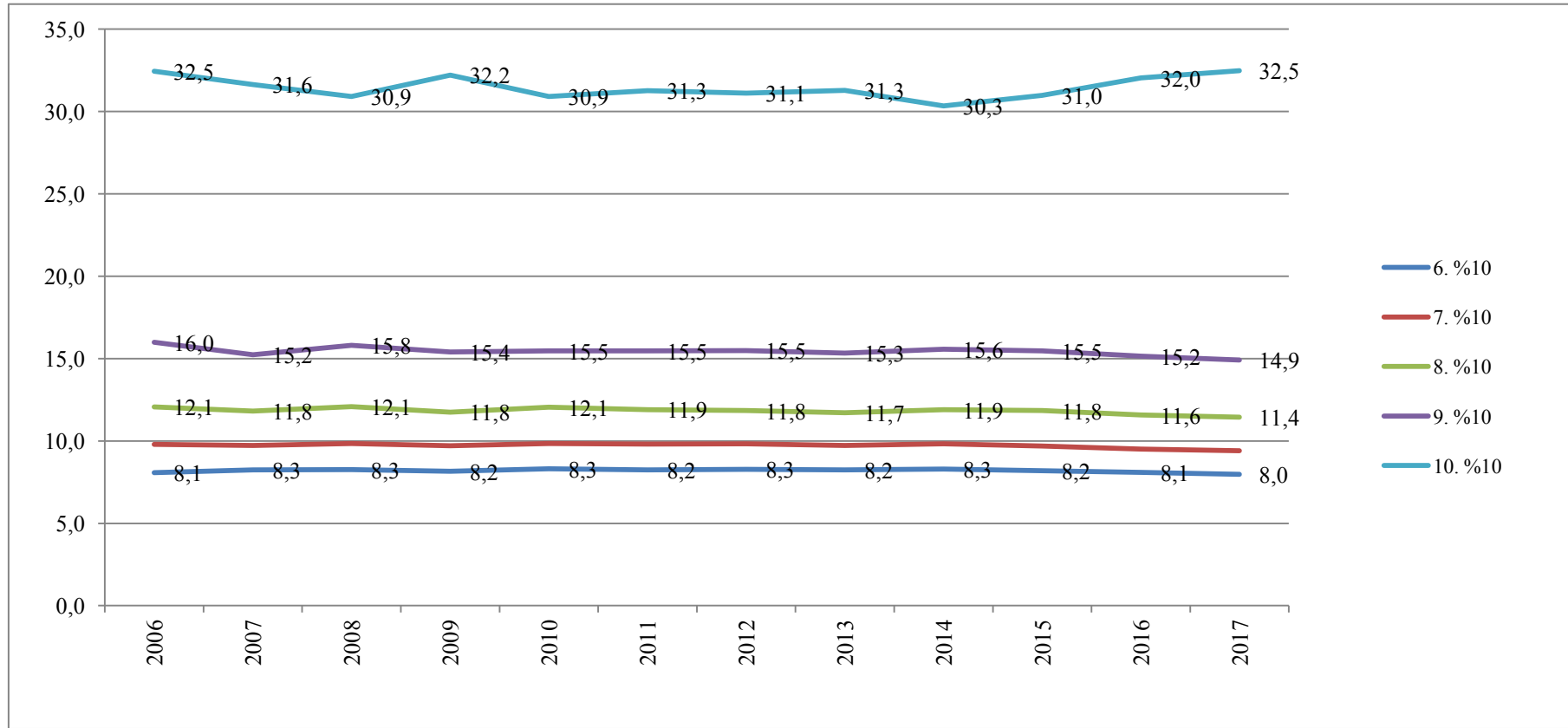
%10'luk gruplara göre 13 yıllık dağılıma ilişkin veriler Şekil 13 ve Şekil 14'de sunulmuştur. Şekil 13'de eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirine göre ilk beşteki %10'luk gelir grupları, Şekil 14'de ise yüksek gruba ait ikinci beşteki %10'luk gelir grupları yer almaktadır.

Şekil 13: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre Sıralı % 10'luk Gruplara Göre Yıllık Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirinin Dağılımı, 2006-2017, İlk Yüzde 50'lik Grup



Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 14: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre Sıralı % 10'luk Gruplara Göre Yıllık Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirinin Dağılımı, 2006-2017, İkinci Yüzde 50'lik Grup



Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

3.2.3. Türkiye Yüzde Paylar Göstergesi (P80/P20)

“Yüzde payları göstergesi (P80/P20), yüzde 20’lik hane halkı dilimlerinde en yüksek yüzdelerlik dilimin toplam gelirden aldığı payın en düşük gelir diliminin toplam gelirden aldığı paya bölünmesiyle” elde edilmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu_b). Böylece zaman içinde en yüksek gelir grubuna sahiplerle en düşük gelir grubuna sahiplerin gelirden aldıkları payların değişiminin izlenmesi mümkün olmaktadır. P80/P20 oranının büyük çıkması eşitsizliğin giderek arttığını, küçük çıkması ise eşitsizliğin azaldığını ifade etmektedir.

Çizelge 19’da 2006-2017 dönemine ait eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirine göre %20’lik grupların yıllık gelirlerinin dağılımı verilmiştir.

Çizelge 19: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre % 20'lik Gruplara Göre Yıllık Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirinin Dağılımı, 2006-2017

	Toplam	Yüzde 20'lik Gruplar				
		İlk %20 ⁽¹⁾	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20 ⁽¹⁾
2006	100,0	5,1	9,9	14,8	21,9	48,4
2007	100,0	5,8	10,6	15,2	21,5	46,9
2008	100,0	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7
2009	100,0	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6
2010	100,0	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4
2011	100,0	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7
2012	100,0	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6
2013	100,0	6,1	10,7	15,2	21,4	46,6
2014	100,0	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9
2015	100,0	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5
2016	100,0	6,2	10,6	15,0	21,1	47,2
2017	100,0	6,3	10,7	14,8	20,9	47,4

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

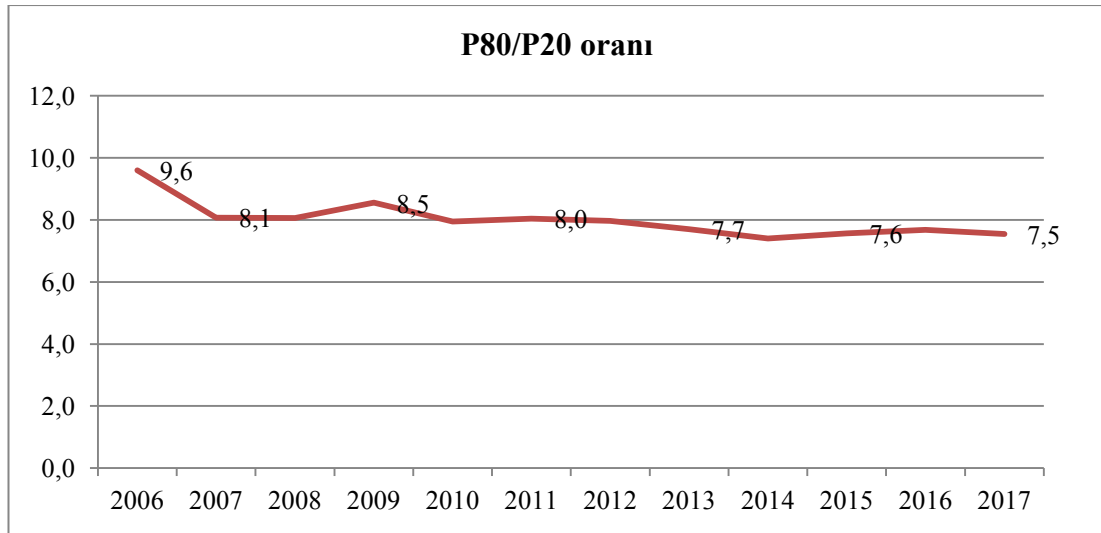
Eşdeğer hane halkı kullanılabilir birey gelirine göre P80/P20 oranları Çizelge 20’de ve Şekil 15’de sunulmuştur. Türkiye’de toplumun en zengin %20’lik kesimin gelirinin en yoksul %20’lik kesimin gelirine oranı şeklinde hesaplanan P80/P20 oranı 2006 yılında 9,6’dan 2017 yılında 7,5’e gerilemiştir.

Çizelge 20: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre P80/P20 Oranı, 2006-2017

	P80/P20 Oranı
2006	9,6
2007	8,1
2008	8,1
2009	8,5
2010	7,9
2011	8,0
2012	8,0
2013	7,7
2014	7,4
2015	7,6
2016	7,7
2017	7,5

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Şekil 15: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre P80/P20 Oranı, 2006-2017



TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 15'den görüldüğü gibi 2006 yılından 2017 yılına kadar geçen sürede P80/P20 oranlarında düşüş görülmektedir.

Yoksullukla mücadele kapsamında gelir dağılımının iyileştirilmesi konusunda kaynak artırımının nasıl finanse edildiği kadar aktarılan kaynakların hangi gelir gruplarına ulaştırılacağı önemlidir (Pehlivan, 2009, s. 86).

Devletin yapacağı transfer harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliği üzerine en yüksek düzeyde olumlu etki sağlaması konusunda faydalanıcı kitle olarak %20'lik dilim yerine en yoksul %10'luk dilime transfer aktarımının gelir eşitsizliğinin azaltılmasında daha etkili olacağı sonucuna ulaşılmıştır (Pehlivan, 2009, s. 89-90).

4. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın yöntemi ile ilgili bilgi verilerek, araştırmanın yöntemi, evren ve örnekleme, verilerin toplanması, veri toplama araçları ve verilerin çözümlenmesi konuları yer almıştır. Araştırma kapsamında Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarının göstergelerinin içerik çözümlemesinde, nitel araştırma yöntemi kullanılarak, derinlemesine görüşme tekniği temel alınmıştır.

4.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmanın modeli nitel araştırma modeli olarak belirlenmiştir. Nitel araştırmalarda elde edilen nitel bulguların biçimsel yönüyle uzun ve detaylı, içerik yönüyle değişken yapıda olması nedeniyle çözümlemesi oldukça güçtür. Çünkü nitel araştırma kapsamında sağlanan cevaplar sistematik olmadığı gibi standartlaştırılamamaktadır. Nitel araştırmalardaki doğrudan alıntılar nitel araştırmaların temeli olup araştırmaya katılanların araştırma konusuna ilişkin temel düşüncelerini ve deneyimlerini ortaya çıkarmaktadır (Patton, 2014, s. 21).

Nitel araştırmalar, literatürde daha önce belirlenen bilgilerin kullanımını yerine, araştırılan soruna ayrıntılı bir anlayışla yeni bakış açısının ortaya çıkarılmasını hedeflemektedir (Creswell, 2013, s. 48). Nitel araştırma metodolojisi “tümevarımsal ve gelişen bir nitelikte olup araştırmacının veri toplama ve analiz etme deneyimi ile” şekillenmektedir. Nitel araştırmada takip edilen mantık var olan bir teorinin kullanılması yerine tümevarımsal olarak yürütülmesidir (Creswell, 2013, s. 22).

Bu araştırmada yoksullukla mücadele politikalarının göstergelerinin çözümlemesinin gerçekleştirilmesinde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

4.2. NİTEL İÇERİK ÇÖZÜMLEMESİ

Nitel araştırmalarda nitel veri ve bulguların değerlendirilmesinde ölçütlerin bilinmesi önemlidir. Bu tür araştırmalarda güvenilir bilgi elde etmekle beraber içerik

çözümlemesinde metodolojik bilgi, yaratıcılık ve sıkı bir çalışma disiplini gerekmektedir (Patton, 2014, s. 4-5).

Bu araştırma yorumlayıcı sosyal bilim çalışması niteliğinde olup nitel alan araştırması ile yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikaların içerik çözümlemesini içermektedir. Nitel tasarım kapsamında, derinlemesine görüşmeler yoluyla gerçekleştirilen araştırmada, sosyal politika oluşumuna katkı sağlayan bürokrat, akademisyen, politika uygulayıcıları ve siyasi parti temsilcileriyle *yarı yapılandırılmış görüşme formu* kullanılmıştır.

4.2.1. Verilerin Toplanması

Yoksullukla ilgili sosyal politikalara ilişkin hedeflerin belirlenmesinde ve bu hedeflere ulaşılmasında planlı bir yapının varlığı gerekmektedir. Gerek hükümet programlarında gerekse beş yıllık kalkınma planlarında yoksullukla mücadele konusuna sosyal adaletin sağlanması açısından yaklaşılmaktadır. Bu hedefe ulaşma noktasında benimsenen politikaların içerik çözümlemesi belirli ölçütlere göre şekillenmektedir.

Araştırma nitel veri toplama aşaması öncesi ve sonrası olmak üzere iki ayrı bölümden oluşmuştur. Araştırmada nitel veri toplama aşamasına başlanmadan önce yoksullukla mücadeleye yönelik tarihsel sürecinin değerlendirilmesinde Hükümet Programları, Beş Yıllık Kalkınma Planları, ulusal mevzuat kapsamındaki hukuki düzenlemeler ve müdahale yaklaşımları incelenmiştir. Nitel veri toplama sürecinde AÇSHB'nin Yıllık Programları kapsamında benimsenen politikalar irdelenmiştir.

Veri toplama süreci öncesinde aşağıda sıralanan plan ve programlar yoksullukla mücadele politikaları kapsamında incelenmiştir.

- Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikalar açısından 1923-2018 yıllarını içeren 61 Hükümet Programı,
- 1963-2018 yıllarını içeren Beş Yıllık Kalkınma Planları,
- Özel İhtisas Komisyonu Raporları,
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Yıllık Faaliyet Raporları

Veri toplama süreci esnasında, yoksullukla mücadeleyi doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen ulusal mevzuat listesi aşağıda yer alan kanunlar kapsamında incelenmiştir.

- 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu (1960)
- 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu (1963)
- 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu (1961)
- 224 Sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun (1961)
- 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu (1964)
- 775 Sayılı Gecekondu Kanunu (1966)
- 1164 Sayılı Arsa Ofisi Kanunu (1969)
- 1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu (1970)
- 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu (BAĞ-KUR Kanunu) (1971)
- 1580 Sayılı Belediye Kanunu (1930)
- 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1930)
- 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu (1973)
- 1757 Toprak ve Tarım Reformu Kanunu (1973)
- 2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun (1976)
- 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu (1981)
- 2684 Sayılı İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun (1982)
- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983)
- 2860 Sayılı Yardım Toplama Kanunu (1983)
- 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu (1983)
- 2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına Ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu (1983)
- 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu (1984)
- 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu (1986)
- 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu (1986)
- 3816 Sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Kanunu (1992)
- 4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu (1999)

- 4458 Sayılı Gümrük Kanunu (1999)
- 4736 Sayılı Kamu Kurum Ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal Ve Hizmet Tarifeleri İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2002)
- 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu (2002)
- 4857 Sayılı İş Kanunu (2003)
- 5102 Sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin Kanun (2004)
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004)
- 5253 Sayılı Dernekler Kanunu (2004)
- 5273 Sayılı Arsa Ofisi Kanunu Ve Toplu Konut Kanunu'nda Değişiklik Yapılması İle Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün Kaldırılması Hakkında Kanun (2004)
- 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (2005)
- 5363 Sayılı Tarım Sigortaları Kanunu (2005)
- 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2005)
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu (2005)
- 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005)
- 5434 Sayılı Emekli Sandığı Kanunu (1949)
- 5488 Sayılı Tarım Kanunu (2006)
- 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (2006)
- 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu (2008)
- 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012)

Araştırmada yoksulluk mücadele kapsamında incelenen uluslararası mevzuatlar aşağıda verilmiştir.

- Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948)
- Birleşmiş Milletler, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) (3 Eylül 1981)
- Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi (Avrupa Sosyal Şartı) (18 Ekim 1961)
- Birleşmiş Milletler, Uluslararası Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (16 Aralık 1966)

Nitel veri toplama sürecinde yoksullukla mücadele politikalarının istatistiki değerlendirmesi ve büyüklüğünün çözümlenmesi için politikalara ilişkin istatistiki bilgilerin toplanması amacıyla AÇSHB'nin istatistiksel verileri ve Türkiye İstatistik Kurumunun yoksullukla ilgili verileri incelenmiştir.

4.2.2. Nitel Veri Toplama Tekniği: Derinlemesine Görüşmeler

Araştırmanın literatür bölümünde yoksullukla mücadele politikalarının tarihsel süreci doğrultusunda bütünleştirici değerlendirmeye olanak sağlayacak bir temel oluşturulmaya çalışılmıştır. Literatür taraması ve Türkiye'nin yoksullukla ilgili sosyal politikalarının belirlenmiş olduğu mevzuat, plan ve programların incelemesi sonrasında görüşme formu hazırlanmıştır.

Görüşme formu yoksullukla mücadele politikalarının temel alındığı düşünülen uluslararası ölçütler, amacı, niteliği, hedef kitleye etkileri, yeterliliği ve nasıl olması gerekliliği alt başlıklarında hazırlanmıştır. Bu doğrultuda araştırma soruları bölümlere göre *“keşfedici, betimleyici ve açıklayıcı sorular”* olarak farklı kategorilerde göre oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formu direkt veri toplama aracı olmasının yanında görüşme sürecini kontrol eden bir kılavuz niteliğini taşımıştır.

4.2.3. Çalışma Evreni

Araştırma yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların değerlendirilmesini hedeflediği için çalışma evreni bu politikaların oluşumuna doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlayan uzmanlardan oluşturulmuştur.

Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politika çözümlenmesini temel alan araştırmada politika üreticilerinin görüşlerinin değerlendirilmesi için görüşme yapılan kişiler *amaçlı örnekleme* (uzman örnekleme) yöntemiyle seçilmişlerdir. Araştırmacının hangi birimleri seçeceğine kendisinin karar vermesi, uygun gördüğü kümeleri, grupları, birimleri belirlenmesi amaçlı örneklemedir. Bu nedenle bu örnekleme yargısal örnekleme de denilmektedir. Amaçlı örnekleme türü olarak “kota örnekleme”

uygulanmıştır. Araştırmada çoklu bakış açısını yakalayabilmek için politika belirlemede rolü olan farklı kurumların uzmanlarıyla görüşülmüştür. Araştırmaya katılan kişiler sosyal politika belirleme aşamasında uzman olarak bir devlet kurum veya kuruluşunda ya da sivil toplum örgütünde çalışan bireylerden oluşmaktadır.

Buna göre politika belirlemede yetkili durumda olan bürokrat, akademisyen, siyasi temsilci ve uygulayıcı şeklinde alt gruplar belirlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı uzmanları, AÇSHB'deki uzman ve idareciler, sosyal politika alanında değerlendirmelerde bulunabilecek akademisyenler, bu politikalara ilişkin siyasi partilerin görüşlerini ifade eden yetkililer ve sosyal politika uygulayıcılarının deneyimleri temel alınarak, bu politikalara ilişkin değerlendirmelerde bulunmaları istenmiştir.

Uzmanlarla gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda özellikle uzman yardımcılığı sürecinden beri Bakanlıkta çalışan idarecilerin değerlendirmelerinin politika belirleme sürecinde etkin olduğu varsayılarak, araştırmada belirlenen her yoksul hedef kitleye yönelik ilgili birim uzmanlarıyla görüşülmüştür.

Görüşülen kişilere ulaşma konusunda, politika belirleme alanındaki uzmanlıkları dikkate alınmak suretiyle temel olarak amaçlı kota karar örnekleme uygulanmakla beraber bazı durumlarda kartopu tekniği kullanılmıştır. Kartopu veri toplama tekniği araştırmada katılımcıların aynı tarzda bir görüşme için yönlendirdiği başka uzmanlara ulaşmak için uygulanmıştır.

Araştırmada yoksullukla mücadele alanında uzman 23 kişi ile görüşme yapılmıştır.

4.2.4. Araştırma Etiği

Etik ilkeler açısından araştırmada değerlendirilmeye alınan görüşler birincil kişilere aittir. Tezin verilerinin tartışıldığı bölümde görüşme yapılan uzmanların anlatılarından alıntılar aktarılmaktadır. Burada katılımcıların gerçek isimlerinin kullanılması etik ilkelere karşı görüldüğünden ve görüşülen kişilerin politika belirleyen birimlerde kamu

görevi yürütmeleri nedeniyle alıntılarının aktarımında yalnızca konuya ilişkin uzman görüşü olarak verilmiştir.

Etik açıdan dikkat edilen bir başka unsur katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilecekleri ve güvende hissedebilecekleri bir ortamda görüşmelerin yapılmaya özen gösterilmesi olmuştur. Katılımcıların kendilerini ifade ederken özgüvenlerinin yüksek olduğu ortamların seçilmiş olması etkin ve verimli görüşmeler yapabilmek adına önemlidir. Araştırmada, ses kayıtlarının alınacağı, araştırmaya katılan kişinin kimlik bilgisi ve cevaplarının gizli kalacağı ve görüşülen kişiye olumsuz yansıtacak herhangi bir durumun söz konusu olmayacağı bildirilmiştir.

4.2.5. Veri Toplama Süreci

Araştırmada veri toplama süreci 2018 yılının Ekim, Kasım, Aralık aylarında gerçekleştirilmiştir.

Toplam 23 yetkili ile yapılan görüşmeler en az 30 en fazla 136 dakika sürmüş olup ortalama görüşme süresi 105 dakika olmuştur. Görüşmelerde yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikaların çözümlenmesine yönelik konular irdelenmiştir. Bu kapsamda yetkililerin yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikalar konusundaki görüşleri ve politikaların sonuçlarına yönelik değerlendirmeleri alınmıştır. Toplam 30 sorudan oluşan görüşme formu 5 genel başlık altında hazırlanmış olup, görüşmeler sırasında sorular genel olarak bu şablona uyularak sorulmuştur.

Görüşmeler esnasında soruların bir kısmı katılımcıların uzmanlık alanlarına göre kimi katılımcılara daha fazla, kimilerine ise daraltılarak sorulmuştur. Görüşme öncesinde yapılan hazırlık ve görüşmelerin seyri doğrultusunda, görüşülen uzmanın yoksullukla mücadeledeki uzmanlık alanı üzerinde daha fazla durulmuştur.

Derinlemesine görüşme ile katılımcıların hem var olan soruları cevaplamaları hem de değinmek istedikleri veya ek katkı sağlayabilecekleri konulara yönelik fırsat sunma amacı benimsenmiştir.

Araştırmaya katılanlardan öncelikle eğitim durumları ve çalıştıkları kurumdaki statülerine yönelik mesleki bilgileri, sonrasında yoksullukla mücadele politikalarına yönelik değerlendirmeleri yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile alınmıştır.

Yer ve zaman konusunun belirlenmesinde katılımcıların ağırlıklı kamu kurumlarında görev almaları nedeniyle zaman ayırabildikleri ölçüde mesai saatlerinde görüşmelerin yapılması sağlanmıştır. Görüşme öncesi, görüşme yapılması planlanan kişilere e-posta yoluyla görüşme formu gönderilmek suretiyle yapılacak görüşmeye ilişkin genel bir hazırlığın gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.

4.2.6. Araştırmaya Katılan Bireylerin Tanıtıcı Bilgileri

Araştırmada derinlemesine görüşmelerin gerçekleştirilmesi konusunda sosyal politika oluşumunda etkili olan Bakanlık yetkilileri, bu alana katkı veren akademisyenler, siyasi partiler ve uygulayıcı kapsamındaki kurum ve kuruluşlardaki yönetici ve uzmanların belirlenmesi için doğrudan yoksullukla mücadele alanında bulunan birimler seçilmiştir. Bu doğrultuda Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, AÇSHB'den Daire Başkanları ve uzmanlarla, sosyal politika alanından akademisyen ve siyasi parti temsilcileriyle görüşülmüştür. Görüşmelerin birisi dışında katılımcıların tamamının izni ile ses kaydı alınmıştır. Araştırmada 22 görüşme ses kaydı alınarak 1 görüşme ses kaydı alınmaksızın gerçekleştirilerek toplam 23 derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Araştırma kapsamında yoksullukla mücadele politikalarını belirleyen kurum ve kuruluşlardaki sosyal politika belirleyicileri ve uygulayıcıları olarak görüşme yapılan uzmanların görev yaptıkları kurumlar aşağıda verilmiştir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı; 10 uzman ve yönetici

- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü.
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Kalkınma Bakanlığı; 3 uzman

Üniversiteler; 4 akademisyen

Sivil Toplum Örgütleri; 1 uzman

Siyasi Partiler; 3 siyasi parti

Toplum Belediyeciliği; 1 uzman

Kamu Kurumu; 1uzman

Araştırmaya katılan kişilerin çalıştıkları kurum ve görüşme süreleri Çizelge 21’de verilmiştir.

Çizelge 21: Araştırmaya Katılım Sağlayanlar ve Görüşme Süreleri

	Görevi	Kurumu	Görüşme Süresi
1	Uzman/Eski Daire Başkanı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı	83 dakika
2	Uzman/ Daire Başkanı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı	51 dakika
3	Uzman	Strateji ve Bütçe Başkanlığı	56 dakika
4	Üniversite/Eski Daire Başkanı	Hacettepe Üniversitesi	31 dakika
5	Koordinatör	Toplum Belediyeciliği	136 dakika
6	Uzman	AÇSHB	30 dakika
7	Daire Başkanı	AÇSHB	72 dakika
8	Daire Başkanı	AÇSHB	56 dakika
9	Daire Başkanı	Kamu Kurumu	65 dakika
10	SHU / Orta Kademe Yönetici	STK	117 dakika
11	Öğretim Görevlisi	Başkent Üniversitesi	103 dakika
12	Daire Başkanı	AÇSHB	87 dakika
13	Daire Başkanı	AÇSHB	45 dakika
14	Daire Başkanı	AÇSHB	60 dakika
15	Daire Başkanı	AÇSHB	40 dakika
16	Daire Başkanı	AÇSHB	56 dakika
17	Danışman	Siyasi Parti	83 dakika
18	Öğretim Görevlisi	ODTÜ	93 dakika
19	Genel Başkan Yardımcısı	Siyasi Parti	65 dakika
20	Eş Genel Başkan Yardımcısı	Siyasi Parti	87 dakika
21	Öğretim Görevlisi	Hacettepe Üniversitesi	57 dakika
22	Daire Başkanı	AÇSHB	80 dakika
23	Daire Başkanı	AÇSHB	60 dakika

Katılımcıların çalıştıkları kurumlar açısından değerlendirildiğinde görüşme yapılanlar ağırlıklı olarak 2011 yılında kurulmuş olan ve 2018 yılında Çalışma Bakanlığı ile birleştirilerek AÇSHB şeklinde yeni kurulmuş olan Bakanlıktandır. Bakanlık, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü'nün kapatılması sürecindeki yeni düzenleme kapsamında kurulmuş olup, 2018 yılında ise Çalışma Bakanlığı ile birleşerek bir anlamda politikaların belirlenmesi sürecinde yeni bir işlev üstlenmiştir.

Araştırmaya katılan uzmanlar Çalışma Ekonomisi, Eğitim Fakültesi, Hukuk Fakültesi, İletişim Fakültesi, İşletme, Kamu Yönetimi, Matematik, Sosyal Hizmetler, Sosyoloji bölümleri mezunu olup, *yirmi üç katılımcıdan altısı sosyal hizmet* mezunudur.

Katılımcıların öğrenim durumu sınıflandırılmasına göre *6 katılımcı doktora, 5 katılımcı yüksek lisans ve 12 katılımcı lisans* mezunudur.

Araştırmaya katılım sağlayan kişilerin *9'u kadın 14'ü erkektir*.

Katılımcıların istekleri doğrultusunda yalnızca çalıştıkları kurumun yazılmasına karar verilmiştir.

4.2.7. Verilerin Çözümlemesi

Verilerin çözümlenmesi aşamasından önce hükümet programları, kalkınma planları ve ulusal mevzuat incelenerek yoksullukla ilgili sosyal politika ve programlar derlenmiştir. Oluşturulan alt temalar listelenerek *alt tema kategorileri* belirlenmiştir. Benzer kategorilerin bir araya getirilmesiyle *genel temalar* oluşturulmuştur.

Araştırmada içerik çözümlemesinin yapılmasında Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikasının göstergelerinin ortaya konulması temel alınmıştır. Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların bileşenleri dikkate alındığında sosyal yardımlar, sosyal hizmet, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, barınma konuları temeldir. Bu bileşenlerin yanında engelli, yaşlı, kadın, çocuk, aile ve göçmen politikaları da yoksullukla mücadele politikalarıyla ilişkilidir. Araştırmanın içerik çözümlemesinde elde edilen

veriler genel temalar doğrultusunda sınıflandırılmıştır. Sonraki aşamalarda benzer yöntem ile yoksullukla mücadele politikalarının hedef kitleler üzerindeki etkisi, politikaların yeterliliği ve etkinliğine yönelik alanda uzman katılımcıların görüşleri ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmada, yoksullukla mücadele politikaların değerlendirilmesinde bazı istatistiki veriler sunulmakla beraber belirtilen politikalara yönelik "*yorumlayıcı yaklaşım*" temel alınmıştır. Çalışma, yoksullukla mücadeleye ilişkin politikaların uzman değerlendirilmesinde "*eleştirel sosyal bilimi*" de yansıtmakta olup çalışmanın tamamı açısından değerlendirildiğinde ağırlıklı olarak yorumlayıcı sosyal bilim temel alınmıştır.

Ülkemizdeki yoksullukla ilgili sosyal politika çerçevesinin oluşturulması ve içerik çözümlemesinin gerçekleştirilmesi amacıyla bu çalışma kapsamında bu politikaların oluşturulmasında etkili olan kurumlardaki uzmanlar, akademisyenler, siyasi temsilciler ve uygulayıcılarla görüşme yoluyla gerçekleştirilen araştırmada katılımcılara 5 ana bölüm başlığı altında 30 soru yöneltilerek sosyal politikaların içerik çözümlemesine yönelik konulara ilişkin değerlendirme yapımları istenmiştir. Araştırmada değerlendirmenin temel alındığı ana bölümler aşağıda sunulmuştur.

Birinci bölümde yoksullukla mücadeleye ilişkin politikaların tanımlanması değerlendirilmiştir:

- Politika tanımı
- Temel alınan uluslararası ölçütler

İkinci bölümde yoksullukla mücadeleye ilişkin politikaların yapısı değerlendirilmiştir:

- Politika hedef kitlesi
- Politika temel bileşenleri
- Politikanın niteliği
- Politikadaki temel yaklaşımlar

Üçüncü bölümde yoksullukla mücadeleye ilişkin politikaların etkisi değerlendirilmiştir:

- Politikaların engelliler üzerindeki etkisi

- Politikaların yaşlılar üzerindeki etkisi
- Politikaların kadınlar üzerindeki etkisi
- Politikaların çocuklar üzerindeki etkisi
- Politikaların aileler üzerindeki etkisi
- Politikaların göçmenler üzerindeki etkisi

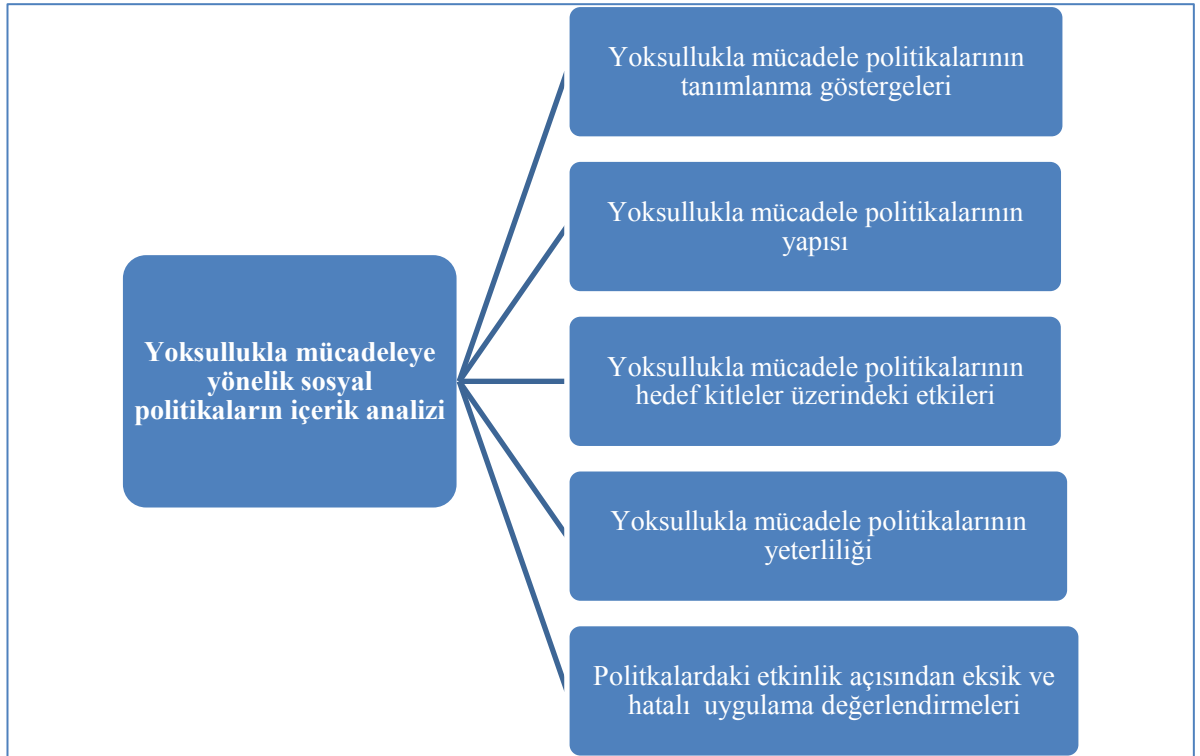
Dördüncü bölümde yoksullukla mücadeleye ilişkin politikaların yeterliliği 5 açıdan değerlendirilmiştir:

- Yasal yeterliliği
- Yönetmelik yeterliliği
- Finansal yeterliliği
- Uzmanlaşmış İnsan gücü yeterliliği
- Veri yeterliliği

Beşinci bölümde yoksullukla mücadeleye ilişkin politikaların etkinliği değerlendirilmiştir:

- Politika uygulamalarının eksik yönleri
- Politika uygulamalarının hatalı yönleri

Şekil 16: Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların içerik çözümlemesi



Çözümleme bölümü, görüşmelerin bulunduğu ses kayıtlarının raporlanması yoluyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler kapsamında kayıt edilen ses kayıtları, görüşmelerin tamamlanmasını takiben deşifre edilmeye başlanmıştır. Görüşmelerin çözümlemesi deşifrelerden uygun kategorilerin oluşturulması yoluyla yapılmıştır. Kategorilerin hazırlanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formunun alt başlıklarına dayanılarak yorumlayıcı bir çalışma yürütülmüştür.

“Kodlama nitel veriyi analiz için yönetilebilir kılmak amacıyla kategorize etme yöntemidir.” (Judy L. Krysik, 2015). Verilerin çözümlemesi sürecinde; kayıtlar görüşme çözümleme yöntemleri ile çözülmüş, deşifreler gerçekleştirildikten sonra yazım ve çözümleme aşamasına geçilmiştir.

Nitel veriler ayrıntılardan daha genel bakış açılarına doğru tümevarımsal bir şekilde çözümlenmektedir (Creswell, 2013, s. 52). Araştırmada yorumlayıcı çözümleme kapsamında başlıklara uygun kategoriler oluşturularak veri olarak kullanılacak görüşlerin belirlenmesi ve yorumlanması yapılmıştır.

Yoksullukla mücadelede politikalarındaki devlet-piyasa ilişkisinin yanı sıra bu politikaların temel aldığı hedef kitleler politikaların temel yapısını oluşturmaktadır. Bu politikaların uygulama aşamalarında ise hedeflenen amaçlar doğrultusunda belirlenen hedef kitlelere yönelik etkileri sayesinde uygulanan politikaların etkinliği değerlendirilebilmektedir.

Görüşmelerde yoksullukla mücadele politikalarının *engelliler, yaşlılar, kadınlar, çocuklar, aileler, göçmen ve mülteciler* üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi konusunda ulaşılabilirlik, güçlendirme, eşitlik, kapsamlılık ve süreklilik konularının değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu yönüyle araştırmada temel olarak var olan uygulamaları etkilemek ile beraber politika yapıcılarını bilgilendirmek hedefi güdülmüştür.

5. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların değerlendirilmesi amacıyla bu alanda çalışan ve düşünce sahibi olan bürokratlar, uygulayıcılar, akademisyenler, siyasi temsilciler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular nitel çalışmanın ana başlıkları olarak bu bölümde yer almıştır.

Bulgular beş ana başlık altında değerlendirilmiştir. Birinci bölümde Türkiye’de yoksullukla ilgili sosyal politikaların tanımlanma göstergeleri, ikinci bölümde Türkiye’de yoksullukla ilgili sosyal politikaların yapısı, üçüncü bölümde Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarının hedef kitlelere yönelik sonuçlarının değerlendirmeleri sunulmuştur. Bu bölümde politikaların engelli, yaşlı, kadın, çocuk, aile ve göçmenler üzerindeki etkileri ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde yoksulluk politikalarının yeterliliği ve başarı ölçütlerine ilişkin değerlendirmeler, beşinci bölümde yoksullukla ilgili sosyal politikalara yönelik eksik kalan alanlar, hatalı uygulama ve tedbirlere ilişkin değerlendirmeler sunulmuştur.

Yoksullukla ilgili sosyal politikalara ayrılan kaynak ve yıllar itibariyle hedef kitledeki faydalanıcı sayısındaki artış dikkate alındığında bu alanda yapılacak çalışmalar, politikaları belirleme ve uygulama aşamalarındaki değerlendirmeler önem arz etmektedir.

Araştırmada yoksullukla mücadele politikalarının belirlendiği ve uygulandığı kamu kurum, kuruluşlarında daire başkanı, koordinatör ve uzman olarak görev yapan bürokratların, üniversitelerde öğretim görevlisi olarak görev yapan akademisyenlerin, yerel yönetimlerde ve sivil toplum kuruluşlarında görev yapan uzman ve yöneticilerin, siyasi partilerde başkan yardımcısı ve danışman olarak görev yapan politikacıların değerlendirmeleri temel alınmıştır.

Katılımcıların görev yaptıkları kurumlar açısından sosyal politika oluşumuna katkıları aşağıda sıralanmıştır.

- ✓ Yoksullukla mücadele kapsamındaki politikalarla ilgili Plan, Program, Yıllık Yatırım Programına ilişkin görüş sunulması,
- ✓ Kalkınma Planları, Yıllık Programlar ve Yatırım Programlarında belirlenecek politikaların uyumlu olmasına yönelik çalışmaların yürütülmesi,
- ✓ Yoksullukla mücadele kapsamındaki stratejik planların koordinasyonunun sağlanması,
- ✓ Sosyal politika kapsamında yoksullukla ilişkili gruplara yönelik her türlü alt yapı ve kamu yatırımlarının yürütülmesi,
- ✓ Sosyal politikayla ilgili AÇSHB'nin hazırlamış olduğu Kanunlara, ikincil mevzuat ve yönetmeliklere görüş sağlayarak, mevzuat hazırlıklarına aktif bir şekilde katılım sağlanması,
- ✓ Yerel yönetimler tarafından yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetlerinin yürütülmesi,
- ✓ Yoksul ve kırılgan gruplara yönelik her türlü sosyal desteğin sağlanması,
- ✓ Sosyal yardım alanında yasal düzenlemelere katkı sağlanması,
- ✓ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleşiminden sonra yeni Bakanlıkta istihdam, sosyal güvenlik, sosyal yardım, sosyal hizmet alanlarında politikalar geliştirilmesi, stratejiler belirlenmesi, karar vericilere bu yönde veri temin edilmesi,
- ✓ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının yürütmekte olduğu çalışma yaşamını ve sosyal güvenlik yaşamını oluşturan politikalar ile ASPB'nin sosyal hizmet ve sosyal yardım politikalarının bu iki Bakanlığın birleşmesini takiben sosyal politika alanındaki bütün faaliyetlerin birleştiği çatı bir kuruma dönüşmesi neticesinde sosyal politikalara bütüncül olarak yaklaşarak, politikalar üretilmesi,
- ✓ Sosyal destek başvurularının kabulü, eğitim ve rehberlik faaliyetlerinde bulunulması,
- ✓ Sosyal politika oluşumunda akademik görüşlerin ve bilgilerin değerlendirilmesi,
- ✓ Sosyal yardım istihdam bağlantısının kurulması, kurumlar arası iş birliğinin yürütülmesi,

- ✓ Sosyal politikaların belirlenmesi sonrasında uygulamaların planlanması, hizmetlerin organize edilmesi, yeni hizmet modellerinin sosyal hizmet alanında yaşama geçirilmesi,
- ✓ Vakıfların uygulama birliğini sağlamak adına yardımların ölçütlerinin belirlenmesi,
- ✓ Bakanlığın gereksinimi olan verilerin toplanması ve çözümlenmesi,
- ✓ Sosyal politika oluşumunda konumu gereği muhalefet partisi olması nedeniyle eleştirilerde bulunulması ve yasal düzenlemelerde Kanun tasarılarına, düzenlemelere ilişkin komisyonda ve genel kurulda görüş sunmak, önerilerde bulunulması ve eleştirel bakış açısıyla katkı sağlanması,
- ✓ Örgütlü kesim yaratma çabasıyla sosyal politikalar alanında çalışma komisyonlarında görev alınması,
- ✓ Sosyal politikalar alanında akademik kitaplar, makaleler, tezlerin yazılması ve incelenmesi,
- ✓ Sosyal politikalar alanında yeni yardım modellerinin oluşturulması.

5.1. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ TANIMLANMA GÖSTERGELERİ

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların ülkemizdeki tarihçesine bakıldığında uzun geçmişine karşın toplumun tamamını içerecek şekilde yasal düzenlemelere dayalı politikaların belirlenmesi ve bu politikaların sonuçlarının değerlendirilmesi toplumsal refahın ana konusudur.

Bu araştırmanın katılımcıları Türkiye’de yoksullukla mücadeleye ilişkin genel bakış açısını yansıtmaları ve politikaların içeriğinin değerlendirilmesi için ağırlıklı olarak sosyal politika alanında kamuda görev yapan uzman ve yöneticilerden oluşturulmuştur.

Katılımcıların büyük çoğunluğu, yoksullukla ilgili sosyal politikaların teorik ve pratik olarak farklı anlamları belirttiğini ifade etmişlerdir. Bu kapsamda katılımcılar var olan yapıdaki yoksullukla ilgili sosyal politikaların ağırlıklı olarak sosyal yardımlar üzerinden yürütüldüğünü belirtmekle beraber ideal olanın sosyal yardım, sosyal hizmet

ve sosyal güvenlik olmak üzere üçlü bir yapı ekseninde olması gerekliliğini vurgulamışlardır.

5.1.1. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikası

Türkiye’de yoksullukla mücadele kapsamındaki politikalar Yedinci Kalkınma Planına kadar gelir dağılımının düzeltilmesi ve kayıt dışılıkla mücadeleye yönelik politikalar kapsamında yürütülmüştür. Yedinci Kalkınma Planında gelir dağılımının adil hale getirilmesi ve refahın yaygınlaştırılması kapsamında “yoksulluk sınırı altında kalan sosyal grupların refah seviyesinin yükseltilmesi” için sistemin etkinliğinin arttırılmasına vurgu yapılmıştır. Sekizinci Kalkınma Planında “sağlıklı bir hayat sürdürebilmek için gerekli minimum gıda harcama düzeyine sahip bulunamama durumu olarak tanımlanan” mutlak yoksulluk sorunu ön plana alınarak 2010 yılına kadar yoksulluk sınırı altındaki nüfusun yoksulluktan kurtarılması temel alınmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planında yoksullukla mücadele “gelir dağılımının iyileştirilmesi ve sosyal içerme” kapsamında temel alınarak, “sürdürülebilir büyüme ve istihdam, eğitim, sağlık ve çalışma hayatı politikalarıyla kalıcı bir şekilde azaltılması” benimsenmiştir. Onuncu Kalkınma Planında sosyal politikadaki sosyal harcamaların olumlu etkileri ifade edilerek “destek uygulamalarının üretim sürecine daha fazla dahil edilecek şekilde iyileştirilmesi gereği” üzerinde durulmuştur.

Hükümet programları açısından yoksullukla mücadeleye yönelik politikaya ilk kez değinilen program olan 30. Hükümet Programında “yoksul ve dar gelirlili vatandaşın başlayarak her vatandaşı konut sahibi yapmak” amacıyla “ev yapmak isteyen vatandaşın belirli bir ölçüde para malzeme ve teknik yardımla destek olma” konusunda özen gösterileceği belirtilmiştir. 31. Hükümet Programında ise sosyal devlet anlayışıyla, yoksullukla mücadelede “dar gelirlileri, yoksulları sıkıntıdan kurtarmak, korunmaya muhtaç çocuklara, sakatlara, bakıma muhtaç ihtiyaçlara, el uzatmak” gerekliliği vurgulanmıştır. Hükümet programlarında yoksullukla mücadelede ağırlıklı olarak gelir dağılımının iyileştirilmesi, işsizliğin azaltılması, korunması gereken gruplar için önlemlerin alınması, ekonomik destek ve teşvik programlarının uygulanmasına ilişkin planlamalar yer almıştır.

Türkiye’de yoksul kesime sağlanan sosyal desteklerle beraber yoksul hedef kitleler için yoksullukla mücadele kapsamında aktarılan kaynak ve hizmet çeşitliliğinde artış olmuştur. Bu artışlar GSYH içinde sosyal politikalara ayrılan kaynak oranından da görülmektedir.

5.1.1.1. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikasının Tanımı

Araştırma kapsamında katılımcılara yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların tanımının değerlendirilmesi için **"yoksullukla ilgili sosyal politika dendiğinde ilk aklınıza gelen nedir? "** sorusu yöneltilmiştir.

Yoksullukla mücadele kapsamında sosyal politikaların değerlendirmesinde katılımcıların bu kavrama nasıl bir anlam yükledikleri, amaç ve hedeflerinde neleri temel aldıkları değerlendirilmiştir. Katılımcıların büyük bir bölümü yoksullukla ilgili sosyal politikalar dendiğinde ilk akla gelen kavramın sosyal yardımlar olduğu, ancak idealin sosyal yardımlarla kısıtlanmayarak sosyal hizmetlerle birlikte ele alınması gerekliliğini vurgulamışlardır. Sosyal yardımlar ve sosyal hizmetleri takip eden üçüncü araç yoksullukla mücadele konusunda ekonomik alanda kayıt dışılığın ortadan kaldırılmasıyla oluşturulacak sağlam bir sosyal güvenlik sistemidir.

Yoksullukla mücadele kapsamında, sosyal politika alanında ilk akla gelen kavram için sosyal yardım vurgusu yapan katılımcılar gerek uygulama aşamasında gerekse toplumun algısı açısından özellikle aynı sosyal yardımları dile getirmişlerdir. Bu bağlamda kamuda görevli yöneticilerin değerlendirmeleri şu şekildedir:

"Maalesef sadece yardım geliyor. Bizde yoksulluk deyince yardım odaklı, verme odaklı bir bakış açımız var" (3)

"Sosyal politika deyince toplumda da öyle bizim de aklımızda en yaygın kömür dağıtmak, gıda dağıtmak, vakıftan para vermek. Üçü öne çıkıyor yani sosyal yardım öne çıkıyor. Oysa sosyal politika sadece sosyal yardımdan ibaret değil şimdi sosyal politika deyince bu yoksulluğun oluşmasında eğitim durumunuzun katkısı var, ülkenizin ekonomik gelişmişliğinin katkısı var. Ekonominiz üretim ekonomisine dönüşmedikçe, yeni istihdam alanları açılmadıkça ülkede yoksul insan olmaya devam edecek, bizde sosyal yardım vermeye devam edeceğiz. Önemli olan bu sosyal yardım vermeyi azaltmaya dönük politikalar geliştirmek. Sosyal politika deyince sosyal yardım öne çıkıyor gibi gözüküyor. Toplumsal algı böyle yani. Sosyal politika nedir, fakire fukaraya

aş, para, kömür, makarna vermek gibi algılanıyor. Algı o şekilde. Sanki realitede biraz öyle gibi" (12)

"Bu dönem dönem Türkiye'de değişiyor. Yeşil kart uygulamasıydı eskiden. Şimdi kömür yardımına, gıda kolisine dönüştü. Aklıma ilk gelen açısından. Ama olması gereken bu değil" (17)

Sosyal politikaların ağırlıklı olarak sosyal yardımlara dayanması ve sosyal güvenlik sistemini aşındırıcı etkilerinin olması yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalar açısından olumlu görünmemektedir. Uzun dönemde sosyal politikalar kapsamında, sosyal güvenliğin en önemli politika aracı olduğu ve ekonomi politikalarıyla beraber yürütülmesi gerekmektedir.

Yoksullukla mücadele politikalarında ilk akla gelen kavram olarak sosyal güvenliğe vurgu yapan katılımcılar istihdamdaki kayıt dışılığa değinerek sosyal yardımların sosyal güvenlik sistemini ve çalışma yaşamını olumsuz etkilemeyecek şekilde kurgulanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Kamuda bürokrat olan katılımcı değerlendirmesinde sosyal yardım alan kitlelerin, yardımlarının kesilmesi endişesiyle kayıtlı işler yerine kayıt dışı istihdama yöneldiğini belirterek bazı durumlarda politika araçlarının birbirini kestiğini şu şekilde ifade etmiştir:

"Sosyal güvenlik benim yaklaşımına göre sosyal sigortaları, sosyal yardımı ve sosyal hizmeti içeren ana çatıdır. Sosyal yardım odaklı olarak sosyal politika inşa edildiği zaman sosyal güvenlik zayıflar. Bugün insanlar sigortalı çalışmak istemiyor, kayıt dışı çalışmak istiyor. Çünkü sosyal yardımdan olmak istemiyor. Çünkü sigortalı olduğunuz zaman sosyal yardım kesiliyor. Böyle olduğu zamanda aslında sosyal politik araçlar birbirini keser bir hale geliyor. O yüzden sosyal güvenlik ama sosyal sigortalar, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin birbirini tamamlayıcı bir şekilde örtüştürülmüş bir sosyal güvenlik sistemi. Bizde şu an işsizliğin de etkisiyle sosyal güvenlik sisteminin işçi işveren boyutuyla tarafları azalırken, zayıflarken sosyal yardımlarda büyük bir genişleme var." (9)

Yoksullukla mücadele alanında bütünsel bakış açısının olması gerekliliğine işaret eden sivil toplum kuruluşunda yönetici olarak görev yapan katılımcı kuramsal olarak olması gereken ile var olan yapıda ülkemizdeki duruma ilişkin değerlendirmesini şu şekilde özetlemiştir:

"Kuramsal olarak yoksullukla ilgili tabii ki koruyucu, önleyici ve güçlendirici bir yaklaşımla hizmetlerin, uygulamaların, önlemlerin planlandığı bütünsel bir sistem. Yani yoksulluk konusundaki her türlü yaşam koşullarının birey, aile, grup olarak yaşam

koşullarının iyileştirilmesi, onların çeşitli hizmetlere erişiminin sağlanması, yoksunluklarının giderilmesi, fırsatlar ve kaynaklar yaratılması ve önleyici, zarar görebilirliklerinin de önlenmesi için önleyici hizmetlerin bir bütünü sistemi diyebilirim. Kaynak aktarımında, sosyal transferler, sosyal yardım boyutunda giden bir yoksullukla mücadele politikamız var. Bu da tabii ki Türkiye'nin bizim Osmanlıdan gelen gelenekler, kültürel yapımızla çok alakalı. Sosyal yardım boyutunda giden bir sosyal politikamız var" (10)

Yoksullukla mücadele politikalarının sosyal yardımlara dayalı olarak yürütülmesine eleştirel açıdan yaklaşan akademisyen katılımcı yoksulluğu ortadan kaldıracak politikalar yerine rahatlatıcı bazı uygulamalara yer verildiğini belirterek yoksulluğu sürekli hale getiren ve bağımlılık yaratan uygulamalara değinmiştir.

"Yoksulluğu ortadan kaldıracak sosyal politika öncelikle yoksulluğa meydan vermeyecek sosyal politikadır. O anlamda insanı sosyal hizmetlerle desteklemek, buna rağmen yeterli olmayıp da halen yoksulluğa düşerse o zaman yardıma başvurmak gerekir. Malum tıpçıların söylediği önleyici hizmetler, tedavi edici hizmetler gibi sosyal politikada da aynı problem var. Yoksulluk ortaya çıktıktan sonra biz onu tedavi edelim anlayışı var. O da hiçbir şekilde iyi tasarlanmamış, hak temelli olmayan ve de yoksulluğu bırak ortadan kaldırmayı veya azaltmayı, yoksulluğu meşrulaştırıp, sürekli süründürerek yaşatmak ve çoğaltmak üzerine yapılmış bir yardım türü. İnsanları bağımlı kılıyor, insanlar artık yardım var diye başka iş yapmıyorlar. Ondan sonra da dönüp kurbanı suçlama, bak bunlar çalışmıyor, yardıma bağımlı oluyor. Yani böyle bir karmaşa var." (18)

Yerel birimde yönetici olarak görev yapan katılımcının konuya yaklaşımı yoksullukla mücadele alanında sosyal politikaların genel değerlendirmesi açısından dikkate değerdir.

"Yoksullukla ilgili sosyal politika dediğinizde ilk aklıma gelen koca bir üzüntü. İlk aklıma geleni söylüyorum gerçekten. Belki de bu işin içinde belki de bunu dışarıdan birine sorsanız, size devletin yaptığı verdiği kömüründen bahseder, bilmem neden bahseder. Ama 30 yıldır bu sahada çalışmış ve bu işin tüm aşamalardan nereye geldiğini görmüş biri için koca bir üzüntü derim, benim için." (5)

Katılımcıların genel değerlendirmeleri dikkate alındığında, yoksullukla mücadele kapsamında mutlak yoksulların sosyal yardımlarla desteklenmesi gerekliliğine vurgu yapılmakla beraber yoksullukla mücadelede koruyucu, önleyici hizmetler uygulanmadığı sürece yoksulluğun ülke gündeminden kaldırılamayacağı, son dönemde sosyal yardımlarda ciddi artışlar olmasına karşın bu yardım yönetiminin yeniden şekillenmesi gerekliliği belirtilmiştir.

Katılımcıların büyük kısmı yoksullukla mücadele politikaları konusunda kaliteli eğitim, kaliteli sağlık haklarına ulaşmanın önemine değinilerek, yoksulluğun nesiller arası aktarımının önlenmesi noktasında yoksulluktan kurtarma tarafı yönüyle gelir dağılımını düzeltici politikalar ve piyasaların kayıt altına alınması gerekliliği vurgulanmıştır.

5.1.1.2. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikasının Amacı ve Hedefi

Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarına ilişkin Kanunlarda, Kalkınma Planlarında, Yıllık Programlarda, Hükümet Programlarında yoksullukla mücadelede gelir dağılımının düzeltilmesi, sürdürülebilir büyümenin sağlanması, sağlık, eğitim, çalışma yaşamıyla ilgili politikaların birlikte yürütülmesi, yoksulluk ve sosyal dışlanma riski bulunan bireylerin ekonomik ve sosyal yaşama katılımı hedeflenmektedir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında alt gelir gruplarının refahının artırılması amacıyla doğrudan yardım sistemlerinin geliştirilmesi için SYDTF’nin yeni organizasyonla etkin hale getirilmesi ve bu kesimin yararlandığı sağlık, eğitim ve diğer sosyal hizmetlerle desteklenmesi amaçlanmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planında yoksulluğun ve gelir dağılımındaki dengesizlikle mücadelede sürdürülebilir büyüme ve istihdamın sağlanarak çalışma yaşamı, sağlık ve eğitim politikalarıyla azaltılması hedeflenerek bu kesimdeki bireylerin ve grupların sosyal dışlanma riski giderilerek ekonomik ve sosyal yaşama katılımları temel alınmıştır. Onuncu Kalkınma Planında “yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan kesimlerin fırsatlara erişimlerinin kolaylaştırılması yoluyla ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarının artırılması ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması” temel amaç olarak benimsenmiştir. Bu amacın gerçekleştirilmesinde “vatandaşları üretim sürecine daha fazla dahil edecek şekilde iyileştirilmesi gereği” vurgulanmıştır.

55. Hükümet Programında yoksul kesimin eğitim olanaklarından yararlanması amacıyla kredi, burs ve yurt gibi olanakların etkili bir şekilde sunumuyla bu kesimin becerilerinin artırılması konusunda eğitimin önemine vurgu yapılmıştır. 57. Hükümet programında “yoksulları üretken kılarak ve adaletli bir gelir düzeyine kavuşturarak yoksulluktan kurtarmak temel amaç” olarak benimsenirken “çalışamayacak durumda olanlar için, onurları zedelemeyecek yardım programları” uygulanması hedeflenmiştir. 58. Hükümet

programında “kapsamlı bir yoksullukla mücadele programı” uygulamaya konulmuştur. 59. Hükümet Programında “bakıma muhtaç yaşlılar, çocuklar ve işsizler için özel programlar” oluşturulması “işsizleri, fakirleri, düşkünleri, hastaları, özürllüleri gözeten, onların insan onuruna yakışacak şekilde yaşamalarını sağlayacak bir sosyal devlet anlayışı” benimsenmiştir. 61. Hükümet Programında önceki hükümet programına paralel “sosyal restorasyon” sürecinin, yeni kurulan ASPB çatısında “aile bütünlüğü içinde” yaşlı, engelli, öğrenci, dul, yetim ve yoksullara destek sağlanacağı belirtilerek 2023 için “mutlak yoksulluğu ortadan kaldırmak” temel hedef olarak belirlenmiştir. Sosyal destek sisteminin temelinde “bireysel ihtiyaçlara aile içerisinde karşılık verme anlayışı” yer almıştır. 64. Hükümet Programında yoksullukla mücadelede “ihtiyacı olan herkese sosyal destek sunulmasını ve sosyal desteklere duyulan ihtiyacın azaltılması” temel hedef olarak korunmuştur. Bu doğrultuda sosyal yardımlarda “ailenin bütünlüğünü koruyan” ve “sosyal destek ve hizmetlerin hak temelli olarak bütünlük” sosyal destek sisteminin oluşturulması temel alınmıştır.

Araştırma kapsamında katılımcılara yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların amacı ve hedefinin değerlendirilmesi için *"yoksullukla ilgili sosyal politikaların amacı, hedefi hakkında ne düşünüyorsunuz?"* sorusu yöneltilmiştir.

Yoksullukla ilgili sosyal politikaların *amacına ve hedefine yönelik* görüşmelerde katılımcılar ağırlıklı olarak kısa, orta ve uzun dönem amaç ve hedeflerle ilgili değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Katılımcıların tamamı istihdama katılımı mümkün olmayan mutlak yoksulların hak temelli ve sürekli sosyal yardım almalarının ve sosyal hizmetlerle her alanda desteklenmelerinin sosyal politikaların gereği olduğu konusunda hem fikir olmuşlardır. Bu soru çerçevesinde katılımcılar yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların hedeflerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

- Yoksullukla mücadelede uzun dönemde yoksul hane sayısının ve yoksul faydalanıcı sayısının azaltılmasına yönelik sosyal ve ekonomik tedbirlerin alınması,
- Yoksullukla mücadele politikalarının bütüncül olması,
- Yoksul kişilerin kendi ayakları üzerinde durabilmesini sağlayacak becerilerinin geliştirilmesi,

- Eğitim, sağlık, mesleki beceri kazandırma gibi diğer politikalarla birlikte koordineli yürütülmesi ve yoksulların yapabilirliklerini artırıcı nitelikte olması,
- Mutlak yoksulluk için daimi sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin uygulanması, görelî yoksulluk için tüm sosyal desteklerin kesinlikle koşullu olarak sunulması.

Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikaların genel amacına ilişkin görüşlerin çoğunda konuya bütüncül açıdan bakılması ve uzun dönemde yoksul hane sayısının ve yoksul faydalanıcı sayısının azaltılmasına yönelik sosyal ve ekonomik tedbirlerin alınması gerekliliği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda yoksullukla mücadele politikalarının amacına yönelik değerlendirmede konuya bütüncül bakış açısından bakılması gerekliliğini belirten kamu yöneticisinin görüşleri şu şekildedir:

"Eğitime, sağlığa, bütün kamu hizmetlerine, insana yakışır yaraşır bir düzeyde hayat standardı sağlayarak bütün kamu hizmetlerine erişimi kolaylaştırmaktır, eşitliği sağlamaktır. Bu mutlak eşitlik değil elbette, asgari düzeyde belli bir hizmeti almasını sağlamaktır vatandaşın. Sosyal politikanın en temel amacı insanları belli bir hayat seviyesine ulaştırmaktır. Sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin, grupların bu dışlanmadan kurtulmalarını sağlamaktır, toplumda var olmalarını sağlamaktır. Sosyal politikanın en temel amacı bütünsel bir şekilde insanın bütün kamu hizmetlerinden eşit bir şekilde yararlanmasını sağlamaktır. (2)

Türkiye'de yoksullukla mücadele politikalarının ana hedefinin "kişinin kendi ayakları üzerinde durabilmesi, istihdama katılımının sağlanması" şeklinde görüş belirten katılımcılar, yoksul kişinin istihdama katılımı ile yalnızca parasal anlamda değil, sosyal anlamda da güçleneceği ve bunun yoksul bireyin çalışma alanındaki yapabilirliğiyle doğrudan alakalı olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak buradaki sorunun temelinde yoksul kişiler açısından ciddi bir yapabilirlik sorunu olduğudur. Mutlak yoksullar hariç tutulmak kaydıyla diğer yoksul kitle için yapabilirlik sorunuyla mücadelenin uzun dönemde yoksullukla mücadeleye yönelik politikalarda temel alınması gerekliliğine sıklıkla vurgu yapılmıştır. Aksi takdirde yapabilirliklerinin arttırılmadığı politikaların yoksulluğu önleyemeyeceği gibi bağımlı bir yoksul kitle oluşturacağı endişesi oluşmaktadır.

Kısa dönemde yoksulluğun şiddetinin azaltılmasına, hanelerin maruz kaldığı olumsuz durumların ortadan kaldırılmasına yönelik daha çok nakdi desteklerin yer aldığı politikalara karşın orta ve uzun dönemde yoksulluğun çok boyutluluğu dikkate alınarak

sorunun ortadan kaldırılmasına yönelik sosyal politika araçlarının önemine dikkat çekilmiştir. Yoksul kişilerin sosyal yardımlara uzun süre bağımlı kılınmasını önlemek amacıyla yardımların miktarının bilerek düşük düzeyde tutulduğu belirtilmiştir.

Yoksullukla mücadele politikalarının birbirinden bağımsız olarak düşünülmemeyeceği eğitim, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik, ekonomik politikalarla birlikte değerlendirilmesi ve kısa süreli, rahatlatıcı nitelikteki sosyal yardımlarla yoksulluğun sonlandırılmayacağı ifade edilmiştir. Bu konuya ilişkin katılımcıların görüşlerinde sosyal politikaların diğer politikalarla desteklenmemesi durumunda yoksulluk kültürünün oluşacağı değerlendirilmiştir. Kamuda görevli bürokrat ve STK'da uzman olarak çalışan katılımcıların bu konuya ilişkin değerlendirmeleri şu şekildedir.

"İnsanların beşeri sermayelerinin gelişmesi demek eğitim ve sağlık alanında yapılan yatırımlarla onların beşeri sermayelerini de artması demektir ki toplumdaki kitlelerin beşeri sermayelerinin artması da o kişilerin topluma olan katkılarını artması ve toplumun genel refah düzeyinin de yükselmesi demek. Yani bu yönüyle de yoksullara yaptığımız yardımlar tek yönlü bir sadaka gibi değil aslında orta ve uzun vadede toplumun kendisine de olumlu getirisi olan birer politikadır. Biz genel müdürlük olarak yoksulluk resminin sadece belli bir karesindeyiz aslında. En acil yardım kısmındayız. Bu en acil yardımı yaptıktan sonra bu kitlelerin diğer yönleriyle kendine yeter hale gelmesi için diğer politikalar yürütülmezse bizim alanımız ne kadar ideal ne kadar güzel olursa olsun zaten yetersiz kalır ve yoksulluk bir kısır döngüye dönüşür, yoksulluk kültürüne dönüşür ve bir süreklilik haline gelir, nesilden nesile aktarılan bir hale gelir. Ama bu bizim alanın iyi veya kötü yürütmemiz ile ilgili değil diğer alanların bizi desteklemesiyle ilgili. Diğer alanlarda güzel politikalar uygulanmazsa yoksulluk bir kısır döngüye dönüşür, dönüşmesi kaçınılmazdır" (8)

"Kamu kaynaklarının kullanımına baktığımızda, yoksulluk zincirinin kırılmasında önemli olan diğer alanlarında öneminin dikkate alınması. Eğitimdeki başarı oranı, sağıktaki hizmetlere ulaşabilme, yaşlılıkta bakım hizmetlerine ulaşabilme, engellilikte istihdam ile ilgili bu hizmet ve ihtiyaçların hepsi yoksullukta da çok alakalı. Suçluluk konusuna bile baktığımızda kişi işsiz kalıyor, istihdam olamıyor, yeterli bilgi, beceri, eğitimi alamıyor, sağlık hizmetinden yararlanamıyor, suça yöneliyor, o tekrar bir döngüye giriliyor yoksul olduğu için, yoksulluk bu döngüyü çeviriyor. Asıl kilit noktalar kişinin kendi kendinin yeterli olabilmesini sağlayacak uzun vadeli birtakım programlar olmadığı sürece kısa vadeli, çoğunlukla da bizim sosyal yardım sistemimize baktığımızda, yoksullukla mücadele stratejimize baktığımızda hala Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Teşvik Fonunun temel bir yarasını, kanununu görüyoruz. Temel gereksinimlerini karşılamaya yönelik, kendi kendine yeterli olabilmeye yönelik bir amaç maalesef şu anda çok yok" (10)

Kamuda görevli bürokrat sosyal yardımlarla yoksulluğun daha az görünür kılındığını, ilerleyen zaman içinde yoksullukla mücadele politikalarının bütüncül bakışa dayalı

diğer politikalarla desteklenmemesi durumunda yoksulluğun kanıksanacağı değerlendirilmesinde bulunarak görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

"Biz aslında yoksulluğu ortadan kaldırmıyoruz. Çünkü bizim vakıflar aracılığıyla yapılan temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik. Siz ayda kişiye 300 lira nakdi destek sağlıyorsunuz. Bununla yoksulluğu ortadan kaldıramazsınız. Yoksullukla mücadele edersiniz, yoksulluğu daha az görünür kılarırsınız. Benim görüşüm biz yoksullukla mücadele ediyoruz ama yoksulluğu ortadan kaldıramayız bu yaptıklarımızla. Eğitim kapsamında yapılan, hayata geçirilen sosyal politikalar, sosyal yardımların yoksul zengin ayrımı yapılmaksızın üniversal denilen kapsamda yapılması, bütün çocuklara yapılması gerekli. Mesela yoksullukla mücadele kapsamındaki en önemli silahınız eğitim olabilir. Daha iyi eğitim almalarını sağlamak. Yoksa o yoksulluk kültürünü oluşturuyorsunuz, yoksulluk kısır bir döngüye dönüşüyor, anne cahil baba cahil çocuk da cahil. Ondan doğacaklarda o döngüye dahil oluyor, kanıksıyor." (14)

Benzer görüşe sahip katılımcılardan bazıları sosyal politikaların üretken ve donanımlı insan yetiştirmeye yönelik olarak diğer politikalarla beraber yürütülmesini ve bu alandaki planlamanın önemine vurgu yaparken bir kısmı ise yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikaların uygulanmasında koşulluluk ilkesinin gerekliliğini savunmuştur. Sosyal politikalar alanında çalışan akademisyen katılımcının ve kamu bürokratinin değerlendirmeleri şu şekildedir:

"Temel hedef, bir, kendi kendine yeterli hale getirmektir, yoksulu yoksul olarak tutmak değildir. İki, bu politikaların temel hedefi sınıflar arasındaki farkları uca savurmak değil, sınıfların arasındaki dengeyi birbirlerine yaklaştırmaktır. En alt seviyedeki düzeyi de asgari yaşam düzeyinin üzerine çıkartabilmektir. Ve bunun sunuş biçiminde de bir yurttaşlık geliri garantisi gibi bir şeyi oluşturmak gerek. Bütün bunlar sadece vermek üzerine kurulu politikalarla olmaz. Mutlaka üretimde, eğitimde, sağlıklı, donanımlı insan yetiştirmekle örtüşmelidir. Bu okul öncesi eğitimden başlar, örgün ve yaygın eğitime kadar uzanır, istihdama kadar uzanır. Planlamayla olur bütün bunlar." (11)

"Yoksullukla ilgili sosyal politikaların tamamında bir amaç var. Ama maalesef bu amaçlar bizi istediğimiz hedeflere götürmüyor. Dolayısıyla bence ülkede oturup, yoksullukla ilgili sosyal politikaların yeniden revize edilerek, belki de tek hale getirilmesi, uygulanan tüm sosyal yardım politikalarının tek bir kanun maddesinde toplanması gerek." Şartlı hale getirmezseniz asla bu ülkede yoksulluğu ortadan kaldıramazsınız" (5)

Kamuda uzman olarak çalışan katılımcıya göre yoksullukla mücadeleye yönelik politikalar uzun dönemde yoksulluğu giderici değil yalnızca kısa dönemde rahatlatıcıdır.

"Yani yoksulluğu aşmak ve yoksullukta bir perde yukarı çıkmak üzerine değil. Aç kalmasin, yakıtı olsun, ama çözüm odaklı değil. Yani bağımlı tutuyor hala sizi, sisteme bağlı kalıyorsunuz. Uzun vadeli çözüm değil. Kısa vadede rahatlatıcı çözüm" (3)

Sosyal politika alanında araştırmalar yapan akademisyen yoksullukla mücadele politikalarının “günü kurtarıcı” yapıda oluşturulduğunu şu şekilde belirtmiştir.

"Yoksulluğu yapısal düzeyde çözecek ve ortadan kaldıracak, insanları kendi ayakları üzerinde durabilir, kendi gelirlerini kazanabilir, harcayabilir duruma getirecek yapısal bir hedef yok. Daha çok günü kurtarmaya dönük, mevcut şikayetlenmeleri, sızlanmaları köreltecek ve ortadan kaldıracak nitelikte şeyler yapıyor, bununla yetiniliyor" (21)

Yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikaların amacı ve hedefine yönelik değerlendirmelerde katılımcılar uzun dönemde benimsenmesi gereken yaklaşımlar açısından benzer görüşleri ifade etmişlerdir. Bu görüşlerin temelinde soruna uzun dönemli yaklaşılması, yalnızca sosyal yardımlara dayanmaması, sosyal hizmetlerle ve diğer politikalarla beraber değerlendirilmesi ve bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ancak uygulamalarda kısa dönemli hedeflerin belirlendiği ve yoksulluğun bu anlayışla ortadan kaldırılamayacağı savunulmuştur. Bu görüşlerin sosyal politika belirlemede yetkili bakanlık ve kamu kurumlarının uzmanları ve yöneticileri tarafında ifade edilmiş olması, yoksullukla mücadeledeki sosyal politikaların değerlendirilmesinde bu görüşleri daha da önemli kılmaktadır.

5.1.2. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarındaki Uluslararası Ölçütler

Yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikaların oluşturulmasında benimsenen uluslararası ölçütler 3 alt başlık altında toplanmıştır. Bunlar sırasıyla temel alınan *uluslararası anlaşma ve ilkeler, bu anlaşmalardaki hedef ve stratejiler ile anlaşmalarda yer alan haklar ve Türkiye'nin model olarak benimsediği ülkelere* ilişkin değerlendirmelerdir.

Yoksullukla mücadele politikalarının tarihsel gelişim sürecinde uluslararası sözleşmelerde hangi ilkeler üzerinden gerçekleştirildiği, yoksulluğun nasıl tanımlandığı ve hangi hakların temel alınması gerektiği değişim göstermektedir. Hakların gelişimine

ve toplumsal değişimlere dayalı olarak uluslararası kuruluşlar insan hakları kapsamında yoksullukla mücadele alanında yayımladıkları belge ve anlaşmalarla temel ilkeleri belirlemişlerdir. Bu yönüyle Birleşmiş Milletlerin “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” (1948), Avrupa Konseyinin "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi" (1950) Birleşmiş Milletlerin “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi" (1966), “Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi” (Avrupa Sosyal Şartı, 1961), "Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı" (1996) temel uluslararası sözleşme ve belge niteliğindedir.

Yoksullukla mücadeleye yönelik politikaların uluslararası düzeyde gündeme alınması 1990’ların sonlarında “Birleşmiş Milletlerden, Bretton Woods kuruluşlarına ve G-8 toplantılarına değin uluslararası topluluklar” yoksulluğu azaltma amacı üzerinde uluslararası bir konsensüse ulaşmıştır (Özdek, 2002, s. 4).

Sosyal ve ekonomik yönden en güçsüz kesimin korunması kişisel ve siyasal hakların korunabilmesi için yaşamsal önemdedir. Sosyal haklar olmaksızın insan haklarından faydalanılmasının mümkün olamayacağı İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinde “insan haklarının bölünmezliği ve karşılıklı bağımlılığı” olarak yer almıştır. Hakların kullanımıyla ilgili Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun, 1950 yılındaki bildiriminde “kişisel ve siyasal haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel hakların yakın ilişkili ve birbirine bağlı haklar” olduğuna, “ekonomik, siyasal ve kültürel haklardan yoksun olan insanın Evrensel Beyanname’de öngörülen özgür insan olamayacağı” konusuna vurgu yapılmıştır (Erdoğan, 2008, s. 126-127).

“Birinci Kuşak Haklar” bireyi korumaya yönelik “negatif statü haklar” olarak da benimsenen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 3. ve 21. maddeleri arasındaki haklardan oluşmaktadır. Yaşama ve özgürlük hakkı, hukuk önünde eşitlik, yurttaşlık hakkı, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, ifade özgürlüğü vb. haklar koruma amaçlı olup devlet tarafından güvence altına alınması esastır.

“İkinci Kuşak Haklar” ya da sosyal haklar olarak da tanımlanan haklar ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olup bireyin toplumsal gelişimi içerisinde sosyal gereksinimlerinin karşılanması için toplumsal hizmetlerden yararlanma haklarıdır. Bu hakların uluslararası düzeyde tanındığı ilk belge “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”

olup sosyal güvenlik hakkı, çalışma, adil gelir ve sendika kurma hakkı, yeterli yiyecek ve giyim sahibi olma, eğitim, yeterli sağlık hizmeti, kültürel yaşama katılma vb. haklarıdır. Sanayi devrimi sonrasında sosyal sınıflar arasında oluşan sosyal eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla güden bu haklar "pozitif haklar" olarak da tanımlanmaktadır. Devletler bu hakların korunmasını ağırlıklı olarak sosyal hizmetler aracılığıyla yerine getirmeye çalışırken yeterli kaynak sorunu hakların kullanımında en önemli kısıtı oluşturmaktadır.

Oluşum süreci henüz tamamlanmamış olmakla beraber üçüncü kuşak insan hakları, dünya insanların insancıl bir toplum yaşamı sağlama düşüncesini temel alan dayanışma haklarıdır.

Yoksullukla mücadelenin haklar açısından değerlendirilmesi ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olarak ikinci kuşak hakların temelinde yer almaktadır. Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalar sosyal adaletin sağlanması açısından devlete bu hakların sağlanması ve yerine getirilebilmesi için doğrudan sorumluluklar yüklemektedir. Bu yönüyle insan hakları ve sosyal adalet, sosyal politikaların temelini oluşturmaktadır.

2015 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kabul edilerek 2030 yılına dek 3 önemli konuda başarı sağlanması amacıyla 17 küresel hedef belirlenmiştir. Aşırı yoksulluğu ortadan kaldırmak, eşitsizlik ve adaletsizlikle mücadele etmek ve iklim değişiklikleri ile ilgili sorunların çözümüne yönelik bu hedefler aşağıda sıralanmıştır.

- ✓ Yoksulluğa son; Her türlü yoksulluğun her yerde bitirilmesi,
- ✓ Açlığa son; Açlığın bitirilmesi, gıda güvenliğinin sağlanması, beslenme imkanlarının geliştirilmesi ve sürdürülebilir tarımın desteklenmesi,
- ✓ Sağlıklı bireyler; İnsanların sağlıklı yaşamlarının sağlanması ve herkesin her yaşta refahının sağlanması
- ✓ Nitelikli eğitim; Herkes için kapsayıcı ve hakkaniyetli eğitimin sağlanması ve herkese yaşam boyu eğitim imkanlarının teşvik edilmesi,

- ✓ Toplumsal cinsiyet eşitliği; Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların ve kız çocuklarının toplumsal konumlarının güçlendirilmesi,
- ✓ Temiz su ve sıhhi koşullar; Herkes için su ve kanalizasyona ilişkin hizmetlerinin ulaşılabilirliğinin ve sürdürülebilir yönetiminin sağlanması
- ✓ Erişilebilir ve temiz enerji; Herkes için erişilebilir, sürdürülebilir, güvenilir ve modern enerjinin sağlanması,
- ✓ İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme; Sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik kalkınmanın sağlanması, tam ve üretken istihdamın ve insan onuruna yakışır işlerin yaygınlaştırılması,
- ✓ Sanayi, yenilikçilik ve altyapı; Dayanıklı altyapıların inşa edilmesi, sürdürülebilir ve kapsayıcı sanayileşmenin yaygınlaştırılması ve yenilikçiliğin teşvik edilmesi,
- ✓ Eşitsizliklerin azaltılması; Ülkelerin içinde ve arasında bulunan eşitsizliklerin azaltılması,
- ✓ Sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları; Şehirlerin ve yerleşim yerlerinin kapsayıcı, güvenli, güçlü ve sürdürülebilir hale getirilmesi,
- ✓ Sorumlu tüketim ve üretim; Sürdürülebilir tüketim ve üretim modellerinin oluşturulması,
- ✓ İklim eylemi; İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acil olarak harekete geçilmesi
- ✓ Sudaki yaşam; Sürdürülebilir kalkınma için okyanusların, denizlerin ve deniz kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir şekilde kullanılması,
- ✓ Karasal yaşam; Karasal ekosistemlerin korunması, yenilenmesi ve sürdürülebilir kullanımının teşvik edilmesi, ormanların sürdürülebilir yönetilmesi, çölleşmeyle mücadele edilmesi, toprakların verimlilik kaybının durdurulması ve tersine çevrilmesi ve biyoçeşitlik kaybının durdurulması,
- ✓ Barış, adalet ve güçlü kurumlar; Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumların yaygınlaştırılması, herkesin adalete erişiminin sağlanması, her seviyede etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumların inşa edilmesi,
- ✓ Hedefler için ortaklıklar; Uygulama araçlarının güçlendirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma için küresel iş birliğinin canlılık kazandırılması.

Avrupa Sosyal Şartında (1961) hak vurgusu, vatandaşlık hakları kapsamında işlenerek sosyal hizmetin "hak" olarak kabulü fikri benimsenirken, 1996 yılı Avrupa Sosyal Şartında asgari gelir desteği gündeme alınmıştır.

AB 1990'lı yıllarda dünyadaki ülkelerin gerisinde kaldığı görüşünden hareketle Lizbon stratejisini oluşturmuştur. Bu strateji ile ekonomik hedeflerle beraber Birlik politikalarının “odak noktasının insan olduğu ve insana yatırım yaparak aktif refah devleti oluşturulmasına dayanan sosyal bir model” benimsenmiştir. Lizbon stratejisinin sosyal boyutunda “bilgi toplumunda yaşamak ve çalışmak için eğitim ve mesleki eğitimin sağlanması, aktif istihdam politikasının geliştirilmesi, sosyal güvenliğin modernleştirilmesi, sosyal uyumun güçlendirilmesi ve sosyal dışlanmayla mücadele edilmesi” ana hedef olarak konulmuştur (Çapanoğlu, Sema Gençay, 2010, s. 1).

Avrupa Sosyal Şartı, 1996 yılında Gözden Geçirilmiş Avrupa Şartı olarak yeniden oluşturulmuş olup Türkiye 1961 Avrupa Sosyal Şartını 1989 tarihinde, 1996 Gözden Geçirilmiş Avrupa Şartını ise bazı maddelere çekince koyarak Ekim 2004 tarihinde kabul etmiştir (Erdoğan, 2008, s. 124-125).

Avrupa sosyal modelinin sosyal dışlanmayı ortadan kaldırmadaki rolü konusunda Konsey, sosyal dışlanmanın boyutlarının anlaşılmasının, sosyal içerme politikalarının istihdam, eğitim, sağlık ve konut politikaları ile birlikte düşünülmesinin önemini vurgulayarak hedef gruplara yönelik eylem planlarının oluşturulması kararını almıştır. Lizbon süreci kapsamında sosyal dışlanma ile mücadele kapsamında ortaya konulan “Sosyal İçerme Stratejisi, yoksulluğun giderilmesi için 2010 yılına kadar ciddi adımların atılmasını ve üye ülkelerin kendi Ulusal Eylem Planlarını” oluşturarak üye ülkelerin “birliğin ortaya koyduğu ortak hedeflerin ülke politikalarına yansımaları değerlendiren Ulusal Eylem Raporları” hazırlaması gerekliliği kararını almıştır (Ekim & Yurttagüller, 2006).

Türkiye aday ülke olarak sosyal içerme sürecine dahil olma amacıyla Ulusal Eylem Planlarına zemin olan Ortak İçerme Belgesi (JIM) Çalışma Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Bu kapsamda AB'deki EAPN çalışmalarına benzer şekilde Türkiye'deki STK'ların bu sürece etki edebilmeleri için önlerinde önemli bir fırsat olduğu ve benzeri

bir ağın Türkiye'de de oluşmasının son derece faydalı olacağı belirtilmiştir (Ekim & Yurttagüller, 2006).

5.1.2.1. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Kapsamında Sosyal Politikalarda Temel Alınan Uluslararası Sözleşmeler

Araştırmada *“sizce Türkiye'de yoksullukla mücadeleye dönük “Sosyal politikalarda temel alınan uluslararası sözleşmeler var mıdır? Varsa hangileridir?”* sorusuyla katılımcılardan yoksullukla mücadeleye yönelik hangi uluslararası sözleşmelerin temel alındığı konusundaki görüşleri alınmıştır.

Uluslararası anlaşma ve ilkeler açısından yapılan değerlendirmelerde, katılımcıların büyük çoğunluğu, önceleri Birleşmiş Milletlerin anlaşma ve sözleşmeleri dikkate alınırken 2005 yılından sonra özellikle AB ile yaklaşan ilişkiler doğrultusunda Avrupa Sosyal Şartı, AB'ye uyum kapsamında “Tarama Sürecinde” fasıllara ilişkin müktesebat ve Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-accession Assistance - IPA) projeleri kapsamında uluslararası ölçütlerin takip edilmeye çalışıldığını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların büyük kısmı Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin ve Avrupa Sosyal Şartının dikkate alındığını belirtmişlerdir. Özellikle sosyal politika belirlemede etkin olan yöneticilerin büyük bir çoğunluğu Avrupa Sosyal Şartındaki asgari gelir desteğini ön plana çıkarmışlardır. Mevzuat bütünlüğünün sağlanması ve sosyal politika etkinliğinin oluşturulması için asgari gelir desteği uygulamasına geçilmesinin gerekliliği sıklıkla ifade edilmiştir.

Uluslararası ölçütlerin temel alınmasının yanında bu uluslararası anlaşmaların bağlayıcılığı konusunun önemine değinilmiştir. Yoksullukla mücadele kapsamındaki uluslararası sözleşmelerin iç politika belirleme aşamalarında yeterli düzeyde dikkate alınmadığı ve bütüncül bakış açısından yoksun olarak politikaların belirlendiğini belirten akademisyen katılımcı bu konuya ilişkin değerlendirmesini şu şekilde açıklamıştır.

"Türkiye'nin tarafı olduğu, imzaladığı ve parlamentosunda onaylayarak iç hukukun bir parçası haline getirdiği birçok insan hakları sözleşmesi var. Bunların pek çoğunda da özellikle 2. kuşak haklar çerçevesinde düşündüğümüz, yoksulluktan kurtulma, yoksulluktan, yoksulluğun etkilerinden kurtulma korunma buna benzer haklarda düzenleniyor. Kağıt üstünde bakarsak gayet iyi, sözleşmelerde imzamız var. Pekiyi bunlar gerçekten içerideki politika yapım süreçlerinde ne kadar etkili oluyor, onlara bakılıyor mu? Bunu şöyle değerlendirmek lazım. Bu metinler birebir dikkate alınsaydı Türkiye'de nasıl bir sosyal politika olurdu yoksullukla mücadele konusunda. Bir hayal ettiğimiz zaman bir de bugün bulunduğumuz yere baktığımız zaman, yaptıklarımıza baktığımız zaman belli ki yeterince dikkate alınmıyor. Bütüncül bir bakış ihtiyacı yok. Türkiye nasıl bir genel sosyal politika ya da refah rejimi benimsemiş ki bunun ne kadar bilincinde, bilinçli bir şekilde benimsemiş ki bunların içeriğinde, içerisinde de bu sözleşmeler ne kadar etkili olacak. Böyle bir bütüncül bir bakış yok maalesef. Dolayısıyla sosyal politika oluşturma konusunda tıpkı üniversitelerden yeterince yararlanılmadığı gibi bu metinlerde öyle bir yerde duruyorlar. Biz yine başka türlü bildiğimizi yapıyoruz. Bu metinlere bakıyorsak eğer, hak temelli bir şeyler yapıyor olmamız lazım. Oysa hak temelli bir şey yapmıyoruz. Alan, veren var. Hatta veren kamu olsa bile şahsileştirilmiş, bir şekilde, filanca size yardım etti deniyor. Buradan da anlıyoruz ki hak temelli bir anlayış, bir bakış yok sözleşmelerde. Bu kağıt üstünde var ama. Uluslararası sözleşmelerin en önemli eksiği bunların yeterince yol gösterici nitelikte olmaması ve belli yaptırımlara bağlanmamış olmaması. Siz eğer sadece temennileri art arda sıralamışsanız sözleşmelere ve de buraya imza koymak karşılığında herhangi bir yükümlülük yüklemiyorsa size, bunları imzalamak, onaylamak o kadar da zor şeyler değil. Evet, sözleşmelerde hemen hemen bu yoksullukla mücadele meselesi çok yönlü olarak ele alınıyor, bir şekilde yer bulmuş, zikredilmiş, ifade edilmiş. Fakat bunu imzalayan ülkeye bunun nasıl bir etkisi var, nasıl bir etkisi olacak. Daha somut, yol gösterici ve biraz da baskılayıcı yöntemlere ihtiyaç var demek istiyorum." (21)

Kamuda bürokrat olan katılımcı yoksullukla mücadele kapsamında taraf olduğumuz Avrupa Sosyal Şartına ilişkin denetim mekanizmalarının olmamasının bu alandaki politikaların etkinliğini azalttığı ile ilgili görüşlerini şu şekilde belirtmiştir.

"Avrupa Sosyal Şartını imzalamış durumdayız. O sosyal şartta da insanların yoksulluktan korunmasına ilişkin maddelerine taraf olmuş durumdayız. Uluslararası alandaki sözleşmeleri imzaladığınız zaman etkili denetim mekanizmalarının da beraberinde gelmesi gerekir ki etkili olabilsin." (15)

Sosyal politikalar alanında araştırma yapan akademisyen uluslararası sözleşmelere taraf olduğumuza vurgu yaparak bu sözleşmelerde yer alan ölçütlere yeterli düzeyde uyulmadığını belirtmiştir. Yoksullukla mücadele konusunda pek çok sözleşmenin dikkate alınması gerekliliğinin yanı sıra iç hukuktaki bağlayıcılığının önemine değinmiştir.

"Türkiye'nin taraf olduğu çok sayıda sözleşme var. Bu sözleşmelerin bir bölümü doğrudan yoksullukla ilgili ve başlık içinde görülüyor, ama Çocuk Hakları Sözleşmesinden, Kadın Haklarına yönelik sözleşmelerin, insan haklarına yönelik tüm

sözleşmelere sosyal politika çerçevesinden baktığınız zaman bunlar yoksulluk açısından sizi etkiler ve bağlar. Siz her insanın insan onuruna yakışır, yaraşır bir biçimde kendi kendine yeterli hale gelmesini sağlamayı taahhüt ediyorsunuz, bu sözleşmelerde. Üstelik bunlar yeni tarihli sözleşmelerde değil. Ya da Çocuk Hakları Sözleşmesinde en temel konuştuğumuz haklardan biri yoksullukla bağlantılı söylüyorum. Gelişme hakkı yani yaşama, gelişme, korunma, katılım hakkı. Gelişme hakkının içinde ne var, sosyal politikayla yoksullukla doğrudan ilintili, eğitim var, sağlık var, sağlıklı çevre var, konut var. O zaman Türkiye'yi de bunlar bağlayan ve ilgilendiren uluslararası metinler. Üstelik Türkiye, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte bunu bir hak olarak, Anayasal hak olarak da tanımlamış durumda. Bağlanmış olduğu uluslararası sözleşmelerle yoksulluk konusunda Türkiye'yi elbette bağlıyor. Ama bu uluslararası kriterlerin özünde ve ruhunda yatan yoksulluğun birkaç boyutlu düşünmek gerekir. Bir, yoksulluğun önlenmesi gerek. İki, yoksulluk aşamasında yoksul yurttaşın desteklenmesi gerek. Üç, desteklendiği aşamada da temel hedefin ya kendi kendine yeterli hale getirilmesi ya da yoksullukla ilintili olarak bir sosyal hizmetinin tarafı haline ya da müracaatçısı haline getirilmesi gerek. Şunu kast ediyorum. Yoksullukla mücadele sadece parasal hizmetlerle yürütülecek bir mücadele değildir." (11)

Yerel yönetici olarak değerlendirmede bulunan katılımcı uluslararası anlaşmalar ile Türkiye'de sosyal politikaların temeli olarak kabul edilen 3294 sayılı Kanunun karşılaştırması kapsamında alanda yaşanan sorunlara yönelik eleştirilerde bulunmuştur.

"Mevzuat açısından var tabii. Yani şöyle 3294 sayılı kanuna baktığınızda, insan haklarının tam amacı, maddesi orada var. Ne diyor, bu kanunun amacı fakru zaruret içerisinde bulunan, ihtiyaç sahibi, SGK'ya tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık gelir almayan vatandaşlar ile her ne suretle olursa olsun, bakın Türkiye'ye gelmiş ve kabul edilmiş kişilere yardım etmektir diyor. Bu ne demektir. Bakın burada insan hakkı var. İster kaçak yolla gelsin, tümünü kapsıyor. Ne olursa olsun ve orada bir ayırım yapmamış. Adam kaçak, yasa dışı yollarla da bize gelse onun insanı olarak yaşaması için gerekli sosyal yardım desteğini vermeyi şartını kanun koyucu bu maddeyi koymuş. Ama uygulayıcılar bunu uygulamıyor. Yani adam suçlu, tamam çocuk taciz etmiş ya da tecavüz etmiş, cezaevine girmiş. İyi de adamın geride kalmış karısı ve çocukları var. Onlara yardım yapmayacak mıyız? Uygulayıcı onlara yardım yapmıyor. Böyle bir sıkıntımız var, bizim ülkemizde. Çok fazla mıdır, değildir. Ama asla böyle bir şey olmamalı." (5)

Kamuda görevli bürokrat yoksullukla mücadele politikalarında doğrudan temel alınan uluslararası bir anlaşma olmadığını, Avrupa Birliğinde de bu konuların ülkenin iç konusu kabul edildiğini belirterek, Türkiye'nin açık eşgüdüm politikası izlemek suretiyle Lizbon stratejisi kapsamında gevşek bir koordinasyon ve eşgüdüm izlediğini ifade etmiştir.

5.1.2.2. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikalarında Uluslararası Sözleşmelerin Hedef, Strateji ve Hak Anlayışı

Araştırmada *“sizce uluslararası anlaşmalardaki hedef ve stratejilerin Türkiye'nin yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarında yeterince gözetildiğini düşünür müsünüz?”* ve *“Türkiye'de yoksullukla mücadeleye dönük sosyal politikalarda bu sözleşmelerdeki haklara yer verildiğini düşünüyor musunuz?”* sorularıyla katılımcılardan yoksullukla mücadeleye yönelik uluslararası sözleşmelerdeki hedef ve stratejilerle, bu sözleşmelerde yer alan hakların, Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarında dikkate alınıp alınmadığına ilişkin değerlendirmede bulunmaları istenmiştir.

Uluslararası sözleşmelerde yer alan haklar aşağıda listelenmiş olup bu soruya ilişkin değerlendirmede bulunan katılımcılardan bu haklar ekseninde görüşlerini bildirmeleri istenmiştir.

- ✓ Açıktan kurtulmanın herkes için temel bir hak olduğu,
- ✓ Yaşama standardı hakkı; herkesin, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam standardına sahip olma hakkı,
- ✓ İnsan onuruna yaraşır ve gerekirse her türlü sosyal koruma önlemleriyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli ücret hakkı,
- ✓ Herkesin yoksulluğa ve toplumsal dışlanmaya karşı korunma hakkı,
- ✓ İşsizliğe karşı korunma hakkı
- ✓ Sosyal güvenlik hakkı,
- ✓ Ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkı
- ✓ Sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı: Ulaşılabilecek en yüksek sağlık düzeyinden yararlanmasını mümkün kılacak her türlü önlemden yararlanma, sosyal ve tıbbi yardım alma hakkı,
- ✓ Eğitim hakkı,
- ✓ Mesleki eğitim için uygun olanaklara sahip olma hakkı ve mesleki yönlendirme olanağına sahip olma hakkı,
- ✓ Herkesin konut edinme hakkı,
- ✓ Özürlülerin toplumsal yaşamda bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve toplumsal yaşama katılma hakkı,
- ✓ Toplumun temel birimi olan ailenin, tam gelişmesini sağlamaya yönelik uygun sosyal, hukuksal ve ekonomik korunma hakkı,

- ✓ Çocuklar ve gençlerin sosyal hukuksal ve ekonomik korunma hakkı,
- ✓ Yaşlı insanın sosyal korunma hakkı,
- ✓ Yoksulluğa ve toplum dışı kalmaya karşı korunma hakkı,
- ✓ Hiçbir ırk, cinsiyet, renk, din, siyasi görüş, ulusal soy veya sosyal köken ayrımı yapmadan bütün insanlara sosyal haklardan yararlanma olanağının sağlanması,
- ✓ Herkese asgari gelir hakkı; İyi bir yaşam için yeterli bir gelire sahip olma ve kaliteli hizmetlere ulaşım hakkı.

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların uluslararası sözleşmelere uyum ve bu sözleşmelerdeki hedef, strateji ve haklara yönelik değerlendirmesinde katılımcıların görüşleri aşağıdaki şekilde özetlenmiştir;

- ✓ Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda uluslararası anlaşma ve sözleşmelere Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal değerleri doğrultusunda uyum sağlanmaya çalışıldığı, özellikle 2000 yılı sonrasında AB uyum çalışmalarının bu alanda etkili olduğu,
- ✓ Avrupa Sosyal Şartı kapsamında Türkiye'nin Yoksullukla Mücadeleye İlişkin Ulusal Eylem Planlarını hazırladığı,
- ✓ Yoksullukla mücadelede mevzuat açısından ülkenin ekonomik koşulları da dikkate alınarak uluslararası sözleşmelerde yer alan hedef, strateji ve haklara uyulmaya çalışılmakla beraber yetersiz ekonomik kaynak nedeniyle tam olarak istenilen düzeyde politikaların yürütülemediği ve uygulamalarda sorunlar yaşanabildiği,
- ✓ Türkiye'nin açık eşgüdüm politikası izleyerek Lizbon stratejisi kapsamında gevşek bir koordinasyon ve eşgüdüm yürüttüğü,
- ✓ AB'nin özellikle üzerinde durduğu sosyal dışlanmayı önleyebilecek politikaların benimsenmesi konusunda yeterli çabanın olmadığı,
- ✓ Yoksullukla mücadelede haklar açısından değerlendirildiğinde yalnızca "hak" kavramının yeterli olmayacağı, bu hakka erişim konusunda fırsat eşitliğini sunacak alanların oluşturulması gerekliliği,
- ✓ Yeşil kart uygulamasının devamı niteliğindeki 5510 Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile sağlığa erişim konusunda olumlu gelişmeler sağlandığı, kapsayıcılığının son derece yüksek olduğu,

- ✓ Sosyal güvenlik hakkı alanında Türkiye'deki kayıt dışı istihdam nedeniyle politikaların etkinliğinde istenilen düzeye ulaşılmamasının kısa ve orta dönemde güç olduğu,
- ✓ Sosyal hak kavramının devletin yükümlülüğünde olan bir kavram olduğu ve asgari gelir desteğinin uygulanmasının sosyal politika alanında çok önemli bir konu olduğu,
- ✓ Yoksullukla mücadele kapsamında asgari gelir desteği uygulamasına ilişkin çalışmaların sosyal politikanın temeline alınması ve uygulamasının en kısa zamanda gerçekleştirilmesi.

Katılımcılar uluslararası sözleşme ve anlaşmaların temel aldığı **hedef ve stratejiler** açısından yaptıkları değerlendirmelerde Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde temel alınan gıda yoksulluğunun sıfırlanması konusuna önem verilmekle beraber ülkelerin benimsedikleri yoksulluk tanımına göre yoksullukla mücadele konusunda politika tedbirlerinin ve stratejilerinin belirlendiğini ifade etmişlerdir.

Uluslararası anlaşma ve ilkelerin dikkate alınmadığını düşünen katılımcıların bir kısmı bu konuda ülkenin toplumsal ve kültürel değerlerine göre hedef ve strateji benimsendiğine vurgu yaparken, bazı katılımcılar ise bu uluslararası sözleşmelere mevzuat anlamında dikkat edilse de uygulamalarda yeterli düzeyde yer verilmediğini belirtmişlerdir. Kamuda görevli bürokrat Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarında uluslararası sözleşmelerde yer alan hedef ve stratejilerin yeterince gözetilmediğini, paternalist devlet algısı sonucunda “klientalist ilişkilerin” etkili olduğunu belirtmiştir.

"Temel hedef stratejilerinin insan haklarının bir bütün olarak gerçekleşmesi gerektiğini düşünüyorum. Eğitim, sağlık, çalışan olarak insan haklarının bir bütün olarak ele alınması gerektiğinin düşünüyorum. Bu hedef ve stratejilerin Türkiye'nin yoksullukla mücadele sosyal politikalarında yeterince gözetildiğini düşünmüyorum. Bu konuda Türkiye'de kendi toplum ve kültürel dinamikleri, paternalist bir devlet algısı çok güçlü. Bu da yoksullukla mücadelede uluslararası normların değil, klientalist ilişkilerin etkili olmasını beraberinde getiriyor. Sosyal dışlanmanın önlenmesinde temel düğüm noktası insanımızın yoksulluğun içine doğmuş ve yaşıyor olmasına karşın bu sorunun dışına çıkma konusundaki refleksleri çok zayıf. Bütün hakları harekete geçiren güç o haklara sahip olan insanlardır. Bilgi sahibi olan kişilerin sessizliği derin sessizliği de düşündürücü. Uluslararası sözleşmelerin hayata geçmesi için tabii ki hakkını bilen bunun için girişimlerde bulunan insanlar gereklidir. Ama bu bilgiye sahip yaşadığı

toplumda yoksul bireylerin var olduğu bilgisine de sahip insanların sessizliği de aslında üzerinde düşünülmesi gereken bir şey. Biraz da hak temelli yaklaşmak bunu gerektirir. Aslında sadece ihlal edilen haklar bizim olduğu zaman değil, başka insanların hakları ihlal ediliyorken de bizim ses çıkarabilmemiz, ortaya bir irade koyabilmemiz gerekir. Bunun olmadığı noktada aslında uluslararası sözleşmelerin hayata geçmesi, yürütme yetkisini, yasama yetkisini elinde bulunduran insanların uluslararası sözleşmelere göre sosyal politikalara yön vermesini beklemek biraz tabiatın akışına da terstir. Gerçekliklere de biraz uzak bir yaklaşım olur bence." (9)

Uluslararası sözleşmelerdeki "hak" anlayışı konusunda katılımcıların büyük bölümünde Türkiye'de uygulanan sosyal politikalarda hayırseverlikten hak dönüşümüne gidildiğine dair bir anlayış değişikliği olduğu görüşü ağır basmıştır. Bu anlamda bazı kurumlardaki plan ve programlarda söylem olarak bir zihniyet dönüşümü yaşandığı ifade edilmiştir. Katılımcıların bir kısmı bu dönüşümün yalnızca anlayış ve algı düzeyinde olduğunu belirtirken, bazı katılımcılar uygulama alanında da bazı hedef grupları için bu durumun geçerli olduğunu belirtmişlerdir.

Türkiye'de yoksullukla mücadele politikalarında uluslararası sözleşmelerdeki haklara yer verilme konusuna ilişkin değerlendirmede ağırlıklı olarak konunun politik yönü bulunduğu, hakların yoksul kitleye sunulması anlayışı yerine yurttaşla hizmet gözüyle bakıldığı belirtilmiştir.

Kamuda uzman olarak çalışan katılımcı yoksullukla mücadele politikalarında, önceleri hayırseverlik ve lütuf olarak algılanan anlayıştan hak anlayışına doğru yeni bir zihinsel dönüşüm yaşandığı görüşünü şu şekilde açıklamıştır.

"Hayırseverlikten hak dönüşümü kesinlikle var. Yani o anlayış bir şekilde geldi. Daha önce tamamen yardım odaklı ve bir lütuf gibi algılanırken şimdi biraz daha hak. En azından söylem olarak var. Yani söylem olarak bunun bir hak olduğu her toplantıda geçer. Ama bunu ne kadar uygulama ya da mevzuat olarak hak olarak görüyorsunuz onda çok emin değilim. Zihinsel olarak böyle bir dönüşüm var. Ama son politikalarda çok öyle hak üzerinden gitmiyor, sistem muhtaçlık üzerinden giden değil de gruplar üzerinden giden bir yoksulluk var. O yüzden o anlamda yüzde yüz hak üzerinden gidiyorsunuz, insan hakkı üzerinden gidiyorsunuz diyemiyorum. Ama söylem var, herkesin zihninde, bu alanda çalışan herkesin zihninde böyle bir dönüşüm var." (3)

Yoksullukla mücadele politikalarında yararlanma koşullarının net olması ve herkese eşit şekilde uygulanması nedeniyle hak anlayışının temel alındığını ifade eden kamu çalışanının değerlendirmesi şu şekilde olmuştur.

"Yürütülen faaliyetler, sosyal yardım hizmetleri uluslararası standartlarda, yararlanma kriterleri belli, hak temelli olarak yürütülüyor. Zaten temel olarak uluslararası sözleşmelerde de hak temelliliğe bir vurgu vardır. Yararlanma koşullarının belirli olması, herkese eşit şekilde uygulanması gibi kriterler vardır. Dolayısıyla Türkiye'de bizim yürüttüğümüz sosyal yardım programları da uygun olarak yürütülüyor." (4)

Bazı hedef gruplara uygulanan tedbirler ve sunulan haklar yönüyle, uluslararası sözleşmelerdeki hakların dikkate alınmaya başlandığı ifade edilmiştir. Kamuda bürokrat olarak görev yapan katılımcıya göre merkezi ve düzenli olarak sunulan sosyal yardımlar açısından hak temelli anlayış temel alınmaktadır.

"Uygulamamızda hak temelli olmasını gözetiyoruz. Yardım programlarımızın zaten büyük bir kısmı düzenli ve merkezi yardımlar dediğimiz yardım programları. Bu yardım programlarında ödemelerimiz düzenli, başvuru şartları belli, kriterler belli, hak sahibi olabilme kriterleri belli. Hak sahipliğinin yitirilebileceği durumlar belli. Dolayısıyla şeffaf ve düzenli bir uygulama var." (6)

STK'da yönetici olarak görev yapan katılımcı Türkiye'de uygulanan yoksullukla mücadele politikalarında hakların olmasının yeterli olmayacağını bu haklara ulaşmada fırsat eşitliğinin sağlanmasının önemine vurgu yapmıştır.

"Bayağı fazla parçalanmış şekilde farklı alanlara dokunan sözleşmeler var, anlaşmalar var. Temel bildirge var zaten. İnsan haklarından temel haklar evet aldık, şu anda da halihazırda onun bir tarafı olarak temel sağlık, eğitim, konut, beslenme hakkını gözetiyoruz tabi ki. Ancak şu da var temel haklar farklı bir şey, eşit haklar ve eşitliğinde ötesinde. Örneğin herkesin eğitimden yararlanma hakkı var ama buna ulaşma hakkı var mı ya da biz ne derece şu anki konumda o sözleşmelerimizi yerine getiriyoruz. Onunda sorgulanması gerekiyor. İnsan odaklı yapılan Birleşmiş Milletler sözleşmelerimiz var, çalışma hayatıyla ilgili, sosyal güvenlikle ilgili, sosyal yardımlarla ilgili düzenlemeler var. Bunun getirileri mutlaka ki var. Ama hala daha çalışan çocuk, sokakta çalışan, çalıştırılan çocuk, ağır yerler diye nitelenen o işyerlerinde çalışan çocuklar varsa demek ki evet politika yapıyoruz ama uygulamada birtakım sıkıntılarımız hala var." (10)

Bu görüşlerin tersi yönde görüş bildiren kamuda görevli katılımcı, uluslararası sözleşmelerin temelinde yer alan hak anlayışının çok fazla dikkate alınmadığına dair görüşünü şu şekilde açıklamıştır.

"Bu sözleşmelerde hak anlayışıyla ilgili ben kamuoyundaki yansımalarının çok da öyle olduğunu düşünmüyorum. Bizim hedef kitlemiz zaten haklarının farkında olan kişiler değil. Bunlar belirli bir eğitim seviyesini altında genellikle. Bunu bir hak olarak görmekten ziyade bir yardım yapılıyor noktasında bir minnet duygusu uyandıracak şekilde yansımalarının olduğunu düşünüyorum." (15)

Hakların tamamı olarak değerlendirildiğinde yoksullukla mücadeleyle yönelik sosyal politikalarda, uluslararası sözleşmelerin dikkate alınması konusunda politikalarımızın ağırlıklı olarak sosyal yardımlara dayandığı, bu yardımların hak olarak benimsenmediği, hak kavramının ileri sürülebilmesi için hukuki yolların açık olması gerekliliği belirtilmiştir. Bu değerlendirmelerin yanı sıra hak anlayışı konusunda bir takım yaklaşım değişikliklerinin de olduğu vurgulanmıştır. Bunun resmi anlamda yasal düzenlemelerle tam olarak desteklenmemiş olmasına karşın yönetsel açıdan konu ile ilgili kamu görevlilerinin bakış açısında, yoksulluğun yalnızca parasal olarak ölçülebilir olmadığı ve yoksunluk boyutunun, sosyal dışlanma boyutunun dile getirilmeye başlandığı ifade edilmiştir.

Sosyal güvenlik hakkı, eğitime erişim, sağlığa erişim, temel kamu hizmetlerinden yararlanma, açlıktan korunma, açlık riskiyle karşı karşıya kalmama haklarıyla ilgili konuların hak temelli çözümü konusunda asgari gelir desteği uygulamasının Türkiye'deki sosyal yardım sistemine entegre edilmesi gerekliliği konusunda ciddi bir görüş birliğinin oluştuğu görülmüştür.

Ayrı ayrı hak üzerinden gerçekleştirilen değerlendirmelerde ağırlıklı olarak en olumlu görüş özellikle sağlığa erişim hakkı konusundadır. Sağlığa erişim hakkı konusunda yurttaşların tamamının sağlık sistemi içine alınması katılımcılar tarafından olumlu değerlendirilmiştir.

Eğitim hakkı konusunu değerlendiren akademisyen katılımcı bu alanda olumlu değişimler olmakla beraber her çocuğun eğitim hakkının yasal bir zorunluluk olmasına karşın 18 yaş altında evlendirilen çocuk gelinlerin ve çocuk annelerin varlığının en temel hak ihlali olduğunu ifade etmiştir.

Eğitim hakkının sunumu konusunda pek çok katılımcı eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanamadığına vurgu yapmıştır. Yerel yönetimde çalışan yönetici yoksullukla mücadele politikalarının sağlık ile ilgili uygulamalarında son derece başarı sağlandığını, ancak eğitim alanında fırsat eşitliğinin sağlanamadığına ilişkin görüşlerini şu şekilde belirtmiştir.

"Sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı konusunda dünyada bir numarayız. Ondan yana bir sıkıntımız yok. Eğitim hakkında fırsat eşitsizliği olduğunu düşünüyorum. Yani bu konuda Milli Eğitim üzerinden son dönemde bir şeyler yapmak istiyorlar, özellikle dezavantajlı kesimin çocuklarına yönelik, ihtiyaç sahibi ailelerimizin çocuklarına yönelik daha farklı bir şey olmalı." (5)

Sosyal güvenlik hakkı konusunda katılımcılardan bir kısmı işgücü piyasasındaki kayıt dışılık oranının yüksekliği nedeniyle "belirsizlik, güvensizlik ve güvencesizlik" olgusuna işaret ederek 5510 sayılı Kanununun sosyal güvenlik hakkını düzenlemiş olsa da fiili durumdaki işsizlik tehdidi nedeniyle bu hakkın işlerliğinin sağlanamadığını ve ciddi boyutta kayıt dışılığın söz konusu olduğunu belirtmiştir. Bu konunun sosyal güvenlik hakkı dışında, örgütlenme hakkı ile de doğrudan ilişkili olduğu dikkate alındığında sendikaların yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politika alanıyla dolaylı etkisi görünmektedir.

Ayrımcılık yapmaksızın sosyal haklardan yararlanma konusunda katılımcıların büyük çoğunluğu ayrımcılık yapılmadığına dair görüşlerini 3294 sayılı Kanuna dayandırmışlardır. Kamuda görevli yönetici, yoksullukla mücadelede yararlanıcılar açısından ayrımcılığın söz konusu olamayacağını ve ayrımcılığın kanuna aykırı hareket olduğunu vurgulamıştır.

"Ayrımcılık yapmama konusu hiç kimsenin itiraz edemeyeceği, olması gereken bir şey. Etnik sebepten dolayı, ırk sebebinden dolayı, siyasi görüşünden vesairenden dolayı hiç kimseye ayrımcılık yapılmaması herkese eşit bir şekilde o yardımın yapılması lazım. Zaten kanunumuzda o şekilde, Türkiye sınırları içinde yaşayan herkese, Türk vatandaşı olsun olmasın yardım yapılmasını bize görev olarak veriyor. Yani bunun ihlali, bunu yapmamamız zaten kanuna aykırı hareket etmemizi, yasaya aykırı iş ve eylemde bulunmamız sonucunu doğuruyor." (8)

Ayrımcılığı sosyal dışlama ile ilgili bir bileşen olarak tanımlayan STK katılımcısı eğitim hakkında olduğu gibi hakların tamamında hizmetlere erişimde fırsat eşitliğindeki eksikliğe işaret ederek eşit hakların eşit yapabilirlikler anlamına gelmediğini şu şekilde ifade etmiştir.

"Hizmetlere erişimde hak olarak bir ayrımcılık olduğunu sanmıyorum şu anki politikalarda. Zaten taraf olduğumuz anlaşmalarda da bunu taahhüt ediyoruz. Ancak bunların haklarına erişme, hizmetlere erişme konusunda tabii ki incinebilir gruplar dediğimiz, zarar görebilir dediğimiz grupların dışlanma riski var. Sonuçta örneğin çalışma hakkında bir ayrımcılık yok. Ancak o hakka ulaşmak onun için yeterli bilgi beceriyle donatılma, o hizmete erişimle ilgili tabii ki ayrı ayrı sorunlar var. Yani bir

engelli kişinin, grupların bazı grupların o hizmete erişim hakkıyla engelsiz kişilerin erişimi hakkı arasında bir fark var." (10)

5.1.2.3. Yoksullukla Mücadele Kapsamında Sosyal Politikalarda Model Alınan Ülkeler

Sanayileşmiş toplumların toplumsal ve ekonomik yapısının sağlıklı bir şekilde devamı için özellikle 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılda refah devletine dönüşüm sonrasında uygulanacak refah rejimi politikaları oluşmaya başlamıştır.

Refahın genel tanımı kalkınma düzeyindeki gelişme olarak ifade edilmektedir. Bengalli ekonomist Amarty Sen'e göre bu tanım tam olarak yeterli olmayıp ülkelerin kalkınmışlıklarının yanı sıra insani yaşam kalitelerinin düzeyi de dikkate alınmalıdır.

Refah sistemlerinde farklı ölçütler göz önünde tutularak farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Tarihsel süreç dikkate alındığında ülkelerin kalkınma düzeyleri, demokratik ve laik devlet anlayışları doğrultusunda benimsedikleri refah sistemleri değişim göstermiştir.

“Refah devleti, kapitalist ekonomilerde sanayileşme ile ortaya çıkan sorunlar, artan eşitsizlik ve güvensizlik karşısında siyasal hakların gelişmesiyle devletin süreç karşısında seyirci kalamayacağı ve müdahale etmesi düşüncesinden hareketle gelişmiştir. Refah devleti şahıslara ve ailelere asgari bir gelir güvencesi veren, onları toplumsal tehlikelere karşı koruyan, sosyal güvenlik olanağı sağlayan, toplumsal konumları ne olursa olsun tüm yurttaşlara eğitim, sağlık, barınma gibi sosyal hizmetler alanında belli bir standart getiren devlettir.” (Şenkal, 2005, s. 276).

Esping-Andersen'in (1990) oluşturduğu refah sistemleri kapitalist toplumların tarihsel gelişimi üzerinden gelişmiş kapitalist demokrasiler için oluşturulmuştur. "The Three Worlds of Welfare Capitalism" adlı eserinde savaş sonrası farklı kapitalist ülkelerdeki refah devletleri modellerinin oluşturulmasına ilişkin temel ilkeleri belirlemiştir.

Esping-Andersen'a göre üç farklı refah rejim modeli bulunmaktadır: Liberal Refah Devlet Modeli, Korporatist (muhafazakar) Refah Devlet Modeli ve Sosyal Demokrat Refah Modeli. ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkelerin

benimsediği liberal refah modelinde piyasa odaklı zemin temel alınırken birey yoksulluğundan ötürü suçlanmakta ve sunulan yardımların çalışma motivasyonunu azaltacağı anlayışı temel alınmaktadır. Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, İtalya ve Avusturya gibi ölkelerin benimsediği korporatist (muhafazakar) refah modeli sorumluluğun büyük oranda ailede olduğu ailenin yeterli olmadığı durumlarda müdahalenin temel alındığı anlayışı temel almaktadır. İsveç, Danimarka, Norveç ve Finlandiya gibi ölkelerin uyguladığı sosyal demokrat modelde toplumdaki tüm bireyler sosyal güvenlik sistemine alınarak ailenin desteği dikkate alınmaksızın devletin müdahalesi temel alınmaktadır (Esping-Andersen, 1990, s. 26-28).

Liberal görüş sahipleri "kalıntı" (residual) refah devleti anlayışını benimseyerek, piyasa müdahalelerini benimsemeyerek gelir testi ile sağlanan desteklerin ve sosyal yardımların istihdamdan caydırmayacak şekilde minimum düzeyde olmasını benimsemektedir. Muhafazakar Korporatist Refah Devleti modelinde "parasal destekleme" (subsidiarity) anlayışıyla statü farklılıkları korunarak, geleneksel aile yapısı temel alınarak ailenin kapasitesi kalmadığında müdahale yaklaşımını benimsemektedir. Sosyal-Demokrat görüş sahipleri ise "evrensel" (universal) ve "yeniden dağıtıcı" (redistributive) bir refah devleti anlayışını ön planda tutmaktadır. Piyasayı dışlayan, yüksek standartta gelir dağılımı eşitliğini hedefleyen, ailenin kapasitesinin tükenmesini beklemeyen, bireyin bağımsızlığını maksimize eden, çocuklara direk yardımı, çocuk, yaşı ve muhtaçların direk sorumluluğunu üstlenen, çalışma ve refahı bir arada tasarlayan bir yapı temel alınmaktadır (Özdemir, 2007, s. 133).

Araştırmada ***“Yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikaların belirlenmesinde model alınan ölkeler var mıdır?”*** sorusuyla katılımcılardan yoksullukla mücadeleye yönelik model alınan ölkeler veya ölkelerinin değerlendirilmesi için yukarıda sıralanan refah modelleri kapsamında değerlendirme yapmaları istenmiştir.

Yoksullukla mücadele politikalarında Türkiye'nin model olarak aldığı ölkeler veya ölkelere ilişkin görüşlerde katılımcıların değerlendirmeleri ağırlıklı olarak Türkiye'nin doğrudan model aldığı herhangi bir ölkeler modeli olmadığı şeklindedir.

Katılımcılar yoksullukla mücadele kapsamında, AB ülkelerinin deneyimleri, Meksika, Brezilya gibi Latin Amerika ülkelerindeki bazı hedefleme programlarına ilişkin politikalar ile uluslararası kuruluşların diğer ülkelerde uygulamaya başladıkları bazı programların işleyiş ve sonuçlarına ilişkin detaylı çalışmalar ve değerlendirmeler yaptıklarını ifade etmişlerdir. Yoksullukla mücadele konusunda doğrudan örnek alınan bir ülke olmamakla beraber sorun ya da hedef bazında incelenen ülkeler olmuştur. İncelenen ülkelerin ekonomik yapıları ve nüfus dinamikleriyle beraber yoksulluk politikalarının değerlendirilmesinin yapıldığı ifade edilmiştir.

Katılımcıların yoksullukla mücadelede Türkiye'nin model aldığı ülke olup olmadığına ilişkin değerlendirmeleri şu şekildedir.

- Türkiye'nin kendine özgü bir yapısı olduğu, farklı hedef kitleler için farklı ülkeleri model aldığı,
- Dünya Bankasının Şartlı Nakit Transferleri nedeniyle bazı sosyal destek programlarında Latin Amerika ülkelerini model aldığı,
- Mikro finans uygulamalarında Pakistan'ın model alındığı,
- Bütünleşik Sosyal Yardım Sisteminin (BSYS) Dünya Bankası tarafından model alınarak Türk modeli olarak "Global Best Practice" şeklinde diğer ülkelere örnek gösterildiği,
- AB'deki asgari gelir desteği uygulamalarının inceleme aşamasında bulunduğu, sosyal yardımların en kısa zamanda asgari gelir desteğine göre sağlanması için gerekli çalışmaların yapıldığı.

Katılımcıların büyük kısmı AB ülkelerinden pek çok ülkenin farklı amaçlar için incelendiğini, AB'nin uygulamalarının kendileri için genel bir yön çizdiğini, Fransa ve İngiltere'nin ideal ülkeler olduğunu belirtmişlerdir.

İskandinav ülkelerinin uygulamalarının en başarılı, en ideal uygulamalar olarak gözükmeye karşın bütçe kısıtları ve ekonomik nedenlerden dolayı bu ülkelerin doğrudan örnek alınmasının mümkün olmadığı vurgulanarak, Türkiye'nin gerçekleriyle bu ülkelerin yapılarının uyuşmadığı ve bu nedenle bu ülkelerin yalnızca akademik düzeyde model ülke olarak görüldüğü belirtilmiştir.

Türkiye'de yoksulluk kavramının Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve Avrupa Birliğinin benimsemiş olduğu yaklaşımların karması olarak tanımlandığını belirten katılımcı, Türkiye'nin Dünya Bankası tarafından model alınan bir ülke olduğunu, yoksullukla mücadele politikalarının kendine özgü yapısı bulunduğunu, doğrudan herhangi bir ülkenin model alınmadığını ifade etmiştir. Bu açıdan dünyadan esinlenen ülkeler olmakla beraber Birleşmiş Milletlerin yoksulluk tanımındaki bireyin yapabilirliğinin artırılmasına, Dünya Bankasının yoksulluk yaklaşımındaki maddi yoksulluğa ve Avrupa Birliğinin yoksulluk yaklaşımındaki sosyal içermeye atıfta bulunarak, Türkiye'nin hepsini birlikte değerlendirdiğini belirtmiştir.

2012 yılı sonrasında uygulamaya başlanan BSYS, Dünya Bankası tarafından model alınmış ve Türk modeli olarak "Global Best Practice" şeklinde dünyanın en iyi örneği olarak sunulmuştur. Dünya Bankası'nın yılda 2 kez gerçekleştirdiği toplantılarda Türkiye'nin sosyal yardım sistemi ile ilgili diğer ülke katılımcıları bilgilendirilmiş olup sonrasında pek çok ülkede bu sistemin örnek alınması söz konusu olmuştur. Kamuda uzman ve yöneticilerin pek çoğu bu konuya vurgu yapmış olup konu ile doğrudan ilgili katılımcı şu değerlendirmede bulunmuştur.

"Bütünleşik sistemimiz konusunda dünyada belki en iyisidir diyebilirim. Ki birçok ülke bizim sistemimizi örnek almakta. Dünya Bankası da bizim sistemimizi tüm dünyaya en iyi dünya örneklerinden birisi olarak göstermekte. Bizde birçok İslam ülkesine kendi sistemimizi, bütünleşik sistemimizi iyi örnek olarak, best practice olarak birçok ülkeye sistemimizi anlattık, uzmanlarımız gidip orada anlattılar. Türkiye'deki birçok çalıştayda kendi sistemimizi o ülkelere anlattık. Şu anda da hala yoğun bir ilgi görmekte. İslam Kalkınma Bankası bizim sistemimizi başka ülkelere kendi finanse ederek uygulaması teklifinde bulundu." (8)

Kamuda görevli katılımcı yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikalarda model alınan ülke konusunda sosyal politikaların finansmanının nasıl karşılandığına dayalı değerlendirmesinde, ülkemizin kendine özgü bir yapısı olduğunu şu şekilde aktarmıştır.

"Yoksullukla mücadelede sosyal politikaların geliştirilmesinde iki tane cevap var. Birincisi genel olarak sosyal politik sistemlerde vergi bir gelir kalemi olarak kabul edilir ve tahsil edilen vergi üzerinden de sosyal politika geliştirilir. Ama biz sosyal güvenlik sistemine baktığımızda, sosyal güvenlik sistemi prim odaklı, prim gelirinine dayalı bir sistem. Sadece Hazine toplanan prim gelirin dördte biri oranında devlete sosyal güvenlik harcamalarının karşılanmasında bir destek olabiliyor kanun uyarınca. O zaman şöyle diyebiliriz. Dörtte üçü prim dörtte biri vergi, yani Hazine tarafından karşılanıyor. Ama yoksullukla mücadelede sosyal yardım açısından baktığımızda da

SYDV'ler var, malumunuz. Onların kullandığı bir fon var. Bir taraftan bu vakıflar aslında özel hukuk tüzel kişisi. Orada da bir aktör karmaşası var aslında. Aile Bakanlığı da bir kamu kurumu. Ama bir şekilde bu fonlar SYDV'ler üzerinden Aile Bakanlığı tarafından yönetiliyor. O noktada da baktığımız zaman da hazine gelirlerine dayalı bir sosyal politika üretiliyor yoksullukla mücadelede. Aslında hem prim hem vergi tahsilatına dayanan ülke sayısı çok az dünyada. Esasen bunu vergi tahsilatı üzerine inşa ediyor Avrupa ülkeleri özellikle. O noktada Türkiye'nin kendine özgü bir ülke olduğunu düşünüyorum." (9)

Genel değerlendirme açısından bakıldığında yoksullukla mücadeleye yönelik politikalar için dünyadaki ülke örneklerinden Türkiye'nin sosyo ekonomik yapısına uygun olanların incelemesi sonrası Dünya Bankası veya fon sağlanan uluslararası kuruluşlarla koordinasyon sonrasında Türkiye'ye uyarlanması, modellenmesi temel alınmaktadır. Bu kapsamda kamuda yönetici olan katılımcı, ülke modellerinin incelenmesi sonrasında Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına göre politikaların şekillendiğini ifade etmiştir.

"Bu iş Almanya da nasıl yapılıyor, Amerika'da, İngiltere'de nasıl yapılıyor, AB ülkelerinde nasıl yapılıyor diye yerinde gidip gözlemlediklerini, izlediklerini biliyorum. Oradaki gözlemleri ile kendi ülkenizin gerçekleri, sizin ülkenizin ekonomik yapısı, kültürel yapısıyla beraber harmanlayıp, kendimize özel bir sosyal yardım modeli geliştiriliyor." (12)

Türkiye'nin tarihsel süreç içinde sosyal devlet anlayışındaki yapısını değerlendiren akademisyen katılımcı sosyal devlet anlayışından, aile vurgusunun güçlendirildiği bir sürece gidildiği ve hak temellilikten uzak olarak kendine özgü bir yapısı olduğunu belirten değerlendirmesinde Akdeniz ülkelerine daha yakın olduğumuzu ifade etmiştir.

"Ben biraz kendimize özgü, nevi şahsına münhasır bir uygulama içinde olduğumuzu düşünüyorum. Aslında Anayasa'sında sosyal devlet vurgusunu buldurması bakımında Türkiye Cumhuriyeti Devleti çok da geç kalmış sayılmaz. Çok erken dönemde bunu yapmıştır. 1961 Anayasasına koymuştur. Zaten 1961'e gelindiğinde dünya devletlerinde bu hususun yer almaya başladığı 15- 20 sene bir tarihi, tarihçesi vardı. İlk kez Alman Anayasasında yer alır, 1949 da. 12 sene sonra da bizde gündeme gelir. Fakat süreç içerisinde sosyal devlet anlayışı, güçlü bir sosyal devlet anlayışının pekiştirildiği, geliştirildiği, güçlendirildiği, işletildiği söylenemez. Zaman içerisinde aile vurgusu yeniden daha öne çıkarılır, sivil topluma olan referanslar artar. Dolayısıyla Andersen'in söylediği vaatler rejimi, yani bir sürü şey vaat edilir, çünkü hak temelli olmadığı için vaat edersiniz ama yerine getirmek zorunda değilsiniz. Hak temelli ise bir şey bir hak verdiğinizde gereğini yaparsınız yapmadığınızda sizden hesap sorarlar. Dolayısıyla biz belki nereye benziyor olabiliriz. Biraz kendimize özgü, çok bildiğimiz daha çok Akdeniz ülkelerine benziyor olabiliriz. Son zamanlarda daha da geriye düştük daha da bir keyfileşti, daha da kişisel kararlara açık hale geldi." (21)

Kamuda yönetici olan katılımcı yoksullukla mücadele alanında Türkiye'nin vakıflar aracılığıyla yürütülen sosyal politika yapısına ve ailenin ön plana çıkarılmasına karşın BSYS ile belli düzeyde kurumsallaşma oluştuğunu belirtmiştir. Bu bağlamda katılımcı Türkiye'yi çok özgün bir ülke olarak tanımlamıştır.

"Türkiye çok özgün bir ülke öncelikle. Ama refah devletleri diye bir sıralama var. Mesela Ayşe Buğralar falan bizi şeye koyarlar Akdeniz Tipi Refah devletine Ailenin daha biraz ön planda olduğu, toplumsal olarak bazı şeylerin kaldıracağı gibi aile tarafından, toplum tarafından sağlandığı daha geleneksel, kurumsallaşma anlamında biraz daha dışarıda gibi görünen. Bütçeden kaynaklanan bir durum var. Evet, aile ve toplum gerçekten bir kaldıracağı görevi görüyorlar. Bizim halen bunu vakıf mantığı üzerinden yapıyor olmamızın önemli nedenlerinde birisi belki bu. Türkiye'ye özgü koşullarından dolayı Türkiye aslında ne Akdeniz'e giriyor ne Katolik'e giriyor ne liberale giriyor ne sosyal demokratik refah devletine giriyor. Özgün bir model olduğunu düşünüyorum Türkiye'de yapılan şeylerin. Ve gururla söylüyorum bunu her ne kadar sağ bir retorik gibi ailenin ön plana çıkartıldığı, toplumsal yapının ön plana çıkartıldığı, geleneğin ön plana çıkarıldığı bir retorik duysanız da aslında bir yandan da bütünlük sistemiyle hak temelli sistemle ailenin yanı sıra bir kurumsallaşma mantığının da bulunduğunu görüyoruz" (22)

Vakıf sistemiyle yürütülen uygulamaların Türkiye'ye özgü özel bir yapı olduğunu belirten katılımcı, politikalarda ailenin ön planda olduğuna vurgu yaparak Türkiye'nin özgün bir model oluşturduğunu şu şekilde ifade etmiştir.

"Ailenin daha biraz ön planda olduğu, toplumsal olarak bazı şeylerin kaldıracağı gibi aile tarafından, toplum tarafından sağlandığı daha geleneksel, kurumsallaşma anlamında biraz daha dışarıda gibi görünen ama bu birkaç şeyden dolayı oluşmuş bir şey. Bütçeden kaynaklanan bir durum var. Evet, aile ve toplum gerçekten bir kaldıracağı görevi görüyorlar. Bizim halen bunu vakıf mantığı üzerinden yapıyor olmamızın önemli nedenlerinde birisi belki bu. Özgün bir model olduğunu düşünüyorum Türkiye'de yapılan şeylerin." (22)

AB ülkelerinin büyük çoğunluğunda "asgari gelir desteği" uygulamalarının yer aldığı ifade edilerek ileriye dönük ülkemizde de bu konunun gündeme alınması konusunda ciddi bir görüş alt yapısının oluşmaya başladığı belirtilmiştir. Model alınan ülke kapsamındaki değerlendirmelerde katılımcılar ağırlıklı olarak asgari gelir desteği konusunu en büyük eksiklik olarak görmektedir. Bu konuya ilişkin kamuda yönetici olan katılımcının değerlendirmesi şu şekildedir.

"Biz dünyada kiminle kendimizi karşılaştırırsak en büyük eksikliğimizin asgari gelir desteği olduğunu görüp, aslında bizim hedef koyduğumuz şey asgari gelir desteği"

diyebiliriz şu aşamada, mevcut yardımları yürütürken ya da onları tekleştirip tek bir asgari gelir desteği adı altında vermek." (7)

Yoksullukla mücadele kapsamında benimsenen eğitim ve sağlık ile ilgili sosyal politikalar kapsamında Dünya Bankası'nın sağladığı şartlı nakit transferlerinde Latin Amerika uygulamalarının ülkemizde temel alındığı, mikro finans uygulamaları kapsamında ise Pakistan örneğinin dikkate alındığı belirtilmiştir.

Yoksullukla mücadeledeki sosyal politikalara ayrılan finansal kaynak açısından değerlendirmede bulunan katılımcı Türkiye'nin Meksika'nın da yer aldığı Latin Amerika ülkelerinin kategorisinde olduğunu ifade etmiştir.

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların vakıflar aracılığıyla yürütüldüğünü ifade eden katılımcı değerlendirmesini şu şekilde belirtmiştir.

"Bir dönem Mısır benim anladığım kadarıyla. Müslüman Kardeşler örgütlenmesine benziyor bizim sosyal yardım örgütlenmemiz. Yani bu yazıldı, çizildi de. Vakıf örgütlenmesi üzerinden bunu yürütüyorsanız, kamu sistemi içinde böyle bir örgütlenme modeli çok yok. Kapitalist sistem içinde sosyal devletin yükünü azaltayım diye sivil toplumu güçlendirelim onun üzerinden yapılışın yaklaşımı var. Ama Türkiye'nin model aldığı bu sistemin özü, ruhu Özal dönemine karşılık gelir, vakıflar kurarak devleti bir anlamda burada görünmez kılmak, yoksul yurttaşı da sürdürülebilir yoksulluk noktasında tutmaktır bu işin özü. Halbuki model tam tersine güçlü bir sosyal devlet modeli içinde, kamu örgütlenmesi içinde, doğru personelle, doğru örgütlenmeyle, koruyucu, önleyici hizmetleri öne çıkartarak, yani bunu bir metafor kullanarak söyleyeyim, yangın çıktıktan sonra tabi ki söndürmeye çalışacaksınız, ama yangını sürekli üreten bir ortam varsa önce bunu çözmeniz gerek." (11)

Akademisyen katılımcı yoksullukla mücadele alanındaki politikalarda dini referansların önemine vurgu yaparak görüşlerini şu şekilde aktarmıştır.

"Türkiye'nin model aldığı ülke grubu şu anki politikalarda bence İslami şeyler, hayırseverlik, günah, sevap gibi kavramların etkisi oluyor. İslami kriterler içinden bakılıyor. Hayırseverlik, sevap, dini kriterler etkili oluyor." (13)

5.2 TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ YAPISI

5.2.1. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarında Temel Alınan Hedef Kitle

Sekizinci Kalkınma Planında yoksullukla mücadele kapsamında mutlak yoksullar için yoksulluğun ortadan kaldırılması, görelî yoksullar için yoksulluğun azaltılması hedefiyle mutlak ve görelî yoksullar hedef kitle olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda Planda “çocuk, yaşlı, özel ilgiye muhtaç, yoksul ve diğêr risk grupları”na yönelik sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi benimsenmiştir.

57. Hükümet Programında “çalışamayacak durumda olanlar için, onurları zedelemeyecek yardım programları” uygulamasıyla mutlak yoksullar hedef kitle olarak belirlenmiştir. 61. Hükümet Programında “aile bütünlüğünün korunması, güçlü ve mutlu aileler için aileye aile içinde destek verilerek özel ilgi bekleyen ailelere” ulaşılması için hane odaklı sistemin benimsendiğı “Aile Sosyal Destek Programı” modeliyle “hane” hedef kitle olarak belirlenmiştir. Bu modelle ailelerin durumu ve gereksinim tespitleri ailedeki kişi sayısına, sağlık, özürllük durumlarına göre farklı sosyal destek programları ile sağlanırken, çalışabilecek durumdaki bireyler işgücü piyasasına yönlendirilecektir. 61. Hükümet programında “kayıtlı çalışan kişilerinde” yoksulluk durumunda hedef kitleye alınması benimsenmiştir.

Yoksullukla mücadelede, hedeflenen kitle, yoksulluk tanımı ile doğrudan ilişkilidir. Yoksulluk tanımında benimsenen ölçütlere göre belirlenecek sosyal politikalar yalnızca hedeflenen kitlelerin kısa dönemli çözümlerle rahatlatılması yerine, yoksulluğun nesiller arası aktarımının engellenmesini sağlayıcı politikalar açısından kritik önemdedir. Bu yönüyle hedeflenen kitle seçimi, benimsenecek olan politikaların bireylerin ekonomik ve sosyal yaşama katılımının sağlanarak yoksulluk zincirini kırması açısından etkili olmalıdır.

Sosyal politikalar açısından yoksul kesime sosyal yardımlar sağlanması ve sonrasında bu kesimin üretken bireyler olarak ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarının sağlanmasında kamu bütçesinden yapılan harcamaların kısıtlılığı nedeniyle hedeflere ulaşmak için doğru hedefleme son derece yaşamsaldır.

Sosyal politikanın en önemli tarafı olan yoksul kesimin belirlenmesinde tarafsızlık ilkesinin dikkate alınması ve bu ilke doğrultusunda hedefleme mekanizmalarının oluşturulması politikaların başarısı ve toplumsal barışın sağlanmasını doğrudan etkilemektedir.

Hedef kitle seçiminde benimsenen yöntemler, ülkedeki ekonomik, sosyal ve bölgesel ölçütler yönüyle üzerinde dikkatle durulması gereken önemli bir aşamadır. Pek çok ülke bu belirleme aşamasında çeşitli ölçütleri dikkate alarak belirledikleri puanlama sistemlerini uygulamaktadırlar.

Hedef kitlenin belirlenmesinde en önemli ölçüt bu politika için ayrılabilir kaynaklardır. Kaynağın artırılması durumunda hedef kitleye ilişkin ölçütler değiştirilerek, mutlak yoksulluğu gidermeye yönelik politikalar, göreceli yoksulluğu içine alacak şekilde genişletilebilmektedir. Var olan bütçe durumuna göre hedef kitle seçimi 1 dolar, 2 dolar gibi parasal değerler üzerinden oluşturulabileceği gibi insani gelişmişlik seviyesine göre de belirlenebilmektedir.

2006-2010 yıllarında Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planında yer alan "Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri" eylemi çerçevesinde TÜBİTAK ile işbirliği içerisinde yürütülen proje kapsamında oluşturulan "Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi 24 kamu kurumu ile entegre olarak yoksul ve muhtaç kişilerin başvurularının alınması, hane dosyalarının oluşturulması, kişisel veriler ve sosyo-ekonomik bilgiler ile servet unsurlarının merkezi veri tabanlarından sorgulanması, hanenin sosyo-ekonomik durumuna ilişkin mahallinde yapılan sosyal incelemeye ilişkin raporların tutulması, muhtaçlık kararının verilmesi, yardım ödemelerine ilişkin banka talimatlarının verilmesi ve gerçekleştirilen tüm yardımlara yönelik otomatik muhasebeleştirme eylemlerinin tamamının elektronik ortamda yürütülmesini sağlayan bilgi (bilişim) sistemi" olup

yapıda bu sistem aracılığıyla hedef kitle belirlenmektedir. (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/butunlesik-sosyal-yardim-bilgi-sistemi>)

AÇSHB'nin TÜBİTAK ile işbirliği içinde gerçekleştirmiş olduğu bu sistem ile 7 milyon hane ve bu hanelerde yaşayan 24 milyon kişinin tüm sosyo-ekonomik verilerinin ve diğer kurumlardan aldığı yardım ve ödeme bilgilerinin tutulduğu "yoksulluk envanteri" oluşturularak 18 Ekim 2011 tarihinden itibaren sosyal yardım alanında temel sistem olarak kullanılmaktadır. Bu kapsamda farklı modüllerden oluşan sistemde aşağıdaki modüller aktif olarak kullanılmaktadır.

- ✓ Şartlı Nakit Transferi Modülü (Tamamlanma Tarihi 2010).
- ✓ Sosyal Yardım Modülü (Tamamlanma Tarihi 2011).
- ✓ Vakıf Kaynak Yönetimi Modülü (Tamamlanma Tarihi 2011).
- ✓ Vakıf İnsan Kaynakları Modülü (Tamamlanma Tarihi 2012).
- ✓ Genel Sağlık Sigortası Modülü (Tamamlanma Tarihi 2012).
- ✓ Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yardım Modülü (Tamamlanma Tarihi 2012).
- ✓ Engelli ve Yaşlı Aylıkları Modülü (Tamamlanma Tarihi 2012).
- ✓ Evde Bakım Yardımı Modülü (Tamamlanma Tarihi 2013).
- ✓ Muhtaç Asker Ailelerine Yardım Modülü (Tamamlanma Tarihi 2013).
- ✓ Proje Destekleri Modülü (Tamamlanma Tarihi 2013).
- ✓ Fon Kurulu Modülü (Tamamlanma Tarihi 2013).
- ✓ İstihdam Yardımı Modüllü (Tamamlanma Tarihi 2014).
- ✓ Demirbaş, Stok Yönetimi ve Ayni Yardım Modülü (Tamamlanma Tarihi 2014).
- ✓ Dış Kullanıcılar ve İletişim Modülü (Tamamlanma Tarihi 2015).
- ✓ Merkezi Risk Tespit ve Teftiş Modülü (Tamamlanma Tarihi 2015).
- ✓ Karar Destek Sistemi Modülü (Tamamlanma Tarihi 2015).
- ✓ Vaka Yönetimi Modülü (Tamamlanma Tarihi 2015).

AÇSHB hedef kitleye yönelik verilerin güncellenmesi amacıyla hanehalkının sosyo ekonomik durumundaki değişikliklerin takibine yönelik uygunluk durum değerlendirmesinin yapıldığı tüm verilerin güncellendiği bir yazılım oluşturmuştur (Türkiye'nin Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi, 2017).

AÇSHB, BSYS ile tüm sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin aynı sistemde tek çatıda birleştirilmesini, sosyal yardım kararlarının etkin bir şekilde alınabilmesini, sosyal yardımların sunumunda zaman ve maliyetlerin azaltılmasını, başvuru sürecinin kolaylaştırılmasını sağlamayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda sosyal yardımların sunumunda bütüncül bir yaklaşım izleyebilmek için kurumlar arası bilgilerin paylaşımının sağlanması ve kurumlar arası programların bütünleştirilmesi temel alınmıştır (Türkiye'nin Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi, 2017).

Sosyal yardım yararlanıcılarının belirlenmesindeki önemli etmenlerden biri kent-kır ayrımında ve bölgesel bazda farklılaşmaları dikkate alan hedefleme mekanizmalarının belirlenmesidir. İleriye dönük olarak BSYS, sosyal yardımların uygunluk durumunun belirlenmesi için yoksulluk sınırlarının belirlenmesine yönelik bölgesel eşik değerleri için kent-kır hanelerini ayırtmak suretiyle nesnel ölçütlerin kullanımı hedeflenmektedir (Türkiye'nin Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi, 2017).

Araştırmada ***“Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarının hedef kitlesi kimlerdir?”*** sorusuyla katılımcılardan yoksullukla mücadeledeki hedef kitleye ve hedef kitlenin belirlenmesine yönelik değerlendirme yapmaları istenmiştir.

Katılımcılar genelde Türkiye’de yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikalarda hedef kitle belirlenmesine ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir.

- Yoksullukla mücadeleye yönelik hedef kitle belirlenmesinde hane esaslı yaklaşımın temel alındığı,
- Yoksullukla mücadelede hedef kitleye ilişkin politikaların talep odaklı yürütüldüğü, politikaların etkin bir şekilde yürütülmesi için arz odaklılığın temel alınması gerekliliği,
- Yoksullukla mücadele politikalarında çalışan yoksulluğu ve kent yoksulluğunun ihmal edildiği,
- Yoksullukla mücadelede yapılan sosyal yardımların “tematik gruplar” üzerinden yürütüldüğü,
- Hedef kitle belirlenmesinde kır kent ayrımının olmamasının sakıncalı olduğu, kent yoksulları aleyhine bir durum olduğu,

- Hedef kitle belirlenmesinde etki çözümlerinin yeterli düzeyde yapılmadığı,
- Yoksulluğu sürdürülür hale getiren bir hedef kitle mekanizmasının oluşturulduğu,
- Hedef kitlenin ekonomik ve sosyal yapabilirliklerin artırılması konusunda yeterli desteğin sağlanmaması nedeniyle yoksulluk kültürünün oluşmaya başladığı,
- Türkiye’de uygulanan yanlış politikaların kentlere göçü arttırarak yeni yoksulları sisteme kattığı,
- Türkiye’de uygulanan yoksullukla mücadele politikalarındaki hedef kitlelere yönelik etkileri dikkate alındığında yoksulluğun nesiller arası geçişgenliğinin önlenemediği, yoksulluğun nesilden nesile aktarılan bir hedef kitle oluşturduğu.

Hedef kitle seçimine ilişkin değerlendirmede katılımcıların büyük bir bölümü "**hane esaslı yoksulluk belirlemesi**" gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir. Bu yönüyle ülkedeki gelir dağılımındaki en alt gelir seviyesindeki dilime ait kitle temel alınarak, mutlak yoksullar talep bazlı olarak hedefleme mekanizması içine girmektedirler. Hane esaslı tespitlerde yoksulluk hanede aranmakta olup, dezavantajı bulunan bireyler dikkate alınarak o haneye sosyal desteğin verilmesi temel alınmaktadır. Bu kapsamda yoksul çocuk, yoksul engelli yoktur, hanenin yoksulluğu içinde yaşayan dezavantajlı birey temel alınarak yoksul hane yaklaşımından gidilerek, hedef kitle olarak "**hane**" esası benimsenmektedir.

2000'li yıllardan sonra artan sosyal yardım harcamaları doğrultusunda yoksullukla mücadelede hedeflenen kitlenin belirlenmesinde nelerin temel alındığına yönelik katılımcıların değerlendirmesinde ağırlıklı olarak toplumun sosyal ve ekonomik açıdan güçsüz bireylerinin belirlenmesinde "**hane esaslı bir yaklaşımın**" uygulandığı görüşü hakim olmuştur. Bu yardımların ana amacı olarak kısa dönemde ekonomik ve sosyal yoksunluk yaşayan bireylerin gereksinimlerinin karşılanması yanı sıra ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarının da sağlanarak yoksulluk zincirinin nesilden nesile aktarımının önlenmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Hedef kitle belirleme konusuna eleştirel olarak değerlendirme yapan bazı katılımcılar hedef kitlenin seçiminde "talep bazlı" politikalar yerine "**arz bazlı**" yaklaşımlarla

sosyal risklerin önceden belirlenebileceği yeni politika temellerinin belirlenmesi gerekliliğini ifade etmişlerdir.

Yoksullukla mücadele kapsamında hedef kitle belirlenmesinde katılımcılara göre dikkate alınması gereken ancak ülkenin ekonomik kısıtı nedeniyle ihmal edilen en önemli kesim "**çalışan yoksulluğu**" ve "**kent yoksulluğudur**".

Hedefleme mekanizmasındaki önemli sorunlardan biri ülkemizdeki yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikaların talep odaklı olması nedeniyle devletin yoksul kitleye ilişkin sistemli ve organize uygulamalarının olmamasıdır. Burada ki önemli sorun yoksul bireylerin var olan yapabilirlikleriyle haklarını ne düzeyde takip edebileceğidir. Bu konuya değinen akademisyen katılımcı görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

"Böyle bir hedef kitle yok kafalarında. Hedef kitle başvuru üzerine. Kim başvurursa. Benim başvurmam demek bir, benim gözüüm kulağım açık olacak, artı benim sosyal sermayem olacak, duyacağım, artı yapabilirliğim olacak gidip nereden nasıl başvurabileceğimi bileceğim. Dolayısıyla bir anlamda bizimkinde sistem bana değil de ben sisteme ulaştığım için başvuru tabanlı, claim based sistem olduğu için böyle bir hedef kitle yok. Kim ulaşabilirse sisteme. Sistem kime ulaşırsa değil. Sistemin gidip kapıyı çalması lazım." (18)

Yoksullukla ilgili sosyal politikaların talep veya müracaat odaklı olduğu ancak arz odaklı yaklaşım amacıyla ASDEP ile çalışmaların yürütüldüğü belirtilmiştir. Kamu yöneticisi olan katılımcı talep odaklı olmasına karşın yoksul profilindeki ailelerin yaşadıkları bölgelerin birbirine yakınlığının hedefleme mekanizmasında olumlu etki yarattığına değinerek görüşlerini şu şekilde aktarmıştır.

"Yoksullar genelde birbirlerine yakın mahallelerde yaşıyorlar, yakın bölgelerde yaşıyorlar, birbirleriyle irtibat halindedir. Bir kişi bir yardım alırsa o çok hızlı bir şekilde çevresinde yayılıyor." (8)

Bu değerlendirmelere tamamen zıt değerlendirmede bulunan katılımcıların değerlendirmelerinde devletin sorumluluğuna vurgu yapılmıştır.

"Kanun koyucu aşında bu konuda bazı nesnel kriterler koyuyor. Hane içinde kişi başına düşen geliri baz alıyor. Orada kadın olmuş, erkek olmuş, etnik kökeni bambaşka olmuş, mezhebi farklı olmuş, buna göre değişen bir tanımlama yok. Herkes için somut,

bir hanede kişi başına düşen gelir ölçütü var. Ama burada şöyle bir sıkıntılı bir alan var. Hakkını bilip, ilgili kuruma başvuran ve bunu alanda var. Bunu bilmeyip başvurmayı aslında hakkı olduğu hizmete, yardıma ya da ödemeye kavuşamayan insan var.” (9)

“Sosyal politika söz konusu olduğunda devletin bana gelene hizmet verme anlayışını terk edip, Devletin vatandaşı görmesi o hakla vatandaşı buluşturma noktasında memurların, kamu çalışanlarının bürolardan çıkıp insanlara gitmesi gerekiyor. Sosyal politikalarda biz hala ofis ortamında vatandaşın gelmesini bekleyen memur mantığı üzerine bütün hizmet süreçlerimizi tanımlamışız. Ve burada kaybediyoruz. Başvuru odaklı, bunun hızlıca terk edilmesi gerekiyor. Devlet vatandaşına gidecek. Hakkı olanla devlet buluşturacak ve tabii ki devlet bilgilendirecek ve bilinçlendirecek.” (11)

Yardım programlarının hedef kitle belirlenmesinde eleştirel görüş yardım programlarının **"tematik yoksullara"** yapılmasıdır. Yani yaşlı, engelli, eşi vefat etmiş kadın, oğlu askere gitmiş kadın gibi gruplar belirlenerek dezavantajlı yoksul kesim temel alınarak, yoksullukla mücadele kapsamında bu grupların hedef kitle olarak değerlendirilmesi eleştiri konusu olmuştur. Bu hedefleme mekanizması nedeniyle genel olarak bireyin zarar görülebilirlik riskine bakılması mümkün olmamaktadır. Bu doğrultuda bireye yapılan yardımların bireye, yani fayda sahibine ulaşıp ulaşmadığını test eden, kontrol eden bir mekanizma olmadığı vurgulanmıştır.

Yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan sosyal politikalarda mevzuat açısından yoksul engelli, yoksul yaşlı, yoksul kadın gibi hedef grupların temel alındığı ve hedefleme mekanizmasının ağırlıklı olarak BSYS ile anlık olarak tespit edilebildiği belirtilmiştir. Sistemdeki hedefleme mekanizmasındaki hanelerin durum tespitlerinin hane ziyaretleriyle değerlendirilmesi sonrasında nihai değerlendirme gerçekleşmektedir. Politikadaki mekanizmayı açıklayan kamu yöneticisi değerlendirmesini şu şekilde belirtmiştir.

“Hedefleme mekanizmasının çok iyi olduğu kabul ediliyor. Kapsayıcılık noktasında da fena değil. Bizim kapsadığımız kesim yoksulların da içinde dezavantajlı olan gruplar. Tek başına yoksul olan bir haneye düzenli ve sürekli bir yardım yapamıyoruz. Onlara sadece başvuru odaklı yardımlar yapıyoruz. Onun için aslında bizim eksikimiz Asgari Gelir Desteği.” (7)

“Verdiğimiz yardım tutarları engelli ve yaşlıları çıkarırsak tutarlar düşük. İnsanların yoksulluktan kurtarıcı boyutta olmayabiliyor. Kapsama noktasında sıkıntılı olduğumuz tek konu somut bir dezavantajlılığı bulunmayan yoksullar. Kapsayıcılıkta aslında kapsamadığımız neredeyse dezavantajlı kesim kalmadı. Yani yoksulluk olacak bir de bir dezavantajı daha olacak. Tek başına yoksul olması yetmez. O açıdan kapsayıcılıkta böyle bir sorunumuz var.” (7)

Hedefleme mekanizmalarının birçok başlık altında farklı hedef kitleler belirlemesi farklı yardımları beraberinde getirmiştir. Sosyal politika alanında akademisyen katılımcının hedef kitlenin hane olmasına karşın hane üzerinden sistemli ve bütüncül bakış açısıyla yaklaşamamasına ilişkin eleştirisini şu şekilde ifade etmiştir.

"Birçok farklı başlıklarda hedef belirlenmiş. Kimi yerde çocuk demişler, kimi yerde engelli demişler. Engelli çok önemli bir başlık mesela. Çocuklar, kadınlar üzerinden, yaşlılar üzerinden de verilebiliyor. Ama bir bütün olarak aileyi değerlendiren, hedefe aileyi koyan, aileyi bir bütün olarak koyan bir değerlendirme çok fazla yaygın değil." (21)

Hedefleme mekanizmasını önemli düzeyde etkileyen konulardan birisi ülkedeki ekonomik koşulların yanı sıra sosyal politikayla beraber özellikle tarım politikasındaki yapısal değişimleri sağlayan politikalardır. Ülkemizdeki istihdam yapısı dikkate alındığında ücretsiz aile işçiliğinin en yoğun olduğu tarım sektörü ile sosyal politikalar doğrudan ilişkili hale gelmektedir. Hedefleme mekanizmasını ve hedeflenen kitlenin belirlenmesini bu yönüyle değerlendiren siyasi yetkili uygulanan tarım politikasındaki yanlış kararlar nedeniyle kırsal nüfusun yoksullaşarak kentlere göç ettiğini, bu ekonomik sistemin muhtaç insan ürettiğini ifade etmiştir.

Yoksullukla mücadele politikalarının öznesi olan yoksul bireyin tanımlanmasının hedef kitlenin belirlenmesinde önemli olduğunu belirterek, yoksul kişi tanımlaması yapan akademisyen, yoksul insanın dünyanın yaşadığı başka sorunlarla ilgisinin azaldığı, yoksulluğun geleceğe ilgisini azalttığı ve günlük yaşadığını belirtmiştir. Hedef kitle belirlenmesini geniş anlamda değerlendiren akademisyen katılımcı görüşünü şu şekilde açıklamıştır.

"Yoksulluk aynı zamanda gelişmenin de önüne hem ülke bazında hem birey bazında hem dünya bazında ket vuran çok önemli, kısıtlayıcı bir faktör. O zaman bizim acaba sadece sosyal yardımlar üzerine kurulu bir sosyal politika mı yapmamız gerek yoksa çoluk çocuklar başta olmak üzere çocuklar, gençler, kadınlar toplumun farklı kesimlerine ülkenin, dünyanın sorunları konusuna daha duyarlı, daha katılımcı, yani aktif yurttaş mı hedeflemeliyiz. Temel hedef aktif yurttaş olmalı, katılımlı, eylemli yurttaş olmalı." (11)

Yoksullukla mücadele için hedefleme mekanizmaları kullanılarak sosyal yardımlar yapılması konusunda dikkate alınması önemli olan konulardan biri ülkedeki hedefleme mekanizması içerisinde sosyal yardım yararlanıcılarının objektif ölçütlere göre

belirlenmesidir. Yoksullukla mücadele anlamında bireylerin ekonomik ve sosyal düzeylerinin artırılması konusu politikalar açısından planlanması gereken bir ölçüt olmasına karşın en önemli kısıt ülkenin ekonomik gücü ve üretim etmenlerine ait bölüşümün adil dağılımıyla da ilgilidir.

Hedef kitlenin belirlenmesi konusunda ortaya çıkan önemli bir etmen kayıt dışılık nedeniyle benzer ekonomik ve sosyal yapılara sahip haneler için farklı uygulamaların oluşmasıdır. Özellikle yerel yöneticinin bu konudaki deneyimlerine göre belirlenen ölçütlere yakın sosyo-ekonomik haneler için adil olmayan uygulama sonuçları oluşmaktadır.

Hedef kitle seçimi sonrasında gerçekleştirilen sosyal yardımlara dayalı politikaların belirlenmesindeki sorunlarına değinen akademisyen katılımcıya göre yoksullukla mücadelede yalnızca mutlak yoksullar hedeflenerek ve bu hedef kitleye sosyal yardım sağlanarak çözülemeyecektir. Çünkü bu alan zaten kültürel olarak, gelişmişlik düzeyi ve eğitim düzeyi itibarıyla çok sorunlu bir alan olup, sorun toplum kalkınması ile çözüme kavuşabilecektir.

"Bu alanı oradan çekip çıkartmada toplumun farklı güçlerine, farklı desteklerine, farklı rol modellerine ihtiyaç var. Yani yoksulluk politikaları, aynı zamanda da görece daha varsıl olanlarında sürece dahil olmasını gerektirir. Yoksulluk politikaları sadece en alttakilere sürekli bir şeyler vermek üzerine kurgulu olmamalıdır. Bunun bir bütün olarak toplum kalkınması sorunu olduğu, toplumsal gelişme ve adil bölüşüm sorunu olduğu algısı üzerinden sosyal politikalar yürütülmelidir." (11)

Kamuda yönetici olan katılımcı hedef kitlenin belirlenmesi konusunun eleştirel açıdan değerlendirilmesinde yoksullukla mücadele kapsamında hedef kitleyi azaltacak yaklaşımlar yerine her yıl sosyal yardım alanların arttırılmaya çalışılması anlayışını **"paradoks"** olarak tanımlanmıştır.

"Burada çok ilginç bir şey söylemek istiyorum ben. Her sene yardım verdiğimiz kişi sayısını arttırmak üzerine bir hedef koyuyoruz. Yani bence hedef şu an 3 milyon hane, 3 milyon haneden önümüzdeki sene 2 milyon 800 bin hane, öteki sene 2 milyon 500 bin hane olmalı. Demeye çalıştığım şey yoksullukla mücadele için verdiğiniz destekler, sosyal yardımların sürdürülebilir olduğunu ve bu ailelerin ciddi etki analizi, etki gördüğünü gösteren bir şeydir. Ama bu sayının arttırılması ve bununla ilgili hedef konulması devletin bir politikası olması benim paradoks olarak gördüğüm bir şey." (16)

5.2.2. Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikaların Temel Bileşenleri

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın önlenmesi kapsamında “eğitim, barınma ve istihdam gibi hizmetlerde”, “merkezi idare ve mahalli idareler ile sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere tüm kesimlerin koordineli” olarak çalışması gerekliliği benimsenmiştir (DPT, 2013)

Araştırmada “*Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politikaların temel bileşenleri nelerdir?*” sorusuyla katılımcılardan yoksullukla mücadele politikalarının temel bileşenleriyle ilgili görüşleri ve değerlendirmeleri istenmiştir.

Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikaların temel bileşenlerinin değerlendirilmesine yoksullukla mücadelede hedef alınan kitleye sağlanan sosyal destekler açısından yaklaşmıştır. Bu kapsamda katılımcılardan ülkemizdeki yoksullukla ilgili sosyal politikaların nakdi yardım, ayni yardım, istihdam yaratma, eğitim hakkı, barınma hakkı, sağlık hakkı, sosyal güvenlik, mesleki eğitim gibi farklı bileşenlerine yönelik değerlendirmeleri alınmaya çalışılmıştır. Katılımcıların büyük bir kısmı sosyal politikaların ağırlıklı olarak sosyal yardımlar aracılığıyla yürütüldüğünü belirtmişlerdir.

Sosyal yardımlara dayalı politikalarda en büyük bileşenin nakdi yardımlar şeklinde yararlanıcılara sunulduğu ifade edilmiştir. Burada önemli olan nokta sosyal yardımların ağırlık kazanmaya başladığı 2000'li yıllardan itibaren ayni yardımlar ilk sırada yer alırken ilerleyen yıllarda ayni yardımlar yerini nakdi yardımlara bırakmıştır.

"Yardımlarımızın %90'ını nakdi yardım oluşturuyor. Ayni yardım çok az. Artık o makarna, kömür olayı bitti. PTT kart aracılığıyla kişilere para yüklemesiyle yapılıyor."
(14)

Sosyal yardımlarda ayni yardımların mümkün olduğunca an aza indirgenmeye çalışıldığı ve sosyal yardımlarda olabildiğince nakdi yardımlara ağırlık verildiği vurgulanmıştır. Ayni yardımlardan nakdi yardımlara geçişin ana nedenleri bu yardımların yararlanıcıların tüketimleriyle tam örtüşmemesi, tercihlerinin farklı olması

ve hanelere ulaştırılmasındaki ulaşım maliyetinin etkin olduğu şeklinde sıralanmıştır. Aynı yardımlar içinde en büyük ağırlığı kömür yardımları oluşturmaktadır. Kömür yardımında gerekli olan nakliyatın hanelerce karşılanamaması nedeniyle bu yardımın var olan durumda aynı olarak devam ettiği ve ileriye dönük olarak devam edeceği vurgulanmıştır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikalarda ağırlığın sosyal yardımlarda olduğu ve sosyal hizmetlerle ilgili uygulamaların yetersiz olduğu görüşünde birleşmişlerdir. Sosyal yardımların kendi içerisinde sınıflandırılmasında nakdi yardımların ilk sırada olduğu görüşü hakimdir. Sosyal politikaların ekonomik politikalardan bağımsız olarak düşünülmesi mümkün olmamakla beraber, sosyal politikalarda ülkemizde temel bileşen olarak sosyal yardımların temel alındığı vurgulanmıştır. Buna ilişkin değerlendirmede bulunan akademisyen katılımcı sosyal politikalarda sosyal yardımın öncelendiği, sosyal hizmetlere gereken önemin verilmediğini ifade ederek sosyal yardım ve sosyal hizmet bileşeninin birlikte uygulanmadığını vurgulamıştır.

"Dolaylı politikalarla doğrudan politikaları 2 temel bileşen olarak görürsek biz sosyal hizmet uzmanları daha çok doğrudan politikalarla ilgileniyoruz. Yoksulluğun bireyler üzerindeki veya aile üzerindeki etkilerini telafi edici, giderici, dengeleyici bir takım müdahalelerle daha çok ilgileniyoruz. Çünkü yapısal kararlar bizim çok da kontrolümüzde değil. İşin o tarafı ekonomi politikalarıyla ilgili, demografi politikalarıyla ilgili, göç politikalarıyla ilgili. Orası da çok önemli ama bizde en çok ihmal edilen şey orası. Ama doğrudan politikalar konusunda da temel bileşeni sosyal yardımlara endekslenmiş durumda. Örneğin yoksulluğun kişiler üzerindeki olumsuz etkilerini gerek aile bazında giderici danışmanlık hizmetleri gerek aile içindeki diğer bireyleri doğrudan hedefleyen danışmanlık hizmetleri, sosyal hizmetlerle bütünleştirilerek verilmiyor." (21)

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda sosyal yardımlar AÇSHB'nin doğrudan işlevi olmakla beraber geniş anlamda eğitim boyutuyla, sağlık boyutuyla, aktif yaşlanma boyutuyla farklı Bakanlıkların görev alanına giren farklı bileşenler bulunduğu ve bu bileşenler açısından ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının koordinasyonunun ve iş birliğinin önemi vurgulanmıştır.

Sosyal güvenlik yönüyle bakıldığında sosyal yardımların içinde büyük paya sahip olan Genel Sağlık Sigortalılığına ilişkin yoksul kesimin sağlık giderlerinin karşılanması şeklinde sağlanan hak açısından bakıldığında sağlık hakkı önemli bir yer tutmaktadır.

Bazı katılımcılar Şartlı Nakit Transferlerinin olumlu sonuçlarına vurgu yaparak şartlı eğitim yardımlarının özellikle kız çocuklarının öğretime katılımında, şartlı sağlık yardımlarının ölü doğum oranlarındaki düşüş verilerine olumlu olarak yansımada etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Barınma hakkı ile ilgili TOKİ aracılığıyla konut edindirme projeleri kapsamında yoksul kesime yönelik uygulamalar yürütülmektedir. Aynı yardımlardan nakdi yardımlara geçişe benzer bir dönüşüm, TOKİ aracılığıyla sağlanan barınma hizmetinde ilişkin yaşanmıştır. TOKİ aracılığıyla yoksul kesim için düşük faizli uzun dönemde geri ödemeli toplu konut projelerinin yoksul kesim için yeni bir sosyal dışlanma yaratması nedeniyle bu yaklaşım terk edilerek bireylerin kendi oturdukları evlerini tadil etmeleri halinde doğrudan barınma yardımı sağlandığı ifade edilmiştir.

Sosyal politikalardan ve istihdam politikalarından sorumlu iki Bakanlığın tek çatı altında birleşmesinin yoksullukla mücadele politikalarının özellikle istihdam politikaları açısından olumlu sonuçlar getireceğine yönelik düşünceleri olan kamu yöneticisi görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

"İstihdam politikaları da çok çok önemli tabii ki. O tamamen artık Bakanlığın çatısında artık. Birbirleriyle bağlantılı ve aktif çalışma çağındaki nüfusa istihdam olanakları sağlamanız gerekiyor ki bizim hedef kitlemiz fonun hedef kitlesi olmaktan çıkabilsin."
(15)

Çalışabilir nitelikteki yoksul kesimin sosyal yardım istihdam bağlantısının kurulması kapsamında mesleki eğitimlerin sağlanması, istihdama hazırlama konusunda yeterli desteğin sağlanması ve sağlanan sosyal yardımların belli süre için kesilmeden devam etmesi temel alınmıştır. Bu kapsamda görüş bildiren kamuda görevli yönetici, sosyal yardım istihdam bağlantısına ilişkin uygulamaların birçok kurum ve kuruluşun koordinasyonunda yürütülmesi gerekliliğine vurgu yaparak süreci şu şekilde değerlendirmiştir.

"Hedef kitlemiz toplumun en yoksul, en dışlanmış, kendi ihtiyacını kendi gelirini sağlayamayacak kesim olduğu için bu kesimi istihdama hazır hale getirebilmek çok da kolay değil. Bu özel uzmanlık gerektiriyor yani bu sosyal yardım yürüten kurumun değil bu alanda özel ihtisas sahibi olan mesela İşkur gibi mesleki eğitim veren Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili Genel Müdürlükleri gibi onların uzmanlık alanı. Bu alandaki çalışma hakları, bunlara neler sağlaması gerekir, ne yapılması gerekir, daha çok bizim alanımızın dışında kalıyor. Biz istihdam dairesiyle bir takım faaliyetler yürüttük, bu kişilerin istihdama hazırlamak için bir takım yardımlarda geliştirildi. Son 3-4 yıldır bunu uygulamaya sokmaya çalışıyoruz ama bir türlü başarılı bir şekilde uygulanamadı. Bu da bize gösterdi ki bu özel bir alan, sosyal yardımın dışında ihtisas alanı ve o kişilerin yürütmesi gereken bir alan." (8)

Benzer şekilde gelir getirici projelerde yoksul yurttaşlara faizsiz uzun dönemde geri ödemeli desteklerle yoksul kesimin istihdama yönlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu konuya ilişkin süreç değerlendirmesinde bulunan katılımcılar *"Yoksul insanların zaten kendisine yeterli düzeyde bir iş kurabilme yeteneği ve becerisi olmadığı için hedef kitle haline geldiği ve bu tür projelerle elde edilen başarı oranının çok düşük olduğunu"* belirtmişlerdir.

"Maalesef bizim hedef kitlenin şöyle bir sıkıntısı var. Bu konuda önce onların istihdam alanına girebilme kabiliyetlerini yükseltmek gerekiyor. Kendilerini bir adım öteye gitmesi için kendilerine bir değer katmaları gerektiği bilincini vermek gerekiyor. Burada en büyük eksikliğimiz bu. Kendini ileri götürme noktasında sıkıntı yaşıyorlar. Bizim verdiğimiz desteklerle tabii ki hayatını kurtaranlar oldu ama bu girişimcilik ruhundan eksik oldukları için ya da beceri noktasında eksik oldukları için bazı projeler maalesef başarısız oldular." (15)

Tüm temel bileşenler kapsamında değerlendirildiğinde yoksul kesime yönelik desteklerin en önemli eksikliğine ilişkin değerlendirme, yoksul kesimin bu zincirden çıkmasında yaşanan sorunlara yönelik "yoksulun yapabilirliğinin" geliştirilememesi ve ağırlıklı olarak sosyal yardıma dayanmasıdır. Yapabilirliğin gelişiminde eğitim, mesleki eğitim, ekonomik eğitim gibi etkili olan diğer etmenlere yeterli önemin verilmemesinin yoksulluğu kısır döngüye çevirdiğini ifade eden kamu yöneticisinin değerlendirmesi şu şekildedir.

"Sosyal yardımların en büyük eksikliği bence eğitim eksikliği. Eğitim eksikliğinden kastım sadece eğitim şart gibi klişeden yola çıkmıyorum aslında. Yoksullukla mücadelede biz sosyal yardım veriyoruz. Ama o hanelere hijyen ile ilgili bir eğitim vermiyorsunuz. Siz o ailelere çocukla ilgili iletişimle ilgili bir eğitim vermiyorsunuz. Ya da okul devamsızlığı, okul başarısı bunun sosyo-ekonomik statüye olan katkısı, onları bekleyen kariyer, gelecek, yani o ailenin kendi kısır dönmüslük ve öğrenilmiş çaresizlikten çıkmaya, zihinsel olarak çıkmalarına dokunacak doğrudan bir zihin dönüşümü eğitimleri vermiyorsunuz. Bu boyutu çok ciddi anlamda eksik kalıyor. Bu

eksik kalınca bunun sürdürülebilirliği bir yerde çok ciddi çöküyor aslında. Evet, siz parayı veriyorsunuz, ama zihni olarak dönüşmediği zaman bu insan o ayda gelecek 2000 Lira ya da 1000-1500 Liralık yardımla ölmedik şeklinde yaşamaya devam ediyor. Daha iyisini düşünemiyor bile. Daha konforlu, daha rahat, daha refah düzeyinin artabileceğine ilişkin hiçbir şey yok, algısı yok, beklentisi yok. Bunları da dönüştürmek gerekiyor beraberinde. İstenmediği halde kastlar oluşuyor. Umut eksikliğiyle beraber öğrenilmiş çaresizliği besleyen bir kendi içinde kısır döngüyü daha da sertleştiren, bu girdabı derinleştiren bir şey. Halk bunu bilmiyor, nasıl çıkacak, ne yapacak, oradaki hangi hamle kritik. Bununla ilgili bir görgüsü yok. Orada şöyle bir şey vardı. Cumhuriyet sonrası belki de köylü çocuklarının eğitimi ve beraberinde getirdikleri, aralarından birisinin yükselmiş olması, onlara nasıl yapacaklarının fikrini veriyordu. Rol model oluyordu. Hem de o merdivenden nasıl çıkacağını veriyordu. Dağ köyünden bir çoban profesör olabiliyor, dağ köyünden bir çoban bir girişimci olabiliyor. Ama şimdi yoksul kesim kendi içinde kütleleşen, kısır döngü içerisinde boğulan, enteresan bir sistem döngüsünün içerisindeyiz." (16)

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda umut eksikliğine sıklıkla değinen katılımcılar, sosyal yardımların yoksul hanelerde yoksulluk kültürünü oluşturduğu ve buldukları sosyo ekonomik düzeyin üzerine çıkma arzusunun yaratılmadığını Cumhuriyet döneminin ilk yıllarıyla karşılaştırmalar yaparak açıklamışlardır. Buradaki en önemli etkenin karşılaştırma yaptıkları yıllara göre daha fazla sosyal yardım almalarına karşın hanelerin sosyo ekonomik düzeyini geliştirecek diğer etkenlerin olmadığı, etkin sunulmadığı ya da hanenin sosyal yardımları yeterli gördüğü şeklinde ifade edilmiştir. Bu yapının ilerleyen süre içinde yoksulluk kültürünü oluşturduğu ve yoksullar tarafından kabul edilir bir durum olarak benimsendiği belirtilmiştir.

Sosyal bileşen açısından yapılan değerlendirmelerde sosyal içerme konusuna değinilmiş ve bazı hedef gruplar açısından sosyal içermenin sağlanmasına yönelik uygulamaların gerçekleştirilmeye başlandığı belirtilmiştir.

"Sosyal içerme de bir ayağı bence yoksullukla ilgili sosyal politikalarda. Sosyal içerme ayaklarını da yavaş yavaş biz görmeye başlıyoruz. Engellilere yönelik, yaşlılara yönelik, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bu konularda o hizmetlerden yararlanamayacak kişilere yönelik sosyal politika." (10)

Yoksullukla mücadelede benimsenen sosyal politikalarda temel alınan yoksulluk ölçütü temel bileşenlerde de etkili olmaktadır. Kaynak kısıtı dikkate alınarak oluşturulan politikalarda sosyal içermenin ne şekilde ve ne düzeyde sağlanacağı, belirlenen yoksulluk ölçütüne göre değişkenlik göstermektedir. Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda nakdi yardım, ayni yardım, eğitim, sağlık, barınma gibi temel haklar

yanında sosyal içerme ile bağlantılı farklı konuların dikkate alınması gerekliliğini değerlendiren katılımcının değerlendirmesi şu şekildedir.

"Burada kişilerin temel ihtiyaçları göz önünde bulundurularak barınma, beslenme, eğitim, nakdi yardım. Artık sadece bunlara bakmak doğru mu? Yurtdışında, tatil bir ihtiyaç olarak görülürken biz hala bunu bir lüks olarak görüyoruz. Buradaki temel problem şu. Karnımızı bile zor doyururken bir sosyal etkinliğe katılmak, bir hobi edinmek. Bunlar biraz havada kalıyor" (14)

Bu bölüme ilişkin önemli bir değerlendirme ise siyasi parti temsilcilerinin var olan durumda halen aynı yardımların çok yüksek olarak devam ettiğine dair düşüncesidir. 2000'li yılların başındaki aynı yardım nakdi yardım oranının halen var olan yapı içinde geçerli olduğuna dair algının hakim olmasıdır.

Siyasi parti temsilcilerinden bazıları kamunun ekonomiden tamamiyle ayrıştırılmasının sağlıklı olmadığı, bazı alanlarda kamunun rasyonel olarak ekonomiye müdahil olması gerekliliği vurgulanmıştır. Politikaların hedeflerine yönelik uygulamalarda kaynakların etkin kullanılmaması nedeniyle yeterli başarının sağlanamadığı ifade edilmiştir. Yoksullukla mücadeleyle yönelik sosyal politikalar aracılığıyla belirli alanlarda rantların oluşmasını eleştiren siyasi parti katılımcısının değerlendirmeleri şu şekildedir.

"İşsizlik Sigortası Fonunun bir kısmının meslek edindirme ve meslek öğretmek, emeğin niteliğini, vasıfsız emeğin vasıflı hale getirilmesi için kullanılması gerekiyor. Arkadaşlar istihdam garantili meslek kursları diye süreç başlatmış yine birtakım yandaşlar, rantçılar zengin olmuş. Ortada sonuç yok. 8-10 milyar Lira İŞKUR'dan para harcamışlar. Meslek kursu, torna tezgahı eğitimi vereceğim diyor kurs. 100 kursiyerin 80'ini işe yerleştireceğim ve en az 2 sene sigortalı olacak deniyor. Ne 80 kişi işe giriyor, ne 2 yıl sigortalı oluyor. Halbuki kurs boyunca maaşları İŞKUR'dan ödeniyor kursiyerlerin, kursun her türlü giderleri karşılanıyor, işe yerleştirdikten sonra SGK prim desteği veriliyor. Veriliyor, veriliyor, veriliyor ama yürümüyor. Bir tür etkinsizlik var. Bir tür aslında yaratıcı akla ya da girişimciliğe açık olması gereken İŞKUR'un istihdam kursları ranta dönüyor." (17)

Yoksullukla mücadele kapsamında BSYS' den sağlanan sosyal yardımların 2015 yılı itibariyle aynı ve nakdi ayırımına göre sosyal yardım ayrıntısındaki bilgiler Çizelge 22'de sunulmuştur.

Çizelge 22: Türkiye’deki Sosyal Yardım Programlarının Faydalanma Niteliği, 2015

	Sosyal Yardım Adı	Faydalanıcı Sayısı	BSYS’de Programa Tahsis Edilen Toplam Tutar (Bin TL)	Faydalanma Çeşidi
AİLE	Gıda	681,364 (HH)	199,790	Nakdi
	Kömür	2,139,667 (HH)	804,985	Ayni
	Eşi Vefat Etmiş Kadın	295,697	820,476	Nakdi
	Asker Ailesi	101,517	164,129	Nakdi
EĞİTİM	Eğitim Materyalleri	82,865	15,340	Nakdi
	Şartlı Nakit Transferi (Eğitim)	2,018,870	664,130	Nakdi
SAĞLIK	Şartlı Nakit Transferi (Sağlık)	1,023,079	343,849	Nakdi
2022 SAYILI KANUN	Yaşlı Aylığı	601,793	1,275,183	Nakdi
	Engelli Aylığı	692,956	2,852,746	Nakdi
EVDE BAKIM	Evde Bakım Desteği	467,778	4,378,200	Nakdi
SAGLIK	Genel Sağlık Sigortası	8,983,853	6,405,638	Nakdi
KONUT	Barınma	22,098 (HH)	70,720	Nakdi
	Sosyal Konut	4,664	210,000	Nakdi
GIDA	Aşevi	30,391	12,250	Ayni

ILK VE ORTA ÖĞRETİM	Ücretsiz Ders Kitabı	17,000,000	240,000	Ayni
	Öğle yemeği	672,000	460,000	Ayni
	Ulaşım ve Barınma Desteği	1,756	1,232	Nakdi
	Engelli Öğrencilerin Taşınması	61,000	155,000	Ayni
	Okul Sütü Projesi	5,848,375	150,663	Ayni
	MEB Bursu	244,141	442,668	Nakdi
KYK BURSUSU	KYK Bursu	375,284	1,266,752	Nakdi
KYK GIDA DESTEĞİ	KYK Gıda Desteği	454,631	482,244	Ayni
BELEDİYELER	Çeşitli Yardımlar		1,250,000	Nakdi ve Ayni

Kaynak: (Türkiye'nin Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi, 2017)

Çizelgeden görüldüğü gibi sosyal yardımların %87'si nakdi yardım niteliğinde olup ayni yardımların oranı %13'dür. Ayni yardımların büyük kısmını kömür yardımları oluşturmaktadır.

Yoksullukla mücadele kapsamındaki kullanılan kaynakların bileşenleri açısından değerlendirilmesinde en büyük payın Genel Sağlık Sigortası Prim Desteği, 2022 Sayılı kanun kapsamında yaşlılık ve engelli aylığı ile evde bakım hizmeti aylığı oluşturmaktadır. Çizelge 23'de 2013-2016 yıllarına ilişkin sosyal yardımlara aktarılan tutarlar, Çizelge 24'de bu tutarların toplam kaynak içindeki dağılımları verilmiştir.

Çizelge 23: Türkiye’de Sosyal Yardımlara Aktarılan Kaynak (Milyon TL), 2013-2018

Türkiye’de Sosyal Yardımlara Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Toplam Sosyal Yardım Harcaması	20.765	20.394	25.829	32.000	36.000	43.000
1.GSS Prim Desteği (SGK’ya Ödenen)	5.725	6.313	6.406	7.003	7.7744	8.974
2.2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Toplam Aktarılan Kaynak	3.326	3.596	4.130	4.764	5.283	6.270
3.Evde Bakım Hizmeti Toplam Aktarılan Kaynak	3.450	3.983	4.378	5.198	5.720	6.676
4.SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Aktarılan Tutar	4.070	4.352	4.853	5.018	5.714	5.957
5.Diğer Sosyal Yardım ve Hizmet Amaçlı Aktarımlar	4.194	2.151	6.062	10.017	11.540	15.122

AÇSHB verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Çizelge 24: Türkiye’de Sosyal Yardımlara Aktarılan Kaynakların Dağılımı (%), 2013-2018

Türkiye’de Sosyal Yardımlara Aktarılan Kaynak Dağılımı (%)	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Toplam Sosyal Yardım Harcaması	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1.GSS Prim Desteği (SGK’ya Ödenen)	27,6	31,0	24,8	21,9	21,5	20,9
2.2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Toplam Aktarılan Kaynak	16,0	17,6	16,0	14,9	14,7	14,6
3.Evde Bakım Hizmeti Toplam Aktarılan Kaynak	16,6	19,5	17,0	16,2	15,9	15,5
4.SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Aktarılan Tutar	19,6	21,3	18,8	15,7	15,9	13,9
5.Diğer Sosyal Yardım ve Hizmet Amaçlı Aktarımlar	20,2	10,5	23,5	31,3	32,1	35,2
(1+2+3)	60,2	68,1	57,7	53,0	52,1	51,0

AÇSHB verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Çizelgeden görüldüğü gibi Genel Sağlık Sigortası Prim Desteği, 2022 Sayılı kanun kapsamında yaşlılık ve engelli aylığı ve evde bakım hizmeti aylığının toplamı 2013’de %60, 2014’de %68, 2015’de %58, 2016’da %53, 2017’de %52, 2018’de %51 olmuştur.

Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Fonu Kaynaklarıyla sağlanan yardımların payı 2013’de %20, 2014’de %21, 2015’de %19, 2016’da ise %16 olmuştur. Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Fonu Kaynaklarıyla sağlanan yardımlar aşağıda listelenmiştir.

SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlar

1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına Transferler Aracılığıyla Gerçekleştirilen Yardımlar

- ✓ Gıda Yardımları
- ✓ Kömür Yardımları
- ✓ Eşi Vefat Etmiş Kadın Yardımları
- ✓ Asker Ailesi Yardımları

- ✓ Eğitim Materyalleri Yardımları
- ✓ Şartlı Nakit Transferi (Eğitim)
- ✓ Şartlı Nakit Transferi (Sağlık)
- ✓ Barınma Yardımı
- ✓ Sosyal Konut Yardımları
- ✓ Aşevi
- ✓ Yurt Yapım Projeleri
- ✓ Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı
- ✓ Öksüz Yetim Yardımı
- ✓ Tedavi Destek Yardımları
- ✓ Engelli İhtiyaç Yardımları
- ✓ Acil Durum Yardımları
- ✓ Diğer Yardımlar
- ✓ Gelir Getirici Proje Yardımları
- ✓ KASDEP
- ✓ Sosyal Hizmet Projeleri
- ✓ İstihdam Yardımları

2. Kamu Kurumlarına Transferler Aracılığıyla Gerçekleştirilen Yardımlar

- ✓ Ücretsiz Ders Kitabı
- ✓ Öğle Yemeği
- ✓ Ulaşım ve Barınma Desteği
- ✓ Engelli Öğrencilerin Taşınması
- ✓ Okul Sütü Projesi
- ✓ MEB Bursu

5.2.3. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Niteliği

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında “yoksulluğun azaltılmasına yönelik hizmetler, yoksulluk kültürünün oluşmasını önleyici ve yoksul kesimin üretici duruma geçmesini sağlayıcı nitelikte olacaktır” ifadesi ile yoksullukla mücadele politikalarının önleyiciliğine vurgu yapılmıştır. Yoksulluk riski bulunan kadın, çocuk, yaşlı, özürlü ve kente göç edenlerle ilgili eğitim, kültür ve sağlık gibi hizmetlerin arttırılmasının önemi belirtilmiştir. Planda “yoksulluk ve sosyal dışlanmanın önlenmesine yönelik politikaların uygulanmasında ve bunlara yönelik eğitim, barınma ve istihdam gibi hizmetlerde” tüm kesimlerin koordineli çalışması hedeflenmiştir (DPT, 2006).

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında “sosyal hizmet ve yardım alanında ailenin ihtiyaçlarına bütünsel olarak yaklaşan arz odaklı ve istihdam bağlantılı bir sistem kurulması” temel alınmıştır (DPT, 2013).

61. Hükümet Programında yoksulluğun ortadan kaldırılması sürecinde “sosyal desteklere duyulan ihtiyacın azaltılmasını insani bir yaklaşımla” esas alarak, sosyal desteklerin tasarımında “kişiler ve aileler açısından yoksulluğun geçici bir durum olduğu” düşüncesiyle sosyal destek harcamalarının artırılmasına karşın sosyal destek programlarının “yoksulluğun kalıcı hale gelmesini engellemek” amacıyla yeniden yapılandırıldığı ifade edilmiştir. “Yoksulluğun geçici bir durum olduğu anlayışı ile dar gelirli kesimlerin bir yandan imkansızlık durumunda yanında olmayı, diğer yandan da bu kesimleri kendi ayakları üzerinde durabilen vatandaşlar haline getirmeyi” hedefleyen sosyal destek programları temel alınmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Sosyal politikalar aracılığıyla devletler toplumsal refahın artırılması için eğitim, sağlık, barınma, istihdam, beslenme ile ilgili sorunların çözümünde gerekli tedbirleri almak durumundadır. Alınan bu tedbirlerle toplumsal barış ve sosyal adalet sağlanmaktadır. Toplumsal refahın artırılarak yoksullukla mücadele kapsamında eğitim, sağlık, barınma, sosyal güvenlik konularında sosyal adaletin sağlanması sosyal politikaların temel hedefidir. Bu yönüyle yoksullukla mücadele politikalarının yoksulluk kavramını ne şekilde tanımladığı önem kazanmaktadır.

Yoksullukla mücadele politikalarının niteliğine ilişkin değerlendirmelerin yapıldığı bu bölümde ülkemizde uygulanan politikaların önleyici, koruyucu, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici, eğitici, savunucu gibi sosyal hizmetler açısından benimsenen ilkelere göre değerlendirilmesi yapılacaktır.

ASPB temel ilke olarak vakıf kültürü geçmişini aile odaklı hizmet ile 21. yüzyılda hak ve hukuk temeline dönüşümünü mümkün kılmayı temel hedef olarak belirlemiştir. Bu kapsamda Bakanlık temel önceliklerini Kalkınma Plan ve Programları, Orta Vadeli Program, Orta Vadeli Mali Plan, Yıllık Programlar gibi üst politika belgelerinde yer alan politika ve önceliklere uygun olarak belirlemekte ve güncellemektedir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011).

633 sayılı KHK ile 2011 yılında Aile Bakanlığının kurulmasıyla beraber sosyal politika uygulamaları kurumsal anlamda tek çatı altında toplanarak çocuk, kadın, engelli ve yaşlı olmak üzere özel politika gerektiren gruplara ilişkin önleyici ve koruyucu politikalar

üretilmesi hedeflenmiştir. Politikaların tamamı dikkate alındığında Bakanlık aileyi temel alan, ailenin bütünlüğü üzerinden ve korunmaya muhtaç bireylerin öncelikli olarak öz aile bakımının temel alındığı yaklaşım benimsenmiştir.

Bakanlığın 2011 yılı sosyal politikalarını yürüttüğü hizmet kuruluşları hedef kitleler ayrımında aşağıda sunulmuştur.

Çocuk Hizmetleri Kuruluşları

- ✓ Çocuk Yuvaları (0-6 Yaş)
- ✓ Çocuk Yuvaları (7-12 Yaş)
- ✓ Çocuk Yuvaları (0-12 Yaş)
- ✓ Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi (ÇEKOM)
- ✓ Çocuk Evleri (0-12)
- ✓ Çocuk Evleri (13-18)
- ✓ Sevgi Evleri (0-12)
- ✓ Sevgi Evleri (13-18)
- ✓ Yetiştirme Yurtları (13-18)
- ✓ Süreli /Kısa Süreli Çocuk/ Gençlik Rehabilitasyon Kuruluşları
- ✓ Çocuk ve Gençlik Merkezleri
- ✓ Çocuk ve Gençlik Merkezlerine Bağlı Gözlemevleri
- ✓ Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri
- ✓ Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri

Özürü ve Yaşlı Hizmetleri Kuruluşları

- ✓ Özürü Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri
- ✓ Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezleri
- ✓ Huzurevleri
- ✓ Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri
- ✓ Yaşlı Hizmet Merkezleri

Aile ve Toplum Hizmetleri Kuruluşları

- ✓ Aile Danışma Merkezleri
- ✓ Toplum Merkezleri
- ✓ Sosyal Hizmet Merkezi

Kadın Hizmetleri Kuruluşları

- ✓ Kadın Konukevleri

- ✓ Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezi (ŞÖNİM)

Sosyal Yardım Kuruluşları

- ✓ Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

Bakanlığın kuruluşundan sonraki 9 yıllık dönemde çocuk politikalarıyla ilgili dönüşüm sonrasında ve aileye yönelik hizmetlerdeki değişimler sonrasında sosyal politikaların yürütüldüğü hizmet kuruluşları da dönüşüme uğramıştır. 2019 yılı itibariyle sosyal politikalar aşağıdaki hizmet kuruluşlarıyla yürütülmektedir.

Çocuk Hizmetleri Kuruluşları

- ✓ ÇEKOM
- ✓ Çocuk Koruma, İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi (ÇOKİM)
- ✓ Çocuk Evleri Sitesi
- ✓ Çocuk Evleri
- ✓ Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM)

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Kuruluşları

- ✓ Engelli Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri
- ✓ Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezleri
- ✓ Huzurevleri ve Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri
- ✓ Engelsiz Yaşam Merkezleri
- ✓ Umut Evleri (Ev Tipi Bakım)
- ✓ Yaşlı Yaşam Evleri

Aile ve Toplum Hizmetleri Kuruluşları

- ✓ Sosyal Hizmet Merkezleri

Kadın Hizmetleri Kuruluşları

- ✓ Kadın Konukevleri
- ✓ Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri

Sosyal Yardım Kuruluşları

- ✓ Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları
- ✓ Aile Destek Merkezleri (ADEM)
- ✓ Sosyal Dayanışma Merkezleri (SODAM)

Hizmet kuruluşları açısından Çocuk Hizmetleri Kuruluşları Bakanlığın hizmet sunumunda yapmış olduğu değişiklikle, kuruluş bakım odaklı hizmetler yerine aile yanında bakım odaklı hizmetlere ağırlık ve öncelik vermesi sonucunda çocukların kurum bakımına alınmaksızın desteklenmesi kapsamında sosyal ekonomik destek hizmetleri yürütülmektedir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016).

Bu nedenle Bakanlığın kuruluş dönemindeki çocuk hizmet kuruluşlarıyla günümüzdeki hizmet kuruluşlarının hizmet yapısı ve niteliği açısından değişiklikler olmuştur.

Diğer bir farklılaşma ise aileye ve toplum hizmetlerine yönelik hizmet kuruluşlarının değişimidir.

Sosyal yardım programları kapsamında yürütülen desteklere ilişkin özet bilgiler Çizelge 25’de ve Şekil 17’de sunulmuştur.

Çizelge 25: Türkiye’de Uygulanan Sosyal Yardım Programları, Niteliği, Hedef Kitleleri, Finansman Kaynağı, İş Birliği Yapılan Kurumlar

Sosyal Yardım Adı	Sosyal Yardım Hedef Kitleleri	Sosyal Yardım Niteliği	Sosyal Yardım Türü	Finansman Kaynağı	Hukuki Dayanağı	İş Birliği Yapılan Kurumlar	Muhtaçlık Ölçütü
Gıda Yardımları	Aile	Aile Yardımı	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu (SYDT Kanunu)		-
Barınma Yardımları	Aile	Aile Yardımı	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-
Sosyal Konut Projesi	Aile	Aile Yardımı	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı	-
Yakacak Yardımları	Aile	Aile Yardımı	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu	Türkiye Kömür İşletmeleri Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Valilikler	-
Eşi vefat Etmiş Kadınlara Yardım	Kadın	Aile Yardımı	Düzenli Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-
Muhtaç Asker Ailelerine Yardım	Aile / Kadın	Aile Yardımı	Düzenli Yardım	SYDT Fonu	4109 Sayılı Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun		Askerin hanesinde kişi başına düşen gelirin asgari ücretin 3’te birinden az olması
Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı	Çocuk	Aile Yardımı	Düzenli Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		Askerin hanesinde kişi başına düşen gelirin asgari ücretin 3’te birinden az olması
Öksüz ve Yetim Yardımı	Çocuk	Aile Yardımı	Düzenli Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-
Doğum Yardımı	Kadın	Aile Yardımı	Geçici Yardım	Merkezi Bütçe	633 Sayılı KHK ye dayalı “Doğum Yardımı Yönetmeliği”		-
Muhtaç Ailelere Çoklu Doğum Yardımı	Çocuk	Aile Yardımı	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		3294 Sayılı SYDT Kanunu kapsamında olan ihtiyaç sahibi aileler
Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti	Aile / Çocuk	Aile Yardımı	Geçici Yardım		2828 Sayılı Kanun		-
Elektrik Tüketim Desteği	Aile	Aile Yardımı	Geçici Yardım	SYDT Fonu	795 Sayılı “İhtiyaç Sahibi Hanelere Elektrik Tüketim Desteği Verilmesi		

					Hakkında” Cumhurbaşkanlığı Kararı		
Yerel Yönetimler / Belediyeler Tarafından Sağlanan Yardımlar	Aile	Aile Yardımı	Geçici Yardım	Belediyeler	5393 sayılı Belediye Kanunu 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu		
Ücretsiz Kreş Yardımı	Aile / Kadın / Çocuk	Aile Yardımı	Geçici Yardım		Özel Kreş Ve Gündüz Bakımevleri İle Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş Ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik		
Vakıflar Genel Müdürlüğünce Sağlanan Muhtaç Aylığı Ödemesi	Aile / Çocuk / Engelli	Aile Yardımı	Geçici Yardım		5737 sayılı Vakıflar Kanunu		
Şartlı Eğitim Yardımları	Aile / Çocuk	Eğitim Yardımı	Düzenli Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-
Yüksek Öğrenim Bursları	Aile / Çocuk	Eğitim Yardımı	Düzenli Yardım				
Vakıflar Genel Müdürlüğünce sağlanan eğitim yardımları	Aile / Çocuk	Eğitim Yardımı	Düzenli Yardım		5737 sayılı Vakıflar Kanunu		
MEB Bursu	Aile / Çocuk	Eğitim Yardımı	Düzenli Yardım		2684 Sayılı İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun		
Eğitim Materyali Yardımları	Aile / Çocuk	Eğitim Yardımı	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-
Öğle Yemeği Yardımı	Aile / Çocuk	Eğitim Yardımı	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu	İl ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri	-
Ücretsiz Ders Kitabı	Aile / Çocuk	Eğitim Yardımı	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu	Milli Eğitim Bakanlığı	-
Öğrenci Taşıma Barınma ve İaşe Yardımı	Aile / Çocuk	Eğitim Yardımı	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu	İl ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri	-
Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması	Aile / Çocuk / Engelli	Eğitim Yardımı	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu	Milli Eğitim Bakanlığı 2004-2005 yılında sadece zihinsel engelli ve otistik özür grupları 2005-2006 eğitim ve öğretim yılında tüm özür grupları (görme, işitme, ortopedik, otistik, zihinsel ve özel eğitim sınıfları)	-

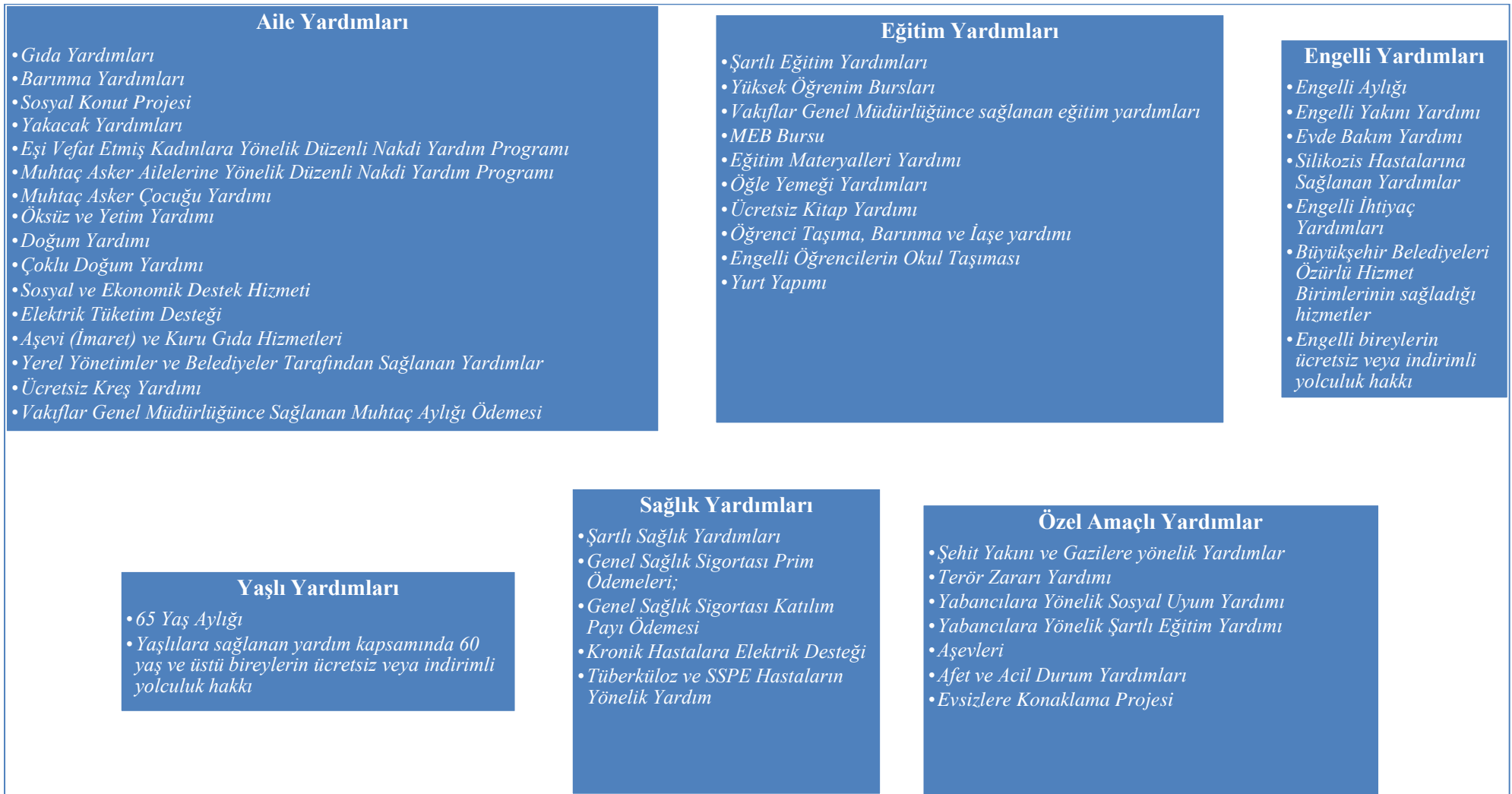
Yurt Yapımı		Eğitim Yardımı		SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-
Engelli Yardımı	Engelli	Engelli Yardımı	Düzenli Yardım	Merkezi Bütçe	2022 sayılı Kanun		Asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden az olanlar
Engelli Yakını Yardımı	Engelli	Engelli Yardımı	Düzenli Yardım	Merkezi Bütçe	2022 sayılı Kanun		Asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden az olanlar
Evde Bakım Yardımı	Engelli	Yaşlı ve Engelli Yardımı	Düzenli Yardım	Merkezi Bütçe	5378 sayılı Kanun		Aylık net asgari ücretin 2/3 ünün altında olması halinde
Silikozis Yardımı	Engelli	Engelli Yardımı	Düzenli Yardım	Merkezi Bütçe	2022 sayılı Kanun		Asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden az olanlar
Engelli İhtiyaç Yardımları	Engelli	Sağlık Yardımı	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-
Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimlerinin sağladığı hizmetler	Engelli	Engelli Yardımı	Geçici Yardım	Belediyeler	5393 sayılı Belediye Kanunu 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu		
Engelli bireylerin ücretsiz veya indirimli yolculuk hakkı	Engelli	Engelli Yardımı	Geçici Yardım		4736 sayılı Kanun		
Yaşlılık Yardımı	Yaşlı	Yaşlı Yardımı	Düzenli Yardım	Merkezi Bütçe	2022 sayılı Kanun		Asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden az olanlar
Yaşlılara sağlanan yardım kapsamında 60 yaş ve üstü bireylerin ücretsiz veya indirimli yolculuk hakkı	Yaşlı	Yaşlı Yardımı	Geçici Yardım		Ücretsiz Veya İndirimli Seyahat Kartları Yönetmeliği		
Şartlı Sağlık Yardımları	Aile / Kadın / Çocuk	Sağlık Yardımı	Düzenli Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		
Sağlık Yardımları	Aile	Sağlık Yardımı	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-
GSS Gelir Tespiti ve Prim Desteği	Aile	Sağlık Yardımı	GSS Prim Desteği	Merkezi Bütçe	5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu /633 sayılı KHK		GO: hane içinde kişi başına düşen brüt asgari ücretin üçte birinden az tutardaki gelir G1: Hane içinde kişi başına düşen brüt asgari ücretin üçte birinden fazla ancak asgari brüt ücretten az tutardaki gelir
Genel Sağlık Sigortası Katılım Payı Ödemeleri	Aile	Sağlık Yardımı	Katılım Payı Ödemesi	Merkezi Bütçe	5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu		-
Kronik Hastalara Elektrik Desteği	Aile	Sağlık Yardımı	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		2828 sayılı Kanun kapsamında bakıma muhtaç engelli olarak

							Evde Bakım Yardımı alınmaması şartı
Kronik Hastalara Nakdi Yardım	Aile	Sağlık Yardımı	Düzenli Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		Hanede kişi başına düşen aylık gelirin asgari ücretin aylık net tutarının üçte ikisinden az olması şartı
Tüberküloz ve SSPE Hastalarına Yönelik Yardım	Aile	Sağlık Yardımı	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		Hanede kişi başına düşen aylık gelirin asgari ücretin aylık net tutarının 2/3'ünü altında olması şartı Muhtaçlık tespiti halinde hastanın kendisinin ya da hanede sosyal güvenceli birisinin olması bu yardım programının yararlanılmasına engel değildir.
Şehit Yakını ve Gazilere Yardım	Aile	Özel Amaçlı Yardım	Düzenli Yardım	SYDT Fonu	2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu		-
Terör Zararı Yardımı	Aile	Özel Amaçlı Yardım	Geçici Yardım	SYDT Fonu	5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması Hakkında Kanun		-
Yabancılarla Yönelik Yardımlar	Göçmen	Özel Amaçlı Yardım	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-
Yabancılarla Yönelik Sosyal Uyum Yardımı	Göçmen	Özel Amaçlı Yardım	Geçici Yardım	AB Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu	Türk Kızılay'ı, AB, Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (WFP),	-
Yabancılarla Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı	Göçmen	Özel Amaçlı Yardım	Geçici Yardım	AB Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu	Türk Kızılay'ı, Milli Eğitim Bakanlığı, AB, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF),	-
Aşevleri	Aile	Özel Amaçlı Yardım	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-

Afet ve Acil Durum Yardımları	Aile /Kadın /Çocuk	Özel Amaçlı Yardım	Geçici Yardım	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-
Gelir Getirici Proje Destekleri	Aile	Proje Destekleri	Proje Destekleri	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-
KASDEP	Aile	Proje Destekleri	Proje Destekleri	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu	İl Tarım Teşkilatı	-
İstihdam Eğitimi Projeleri	Aile	İstihdam Yardımı	İstihdama yönlendirme	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-
Sosyal Hizmet Projeleri (ADEM, SODAM, Yaşlı Bakım vb.)	Aile	Proje Destekleri	Proje Destekleri	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-
İşe Yönlendirme Yardımı	Aile	İstihdam Yardımı	İstihdama yönlendirme	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-
İşe Başlama Yardımı	Aile	İstihdam Yardımı	İstihdama yönlendirme	SYDT Fonu	3294 sayılı SYDT Kanunu		-

Kaynak: AÇSHB bilgilerine dayanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 17: Türkiye’de Uygulanan Sosyal Yardım Programları



Kaynak: AÇSHB bilgilerine dayanılarak hazırlanmıştır.

Yoksullukla mücadele kapsamında sosyal politikaların niteliğine ilişkin katılımcıların değerlendirmelerinde bu politikalara ilişkin genel anlamda ve bütünsel olarak değerlendirmede bulunmaları istenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu bu politikalara ilişkin politika sonuçları ve hedef alınan yoksul kitle üzerindeki etkilere dayalı olarak değerlendirmede bulunmuşlardır. Bu anlamda ortaya çıkan en önemli bulgu, genel anlamda yoksullukla mücadelede uygulanan politikaların yoksulluk zincirini kırmaya yönelik değil, müdahale edici ve yoksulluğu önleme noktasından uzak olduğudur. Bu değerlendirme ile ilgili kamuda görev yapan uzman katılımcının görüşleri şu şekildedir.

“Müdahale edici bizde. Önleyici bir sosyal politikamızın olduğunu ben çok düşünmüyorum açıkçası. Biz müdahale ediyoruz olduktan sonra. Yoksulluğa düştükten sonra koşuyoruz, işsiz kaldıktan sonra. Biz riskleri belirleyip o riskleri ortadan kaldırmak üzerine önleyici bir politika yapamıyoruz. Risk ortaya çıktıktan sonra acil pansumanlarla onu geçiştirmeye çalışıyoruz. Çok önleyici bir politikamız maalesef yok.” (2)

Ağırlıklı olarak müdahale edici olarak tanımlanan yoksullukla mücadele politikalarına ilişkin değerlendirmelerde Türkiye’de gıda yoksulluğunun sıfırlandığı görüşü hakimdir. Bu değerlendirmeyi yapan katılımcılar var olan yapıda gıda yoksulluğunun sıfırlanması sonrasında önemli ve gerekli olan hedefin yoksulluğun nesiller arası aktarımının engellenmesi olduğudur. Bu yönüyle var olan yapıda yoksullukla mücadelede yalnızca sosyal yardımlar üzerinden değil eğitim gibi en önemli sosyal politika aracı için fırsat eşitliğinin sağlanması gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

“Tamamen müdahale odaklı gidiyor. Şu an yoksul birisi var. Onun toplumsal giderlerini biz karşılayalım. Hasta birisi var onun solunum cihazının parasının elektrik parasını biz ödeyelim. Evet, onun ödenmesi kesinlikle gerekiyor. Ama yenilerinin bu girdaba girmemesi için bir yerde bir bariyer oluşturmak gerek. Onlara buraya gelmeyin demek gerekiyor. Bunu yapmıyoruz. Gelen herkes düşüyor ve onu oradan kurtarmaya çalışıyoruz. O noktada da çok efektif olduğunu düşünmüyorum. Koruyucu değil, müdahale edici.” (16)

Katılımcıların yoksullukla mücadelede uygulanan politikaların niteliğine ilişkin değerlendirmelerinde olumlu ve olumsuz olarak belirttikleri görüşler Çizelge 26’da listelenmiştir.

Çizelge 26: Katılımcıların Türkiye’deki Sosyal Politikaların Niteliğine Yönelik Değerlendirmeleri

Olumlu Değerlendirmeler	Olumsuz Değerlendirmeler
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Koruyucu, ✓ Önleyici, ✓ Müdahale edici, ✓ Çocuklara sağlanan bazı sosyal yardımların koruyucu nitelikli olduğu, ✓ Sonuç odaklı ✓ İstihdam alanında yönlendirici ✓ Eğitim yardımlarında koruyucu ✓ Başvuru odaklı ✓ Hedefleme mekanizması çok iyi olan ✓ Eğitim ve sağlıkta güçlendirici, ✓ Arz odaklılıkta ASDEP kapsamında çalışmalara başlanılan ✓ Aile temelli, ✓ İhtiyaç temelli, ✓ Telafi edici 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Koruyucu ve önleyici olmayan ✓ Sorun çözme esaslı olmayan ✓ Engelleyici ve önleyici olmayan, ✓ Yetişkinler için önleyici ancak koruyucu değil ✓ Rehabilitasyon edici olmayan, ✓ Süreklilik arz etmeyen, ✓ Bağımlılık ilişkisi yaratan, ✓ Aidiyet duygusu yaratan, ✓ Yerel yönetimlerce hedef kitleler için yeterli projeler sağlayamayan ✓ Sosyal hizmetle yeterince barışık ve bütünleşik olmayan, ✓ Arz odaklı olmayan,

Uygulanan politikaların uzun dönemde kişilerin ve hanelerin yoksulluğa düşmeden koruma amacına yönelmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu yönüyle istihdama katılımın sağlanması ve bunun için gerekli olan yeterli eğitim ve mesleki becerilerin kazandırılması, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması önemli görülmüştür.

Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikaların yalnızca sosyal yardımlar üzerinden gitmemesi gerekliliğine vurgu yapan katılımcıların büyük bir kısmı şartlı transferlerin güçlendirmeye yönelik işlevi olduğunu ifade ederek, koruyucu, önleyici ek tedbirlerin önemine vurgu yapmıştır. Bu kapsamda çocuklara yönelik şartlı eğitim

ve şartlı sağlık transferlerini olumlu değerlendiren katılımcılar benzer tedbirlerin iş beceri geliştirme, yaşam kalitesini artırıcı eğitim ve beceri edinme gibi alanlarda da uygulanmasının önemli olduğunu belirtmiştir.

Sosyal politikaların tamamı açısından yapılan değerlendirmede engelli, yaşlı, çocuk ayrımı yapılmaksızın merkezi planlama anlamında Bakanlıkta ciddi bir değişim olduğunu belirten katılımcı sosyal güvenlik çalışmalarıyla beraber ileriye dönük çalışmalar için bir ivme oluşturulacağını ifade etmiştir. AB uyum kapsamında sosyal içerme stratejisi içindeki tüm grupların içerilmesi, dışlama, ayrımcılık, etiketleme, engellilerin istihdamı, entegrasyonu gibi konularda politikaların oluşturulmaya çalışıldığı ancak uygulamada gerekli aşamaların sağlanamadığını ileri sürmüştür.

Yerel yönetici olan katılımcı uygulanan politikaların koruyucu ve önleyici olmadığını belirtirken, bireysel anlamda bazı uygulamalarda görülen koruyucu ve önleyici tedbirlerin ülke genelinde söz konusu olmadığını belirtmiştir. Yoksullukla mücadelenin ancak “bütüncül bakış açısı ve arz odaklı yaklaşımla, koruyucu ve önleyici tedbirleri almak kaydıyla” gerçekleştirilebileceğine vurgu yapmıştır. Bu yaklaşımı hızlı ve etkin hizmet anlayışının denetim ve kontrol sistemiyle beraber yürütülerek bürokrasiden uzak bir sistemle, tüm sosyal hizmetlerin özelleştirilerek mümkün olabileceğini savunmuştur. AÇSHB'nin yoksulluğu önlemede sosyal adaletsizliği giderici ve fırsat eşitliğini sağlayıcı yaklaşımlarla sorunu çözümlenebileceği aksi takdirde “günü kurtarıcı” çözümlerle sorunun süregelen hale getirileceğini belirtmiştir.

Katılımcıların bazıları güçlendirme konusunu sosyal yardımların büyüklüğü açısından değerlendirerek yaşlı ve engellilerle ilgili sosyal yardımların yıllar itibarıyla ciddi anlamda arttığını belirtmiştir. Özellikle yaşlılar açısından yapılan değerlendirmede kırsalda yaşayan yaşlılar için sağlanan sosyal yardım miktarının Bakanlık tarafından gerçekleştirilen “katılımcı yoksulluk analizi” sonuçlarında da olumlu etkileri görüldüğü ifade edilmiştir.

Değerlendirmesini süreç olarak yapan STK yöneticisi katılımcı koruyucu nitelikteki politikaların zaman içinde eğitici ve geliştirici faaliyetlerle güçlendirici niteliği de

kazanmaya başladığını ancak önleyicilikten uzak olduğuna ilişkin görüşünü şu şekilde ifade etmiştir.

“Koruyucu odaklı. Ancak yoksullukla mücadelede resmi kurumların kaynakları, yapılanmaları, organizasyonları, kanunları, mevzuattaki değişimler niteliği etkiliyor. Önceden sadece korumaya yönelik iken şu anda farklı organizasyonların örneğin Kalkınma Bakanlığı, İŞKUR’un bir takım eğitim faaliyetleriyle, eğitici, geliştirici faaliyetleri, Eğitim Bakanlığının hayat boyu öğrenme gibi birtakım dönüşümleriyle güçlendirmeye yönelik olarak da politikalarda değişim gözleniyor. Bence kesinlikle hala önleyici politikalar yapısal olarak çok gündemde değil. Ancak kırsal kalkınma, tarımdaki değişimler sonrasında sanayilerin küçük ve orta işletmelerin geliştirilmesi, insani yatırım, gelişim, beceri kazandırma eğitimleri bölük pörçük olsa da güçlendirme amacı var, ancak esas nitelik korumaya yönelik olmasıdır.” (10)

Yoksullukla mücadele politikalarının uygulanması aşamasında bağımlılık yaratılmasına ilişkin değerlendirmede bulunan akademisyen katılımcı Türkiye’deki yoksullukla mücadele politikalarının koruyucu ve önleyici niteliğinin olmadığına vurgu yaparak bu alanda yerel yönetimlerin daha etkin olmaları gerekliliğine ilişkin görüşlerini şu şekilde sunmuştur.

“Koruyucu önleyici değil, tam hayırseverlik yardımı yapma, bu bir tür sürdürülebilir yoksul olsunlar, bana bağımlı olsunlar, politik olarak da bana bağımlı olsunlar, hepsi bunu yapıyor yalnız. Tek merkezi yönetim değil, yerel yönetimdeki modelde aşağı yukarı bunun üzerinden yürüyor. Anlık tedbirler.” (11)

“Politika şunun üzerinden geliyor. Ben de yardımları aynen devam ettireceğim, yardımları daha fazla vereceğim. Bir yerel yönetim toplum kalkınmasını örgütlerse, artık o köylüler sizden gıda yardımı istemiyor. Çünkü onurlu bir biçimde üretiyorlar.” (11)

“Kentteki işgücü piyasası açısından, çocukların ve gençlerin niteliğini arttırmak açısından politikalarımız ne? Bunların hiçbirini, ölçülebilir hedefler olarak koymuyoruz ortaya. Bir metropol ilçenin, belki belediye başkanı, yerel yönetimi şu hedefi koymalı. Ben şu kadar sayıdaki genci yurt dışındaki değişim programlarına göndereceğim ve dil öğreteceğim, teknolojiyi kullanma becerilerini geliştirmek için şunu yapacağım. Hiç böyle bir şeyler duyuyor musunuz, uygulamasına rastlıyor musunuz? Dikkat edin, bütün siyasi partileri kapsayarak söylüyorum.” (11)

Yoksullukla mücadele kapsamında katılımcıların ağırlıklı olarak üzerinde durduğu konu asgari gelir desteği uygulamasının başlaması ve dezavantajlı olan kesimlere yönelik ayrıca bir değerlendirmenin sağlanmasıdır. Kamu yöneticisi katılımcı değerlendirmesinde yurttaşlık geliri olarak belirttiği asgari gelir desteğinin yaşama geçirilmesine yönelik görüşünü ayrıntılı olarak açıklamıştır.

“İnsanların minimum düzeyde ihtiyaçlarını kimsenin vicdanına terk edilmeden, bir derneğin, vakfın lütfunu beklemeden karşılayabileceği asgari bir gelire sahip olmaya kuşkusuz hakkı var. Buna ilişkin aslında bazı uluslararası düzenlemeler, bu anlamda yorumlanabilecek yükümlülüklerde var devletlere yüklenen. Buna ait Anayasamızda da sonuçta bu devletin mali kaynaklarıyla sınırlıdır diye bir çekince de var. Bu noktada vatandaşlık geliri ya da asgari geçim düzeyini sağlayacak asgari gelir olarak da ifade ediliyor, bu biraz aslında insanların yapmak zorunda olduğu harcamalara göre şekillenmeli. Yani bizde şimdi asgari geçim indirimi gibi asgari gelir gibi konulardan bahsediyoruz ama şimdi evde bir rahatsız yaşlı olan bakım gereksinimi olan, kronik rahatsızlığı olan bir insanın yaptığı harcama ile çocuk sahibi olmayan evli bir çiftin yaptığı harcama aynı değil. Dolayısıyla bu asgari geliri belirlerken, vatandaşlık gelirini belirlerken etkili bir sosyal politika argümanı olarak bu insanların insanca yaşayabilmek için harcamak zorunda olduğu, gereksinimlerini odağına alan bir vatandaşlık geliri anlayışına ihtiyacımız var. İnsanlar diyabet rahatsızı olabiliyor. Onun özel bir beslenme şekli olabiliyor.” (9)

Akademisyen katılımcı yoksullukla mücadelede koruyucu, önleyici hizmet açısından en önemli model olarak tanımladığı toplum merkezlerinin kapatılmasını eleştirerek yerine konmaya çalışılan ASDEP modeline yapılan harcamanın yüksekliğine ve ağır işleyen bir sistem olduğuna vurgu yaparak sistemin ileriye dönük nasıl bir yapılanması olacağına ilişkin şüphesini belirtmiştir.

Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikalarda eğitime sağlanan yardım ve hizmetleri önleyici olarak değerlendiren katılımcı var olan durumdaki tedbirlerin yoksullar için koruyuculuk dışında etkisi olmadığını belirterek **“temel ihtiyaçları bir şekilde karşılansın, bir şekilde hayata tutunabilsin”** anlayışının temel alındığına vurgu yapmıştır.

Nitelik açısından akademisyen katılımcı tarafından yapılan değerlendirmede AB ölçütlerine uygun ve iyi niyetle başlayan tedbirlerde tasarım sorunlarının olması nedeniyle insanları bu politikalara bağımlı kılan ve suistimale açık bir yapının oluştuğu belirtilmiştir.

Siyasi parti katılımcıları ağırlıklı olarak siyasi rant hedefli yoksullukla mücadele politikası izlendiği görüşündedirler. Bu kapsamda ulusal ve uluslararası hukukta ve Anayasada öngörülen amaçlarla bağdaşmayan bir sosyal politika uygulamasının yürütüldüğünü savunmuşlardır.

Yoksullukla mücadeleyle ilişkin sosyal politikaların niteliği konusuna siyasi katılımcıların büyük bir kısmı yoksulluğu gidermeyi amaçlamadığı, yoksulluğun yönetimi ile ilgili tedbirler alındığını vurgulamışlardır. Bu doğrultuda ülkemizde sosyal haklar açısından 1980'lerden sonra yeni liberal ekonomiye dönüş sürecinde kısıtlamalar yaşandığı ve refah devleti aşamasını yaşamadan neo liberalizme geçilmesi nedeniyle iş güvencesi konusunda ciddi sorunlar yaşandığı belirtilerek, bu sorunun doğrudan ve dolaylı olarak yoksulluğu etkilediği vurgulanmıştır. Bu görüşe göre sosyal politikamız **“yoksulluğu koruyucu”** niteliğe bürünmüştür.

Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikaların koruyucu, önleyici ve rehabilite edici niteliği olmadığını belirten akademisyen katılımcı **“sonuçların telafi edilmesine dönük bir niteliğe”** sahip olduğunu ifade ederek yoksullukla mücadelede yapısal nedenlerin çözümünün ön planda olması gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Kamuda yönetici olarak görev yapan katılımcı yoksullukla mücadeledeki politikaların koruyucu ve önleyici olmaktan uzak olup yoksul duruma düştükten sonra müdahale edici niteliğe sahip olduğu görüşündedir.

Katılımcıların tamamı değerlendirildiğinde ağırlık kazanan görüş Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarının müdahale edici nitelikte olduğu, koruyucu ve önleyici niteliğinin olmadığıdır. Yoksulluğun oluşumunu engelleyen ya da nesiller arası aktarımını önleyen bir niteliği bulunmadığı görüşü hakimdir. Yoksulluğa düşme riski olanlar için güçlendirici niteliğinin zayıf olduğu, yoksul duruma düşenler için ise tamamen müdahale edici nitelik hakimdir. Şartlı eğitim ve şartlı sağlık transferleri gibi bazı şartlı yardımların önleyici niteliğinin olmasına karşın yardımın başladığı tarihten sonra bu yardımlarda gerekli düzeyde artış sağlanmaması nedeniyle bu niteliğinin azaldığı hatta etkisinin an aza indiği ifade edilmiştir.

5.2.4. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarındaki Yaklaşımlar

Sosyal politikaların belirlenmesinde insan haklarının bir bütün olarak ele alınması özellikle yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda bireylerin insanca yaşamaları için gerekli olan maddi gereksinimlerini karşılanması refah devletlerinin temel görevidir. Refah devleti bu görevi özel sektöre devredemeyeceği gibi, bu görevi yurttaşına bir lütuf olarak değil devletin sorumluluğu olarak sunması sosyal güvenlik, sosyal hizmetler ve sosyal yardımların birbiriyle bağlantılı bir şekilde yürütülmesi gereken alanlardır. Bu yönüyle devletin sosyal politikalardaki rolü müdahale edici, düzenleyici ve gelirin yeniden dağıtıcısı şeklindedir.

Devletin gelirin yeniden dağıtıcılığı rolünü ülkelerin makro ekonomik verilerinin değerlendirilmesi aşamasında da açık olarak görmek mümkündür. Sosyal politikaya yönelik doğrudan harcamaların GSYH’ye oranı sosyal politikaların ülkeler arası karşılaştırmalarında önemli bir gösterge niteliğindedir.

1983 yılında SHÇEK aracılığıyla dağıtık kamu sosyal hizmet uygulamalarının tek çatı altında toplanmasına çalışılarak muhtaç çocuk, yaşlı ve engellilere yönelik hizmet vermeye başlanmıştır. 1986 yılında SYDTF ile il ve ilçelerde yoksul ve gereksinim sahibi kişilere gerekli destek il ve ilçelerde kurulan SYDV ile sağlanmaya çalışılmıştır. Geniş anlamda ilk sosyal yardım programı olarak değerlendirilebilecek olan bu Fon aracılığıyla yoksullukla mücadelede gerekli tedbirlerin alınması hedeflenmiştir. 1992 yılında başlayan "Yeşil Kart" uygulaması ile hiçbir sosyal güvenlik kurumunun güvencesi altında olmayan yoksulların Sağlık Bakanlığı’na bağlı hastanelerde ve sevk durumunda üniversite hastanelerinden ücretsiz olarak yararlanması sağlanmıştır. Bu uygulama 2012 yılı itibariyle Genel Sağlık Sigortası’na dönüştürülerek sağlık alanında hizmet sunulmuştur. Genel Sağlık Sigortasına geçiş sağlık açısından sosyal devlet anlamında ilk adım olarak kabul edilerek, uygulamadaki yeterliliği ve yapısı tartışılabilir nitelikte de olsa yasal düzenleme yönüyle hak temelli ve çağdaş olarak nitelendirilebilir bir uygulamadır (Şişman, 2017, s. 15-16).

2011 yılında 633 sayılı KHK ile kurulan ASPB yoksullukla mücadele kapsamında “sosyal yardıma ve korunmaya muhtaç kesimlere arz odaklı yardım ve hizmetlerin sunulmasını” hedef olarak benimsemiştir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013, s. 3).

AÇSHB'nin 2016 yılı Faaliyet Raporunda Bakanlığın değer ve ilkeleri

- ✓ Hesap verebilirlik
- ✓ Güvenilirlik
- ✓ Hizmet alan (müşteri) odaklılık
- ✓ Erişilebilirlik
- ✓ Akılcılık/bilimsellik
- ✓ Tarafsızlık
- ✓ Duyarlılık
- ✓ Hak temellilik
- ✓ Hukuka ve milli manevi değerlere bağlılık
- ✓ Yerindelik olarak sıralanmıştır.

Araştırmada katılımcılara *"Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarının temelinde yer alan yaklaşımlar hakkındaki düşünceleriniz nedir?"* sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların görüşlerinin yanında aşağıda sıralanan yaklaşımlardan hangisine yakın olduğu konusunda değerlendirmeleri temel alınmıştır.

- Hak temelli yaklaşım (Sosyal hak ve siyasi sorumluluk temelli)
- İhtiyaç temelli yaklaşım (Sosyal yardımların ağırlıklı olduğu uygulamalar)
- Hayırseverlik duygusuna dayalı yardım etme yaklaşımı (Hak yerine yardım, yükümlülük yerine hayırseverlik temelli)
- Aile ve diğer sosyal dayanışma ilişkilerince gerçekleştirilen çözümler, geleneksel aile temelli yaklaşımlar
- Sosyal hak ve sosyal yükümlülük arasında dengeyi temel alan aktif vatandaşlık anlayışı
- Yapabilirlik yaklaşımına göre eşit hakların ötesinde kişiye veya sosyal gruba özel yöntemlerin uygulanması, yapabilirliğin artırılması.

Katılımcılar genelde yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların temelinde yer alan yaklaşımlara ilişkin görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir.

- Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda gereksinim temelli yaklaşımın temel alındığı,
- Sivil toplum alanında hayırseverlik anlayışının baskın olduğu,
- Sosyal destek uygulamalarının tamamında gereksinim ve hayırseverlik yaklaşımının baskın olduğu,
- 2012 yılından itibaren uygulanmaya başlayan BSYS ile hak temelli anlayışa doğru bir dönüşüm yaşanmaya başladığı,
- Yoksul engelli ve yoksul yaşlı hedef kitleleri için yürütülmekte olan sosyal politikaların hak temelli anlayışa en yakın sosyal politikalar olduğu,
- Yoksullukla mücadele politikalarının siyasi manipülasyonlara açık bir anlayışla gereksinim ve hayırseverlik yaklaşımıyla yürütüldüğü,
- Mevzuatta hak temelliliğe vurgu yapılmasına karşın uygulamaların bu yönde olmadığı,
- SYDTV aracılığıyla yürütülen politikalarla hak temelli uygulamaların söz konusu olamayacağı,
- Vakıflar aracılığıyla yürütülen uygulama farklılıklarının hak temellilikten uzaklaşmasına neden olduğu,
- Türkiye'nin var olan ekonomik yapısında sosyal politikaların hak temelli olarak yürütülmesinin var olan kaynaklar açısından mümkün olamayacağı,
- Arz odaklı yaklaşımın yaşama geçirilmesinin mümkün olamayacağı,
- Hak temelli uygulamaların ekonomik nedenlerle uygulanamaması nedeniyle yeni eklenen hedefleme mekanizmalarıyla yeni hedef kitleler oluşturularak geçici çözümlerle soruna müdahale edilmeye çalışıldığı,
- Hak temelliliğin temel ölçütü olan hak sahibinin hukuki açıdan hakkını arama noktasında SYDV aracılığıyla yürütülen politikaların uygulama aşamalarında hukuki ve idari anlamda sorunlar yaşandığı,
- 2022 sayılı Kanun kapsamındaki ödemelerde hak anlayışının gelişmesine karşın diğer sosyal desteklerde bu anlayışın gelişmediği ve gerekli dönüşümün yavaş olduğu,
- Sosyal politikalara ilişkin plan ve programlarda sosyal politikaların hak temelli olması gerekliliği konusunda zihinsel dönüşümün olduğu.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikaların genel anlamda gereksinim temelli olarak kurgulandığı ve uygulandığını, sivil toplum alanında ise hayırseverlik anlayışının temel alındığını belirtmişlerdir. Bu kapsamda engelliler ve yaşlıların hedef alındığı kitleler açısından hak temelli anlayışa doğru bir değişimin söz konusu olduğunu eklemiştirler. Bazı katılımcılar yaklaşım konusunda tam olarak bir niteleme yapmanın güç olduğunu, farklı sosyal destekler için farklı yaklaşımların temel alındığı açıklamasını getirmişlerdir.

"Yaklaşım konusunda hepsinden biraz biraz geçerli. Hala hak değil, ama tamamen hayırseverlik de değil bu. Yardımların kriterinin net olmamasından dolayı hak açısından sıkıntı var. Yani uygulama birliğini hala tam olarak sağlayamadığımız yardım türlerimiz var. Yoksa hayırseverlikte var bizde devletin yaptığı yardımlar da var, yükümlülük olarak gördüğümüz düzenlemeler, yardımlarda var." (2)

"Tamamen yardım şu anda. Vakıf mantığıyla gidiyoruz. İhtiyaç temelli. Hak temelli anlayışımız metinlerde ifadelerimiz var. Ama zihnimiz henüz öyle değil." (16)

Katılımcılar var olan politikadaki yaklaşımı ağırlıklı gereksinim temelli, kısmen gereksinim temellilikle hayırseverlik yaklaşımının karması biçiminde tanımlarken, yoksullukla mücadelede sosyal hak üzerinden devlete siyasi sorumluluk yükleyen "hak temelli" sosyal politika anlayışının temel alınması gerekliliği vurgulanmıştır.

Hak temelli yaklaşımın dışında aktif yurttaşlık anlayışının olması gerektiğini belirten kamu yöneticisi hak temelli yaklaşım sorununun yalnızca Türkiye'de değil dünyanın pek çok yerinde yardımların bağımlılık yaratması nedeniyle sorgulandığını ifade etmiştir.

Bazı katılımcılar Türkiye'deki süreç üzerinden değerlendirmede bulunarak özellikle 2002 yılından bu yana yaklaşım açısından farklılaşma yaşanmaya başladığını, bazı uygulamalar açısından hak temelli anlayışa dönüşüm olduğunu vurgulamışlardır. Özellikle BSYS'nin kullanılmaya başlandığı 2012 yılından itibaren oluşturulan puanlama sisteminin hak temelli yaklaşıma dönüşümde etkin olduğu görüşü ortaya çıkmıştır.

"2002'den bu yana ciddi ilerleme kaydedildi. Kurum profesyonelleşmeye başlamış ve artık burada eski yaklaşımlar kenara itilerek daha profesyonel bir yaklaşım sergileniyor. Biz hak temelli olması gerektiğini savunuyoruz. Şu andaki

yaklaşımlarla ilgili ihtiyaç temelli diyebiliriz engelli ve yaşlıları dışarıda tutarsak, onları hak temelli diyebiliriz. Hak temelli ve ihtiyaç temellinin bileşimi diyebiliriz şu haline." (7)

"Şu an maalesef ihtiyaç temelli. Yani evriliyor. Şimdi puanlama sistemi var. Şu an kritik bir noktadayız. 2 sene önce konuşuyor olsak direk ihtiyaç temelli derdim. Şu anda yapısal değişimden dolayı değişiklik var. Ama hala ihtiyaç temelli." (10)

BSYS'nin oluşturulmasında etkin görev almış olan kamu bürokratları ana yaklaşımın sosyal devlet olmanın gereği olarak hak temelli olduğunu savunmuşlardır.

"Türkiye'de sosyal yardımlar sosyal devletin gereği olarak kamu hizmeti şeklinde olup ana yaklaşımımız hak temellidir." (23)

"Bizim resmi söylemimizde sosyal yardımları hak olarak veriyoruz, kesinlikle ulufe, lütuf gibi bir anlayışımız yok. Anlayış olarak asgari gelir desteği meselesine zaten açık durumdayız. Ama tek sıkıntımız bütçe. Bütçe olduğu sürece, zaten bizim Anayasamızdaki temel ilkede budur, devlet sosyal barışın sağlanması için, sosyal güvenliğin sağlanması için bütün önlemleri alır, bütçe kısıtları doğrultusunda. Temel kavramlarımız bu. Bütçe kısıtı olmadığı sürece her şeyi yapmak üzere sosyal devlet anlayışıyla çalışıyoruz" (22)

Yoksullukla mücadeledeki sosyal yardımlarda hak temelli anlayışın temel alındığını ve siyasi malzeme haline getirilmediğini ifade eden katılımcı bu yaklaşımı "bir elin verdiğini öbür elin fark etmemesi mantığı" olarak betimleyerek BSYS ile kurumsallaşma sağlandığını ifade etmiştir.

"Bakanlık olarak yaptığımız şeyler tamamen hak temelli bir mantıkta. Siyasi şov haline getirmemek için elimizden geleni yapıyoruz ki getirilmiyor da. Mesela biz yoksulla ya da yardım yapılan kişiyle beraber Bakanın falan fotoğrafı göremezsiniz. Biz bu kişiye yardım yaptık, bir ihsanda bulduk falan gibi basına verilen bir şey yapılmamasına dikkat ediliyor. Kişilerin deşifre edilmemesi, devletin en azından bir elinin verdiğini öbür elinin fark etmemesi mantığı içerisinde bu işi yapıyoruz. Bütünleşik sistemden sonra özellikle bu iş kurumsallaştı. 10 milyon düzenli yardım alan bir kitle için merhamet duygularıyla yapabileceğiniz bir şey değil. Zaten objektif olmak zorundasınız. Biz tipik sosyal demokrat refah devletinin yaptığı anlamındaki bir yapıda değiliz ama küçümsenecek bir Akdeniz tipi de değil." (22)

Sosyal yardımlarda mutlak yoksullar için sosyal devlet anlayışının gereği olarak hak temelli yaklaşımların olması gerekliliğine vurgu yapan yerel uygulayıcı görece yoksulluk için istihdama katılımı sağlayıcı politikaların yürütülmesi gerektiğini belirtmiştir.

"Mutlak yoksulları ayırmalısınız. Mutlak yoksullardan lütuf olmaktan çıkartıp, sosyal devletin görevi olarak hak olarak vermelisiniz. Göreceli yoksulları da bir şekilde oturup, onların istihdama katılımlarını ya da sosyal hizmet müdahaleleriyle belirli bir süre sonra kendi kendilerini idare edebilir hale getirmelerini sağlamak durumundasınız." (5)

Uygulanan politikaların hak temelli yaklaşım konusunda mevzuatla sınırlı kaldığını eleştirel olarak belirten kamuda görevli yönetici değerlendirmesini şu şekilde yapmıştır.

"Mevzuat üzerinde hak temelli, biraz daha devletin görevi olarak tanımlayan bir mevzuatımız var. Ama uygulamaya geldiğimiz zaman bu böyle değil." (16)

"Metinlerde hayırseverlik yerine hak ve devletin yükümlülüğü şeklinde yazıyor, onlara lütuf edilen bir durum değil şeklinde, kesinlikle sosyal hak, sosyal devlet, insan hakkı üzerinden tanımlanan bir şey. Onlara lütfedilen bir durum değil şeklinde biz bunu formülize ediyoruz, yazıyoruz. Ama hem sunum esnasında hem de uygulama esnasında maalesef bunları bir hayırseverlik ve bir lütuf olarak sunuyoruz. Ben ne zaman bir araştırmanın zeminini oluştururken olayın mevzuatına baksam mevzuat çok güzel. Bunu uluslararası diğer benzer, muadil dokümanlarla karşılaştırdığımızda çok iyi yapılandırılmış mevzuatlarımız var. Bu isterseniz strateji belgesi olsun isterseniz eylem planı olsun isterseniz herhangi bir yönetmelik, kanun tasarısı olsun esas işin ben sahada uygulamada çöktüğünü görüyorum her seferinde. Mevzuat yönüyle sosyal dışlanmanın önlenmesi gözetiliyor. Ama uygulamaya geldiğiniz noktada gerek yaptığımız araştırmalarda, diğer yaptığımız karşılaştırmalı rapor çalışmalarında ya da diğer analizlerde bunun baştaki hedefle yani mevzuatla çok örtüşmediğini görüyoruz." (16)

Siyasi parti temsilcilerinde yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalara gereksinim ve hayırseverlik yaklaşımıyla bakıldığı ve bu politikalara bir manipülasyon alanı olarak yaklaşıldığı düşüncesi hakimdir.

Engelliler ve yaşlılar için 1976 yılından bu yana süregelen uygulamalarla hak temelliliğe yakın bir yaklaşım izlenmesine karşın politikaların tamamına bir bütün olarak bakıldığında SYDV aracılığıyla yürütülmesi, uygulamaların idari kararlarla alınması nedeniyle hak temellilikten uzaklaşıldığı ve siyasi otoritenin tasarrufuna açık olduğu görüşüne sahip kamuda görevli katılımcının değerlendirmesi şu şekildedir.

"Hak temellilik konusunda ülkemizde sorunlar olduğunu düşünüyorum. Sosyal yardımların bir hak olduğuna inanıyoruz aslında biz Genel Müdürlük olarak ya da yaptığımız faaliyetlerde böyle yaklaşım sergiliyoruz ama bunun mevzuat alt yapısı tam olarak bize bunu söylemiyor. Bu engelli ve yaşlılar açısından sorun değil. Neden

sorun değil. 1976'dan beri uygulanan bir kanun ve oturmuş bir uygulama var. Artık bu 65 yaşını doldurmuş, şu şartları sağlayan kişinin hakkıdır deniyor ve yasama organınca bu kanunlaştırılıyor, çıkarılıyor. Artık buna bir hak temelli demek mümkün. Ama bizim Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarıyla yapılan yardımlarda hak temelli olduğunu söylemekte güçlük çekiyoruz. Çünkü biraz daha idari kararlarla yürüyor ya da siyasi otoritenin de arkasında durması, desteklemesiyle yürüyor. Onun için hak temelliye doğru geçişin olması gerektiğini düşünüyoruz. O açıdan hak olarak görme noktasında eksiklerimiz olduğunu düşünüyorum ülkemizde." (7)

Hak anlayışının benimsenmesi konusunda "engelli maaşı" ya da "65 yaş maaşı" olarak tanımlanan ve süreklilik kazanmış olan sosyal yardım ödemelerinin hak temelli olarak sunulmaya başlandığına vurgu yapılmakla beraber diğer sosyal yardımların bütçe kısıtları nedeniyle hakka dönüştürülmesinden yardım olarak sunulmasının tercih edildiği ifade edilmiştir.

"Bazı yardımlarda düzenli maaşa geçenler var. Aslında onlar biraz hakka dönüşüyor. Engelli maaşı gibi, 65 yaş maaşı gibi, yaşlılık maaşı gibi. Ama bazı yardımlarımız hala hakka dönüşmemiş durumda. Sosyal devletin bir takım sosyal politika ile ilgili yükümlülükleri var. Ama bunlar devletin bütçesiyle orantılı bir şekilde karşılanır. Sosyal hakka dönüştüğü durumda şu anki bütçeye olan yükünden çok daha fazlası bir yük ortaya çıkma ihtimalinden dolayı bütçeyle uyumlu olsun diye o hak olmaktan ziyade yardım olarak sunulmaya devam ediyor. Yani şu anki politika yaklaşımı daha doğrusu vakıfların kurulduğundan beri, sosyal yardımlaşma fonunun kuruluşundan beri gelen yaklaşım daha çok bunun bir yardım olarak devam etmesi, ama kısmen bütçe oranında düzenli maaşlar, aylıklarla aşama aşama yardımdan hakka dönüşme süreci başladı, ama çok da hızlı ilerlemiyor açıkçası." (8)

Hak temelli uygulamalar şeklinde yürütülmesi gereken yoksullukla mücadele politikalarının bütçe kısıtıyla yürütülemediği belirtilerek farklı hedefleme ölçütleriyle farklı hedef kitleler oluşturulduğunu söyleyen kamu yöneticisi değerlendirmesini şu şekilde ifade aktarmıştır.

"Bizim ilkemiz hak üzerinde yürümesi gerektiği bu mantık içerisinde gidiyoruz. Ama ne yapıyor. Fiiliyatta bütçe ile ilgili bir sıkıntı ve kısıtı içerisindeyiz. Asgari gelir desteği gibi bizim için ideal olan şeyi her zaman yapmamız mümkün olmuyor. Bu durumda ne yapıyoruz? Farklı hedeflemeler yapmak durumunda kalıyoruz. En kırılğan kim vardır gibi, onun üzerine gidiyoruz. Eşi vefat etmiş kadına yönelik yardım çıkıyor, asker ailesi, asker çocuk ailesi gibi bir yardım çıkıyor, kronik hastalıklarla ilgili başka bir yardım çıkıyor. Farklı ayrı ayrı müdahale alanları üzerinden sosyal yardım konusunu en azından yürütmek durumunda kalıyoruz." (22)

Hak temelli sosyal politika anlayışının uygulanabilirliği konusuna sunulan hizmetlere ve yardımlara ilişkin ülke çapındaki farklı uygulamalar nedeniyle eleştiride bulunan

akademisyen katılımcı Türkiye'de sosyal yardımların sağlandığı vakıf uygulamalarındaki farklılaşmalara işaret etmiştir.

"Hak temelli değil. İhtiyaç ve hayırseverlik temelli. Tunceli'de siz buzdolabı dağıttınız. Ben Ankara'dan gidip vakıftan buzdolabı isteyebilir miyim en dipteki biri olarak. Ben orada niye buzdolabı dağıttığınız söylemiyorum. Eğer siz hak temelli bunu yapıyorsanız, programlarınız arasında ev eşyası yardımı varsa o zaman bunu 1000 vakıf içinde geçerli kalacaksınız." (11)

Hak temelli uygulamaların ülke düzeyinde uygulanabilirliğini değerlendiren kamuda yönetici olarak görev yapan katılımcı bu yaklaşıma dayalı sosyal politikaların oluşturulması ve uygulamasının var olan ekonomik kaynaklarla gerçekleştirilemeyeceğini belirtmiştir.

"Daha çok ihtiyaç temelli gidiyor benim gördüğüm. Çünkü hak temelli yaklaşıma ülkenin ekonomisinin tamamen yeterli olduğunu düşünmüyorum. İhtiyaç temelli, başvuru ağırlıklı yani talep odaklı bir hizmet şu anda sürdürülebiliyor. Bence de olması gereken bu. Arz odaklı bir hizmete henüz daha tam olarak hazırlıklı değiliz." (13)

Yoksullukla mücadele politikalarının hak olarak yürütülmesi konusunun toplumsal anlamda kabul görmesi noktasında zihinsel dönüşümün henüz tamamlanmadığını ifade eden kamu yöneticisi değerlendirmesi şu şekilde yapmıştır.

"Konunun hak olarak görünmesinde devlet olarak zorlanıyoruz. Ama asıl toplum olarak biz burada karar mercilerini harekete geçirecek bir zihin dönüşümünü henüz tamamlamış değiliz." (16)

Yoksullukla mücadele politikalarının hak temelli olmadığını, çok parçalı sistemle yürütülen uygulamalar bütünü olduğunu ve vakıf uygulamalarındaki sorunlar açısından değerlendiren akademisyen katılımcının görüşü uygulamaların geçici nitelikte ve gereksinim temelli olduğu şeklindedir. Hak temelli politikaların en önemli ölçütü olarak bu hakkın aranması noktasında yaşanan sorunlara değinen katılımcı değerlendirmesini ayrıntılı olarak aşağıdaki şekilde aktarmıştır.

"Bizdeki sistem asgari gelir güvencesi sağlayan bir sistem değil. Palyatif, çeşitli, biraz tarihsel, o, o zaman konmuş bu, bu zaman konmuş, sonra bir de bu eklenmiş, işte onu değiştirmeyelim yerine bir de bunu koyalım gibi çok parçalı bir sistem zaman içerisinde geliştirilmiş ve hak temelli değil. Bir şeyin hak temelli olması ne demek, hukuki korumasının olması demek. Yani hakkın hukuk tarafından korunuyor

olması demektir. Bunun daha somut anlamı nedir? Örneğin siz belirli bir sosyal yardımı hak etmişseniz ve bu sosyal yardım size ödenmediğinde hak arama yollarınız var demektir. Nedir hak arama yolları. Muhatabınız idare ise önce idari yollardan ararsınız sonra da hukuki yollardan, yargısal yollardan ararsınız. Peki bizdeki sistemin en önemli bileşeni nedir, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları. Bizde ki Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tüm il ve ilçelerde örgütlü. Tüm il ve ilçelerde örgütlü olan bu yapının hukuki statüsü ne? Özel hukuk tüzel kişiliği, yani vakıf. Özel hukuk tüzel kişiliğine sahip olan bu vakıfların finansmanı kim tarafından yapılıyor? Kamu tarafından yapılıyor. Peki, Türkiye’de özel hukuk tüzel kişiliğine yani vakıf statüsünde olan tek kurumlar mı? Değil, bunlardan başka vakıflarda var ve doğrudan amacı bu olan var. Ben de yoksullukla mücadele etmek istiyorum diyen vakıflar, bu maksatla kurulmuş vakıflarda var. Peki, aralarında ne fark var? Hukuki statü bakımından bir fark yok. Peki devlet niye onlardan bazılarını fon sağlıyor da bazılarını sağlamıyor, keyfi bir uygulama. Anayasanın 10. Maddesi ne diyor? Kanun önünde herkes eşittir diyor. Oradaki herkes hukuki kişilikleri, gerçek ve tüzel kişilikleri tanımlıyor. Yani sadece gerçek kişiler değil, tüzel kanun önünde eşittir diyor. Eşit mi? Değil. Peki, bu kadar gayri kanuni ya da gayri hukuki bir zeminde yürüyorsa bu işler ne kadar hak temelinde yürüyebilir ve hak arama yollarını da açık tutabilir. Yani siz gerçekte bir kamu kurumu olmayan yapıya kamu fonu aktarıyorsunuz, benzerlerinden ayırt ederek, ayrımcılık yapıyorsunuz. Onların bu verdiğiniz fonun dışında da kamu kurumları tarafından yönetilmesi gereken bir takım sosyal yardım programlarının yönetimini de onlara veriyorsunuz. Bir kamu hizmeti olan bu görevi kendisi bir kamu kurumu olmayan ama kamu kaynağını kullanan bir vakfa veriyorsunuz, orada görevleri yerine getiren kişiler, mütevelli heyeti bir kenarda tutarsanız, mütevelli heyeti nihayet tüzelden oluşuyor. Bir müdür İş Kanununa göre çalışıyor ve orada çalışan sosyal yardım ve inceleme görevlileri İş Kanunlarına göre çalışıyor yani kamu görevlisi değiller. Ama kamu görevi yerine getiriyorlar. Ve ben diyelim ki oradaki hizmetlerden yararlanmak isteyen birisiyim ve benim hakkımda yapılan değerlendirmenin isabetsiz olduğunu düşünüyorum, hukuksuz olduğunu düşünüyorum. Ne yapacağım? Bu bir kamu hizmeti olsaydı idare mahkemesine dava edecektim. Kamu hizmeti verenler, işlem yapanların kamu görevlisi olduğunu düşünürsem. Ama değiller, ancak hizmetin kendisi kamu hizmeti. Nereye dava edeceğim o kişinin yaptığı değerlendirmeyi. İdari açıdan müdüre şikayet ettim ya da mütevelli heyete gittim. Ama yargısal korumayı nereden sağlayacağım, o bile belli değil. Dolayısıyla hem idari kanallarla hem yargısal kanallarla hak arama yollarını açık açık tayin etmediği ve anlatmadığı için bu ayrımcılığa da son derece açık bir uygulama. Ben hak ettiğim halde bana ulaşmayabilir hizmet. Siz hak etmediğiniz halde size ulaşabilir. Tamamen öznel bir değerlendirmeye dayalı olabilir. Falanca ilde vakıf şu türden bir yardım ya da hizmet programlamış olabilir. Ama benzer bir hizmeti, yardımı benzer bir vakıf benzer bir il ya da ilçede programlamayabilir. Bu kadar keyfidir yani. Dolayısıyla ayrımcılıkla ilgili sağlam güvenceleri olan bir sistem değil.” (21)

Yoksullukla mücadele politikalarının hak olarak yürütülmesinde birbirini kesen politikalar olduğunu belirten akademisyen katılımcının görüşü yasal mevzuatta hak temelli olan politikaların uygulama sürecinde çeşitli nedenlerle hak temelli olmaktan uzaklaştığı şeklindedir.

"Yasalar yapılıyor. Yasa yapmışsınız fakat bir de yasanın işleyişi, uygulaması var. Oradaki durumda çok ilginç şeyler oluyor. Mesela bu bizim kültürümüze uymaz, bizi aşar deyip işleyiş ve uygulama yönetmeliğinde icabında ters düşebilecek yasanın ilkeleriyle ters düşebilecek uygulamalara geçildi. Mesela bu anlamda bir taraftan bir eliyle kadın istihdamını arttırmak istiyor, tabi ki bu önemli. Ama öbür eliyle de yaşlı, engelli, çocuk bakımını kadına yüklüyor. Hak temelli sosyal politika sloganımız var. Tamam da hak temelli ile bu aile temelli sosyal politika birbiriyle çelişiyor çünkü. Hak deyince bireyi anlıyoruz, bireylerin hakları. Tasarımların iyi yapılması lazım. Tasarımın tabi ki hak temelli o bireyin haklarını koruyacak, bireyi kimseye muhtaç etmeyecek şekilde yapmalı. Bağımlılık yaratmayacak, hak temelli, bağımsız bireyin ayakta durmasını sağlayacak bir yardım politikamız yok." (18)

Sosyal yardımlara hak temelli yaklaşılmadığını belirten katılımcı muhtaçlık ölçütünün yasadan yasaya ve uygulamadan uygulamaya değiştiğini ifade ederek buna ilişkin görüşünü şu şekilde aktarmıştır.

"2022 sayılı yasadan yararlanan engellileri düşünün, kriter ne, muhtaçlık. Oradaki muhtaçlığın tanımı asgari ücretin 1/3'ü. Engelliler kanununa göre evde bakım hizmetindeki kriter ne yine muhtaçlık. Oradaki tanım asgari ücretin 2/3'ü. Bir muhtaçlığın tanımında bile bir sürü farklılıklar var. Mesela askerlere yönelik, asker ve asker ailelerine yönelik yardımlarda muhtaçlık tanımı brüt asgari ücret. Ne kadar farklılar." (21)

Yoksullukla mücadele politikalarının temel aldığı anlayışın değerlendirilmesinde siyasi parti temsilcileri yoksul bireylerin özneleşmemesi nedeniyle demokratik standartta bir sosyal politika anlayışının oluşturulamadığı, sosyal devletin tasfiyesi sonrasında bireylerde "bu benim için hak anlayışı yerine yardıma muhtacım anlayışının" hakim olduğu belirtilmiştir. Sistemin işleyişi noktasında sosyal yardımlarla sosyal yararlanıcılar arasındaki aracılardan çok fazla kar elde ederek sosyal politikaların etkinliğinin azaltıldığı eleştirisi gündeme gelmiştir. Yoksullukla mücadele politikalarının etkinliğinin sağlanması için bu konunun siyaset üstü olarak değerlendirilmesi gerekliliğine vurgu yapan siyasi parti temsilcisi görüşünü şu şekilde ifade etmiştir.

"Bütün politik partilerin, siyasi iktidarların, devletin herhangi bir keyfi pozisyonundan çıkarılıp, objektif kriterlerde uygulanması gereken bir hak olarak olur" (20)

5.2.5. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarda Dolaylı ve Dolaysız Politikaların Etkinliği

Yoksullukla mücadele politikalarının temelinde doğrudan ve dolaylı politikalardan hangilerinin etkin olduğuna yönelik değerlendirme için katılımcılara *"yoksullukla mücadele politikalarında hangi politika araçlarının daha etkin olduğunu düşünüyorsunuz?"* sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcıların genelde yoksullukla mücadele politikalarında dolaylı ve dolaysız politikaların etkinliğine ilişkin değerlendirmeleri aşağıda listelenmiştir.

- Yoksullukla mücadelede kısa dönemde dikkate alınması gereken en önemli politika aracının doğrudan politika araçlarından olan asgari gelir desteği uygulaması olduğu,
- Asgari gelir desteğinin en kısa sürede yaşama geçirilmesi ile yoksullukla daha etkin mücadelenin sağlanacağı,
- Doğrudan politikaların kısa dönemde etkin olacağı, uzun dönemde yoksulluğun giderilmesinde etkin olamayacağı,
- Doğrudan politikaların kısa dönemli rahatlatıcı çözümler üretmesi nedeniyle uzun dönemde sorunun ortadan kaldırılmasında etkin olmayarak, yoksulluk kültürüne eğilim yarattığı,
- Doğrudan politikalarla yoksulluğun giderilemeyeceği uzun dönemde bireylerin yapabilirliklerinin artırılmasına yönelik dolaylı politikaların, eğitimin, mesleki eğitimin ve kişisel gelişimin iyileştirilmesinin çok önemli olduğu,
- Doğrudan politika araçlarından sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin aileye bütüncül yaklaşan politikalarla bir arada uygulanmasının önemli olduğu,
- Kısa dönemde doğrudan politika araçları kapsamındaki sosyal desteklerin yoksulluğun etkisini azaltma noktasında önemli olduğu,
- Uzun dönemde eğitim ve istihdam politikalarıyla birlikte sosyal politikaların koordineli olarak yürütülmesi gerektiği,

- Sürdürülebilir kalkınma ve gelir dağılımını iyileştirici politikalar gibi dolaylı politika araçlarının uzun dönemde yoksullukla mücadelede etkin olacağı.

Katılımcıların büyük kısmında yoksullukla mücadelede en kısa zaman içinde asgari gelir desteği uygulamasının yaşama geçirilmesiyle kısa dönemde yoksullukla daha etkin mücadele edileceği görüşü hakim olmuştur.

Katılımcılar uzun dönemde en önemli politika aracı olarak eğitim ve istihdam politikalarıyla birlikte yürütülecek sosyal politikaları benimsemişlerdir. Ekonomik politikaların odağında ekonomik istikrarın sağlanarak, büyümenin artırılması, gelir dağılımının adil bölüşümü ve istihdam politikalarıyla işgücüne katılımların sağlanmasının önemine vurgu yapılmıştır.

Doğrudan mücadele politikaları kapsamında değerlendirilen sosyal yardım ve sosyal hizmetler yönüyle "aileye bütüncül bakan politikaların" temel alınması gerekliliği üzerine vurgu yapılmıştır. Buna ilişkin değerlendirmede bulunan kamu yöneticisinin görüşleri şu şekildedir.

"Aileye bütüncül olarak bakan bir politika getirmediğiniz sürece ASDEP gibi modeli oturtmadığınız sürece hanelerin yaşantısını, standartlarını yükseltmeniz mümkün değil. En temel amacı hanelerin ve bireylerin seviyesini yükseltmek. Siz o haneye bütüncül bakmadığınız sürece yükseltemezsiniz. Mutlaka bir tarafını eksik bırakırsınız." (2)

Değerlendirmesini bütüncül sosyal hizmet anlayışı olarak belirten akademisyen katılımcı "görev amacı" ve "süreç amacı" olarak ailenin fotoğrafının bütünüyle çekilmesi ve bu verilere dayalı bir sosyal hizmet anlayışının etkin olacağını savunmuştur. Bu kapsamda koruyuculuk ve önleyicilik açısından eğitim ve iş becerilerinin kazandırılması, yoksulluğun var olan halinin giderilmesi açısından bütüncül sosyal hizmet yaklaşımının temel alınması önerilmiştir. Bu yaklaşıma görev amacında ilk müdahale gerçekleştirilmesi gerekirken süreç amacında aileye bütüncül bakışla yoksulluğun ortadan kaldırılması için orta ve uzun dönemde yapılması gereken süreçler tanımlanmıştır.

Katılımcıların büyük bir kısmı yoksullukla mücadelenin sosyal yardımlar temelinde yürüyen politikalarla önlenemeyeceği yalnızca kısa dönemde rahatlatıcı çözümler üreteceğidir. Yoksullukla mücadele alanında etkinlik açısından değerlendirmede bulunan katılımcı yoksulluğun farklı boyutlarına değinerek yalnızca yoksulluk boyutuyla değil bireylerin yoksunluğu açısından konuyu değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeye göre insanların kaynaklara erişimi konusunda yaşamda kalma becerileriyle ilgili temel dönüşümün sağlanması gerekliliğine vurgu yapmıştır.

"Devletin belki bu ailelerle ilgili kendi politikasını belirlemesi gerek. Devlet aslında bu ailelerle ilgili ne yapmak istiyor kafası çok net değil. Şu an sadece para dağıtıyor. Ailelerin gerçekten yoksulluktan kurtulmasını istiyor muyuz biz? Bu ailelerin bütün bireylerinin ortalama gelirinin birey başına asgari ücret kadar olması yeterli mi yoksulluktan kurtulması için? Yoksulluk değildir ama yoksunluktur. Evde yaşlı var ve 5 kattan dolayı inip çıkamıyorsa o yaşlı eve hapis ise eğer orada bir yoksunluk hali vardır. Kesinlikle sosyal yardım bu şekilde düşünmesi lazım. Daha refah temelli, insan hak temelli düşünmesi lazım. Devletin kafası karışık olduğu için para verince refahın sunulacağını düşünüyoruz. Bunun farklı boyutları var. Refahın diğer bileşenlerini de düşünerek insanların evinde internet olmasının güzel bir şey olduğunun ile ilgili bilgi sahibi olması gerekiyor. Ve onu kendi refahını arttırmak üzere nasıl kullanabileceği ile ilgili bilgi sahibi olması gerekiyor. Sadece eğitim şart olarak düşünmüyorum. Onların hayatta kalma becerileriyle ilgili temel dönüşümün sağlanması gerekiyor." (16)

Sosyal yardımlarla kısa dönemde rahatlatıcı çözümler sağlanmakla beraber bunun uzun süre sürdürülemeyeceğine vurgu yapan katılımcı dolaylı yöntemlerin uzun dönemli araçlar olarak kullanılarak yoksul hedef kitlenin üretkenliğinin artırılmasında etkin olduğuna yönelik değerlendirmesini şu şekilde ifade etmiştir.

"İstihdamı bir şekilde sağlamanız lazım. Bütçedeki en büyük kara deliğin sosyal yardımlar olduğunu biliyoruz. Yaklaşık 26 buçuk katrilyon sosyal yardımlara pay ayrılıyor. Bütçede çok büyük bir kara delik. Bunun, bu sayının, bu rakamın azaltılması gerekiyor. Dediğim gibi bununda sağlanması üretim, istihdamın artırılması tarımın, hayvancılığın teşvik edilmesi ve insanların bir şekilde üretime katılmasının sağlanması gerekiyor. Bununla ilgili de bildiğim kadarıyla Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün yeni bir mevzuat düzenlemeleri var. Özellikle çalışma çağındaki kişilere belli bir şarta bağlı yardımların yapılması gündeme gelecek önümüzdeki dönemde. Bu da sevindirici bir gelişme olacak." (13)

Yoksullukla mücadele alanında sosyal hizmet uygulamalarıyla bireylerin yapabilirliklerinin artırılması konusuna vurgu yapan akademisyen katılımcı yoksullukla yalnızca sosyal yardımlar aracılığıyla mücadele edilemeyeceğini belirtmiştir.

"Hizmetler, yardım, koruma. 3 ayağının da çok iyi birbiriyle koordineli, bütüncül çalışılması gerek. Ama esas ağırlıklı ayağının sosyal hizmetler olması gerektiğini düşünüyorum. Sosyal hizmetlerin geliştirilmesi lazım. Ulaşım, erişebilirlik, ulaşılabilirlik, şartların herkese uygun hale getirilmesi gibi sosyal hizmetlerin çok iyi olması. Sonra orada aksayan durumların sosyal yardımlarla desteklenmesi. Şimdi biz varsa yoksa sosyal yardımlara yüklendik. Sosyal yardımla çözülebilecek bir şey değil. Sosyal yardım eşittir sosyal politika değil, hele yoksulluk politikası hiç değil." (18)

Yoksullukla mücadelenin sosyal desteklerle çözümlenemeyecek bir sorun olduğuna değinen katılımcı ekonomik istikrara ve genel büyümeye vurgu yapmıştır.

"Yoksullukla mücadelede temel şey ekonomik istikrar, genel büyüme. Sular yükseldiğinde bütün tekneler yükseliyor. Büyümeyi dezavantajlılarla veya yoksullarla paylaşın. Zenginleştikçe bu kalkınma ekonomik gelişme sürecinde onlarda kalkınmanın bir parçası olsunlar. Sadece sosyal transfer şeklinde olmasın bu iş." (1)

Mücadele politikaları açısından katılımcıların değerlendirmelerinin bütününde kısa dönemde doğrudan mücadele yaklaşımlarının önemli olduğu belirtilirken orta ve uzun dönemde eğitim politikaları, istihdam politikaları ile hedef kitlenin yeterlilikleri ve yapabilirlikleri artırılıp istihdama kavuşturulmasıyla yoksulluk zincirinin kırılabileceğidir. Bu değerlendirmelerde önemli olan diğer bir vurgu ise doğrudan mücadele yaklaşımlarında "asgari gelir desteği" uygulamasına en kısa zamanda geçilmesinin önemli olduğu değerlendirmesinin pek çok katılımcı tarafından kabul görmesidir.

Ülkemiz açısından katılımcıların bu değerlendirmelerine dayalı olarak kayıt dışı istihdam oranlarının değerlendirilmesi gerek işgücü piyasasının yapısı gerekse belirlenecek sosyal politikalarla beraber aktif işgücü politikalarının önemini ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye'nin kayıt dışı istihdam oranlarına ilişkin veriler tarım ve tarım dışı kayıt dışılık ayrımında 1988-2017 yıllarını kapsayacak şekilde Çizelge 27'de verilmiştir.

Çizelge 27: Esas İşleri Nedeniyle Herhangi Bir SGK'ya Kayıtlı Olmayanların Sayısı, 1988, 2017, (Bin kişi, 15+ yaş)

Yıllar	İstihdam Edilenler Toplamı	Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayanlar	Kayıtdışı Oranı	Tarım Kayıtdışı Oranı	Tarım Dışı Kayıt Dışı Oranı
1988	17.754	10.320	58,1	93,5	27,4
1989	18.222	10.690	58,7	92,2	28,6
1990	18.539	10.314	55,6	90,3	25,6
1991	19.288	9.878	51,2	79,8	26,9
1992	19.459	9.578	49,2	78,8	26,3
1993	18.500	8.784	47,5	77,9	26,5
1994	20.006	9.138	45,7	70,3	29,0
1995	20.586	10.134	49,2	78,1	28,6
1996	21.194	11.153	52,6	88,3	27,4
1997	21.204	10.946	51,6	89,2	30,0
1998	21.779	10.953	50,3	88,4	26,7
1999	22.048	11.494	52,1	89,4	33,2
2000	21.581	10.925	50,6	88,6	29,2
2001	21.524	11.382	52,9	91,8	29,5
2002	21.354	11.133	52,1	90,1	31,7
2003	21.147	10.943	51,7	91,2	31,5
2004	19.631	9.843	50,1	89,9	33,8
2005	20.066	9.666	48,2	88,2	34,3
2006	20.423	9.593	47,0	87,8	34,1
2007	20.738	9.423	45,4	88,1	32,3
2008	21.194	9.220	43,5	87,8	29,8
2009	21.277	9.328	43,8	85,9	30,1
2010	22.594	9.772	43,3	85,5	29,1
2011	24.110	10.139	42,1	83,9	27,8
2012	24.821	9.686	39,0	83,6	24,5
2013	25.524	9.379	36,7	83,3	22,4
2014	25.933	9.069	35,0	82,3	22,3
2015	26.621	8.937	33,6	81,2	21,2
2016	27.205	9.111	33,5	82,1	21,7
2017	28.189	9.575	34,0	83,3	22,1

Kaynak: TÜİK, Yıllık Hane Halkı İşgücü İstatistikleri, 1988-2017.

Çizelgeden görüldüğü gibi tarım sektöründe işgücü piyasasında çok ciddi oranda kayıt dışılık söz konusudur. Bu oran 1988 yılında %93,5 iken 2017 yılında %83,3 olmuştur. Tarım dışı sektörlerdeki kayıtsızlık yüksek olmakla birlikte tarım sektörü ile kıyaslandığında dörtte bir oranındadır. Tarım dışı sektörlerdeki kayıt dışılık 1988 yılında %27,4 iken 2017 yılında %22,1 olmuştur.

Kayıt dışılık oranlarının işteki durumuna göre tarım ve tarım dışı ayrımında 30 yıllık seri olarak çözümlemenin gerçekleştirilmesi için Çizelge 28’de kayıt dışı istihdamın tarım, tarım dışı ve toplam ayrımında 15 er yıllık 2 grup olarak geometrik ortalamaları alınarak hesaplanmıştır.

Çizelge 28: Esas İşleri Nedeniyle Herhangi Bir SGK’ya Kayıtlı Olmayanların Yıllar Ve Cinsiyete Göre İşteki Durumu, (Bin kişi, 15+ yaş)

Toplam	Ücretli Veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi
1988-2002	14,9	0,3	27,5	54,7
2003-2017	36,2	2,5	31,1	30,0

TÜİK hane halkı İşgücü verileri kullanılarak geometrik ortalama ile hesaplanmıştır.

Çizelgeden görüldüğü gibi ücretli ve yevmiyeli istihdam edilenlerin kayıt dışılığında 1988-2002 döneminde %14,9 olan oran 2003-2017 döneminde %36,2’ye yükselmiştir. Ücretli ve yevmiyeli çalışanların toplam istihdam içindeki payının yüksek olması nedeniyle kayıt dışılıktaki bu artış ekonomik ve sosyal politikalar açısından önemli bir gösterge niteliğindedir.

İstihdam yapısındaki kayıt dışılığa ilişkin yapı belirlenecek sosyal politikaların gerek dolaylı gerekse doğrudan yaklaşımları için ciddi bir sorun oluşturmaktadır.

Kayıt dışı istihdamın ülkemiz açısından yeni bir boyutu da yabancı kaçak işçiliktir. Yabancı kaçak işçilik, ülkemizin çevresindeki ülkelerde yaşanan ekonomik, siyasal ve toplumsal değişme süreçleri sonucunda ortaya çıkmış olup, ülkemiz işçilerine göre daha düşük ücretlerle, daha kötü çalışma koşullarıyla ve çok daha yoğun bir tempoda çalışmayı kabullenen işçilerden oluşmaktadır. Yabancı kaçak işçilik, hakkında net ve yeterli bilgiler bulunmadığından, büyüklüğü hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

5.3 TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ UYGULAMA AŞAMALARINDA HEDEF KİTLELERE ETKİLERİ

Yasal düzenlemeler açısından yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikaların temelindeki düzenlemelerin uygulama aşamalarında temel alınan tedbirlerle hak temelli niteliği sağlaması önemlidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde yoksullukla mücadele politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında bu politikaların ulaşılabilirlik, güçlendirme, eşitlik, kapsamlılık ve süreklilik ilkelerine göre hiçbir boşluk bırakılmaksızın ülkedeki tüm yoksul kitleyi hedef alan ve "yurttaşlık" ölçütünün temel alındığı düzenlemelerin oluşturulması evrensel sosyal politikaların uygulanabilmesini sağlayacaktır.

Yoksullukla ilgili güçlü bir sosyal politika çerçevesinin oluşturulmasında ve geliştirilmesinde toplumdaki fırsatlara, kaynaklara ve desteklere adil bir şekilde erişim sağlanması önemlidir. Bu kapsamda sosyal politika çerçevesi altında geliştirilen politikalar toplumdaki en savunmasız kişilerin karşılaştığı engellerin ve zorlukların dikkate alınarak ekonomik, sosyal ve siyasal yaşama tam katılımın sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Yoksullukla ilgili sosyal politika çerçevesinin değerlendirilmesinde temel olarak benimsenen ilkeler aşağıda sıralanmıştır. Araştırmada yoksullukla mücadele kapsamında hedef kitlelere yönelik değerlendirmelerde bu ilkeler temel alınmıştır.

Ulaşılabilirlik (Fırsatlara açıklık ve eşit erişim ilkesinin sağlanması) konusu sosyal politikalar açısından arz ve talep yönlü olmak üzere 2 yönüyle incelenebilir. Ulaşılabilirlik konusunun arz yönüyle değerlendirilmesinde yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan sosyal politikaların hedef kitleye ulaştırılmasının ilgili kamu ve özel birimler tarafından belirlenmesi temel olup politika kapsamında bu hedef kitleye sosyal yardım ve hizmetlerin sunumunu içermektedir. Sosyal politikaların hedef kitleye ulaştırılması, temel gereksinimlerin karşılanması, eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik ve sosyal transfer ödemelerinin hedef kitleye ulaştırılması ve hedef kitlenin bu transferlerden ve hizmetlerden yararlanabilmesidir.

Ulaşılabilirlik konusunun talep yönüyle değerlendirilmesi ise sosyal politika ile belirlenen hedef kitlenin taleplerinin temel alındığı yani ilk başvurunun sosyal yardım ve hizmet talebinde bulunan kişi tarafından yapıldığı durumdur. Bu noktada talep eden kişinin durumunun değerlendirmesine göre sosyal yardım veya hizmetin sağlanıp sağlanamayacağı belirlenmektedir.

Güçlendirme, Öz yeterlilik (Kişinin kendine olan güveni, kontrol ve kendi kaderini tayin etme hissine dayanılarak gerekli motivasyon ve öz-yeterliliğinin geliştirilmesi ilkesi) konusu, yoksullukla mücadele kapsamında “muhtaçlık” ve “yoksulluk” psikolojisinden kısa dönemde ve ilk aşamada sosyal yardım alan kişilerin mücadele etmesi açısından kişiye olumlu katkıda bulunmaktadır. Bu politikaların uygulamalarında sosyal transferlerin sunumundaki uygulamaların, küçük düşürülme ve damgalanma gibi psiko-sosyal yönden olumsuz etkileri olabileceği gibi gelir testi aşamasında muhtaç yurttaşların, mahalle ve komşularına karşı onurunun incinmesi, eziklik duymaları da söz konusu olabilir.

Güçlendirici etki olarak eğitimin yoksulluk, işsizlik ve sosyal dışlanma ile mücadelede çok önemli araç olarak kabul edilmesi ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması yoksullukla mücadelede etkin bir hak niteliğindedir. Eğitime erişimde cinsiyet ve coğrafi bölgeler arasındaki farklılıkların giderilerek, her bireye eşit başarı ve gelecek fırsatı tanıyacak biçimde önlemlerin alınması da eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması açısından önemlidir.

Sosyal politikalar kapsamında sağlanan yardımların yoksul insanlarda minnet, bağımlılık ve borçluluk duygusu yaratıp yaratmadığı politikaların etkinliği açısından önemlidir.

Sosyal dışlanmanın azaltılarak yoksullukla ilgili sosyal politikalarda sosyal içerme politikalarının kapsanması güçlendirme açısından olumlu sonuçlar sağlayacaktır.

Ayrımcılık Karşıtlığı ve Eşitlik (Eşit uygulamalar ve eşit fırsatlar oluşturulması ilkesi) konusu ayrımcılıkla mücadele ve eşit fırsatların sunulmasında (etnik köken,

ırk, din ya da inanç, yaş ve cinsel eğilim temelli ayrımcılık) sosyal politikaların hak temelli uygulanması açısından temel bileşendir.

Sosyal adalet anlayışının hedefi doğrultusunda toplumda insan onuruna yakışır asgari yaşam standardının garanti edilmesine yönelik mevzuatın oluşturulması ve uygulamalarda herkesçe kabul edilebilir muhtaçlık tanım ve ölçütlerinin oluşturulması en önemli ölçüt niteliğindedir. Yardım yapılacak kişilerin belirlenmesi ve yardım tutarlarının politik etkiye açık olmaması sosyal transferler açısından en önemli eşitlik ölçütü niteliğindedir.

Yoksullukla mücadele kapsamında sosyal yardım ve sosyal hizmet araçlarının hedef kitleye ulaştırılmasında en önemli konu sosyal transferlerin dağıtımıdır. Merkezi yönetim, yerel idare, belediye ve STK'ların bu konuda "muhtaçlık ölçütünün" objektif ve adil bir şekilde tespit edilmesi yardım yapan kuruluşların keyfiliğine yol açan uygulamalardan kaçınılması eşitlik ilkesi kapsamında değerlendirilmektedir.

Kapsamlılık sosyal politika ve refah konusunda kapsamlı ve bütünsel bir yaklaşımı ifade etmekte olup, sosyal politikalarda doğrudan ve dolaylı ayrımcılığın ortadan kaldırılması, tüm nüfusun GSS kapsamına alınması, tüm nüfusun ücretsiz eğitim hakkının sağlanması, özürlü istihdamını teşvik edebilmek amacı ile özürülere ait sosyal güvenlik prim ödemelerinin devlet tarafından karşılanması yoksul kitleye ilişkin tam kapsamın politikalara dahil edilmesi açısından önemlidir.

Sosyal politika araçlarının yalnızca talep yönlü değil aynı zamanda arz yönlü olarak sunumunun sağlanması yoksulluk içindeki kitlenin tam kapsamın sağlanması konusunda olumlu etki sağlayacaktır.

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların yoksullukla mücadele kapsamında yürütülen sosyal politikaların hedef kitleler üzerindeki etkilerine ilişkin görüşlerine yer verilecektir. Bu kapsamda engelliler, yaşlılar, kadınlar, çocuklar, aileler ve göçmenler üzerindeki etkileri değerlendirilecektir. Burada öncelikle katılımcıların belirlenen hedef kitlelere yönelik görüşleri özetlenerek sonrasında ayrıntılı olarak değerlendirmelerine yer verilecektir. Her alt başlıkta katılımcıların

değerlendirmeleriyle beraber Türkiye'deki uygulamalara ilişkin politika uygulamalarına yer verilmiştir.

5.3.1. Türkiye'deki Yoksullukla Mücadele Politikalarının Engelliler Üzerindeki Etkileri

Anayasanın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler Bölümü 61. Maddede devletin “sakatların koruması ve toplum yaşamına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri” almasına yönelik yükümlülüğü bulunmaktadır.

Anayasanın Genel Esaslar Kısmında 10. Madde Ek fıkra: 7/5/2010-5982/1 md. “Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.” hükmü yer almaktadır.

Anayasanın 42. Maddesinde “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.” hükmü temel olup Ek fıkra: 9/2/2008-5735/2 md.; İptal: Anayasa Mahkemesinin 5/6/2008 tarihli ve E.: 2008/16, K.: 2008/116 sayılı Kararı ile “Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.” hükmü esastır.

Yoksullukla mücadele kapsamında engellilere sunulacak hizmetler yönüyle 7 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunu ile engelliler konusunda faaliyet alanı genişletilmiştir.

30. Hükümet Programı engellilere yönelik sorunların giderilmesinde, sosyal durumlarının düzeltilmesi için mali olanaklar ölçüsünde gereken tedbirlerin alınmasını vurgulayan ilk programdır. 31. Hükümet Programında maddi olanaklardan yoksun engellilerin parasız tedavi olanaklarına kavuşturulması temel hedef olarak belirtilmiştir. 40. Hükümet Programı “çalışamayacak durumdaki engelli kişilere devletin yeterli düzeyde aylık” sağlanması hedefine yer veren ilk programdır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında “yaşlı ve engelli üyelerin bakımı konularında aile eğitilerek desteklenecek, aile ile ilgili kuruluşlar arasında eşgüdüm

sağlanacak” tedbiri alınmıştır. Planda “yerel yönetimlerin hizmet planlaması, projelendirmesi ve uygulaması aşamalarında” engellilerin gereksinimlerini dikkate almalarına yönelik yaklaşım geliştirmeleri ifade edilmiştir. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında yoksulluk riskiyle karşı karşıya kalan engellilere ilişkin eğitim, sağlık ve kültürel hizmetlerin artırılması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. İşgücü piyasasındaki zorlukların aşılması engelliler için fırsat eşitliği sağlanması amaçlanmıştır. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında engellilerin “ekonomik ve sosyal yaşama katılımı ile bakım ve diğer sosyal hizmetlere erişimini kolaylaştırmak amacıyla yerel düzeyde kamunun hizmet sunum kapasitesi güçlendirilecek ve yenilikçi modeller” geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda “toplumun farklı kesimleri için yaşanabilirliği artırmayı hedefleyen; fırsat eşitliğini ve hakkaniyeti gözeterek mekânsal planlama ve kentsel tasarım uygulamalarının” sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır.

Planlarda engellilerin eğitim ve işgücü piyasasına katılımının yeterli düzeyde olmadığı ve eğitim ve işgücü piyasasına katılımın artırılması gerekliliği, bakım hizmetlerinin niteliksel olarak iyileştirilmesi gereksinimi sıklıkla vurgulanmıştır.

58. Hükümet Programında sosyal politikaların temel hedefini insanın refahı olarak değerlendirerek “ailenin güçlendirilmesi” için “yalnızca merkezi plan ve programlara değil, yerel yönetimlerle ve sivil kurumlarla iş birliğine” gereksinim olduğu vurgulanmıştır. Sosyal politikalarda “özellikle yaşlılara, kimsesizlere, korunmaya muhtaç çocuklara, sakat ve özürülere, aile dışına itilmiş kadın ve çocuklara yönelik sosyal hizmet politikalarının” yeni bir yaklaşımla aile eksenli olarak yürütüleceği benimsenmiştir.

61. Hükümet Programı engellilere sosyal destek sağlama konusunda kendilerinin başvurusuna gerek kalmaksızın ASDEP kapsamında hizmet verilmesini öngörmüştür. Engellilerin sosyal ve ekonomik yaşam seviyelerinin artırılması için sağlık, eğitim, ulaşım, barınma, çalışma koşullarında asgari standartların sağlanarak, sosyal dışlanmışlık duygusu oluşmayacak bir ortam sağlanması hedeflenmiştir. Pilot il olarak seçilen illerde engellilerin toplumsal yaşama katılımının sağlanması amacıyla yerel yönetimlere donanımlı araç, kamu hizmet binaları, kültürel ve sosyal

tesisler gibi alanların kullanımı konusunda uygunluğun sağlanması için projelerle destekleneceği taahhüt edilmiştir.

61. Hükümet Programında sosyal yardımların sosyal hizmetlerle beraber eşanlı uygulanması hedeflenerek engellisi olan haneye yalnızca sosyal yardımın değil aynı zamanda engelliye yönelik rehabilitasyon hizmetlerinin ailenin başvurusuna gerek kalmaksızın sunulması temel alınmıştır.

AÇSHB'nin sorumluluğu kapsamında engellilerin her türlü engel, ihmal ve dışlanmaya karşı toplumsal yaşama ayrımcılığa uğramadan ve etkin biçimde katılmalarını sağlamak üzere ulusal politika ve stratejilerin uygulanmasını koordine etmek, engellilere yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, engellilerin mesleki rehabilitasyonunu sağlayacak tedbirler almak şeklinde ana hedefler belirtilmiştir.

Engelliler açısından yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan politikalarda AÇSHB'nin Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü engellilere yönelik hizmetlerde koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerinin yürütülmesini ve koordine edilmesini temel amaç olarak benimsemiştir. Bu amacın sağlanması için engelliliğin önlenmesi, engellilerin eğitimi, istihdamı, rehabilitasyonu, ayrımcılığa uğramadan insan haklarından yararlanarak toplumsal yaşama katılmaları ve diğer konularda ulusal düzeyde politika ve stratejilerin belirlenmesi için politika ve stratejilerin belirlenmesi ve izlenmesi temel alınmıştır.

AÇSHB'nin 2019 yılı itibariyle engellilere yönelik uygulanmış olan sosyal yardım ve sosyal hizmet programlarının sunumuna ilişkin hizmet kuruluşları aşağıda sunulmuştur.

- ✓ Evde Bakım Hizmeti
- ✓ Evde Bakıma Destek Hizmeti
- ✓ Özel Bakım Merkezleri
- ✓ Resmi Yatılı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri

- ✓ Umut Evleri
- ✓ Geçici ve Misafir Olarak Bakım Hizmeti
- ✓ Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezleri (Resmi ve Gündüzlü Kuruluşlar)
- ✓ Görme Engelliler Rehabilitasyon Merkezi

Sosyal politikaların uygulama sürecinde hedef kitleye özellikle engelli ve yaşlı kitleye ulaşmada idari kayıtların kullanılma durumu yoksullukla mücadelede ilgili kitle açısından ulaşılabilirliği tam olarak sağlayacaktır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2011 yılı Faaliyet Raporunda “engelli bireylere yönelik bakım hizmetlerinde; engellilerin ailesi yanında, çevresinden koparılmadan bakımının sağlanması, evde bakımı mümkün olmayan engellilere kuruluş bakımı seçeneği” sunulması öncelikli politika olarak benimsenmiştir.

AÇSHB bünyesinde engellilere yönelik yürütülen en önemli projeler “2011 yılından itibaren genel bütçeden aktarılan kaynak ile uygulanmakta olan Engelli Destek Programı (EDES)” , “2012 yılından itibaren genel bütçeden aktarılan kaynak ile uygulanmakta olan Erişilebilirlik Destek Projesi (ERDEP)”, “Kalkınma Bakanlığının sağladığı ödenek ile yürütülen Ulaşılabilirlik Destek Projeleri (UDEP)” ve “Korumalı İşyeri Projesidir” (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016).

EDES kapsamındaki projelerle “engelli bireylerin ve ailelerinin kamu hizmetlerine erişimi artırılmış, kültür, sanat ve spor eğitimleri ve kaynaştırma etkinlikleriyle engelli bireylerin toplumla bütünleşmesi ve psiko-sosyal rehabilitasyonuna katkıda bulunmasına, engelli bireylerin ve ailelerinin görünür kılınmasına, engelliliğin ve engellilik nedenlerinin gündeme taşınmasına, farkındalığın ve bilinç düzeyinin geliştirilmesine” destek sağlanmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015).

Ulaşılabilirlik / Erişilebilirlik Destek Projesi ile engellilerin toplumsal yaşama katılımlarının sağlanması amacıyla mevzuat ve uygulamaya yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

Ulaşılabilirlik Destek Projeleri ile seçilen pilot okulların “bilimsel ölçütlere ve TSE standartlarına uygun olarak ulaşılabilir (erişilebilir) hale getirilmesi” hedeflenmiştir. Projede engellilerin toplumsal yaşama katılımlarında önemli olan alan ve mekanların erişilebilirliğine yönelik düzenlemelerin yapılması, bilinç düzeyinin yükseltilmesi amaçlanmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015).

Erişilebilirlik alanında Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği kapsamında “Binalar Erişilebilirlik İzleme Formları”, “Açık Alanlar Erişilebilirlik İzleme Formları” ve “Toplu Taşıma Araçları Erişilebilirlik İzleme Formları”na ilişkin ağırlıklı olarak mevzuat açısından çalışmalar yürütülmüştür. Uygulamaya yönelik çalışmalarda bilgilendirme ve bilinç düzeyini artırma odaklı olmuştur.

Korumalı İşyerleri kapsamında bu işyerlerine vergi kolaylıkları, hibe desteği sağlanması, engelli çalışanların birinci yıl maaş giderlerinin karşılanması hedeflenmiştir. Çizelge 29’da yıllar itibariyle engelli istihdam verileri kamu ve özel ayrımında verilmektedir.

Çizelge 29: Türkiye’de Engelli İstihdam Sayısı, 2013-2016

Yıl	İstihdam Edilen Engelli Memur Sayısı	Kamuda İstihdam Edilen Engelli İşçi Sayısı	Özel Sektörde İstihdam Edilen İşçi Sayısı
2013	32.783	287	34.189
2014	34.078	232	26.118
2015	40.655	258	20.197
2016	43.151	236	14.795
2017	49.873	192	11.959

Kaynak: (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı)

Çizelgeden görüldüğü gibi 2013-2017 yıllarına ilişkin dönemde kamu sektöründe engelli memur sayısı %52,1 artışla 32.783’den 49.873’e artarken özel sektör engelli çalışan sayısı %65,0 azalışla 34.186’dan 11.959’a gerilemiştir.

Araştırmada yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların belirlenen hedef kitleler açısından değerlendirilmesi için katılımcılara ***"Türkiye’deki yoksullukla mücadele politikalarının engelliler üzerindeki etkisini ne şekilde***

değerlendiriyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılara yoksullukla mücadele kapsamında engellilere yönelik uygulanan sosyal politikadaki ulaşılabilirlik, güçlendirme (öz yeterlilik), eşitlik, kapsamlılık, süreklilik ve yeterli özel toplumsal destek mekanizmalarının sağlanmasına yönelik değerlendirme yapmaları istenmiştir.

Katılımcıların genelinin yoksullukla mücadele politikalarının engelliler üzerine etkisine ilişkin değerlendirmeleri aşağıda listelenmiştir.

- Yoksullukla mücadele kapsamında yoksul engellilerin yoksullukla mücadelede önemsenen bir hedef grup olduğu,
- Yoksullukla mücadele kapsamında sağlanan sosyal desteklerin engelliler açısından hanenin ekonomik durumunu iyileştiren bir etmen olduğu,
- Sosyal yardım kapsamında engellilere sağlanan yardımlar nedeniyle engellilerin hane içinde kıymetli hale geldiği,
- Engellilere sağlanan sosyal yardımlar ve sunulan sosyal hizmetler aracılığıyla engellilerin toplumda daha görünür hale geldiği,
- Yoksullukla mücadele kapsamında engellilerin en çok desteklenen hedef kitle olduğu ve engellilere sağlanan yardımların sosyal yardımlar içerisinde en yüksek düzeyde olduğu,
- Evde bakım ücreti uygulamasının ve 2022 sayılı Kanun kapsamındaki engelli aylıklarının engellileri güçlendirme konusunda olumlu etki yarattığı,
- Evde bakım ücreti kapsamında sağlanan sosyal yardımların ağırlıklı olarak hane içindeki kadın olması nedeniyle kadını güçlendirdiği, kadının aile yerindeki güçler dengesini olumlu etkilediği,
- Yoksullukla mücadele kapsamında engellilerin kendilerine sağlanan sosyal desteklere büyük oranda ulaşabildiği,
- Uygulanan politikaların talep esaslı olmasına karşın yoksul engellilerin birbiri arasındaki sosyal ağın etkinliği sonucu sosyal desteklerde kapsayıcılığın ve ulaşılabilirliğin yüksek olduğu,
- Yoksullukla mücadele kapsamında engellilere sağlanan sosyal destekler açısından 2006 yılının milat olduğu, kurum bakımı için sırada bekleyen engellinin bulunmadığı,

- Engellilere sağlanan sosyal destekler açısından uluslararası düzeyde fark edilir düzeyde ciddi başarı kaydedildiği,
- 2012 yılında uygulamaya geçilen BSYS ile yoksul engelliler açısından ciddi yol alındığı,
- Engellilere yönelik politikalarda önemsenmesi gereken konunun eğitime erişim, sağlığa erişim gibi konularda fırsat eşitliğinin yaratılması olduğu,
- Engelliliğe ilişkin sağlıklı bir veri tabanının oluşturulması konusunda ilgili kurum ve kuruluşların veri paylaşımına açık olmaları gerektiği,
- Yoksullukla mücadele kapsamında sağlanan sosyal desteklere ve bu desteklerin miktarının yüksek olmasına karşın sosyal hizmet ayağının eksik kaldığı, özellikle evde bakım hizmetine yalnızca parasal açıdan yaklaşıldığı temizlik, sağlık kurallarına uyum gibi tamamlayıcı hizmetlerin verilmediği,
- Yoksullukla mücadele kapsamında engellilik sonrası hizmetlere verilen önemin engelliliği yaratan koşulları düzeltme konusunda yeterince önemsenmediği,
- Yoksullukla mücadele kapsamında artan oranda engellilere sağlanan destekler olmasına karşın bu alanda kaynakların etkin kullanılmadığı, kaynakların ve politikaların siyasi araç olarak kullanıldığı,
- Engellilik konusunda sosyal yaşama katılımında erişilebilirliğin en temel sorun olduğu,
- Erişilebilirlik konusunda yasal mevzuat açısından sorun bulunmamasına karşın uygulamalarda çok büyük eksikliklerin olduğu,
- Engellilere yönelik sosyal içermenin sağlanmasında ciddi eksikliklerin olduğu, yalnızca rahatlatıcı bazı uygulamaların belli alanlarda sağlandığı,
- Engelli çocuğa sahip ailelerin bilinç düzeyinin düşük olması nedeniyle bu çocukların eğitimi konusunun ailelerce yeterince önemsenmediği,
- Engelli eğitimi için yeterli sayıda ve nitelikte eğitim kurumunun olmadığı,
- Engellilerin istihdamında yaşanan sorunların temelinde toplumsal bilinç düzeyinin düşük olmasının etkili olduğu,
- Engellilere yönelik sosyal desteklerin sağlanması konusundaki uygulamaların işleyişindeki aksaklıklar nedeniyle zaman zaman mağduriyetlerin yaşandığı,

- Sağlanan sosyal yardım ve sosyal hizmetlere karşın engellilerin güçlendirilmesine etkisinin olmadığı, evde bakım hizmetlerinin yeterince denetlenmediği,
- Engelliler için toplumsal destek mekanizmalarının işlerliği konusunda yeterli toplumsal bilincin oluşturulamadığı,
- Topluma katılım konusunda engellilik haklarının gerek engelli gerekse engelli ailesi tarafından yeterince bilinmediği, toplumsal bilinç düzeyinin eksik olduğu,
- Engellilerin ve engelli ailesinin kendi haklarına ilişkin yeterli bilgi ve bilinç düzeyine sahip olmadıkları,
- Var olan politikaların yoksul engelliler için toplumsal yaşama katılımı desteklemediği için edilgen bir kitle oluştuğu,
- Zihinsel engelli ailelere yönelik farklı bir sosyal hizmet örgütlenmesinin oluşturulması gerektiği,
- Engellilere yönelik hizmet kuruluşlarının etkin hizmet vermemesi nedeniyle engellilerin güçlendirilmesinde yeterli etkinin sağlanamadığı,
- Yoksullukla mücadele kapsamında engellilerle ilgili sağlanan sosyal desteklerdeki muhtaçlık ölçütlerinin sunulan farklı yardımlara göre farklılaşması nedeniyle hak temellilikten uzaklaştığı,
- Sosyal devletin gerilediği noktalarda sosyal desteğin aileler aracılığıyla yürütülme politikasının benimsendiği ve aileye aşırı yük yüklendiği.

Engellilere yönelik uygulanan politikalara ilişkin katılımcıların genel değerlendirmesi bu politikaların talep esaslı olduğu ve bu anlamda ileriye dönük olarak planlanan ASDEP ile kitlenin tamamına ulaşılabileceğidir.

Sosyal yardımlara yönelik alanda uzun yıllar politika oluşturulmasında etkin olan kamuda görevli yönetici, yoksul engellilerin önemsenen bir grup olduğu ve yaptıkları araştırmalarda genel kabulün dışında olumlu sonuçlara ulaşıldığını ifade etmiştir.

"Engelliler önemsenen bir grup. Muhtaçlık tespitine yönelik puanlama formülü oluşturuldu. 43 bin haneye gidildi. Engelliliğin hanede maddi durumu artıran bir faktör haline geldiği ortaya çıktı. Literatüre aykırı bir şekilde. Türkiye'de engellilik yoksulluk nedeninden çok ekonomik durumu artıran bir faktör olmuştur." (23)

Yoksullukla mücadele kapsamında engellilere sağlanan sosyal yardımların sosyal yaşama katılımı arttırdığını ifade eden katılımcı değerlendirmesini "eskiye nazaran çok daha fazla engellinin sokakta görülebildiği" ve "artık zincirli engelli çok görmüyoruz" şeklinde açıklamıştır. Sosyal yardımların engelliye "***hane içinde kıymetli***" hale getirdiği ve engellilerin sosyal yaşama katılımlarını arttırdığını vurgulamıştır.

Katılımcılardan bir kısmı engellilerin toplu taşıma araçlarından ücretsiz yararlanmaları, araç alımlarında bazı vergilerden muaf tutulmaları gibi tanınan haklarla ve muafiyetlerle öncesinde pek görünür değilken bu uygulamalarla beraber engellilerin görünür hale geldiğini savunmuştur.

Güçlendirme konusuna parasal açıdan yaklaşan katılımcı hedef kitle içinde en fazla desteklenen kesimin engellilerin ve yaşlıların olduğunu, asgari ücretle kıyaslandığında en yüksek sosyal yardımların bu iki gruba verildiğini ifade etmiştir.

Katılımcıların bu görüşlerinin değerlendirilmesi amacıyla yıllar itibariyle 2022 sayılı Kanun kapsamında ödenen engelli aylıklarının yıllık değerleri ve asgari ücret verileri Çizelge 30'da sunulmuştur. Çizelge 31'de bu aylıkların artış hızları, Çizelge 32'de engelli aylıklarının asgari ücreti içindeki oranları verilmiştir.

Çizelge 30: Yıllar İtibariyle Engelli Aylıkları ve Asgari Ücret Değerleri, 2002-2018

2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Aylıklar (TL)	Engelli Aylığı (%70 ve Üzeri)	Engelli Aylığı (%40-%69)	Engelli Yakını Aylığı (18 Yaş Altı)	Silikozis (%15-34)	Silikozis (%35-54)	Asgari Ücret
2002	24	24	-	-	-	174
2003	51	51	-	-	-	226
2004	58	58	-	-	-	310
2005	193	129	129	-	-	350
2006	218	146	146	-	-	380
2007	241	161	161	-	-	411
2008	262	174	174	-	-	492
2009	284	190	190	-	-	537
2010	302	202	202	-	-	588
2011	329	219	219	474	541	644
2012	365	244	244	526	601	720
2013	392	261	261	564	645	788
2014	425	283	283	612	699	869
2015	458	306	306	660	754	975
2016	514	343	343	741	847	1.301
2017	566	378	378	816	933	1.404
2018	651	434	434	937	1071	1.603

Çizelge 31: Yıllar İtibariyle Engelli Aylıkları ve Asgari Ücret Değerlerinin Artış Hızları, 2002-2018

2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Aylıkların Artış Hızı (%)	Engelli Aylığı Artış Hızı (%70 ve Üzeri)	Engelli Aylığı Artış Hızı (%40-%69)	Engelli Yakını Aylığı Artış Hızı (18 Yaş Altı)	Silikozis Artış Hızı (%15-34)	Silikozis Artış Hızı (%35-54)	Asgari Ücret Artış Hızı
2002	-	-	-	-	-	-
2003	110,2	110,2	-	-	-	30,0
2004	12,6	12,6	-	-	-	37,2
2005	234,0	122,7	-	-	-	12,9
2006	12,9	12,9	12,9	-	-	8,6
2007	10,5	10,5	10,5	-	-	8,2
2008	8,4	8,4	8,4	-	-	19,8
2009	8,7	8,7	8,7	-	-	9,0
2010	6,3	6,3	6,3	-	-	9,5
2011	8,8	8,8	8,8	-	-	9,6
2012	11,1	11,1	11,1	11,1	11,1	11,8
2013	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3	9,4
2014	8,4	8,4	8,4	8,4	8,4	10,2
2015	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	12,2
2016	12,2	12,2	12,2	12,2	12,2	33,5
2017	10,1	10,1	10,1	10,1	10,1	7,9
2018	14,8	14,8	14,8	14,8	14,8	14,2

Yıllık Engelli Aylıkları ve Asgari Ücret verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

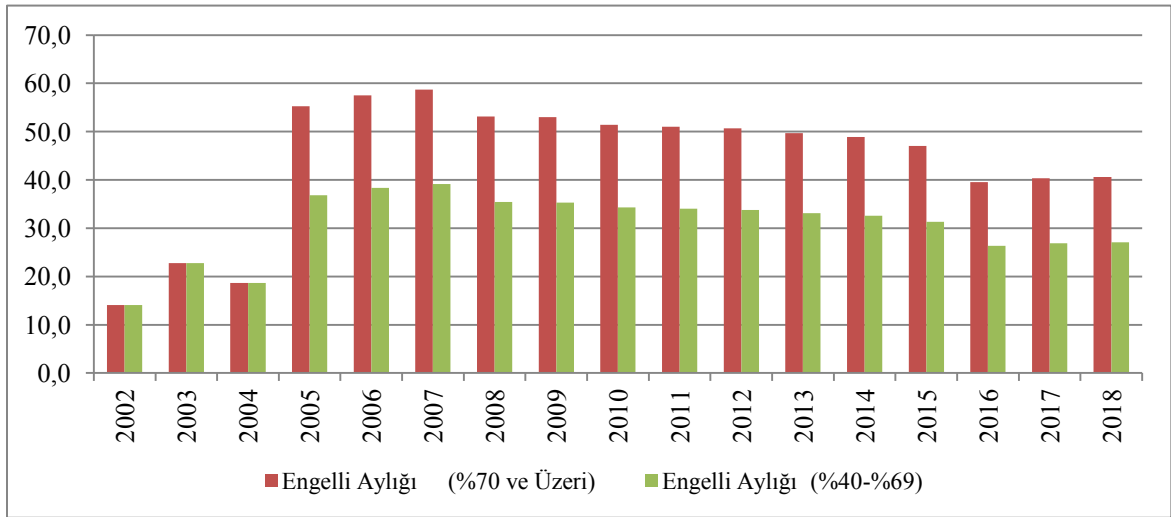
Çizelge 32: Yıllar İtibariyle Engelli Aylıklarının Asgari Ücret İçindeki Oranları (%), 2002-2018

Asgari Ücret İçindeki Oranı (%)	Engelli Aylığı (%70 ve Üzeri)	Engelli Aylığı (%40-%69)	Engelli Yakını Aylığı (18 Yaş Altı)	Silikozis (%15-34)	Silikozis (%35-54)
2002	14,1	14,1	-	-	-
2003	22,8	22,8	-	-	-
2004	18,7	18,7	-	-	-
2005	55,3	36,8	36,8	-	-
2006	57,5	38,3	38,3	-	-
2007	58,7	39,1	39,1	-	-
2008	53,2	35,4	35,4	-	-
2009	53,0	35,3	35,3	-	-
2010	51,4	34,3	34,3	-	-
2011	51,0	34,0	34,0	73,5	84,0
2012	50,7	33,8	33,8	73,0	83,5
2013	49,7	33,1	33,1	71,6	81,8
2014	48,9	32,6	32,6	70,4	80,5
2015	47,0	31,3	31,3	67,7	77,4
2016	39,5	26,4	26,4	57,0	65,1
2017	40,3	26,9	26,9	58,1	66,4
2018	40,6	27,1	27,1	58,5	66,8

Yıllık Engelli Aylıkları ve Asgari Ücret verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

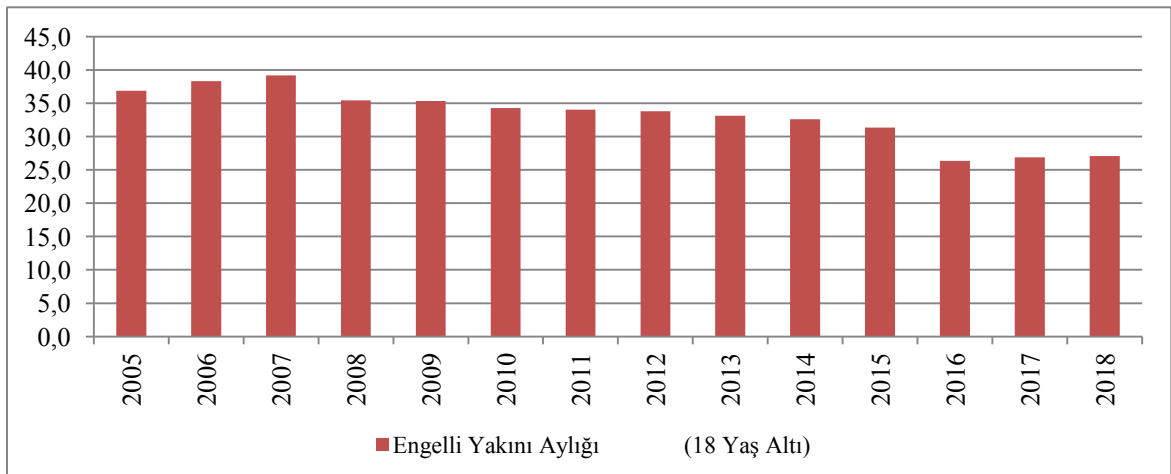
Çizelge 32'den görüldüğü gibi %70 ve üzeri engellilerin aylıklarındaki artış oldukça yüksek olup 2002 yılında %70 ve üzeri engelli aylığı asgari ücretin %14,1 i iken 2018 yılında %40,6'ya yükselmiştir. %40-69 arası engellilik aylıklarında aynı yıllar için %14,1'den %27,1'e yükselmiştir. Engelli yakını aylığının asgari ücret içindeki oranı 2005 yılında %36,8 iken 2018 yılında %27,1'e gerilemiştir. Benzer şekilde silikozis hastalarına sağlanan aylıklarda da yıllar itibariyle asgari ücret içindeki oranda azalma görülmüştür. Şekil 18'de yıllar itibariyle %70 ve %40-%69 oranlarındaki engelli aylıklarının asgari ücret içindeki oranları sunulmuştur.

Şekil 18: Engelli Aylığının Asgari Ücret İçindeki Oranı (%), 2002-2018



Şekil 19'da yıllar itibariyle engelli yakını aylığının asgari ücret içindeki oranları sunulmuştur.

Şekil 19: Engelli Yakını Aylığının Asgari Ücret İçindeki Oranı (%), 2005-2018



Engelli aylıklarındaki 2003 ve 2005 yıllarındaki çok yüksek yıllık artış oranları asgari ücret içindeki oranlarda artışa neden olmuştur.

Şekil 18 ve Şekil 19'dan görüldüğü gibi engellilere sağlanan aylıklarda en yüksek artış %70 ve üzeri engelli maaşlarında olmuştur. Engelli yakını maaşlarında ise yıllar itibariyle ciddi bir azalma görülmektedir.

Bakanlıkta politika oluşturma konusunda etkili olan katılımcı engelliler alanında "2006 yılının bir milat olarak kabul edildiğini" belirterek 2006 yılı sonrasında gerçekleştirilen yatırımlarla kurum bakımı için sırada bekleyen engelli bulunmadığını ifade ederek, engelli ailelerinin evde bakım ücretiyle desteklendiğini vurgulamıştır. Bu kapsamda engelliler alanındaki bu gelişmelerin önemli olduğu, yurt dışından gelen uzmanların engellilere sağlanan bu hizmetlerin bu denli kısa zamanda gerçekleştirilmesinin son derece olumlu olduğu, engellilere sunulan sosyal yardım ve hizmetlerin akamete uğramaksızın yükselen bir ivmeyle devam ettiği görüşü aktarılmıştır. Yoksullukla mücadele kapsamında engellilere sağlanan sosyal yardım ve hizmetler alanında uluslararası düzeyde ciddi başarı sağlandığını ifade eden kamu yöneticisi değerlendirmesini şu şekilde aktarmıştır.

"2005 yılından bu yana engelliler ile ilgili çok güzel iyileştirmeler yapıldı gerçekten. Birçok AB ülkesinden daha iyi durumda olduğumuz hususlar var engelliler konusunda, özellikle ödemeler, yardımlar konusunda." (2)

Yoksullukla mücadele kapsamında değerlendirildiğinde katılımcılar en iyi alanlardan birinin engellilere yönelik hedefleme grubu olduğu konusunda hem fikirdirler. Sosyal yardım alanında haneye gelir getiren, aileyi rahatlatan bir alan olarak düşünülen bu yardımlara karşın sosyal hizmet ayağının geriden geldiği ifade edilmiştir. Bu kapsamda dikkate alınması gereken önemli tedbir olarak erişilebilirlik konularında toplumsal bilincin oluşturulması, belediyelerin bu alandaki maddi sorunlarının giderilmesi gerekliliğidir.

Türkiye'de yoksullukla mücadelede engellilik konusunda ciddi yol alındığını ifade eden akademisyen katılımcı bu ilerlemeye karşın politikalarda engellilik sonrasına verilen önemin engelliliği yaratan koşulları düzeltme noktasındaki politikalarla birlikte yürütülmesi gerekliliğine vurgu yaparak görüşlerini şu şekilde aktarmıştır.

"Biz engellilik konusuna hep engelliliğin oluşumundan sonrasından itibaren bakıyor ve başlıyoruz. Halbuki Türkiye'de engelliliği üreten çok sayıda başka alanımız var. Orada

savunuculuk var mı yeterince? Yok. Örnek, biz iş kazalarında AB'de birinciyiz. Maden kazalarında dünyada ikinciyiz, Çin'den sonra. Trafik kazalarında, genetik kodlu engelliliklerde, akraba evlilikleri vb konusunda sorunluyuz. Bu konuda engellilere yönelik yeterli politika, engelliliğin oluşumunun önüne geçecek yeterli politika var mı? Hem var, hem yok, hiç yok diyemeyiz. Ama bir sorunlu alanımız." (11)

Evde bakım ücreti ve 2022 sayılı Kanun kapsamında verilen engelli aylıkları ile engellilere yönelik ciddi sosyal yardımların sağlandığı, engellilerin ailenin sosyal refahını artırıcı bir gelire sahip olmaları nedeniyle güçlendirme konusunda olumlu etkisine değinilmiştir. Engelli çocukların özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde aldıkları eğitimlerle güçlenmesine katkı sağlandığı belirtilmiştir.

Engellilere sağlanan sosyal yardımlardaki olumlu gelişmelere karşın toplumun bakış açısında bir değişim olmadığı engellilerin toplumun ayrılmaz bir parçası olduğu anlayışının tam olarak benimsenmediği ifade edilmiştir.

Yerel yönetici yoksullukla mücadele kapsamında engellilere yönelik sosyal yardımların azımsanmayacak boyutta olduğunu ancak engellinin güçlendirilmesi konusunda yeterli başarının sağlanamadığını şu şekilde belirtmiştir.

"Rakamsal anlamda baktığımızda engellilere yönelik aslında hemen hemen dünya sıralamasında biz ilk sıradayızdır, sosyal yardım yapmada. Ama etkisi ve değerlendirilmesine baktığımızda, sıfır, güçlendirme anlamında sıfır. Güçlendirme anlamında hiç bir şeyimiz yok. Veriyoruz parayı, geçiyoruz. Evde bakım aylığı, ağır engellisi olana veriyoruz, dönüp o kişinin gerçekten insani bir şekilde bakılıp bakılmadığına bakmıyoruz, kontrol etmiyoruz, denetim yapmıyoruz." (5)

Güçlendirme konusunda hangi yolla, hangi yöntemle olursa olsun ne kadar yanlış yöntemler kullanılmış bile olsa toplumsal bir kesime kaynak aktarmanın mutlaka olumlu etkiler yaratacağı görüşünü belirten akademisyen katılımcı engelli bakımı için ağırlıklı olarak kadına ödenen paranın ailenin geçimini sağladığını, kadının ailedeki yerini ve güçler dengesini olumlu yönde değiştirdiğini ifade etmiştir.

Katılımcıların büyük bir kısmı, engellilere sunulan sosyal yardımlara karşın sosyal hizmetlerin eksik olmasının özellikle evde bakım ücreti konusunda denetim hizmetlerinin zamanında ve yeterince yapılmaması konusunun üzerinde durulması gerektiği vurgulanmıştır. Bu yönüyle ailelerin engellilerine bakımlarında aile yanında bulunması olumlu olarak değerlendirilirken engelli bakımına yönelik herhangi bir bilgilendirme esaslı eğitim programlarının olmaması konusuna eleştirel yaklaşmıştır. Bu konudaki katılımcı

değerlendirmelerinde, evde bakım ücreti alan kişilerin gerekli bilgilendirmeleri, temizlik ve sağlık kurallarına yönelik temel bilgileri almaları, engelli bakımındaki temel tekniklerin öğretilmesi gerekliliği sıklıkla vurgulanmıştır.

Yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan sosyal politikaların talep esaslı olmasına karşın katılımcılarda yoksul engellilerin tamamına yakınına ulaşıldığı düşüncesi hakimdir. Bu düşüncenin altında yatan temel etmen "yoksulların genelde birbirlerine yakın mahallelerde, yakın bölgelerde yaşıyor ve birbirleriyle sürekli irtibat halinde olmaları sonucu bir kişinin yardım almasının çok hızlı bir şekilde çevresinde de yayılmasına neden olduğu" şeklindedir. Bu görüşün Bakanlık tarafından yapılan bazı etki değerlendirme projeleriyle de desteklendiği belirtilmiştir.

STK yöneticisinin değerlendirmesi tüm hedefleme grupları için önemli olanın yalnızca mevzuat alanında değil uygulama alanında gerçekleştirilenler olduğudur. Bu kapsamda engellilere yönelik politikaların uygulama alanında mevzuatta yazılanlara karşın yeterli ilerlemenin sağlanamadığı gözlenmiştir. Sosyal yardım dışında yoksulluğun diğer boyutlarının göz ardı edildiği belirtilmiştir.

Engellilik konusundaki sorunların ağırlıklı olarak engellinin toplumsal yaşama katılımında erişilebilirlik sorununun olması nedeniyle bu kesimin eğitim, sağlık gibi pek çok alana ulaşımında sorunların yaşandığı, yasal olarak pek çok aşamanın kaydedilmesine karşın uygulamada çok ciddi sorunların çözümlenemediği belirtilmiştir.

"5378 sayılı 2005 yılında yürürlüğe giren bir Engelliler Kanunu var. Türkiye'nin ilk Engelliler Kanunu, reform niteliğinde bir kanundur. Bu kanunda aslında biz hem kamuya açık alanların hem de binaların her yerin aslında engellilerin erişilebilirliğine uygun olması ile ilgili zorunluluklar getirdik. Hatta onunla ilgili yedi yıllık süre verdik, sonra süreyi uzattık, sekiz yıla çıkarttık, iki yıl daha verdik, uzata uzata geldik. Hala erişilebilirlik düzenlemeleri işler hale gelemedi. Bütün yönetmeliğine kadar her şey tamam aslında. Engelli erişilebilir formları var. İllerde erişilebilirlik izleme komisyonları var. Her şeyimiz tamam fakat ceza vermeye başladığınızda aslında sonuç alırsınız. Birkaç kurum iyi bir ceza ödese aslında biraz biraz bir dönüşüm başlayacak. Ama hala hiçbir şey yapılamıyor. Erişilebilirlikte en temel şey bu. Mevzuatımız var, uygulamada sorun var. Ceza paralarının kesilmesi lazım. Erişilebilirlik en temel meselemiz." (2)

Yoksullukla mücadele alanında engellilere yönelik kapsayıcılık konusunun sosyal yardımlarla sağlanamayacağı sosyal içerme olmaksızın bunların yalnızca rahatlatıcı bazı uygulamalar olarak kalacağı belirtilmiştir. Sosyal içerme konusunda ise "engellilerin önünde çok engel var" değerlendirmesiyle engellilerin ulaşabilirliği, erişilebilirliği

konusunda çok eksikliklerin olduğu ve uzun zamandır bu alanda ciddi bir ilerlemenin olmadığı ve yalnızca “belli bölgelerde ve belli noktalarda yapmış olmak için hizmet yapıldığı” vurgulanmıştır.

Engellilerin temel sağlık ve temel eğitim konularında kapsayıcı olduğu düşünülürken toplumla bütünleşme, katılım sağlama, kendini gerçekleştirmede kapsayıcılığının olmadığı ifade edilmiştir. Var olan politikaların engelli kesimin toplumsal yaşama katılımını destekler nitelikte olmadığı, sürekli talep eden bir anlayışa evrildiğini belirten katılımcı bu şekilde edilgen bir kitle oluşturulduğu eleştirisinde bulunmuştur. Bu konuda kamunun engelli bireylerin topluma katılımının sağlanması açısından yükümlülükleri gereği pozitif ayrımcılıkla bu bireylerin topluma katılımını sağlaması gerektiği vurgulanmıştır.

Katılımcılar tarafından engellilerin toplum yaşamına katılımında en önemli etmenlerden biri olan eğitim konusundaki yetersizlik iki yönüyle değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki eğitim alması gereken engelli çocukların ailelerinin bilinç düzeyinin düşük olması nedeniyle eğitim konusunu yeterince önemsememesi, ikincisi engelli eğitimi için eğitim kurumlarının yeterli nitelik ve niceliğe sahip olmamasıdır.

Yeterli eğitim olanaklarına erişimi olmayan engellilerin istihdam konusunda da ciddi sorunlar yaşadıkları belirtilirken toplumsal bilinç düzeyinin de bu konuda düşük olduğu ifade edilmiştir.

Engellilik alanında sosyal yardım açısından sorun olmadığı ancak engelliler açısından öz yeterliliklerinin artırmada, psikolojik destek sağlama konusunda yetersizliklerinin yaşandığı vurgulanmıştır.

Son yıllarda yoksullukla mücadelede engelliler alanında farklı modellemelerin değerlendirilmeye başlandığı, güçlendirme konusunda eğitime erişim, sağlığa erişim gibi konularda fırsat eşitliği yaratılması için gerekli düzenlemelerin yapıldığı belirtilerek fırsat eşitliğini sağlayıcı politikaların önemi vurgulanmıştır.

Engellilerin toplumsal destek mekanizmaları konusunu kamuoyunun engellilere bakış açısı ya da engelli haklarının uygulanmasında gösterdiği hassasiyet açısından değerlendirildiğinde bu konuda toplumsal bilinç düzeyinin düşük olduğu metroda, otobüste

engellinin yerine oturulmaması, engelli için ayrılan alana park edilmemesi, engellinin yürütmesi için planlanan sarı alana park etmemesi gibi temel kurallara dahi uyulmadığı şeklinde örnekler verilmiştir.

Engellilerin toplumsal yaşama katılımında temel olan engellilik haklarının bilinmesi noktasında engellinin, engelli ailesinin ve toplumun yeterli bilinç düzeyinde olmadığı vurgulanmıştır.

Erişilebilirlik konusunda ailelerin bu konuda desteklenmeleri ve toplum içine katılımda özdeşleşme konusunda bilinçlendirilmeleri gerekliliği vurgulanmıştır.

"Engellinin haklarının neler olduğunu birçok engelli bilmiyor. Engelli ailesi bilmiyor. Bana sorarsanız engellisi olan her ailenin kendisine ait bir uzmanı olması gerektiğini düşünüyorum. Evinde engelli olan her ailenin aile hekimi gibi kendine ait bir uzmanı olması gerektiğini düşünüyorum." (5)

Yoksullukla mücadele kapsamında engellilere yönelik politikalara ilişkin sosyal yardımların temelini engellilik düzeyine göre 2022 sayılı Kanuna dayalı ödenen engelli aylıkları oluşturmaktadır. Katılımcılardan bazıları bu alanda Sağlık Bakanlığındaki verilerin yeterli düzeyde sistematik olarak paylaşılmadığını belirterek Sağlık Bakanlığı ile AÇSHB'nin bu konuda veri tabanlarının ortak kullanımının önemine vurgu yapmıştır. Katılımcılardan bir kısmı Türkiye'deki engelli sayısının net olarak tespit edilemediği, bu eksiklik nedeniyle engellilere yönelik politikalarda ve eylem planlarında net olarak etki değerlendirmelerinin yapılamadığını ifade etmişlerdir.

Katılımcılar 2012 yılında uygulamaya geçen BSYS'deki bilgi sistemi ile engelli bireylere yönelik sosyal yardım ve hizmet sunumunda ciddi yol alındığını ifade etmişlerdir. Yoksullukla mücadele konusunda engellilere yönelik hizmetlerin süreç içerisinde bu hedef kitle için pek çok olumlu değişikliklerin ve yeniliklerin olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda önceleri SYDV'ye giderek alınan sosyal yardımların PTT kart aracılığıyla ödenerek ya da engellinin ikametgahında ödeme ile gerçekleştirilebilmektedir.

2022 sayılı Kanun kapsamındaki engelli aylıkları için gerekli olan engellilik raporlarının rapor bitim süresi sonrasında yenilenmesi sürecinde bakım ücretinin kesilmesinin engelliler açısından mağduriyetler yaşattığı belirtilmiştir.

Bazı engel grupları için sosyal hizmet uygulamalarının ön plana alınması özellikle zihinsel engelli ailelerin "ben ölünce engellime kim bakacak" şeklindeki gizli korkunun giderilmesi konusunda sosyal devlet olarak buna yanıt verecek bir sosyal hizmet örgütlenmesinin oluşturulması gerekliliği belirtilmiştir.

Yoksullukla mücadeleye yönelik politikalarda engellilere yönelik sorumlulukların sosyal devletin gerilediği dönemlerde ailenin üzerinde bırakıldığını ifade eden kamu yöneticisi bu alanda aileye aşırı yük yüklendiğini belirtmiştir.

“Sosyal devletin gerilediği noktada ailenin hep kutsandığını görüyoruz. Yani aslında sosyal devletin yerine getirmesi gereken işlevleri aile yüklensin, o alanda bir şekilde bakılsın, kurumsal bakım hizmetine bir anlamda mesafeli yaklaşılmasının da arka planında olan sebeplerden birisidir. Ama o bakım veren insanın tatile gidebilmesi, bakım verdiği insanı bırakıp sosyalleşebilmesi de aslında iyi bakım verebilmesinin öncelikli koşullarından bir tanesidir. Hem bakım parası vermeliyiz hem sosyal güvencesini mutlaka sağlamalıyız. Yani o bakım veren kimsenin kızı oğlu gelini olması mutlaka bunu yapmak zorunda olmasını gerektirmez.” (9)

Siyasi parti yetkilileri yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan sosyal politikalarda engellilere yönelik ayrılan kaynaklarda son 15-20 yıl içerisinde ciddi bir artış olmasına karşın bu kaynakların etkin olarak kullanılmadığı ve siyasi olarak araçsallaştırıldığı eleştirisinde bulunmuşlardır.

Siyasi parti katılımcılarının eleştirel baktığı konular ağırlıklı olarak engellilerin toplumsal yaşama katılımında en önemli payı olan istihdama katılımın sağlanamaması konusu ve bazı kamu kurumlarının dahi engelli istihdam oranını sağlamak yerine ceza ödemeyi tercih eder noktasında olmalarıdır. Bu eleştiriye yakın diğer başlık ise rehabilitasyon merkezlerinin ranta yönelik çalışmaları nedeniyle engelliler üzerinde beklenen etkinliği tam olarak sağlayamamasıdır.

Katılımcıların yoksullukla mücadele politikalarının engelliler üzerindeki etkilerine ilişkin değerlendirmesinde en önemli tespit yoksul engellilerin önemsenen bir grup olduğudur. Yoksullukla mücadelede en büyük payın yoksul engellilere ayrılarak sosyal politika anlamında mutlak yoksul olarak engellilere özel önem verilmiştir. Yoksul engellilere sağlanan engelli aylığı, evde bakım yardımı, engelli yakını aylığı, engellilere çeşitli hizmetlerde sağlanan indirimler ve ek olanakların engellileri güçlendirerek engellilerin toplumsal yaşama katılımını önceki yıllara göre ciddi oranda arttırmıştır. Ancak önceki

yıllara göre artan bu olumlu değişimlere karşın engellilerin öz yeterliliğinin sağlanması konusunda gerekli olan erişilebilirlik sorununun mevzuatta çözümlenmesine karşın pratikte yeterli önem ve öncelik verilmemiştir. Siyasi parti katılımcıları da engelliler için ciddi bir kaynak kullanıldığını ancak ayrılan bu kaynakla çok daha başarılı sonuçların elde edilmesi gerektiği eleştirisini yapmışlardır.

Katılımcıların büyük bir kısmı engellilere sağlanan maddi kaynakların olumlu olmakla beraber politikalarda sosyal hizmet ayağının eksik kaldığı ve uygulanan politikaların engellileri istenilen düzeyde güçlendiremediği görüşündedir.

5.3.2. Türkiye’deki Yoksullukla Mücadele Politikalarının Yaşlılar Üzerindeki Etkileri

Anayasanın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler Bölümü 61. Maddede yaşlıların devletçe korunması, devlet yardımı ve sağlanacak diğer hak ve kolaylıkların kanunla düzenleneceği hükmü yer almaktadır. Yaşlılara yönelik tedbirlere ilişkin Anayasanın Genel Esaslar Kısmında 10. Madde Ek fıkra: 7/5/2010-5982/1 md. “Çocuklar, yaşlılar, özürllüleri, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.” hükmü yer almaktadır.

61. Hükümet Programı yaşlıların “evlerinden ve sosyal çevrelerinden ayrılmadan yaşamlarını sürdürebilecekleri sosyal ve ekonomik şartları oluşturmak” temel hedef olarak benimsenmiştir. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında ailenin güçlendirilmesine yönelik tedbirler kapsamında “Aktif Yaşlanma Strateji Belgesi” ile yaşlılara yönelik benimsenecek politikaların temeli oluşturulmuştur.

2018-2023 “Aktif Yaşlanma Strateji Belgesi” ile “farklı coğrafi, ekonomik, sosyal çevrelerde yaşayan yaşlı bireylerin ihtiyaç ve isteklerinin tespit edilmesi ve bu tespitler doğrultusunda politikaların oluşturulması” hedeflenmiştir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016, s. 105).

AÇSHB’nin sorumluluğu kapsamında “yaşlılara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmesi, koordine etmesi, yaşlılara yönelik sosyal hizmetlere ilişkin olarak ulusal düzeyde politika ve

stratejilerin belirlenmesi, yaşlıların yaşamlarını evlerinden ve sosyal çevrelerinden ayrılmadan sürdürebilecekleri sosyal desteklerin verilmesi için gerekli mekanizmaları kurması ve yaşlıların toplumla bütünleşmesine, statü ve rollerinin yeniden kazanımına, işlevlerinin artırılmasına, boş zamanlarının etkili bir biçimde değerlendirilmesine ilişkin mekanizmaların oluşturulması” şeklinde temel hedefler belirtilmiştir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011, s. 29-30).

Bu hedefler doğrultusunda çalışmada katılımcılara yöneltilen soruya ilişkin değerlendirmeler yoksullukla mücadeleye ilişkin politikaların yaşlılar üzerindeki etkilerinin çözümlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Türkiye’de yaşlılara ilişkin hizmetler ağırlıklı olarak AÇSHB ve yerel yönetimlerin sundukları hizmetler, özel huzurevleri ve yaşlı bakım merkezleri aracılığıyla yürütülmektedir.

Türkiye’de yaşlılara yönelik 2022 sayılı Kanuna dayalı ödenen düzenli nakdi yardımlar yaşlılara sağlanan en önemli kaynak niteliğindedir.

60 yaş üstü kişilere bakım hizmeti verilen huzurevlerinde ekonomik yoksulluk içinde olan yaşlılara ücretsiz, ekonomik durumu iyi olup sosyal yoksunluk içinde olan yaşlılara ücretli bakım ve rehabilitasyon hizmeti sunan yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri faaliyet göstermektedir. Kuruluş bakımına gereksinimi olan 55 ve daha yukarı yaştaki yaşlıların sosyal ve veya ekonomik yönden yoksunluk içinde bulunması durumunda özel huzurevleri ve yaşlı bakım merkezlerinde gerekli hizmetler sunulmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011, s. 103).

Yoksul yaşlılar açısından AÇSHB, yerel yönetimler ve Sağlık Bakanlığının imzaladıkları protokol ile destek alabileceği birinci dereceden yakını bulunmayan yalnız yaşayan yaşlılar için Yaşlı Bakım Proje desteği kapsamında yaşlıların günlük yaşamlarında gereksinim duyacakları hizmetlerin sunumu sağlanmaktadır. Kurum bakımı dışında yaşlı hizmet merkezleri, gündüzlü dayanışma hizmetleri, gündüzlü bakım hizmetleri ve evde yaşama destek hizmetleri kapsamında yürütülmektedir. Akıl ve ruh sağlığı yerinde olan yaşlılara çeşitli sosyal etkinlikler Gündüzlü Dayanışma Hizmetlerinde, ailesinin yanında yaşayan ve bazı sağlık sorunları bulunan yaşlılara psikolojik, sosyal ve sağlık gereksinimlerinin

giderilmesi Gündüzlü Bakım Hizmetlerinde sağlanmaktadır. Akıl ve ruh sağlığı yerindeki yaşlıların ev ortamında sağlıklı yaşam sürmeleri için gereken destek Evde Yaşama Destek Hizmetleriyle karşılanmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011, s. 103).

AÇSHB Yaşlı Destek Programı (YADES) kapsamında yaşlılara sunulan huzurevlerindeki uzun süreli kurum bakımı olarak sunulan tek bir hizmet modeli yerine hizmet çeşitliliğinin sağlanarak, “öncelik sırasına göre evde bakım/destek, evde sağlık, gündüzlü dayanışma, gündüzlü bakım, yaşlı apartmanı, yaşlı siteleri, yaşlı yaşam evleri, kısa veya uzun süreli kurum bakımı” gibi alternatif bakım modellerinin değerlendirilmesi ve yeni planlamaların belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda 2016’da “Türkiye’de Yaşlı Bakım Hizmetlerinin Proaktif Yönü ve Mali Yükü Analizi” kapsamında nüfus projeksiyon verileri dikkate alınarak dünyada ve Türkiye’de yaşlı bakım modelleri incelenmiş, farklı sosyal hizmet modellerindeki yapılar değerlendirilmiştir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016, s. 105).

Türkiye’de nüfus yapısındaki yaşlanmaya bağlı olarak yaşlılara yönelik politikalar daha önemli hale gelmiştir. TÜİK’in çeşitli senaryolara göre yaş grupları bazındaki nüfus tahminleri ve nüfus oranları Çizelge 33 ve 34’de verilmiştir.

Çizelge 33: Senaryolara Göre Seçilmiş Yaş Grupları Nüfusları, 2018, 2023, 2040, 2060, 2080

Senaryo	Yaş Grubu	Nüfus (Bin Kişi)				
		2018	2023	2040	2060	2080
Ana Senaryo	Toplam	81 867	86 907	100 331	107 096	107 101
	0-14	19 204	19 601	19 334	18 126	16 814
	15-64	55 500	58 438	64 623	64 727	62 874
	65 +	7 163	8 868	16 374	24 243	27 413
Yüksek Senaryo	Toplam	81 990	87 663	103 571	115 075	121 100
	0-14	19 276	20 052	20 800	21 322	21 163
	15-64	55 547	58 721	66 224	68 942	71 514
	65 +	7 166	8 890	16 546	24 810	28 423
Düşük Senaryo	Toplam	81 745	86 154	97 126	99 437	94 154
	0-14	19 131	19 155	17 904	15 193	13 060
	15-64	55 453	58 154	63 022	60 585	54 741
	65 +	7 160	8 846	16 199	23 660	26 352

Kaynak: TÜİK, Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080

Ana senaryo, nüfus projeksiyonlarında kullanılmış olan temel senaryodur. Yüksek senaryo, ana senaryodan daha yüksek doğurganlık ve uluslararası net göç varsayımlarına dayanmaktadır. Düşük senaryo ise ana senaryodan daha düşük doğurganlık ve uluslararası net göç varsayımlarına sahiptir.

Çizelge 34: Senaryolara Göre Seçilmiş Yaş Grupları Nüfusları Oranları, 2018, 2023, 2040, 2060, 2080

Senaryo	Yaş Grubu	Oran (%)				
		2018	2023	2040	2060	2080
Ana Senaryo	Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	0-14	23,5	22,6	19,3	16,9	15,7
	15-64	67,8	67,2	64,4	60,4	58,7
	65 +	8,7	10,2	16,3	22,6	25,6
Yüksek Senaryo	Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	0-14	23,5	22,9	20,1	18,5	17,5
	15-64	67,7	67,0	63,9	59,9	59,1
	65 +	8,7	10,1	16,0	21,6	23,5
Düşük Senaryo	Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	0-14	23,4	22,2	18,4	15,3	13,9
	15-64	67,8	67,5	64,9	60,9	58,1
	65 +	8,8	10,3	16,7	23,8	28,0

Kaynak: TÜİK, Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080

Çizelge 34’de ana senaryoya göre Türkiye’de 2018 yılında %8,7 olan yaşlı nüfusu 2023 yılında %10,2’ye, 2040’da %16,3’e, 2060’da %22,6’a, 2080’de %25,6’ya yükseleceği tahmin edilmektedir. Bu oranlar yüksek senaryoya göre 2023 yılında %10,1; 2040’da %16,0; 2060’da %21,6; 2080’de %23,5 düşük senaryoya göre 2023 yılında %10,3; 2040’da %16,7; 2060’da %23,8; 2080’de %28,0 olarak tahmin edilmektedir. Bu veriler doğrultusunda, ileriye dönük yaşlılara yönelik politikaların önemi açıktır.

Araştırmada yoksullukla mücadeleyle yönelik sosyal politikaların belirlenen hedef kitleler açısından değerlendirilmesinde katılımcıların *"Türkiye’deki yoksullukla mücadele politikalarının yaşlılar üzerindeki etkisini ne şekilde değerlendiriyorsunuz?"* sorusuna yoksullukla mücadele politikalarının yaşlılar üzerindeki etkilerinin ulaşılabilirlik, güçlendirme (öz yeterlilik), eşitlik, kapsamlılık ve süreklilik açısından değerlendirmeleri istenmiştir.

Katılımcılar genelde yoksullukla mücadele politikalarının yaşlılar üzerine etkisine ilişkin değerlendirmeleri aşağıda sıralanmıştır.

- Yoksullukla mücadele kapsamında 2022 sayılı Kanun kapsamında sağlanan yaşlılık aylığının olumlu etki yarattığı,
- Yoksullukla mücadele kapsamında yaşlılara sağlanan sosyal desteğe karşın yaşlılar açısından sosyal hizmetler ayağının eksik kaldığı,

- 65 yaş maaşı uygulamasının hak temelli yaklaşımla yürütüldüğü, ancak sosyal hizmet alanının yeterince önemsenmediği,
- Yoksullukla mücadele kapsamındaki yaşlılık aylığındaki artışların hiç geliri olmayan ve kırsal kesimde yaşayan yaşlılar açısından önemli bir maddi kaynak niteliğinde olduğu,
- Yalnız yaşayan yoksul yaşlıların bakımına ilişkin politikaların geliştirilmesi gerekliliği,
- Geleneksel aile yapısının etkisiyle yaşlı bakımının aile içinde sağlandığı,
- Yaşlılık aylığının yoksulluk hali yaşayan bireyleri ailelerinin gözünde metalaştırması nedeniyle geleneksel aile yapısı üzerinde olumsuz etkileri olduğu,
- Doğrudan yoksul yaşlı ile ilgili olmamakla beraber yaşlı bakım alanının kayıt dışı yabancı kadın emeğiyle yürütüldüğü, bu alana ilişkin yeni geliştirilecek politikalara acilen gereksinim duyulduğu,
- Türkiye’de aktif yaşlanma programlarının ihmal edildiği,
- Yaşlılara yönelik hizmetlerde olumlu gelişmeler yaşanmasına karşın yaşlıların yaşam memnuniyetlerinin göz ardı edildiği,
- Yaşlılık aylığı gibi haneye kaynak sağlayan politikalar sonucu kurum bakımı için sırada bekleyen yaşlı sayısının azaldığı,
- Kentleşmeyle beraber artan oranda gereksinim duyulan huzurevi hizmetlerinin sağlanmasında özel sektör ve belediyelerin etkin bir şekilde rol almaları gerekliliği,
- Huzurevlerinde yaşlı memnuniyetinin sağlanamadığı, bu konuya gereken önemin verilmediği,
- Engelliler açısından yaşanan ulaşılabilirlik sorununun yaşlılar içinde aynı şekilde geçerli olduğu,
- Türkiye’deki yaşlı nüfus yapısı dikkate alındığında ileriye dönük özel ihtisas birimlerinin oluşturulması gerekliliği.

2022 sayılı Kanun kapsamında verilen aylıklar yaşlılara sağlanan nakdi ve düzenli bir sosyal yardım programıdır. Buna göre herhangi bir Sosyal Güvenlik Kurumundan bir gelir veya aylık hakkından faydalanmayan ve hane içinde kişi başına düşen geliri, 16 yaşından büyükler için belirlenmiş olan asgari ücretin aylık net tutarının 1/3’ünden az olan Türk yurttaşlarına “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” gereğince aylık bağlanmaktadır.

65 yaş aylığı alan yaşlıların kimin yanında yaşadığına bakılmaksızın maaşlarını sürekli olarak alabilmeleri için 2016 yılında muhtaçlık değerlendirmesinde hane yaklaşımı terk edilerek yaşlının lehine olarak kendisi ve eşinin geliri dikkate alınmaya başlamıştır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016, s. 61).

65 yaş maaşı açısından hak temelli bir politika benimsendiği ve politikalarda ağırlıklı olarak hedef kitlelerin aile ortamında daha sağlıklı olduğu anlayışına dayanılarak, aile yanında desteklendiği ifade edilmiştir. Aile yanında bakımda bulunan yaşlı kişilerin yalnızca maddi anlamda değil sosyal anlamda da desteklenmesinin gerekliliği ancak uygulamada bu konuda ciddi eksikliklerin bulunduğu ifade edilmiştir.

2022 sayılı Kanun kapsamında verilen 65 yaş aylığının son yıllarda ciddi oranda artmasının hiç geliri bulunmayan ve kırsal kesimde yaşayan yaşlılar için oldukça iyi bir gelir oluşturduğu düşüncesi ön plandadır. Katılımcıların bu görüşlerinin değerlendirilmesi amacıyla yıllar itibariyle 2022 sayılı Kanuna göre ödenen 65 yaş üstü aylıkların yıllık değerleri ve artış hızlarının asgari ücret ile karşılaştırılması Çizelge 35’de sunulmuştur.

Çizelge 35: 65 Yaş Aylığı ve Asgari Ücret Yıllık Değerleri ve Yıllık Artış Hızları, 2002-2018

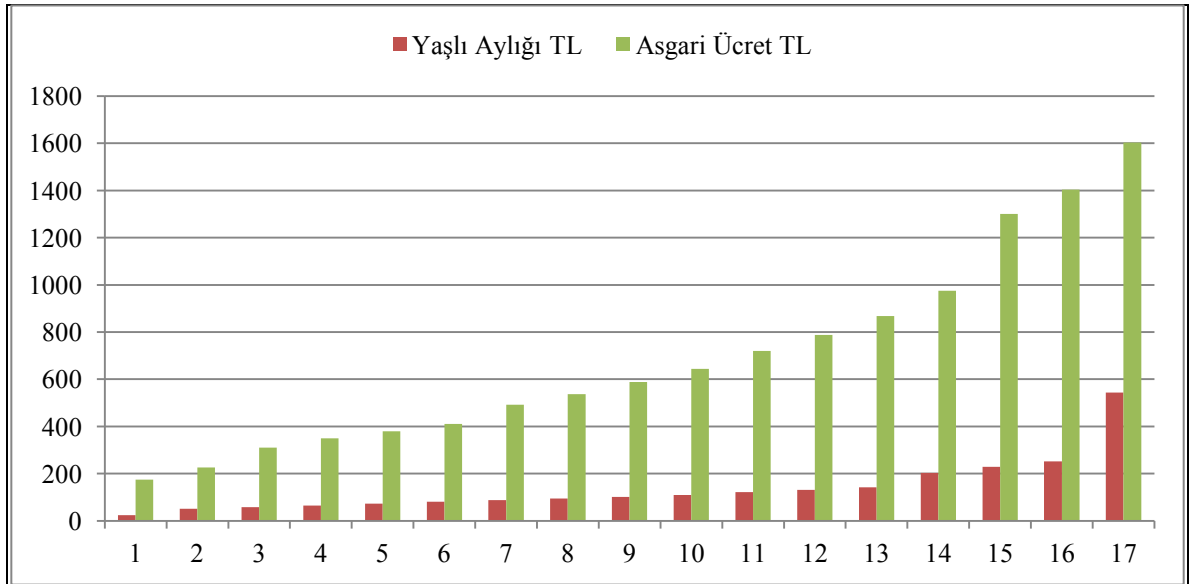
	Yaşlı Aylığı TL	Asgari Ücret TL	Yaşlı Aylığı Yıllık Artış Hızı %	Asgari Ücret Yıllık Artış Hızı %	Yaşlı Aylığının Asgari Ücrete Oranı %
2002	24	174			14,1
2003	51	226	110,2	30,0	22,8
2004	58	310	12,6	37,2	18,7
2005	64	350	11,3	12,9	18,4
2006	73	380	12,9	8,6	19,2
2007	80	411	10,5	8,2	19,6
2008	87	492	8,4	19,8	17,7
2009	95	537	8,7	9,0	17,7
2010	101	588	6,3	9,5	17,1
2011	110	644	8,8	9,6	17,0
2012	122	720	11,1	11,8	16,9
2013	131	788	7,3	9,4	16,6
2014	142	869	8,4	10,2	16,3
2015	203	975	43,7	12,2	20,9
2016	228	1301	12,2	33,5	17,6
2017	251	1404	10,1	7,9	17,9
2018	543	1603	116,0	14,2	33,9

Yıllık Yaşlı Aylıkları ve Asgari Ücret verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Çizelgeden görüldüğü gibi katılımcıların sıklıkla dile getirdiği yoksul yaşlılara 2022 sayılı Kanun kapsamında ödenen aylıkların asgari ücrete göre artış hızı yıllar itibariyle yükselen bir eğilim izlemiştir. Yaşlı aylığının asgari ücret içindeki oranı 2002 yılında %14,1 iken 2018 yılında %33,9'a yükselmiştir. Katılımcıların sıklıkla belirttiği 65 yaş aylıklarının sosyal yardımlar içinde artan bir seyirle devam ettiği görüşü 65 yaş aylıklarının asgari ücret içindeki oranında karşılık bulmaktadır. Çizelge 36'daki veriler katılımcıların bu görüşlerini destekler niteliktedir.

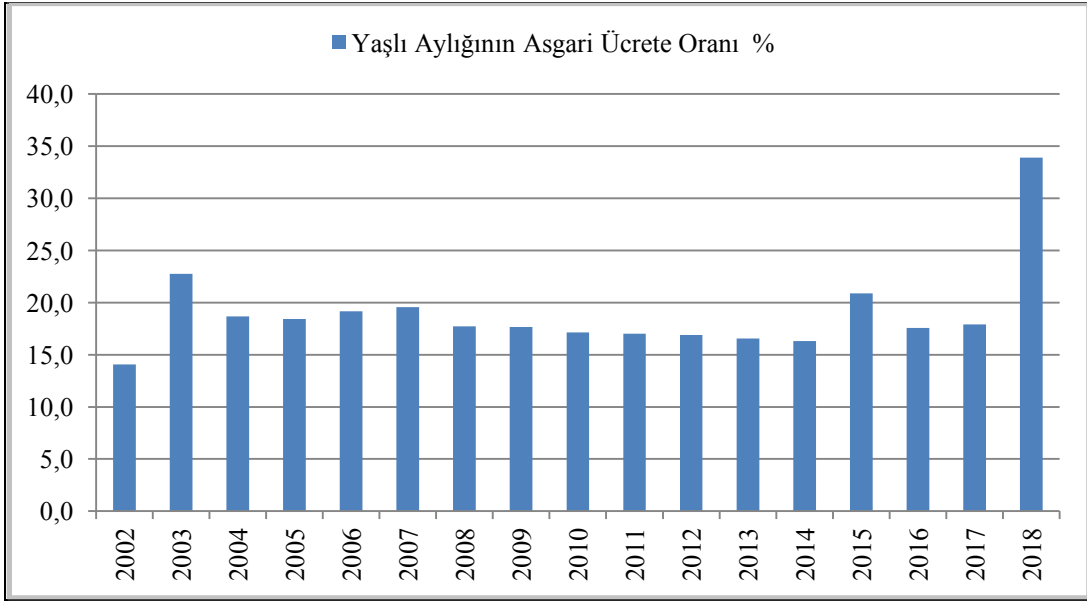
Şekil 20'de yıllar itibariyle 65 yaş maaşları ve asgari ücret değerleri, Şekil 21'de 65 yaş aylığının asgari ücret içindeki oranı gösterilmiştir.

Şekil 20: Yıllar İtibariyle 65 Yaş Aylığı ve Asgari Ücret Değerleri, 2002,2018



Yıllık Yaşlı Aylıkları ve Asgari Ücret verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Şekil 21: Yıllar İtibariyle 65 Yaş Aylığının Asgari Ücret İçindeki Oranları, 2002,2018



Yıllık Yaşlı Aylıkları ve Asgari Ücret verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

65 yaş aylığının toplumsal yapıda özellikle kent yaşamında değişim yarattığına değinen katılımcı yaşlı anne babanın uygulanan sosyal yardımlar nedeniyle metalaştırıldığı ve geleneksel aile yapısını bozar nitelikte sırf sunulan maaş nedeniyle anne babayı paylaşamaz bir duruma soktuğu ve kardeşler arasındaki dengeyi bozduğunu belirtmiştir.

Katılımcılar tarafından yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan sosyal politikalarda yaşlılara yönelik politikaların tarım politikalarıyla olan doğrudan veya dolaylı ilişkisi nedeniyle sosyal güvenliğe sahip olmayan yaşlıların yaşadığı kırsal bölgelerden çocuklarının yanına gelmek durumunda kalmaları sonucu bu yaşlıların sorunlarına yönelik politikaların geliştirilmediği eleştirisi gündeme getirilmiştir. Bu doğrultuda evde yalnız yaşayan yaşlılara yönelik kapsayıcı politika önerilerinin halen oluşturulmadığı ve yoksulluk sınırındaki yaşlıların belirlenmesinde haneye giren gelire bakılmasının hatalı olduğuna dikkat çekilmiştir.

2015 yılında 65 yaş aylığı alan yaşlıların kimin yanında yaşarsa yaşasın, maaşlarını alabilmeleri ve maaşlarında kesinti ve duraksama olmaması için hane içinde kişi başına düşen gelirlerin muhtaçlık sınırını aşması nedeniyle yaşlılık maaşı kesilen kişilere maaşlarının tekrar bağlanması konusunda 2022 sayılı Kanuna geçici madde eklenmesi kararı alınmıştır. Bu karar doğrultusunda yaşlı yurttaşların muhtaçlık değerlendirmesinde hane yaklaşımı terk edilerek 2016 yılından sonra yaşlının lehine olacak şekilde kendisi ve

eşinin geliri dikkate alınmaya başlanmıştır. Bu sayede yaşlının kimin yanında yaşadığına bakılmaksızın yaşlılık aylıklarının kesilmesi söz konusu olmayıp yalnızca kendisinin ve eşinin geliri üzerinden muhtaçlık değerlendirilmesinin yapılması kararı uygulanmaktadır. Kararın alınma tarihinin ve uygulama sürecinin yeni olması nedeniyle özellikle AÇSHB dışındaki katılımcıların yeni uygulama konusunda tam bilgi sahibi olmadığı görülmüştür. Katılımcıların tamamı 2022 sayılı Kanunda yapılan değişiklikle 2016 yılından itibaren uygulamaya geçen muhtaçlık ölçütünün yaşlı lehine değişimine olumlu yaklaşmış, bu değişiklikle yoksullukla mücadele kapsamında yaşlılık alanında herkes için objektif ölçütün 65 yaş üstü ve yoksul olma şeklinde belirlendiği görüşü hakim olmuştur.

Yaşlılık kavramının dünyadaki değişimine vurgu yapan katılımcı yaşlanan nüfus oranındaki artışa yönelik değerlendirmeler sonrasında bu hedef kitle için özel ihtisas birimlerinin oluşturulması gerekliliğine vurgu yaparak gündüzlü hizmetlerin, evde destek hizmetlerinin sembolik düzeyde olduğuna dikkat çekmiştir. Bu kapsamda sağlıklı yaşlının toplum içinde tutulduğu politikalara olan gereksinim vurgulanmıştır. Bu konu TÜİK'in alternatif nüfus projeksiyonları dikkate alındığında daha fazla önemsenmesi gereken ve ileriye dönük daha etkin politikalara gereksinim duyulan alan olarak görünmektedir.

Yaşlılar açısından önemli bir başlık yalnız yaşamak zorunda bulunan yoksul yaşlılara ilişkin görüşler ve değerlendirmelerdir. Bu konuda yalnız yaşayan yaşlıların bakımıyla ilgili sorunların çözümüne yönelik politika geliştirilmesi ve kurum bakımına alternatif çözümlerin üretilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Kamuda görevli yönetici bu alanda yerel yönetimlerin daha etkin olması gerekliliğini belirterek görüşünü şu şekilde belirtmiştir.

“Yalnız yaşayan yaşlıların bakımıyla ilgili sorunumuz var. Bizim yaşlılara yönelik evde bakım hizmetlerini geliştirmemiz gerekiyor. Belediyeleri bu işin içine katmamız gerekiyor. Evde bakım hizmetinin alternatif olarak yaşlıya sunabiliyor olabilmemiz lazım. Aslında yaşlı bazen evinde kalabilecekken ve evinde daha da mutluken mecburen kurumsal bakıma, huzurevlerine gidiyor. Bunu engellememiz lazım. Bir yaşlının huzur evinde hem külfetli, maliyetli hem de yaşlının memnuniyeti açısından hiçbir getirisi yok. Yaşlı mutlu değil orada. Dolayısıyla burada bizim biraz evde bakım modellerini çeşitlendirmemiz lazım yaşlılarda.” (2)

Bazı katılımcılar yaşlılarla ilgili bakım ve gerekli hizmetin sunumu konusunda doğu toplumunun geleneksel aile yapısı özelliklerini taşıması nedeniyle bu konunun daha çok ailelere bırakıldığını ve ailelerin sorumluluğunda çözülmeye çalışıldığını ifade etmişlerdir. Evde bakım konusunda ailede yaşlı bakımını üstlenmiş olan kişilere yönelik gerekli ve

yeterli bakım desteği ile ilgili gerekli eğitimin verilmemesi konusuna vurgu yapılarak politikalarda bu konuların önemszenmesi gerekliliği belirtilmiştir.

Doğrudan yoksulluk alanıyla ilgili olmamakla beraber yaşlı bakımı konusunda ülkemizdeki yaşlı bakım sektörünün kayıt dışı olarak ve ağırlıklı yabancı kadınların emeğiyle yürütüldüğüdür. Bu konudaki görüşlerini ifade eden katılımcı sosyal devletin boşlukta bıraktığı her alanın doldurulduğunu, ancak bunun ileriye dönük sağlıklı ve yeni geliştirilmiş politikalara yeniden planlanması gerektiğini ifade etmiştir.

“Türkiye’de görülmeyen kayıt dışı yaşlılık alanı diye bir sektör var. Evde bakıcılık sektörü var. Toplumdaki hiçbir şey boşlukta kalmıyor. O boşluğu bir şey dolduruyor. O zaman bunu sosyal devlet dolduracak. Yaşlı bakıcısı yetiştirecek, yaşlılığa hazırlık programları yapacak, yaşlılar için gündüzlü merkezler yapacak, evde destek hizmetleri yapacak ve yaşlıyı toplum yaşamından olabildiği ölçüde, olabildiği ölçüde uzaklaştırmadan içinde tutmaya çalışacak. Yani bir tür ölümü bekleyen, huzurevlerinin önemlice bir bölümü mezarlıkların yanında inşa edilmiştir kamu huzurevlerinin. Bu bir ironi gibi geliyor. Halbuki hayatın içinde olmak zorunda. Olabildiğince, sağlıklı yaşlıyı gündemde tutacak politika geliştirmeliyiz. Huzurevlerimizin kalitesi iyi, özellikleri saklı tutarak söylüyorum, kamuya ait huzurevlerimizin kalitesi dünya ölçülerinde iyi, ama sayısal olarak yetersizlik var” (11)

Yaşlılık kavramına ülkemizdeki toplumsal yapı ve toplumsal değerler açısından saygı gösterme anlayışıyla yaşlıların toplumsal yaşamdan belli ölçüde uzaklaştırıldığını savunan siyasi katılımcı gelişmiş ülkelerdeki yaşlıların aktif yaşlanma süreciyle birlikte yaşlılara gösterilmesi gereken saygıyla beraber yaşlıya sunulan tolerans ile toplumdaki izole edilmeden yaşamını sürdürebildiğini ifade etmiştir. Yaşlıya gösterilecek saygının yaşlıyı toplumdaki izole edebilecek boyuta getirilmemesi, yaşlıya özellikle kentsel yaşamda her konuda kendine güvenli ve yeterliliğini pekiştirecek olanaklarla güçlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu alanda alınacak önlemlerin ve sunulacak hizmetlerin yaşlıların aktif yaşlanması konusunda olumlu etkiler sağlayacağı belirtilmiştir.

STK’ların yaşlıların aktif yaşlanma ile ilgili çalışmalarının sistemde yer almadığı ve yaşlılarla ilgili gönüllülük hizmetlerinin son derece yetersiz kaldığına vurgu yapılmıştır.

Yoksullukla mücadele kapsamında katılımcıların büyük bir kısmı yaşlılara sağlanan 2022 sayılı Kanun kapsamındaki 65 yaş aylığının bu hedef kitle üzerinde özellikle son yıllarda ciddi bir olumlu gelişme sağladığını ifade etmiştir. Ancak bu alanda engellilerde olduğu gibi sosyal yardımların oldukça etkin olmasına karşın sosyal hizmetlerin eksik olduğuna dikkat çekilmiştir.

Katılımcılar yaşlılara sunulan sosyal yardımlarda oldukça ilerleme kaydedilmesine, kurum bakımlarının sağlanması için huzurevlerinin arttırılmasına karşın yaşlılarının yaşam memnuniyetlerinin çok fazla dikkate alınmadığını, konunun ağırlıklı olarak maddi boyutuyla ilgilenilerek yaşlıyı güçlendirecek psikolojik boyutunun ihmal edildiği belirtilmiştir.

Pek çok katılımcı engelliler açısından yaşanan ulaşılabilirlik sorunlarının yaşlılar içinde aynı şekilde devam ettiğini ifade etmişlerdir.

Kurum bakımına gereksinimi olan yaşlılarla ilgili sorunun engellilere sağlanan hizmet ölçüsünde sunulmadığı belirlenmiştir. Engellilere yönelik hizmet kuruluşlarında sırada bekleyen engelli bulunmazken yaşlılar için aynı durum söz konusu olmayıp sırada bekleyen yaşlıların bulunduğu belirlenmiştir.

Yaşlılara ilişkin sosyal politikalarda huzurevleri yatırımlarının arttırıldığı, kentleşmeyle beraber huzurevlerine olan taleplerin karşılanmaya çalışıldığı ve bu kapsamda yoksul yaşlıların kurum bakımlarının sağlanmaya çalışıldığı ifade edilirken, özel sektörün bu alanda yatırımlar yapması için teşvikler sağlandığı, bu konuda belediyelere yoksul yaşlılar için evde destek sağlanması ve yaşlılara sunulan hizmetlerin arttırılması amacıyla hibe yardımlarının arttırıldığı ifade edilmiştir.

Yaşlılık alanında özellikle yoksul yaşlılık konusunda yerel yönetimlerin daha fazla sorumluluk alması gerektiği ve bu konuların yerel seçimlerde temel gündem maddeleri olması gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Yerel yönetici olarak görev yapan katılımcı yaşlılarla ilgili sosyal politikalarda sosyal korumanın yalnızca huzurevi ve 65 yaş aylığı ile sınırlı kaldığı ve sosyal hizmet alanının boşlukta kaldığı ifade etmiştir. Türkiye'deki huzurevleri ile gelişmiş ülkelerdeki huzurevlerinin işlev açısından farklılıklarına değinerek görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Bizim huzur evlerimiz ölüm evi olmuş. Ölüm bekleme evi. Ölüm öncesi yaşlının beklediği son durak, istasyon. Ama Avrupa'ya gidin bakın huzurevlerine, Türkiye'ye tatile geliyorlar gruplar halinde öyle değil mi? Bizim huzurevlerine bakıyorsun hiç yok. Ben huzur evi müdürüne diyorum ki şu bahçede şöyle bir alan yapsanız, burası açık cezaevi değil. Aşağıya inip, mutfaklarından çay alamıyor.” (5)

5.3.3. Türkiye'deki Yoksullukla Mücadele Politikalarının Kadınlar Üzerindeki Etkileri

Anayasanın Genel Esaslar Kısımında 10. Maddede “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 12/9/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz” hükmü yer almaktadır.

61. Hükümet Programında güçlü toplum hedefi için kadın hakları, kadın refahı sosyal yaşamda kadınların karşılaştığı engellerin ortadan kaldırılması konusuna vurgu yapılarak kadınlar için pozitif ayrımcılığın anayasal güvence altına alınmasının sağlandığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda kadına yönelik şiddetin engellenmesi amacıyla gerekli tedbirler alınmaya çalışılmış, 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” yürürlüğe girmiş, Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuştur.

AÇSHB kadınlara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek, kadına karşı ayrımcılığı önlemek, kadının toplumsal yaşamın tüm alanlarında etkin hale getirilmesini sağlamak, kadına yönelik her türlü şiddet, töre ve namus cinayetleri, taciz ve istismarın önlenmesi için çalışmalarda bulunmak amacıyla gerekli plan, program ve politikaları belirlemeyi temel almıştır. Bu politikalarda yoksullukla mücadele kapsamında kadınlara yönelik politikalar açısından kadınların sağlık, eğitim, çalışma ve sosyal güvenlik alanlarında ilerlemesini sağlayıcı ve güçlendirici tedbirlerin alınması önem kazanmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011, s. 28-29).

Türkiye’de yoksullukla mücadele kapsamında kadına yönelik sosyal politikalar sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler şeklinde yürütülmektedir. Sosyal yardım olarak yoksul kadınlara yönelik düzenli nakdi ödemeler kapsamındaki temel yardım programları Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yardımlar ve Şartlı Sağlık (Şartlı Sağlık ve Şartlı Gebelik Yardımları) ve Şartlı Eğitim Yardımları yürütülmektedir. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara sağlanan yardımlar düzenli nakdi sosyal yardım programı altında gereksinim sahibi ve eşi

vefat etmiş kadınlara aylık olarak verilmektedir. Şartlı sağlık yardımları yoksulluğun nesiller arası transferini önleyebilmek için beşeri sermaye birikiminin geliştirilmesi ve yoksulluk riski altında bulunan ailelerdeki çocuklarının temel sağlık hizmetlerinden faydalanmaları, yoksulluk durumundaki gebelerin düzenli sağlık kontrollerini yaptırmaları amacıyla aylık olarak sağlanan nakdi sosyal yardım programlarıdır. Şartlı Eğitim Yardımı yoksulluk riski altındaki ailelerin çocuklarının eğitimlerinin sağlanması amacıyla okul devamı koşuluyla sağlanan nakdi sosyal yardım programıdır. Bu programlarda doğrudan anneye hesap açılarak aylıkların veriliyor olması kadının ailede ve toplumda güçlenmesini sağlamayı hedeflemektedir.

Yoksullukla mücadele kapsamında kadına yönelik hizmetlerde kadınların ekonomik ve sosyal açıdan güçlenmesini sağlayacak istihdam olanaklarının artırılmasına yönelik tedbirler alınmaktadır. Bu kapsamda kadınlara yönelik politika uygulamalarında pek çok proje ile kadının istihdama katılımına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Projeler farklı kamu kurum ve kuruluşların yanında bazı özel kuruluşlarla beraber ortaklaşa yürütülmektedir.

Genç Fikirler, Güçlü Kadınlar Projesi, İşte Eşitlik Platformu, Birleşmiş Milletler Kadınların İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Projesi, Türkiye’de Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Artırılması Projesi, Kadın İstihdamı Kadın Girişimciliği ve Kadın Kooperatifleri, Dezavantajlı Kadınların İstihdamının Arttırılması Projesi, Filli Kadın Ustalar Projesi, Türkiye’nin Mühendis Kızları Projesi, Annemin İşi Benim Geleceğim Projesi, Kadın İstihdamının Desteklenmesi (Büyükanne) Projeleri 2011 yılından bu yana yürütülen ve kadın istihdamını arttırmaya yönelik hedefleri olan projelerdir. Bu projelerle sosyal yardım yararlanıcısı olarak hanelerdeki kadınların çalışabilirlik durumlarının geliştirilmesi ve çalışabilir durumdaki kadınların istihdamının arttırılması için girişimcilik teşvikleri uygulanmaya çalışılmıştır.

Yoksullukla mücadele kapsamında kadınların istihdama katılımının sağlanması konusunda AÇSHB pek çok proje yürütmektedir. Bu kapsamda Dezavantajlı Kadınların İstihdamının Arttırılması Projesi ile dezavantajlı kadınların iş piyasasına katılımı ve kadın istihdamının artırılması hedeflenmiştir. Bu proje ile mesleki eğitim, rehberlik, kamu hizmetlerine erişim ve rehabilitasyon destekleri ile dezavantajlı kadınların istihdam edilebilirliklerinin

artırılması öngörülmüştür. Bu kapsamda işverenlere hedef kitledeki kadınları istihdam etmeleri durumunda iş ve işveren paylarının ödenerek bu kadınların istihdam edilmesi için bu konularda gerekli kurslarının düzenlenmesi sonrasında 5.000 dezavantajlı kadının istihdam edilmesi planlanmıştır.

AÇSHB ile Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının organize sanayi bölgelerinde çalışan kadınların, çocuklarını bırakabilecekleri kreşlerin açılmasının teşvik edilmesi amacıyla özel sektör iş birliğinde “Annemin İşi Benim Geleceğim Projesi” yaşama geçirilmiştir. 2013 yılında 2016 yılı sonuna kadar toplam 10 ilin Organize Sanayi Bölgeleri’nde kreşlerin açılması hedefi konulmasına karşın 2015 yılında bu hedefin gerçekleştirilme tarihi 2019 yılı olacak şekilde ötelenmiştir. Bu proje kapsamında 4 organize sanayi bölgesinde kreş yapılarak 300 çocuk ve 285 çalışan kadının bu hizmetten yararlanmış olması kadın istihdamı açısından düşünüldüğünde son derece sınırlı kalmıştır.

Kadına yönelik sosyal politikalarda, Kadın İstihdamının Artırılması Çalışmaları ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele konuları iki önemli politika uygulama alanıdır. Kadına yönelik şiddetle mücadelede mevzuat çalışmaları, eğitim ve farkındalık artırma çalışmaları, kurumlar arası iş birliği ve koordinasyonu artırma, şiddet mağduru kadınların korunması ve desteklenmesine yönelik kurumsal mekanizmaların güçlendirilmesi şeklinde yürütülmektedir. 6284 sayılı Kanunda tanımlanan Kadın Konukevleri ve ŞÖNİM’lerin kadının ekonomik, psikolojik, hukuki ve sosyal olarak güçlendirilmesi amacına hizmet eden merkezler olarak hizmet sunması amaçlanmıştır.

Kadına yönelik politikalar 3 temel eylem planı ile yürütülmektedir. Bunlar sırasıyla Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eylem Planı ve Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele Strateji Belgesi ve Eylem Planıdır.

Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planında kadınların ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarının güçlendirilmesi; hak, fırsat ve olanaklardan eşit şekilde yararlanmalarının sağlanması; kadın erkek fırsat eşitliğinin tüm ana plan ve politikalara yansıtılması amacıyla eğitim, ekonomi, sağlık, karar alma mekanizmalarına katılım, medya ve göç olmak üzere altı politika alanında hedefler, politikalar, tedbirler belirlenmiştir. Bu

kapsamda kamu kurum ve kuruluşlarına, yerel yönetimlere, üniversitelere, STK ve özel sektöre çeşitli görev ve sorumluluklar verilmiştir.

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı, İstanbul Sözleşmesi başta olmak üzere uluslararası sözleşmelerden ve yasal mevzuattan güç alarak hazırlanmış, taraf olunan tüm uluslararası sözleşmelerle uyumlu, ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler ve STK'larla işbirliği halinde hazırlanan ve bağlayıcılığı yüksek olan bir eylem planı olup, mevzuat düzenlemeleri, farkındalık yaratma ve zihniyet dönüşümü, koruyucu önleyici hizmet sunumu ve şiddet mağdurlarının güçlenmesi, sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi ve uygulanması, kurum kuruluşlar arası işbirliği ve politika geliştirme alanında iyileştirmeler hedeflemiştir.

Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele Eylem Planları kapsamında erken yaşta ve zorla evliliklerin yüksek olduğu illere yönelik özel çalışmalar yürütülmüştür.

Araştırmada yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların belirlenen hedef kitleler açısından değerlendirilmesi için katılımcılara ***"Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarının kadınlar üzerindeki etkisini ne şekilde değerlendiriyorsunuz?"*** sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılara yoksullukla mücadele politikalarının kadınlar üzerindeki etkilerinin ulaşılabilirlik, güçlendirme (öz yeterlilik), eşitlik, kapsamlılık ve süreklilik açısından değerlendirme yapmaları istenmiştir.

Katılımcılar genelde yoksullukla mücadele politikalarının kadınlar üzerine etkisi konusunda şu değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

- Yoksullukla mücadele kapsamında sosyal desteklerin sunumunda kadınların hedef kitle olarak alınmasının kadınlar üzerinde olumlu etkiler oluşturduğu,
- Yoksullukla mücadele kapsamında sağlanan sosyal yardımların büyük bir yüzdesinin doğrudan kadınlara verildiği, bu uygulamaların kadının güçlenmesinde olumlu etki sağladığı,
- Yoksullukla mücadele kapsamında yoksulluğun nesiller arası aktarımını önlemeye yönelik sağlık ve eğitim alanındaki şartlı nakit transferlerin doğrudan kadına sağlanmasının kadının güçlendirilmesinde ve aile içindeki yerinde olumlu etkiler yarattığı,

- Yoksul kadının güçlenmesi konusunda kadına yönelik hizmet kuruluşlarının olumlu etkisi olduğu,
- Şartlı nakit transferleri ve eşi vefat etmiş kadınlara yönelik ödemeler gibi yoksul kadına sağlanan maddi desteklerin kadının sosyal yaşama katılımına olumlu etki sağlaması için konutta ödeme seçeneğinin kadınlara uygulanmayarak kadının evinden dışarı çıkmasının hedeflendiği ve bu hedef doğrultusunda kadının toplumsal yaşama katılımının artırılmasının amaçlandığı,
- Kadın istihdam oranlarında yeterli artışın olmamasının kadının güçlendirilmesinde olumsuz sonuçlara neden olduğu,
- Kadının istihdama katılımının sağlanmasında pozitif ayrımcılığın ve kreş hizmetlerinin çok önemli etmenler olduğu,
- Kadının istihdam oranına yeterince katılamamasının nedeninin yalnızca yetersiz eğitim düzeyi olmadığı kadının aile içi rollerine dayalı toplumsal yapıdaki anlayışın baskın olduğu,
- Aileyi temel alan sosyal politika anlayışı ile kadınların istihdama katılımının artırılmasına yönelik politika anlayışının birbiriyle çeliştiği,
- Kadın yoksulluğunun ve eğitime erişim sorununun sarmala dönüşmesi nedeniyle kadın istihdamının istenilen düzeyde arttırılamadığı,
- Kadın istihdamının artırılmasına yönelik toplumsal bilinç düzeyinin ve farkındalığının artırılması gerekliliği,
- Yoksullukla mücadele kapsamında kadınlara yönelik sosyal politikalarda talep odaklı yaklaşımlardan vazgeçilerek arz odaklı politikalara geçilmesi gerekliliği,
- Yoksullukla beraber artan düzeyde yaşanan hane içi şiddetin önlenmesi konusunda ek politika tedbirlerine gereksinim duyulduğu,
- Yoksullukla mücadelede yoksul kadınlara sağlanan maddi desteklerin kadını güçlendirme konusunda yeterli olmadığı, sosyal hizmetlerle desteklemenin önemli olduğu,
- Yoksul kadına sağlanan sosyal yardımların kadını güçlendirmede, erkek egemen aile yapısında kadını güçlendirici değişiklik oluşturamadığı,
- 4+4+4 öğretim sisteminin kız çocuklarının eğitimlerine devamı konusunda olumsuz etkileri yarattığı,
- Kadına yönelik politikaların bütününde kadının evde tutulması yaklaşımının benimsendiği,

- Evde bakım ücreti uygulamasıyla kadın istihdamının ev içinde tutulmaya zorlandığı,
- Evde bakım ücreti alan kadınlara sağlanacak sosyal güvenliğin ileriye dönük olarak kadının istihdama katılımını artırıcı etki oluşturacağı,
- Eşi vefat etmiş yoksul kadına sağlanan maddi desteklerin eşinden ayrılmış yoksul kadınlara da aynı şekilde uygulanmasının önemli ve hak temelli olduğu,
- 6284 sayılı Kanunun erkekler tarafından rahatsız edici ve erkek egemenliğine karşı bir duruş sergilediği ve kadının güçlenmesinde etkin olduğu,
- Kadının güçlendirilmesi konusunda 6284 sayılı Kanuna son derece olumlu yaklaşımların yanında tam tersi yönde Türk toplum yapısına uymadığı gerekçesiyle olumsuz değerlendirmelerin yapıldığı,
- 6284 Sayılı Kanun'un hazırlık aşamasında Türk toplum yapısına uymaması gerekçesiyle bazı hatalı düzenlemelerin yer aldığı görüşünün savunulduğu,
- 6284 Sayılı Kanun'un uygulamalarındaki sorunlar gerekçesiyle aile içinde daha fazla çatışmaya neden olduğu,
- Kadına yönelik şiddetin basın yayın organlarında gereğinden fazla konu edilerek şiddetin arttığı şeklinde kamuoyunda yanlış bir algı oluşturulduğu.

Yoksullukla mücadele kapsamında katılımcıların büyük bir bölümü doğrudan kadınlara sunulan sosyal yardımların kadınlar üzerindeki pozitif etkisine vurgu yapmıştır. Bu sosyal yardımlar şartlı nakit transferleri, şartlı sağlık transferleri, engelli bakım ücretleri, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik ödemelerdir. Sosyal yardımların doğrudan kadınlara verilmesi kadını güçlendiren bir etmen olmasına karşın kadının istihdama katılım oranlarında etkili bir gelişmenin olmamasının yoksullukla mücadelede sosyal yardımlara bağımlılığı artırıcı etki oluşturduğu görüşü oluşmuştur. İstihdam artışının istenildiği düzeyde sağlanamaması kadının güçlendirilmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Kadın istihdamının arttırılamaması sonucunda yalnızca kadın yoksulluğu değil aynı zamanda ekonomik kalkınma açısından da olumsuz etkilenme söz konusu olmaktadır.

“Yararlanıcıların %50'sinden fazlası hatta %70'e yakını kadın yararlanıcılar. Biz Doğu ve Güneydoğu'ya gittiğimizde bazı yardımlar doğrudan kadınlara veriliyor. O kadın yardımın tutarına hiç bakmıyor. Onun için önemli olan ona bir paranın verilmiş olması. Çünkü hayatında ilk defa biri ona para veriyor. Bu onun söz sahibi olmasını da sağlıyor.” (14)

Yoksullukla mücadele kapsamında kadına yönelik politikalarda merkezde kadının yer aldığı ve kadının korunduğu hedefleme mekanizmalarının benimsendiğine değinen kamu

yöneticisi olarak görev yapan katılımcılar özellikle son yıllarda sosyal yardımlarda düzenli yardımların %74'ünün, toplam sosyal yardımlarda %62'sinin kadınlara verildiğini belirtmişlerdir.

Yoksullukla mücadele kapsamında ön koşul olarak haneye verilen sosyal yardımların büyük çoğunluğunun doğrudan kadına yapılmasının kadın için güçlendirici etkisi olduğunu belirtmiştir. Şartlı eğitim ve şartlı sağlık transferlerini ailede çocuğu için harcama ihtimali daha yüksek olarak anneye veriliyor olmasının kadının ailedeki konumunu güçlendirdiği ifade edilmiştir. Doğrudan kadına verilen diğer bir sosyal yardım muhtaç asker ailelerine yönelik yardımlar olup eş ya da anneye verilmektedir. Bu yardım programının yardımı alan kadın açısından yaşama katılımının artırılması hedeflenmiştir.

4+4+4 siteminin kız çocuklarının eğitiminde olumsuz etkileri olduğunu savunan katılımcı, kadına yönelik sosyal politikaların temelinde “kadının evde oturması, ekonomik özgürlüğünün olmaması, erkeğin nitelikli olmasının” bulunduğunu ifade etmiştir.

Yoksullukla mücadelede kapsamında kadınlara yönelik sosyal politikalarda sosyal yardımların miktarının yeterli olmamasına karşın “1 0'dan her zaman iyidir” yaklaşımını ifade eden akademisyen katılımcı kadınlar üzerinde farkındalık oluşturulmasının önemine dikkat çekmiştir.

Yoksul kadınlara sağlanan sosyal yardımların kadının güçlenmesi açısından oldukça olumlu sonuçları olduğuna değinen katılımcılardan bazıları bunların aynı zamanda aile içi şiddeti önleyici önemli unsur haline dönüştüğünü belirtmiştir.

Desteklenme gereksinimi olan kadınlar için muhtaçlık ölçütüyle birlikte eşinin vefatı nedeniyle dul olma ölçütünün konulmasını eksiklik olarak değerlendiren katılımcılar bu konuda kapsamın eşinden ayrılmış olan kadınları da içerecek şekilde güncellenmesi gerekliliğine vurgu yaparak var olan uygulamanın eşitsizliğe neden olduğunu savunmuşlardır.

Kadınlara sağlanan tüm sosyal yardımlarda onların sosyal yaşama katılımını sağlamak için kadının evinden dışarıya çıkmasına yönelik zorlayıcı tedbirler getirilmiştir. Bu doğrultuda

sosyal yardımların konutta ödenme uygulaması kadınlar için özellikle uygulanmamış olup buna ilişkin görüş bildiren kamu bürokrati konuyu şu şekilde açıklamıştır.

“Burada o kadının hayata katılımını, sosyal hayata katılımını arttırdı. Köyünde yaşıyordu. Belki kocası dışarı bile çıkartmıyordu. Sadece köyde yaşıyordu. Ama parayı çekmeye kendisi gitmek zorunda artık. Artık köyden çıkıyor, ilçeye gidiyor, parayı çekiyor, belki harcıyor belki harcamıyor, belki kocası alıyor elinden, o ayrı mesele ama artık evinden de dışarı çıkmış durumda kadın. Hatta parasını kendisi alamayacak durumda olanlar için evine gönderiyoruz parayı, konutta ödeme dediğimiz bir uygulama var. Vatandaşa götürüp parayı kapısında teslim ediyoruz, ama kadınların aldığı yardımlarda bunu kabul etmedik. Kadınlar dışarı çıksın, gitsin kendisi alsın parasını. Evlerine götürüp teslim etmeyelim dedik. Orada mesela konutta ödeme uygulamasını yasakladık.” (7)

Yoksullukla mücadele kapsamında kadınlara yönelik politikaların yalnızca sosyal yardımlar aracılığıyla yürütülmesinin kadınları güçlendirme konusunda yetersiz kaldığına yapan yerel yönetici ve kamu bürokrati görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir.

“Bir bilginin maddi yardımdan çok daha kıymetli olduğunu bu topluma öğretmemiz lazım. Bir bilginin, işine yarayacak bir bilginin, hayatını kolaylaştıracak bir bilginin, çocuğuyla arasındaki ilişkiyi güçlendirecek bir bilginin, kocasıyla arasındaki ilişkiyi, iletişimini güçlendirecek bir bilginin kendisine verilecek gıda yardımından daha faydalı olduğunu kadınlara öğretmek durumundayız. Ve bu kadınları kesinlikle evin içerisinde oturtmamalıyız. Mutfakla TV arasında sıkışan bu kadınları bizim alıp bir şekilde bu sosyal hayata geçmesine katmamız gerekiyor.” (5)

“Maddi anlamda bir para vermek güçlendirmek sayılıyor mu, soru işareti.” (14)

Yoksullukla mücadelede sosyal yardımlarda kadın odaklılık esasının benimsenmesinin kadının gelişiminde olumlu etki yaratması beklenmesine karşın yeterli güçlenmeyi sağlayamadığı şeklinde eleştirel görüş belirten katılımcılar yoksul kadınlara yönelik talep odaklı uygulamaların arz odaklı uygulamalara dönüştürülmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Yoksullukla mücadele kapsamında kadına yönelik politikalarda politika önerileri ve tedbirlerinin ağırlıklı olarak kadına yapılacak yardımlara indirgenmesinin hatalı olacağı, önleyici politikalar uygulanmaksızın yalnızca sosyal yardımların kadın yoksulluğunu gideremeyeceği ifade edilmiştir.

Katılımcılar kadına yönelik politikalarda pozitif ayrımcılığın önemine vurgu yaparak eğitim ve istihdam açısından avantajlı hale getirilmesi için gerekli tedbirlerin ve teşviklerin uygulanması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda yoksullukla mücadele kapsamında hedef kitle olarak kadınlara yönelik politikalarda pozitif ayrımcılık yapıldığı

ve sosyal güvencesi olmayan kadınlara gelir getirici projeler için kaynak sağlandığı belirtilmiştir.

Yoksullukla mücadele konusunda kadının toplum ve aile içinde güçlendirilmesi kapsamında aile destek merkezi ve sosyal dayanışma merkezlerinin etkin olduğu görüşü ifade edilmiştir.

Kadına verilen yardımların kadının güçlenmesini sağlamadığı gibi aileyi de güçlendirmede yalnızca “öldürmediği” görüşünü dile getiren katılımcı kadının aile içindeki görevlerinde herhangi bir değişiklik yaratmadığını dile getirmiştir. Kadınlardaki yoksulluk durumunun erkek egemen aile yapısında bir değişiklik oluşturmadığı belirtilmiştir.

Kadının yoksullukla mücadelesinde istihdama katılımının önemi ve gerekliliği konusunda toplumsal bilinç ve farkındalığın oluşturulmasının önemli olduğuna değinilmiştir. Yoksullukla mücadele konusunda sosyal politikalarda kadın istihdamına yönelik tedbirlerin alınmasının önemi vurgulanarak “eğer bir kadın çalışabilir bir durumdaysa o bir sosyal yardım müşterisi değil” ifadesiyle yoksullukla mücadelede kadınlara yönelik politikaların temelinde istihdamın artırılmasının önemi vurgulanmıştır.

Kadın istihdamının artırılması gerekliliğine vurgu yapan akademisyen katılımcı kadını yaşamın içinde tutacak en önemli etmenin iş yaşamına katılması olduğunu şu şekilde açıklamıştır.

“Kadını bir insan olarak algılamak, bir bütün olarak algılamak, bir varlık olarak algılamak, olabildiği kadar eğitimde tutabilecek sosyal politika önceliğini sağlamak gerek. Çok küçük örnekleri var mı? Var. Örnek sosyal yardım uygulamalarında kız çocukları için ayda 10 lira fazla veriliyor. Çok sembolik gibi görünebilir ama bu bile pozitif ayrımcılıktır. Demek ki bunların daha çok geliştirilmesi gerek ve mutlaka kadınla ilgili benim özel olarak üzerinde duracağım şey kadınların ekonomik anlamda güçlenmesini sağlayacak özellikle kentte yeni iş güç çeşitlerini tanımlamak ve geliştirmek gerek. Çok kolay bir iş olmadığını biliyorum. Bu sadece ev eksenli ve kadın rolleriyle özdeşleşmiş işler olmamalı. Şunu kastediyorum, yemek yapsın, mantı yapsın, dikiş diksın. Hayır, bunlarda olabilir. Ama kadını hayatın içinde farklı alanlarda öne çıkartan, iş konusundaki eşitliğini ortaya çıkartan uygulamalara ihtiyacımız var. İyi bir uygulama örneğini söyleyeyim size. Mesela Adana'da otobüs şoförleri kadın. Demek ki yapabiliyorlarmış. Ankara metrosunu kadın vatmanlar kullanabilir mi, gişelerinde kadınlar oturabilir mi ya da engelliler oturabilir mi? Ayrımcılığı biraz kamu kendi üzerinden yapacak, gösterecek, yani bak kadın yapıyor işte. Lastik tamircisi kadın var. Çünkü lastik tamiri dediğiniz iş artık eskisi gibi kaba kuvvet değil, makineye kumanda etme sorunu. Böyle onlarca iş alanında özellikle yerel yönetimlerin, sivil toplumun kadını güçlendirecek alanları tanımlaması, düşünmesi ve

geliştirmesi gerekiyor. Kadın otobüs şoförlüğü ve lastik tamiri de yapıyorsa şunları çok daha kolay yapar algısını yerleştirir.” (11)

Kadının istihdama yeterince katılmama sorununun temelinde yalnızca eğitim yetersizliğinin değil aynı zamanda dışlanmanın etkisi olduğunu belirten katılımcı bunu “ülkenin yapısal sorunu” olarak değerlendirerek sosyal yapı ve doğu toplumu anlayışından kaynaklanan olumsuz etkilerin olduğunu ifade etmiştir. Yoksullukla mücadelede kadınlara ulaşma noktasında toplumun değer yargılarının önemine değinen katılımcılar görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir.

“Kadınlara ulaşmaya çalışıyoruz ama kadının güçlenmesi için sadece sosyal politika değil, toplumun değer yargılarının değişmesi gerekiyor. Yani kadının toplumsal statüsü, toplumsal yaşamdaki yeri noktasında erkeklerin bakışının değişmesi gerekiyor ki, tek başına kadını güçlendirdiğini düşünmüyorum o yüzden.” (15)

“Evrensel değerlere göre karar vermesi gerekirken hukukta bile farklılaşma oluyor. Hakimde ne kadar yetiştirilse yetiştirilsin o da bu ülkenin insanı. Yani eğitim tek başına yeterli olmuyor. Önemli olan zihniyet. Çoğu şeyde bakıyorsunuz, kadın davalarında çocuk davalarında, hakimin kişisel vicdanı, kişisel kanaati o kadar ön plana çıkıyor. Git diyor kocanla barış diyor. Kocandır döverde söverde noktasında olunabiliyor. Bu ülkenin topraklarında yetişmiş bir insansanız bu toplumsal değerlerle yetişmişseniz erkeğin daha farklı bir konuma koyarak ya da kadının görevinin çocuk yapmak, ailesine bakmak olarak görürseniz bunda da bir anormallik görmüyor böyle bir yorumlamada.” (15)

Yoksul kadının korunması konusunda politikaların belirlenmesinin yanında uygulama alanında da etkinliğin olması gerektiği ve toplumsal farkındalığın geliştirilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Yoksul kadının iş yaşamında ücret eşitsizliği ve bakmakla yükümlü olduğu daha fazla sayıda aile bireyi olması gibi ek sorunlar yaşamaktadır. İş yaşamının desteklenmesi konusunda kadınların desteklenmesi ve güçlendirilmesinde kreş çok önemli bir bileşendir. Yoksullukla mücadele kapsamında kadının istihdama katılımının sağlanması konusunda en önemli unsurun kadının eğitimi ve meslek edinimi sonrasında yaygın ve yeterli kreşlerin varlığıdır. Bu konuda atılması gereken adımların yetersiz kaldığına değinen kamu bürokratı görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

“İyi bir kreş sistemi lazım. Her kurumda kreş olması lazım. Bizde yok. Çok çok temel bir şey, 100 günlük programa da koymadılar, anne yarım gün çalışacak, çıkmadı. Onlarda tıkanma olduğu zaman pansuman çözümlerle çözüm olmuyor.” (1)

Kadının yaşlı, engelli, çocuk bakımı nedeniyle işgücüne katılımı daha düşük olup ülkemizde olduğu gibi dünyada da bakım emeğinin kadınlar tarafından sağlandığı belirtilmiştir. Yaygın olan bu kadın emeği uygulamasının belirli kurallar doğrultusunda

sosyal güvenlik sistemine dahil edilmesi şeklinde görünür kılmaya yönelik çabaların aslında kadın istihdamını ev içine hapsedecek bir uygulama olduğunu belirten akademisyen katılımcı kadının geleneksel işlerine devamının toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilmesi anlamına geleceğini değerlendirmiştir. Bu yapının değiştirilmesi gerekliliği konusundaki görüşlerini şu şekilde belirtmiştir.

“Değiştirecek olan bir şey söyleyeyim. Eğer eğitimi istisnasız her iki cinsiyete de eşit düzeyde ve eksiksiz ulaştırabilirsek, nitelikli bir eğitim verirse ve eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırırsak kadınların önemli bir kısmı evdeki bakım işine değil de dışarıda eğitimini aldığı, edinmiş olduğu meslekle bağlantılı bir istihdam talebinde bulunacak demektir. Bunu yapamayan kadınlar belki kadın emeği olarak bakım emeğine yönelecektir diye düşünüyorum. Toplumsal cinsiyet meselesi bir başka pencereden bakılmasını gerektiriyor. Sen evde otur, çalışıyor görünsen bile evde otur. Oysa çalışmanın iş dünyasına girmenin, gitmenin başka kazanımları var. Sabah evden çıkmanın, gitmenin, orada kariyer edinmek, yükselmek, iş tatmini dediğimiz şey, kendini gerçekleştirmek, kendini ifade etme bu evde yapılacak işlerle biraz zor.” (21)

Evde bakım ücreti alan kadınların bir anlamda emek vermelerine karşın sosyal güvenlik ödemelerinin yapılmaması konusuna dikkat çeken bazı katılımcılar bunun kadının güçlenmesi açısından eksik yön olarak değerlendirmişlerdir. Bu doğrultuda evde bakım ücreti alan kadınların sosyal güvencelerinin sağlanması için sosyal güvenlik ödemelerinin gerçekleştirilmesiyle ileriye dönük olarak kadının istihdama katılımı için olumlu etki sağlayacağı görüşü oluşmuştur.

Yoksullukla mücadelede kadınlara yönelik sosyal politikalarda kavramsal olarak kendi içinde çelişki yaşandığını ifade eden katılımcı aile temelli sosyal politika anlayışı ile kadınların istihdama katılımının sağlanması konusunda zaman zaman kurumlar arasında da ciddi görüş farklılıkları yaşandığını belirterek, görüşlerini şu şekilde açıklamıştır.

“Orada da bir çelişki veya zıtlık var. Kadınlara bir taraftan meslek edindirelim bağımsız kılalım gibi bir çaba var. Ama bir eliyle bunu yaparken öbür eliyle de aile temelli sosyal politika dediği noktada kadını eve hapsediyor. Çalışma Bakanlığı diyor ki ben kadına meslek edindireceğim, kadını istihdama katacağım. Öbür taraftan Aile Bakanlığı diyor ki çocuk bakımı çok önemlidir. Biriniz dışarı, biriniz içeri hapsediyorsunuz. Kadını dışarı çıkarmak istiyorlar bir elleriyle, bir elleriyle de eve hapsediyorlar. Eğer işyerlerine sen kreş yapamıyorsan sorundur.” (18)

“Neden siz kadını çocuğa, yaşlıya, engelliye kurban ediyorsunuz ki. Madem burada sosyal politika çalışıyoruz. Kimseyi kimseye kurban etmeyen sosyal politika yapmalıyız. Çocuk sokakta kalıyorsa tinerci oluyorsa o zaman ona göre kreş yapacaksın, çocuğu koruyucu şeyler yapacaksın. Neden kadına yüklüyorsun ki bunu yani. Onun için sosyal politikalar kadın konusunda çelişkiler arz ediyor.” (18)

Yoksullukla mücadele kapsamında kadınlara yönelik sosyal politikalarda katılımcıların sıklıkla vurguladıkları konu yoksulluğun kadınlar üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri olduğudur. Yoksulluk kadınları maddi anlamda etkilediği gibi aile içinde kadına yönelik şiddet yoksullukla birlikte daha görünür olmaktadır. Bu doğrultuda yoksullukla beraber ortaya çıkan kadına her türlü şiddetin önlenmesine yönelik politikaların olması gerekliliğidir. Yoksulluğun bazı durumlarda kadınlara şiddet olarak yansımalarının haneyi bütünüyle etkilediği ve yalnızca kadın üzerinde değil, çocuklar ve genel anlamda aile üzerindeki etkilerinin birbirleriyle iç içe bağlantılı olduğu dikkate alındığında yoksulluk ve şiddetin birlikte olduğu durumlarda ek tedbirlerin alınması gerekliliği vurgulanmıştır. Yoksullukla beraber ortaya çıkan kadına yönelik şiddetin önlenmesinde şiddet mağduriyeti yaşanmadan önce önleyici politikaların alınması gerektiği esastır. Katılımcıların genel düşüncesi şiddet mağduriyeti sonrasında kadınların korunmaya çalışıldığıdır. Bu konuda uygulamalarda yetersiz kalındığını belirten akademisyen katılımcı mevzuat gereklerine uyulmadığını ve uygulama yetersizliklerinde herhangi bir yaptırımın söz konusu olmadığını belirtmiştir.

“Nüfusu 100 bini aşan yerlerde belediyenin sığınma evi açması zorunlu diyoruz. Nüfusu 1 milyon üzerinde olanda 1 tane açmak zorunda, 100 bin olanda bir tane açmak zorunda. Açmadığı zamanda yaptırımınız yok. Ankara’da Sincan’da kadın sığınma evi yok, Mamak’ta kadın sığınma evi yok, yaptırımı ne? Belediye başkanlarının bunda sorumluluğu var mı? Ya da Çankaya Belediyesinin 1 tane var. Keçiören Belediyesinin 1,5 odalı 1 tane yeri var. Şimdi bunlar mış gibi yapmak. Kadın sığınma evleri bizim hizmet araçlarımızdan biri mi? Evet.” (11)

6284 Sayılı Kanun kapsamında “2013 yılında 14 pilot ilde (Ankara, İstanbul, İzmir, Malatya, Diyarbakır, Urfa, Gaziantep, Samsun, Antalya, Trabzon, Adana, Bursa, Mersin, Denizli) açılan Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinde” şiddetin önlenmesi amacıyla koruyucu ve önleyici tedbirlerle şiddete uğramış ve şiddete uğrama riski bulunan kadınların gereksinimleri doğrultusunda güçlendirici ve destekleyici hizmetler sunulmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013, s. 69).

2014 yılında 14 ilde pilot uygulama olarak devam eden ŞÖNİM sayısı 2015 yılında 40, 2016 yılında 49, 2017 yılında 68 ve 2018 yılında 79 merkezde hizmet vermiştir. Çizelge 36’da 2013-2018 yıllarına ilişkin ŞÖNİM’lerden yararlanıcı sayıları sunulmuştur.

Çizelge 36: ŞÖNİM Yararlanıcı Sayıları, 2013-2018

Yıl	ŞÖNİM Sayısı	Hizmet Alan Kadın Sayısı	Hizmet Alan Erkek Sayısı	Hizmet Alan Çocuk Sayısı	Hizmet Alan Toplam Kişi Sayısı
2013	14	14 853	381	3 949	19 183
2014	14	17 777	1 938	5 058	24 773
2015	40	20 846	2 436	7 506	30 788
2016	49	37 680	2 446	10 711	50 837
2017	68	72 832	5 711	13 872	92 415
2018	79	107 070	10 462	17 740	135 272

Kaynak: AÇSHB Raporlarından oluşturulmuştur.

2018 yılı itibariyle 79 ilde kadın konukevi, 81 ilde ŞÖNİM hizmet vermektedir. Başvuru sayısı açısından değerlendirildiğinde kadın konukevlerinden 2013 yılında 18.802 hizmet alan kadın ve çocuk sayısının 2018 yılında 124.810 kadın ve çocuğa yükselmesi bu alanda artan bir ivmeyle hizmet gereksiniminin oluştuğunu göstermektedir. ŞÖNİM'lerden hizmet alan kadın sayısının 2013 yılında 14.853'den 2018 yılında 107.070 sayısına yükselmesi kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda önemli bir gösterge niteliğindedir.

Kadının güçlendirilmesinin hem yoksullukla mücadelede hem de şiddetin önlenmesinde olumlu etkileri dikkate alındığında katılımcıların bir kısmı 6284 sayılı Kanun ile ilgili olumlu değerlendirmelerde bulunurken bir kısım katılımcı bu Kanunun Türk toplum yapısının dikkate alınmadan hazırlandığı görüşünü savunmuşlardır.

Olumlu değerlendirmelerde bulunan bazı katılımcılar kanundaki kadını koruyucu maddelerin erkekler tarafından rahatsız edici bulunduğu ve erkek egemenliğine karşı bir duruş oluşturduğu için bu Kanuna karşı toplumda özellikle erkekler açısından rahatsızlık yaşandığını belirtmişlerdir.

İlgili kanuna ilişkin olumsuz değerlendirmede bulunan katılımcı ülkemizdeki kadına yönelik şiddetin basın yayın organları aracılığıyla sürekli gündemde tutularak, bilerek olduğundan fazla gösterilme eğilimi oluşturulduğu, Avrupa ülkelerinde bu konuya ilişkin haberlerin ülkemizdeki kadar kamuoyunda gündemde tutulmadığı görüşünü belirterek, mevzuat oluşturma aşamasında bazı hataların yapıldığını savunmuştur. Buna ilişkin değerlendirme şu şekildedir.

“Toplumsal yapımızı da düşünerek bir mevzuat çıkarılması gerektiğine inanıyorum. Çünkü Avrupa ülkeleriyle Türkiye'deki insanların algı düzeyleri çok farklı. Kanunları yaparken de

toplumsal yapıyı düşünüp yapmak lazım. Bence biraz kantarın topuzu kaçtı gibi görüyorum açıkçası.” (11)

Kamuda yönetici olarak görev yapan katılımcıların bir kısmı 6284 sayılı Kanunda kadınlara sağlanan hakların Türk toplum yapısına uygun olmadığı, aile üzerinde olumsuz sonuçlar oluşturduğu görüşünü savunurken bazı katılımcılar ise kanun ile ileriye dönük süreçte daha olumlu sonuçların alınacağı beklemektedirler. Bu iki farklı değerlendirmeye ilişkin iki görüş aşağıda verilmiştir.

“6284'ün sahada uygulaması aslında hakimlerin insiyatifine bırakılmış, yani yasa pek çok açıdan esneklik tanıyor. Ama hakimlerin kendilerini güvene almak için verdiği en üst düzeyden verilen kararlar, hane içerisinde ya da aile içerisinde bireyler arasında çok ciddi yapılanma ve daha fazla çatışmaya neden oluyor” (16)

“6284 sayılı yasanın koruyucu olduğu, Hulusi Kentmen tarzı barıştırma süreci, kol kırılır yen içinde kalır olayıyla yürüyecek işler değil. Bazı yerlerde kurumsal müdahalenin çok ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Muhafazakar bir bakış açısıyla, çok erkek merkezli bir bakış açısıyla, geleneğin her şeyi temizleyeceğini, temize çıkaracağı anlayışıyla bu işlerin çok yürümeyeceğini düşünüyorum. Bazen kurumsal müdahaleler gereklidir, ihtiyaçtır. Ben çok küçük pürüzlerin meydana geldiğini, daha büyük sorunların bu yasayla önlendiğini düşünüyorum.” (22)

Yerel yönetici olan katılımcı Kadın Sığınma Evlerinin kadınların yaşamında gerekli değişimi sağlayamadığını ve kadının eski yaşamına geri dönme durumunda kaldığını şu şekilde aktarmıştır.

“Kadın sığınma evimiz var. Adı üstünde. Kadın sığınma. 6 aylığına alıyoruz kadını. 6 ay sonra ne olacak. O 6 ay içerisinde kadını hem ekonomik hem psikolojik hazırlaman gerekiyor. 6 ay içinde elinde imkan var. 6 ay içinde kadını mesleki kursa mı gönderiyorsun, kadına bir iş mi buluyorsun. 6 ay sonra kadını kapının önüne koyuyorsunuz. Mecburen eskiye dönüyor. Mecburen sığınmak zorunda kaldığı yerden önceki yere gidiyor. Çünkü şöyle bir düşünüyor, yine gitsen sığınmaya bir 6 ay sonra yine sokakta. Kadın sığınma evinden çıkartılıp, hayatı değiştirilen Türkiye'de bana bir tane kadın gösterin” (5)

Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikaların kadınlar üzerindeki etkisinin genel değerlendirmesinde doğrudan kadınlara sağlanan sosyal yardımların kadını aile içinde güçlendirdiği görüşü hakimdir. Kadınlara yönelik hizmet kuruluşlarının artırılması bu konuda yerel yönetimlerin çok daha aktif olarak sürece katılımlarının sağlanması ve kadının güçlendirilmesine ilişkin faaliyetlerde toplumsal zihniyet dönüşümünün sağlanmasına yönelik çalışmaların önemine vurgu yapılmıştır. Uygulanan politikalarda aile temelli yaklaşım ekseninde engelli ve yaşlı bakımının doğrudan hane içinde kadınlar tarafından yürütülmesi temel alınırken bu hizmetlerin karşılığında sosyal güvenlik boyutunun ihmal edildiği belirlenmiştir. Kadının güçlendirilmesinde en önemli

etmen olan istihdama katılımın artırılması noktasında istenen başarının sağlanamadığı, çalışan kadın ile doğrudan ilişkili olan kreş hizmetlerine gereken önemin verilmediği görüşü ağır basmıştır. Kreş hizmetlerinin sağlanmasında kamu kreşlerinin sayısındaki azalış ve özel kreşlerin kapasite altı hizmet sunmaları nedeniyle kadının istihdama katılımının artırılmasına yönelik politikalarda samimi olunmadığı ifade edilmiştir.

5.3.4. Türkiye’deki Yoksullukla Mücadele Politikalarının Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Anayasanın Genel Esaslar Kısmında 10. Madde Ek fıkra: 7/5/2010-5982/1 md. “Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz” hükmü yer almaktadır. Çocuklara yönelik tedbirlere ilişkin Anayasanın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler, “Ailenin korunması ve çocuk hakları” 41. Maddesinde “Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar”; Ek fıkra: 7/5/2010-5982/4 md. “Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir” (Ek fıkra: 7/5/2010-5982/4 md.) ve “Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır” hükümleri yer almaktadır.

Anayasanın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler Bölümünde “Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” 42. Maddesinde çocukları doğrudan ilgilendiren eğitim ve öğrenim hakkına ilişkin tedbirler yer almaktadır. 42. Maddede “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır. Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu temeller, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir” hükmü yer almaktadır. (Ek fıkra: 9/2/2008-5735/2 md.; İptal: Anayasa Mahkemesinin 5/6/2008 tarihli ve E.: 2008/16, K.: 2008/116 sayılı Kararı ile.) “Devlet, maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır”

Anayasal düzenlemeler açısından değerlendirildiğinde yoksullukla mücadeleye yönelik hedef gruplar içinde en fazla düzenleme çocuklara yöneliktir.

AÇSHB korunmaya muhtaç çocuklara yönelik politikanın belirlenmesinde “çocukların kuruluş bakımına alınmadan aile odaklı hizmetlere” yöneltmesini sağlamak amacıyla kuruluş bakımındaki çocukların öncelikle öz ailesinin yanına döndürülmesi benimsenmiştir. Aile odaklı hizmet modelleri içerisine dahil edilemeyen çocukların toplu bakım modeli olan kuruluş bakımından ev tipi bakım modeline dönüşümü gerçekleştirilerek bu çocukların çocuk evi veya çocuk evleri sitelerine yerleştirilmesinin sağlanması temel alınmıştır. Suça sürüklenen çocuklar ve suç mağduru çocuklar ihtisas kuruluşlarında hizmet almaktadır. Çocuklara yönelik programların hedeflerine ulaşma noktasında yapısal hizmet dönüşümün sağlanması için toplu bakım hizmeti sunan çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarının hizmetleri sonlandırılarak aile odaklı hizmetlerden yararlandırılamayan çocukların ev tipi kuruluşlarda hizmet almaları sağlanmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016, s. 85).

AÇSHB'nin çocuklara yönelik sosyal yardım ve sosyal hizmet kapsamında uygulamış olduğu programlar aşağıda listelenmiştir. Bu programlar temel olarak eğitim yardımları, sağlık yardımları, aile yardımları kapsamında sağlanan sosyal yardımlar, koruyucu ve önleyici yardım ve hizmetler ayrımıdadır.

Eğitim Yardımları

- ✓ “Eğitim Materyali Yardımları
- ✓ Şartlı Eğitim Yardımları
- ✓ Öğle Yemeği Yardımı
- ✓ Ücretsiz Ders Kitabı
- ✓ Öğrenci Taşıma Barınma ve İaşe Yardımı
- ✓ Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması”

Sağlık Yardımları

- ✓ “Şartlı Sağlık Yardımları”

Aile Yardımı Kapsamında Çocuklara Sağlanan Sosyal Yardımlar

- ✓ “Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı
- ✓ Öksüz ve Yetim Yardımı”

Koruyucu ve Önleyici Sosyal Yardımlar

- ✓ Koruyucu ve Önleyici Sosyal Hizmetler
- ✓ Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüpleri Hizmetleri
- ✓ Aile Yanında Destek Amacıyla Sağlanan Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri

Koruyucu ve önleyici hizmetler kapsamında 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 3. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince çalışan anne-babanın 0-6 yaş grubundaki çocuklarının bakımlarını gerçekleştirmek, bu çocuklara temel değer ve alışkanlıkları kazandırmak amacıyla Kreş ve Gündüz Bakımevi hizmetlerini AÇSHB yürütmektedir. Yoksullukla mücadele içinde değerlendirilecek olan “**Ücretsiz Bakım Hizmeti**” ile ekonomik güçlük içinde bulunan ailelerin çocuklarına **%3 kontenjan** ayrılarak özel kreş ve gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüplerinden ücretsiz yararlanmaları sağlanarak koruyucu ve önleyici bir hizmet modeli geliştirilmiştir. Bu kapsamda;

- ✓ Ekonomik gücü yeterli olmayan ailelerin çocukları,
- ✓ Ekonomik gücü yeterli olmayan, anne ve babası ölü olup, bir yakını tarafından bakılan çocuklar,
- ✓ Ekonomik gücü yeterli olmayan tek ebeveyni ile yaşayan çocuklar,
- ✓ ASPB’ye bağlı Kadın Konukevlerinde bulunan kadınların çocukları,
- ✓ Cezaevlerinde bulunan kadın mahkumların çocukları,
- ✓ ASPB’ye bağlı kuruluşlarda korunma altında bulunan çocuklar,
- ✓ Ekonomik durumlarına bakılmaksızın şehit ve malûl gazi çocukları,
- ✓ Ekonomik gücü yeterli olmayan engelli ebeveyni olan çocukların faydalanması hedeflenmiştir.

Bu hizmetten yoksul hanelerin yararlanması amacıyla konuyla ilgili bilgilendirme çalışmalarının artırılarak sürdürülmesi önem kazanmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016, s. 72-73).

Yıllar itibariyle Türkiye’deki Özel ve Gündüz Bakımevlerinde bakılan çocuk sayısı ve kreşlerin toplam kapasitesine ilişkin veriler Çizelge 37’de, yıllar itibariyle Kreş ve Gündüz Bakımevi hizmetlerinden **Ücretsiz Bakım Hizmeti** kapsamında yararlanan çocuk sayısı Çizelge 38’de, özel kreşlerde Ücretsiz Bakım Hizmeti alan çocukların oranları Çizelge 39’da verilmiştir.

Çizelge 37: Özel ve Gündüz Bakımevlerinde Bakılan Çocuk Sayısı ve Kreşlerin Toplam Kapasitesi

Yıl	Toplam Bakılan Çocuk Sayısı	Toplam Kapasite	Kapasite Kullanımı (%)
2011	52.366	95.608	54,8
2013	54.232	109.674	49,4
2014	69.200	115.710	59,8
2015	63.219	126.812	49,9

Kaynak: AÇSHB verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Çizelge 38: Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinden Ücretsiz Bakım Hizmetinden Yararlanan Çocuk Sayıları

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ekonomik gücü yeterli olmayan ailelerin çocuk sayısı	368	472	384	462	521	571
Ekonomik gücü yeterli olman, anne ve babası ölmüş olup bir yakını tarafından bakılan çocuk sayısı	55	18	22	38	28	30
Ekonomik gücü yeterli olmayan tek ebeveyni ile yaşayan çocuk sayısı	868	914	909	962	1085	1292
Kadın konuk evlerinde bulunan kadınların çocuk sayısı	101	94	83	80	81	116
Cezaevlerinde annesi ile kalan çocuk sayısı	61	54	74	55	53	46
Çocuk yuvaları, çocuk evleri, çocuk evleri sitesinde korunma ve bakım altında olan çocuk sayısı	400	411	274	352	482	430
Şehit ve malul gazi çocuk sayısı	55	80	83	133	194	249
Ekonomik gücü yeterli olmayan engelli ebeveyni olan çocuk sayısı	47	44	42	64	86	65
Toplam	1.955	2.087	1.871	2.146	2.530	2.799

Kaynak: AÇSHB Raporlarından oluşturulmuştur.

Çizelge 39: Ücretsiz Bakım Hizmeti Alan Çocuk Sayısının Toplam Bakılan Çocuk Sayısına Oranı (%)

Yıl	Ücretsiz Bakım Hizmeti Alan Çocuk Sayısı Oranı
2013	3,6
2014	3,0
2015	3,0
2016	2,7
2017	2,6
2018	2,9

Kaynak: AÇSHB verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Çizelge 37'den görüldüğü gibi Türkiye'deki özel kreş ve bakımevleri yıllara göre %49,9 ile %59,8 kapasite ile faaliyetlerini yürütmektedirler. Sosyal politika kapsamında bu kurumlara sağlanacak teşviklerle tam kapasite işlerliğinin sağlanması çocuk, kadın ve aileye yönelik politikaların etkilerini olumlu yönde etkileyecektir.

Çizelge 39'daki oranlarda da görüldüğü gibi özel kreşlerde Ücretsiz Bakım Hizmeti alan çocukların sayısının özel kreşlerde bakılan toplam çocuk sayısına oranı değerlendirildiğinde %3 olarak belirlenen kotanın yönetmelikte belirtilen koşullardaki yararlanıcılar tarafından kullanıldığı görülmektedir. Çizelge 39'da yıllar itibariyle Ücretsiz Bakım Hizmeti alan çocuk sayıları verilmiştir. Buna göre özel kreşlerin tam kapasite faaliyetlerini yürütmeleri halinde yoksullukla mücadele kapsamındaki Ücretsiz Bakım Hizmeti sağlanan çocuk sayısı da yaklaşık bir kat arttırılmış olacaktır. 2011 yılında %5 olan bu kotanın sonraki yıllarda %3'e düşürülmesi yoksul ailelerin çocuklarının bu düzenleme kapsamında kreş hizmetlerinden yararlanmalarını olumsuz olarak etkilemiştir. Yoksullukla mücadele kapsamında özellikle kadın istihdamının arttırılmasında olumlu etki sağlayacak olan bu düzenlemenin %5 olarak revize edilmesi bu alanda olumlu bir gelişme sağlayacaktır.

2005 yılı itibariyle çocuklara yönelik hizmet anlayışındaki değişiklik doğrultusunda yoksul ailelerin çocuklarının yanlarında bakılmasının sağlanması için Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri kapsamında ailelere ekonomik destek verilmektedir. Bu destek ile ekonomik yetersizlik nedeniyle kurum bakımına alınma riski bulunan çocukların ailesi yanında, aile bütünlüğü korunarak bakımının sağlanması hedeflenmiştir. Sosyal ve Ekonomik Destekler ailenin koşullarına göre süreli ekonomik destek ve geçici ekonomik destek olarak sunulmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016).

Çocuklara yönelik bakım modeli anlayışındaki değişiklik kapsamında kuruluş bakımında bulunan çocukların öncelikle ailesi yanına döndürülmesi, evlat edinme, koruyucu aile hizmetinden yararlandırılması, bunun mümkün olmadığı durumlarda çocuk evine ve çocuk evi sitesi yerleştirilmesi hedeflenmiştir. 2 temel değişiklikten biri kuruluş bakımından aile odaklı hizmetlere dönüşümün sağlanması ikincisi ise koğuş tipi kuruluşlardan çocuk evi ve çocuk evi sitesi gibi ev tipi bakım modeline geçişin sağlanmasıdır.

2005 yılı öncesi çocuk hizmetleri kuruluşları ile var olan yapıdaki çocuk hizmetleri kuruluşları Çizelge 40'da verilmiştir.

Çizelge 40: Çocuk Hizmetleri Kuruluşları, 2005, 2019

2005 Yılı Öncesi Çocuk Hizmetleri Kuruluşları	Var Olan Durumda Çocuk Hizmetleri Kuruluşları
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Çocuk Yuvaları (0-6 Yaş) ✓ Çocuk Yuvaları (7-12 Yaş) ✓ Çocuk Yuvaları (0-12 Yaş) ✓ ÇEKOM ✓ Çocuk Evleri (0-12) ✓ Çocuk Evleri (13-18) ✓ Sevgi Evleri (0-12) ✓ Sevgi Evleri (13-18) ✓ Yetiştirme Yurtları (13-18) ✓ Süreli /Kısa Süreli Çocuk/ Gençlik Rehabilitasyon Kuruluşları ✓ Çocuk ve Gençlik Merkezleri ✓ Çocuk ve Gençlik Merkezlerine Bağlı Gözlemevleri ✓ Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ✓ Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Çocuk Evleri ✓ Çocuk Evleri Sitesi ✓ ÇEKOM ✓ ÇOKİM ✓ ÇODEM

Kaynak: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Çocuk Hizmet Kuruluşlarının hizmet anlayışındaki dönüşüme paralel olarak ailesi yanına döndürülmesi amacıyla Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti verilen çocuk sayısı Çizelge 41’de verilmiştir.

Çizelge 41: Yıllar İtibariyle Aile Yanına Döndürülmesi Amacıyla SED Verilen Çocuk Sayısı, 2002-2018

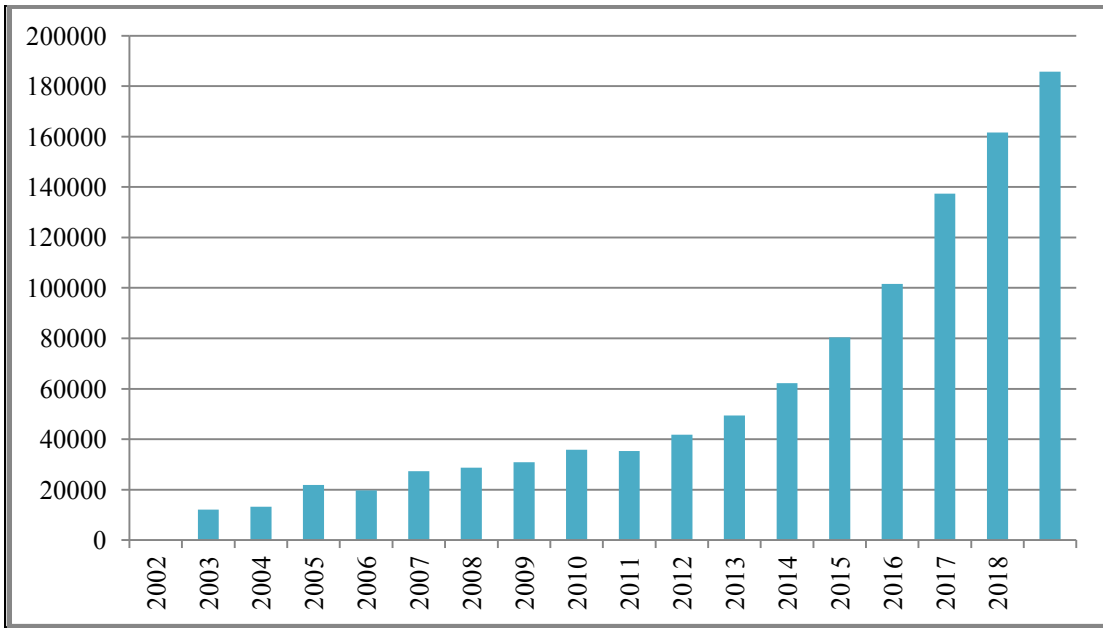
	Korunmaya muhtaç durumda olup korunma kararı alınmadan aile yanında destelenen çocuk sayısı	Destek verilen korunma kararı çocuk sayısı (kuruluştan aileye döndürülen çocuk sayısı)	Diğer (geçici yardımlar, evlenme yardımları)	Genel Toplam
2002		268	11.807	12.075
2003		1.347	11.906	13.253
2004		1.886	19.931	21.817
2005	5.995	3.617	10.123	19.735
2006	10.225	4.640	12.454	27.319
2007	14.632	5.174	8.875	28.681
2008	18.081	5.216	7.612	30.909
2009	22.225	5.133	8.398	35.756
2010	26.667	5.267	3.364	35.298
2011	34.982	5.361	1.435	41.778
2012	43.482	4.825	1.154	49.461
2013	55.087	4.861	2.308	62.256
2014	73.164	4.131	3.080	80.375
2015	93.256	3.474	4.831	101.561
2016	111.880	2.331	23.204	137.415
2017	138.584	1.506	21.513	161.603
2018	161.888	1.150	22.728	185.766

Kaynak: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

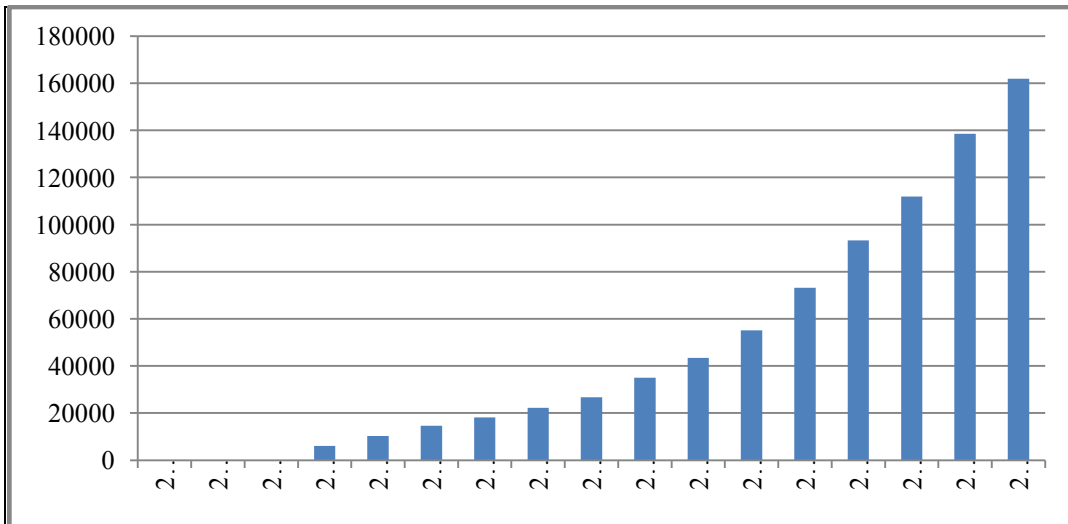
Çizelgeden görüldüğü gibi yıllar itibariyle aileleri yanına döndürülen çocuk sayısında çok ciddi artış yaşanmıştır. 2005’de korunma kararı alınmadan aile yanında desteklenen çocuk sayısı 5.995 iken 2018’de 161.888’e çıkmıştır.

Yıllar itibariyle aile yanında desteklenen çocuk sayılarının ilişkin veriler Şekil 22 ve Şekil 23’de sunulmuştur.

Şekil 22: Yıllara Göre Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması Kapsamında SED Verilen Toplam Çocuk Sayısı, 2002-2018



Şekil 23: Yıllara Göre Korunmaya Muhtaç Durumda Olup Korunma Kararı Alınmadan Aile Yanında Destelenen Çocuk Sayısı, 2002-2018



Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların belirlenen hedef kitleler açısından değerlendirilmesi için katılımcılara *"Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarının çocuklar üzerindeki etkisini ne şekilde değerlendiriyorsunuz?"* sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılara yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan politikaların çocuklara etkisinin ulaşılabilirlik, güçlendirme (öz yeterlilik), eşitlik, kapsamlılık ve süreklilik açısından değerlendirmeleri istenmiştir.

Katılımcılar yoksullukla mücadele politikalarının çocuklar üzerine etkisi konusunda şu değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

- Yoksullukla mücadele kapsamında 2000 yılı öncesine göre çocuklara yönelik politikaların ve tedbirlerin artarak çeşitlendirildiği,
- 2005 yılı sonrasında yoksul ailelere sağlanan desteklerle çocukların kurum bakımı yerine ailelerinin yanında kalmalarına yönelik politikaların uygulandığı,
- Yoksullukla mücadele kapsamında ailelere sağlanan SED hizmetlerinin aile bütünlüğünün sağlanmasında olumlu etkileri olduğu,
- Yoksullukla mücadelede en fazla önemsenmesi gereken hedef kitlenin çocuklar olduğu,
- Çocuğa sağlanan sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin yalnızca yoksullukla mücadele alanında değil suçluluk gibi farklı alanlarda da olumlu etkileri olduğu,
- Yoksullukla mücadele kapsamında sunulan Şartlı Nakit Transfer miktarlarının uzun yıllardır sabit tutulmasının benimsenen politikaların amaçlarının etkinliğini azaltmaya başladığı,
- Şartlı Nakit Transferlerinden faydalanan çocuklarda eğitim başarısı ve istihdama katılım konularında yeterli başarının sağlanamadığı, bu sonucun nedenlerinin tam olarak incelenmediği,
- Kurum bakımındaki çocukların eğitim başarılarının istenen düzeyde olmadığı,
- Türkiye'de benimsenen genel bir çocuk politikasının olmadığı,
- Türkiye'de çocuk politikasında en önemli sorunlarında birisinin okul sosyal hizmetlerdeki eksiklik olduğu,
- Çocuk ihmal ve istismarı olaylarında önleyici tedbirlerin olmadığı, uygulamalarda sonradan müdahale edici yaklaşımların temel alındığı,
- Yoksul ailelere sağlanan sosyal konut projelerinin çok çocuklu ailelerde ihmal ve istismar dahil olmak üzere pek çok sorunu beraberinde getirdiği,

- 2005 yılında yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanununun ihmal ve istismarı önlemede etkin olduğu,
- Çocuk ihmal ve istismarını önleyen yeterli mevzuatın olmadığı ve uygulamalarda var olan mevzuatın yeterli düzeyde uygulanmadığı,
- Yoksullukla mücadele kapsamında ailelere sağlanan sosyal yardımların çocukları yoksulluk zincirinden çıkarmada yeterli olmadığı,
- Yoksullukla mücadele alanında şartlı yardımların maddi gereksinimlerin karşılanmasında olumlu etkisine karşın sportif alan, kültürel etkinlik alanı gibi sosyal konularda eksikliklerin olduğu,
- Çocukların güçlendirilmesi konusunda yoksul ailelere gerekli eğitimlerin sağlanmadığı, ailelerin bu alanda desteklenmesinin gerekli bilgi ve eğitimin verilmesinin önemli olduğu,
- Şartlı eğitim yardımlarında okula devam denetimlerinin daha etkin sağlanmasının önemli olduğu,
- Eğitim alanında yoksul çocukların kamusal denetimden uzak bir sisteme yönlendirilmesinin gerek ihmal istismar konusunda gerekse çocukların ileriye dönük yönlendirmelere açık olması konusunda ciddi sorunlar oluşturabileceği, kamu dışında inisiyatiflerin ortaya çıkabileceği,
- Dini yapılanmalarda çocuk ihmal ve istismar vakalarında artış yaşandığı ve vakalar sonrasında önlem alınmaya çalışıldığı, kimi durumlarda soruna yeterince ilgili yaklaşılmadığı,
- Çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda sosyal politikalarda gerekli tedbirlerin uygulanmadığı,
- Çocuk işçiliğini yasaklayan yeterli mevzuat alt yapısı bulunmasına karşın uygulamada çocuk işçiliğinin önlenemediği, yeterli düzeyde mücadele inisiyatifinin ortaya konmadığı,
- Çocuk emeğinin ucuz olması nedeniyle bu konunun önlenmesinde yeterli önemin verilmediği hatta bazı durumlarda görmezden gelindiği,
- Çocuk işçiliğinin önlenmesi noktasında çocuğun çalışmamasını sağlayacak düzeyde sunulacak şartlı nakit yardımlarının etkin olacağı,
- Mevsimlik tarım işçiliğinde ücretsiz aile işçisi kapsamında çocukların yoğun şekilde çalışmalarının söz konusu olduğu, bunu önleyici yeterli mevzuatın olmadığı,
- Göçmenlerin yoğunluğu ile beraber çocuk işçiliğinde ciddi artış yaşandığı,

- Açık lise uygulamasının yaygınlaşması sonucu yalnızca çocuk işçiliğinin değil aynı zamanda çocuk evliliklerinde de ciddi artışlar yaşandığı,
- Çocuk işçiliğinin ve çocuk evliliklerinin önlenmesi konusunda eğitim kurumlarını kapsayan yapısal tedbirlere gereksinim duyulduğu,
- Yoksul çocuklar için yalnızca sosyal nakdi yardımların değil sosyal hizmetlerin de içerildiği çok boyutlu değerlendirmelerin gerekliliği,
- Çocuğun gelişimi için verilen yardımların hanenin gereksinimleri için kullanıldığı, çocuğa yansımaları gereken olumlu potansiyel etkisini yitirdiği.

Katılımcıların ortak değerlendirmesi 2000 yılı öncesine göre çocuklara yönelik yardım programlarının arttığı ve çeşitlendiğidir. Çocuklara sağlanan sosyal yardımların ailenin çocuğu okula gönderme kararını etkileyecek düzeyde olması gerekliliğinin önemine vurgu yapılmıştır. Bu yönüyle çocuklara sağlanan sosyal yardım ve hizmetlerin koşullu olmasının yoksullukla mücadelede etkinliği artıracağı belirtilmiştir.

Yoksullukla ilgili sosyal politikaların çocuk üzerine etkilerine ilişkin katılımcıların değerlendirmelerindeki önemli başlıklardan biri çocuklara yönelik kurum bakımına ilişkin 2005 yılından sonra yaşanan değişim süreci olmuştur. Katılımcılar yoksulluk sebebiyle kurum bakımına yönlendirilme durumundaki çocukların ailelerinin desteklenmesi ile çocukların kendi aileleriyle birlikte kalmalarını olumlu olarak değerlendirmişlerdir. Yoksullukla mücadele kapsamında etkili bir araç olarak değerlendirilen SED yardımının aile bütünlüğünün sağlanması için önemli bir tedbir olduğu belirtilmiştir.

Yoksullukla mücadele kapsamında en önemli hedef kitlenin çocuk olduğunu belirten katılımcı bununla ilgili değerlendirmesini “sosyal politikanın en önemli müşterisi çocuk olmalı” şeklinde ifade etmiştir. Çocuğa sağlanacak yardım ve hizmetlerin getirisine ilişkin değerlendirmede bulunan katılımcı yoksullukla mücadelede çocuğa yapılacak 1 birimlik yatırımın ileriye dönük 17 birimlik harcamayı engellediğine dair araştırma sonuçlarına değinerek, çocuk alanındaki yatırımın yalnızca yoksulluğu değil aynı zamanda suçluluk gibi bazı sosyal sorunlara da çözüm sağlayacağını belirtmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğuna göre yoksullukla mücadelede çocuklara yönelik şartlı eğitim ve şartlı sağlık yardımları önemlidir. Bu değerlendirmelerde sıklıkla üzerinde durulan konu şartlı sunulan bu yardımların yıllar itibariyle yeterli miktarda artmaması ve

uzun yıllardır artış olmaksızın devam etmesidir. Bu alandaki diğer bir konu bu yardımı alan çocukların gelişiminde ne kadar etkili olduğu, eğitimini ne düzeye kadar devam ettirebildiği ve ne şekilde istihdama katılabildiğidir.

Yoksullukla mücadelede şartlı eğitim ve şartlı sağlık yardımlarının gerek eğitimin devamı gerekse anne çocuk ölüm oranlarında düşüş sağlaması açısından olumlu değerlendirilmektedir. Bu yardımlardaki olumsuz taraf bütçe kaynakları nedeniyle yıllar itibariyle yeterince arttırılamamış olmasıdır. Bu yardımların korunma işlevi ile beraber kapsayıcılığının yüksek olduğunu belirten katılımcı görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Bütçe imkanları biraz daha fazla olursa şartlı eğitim ve şartlı sağlıkta hedeflemeyi daha net bir şekilde sağlarız. Ama korunma fonksiyonlarıyla beraber sağlanması gerekiyor. Sistemden düşenin niye düştüğünün ortaya konması, sadece sistemde bulunanın ödüllendirilmesi anlamında değil, düşeninde neden düştüğünün bulunup, onların yeniden sistemde tutulması önemli” (22)

Katılımcıların sıklıkla vurguladığı Şartlı Nakit Transferlerinin yıllar itibariyle sabit kalma durumuna ilişkin tespit doğrultusunda 2011-2018 yıllarına ilişkin yoksullukla mücadele kapsamında çocuklar için verilen aylık sosyal yardım tutarları Çizelge 42’de sunulmuştur.

Çizelge 42: Çocuklara Sağlanan Aylık Sosyal Yardım Tutarları, 2011-2018

Çocuklara Sağlanan Aylık Sosyal Yardım Tutarları (TL)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Şartlı Nakit Transferleri (ŞNT)								
ŞNT İlköğretim / Kız	35	35	35	40	40	40	40	40
ŞNT İlköğretim / Erkek	30	30	30	35	35	35	35	35
ŞNT Orta öğretim / Kız	55	55	55	60	60	60	60	60
ŞNT Orta öğretim / Erkek	45	45	45	50	50	50	50	50
ŞNT Sağlık Yardımı Çocuk	30	30	30	35	35	35	35	35
Sosyal Ekonomik Destek Aylığı								
Okul öncesi için ödenen aylık	306	321	365	366	395	443	488	538
İlköğretim için ödenen aylık	459	481	547	549	592	664	732	807
Orta öğretim için ödenen aylık	490	513	584	585	631	709	781	861
Yüksek öğretim için ödenen aylık	551	577	657	658	710	797	878	968

Çizelgeden görüldüğü gibi Şartlı Nakit Eğitim Transferlerinde ve Şartlı Nakit Sağlık Transferlerinde 2011-2018 döneminde ciddi bir durağanlık söz konusu olup, 2011,2012, 2013 yıllarında artış olmamıştır. 2014 yılındaki çok küçük miktardaki artış ise 2014-2018

yılları için sabit olarak tutulmuştur. SED aylıklarının hukuki düzenleme ile memur maaş katsayısına bağlı olması nedeniyle her yıl belli oranda artış sağlanmıştır.

Çocuklara yönelik eğitim yardımları programlarının yoksulluk zincirini kırma noktasında yeterince etkin olmadığını, ekonomik refahın adil dağılımının sağlanamaması nedeniyle çocukların yeterince güçlendirilmesi ve korunmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bu değerlendirmeyi yapan katılımcı görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Yoksulluk nesilden nesile aktarılıyor. Şu an sosyal yardım alan yetişkinlerin anne babaları belki geçmişte de belki sosyal yardım alan kişilerdi. Onların çocukları büyüdüler, evlendiler. Çocuklar, mevcut çocuklar, geleceğin çocukları, geçmişin çocukları aslında yoksulluğun nesneleştirdiği kitleler olmaktan çok uzağa çıkamayacaklar gibi.” (9)

Yoksullukla mücadelede çocukların eğitimi alanında etkin olabilmesi için şartlı eğitim yardımları şeklinde yalnızca yardım anlayışı üzerinden oluşturulamayacağı bu yardımların diğer politikalarla desteklenmesi gerekliliği belirtilmiştir. Eğitim konusunu çocuk hakkı açısından değerlendiren akademisyen katılımcı değerlendirmesini şu şekilde yapmıştır.

“Çocuk haklarının en temellerinden biri her çocuğun eğitim hakkı var. Onun 18 yaşına kadar her birey çocuk diyorsunuz. Aşağı yukarı 24 milyona yakın çocuğunuz var, mülteciler hariç bunun içinde. Peki, 18 yaş altında evlendirilen çocuk gelinlerinizin ve çocuk annelerin sayısı kaç? Bazı bölgelerinizde her 4 evlilikten biri 18 yaşın altında, eğitim hakkını engelliyorsunuz. Son veriler size gösteriyor ki 4 çarpı 3 modeli her 4 ten öbürüne geçişte özellikle kız çocuklarının aleyhine bir gelişmeyi işaret ediyor ve çocuk evlilikleri bu her açıdan hukuk dışı bir şey. Ve çok temel bir hakkı ihlal ediyorsunuz. Yasalardan kaynaklanan bir ihlal söyleyeyim. 15 yaşından sonra yapılmış evlilikleri takibe bağlı şikayet konusu olarak alıyorsunuz. Yani şimdi evlendirilmiş 15 yaşında evlendirilmiş bir çocuk 16 yaşında gebe olarak hastaneye geldiğinde sen şikayetçi misin, böyle bir şey olur mu? Bu tecavüz edilmiş çocuk demektir. Tecavüz eden her kim ise. Demek ki uluslararası sözleşmelerde söylediklerimizin hepsini yapabilir noktada değiliz. Ama hiç mi yol alınmıyor, tabi ki yol alınıyor. Sivil toplumun gelişmesiyle birlikte toplumda farklı seslerin dile gelmesiyle birlikte, yeterli mi dersiniz hayır yeterli değil. Bu da yine yönetenlerin bu konuyu dinlemelerine bir. İki bu hizmetlerin profesyonel hizmetler olduğunu algılamalarına da dayalıdır.” (11)

Temel eğitim alanında özellikle liseye geçiş aşamasında “9. sınıf laneti” olarak ifade edilen lise eğitimine devam etmeme sorununun çözümü konusunda da gerekli tedbirlerin alınmasına vurgu yapılmıştır. Bununla ilgili değerlendirmede bulunan katılımcı görüşlerini şu şekilde aktarmıştır.

“Genel anlamda 9. sınıfta düşüyorlar. Buralarda geleneksel yapılar var. Geleneksel yapıdan dolayı bizim verdiğimiz rakam, lisede kız öğrencilere 65 lira veriyoruz, o 65 liralık rakam tek başına yeterli olmayabilir. Yine de şartlı eğitim yardımı her şeye rağmen

fonksiyonel gidiyor. Bir süredir dondurulmuş olmasına rağmen fonksiyonel olarak gidiyor. Donmadan kaynaklanan negatif etki yaşanıyor. Geleneği çözmek kolay değil.” (22)

Ülkemizde korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili politikanın olmasına karşın genel çocuk politikasının olmamasına dikkat çekilerek, çocuk konusuna bütünsel bakılması ve en çok yatırım yapılması gereken alanın çocuk alanı olduğu belirtilmiştir.

Yoksullukla mücadele kapsamında eğitim alanında en önemli sosyal hizmet alanı olarak okul sosyal hizmetine değinen akademisyen katılımcı bu alanda “okul sosyal hizmetinin olmadığı” ifade etmiştir. Okul sosyal hizmetinin yalnızca çocuklara ilişkin politikalarda değil aileye yönelik politikalarda da doğrudan etkisi olduğuna değinen katılımcı ihmal ve istismar dahil olmak üzere çocuğa ilişkin pek çok sorunun tespit edilmesinde ve çözümünde etkin olacağı vurgulanmıştır.

“Bizim okul sosyal hizmetimiz yok. Halbuki okul, mahalle ve aileye, bireye en kolay ulaşabileceğiniz yerler.” (11)

Çocuk politikalarında ihmal ve istismar olaylarında çocukların farkındalıklarının artırılması için eğitim müfredatında bu konuya yer verilmesi gerektiği vurgulayan kamu bürokrati görüşlerini şu şekilde aktarmıştır.

“Bizde çocuklar biraz kaderleriyle baş başa. Anne babanın vicdaniyla baş başa bırakıyoruz çocukları. Çok farkında değiller. Bizim eğitim müfredatımızda ihmal istismarın ne demek olduğunun neyin ihmal neyin istismar olduğunun çocuklara biraz anlatılması lazım. Çocukların farkındalığını artırmamız lazım.” (2)

Çocuk ihmal ve istismarını önleme alanında koruyucu önleyici hiçbir yeterli politikanın olmadığını ifade eden katılımcı çocuklara yönelik ihmal ve istismarlarda olayların bitimini takiben işlemlerin yapıldığını, kimi durumlarda olayların aydınlatılmasında kasıtlı ya da ihmal nedeniyle yeterli çabanın gösterilmediğini ifade etmiştir.

Yoksullukla mücadele kapsamında yoksul ailelere yönelik sosyal konut projelerinin çok çocuklu aileler için uygun olmayan yaşam düzeni sağlaması nedeniyle çocuk refahının artırılması noktasında konunun barınma ile birlikte eğitim, ihmal ve istismar gibi pek çok yönüyle değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yoksullukla mücadele kapsamında çocuk ihmal ve istismarını uygun konut hakkı ile ilişkilendiren katılımcı çocuk istismarının önlenmesi konusunda uygun ev koşullarının ve bu noktada yoksul haneler için sosyal konut projelerinin tekrar değerlendirilmesi gerekliliğini vurgulamıştır.

Katılımcıların bir kısmında yoksullukla mücadele kapsamında çocuk ihmal ve istismarının önlenmesine ilişkin yeterli mevzuatın olmadığı görüşü hakimken bazı katılımcılarda 2005 yılındaki Çocuk Koruma Kanununun bu alanda olumlu etkilerin olduğu görüşü hakimdir.

Çocuk ihmal ve istismarı konusunda hane ziyaretleri yapılan ailelerdeki sosyo-ekonomik yapı ile beraber konuya yaklaşımın yalnızca sosyal yardım açısından değil, sosyal hizmet açısından da değerlendirilmesi noktasında Bakanlıktaki birimlerin koordinasyonuna vurgu yapan katılımcı şu değerlendirmede bulunmuştur.

“Biz şu anda sosyal hizmet taraflıyla ortak bir çalışma yapmak istiyoruz. Tabi şu anda hayata geçmiş değil ama biz bu endişelendiğimiz, tespit ettiğimiz vakalarda dezavantajlılıklarda iç içe geçiyor muhtemelen. Sosyal yardım alan sosyal hizmetin hedef kitlesi oluyor, tespit ettiklerimizi onlara bildirelim, onlara bir görev olarak düşün. Onlar kendilerine bir ihbar gelmiş gibi gitsinler bir inceleme yapsınlar. En azından biz bunları veri tabanında tutuyoruz. Bu vakaları onlara yönlendirelim, onlarda gidip bunları analiz etsinler istiyoruz. En azından biz tespit etmekle kalmayalım, bunu da ilgili yerlere bildirelim gibi bir çalışmamız var.” (7)

Sosyal politikalarımızın ihmal istismar gerçekleştikten sonra müdahalelerin gerçekleştirildiği, öncesinde gerekli tedbirlerin alınmadığı belirtilmiştir. Çocuk ihmal ve istismarları konusunda dini yapılanmalarda son yıllarda artan vaka sayısına dikkat çeken katılımcı denetim eksikliğinden dolayı ihmal ve istismarın gerçekleşmesi sonrasında tedbir alındığını belirtmiştir.

Yoksullukla mücadele kapsamında çocukların eğitimi konusunda kamu sisteminin dışına çıkılmasının olumsuzluğuna değinen kamuda görevli bürokrat görüşlerini şu şekilde açıklamıştır.

“Eğitim bir sosyal politika konusu. Ama bu hizmet kamunun, hepimizin görebileceği, denetleyebileceği alanlardan uzaklaştıkça birilerinin inisiyatifine terk edilebiliyor. Yani hem çalışan çocuklar meselesi olsun hem eğitimin bir vakfın, derneğin, onun bunun herhangi bir belirlediği noktada veriliyor olsun. Aslında ihmal ve istismara zemin oluşturabilecek bir noktada gerçekleşiyor.” (9)

Yoksullukla mücadele kapsamında ailelere sağlanan sosyal yardımların yararlanıcısı olan çocukların yoksulluk zincirini kırma noktasında yeterli donanımına sahip olmadıkları yalnızca temel gıda ve barınma gereksinimlerinin karşılandığını ifade eden katılımcının görüşleri şu şekildedir.

“Çalışmayan bir baba, iş yapmayan bir anne, isteyen anne baba. Hep bekleyen, hep uman, hep devletten bir şey isteyen bir grup doğuyor aslında. Ama aynı zamanda da iyi şartlara sahip olamadığından, iyi eğitime ulaşamadığından, iyi beslenemediğinden de o zinciri kıramayacak da bir çocuk yetiştiriyoruz.” (3)

Kurum bakımına ilişkin eleştirel değerlendirmelerde bulunan yerel yöneticinin görüşü çocuk yuvalarında büyüyen çocukların ileri ki yaşamlarının değiştirilemediği, bu yönde olumlu bir gelişme olmadığıdır. Katılımcı buna ilişkin görüşünü şu şekilde ifade etmiştir.

“Çocuk yuvalarında çıkıp, hayatı değişen çok nadir, 1-2 tane sembolik var. Onu da sürekli sürekli vurgularlar.” (5)

Yoksullukla mücadele kapsamında eğitim ve sağlık alanındaki şartlı olarak sunulan sosyal yardımları olumlu değerlendiren katılımcıların çoğu çocuklara yönelik sosyal alan sağlanması konusunda ciddi sorunların olduğu ve bu alanda yeterli olanakların sunulamadığını belirtmişlerdir.

Yerel yönetici özellikle yoksul ailelere yönelik çocukların bakımı ve gelişimi konusunda gerekli bilgilendirmelerin sunulması konusunda eksikliklerin giderilmesi için gerekli tedbirlerin önemine vurgu yaparak, bu yönde alınacak tedbirlerin çocukların güçlendirilmesinde olumlu etkileri sağlayacağını belirtmiştir.

Çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda şartlı eğitim yardımlarının etkin olarak kullanılması için bu yardımların miktar açısından artırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu konuda şartlı eğitim yardımındaki okula devam ölçütünün daha etkin kontrolü ve ASDEP personeli aracılığıyla gerekli tedbirlerin alınmasının önemine değinilmiştir.

Katılımcıların çoğu çocuk alanında yoksullukla doğrudan ilişkili olan çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda hukuki açıdan herhangi bir sorun olmamasına, yeterli mevzuat alt yapısının bulunmasına karşın bu sorunun önlenemediğini vurgulamıştır. Konunun değerlendirilmesi genel anlamda çocuk işçiliği ve mevsimsel çalışan ailelerdeki çocuk işçiliği olarak 2 açıdan yapılmıştır. İlk açıdan değerlendirildiğinde, hukuki olarak 4857 sayılı İş Kanunu ile çocuk işgücünün yasak olmasına karşın halen ülkemizde çocuk işçilerin bulunmasını değerlendiren katılımcının görüşleri şu şekildedir.

“Çocuk Hakları Sözleşmesine biz taraf mıyız tarafız. Aile Bakanlığımız var mı var. Sağlık Bakanlığımız var mı var. Aile Bakanlığında çocuk yardımları var. Sosyal güvenlik sisteminde asgari geçim indirimini, çocuk yardımları var. Ancak halen daha dilendirilen çocuk, sokakta çalışan çocuk varsa politikalarımızı önersek de uygulamalarımızda kağıt üstünde kalmışız demektir.” (10)

İkinci açıdan yapılan değerlendirmede yoksullukla mücadele kapsamında katılımcılar sıklıkla mevsimlik tarım işçiliği nedeniyle bu alanda çalışan ailelerin çocuklarının sorunlarına dikkat çekmişlerdir. Bu konuda mobil hizmetlerle bazı tedbirlerin alındığını belirten katılımcılar bu tedbirlerin yeterli olmadığını savunmuşlardır. Belli yaş grubunda olan çocukların anne ve babasının yanında çalıştırılmasını önleyici tedbirler bulunmamaktadır. Sektörel yapısı itibariyle ücretsiz aile işçisinin çok yoğun olduğu tarım sektöründe bu sorunun çözümü daha da sorunlu görünmektedir. Bu konuda değerlendirmede bulunan katılımcı görüşlerini şu şekilde belirtmiştir.

“Tarım tamamen kayıt dışı bir alan ki bizde çok yoğun bir alan, orada çocuklar çalışıyor. Yani sanayide ve ağır şatlarda çalışanlarda sayılarımız oldukça indi, ama çocuk işçiliği halen var, özellikle de mevsimsellikte çok var. Onlara çok proje yapılıyor, ama sistemsiz olarak sıkıntıları var. O aileyi siz göçerlikten kurtaramadan o çocukları kurtaramıyoruz.” (3)

Katılımcıların bir kısmında aileye destek olarak görülen çocuk emeğinin çocuk işçiliğinden ayrı olarak değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi hakimdir. Bunun ağırlıklı olarak tarım sektöründe yaşandığını belirten katılımcı görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Tarım alanında daha fazla istihdam sağlayan bir ülkeyiz. Dolayısıyla tarım sektöründe hala çocuk işçilerin sıklıkla çalıştırıldığını biliyoruz. Bu doğru mu değil mi bu tartışılıyor. Ama bunun belli bir dozajda olması gerektiğine inanıyorum. Genelde ülkemizde özellikle kırsal kesimde çocuklar bir şekilde aileye katkı amacıyla tarlalarda çalışıyorlar. Ama özellikle sanayide, şehirleşmenin olduğu yerlerde çocuk işçiliğinin artması olumlu bir şey değil, gerçekten bunun önlenmesi gerekiyor. Ama tarımda bunu ayırmak gerekiyor. Tarım kesiminde tarım alanında çalışan ailelerin çocukları okul dışı dönemlerde istihdama katılıyorlar. Bence bu çok da olumsuz bir şey değil. Çocuğun kişisel gelişimi için, toplumsal gelişimi içinde tarım alanında okul dışı zamanlarda aileye katkı sağlamanın da doğal birşey olduğunu düşünüyorum.” (13)

Siyasi parti yetkilileri çocuk işçiliğinin ucuz olması nedeniyle varlığına ve devamına göz yumulduğu, teşvik edildiği, gerekli denetim mekanizmalarının etkin olarak çalıştırılmadığını vurgulamışlardır.

Akademisyen katılımcı istatistiklerde yer alan 15 yaş ve üstü istihdam verilerinin varlığını eleştirerek “Suriyeli göçmenlerle beraber çocuk işçiliği politikasının sıfırlandığını” ifade etmiştir.

Çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda en önemli aracın zorunlu eğitim olduğunu belirten katılımcı 8 yıllık temel eğitimle beraber 5. sınıftan sonra iş yaşamına yönelen çocuklara ilişkin sorunun çözümünde ciddi ilerleme sağlandığını belirtmiştir. Bu uygulama ile 15 yaş altı çocuk işçiliği sorunu çözülmesine karşın son yıllarda yoğun ilgi gören açık lise uygulaması ile birlikte liseye dışarıdan devam eden çocuğun çalışma yaşamına yeniden dönmesine olanak sağlandığını belirtmiştir. Bu değerlendirmesinin işgücü istatistiklerinde açıklıkla görüldüğünü ifade eden akademisyen, bu uygulamanın çocuk işçiliği üzerinde olumsuz etkilerinin yanında çocuk evliliklerinde de artışa neden olduğunu savunmuştur. Bu etkiler dikkate alındığında çocuk işçiliğiyle mücadele konusunda olumlu sonuç elde etmek için çok daha yapısal önlemlerin alınması gerektiği ve bu alanda eğitim kurumları aracılığıyla çözüm üretilmesinin önemine değinilmiştir.

Yoksullukla mücadelede çocuklara yönelik sosyal yardımların hane içinde ayrıştırılarak yalnızca çocuğun faydasına kullanımının mümkün olmadığına dikkat çeken katılımcı görüşlerini şu şekilde açıklamıştır.

“Çocuk için verilen nafaka doğrudan çocuğa harcanmazken, devletin haneye bir geliri olarak görülüyor ve o çocuğa doğrudan harcanmıyor zaten. Çocuğun bu yoksulluktan kurtulabilmesi için en önemli bileşenlerden birisinin eğitim ve zihniyet dönüşümü olması gerektiğini düşünüyorum.” (16)

“Çocuklara yapılan yardım çok yerine ulaşıyor mu? Hayır ulaşmıyor. Onların okullaşması için belli bir temel becerilerini, yaşam becerilerini kazanmaları için yapılan yardımların çok ciddi etkisi yok.” (16)

Yoksullukla mücadelede çocuk alanına ilişkin sosyal politikaların değerlendirilmesini politika etkilerinin sonuçlarıyla beraber dikkate alınması gerekliliğine vurgu yapan akademisyen katılımcı görüşlerini kapsamlı olarak sunmuştur.

*“Korunmaya muhtaç çocuk sayımız azaldı mı? Uyuşturucu kullanan çocuk sayımız azaldı mı? Mevsimlik tarım işçisi çocuk sayımız azaldı mı? Sokakta marjinal işlerde gördüğümüz çocuk sayısı azaldı mı? Politikaların etkilerini sonuçlarıyla birlikte değerlendirilmeniz gerek, çocuklarımızı koruyabiliyor musunuz, koruyamıyor musunuz? Demek ki sosyal politikanızın buralarda çok yol alması gerek, bebek ölüm oranlarındaki azalma politikamız açısından, sağlık açısından olumludur, yeterli değildir. Ama olumludur. Eğitim açısından sorunumuz çok çok çok yoğundur. Özellikle özellikle 4*3 sisteminin kız*

çocuklarının okullaşması üzerindeki olumsuz etkilerini görüyoruz. Okul öncesi eğitimde çok ciddi sorunlar var. Kreş ve anaokulu hizmetleri, yani çocuk politikamızın parçaları, bu ülke 1930'da kreşi telaffuz etmiş ülkedir. Atatürk'ün Afet İnan'a yazdırdığı "Medeni Bilgiler" kitabında kreşten bahsedilir. Çalışan kadın sayısının neredeyse hiç olmadığı bir toplumda kreş konuşulurken, biz bugün ilk tasarruf tedbiri kamuda kreşlerin açılmaması, niçin? SHÇEK kreş açmıyor, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kreş açmıyor. Halbuki 0-2 yaş, 0-6 yaş bir çocuk gelişiminin en kritik olduğu noktalardan biri. Burada da kurumsal hizmetler çok önemli." (11)

Yoksullukla mücadele kapsamında çocuklara yönelik politikaların olumlu etkilerinin orta ve uzun dönemde yoksulluk zincirinin kırılmasında önemli olduğu açıktır. Bu yönüyle çocuklara sağlanacak sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin sosyal politikalara ayrılan kaynak yönüyle arttırılması ileriye dönük olumlu sonuçların elde edilmesi açısından önemlidir. Çocuklara yönelik politikalarda kız çocukları için sağlanan pozitif ayrımcılık ile yalnızca yoksul çocuk sorununda değil uzun dönemli kadın sorunlarının çözümünde de etkin olacağı düşünülmektedir.

5.3.5. Türkiye'deki Yoksullukla Mücadele Politikalarının Aile Üzerindeki Etkileri

Ailenin korunması kapsamında Anayasa'nın "Ailenin Korunması" başlıklı 41. maddesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında 4709 sayılı Kanun'un 03.10.2001 tarihinde kabulü ve 15.10.2001 tarihinde 24556 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle değiştirilerek 41. maddenin birinci fıkrasına "ve eşler arasında eşitliğe dayanır" ibaresi eklenmiştir. Bu düzenleme sonrasında 41. Madde "Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar." şeklini almıştır. Bu değişiklikte eşler arası eşitliğin anayasal güvenceye kavuşturulması sağlanmıştır. Aynı madde ailenin huzur ve refahının korunması için devlete gerekli tedbirleri alma görevini yüklemiştir (Badur, 2009, s. 63).

29.12.1989 tarihli 396 sayılı KHK ile kurulan Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 10.11.2004 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5256 sayılı Teşkilat Kanunu ile Başbakanlığa bağlı Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü olarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu yapılandırmada Kurum ekonomik ve sosyal sorunlar karşısında aile odaklı çözüm politikalarının oluşturulmasını temel hedef olarak

belirlemiştir. 2011 yılı itibariyle ASPB'nin kurulması sonrasında Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, aileye yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek, aile yapısının ve değerlerinin korunması, güçlendirilmesi ve ailenin sosyal refahının artırılması için ulusal politika ve stratejilerin oluşturulmasını temel hedefler olarak belirlemiştir. Aile yapısını ve değerlerini tehdit eden sorunları ve bu sorunlara yol açan sorunlara karşı toplumsal duyarlılığın geliştirilmesi, aile içi şiddet ve istismar sorununa yönelik çözümlerin sağlanması, ailelerin maddî refahının geliştirilmesine yönelik çalışmaların Bakanlığın politika hedefleri arasındadır.

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların belirlenen hedef kitleler açısından değerlendirilmesi için katılımcılara **"Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarının aile üzerindeki etkisini ne şekilde değerlendiriyorsunuz?"** sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılara uygulanan politikalar açısından yoksullukla mücadelede aileye olan etkilerine ilişkin değerlendirmede bulunmaları istenmiştir.

Katılımcılar genelde yoksullukla mücadele politikalarının aile üzerine etkisi konusunda şu değerlendirmede bulunmuşlardır.

- Yoksullukla mücadele kapsamında arz odaklı hizmet anlayışıyla yaklaşılan ASDEP uygulama süreçlerinin ne şekilde devam edeceğinin belirsiz olduğu,
- Aileyle ilgili politika tedbirlerinin arz odaklı olmadığı, talebe dayalı sosyal politikaların temel alındığı,
- ASDEP uygulamasının henüz başlangıç aşamasında olduğu, tanımlandığı şekliyle uygulanması halinde arz odaklı yaklaşıma geçilmiş olacağı, yeterli nitelikte elemanın olmadığı,
- ASDEP'in yürütülmesi için aile bilgi sisteminin henüz kurulmadığı, bu sisteme yönelik hukuki alt yapının kurulmadığı,
- Aile yapısındaki değişimin yoksullukla mücadelede aileyi yalnız durumda bıraktığı, modern yaşam tarzında yoksulluğun aile içinde daha fazla hissedilir hale geldiği,
- Aileyi güçlendirici politikaların olmaması nedeniyle çekirdek aile yapısının aşınarak tek ebeveynli aile şeklinde yeni bir dönüşüm başladığı,
- Kentsel yaşamda devletin en önemli sorumluluklarından birinin sosyal devlet anlayışı içinde aileyi yeterince desteklemesi gerektiği,

- Yoksullukla mücadelede kent ve kır ayrımında politikaların ayrıştırılarak uygulanması gerekliliği,
- Aileye yönelik yoksullukla mücadele politikalarında uzun dönemde eğitim, sağlık ve sosyal dışlanmayı önleyici politikaların koordineli olarak yürütülmesi gerekliliği,
- Yoksulluk sorununun aile bütünlüğünü ciddi oranda olumsuz olarak etkilediği, ekonomik kriz dönemlerinde bu etkinin boşanma oranlarında artış olarak görünür olduğu,
- Aileye yönelik sosyal politikalara bütüncül olarak yaklaşımın önemli olduğu,
- Yoksullukla mücadelede ailelerin teknik ve kültürel sermayenin arttırılmasının olumlu etkiler yaratacağı,
- Uygulanan politikaların aileyi güçlendiremediği,
- 6284 sayılı Kanununun Türk aile yapısına uygun olmadığı,
- Yoksullukla mücadelede yalnız kalan ailelerin özellikle çocuklarının eğitimi konusunda bazı dini oluşumlara muhtaç bırakıldıkları,
- Yoksullukla mücadele politikalarının hanede ağırlıklı anne ve kadın üzerinden yürütüldüğü,
- Yoksullukla mücadele politikalarında aile içinde kadına aşırı yük yüklendiği,
- Aileye yönelik desteklerin ağırlıklı olarak sosyal yardımlarla sağlandığı, sosyal hizmetlerin eksik bırakıldığı,
- Aile sigortası gibi aileyi merkeze alan yoksullukla mücadele politikasının makro çözümlerden bir tanesi olabileceği ancak bunun arka planının net olarak oluşturulmadığı.

Katılımcıların büyük bir kısmı AÇSHB tarafından oluşturulan ASDEP'e vurgu yapmıştır. Bu proje ile aile odaklı sosyal politikanın oluşturulabileceği belirtilerek önce yoksul ve dezavantajlı ailelerden başlayan sistemin zaman içinde tüm aileleri kapsayacak şekilde genişletileceği belirtilmiştir.

Katılımcılar tarafından olumlu olarak değerlendirilen ASDEP'e ilişkin görüşlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

“Amacı her hanenin tıpkı aile hekimliğinde olduğu gibi her hanenin olması, sizin benim hanenin de olacak. Bizim yaşadığımız herhangi bir sorunda Aile Sosyal Destek danışmanının müdahale etmesi aslında müdahale de değil yönlendirmesi, işsiz kaldım

İşkura yönlendirecek, çocuğu okula gönderemiyorum MEB'e yönlendirecek, vakfa yönlendirecek sosyal yardımlaşma vakfına. Bunun gibi ailenin maruz kaldığı her şeyde onu yönlendiren onu izleyen takip eden aslında bir yaşam koçu gibi bir şey. Bu hayata geçirilirse hakikaten hanelere, ailelere yönelik olarak geliştirilen bütün programlar daha bütüncül daha sonuç odaklı götürülebilir. ASDEP modeli haneye odaklı aileye odaklı sosyal politikayı destekleyecek bir uygulama olacak.” (2)

“Şimdi yeni başlayan ASDEP modeliyle ideal bir sisteme aslında ulaşılabiliriz. Özellikle dezavantajlı bölgelerden başlanıyor ama sonra tabii herkese yayılacak, yoksul haneler üzerinden gitmeyecek. O zaman istediğimiz şekilde bir aile odaklı ve arz odaklı bir sisteme geçeriz.” (3)

“Vakıflarda yaklaşık 10 bin kişi çalışıyor. Bunun yanısıra il müdürlüklerinde ASDEP personeli görevlendirildi. Bu ASDEP personeli mahalle mahalle dolaşip o hanelerin ihtiyaçlarını, aileye yönelik bir takım tespitlerde bulunuyor, bir takım bilgiler topluyor. Ben açıkçası insanların çok haberdar olduğunu düşünüyorum. Hatta şeyi söylüyorlar. Geçmişte yardım alıyorum demek bir ar meselesi iken şimdi bundan hiç gocunmadığı bunu bir hak olarak gördüğü ve bu anlamda birbirleri arasındaki paylaşımda önemli. Ben açıkçası yardıma ihtiyacı olduğu halde, vakfa ulaşamayan kişi sayısının çok çok az olduğunu düşünüyorum. Bir şekilde, hiçbir şey olmazsa haberlere konu oluyor, bir şekilde ulaşılıyor ama bu böyle mi olmalı. Hayır, tespitlerin bizim tarafımızdan yapılması gerekiyor ama bu da ne kadar mümkün.” (14)

ASDEP ile ilgili uygulamaların başlangıç aşamasında olduğuna değinen katılımcılar ASDEP elemanlarının çok az olduğu, arz odaklı hizmete yönelik yeterli alımların yapılmadığı, süreç içerisinde eleman açığının giderilmesinin planlandığını belirtmişleridir. Bu alandaki eleman profiliyle ilgili değerlendirmede bulunan katılımcı ASDEP konusunda alınacak elemanlara ilişkin değerlendirmesinde şu görüşleri paylaşmıştır.

“Oraya giren kişinin bu konularda hem bilgili olması lazım hem mevzuatı bilecek. Ama sizin bu 6 ayda işletmeciyi alalım, kurs verelim anlayışıyla olmaz. Bir aileye girmek sorumluluk ister, sosyal hizmet uzmanı yok. Aileyi nasıl destekleyeceklerine dair bilgileri yok, yapmıyorlar.” (18)

ASDEP'in uygulanmasında önemli bir etmenin öncelikle aile bilgi sisteminin kurulması olduğunu belirten katılımcı bu sistem için halen hukuki bir alt yapının kurulamadığını ifade etmiştir.

Aile yapısındaki değişime vurgu yapan katılımcı aile yapısındaki çözümlerin yoksullukla mücadelede aileyi yalnız bıraktığını, kırsal yaşamdaki geleneksel üretim tarzından uzaklaşarak modern toplum yapısı içinde metropollerde yoğunlaşma olduğunu belirterek yoksulluk eşiğindeki ailelerin geleneksel üretimden koptuğunu, bu nedenle yoksulluğun aile içinde daha şiddetli hissedilir hale geldiğini belirtmiştir.

Aileler açısından yoksullukla mücadelede şehir ve kırsal ayrımında politikaların farklılaştırılması gerekliliği ve şehir yoksulluğunun özellikle kırsaldan göç yoluyla gelen aileler açısından daha yıpratıcı olduğu belirtilmiştir. Ailelerin göç ile şehre gelmeleri ve aynı düzeyde yoksulluğu yaşamalarına karşın kırsaldaki yaşamında ailelerin belli bir sosyal sermayesinin olduğu ve yoksulluğun şehre göre daha fazla tolere edildiğine dikkat çekilmiştir. Sosyal sermayenin kentte sağlanamaması nedeniyle gettolaşmaların yaşandığına değinilmiştir.

Yoksulluğun aile için baş etmesi gereken ek sorunlar oluşturduğuna ve bu sorunların aile yaşamının dengesini bozduğuna değinen akademisyen katılımcı modern dünya yapısı içerisinde, kentsel yaşamda devletin sosyal politika belirlemedeki önemine değinmiştir.

“Erkeğe ailenin temel geçim objesi haline getirip, onu da başka toplumsal rol modellerle, olumsuz rol modellerle besler hale gelerseniz bu aile hayatı açısından sorunları getirir. Bu sorunların en kolay çıkış noktalarından biri nedir, patolojilerdir. Bu patolojilerden biri şiddettir, ikincisi nedir, madde bağımlılığıdır, alkol bağımlılığıdır, üçüncüsü, çok kolay birbirinden vazgeçmedir. Bütün bunlar pamuk ipliğine bağlı hale gelir. Aile hayatının dengesi bozulur, Geleneksel ailede destek unsurları var, çocuğunuza bakacak bir büyüğünüz var. Yatağa bağımlı olanı iyi kötü ailede birkaç kişi paylaşarak bakabilir. Artık bu imkan yok, bu imkan yoksa sosyal devlet buraları sosyal hizmetlerle destekleyecek, kreş bunun parçası, anaokulu bunun parçası, gündüzlü merkezler, çocuk gençlik merkezleri bunun parçası, kadınlar için lokaller bunun parçası. Yani artık dünyada, sosyal politika adanmış hayatlar üzerinden kurgulanamaz.” (11)

Yoksullukla mücadele kapsamında sosyal politikaların aile üzerindeki etkisini değerlendiren katılımcılardan bazıları ekonomik krizlerin yaşandığı dönemlerde boşanma oranlarının arttığını ve yoksulluk nedeniyle aile yapısında ciddi anlaşmazlıklar ve huzursuzluklar yaşandığını ifade etmişleridir. Aileye yönelik politikalarda katılımcıların dikkat çektikleri önemli konu ekonomik sorunlar nedeniyle boşanma oranlarındaki artışlar olup aileye yönelik politikalarla bunun önlenemediğidir. Bu konuya ilişkin eleştirel değerlendirmede bulunan siyasi katılımcının görüşleri şu şekildedir.

“Kadın Bakanlığın adını aile kavramıyla takas etmiş olmaları aynı zamanda onu bir kalıba sokacakları, o geleneksel ilişkiyi sürdürecektir imkanlar yaratma anlamına geliyor. Bütün bunlara rağmen gene de boşanmalar çoğalıyor. Toplumsal eğilimlerin, giderek değişen bakışın, kadının buradaki rolünün, aile kurumunun geldiği bir yer var. Katılaştığı, geleneksel ilişkilerin süreci karakterize ettiği, belirlediği bir yöne doğru gidiyor. Ben bunu ben pekiyi görmüyorum.” (20)

Yoksullukla mücadele kapsamında belirlenen politikalara eleştirel açıdan yaklaşan katılımcılar yaşanan ekonomik sorunların aileyi güçsüz bıraktığını, sosyal politikaların bu

alandaki yeterli olmadığını, yeterli sosyal devlet olanaklarının bulunmamasının ya da ihmal edilmesinin özellikle çocuklarının eğitimi alanında, gündemlerinin ne olduğu bilinmeyen bazı dini tarikatlara muhtaç hale getirdiğini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların bazıları yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikalarda birey bazlı uygulamaların temel alındığı “aileye yönelik politikalarda ailenin güçlenmesi, ailenin korunması, ailenin ayakta tutulması” gibi konulara yeterince önem verilmediği vurgulanmıştır. Katılımcı aileye yönelik politikalara bütüncül yaklaşmadığını şu şekilde ifade etmiştir.

“Biz hala aslında çok birey bazlı gidiyoruz. Yani hanede bir engelli var mı yok mu hanede bir engelli varsa o hanenin sorunu aslında. O sadece orada ona bakan kadının ya da yatan engellinin sorunu değil. O çocuğun da sorunu babanın da sorunu o hanedeki herkesin sorunu. Biz hala aileye bütüncül olarak bakamıyoruz.” (2)

Yoksullukla mücadele politikalarının ve uygulanan önlemlerin uzun dönem etkisine değinen katılımcı ailelere sağlanan sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin ailelerin refah düzeyinde değişim sağlayarak uzun dönemde yoksulluk zincirinden kurtularak sosyal yardımların kesilmesinin söz konusu olamadığına işaret etmiştir. Bu yönüyle ailelerin güçlendirilmesi sağlanamamış ve yalnızca alınan sosyal yardıma kanaat etmek üzere zihin dönüşümü oluşturulmuştur.

Yerel yönetici yoksullukla mücadele alanında aileyi güçlendiren tedbirlerin alınmaması nedeniyle “Türk örf adet yapısına uygun olmayan program ve etkinliklerin” yürütüldüğünü belirtmiştir. Değerlendirmesinde aile yapısındaki değişime değinen yerel yönetici görüşlerini şu şekilde aktarmıştır.

“Sosyal politikanın aileyi güçlendirici hiç bir yanı yok. Aile toplumu oluşturuyor. Aile temel, sen aileyi güçlü kılmazsan toplumu nasıl güçlü kılacaksın. Maalesef böyle bir aile güçlendirmemiz yok, zaten tamamını bitirdik, akraba bağlarını bitirdik, ebeveynle birlikte yaşamayı, büyük anneyi büyük babayı hepsini bitirdik. Çekirdek aileyi de bitirdik. Tek ebeveynli ailelere dönmeye başladık. Ulaşılabilirlik konusunda aile talep ederse. Arz odaklı hizmet var diyorlar. Ama arz odaklı böyle bir şey yok. Kesinlikle böyle bir şey yok. Arz odaklı hizmet yok.” (5)

Aile yaşamını ekonomik etmenler doğrudan ve dolaylı bir biçimde etkilemektedir. Ülkemizde 20.03.2012 tarih, 28239 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 6284 sayılı Kanunla ilgili değerlendirmelerde bulunan katılımcılardan bir bölümü olumlu

değerlendirmelerde bulunurken, bazı katılımcılar bu Kanunun Türk toplum yapısına uymaması nedeniyle eleştirmişlerdir.

“Etkileri konusunda farklı görüşler var. Bu aileyi koruma diye bir kanun çıktı, 6284 diye Aileyi Koruma ve Kadına Şiddeti Önleme diye bir kanun. Bende gerçekten işin içinden geldiğim için, belki bazı konularda farkındalık oluştu, ama bizim tarihsel geçmişimiz, kültürel durumumuz, inanç değerlerimiz çok fazla dikkate alınmadığı için yıpratıcı etkisi biraz daha fazla oldu bu aileyi koruma kanununun. Yani çıkarttığımız kanun, aileyi korumadan daha ziyade biraz parçalayıcı etkisi oldu. Yani aile içi şiddet, kadın cinayetleri kanunun çıktığı tarihten sonra sayısal olarak arttığını görüyorsun öncesine göre. Oysa kanunun adı önleme kanunu. Yani grafik aşağıya doğru gitse isabetli olmuş diyeceksin. Grafiğe bakıyorsun, parçalanmış aile sayısı, kadın cinayetlerindeki sayı, aile içi şiddet, aile içi ayrılıklar bu kanun çıktıktan sonra hep yukarı doğru gitmiş, artmış. Etkisi istatistiklere baktığında pek sağlıklı gözüküyor.” (12)

Yoksullukla mücadelede ailenin gelişiminin sağlanması ve uzun dönemde sorunun çözümü amacıyla sosyal yardımların acil önlem tedbiri olarak değerlendirilmesi gerektiği, eğitim, sağlık ve sosyal dışlanma ile mücadele gibi politikaların birlikte yürütülerek yoksulluğun önleyebileceği belirtilmiştir.

Ailenin yoksullukla mücadelesinde ana aktör olarak annenin ve kadının merkeze alındığını belirten katılımcı yoksullukla mücadelede aileye yönelik politikaları şu şekilde değerlendirmiştir.

“Kadını biraz merkeze koyan bir aile anlayışıyla yapılıyor. Çünkü şartlı eğitimmiş, şartlı sağlanmış anneye veriliyor. Kart anneye veriliyor. Anne üzerinden gidiyor. Muhatap olarak genellikle anneyi alıyoruz. Anne merkezli bir aile aslında oturtmuş oluyoruz. Aile birliğinin mümkün olduğunca bozulmamasını sağlamaya çalışıyoruz sosyal yardımlarımız aracılığıyla.” (22)

Yoksullukla mücadele alanında aile içinde kadına aşırı yük yüklendiğine değinen katılımcı ailelerin sosyal anlamda desteklenmeksizin ve sürekli kadın üzerinden oluşturulan tedbirlerin ailenin devamını sağlayamadığını ve politikaların temel olarak sosyal yardımlar üzerinden gittiğini belirtmiştir. Ailelerin yalnızca sosyal yardıma değil, aynı zamanda ciddi sosyal hizmetler alanında desteğe gereksinimi olduğu vurgulanmıştır.

Aile politikalarını genel anlamda değerlendiren akademisyen katılımcı aileyi oluşturan kadın ve erkek rolleri açısından toplumsal cinsiyet algısı konusunda ciddi tedbirlerin alınmadığını ifade eden görüşlerini şu şekilde aktarmıştır.

“Kadının evin içine hapsedmeyen bir toplumsal cinsiyet algısının geliştirilmesi gerekli, üzgünüm bu noktada değiliz. Kadınla erkeğin eşitliğini fizik güçlerinin eşitliği üzerinden tartışsanız, yani ben koşarım sen koşamazsın üzerinden, hayır, mesele o değil, haklar açısından eşitlik, erişilebilirlik açısından eşitlik, Bunu sağlarsanız aile hayatının da daha dengeli olacağını varsayabilirsiniz.” (11)

Katılımcıların bir kısmı yoksullukla mücadelenin aile içinde çözümüne yönelinerek sosyal yapılanmanın bu şekilde oluşturulduğunu belirterek “sosyal politik yapılanmamız yoksulluğu aile bir şekilde kendi içinde hallediversin noktasında şekilleniyor” şeklinde değerlendirmişlerdir.

Uygulanan politika tedbirleri dışında alternatif olarak sunulan aile sigortası, aileyi merkeze alan bir yoksullukla mücadele politikasının makro çözümlerden bir tanesi olabileceği belirtilmekle beraber henüz bu uygulamaya yönelik uzun vadeli 10-20-50 yıllık projeksiyonların arka planının tam olarak bulunmadığı ifade edilmiştir.

Aileye yönelik politikalarda mahalle örgütlenmesinin önemine değinen akademisyen katılımcı toplum merkezlerini kamusal hizmetin odağı olduğunu ifade ederek görüşünü şu şekilde açıklamıştır.

“Onun için örgütlenme mahalle ölçeğine kaydırılmalı, bu mahalle ölçeğinde her muhtarlığı kastetmiyorum. Öyle mahalle vardır ki orada 3 tane birimiz olur, öyle mahalle vardır ki ikisine 1 tane üçüne 1 tane yetebilir. Ama o mahalle merkezi yani community center toplum merkezi, orası aslında bir gelişme odağıdır. Kamusal hizmetlerin odağıdır, aile hekimliğini oraya koyun, belediyenin para yatıracağı, müracaat birimlerini oraya koyun, halk eğitim merkezini oraya getirin. Böyle bir örgütlenme yaptığım zaman sanatta, kültürde, bilimde toplumsal dayanışmada bir odak haline gelir, mahallenin değişim alanı haline gelir. Orada resim sergisi açabilirsiniz, fotoğraf sergisi de, tiyatrodan oynayabilirsiniz, müzik gösterisi de yapabilirsiniz. 80 öncesine kadar Cumhuriyet Halk Partisinin ana programlarından biri köykent idi, MHP de tarım kent diyordu buna. Şimdi bu kötü bir uygulama mıydı? Türkiye konuşmuyor bile bunu, bizim köy için modelimiz ne?” (11)

5.3.6. Türkiye’deki Yoksullukla Mücadele Politikalarının Göçmen ve Mülteciler Üzerindeki Etkileri

Bulduğumuz coğrafyada son yıllarda yaşanan savaş ve siyasi nedenlerle ülkemiz çok yoğun bir göç dalgası yaşamaktadır. Bu göç dalgası beraberinde yoksul göçmen ve mülteci sorununu oluşturmaktadır.

Suriye’de 2011 yılından bu yana süren çatışma sürecinde travmatik olaylar yaşayan Suriye yurttaşlarına Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, ASPB ve Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği Türkiye temsilcisi Suriye’den ayrılmaya zorlanmış Suriyelilerin psikososyal gereksinimlerini karşılamak ve bu alanda ulusal düzeyde bir müdahalede bulunma konusunda uzlaşmaya vararak, Suriyelilerin geçici olarak yerleştirildiği kamplar ve kamp dışında belirlenen illerde Psiko Sosyal Destek Merkezleri oluşturulmuştur (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014, s. 127-128).

Türkiye’deki Mülteciler İçin Mali Yardım Programı (FRiT I & II) kapsamında Türkiye’de bulunan Geçici Koruma Sağlanan Suriyelilerin (GKSS) eğitim, sağlık, temel gereksinimlerine destek sağlanması, Türkiye’de ilgili kurumlara ve belediyelere mali destek sağlanması hedeflenmiştir. Bu kapsamda insani yardım, eğitim, sağlık, belediye alt ve üst yapısı, sosyal destek ve uyum, işgücü ve ekonomi, göç yönetimi başlıklarında hizmet sunulmaktadır. 18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi’nde AB, Türkiye için başlangıç olarak tahsis edilen 3 milyar Avronun ödenmesini taahhüt ederek kalan 3 milyar Avroluk fonun 2018 yılının sonuna kadar devreye gireceğini belirtmiştir. Program iki aşamalı olarak gerçekleştirilmekte olup 1. Aşama 2016-2018, 2. Aşama 2019-2021 yıllarını içermektedir. Programın toplam bütçesi 6 milyar avro olup her aşamasına ait bütçe üçer milyar avrodur.

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların belirlenen hedef kitleler açısından değerlendirilmesi için katılımcılara ***"Türkiye’deki yoksullukla mücadele politikalarının göçmen ve mülteciler üzerindeki etkisini ne şekilde değerlendiriyorsunuz?"*** sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılara uygulanan politikalar açısından göçmen ve mülteciler açısından yoksullukla mücadele kapsamında ulaşılabilirlik, güçlendirme (öz yeterlilik), eşitlik ve kapsamlılık yönünden değerlendirme yapmaları istenmiştir.

Katılımcılar genelde yoksullukla mücadele politikalarının göçmenler ve mülteciler üzerindeki etkisi konusunda şu değerlendirmede bulunmuşlardır.

- Göçmen kavramının geçici koruma statüsü olarak tanımlandığı,
- Göçmen sorununa “ensar” anlayışıyla yaklaşarak, bütüncül politikaların izlendiği, Türkiye’nin dünya ile kıyaslandığında çok ciddi bir başarı elde ettiği,

- Başlangıçta misafir olarak kabul edilen göçmenlerin kalıcı niteliğe bürünmeye başladığı, ileriye dönük olarak Türkiye'deki göçmenlerin yarıdan fazlasının ülkede kalacağı fikrinin hakim olduğu,
- BSYS'nin göçmenlerle ilgili tedbirler konusunda başarılı ve etkin bir şekilde kullanıldığı,
- Geçici Koruma Statüsü altındaki göçmenlere AB kaynağı ile ciddi yardımların yapıldığı,
- Göçmenlere mutlak yoksulluk yaşamayacakları düzeyde gerekli sosyal transferlerin sağlandığı,
- Göçmen sorununa ilişkin politikalarda netlik olmadığı, süreç içinde yaklaşımların netleştiği,
- Göçmen sorununun çözümü amacıyla kaynak sağlayan uluslararası kuruluşların kimi zaman Türkiye'ye aşırı müdahaleci yaklaşımlarının olduğu,
- AB Fonu aracılığıyla sağlanan yardımların yine kendilerince öngörülen projelere ve ortaklıklara yönlendirilerek harcandığı,
- Göçmenlerle ilgili ciddi bir idari kayıt sorunu yaşandığı,
- Sosyal yardım temininde göçmenler arasında finansman kaynağı nedeniyle ciddi farklılaşmalar yaşandığı,
- Göçmenler arasındaki ayrımın Suriyeli göçmenler lehine olduğu,
- Göçmenlerin dil ve uyum sorunlarına yönelik sosyal hizmetlerde ayrımcılık yapıldığı,
- Suriyeli göçmenlere sağlanan uluslararası kaynaklı yardımları takip ederek diğer göçmenlerinde bu olanaklardan yararlanmaları neticesinde olumlu etkilerin sağlandığı,
- Suriyeli göçmenler için açılan Toplum Merkezlerinden diğer göçmenlerin yararlanmadığı,
- Suriyeli göçmenlere ilk aşamada sağlanan sosyal yardımlar olumlu karşılanırken süreç içinde ülkede tepkiyle karşılanmaya başladığı,
- Suriyelilere yönelik sosyal uyum yardımlarının ve yabancı çocuklara şartlı nakit transferleri uygulamalarının başarılı olarak yürütüldüğü,
- İleriye dönük olarak toplumsal barışın sağlanması için Suriyeli çocukların eğitimine gereken önemin verilmesi gerekliliği,
- Göçmenlere yönelik politikaların acil gereksinim dışındaki sorunlara çözüm bulacak düzeyde olmadığı,

- Suriyeli göçmenlerin yalnızca temel gereksinimlerinin karşılanması konusunda başarılı olunduğu,
- Göçmenlerin sosyal uyumunun sağlanması konusunda başarılı olunamadığı ve göçmenlerin kendi gettolarını oluşturmaya başladıkları,
- Göçmenlerin kayıt dışı istihdam nedeniyle işgücü piyasasını olumsuz etkiledikleri,
- Göçmenler nedeniyle artan kayıt dışı istihdam konusunun ve göçmenlerin çok yüksek oranlı nüfus artışının dikkate alınması gereken bir konu olduğu,
- Yoksul vatandaşın Suriyeli göçmenlere sağlanan yardımlara tepkili olduğu ve bu konuda toplumsal rahatsızlıkların olduğu,
- Sosyal yardım sağlayıcılarda da göçmenlere karşı önyargı olduğu,
- Suriyeli göçmenlere yapılan yardımların yoksul yurttaşa yapılan yardımdan fazla olmaması gerekliliği,
- Göçmenlere sağlanan sosyal yardımların ülkede kalmalarını ya da yeni göç dalgalarında Türkiye'ye gelmelerini özendirici nitelikte olmaması gerekliliği,
- Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin ekonomik anlamda en güçsüzleri olduğu, ekonomik düzeyi iyi olanların gelişmiş ülkelere kabulünün söz konusu olduğu,
- AB'nin sağladığı yardım kaynağının kesilmesi durumunda yeni yasal düzenlemelerle göçmenlere yönelik sosyal yardımların dondurulmasının ya da kademeli iptalinin söz konusu olabileceği.

Yoksullukla mücadele kapsamında göçmen kavramının geçici koruma statüsü olarak tanımlandığı ve Türkiye'nin dünyanın en fazla mülteci barındıran ülkesi değerlendirmesi yapılarak Suriyeli göçmenlerle ilgili AB kaynağı ile ciddi yardımlar yapıldığı görüşü hakimdir.

“Mutlak yoksulluk pek yaşamıyorlar, yaşamamaları gerekiyor.” (10)

Suriyeli göçmenlerin artan ivmeyle ülkemize gelmeleriyle beraber uygulanan politikaların ve önlemlerin değiştiği ve sağlanan uluslararası finansmana bağlı olarak şekillendiği belirtilmiştir. Bu kapsamda ilk etapta aile yardımları kapsamında yabancılara yapılan acil gereksinimleri karşılama amaçlı düzenli olmayan yardımlar AB'den gelen finansman kaynağıyla beraber değişikliğe uğramış ve Sosyal uyum yardımı denilen yeni bir sosyal yardım sunulmuştur. Diğer bir yardım ise şartlı eğitim yardımıdır. Bu alanda katkı sağlayan uzman “sosyal uyum yardımı alanların %86'sının aynı zamanda şartlı eğitim

yardımı aldığını” ifade etmiştir. Süreç içinde hızlı ve esnek biçimde demografik ölçütlerin dikkate alındığı, hane halkı ziyaretleriyle tespitlerin yapıldığı, vakıflara takdir hakkı uygulamasının sağlandığı belirtilerek son derece güzel bir operasyon yapıldığını ifade eden katılımcı bu süreci **“dünyanın belki de görebildiği en büyük nakit operasyonu, mültecilere yönelik nakit operasyonundan alınımızın akıyla çıktığımızı düşünüyorum. Minimum hedefleme hatasıyla çok hızlı bir şekilde müdahale edildi”** şeklinde tanımlamıştır. Sürecin işleyişinde interdisipliner ve çoklu kurum anlayışının temel alınarak, STK’ların, Kızılay’ın, uluslararası kuruluşların, Bakanlığın, SYDV’lerin birlikte yürüttüğü bir süreç söz konusu olmuştur. Bu süreçte daha önceden oluşturulmuş olan BSYS’nin deneyimlerinin son derece yararlı olduğu ifade edilmiştir.

Suriyeli göçmenler için sağlanan yardımların 2 aşamalı olduğu ilk aşamada barınma ve gıda konusunda acil insani yardımların sağlandığı ikinci aşamada ise çeşitli programlar yardımıyla sosyal uyumun sağlanmasına yönelik uygulamaların temel alındığı belirlenmesi yapılmıştır.

Göçmenlerle ilgili sosyal yardımların yürütülmesi konusunda kamuda yönetici olarak görev yapan katılımcıların çoğu AB kaynaklarıyla yürütülen Suriyelilere yönelik sosyal uyum yardımı ve yabancı çocuklara yönelik şartlı nakit transferi programının başarı ile uygulandığını ifade etmişlerdir.

Göçmen ve mültecilere sunulan yardımların Suriyeli göçmenler gelinceye kadar ağırlıklı olarak Afgan ve Iraklıların bulunduğu diğer göçmenler için “daha idare edici şekilde ve o anki derdine derman olacak” şekilde yürütüldüğünü ifade eden katılımcı AB destekli finansman sonrasında Acil Sosyal Yardım Ağı sayesinde tüm yabancı uyruklu yoksul kesime düzenli yardımın sunulduğunu belirtmiştir.

Bazı katılımcılar göçmenlere yönelik politikalarda “ensar toplum” anlayışının temel alındığını, Türkiye’nin bu konuda bütüncül politika izlediğini ve insan hakları açısından takdir edilmesi gerektiğini belirtilerek göçmenler için sağlanan hizmetlerin dünya ile kıyaslandığında Türkiye’nin son derece başarılı olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcılar genel olarak 2011 yılı itibarıyla Suriye’den gelen yoğun göç dalgasıyla beraber oluşan göçmenlik tanımının başlangıçta tam olarak yapılamadığı, süreç içinde

göçmenlerin artması ve göç olayının kalıcı niteliğe bürünmesi sonrasında göçmenlerin büyük bir kısmının ülkede daimi olarak kalacağı fikri hakim olmuştur.

“Suriyeli vatandaşlara misafirimiz dendi, misafir olabilir mi, on senedir misafirlik olur mu?” (10)

“Suriyelilere başlangıçta biz misafir diye konuyu ele aldık. Ama bir bölümünün savaş bitse bile kalabileceğini düşünüyoruz.” (22)

“Temel bakışımız göçmen sorunu Türkiye'nin kendi sorunu değildir, dünyanın üstlenmesi gerekir. Külfete dünyanın katlanması gerekmektedir. Mevcut yapıda göçmenlerin literatüre göre en az %60'ı bizde ise akrabalık bağlarının yoğunluğu nedeniyle %70'inin kalacağını beklemekteyiz.” (23)

Göçmen sorunu konusunda ülkedeki politikalarda tam bir netliğin oluşturulmadığı bu konuda önceleri misafir olarak kabul edilen göçmenlere sürecin uzaması nedeniyle kalıcı yeni politikalarla yaklaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda yaşanan sorunları dile getiren katılımcı görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Mülteciler konusunda Türkiye'nin de başı biraz sıkıntılı. Hiçbir ülkenin üstlenmediği bir problem üzerimize bırakılıyor, kimse elini de uzatmıyor. Onlar üzerinden ülkedeki toplumsal barış da zedeleniyor, siyasiler arasında polemik mevzuu oluyor, vatandaşlar arasında polemik mevzuu oluyor.” (12)

Bazı değerlendirmelerde AB ya da BM gibi uluslararası platformda Suriyeli göçmen sorunun çözümü için ülkemize sağlanan maddi destek nedeniyle bunun ülkemiz için bir “lütuf” gibi algılandığı ve kimi zaman uygulanan tedbirlerde sorgulanma noktasına geldiği ve aşırı müdahalelere maruz kaldığı düşüncesi oluşmuştur.

AB finansmanı aracılığıyla sağlanan fonlarla Suriyeli göçmenlere sunulan sosyal yardım ve sosyal hizmetlere yapılan harcamaların nasıl hesaplandığı ve nasıl parasallaştırıldığı konusunun net olmadığını belirten akademisyen katılımcı AB'nin verdiği fonun yine AB'nin öngördüğü proje ve onların istedikleri şirketlerin kurmuş oldukları ortaklıklar çerçevesinde harcandığını belirtmiştir.

Göçmenlerle ilgili pek çok katılımcı tarafından ifade edilen tespit göçmenler arasında ayırım yapılması ve finansman kaynağı nedeniyle sosyal yardımların farklılaşmasıdır. Suriyeli göçmenlerin Birleşmiş Milletler, Dünya Gıda Örgütü gibi uluslararası kuruluşlarca desteklenmeleri nedeniyle Suriyeli göçmen barındıran diğer ülkelerdeki koşullara göre daha iyi standartlarda buldukları ifade edilirken, Suriyeli olmayan diğer göçmenlerle

ilgili aynı standartların oluşturulmadığı belirtilmiştir. Katılımcılar geçici koruma altındaki Suriyeli yurttaşların yoksulluğuna yönelik uygulamalarla diğer göçmenler arasındaki uygulamaların farklı olduğu savunarak uluslararası kuruluşların hizmetleriyle ilgili şu değerlendirmede bulunmuşlardır.

“Bizde izleme, değerlendirme, analiz çalışmaları sonrasında hizmetlerin planlanması eksik iken onlarda fonu veren kişi denetlediği için hesap verebilirlikten dolayı farklı ve etkili bir şekilde hizmet veriliyor. Sağlık hizmeti, eğitim hizmeti. Bizim hala devlet okullarında kaynak yetersizliği nedeniyle engelli çocuklarımıza özel eğitim sınıfı açılmazken Kanada sivil toplum kuruluşunun verdiği bir fon ile bütün okullara Suriyeli vatandaşlar için sınıf açılıyor.” (10)

Göçmenlerin yaşadıkları yoksullukla beraber dil sorunu ve uyum sorunları yaşandığı belirtilerek göçmenlerin 99 ile başlayan kimlik numarası olanların tüm hizmetlerden faydalanırken bazı göçmenlerin birçok kamu hizmetlerinden yararlanamadığı, göçmenler arasında Suriyeli, Afgan, Özbek gibi ayrımların yapılmasının toplumsal barışı bozar nitelikte olduğu değerlendirilmiştir. Bu konuda pek çok katılımcı Suriyeli göçmenlerle diğer göçmenler arasındaki eşitsizliğe vurgu yapmıştır.

Göçmenler arasındaki ayrımcılığın pek çok noktada farklı finansman kaynakları nedeniyle ortaya çıktığını belirten katılımcı Suriyeliler için “toplum merkezlerinin” açıldığını, ancak bunların yalnızca Suriyelilere hizmet ettiğini belirtmiştir.

Göçmen ve mülteci statüleri kapsamındaki bireylerin eşitliği konusunda kamu yöneticisinin görüşleri şu şekildedir.

“Türkiye zaten doğusundan mülteci kabul etmiyor. Batısından da zaten mülteci gelmiyor büyük oranda. Bizim uluslararası koruma diye bir statü var. Bu uluslararası koruma statüsü, uluslararası koruma başvuru sahibi statüsü var, bir de geçici koruma var. Bizim şu anda Suriyelilerin büyük bir kısmı bu geçici koruma statüsünde aslında bir ara statüde. Tam olarak statüleri bile belli değil. O açıdan burada bir gün dahi kalmış birisi varsa o kişi kalp krizi geçirdiği anda tabi ki hastaneye alırsınız. Zaten bunda bir problem yok. Ama o kişi bir günlüğüne buraya gelmiş, tamam hadi buraya gelmişken sana bir bademcik ameliyatı yapalım, çok acil olmayan bir ihtiyacını giderelim gibi bir yaklaşım tabi ki hiçbir ülke tarafından zaten benimsenmiyor. O açıdan farklılaşma bu bağlamda vardır ya da temel insan hakları düzeyinde hiçbir farklılaşma yoktur. Temel olarak bu İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan o tip temel haklarla ilgili hiçbir eksiklik yok, eşit bir şekilde faydalandırılıyorlar.” (7)

Suriyeli göçmenlerin ileriye dönük olarak ülkede kalma durumları dikkate alındığında özellikle Suriyeli ailelerin çocuklarının eğitim ve öğretim programlarına dahil edilmeleri

konusunda önlemler alınması gerekliliğine vurgu yapan katılımcının **“formel eğitim, Türkçe öğreniminin sağlanması çok önemli olup, 15-20 yaş arası gençlerin ileride bizi Pakistan'a çevirmemesi için eğitimine önem verilmelidir”** şeklinde görüşü dikkat çekicidir. Özellikle Suriyeli göçmen çocuklarının eğitimi konusunun dikkatle ele alınması gerektiğine vurgu yapan akademisyen katılımcı bu konunun yeterince önemsenmemesi halinde ileriye dönük yaşanabilecek sorunlara vurgu yapmıştır.

“Mülteci çocuklar konusu ısrarla ve inatla ayrıca ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. Bu patlamaya hazır bir bombaya dönüşür, eğer eğitemezseniz, bakamazsanız, koruyamazsanız. Eski döngüden farkı herkes her şeyi görüyor ve biliyor. Kapalı bir toplum değilsiniz. Her şeyi bilip buna erişemeyen çocuk ne olursa, ne yaparsa onunla karşı karşıya kalırsınız, radikalleştirirsiniz insanları her açıdan, hem politik olarak radikalleştirirsiniz, hem insan ilişkilerinde radikalleştirirsiniz, uca savurursunuz.” (11)

Suriyeli göçmen çocuklarının eğitiminde yaşanan zorluklara değinen kamu yöneticisi Suriyeli göçmenlerdeki toplumsal yapının katılıma ve bunun özellikle kız çocuklarının eğitimine olumsuz etkisini şu şekilde ifade etmiştir.

“Hakikaten sosyal uyum yardımıyla ilgili şunu yaşadık. Kendi kitlemden söyleyeyim, Suriyeliler üzerinden anlatayım. Adana'da, Kayseri'de, İstanbul'da biraz daha şunu yapabiliyoruz. Kız çocuklarını okula gönderin, kadını biraz daha istihdama katılımı alanında bir şeyler yapabiliyoruz. Ama Urfa'ya gidin orada vermezseniz vermeyin, göndermiyoruz diyor. Çok katı bir geleneksel yapının içinde sizin vereceğiniz rakamın bile önemi kalmayabilir.” (22)

Yoksullukla mücadele kapsamında Suriyeli göçmenlere sağlanan sosyal yardımlarla beraber tüm göçmenler için acil gereksinimlerin giderildiği, sağlık alanında yalnızca acil sağlık hizmetlerinde yararlandırıldıkları ifade edilerek bir anlamda “durumu kurtarma amaçlı palyatif önlemlerin alındığı” belirtilmiştir.

Özellikle Suriyeli göçmenlere sağlanan yardımların ilk aşamada olumlu karşılanırken süreç içinde ülkede tepkiyle karşılanmaya başlandığını ifade eden katılımcı görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Biraz sıkıntılı süreçlerin başlayacağını düşünüyorum. Onlara yapılan yardımlar Türklerde huzursuzluk yaratıyor. Bize verilmeyen paralar onlara veriliyor, biz vergilerimizi veriyoruz, onlar hiçbir şey vermiyorlar ama alıyorlar diyorlar. Bunun ileride bir sosyal patlamaya sebebiyet vereceğini de düşünüyorum.” (3)

“Özellikle şu Suriye'den gelen göç konusunda. Gidin sosyal yardım yapan kuruluşlara gidin, yardım alamayan vatandaşların hepsi, yardım alma şartlarını sağlamadığından

yardım almadığını düşünmüyor. Hep onlara yardım yapıyorsunuz, bize para kalmıyor diyor.” (5)

“Hatta şöyle şikayette olabiliyor bizim vatandaşlarımızdan. Bizden daha fazla yardım alıyorlar diye.” (8)

“Vakfin hedef kitlesi yoksul olunca vatandaş bizim vatandaşlarımız siz Suriyelilere daha çok yardım yapıyorsunuz. Bize yardım yapmayışınızın sebebi Suriyeliler. Onlara yardım yapmak adına bizden kesiyorsunuz şeklinde yerelde de büyük sıkıntılar oluşturabiliyorlar” (14)

“Tabi ki kimsenin vatanından kopup gelmesini istemeyiz. Ama eğer kopup geliyorlarsa da bunlara sunulan hizmet benim halkıma sunulan hizmetten fazla olmamalı.” (19)

“Yerli halk ile sorun yaşandı. Sosyal yardımlar muazzam bir düşmanlığa sebep oluyor. Aslında Suriyelilerinde bu yardım konusunda çok büyük sıkıntıları var, ulaştırılmasında, kapsayıcılığında falan. Ama yerli halk bunu bilmediği için. Onlar kimmiş, bana vermiyor, ona veriyor diye düşünüyor.” (18)

Yerel yönetici, göçmenlerin yalnızca temel gereksinimlerin karşılanması konusunda başarılı olduğu ancak diğer sosyal konularda zayıf kaldığını ifade ederek sosyal uyum sıkıntısının yaşandığını belirtmiş ve “Sosyal uyumları zayıf, kendi gettolarını kuruyorlar. İşte bu da sosyal uyumun sıkıntısı demektir. Eğer sosyal uyumu sağlamış olsaydık kendi gettolarını kurmayacaklardı” ifadesiyle ileriye dönük potansiyel soruna dikkat çekmiştir.

Göçmenlerin işgücü piyasasındaki kayıt dışı istihdamı nedeniyle ücretlerin düştüğü, yurttaşların bu konuyu kendileri açısından sorun olarak gördüğü, çok düşük ücretlerle ve çok uzun çalışma saatleriyle göçmen istihdamının yoksul mülteci göçmen kitlesi oluşturduğu belirtmiştir.

“Zaten mevcut işsizliğin, yoksulluğun içine gelmiş olmalarından kaynaklanan bu insanları birer tehdit olarak, ben zaten yoksulum bu beni daha da yoksullaştırdı, ben işsizim bu beni şimdi daha da işsizliğe mahkûm etti. Çünkü çok ucuz ücretlere çalışıyorlar. Ben bu sürecin doğru yönetildiğini düşünmüyorum. Bence katmanlaştırdı. Bir de mülteci yoksul, göçmen yoksul katmanı oluşturdu.” (9)

“İşsiz gezen kendi vatandaşımız var, kendinin işsiz kalmasının sebebi onların ucuz işgücü olarak görüyor. Sistem boşluk bırakmıyor, bu da tabii işte kendi vatandaşın açısından sıkıntılara sebebiyet veriyor.” (12)

“Sitelerde bir yangın meydana geldi, 5 tane Suriyeli işçi yangında öldü. Ucuz emek olarak görülüyor. Pazarlarda günlük 20 liraya sabahın 7 sinden akşamın 7 sine kadar tezgahın başında bekliyorlar.” (7)

“Sosyal korumanın üçüncü ayağı olan sosyal güvence, sigortalılık, hiçbir şekilde bunlara tanınmış bir hak değil. Bunlar sürekli geçici işçiler veya çalışma izniyle olan işleri yapıyorlar ama sigortaları yok bunların veyahutta işverenin insafına bağlı. Devlet tarım işlerinde sigortadan muafiyeti getirmiş. Bu demektir ki sen tarımda kaçak işçi

çalıştırabilirsin demek işverene. Onu tanyor devlet, meşrulaşmış durumda, tekstilde bir sürü kaçak işçi var, turizmde var. Sesini çıkarmıyor. Niye orada ucuz işçiye ihtiyaç var. Devlet sesini çıkartmıyor. Bu anlamda hizmetler, sosyal güvence ve sosyal yardımlar konularında da göçmenlerin çok büyük problemleri var.” (18)

Siyasi parti katılımcıları Suriyeli göçmen sorununun Türkiye'nin benimsediği dış politikanın sonucu olduğu ve Suriyeli göçmenlerin kayıt dışı istihdama yönelmelerinin kısa sürede işvereni memnun eden bir durum oluşturmasına karşın uzun dönemdeki sonuçlarının değerlendirilmesi gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Konuyla ilgili başka bir eleştiri göçmenlerin nüfus artışının Türkiye'den daha fazla olmasının uzun dönemde nasıl sonuçlar oluşturacağına dikkate alınması gerekliliğidir.

Suriyeli göçmenlere yapılan yardımlarla ülkemizdeki yoksul yurttaşın yapılan yardımların niteliği ve niceliği açısından farklılaşmanın nedeni finansman kaynağı olmasına karşın yoksul yurttaşın bu duruma farklı şekilde yaklaştığı ifade edilmiştir.

“Aslında yatırılan para bizim bütçeden giden para değil Avrupa Birliğinden gelen para. Fakat işlemler bizim kurumların içinde yürüyor, kayıtları bizim vakıflar tarafından tutuluyor, kimlere yardım edecek bunu bizinkiler belirliyor, bizim personel belirliyor. Bir kamu kuruluşu belirliyor bunu, Kızılay üzerinden yardım yapıyor, vatandaş ister istemez şunu diyor. Suriyeliye var bize yok. Bu bir öfke birikmesine sebebiyet veriyor, hele hele de ülkeniz bir süreçten geçiyorsa, ekonomik sıkıntılar yaşadığınız, dövizin biraz yukarı doğru gittiği, insanların borçlandığı, borcunu ödeyemediği, ekonomik buhranların olduğu bir dönemde olursa birilerine çatmak içinde bahane arıyor. Hazır göçmenlerde buna zemin hazırlıyor.” (12)

Vakıf uygulamalarına yönelik değerlendirmelerden bulunan kamu yöneticisi katılımcılar Suriyeli göçmenlerin durumuna ilişkin yaşanan toplumsal rahatsızlıklara ve vakıfların yaşadığı sıkıntılara yönelik şu değerlendirmelerde şu bulunmuşlardır.

“Göçmen ve mülteci konusunu ülke için bir kambur olarak görüyorum. Yoğun bir şekilde göç alan bir ülkeyiz. Ve bununda toplumun genel katmanı üzerinde rahatsızlıklara yol açtığını da görüyoruz. Özellikle göçün yaşandığı illerde Gaziantep gibi, Urfa gibi illerde, Kilis gibi illerde bu yoğun bir şekilde yaşanıyor. Bizim oradaki kurumumuza bağlı Sosyal Hizmet Merkezlerimizde de bu tür vakaları sıklıkla görüyoruz. Bence bunun daha sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması gerektiğini düşünüyorum. Tabi bu bir makro bir politika. Göç sorununa yaklaşım hükümetlerin stratejik planlamaları. O yüzden bunun arka planlarında daha başka ne var bunları bilmiyoruz. Ama toplumda özellikle göçün yaşandığı illerde toplumsal rahatsızlıkların da olduğunu biliyoruz.” (13)

“Burada geçici olarak mı kalıyorlar, sürekli olarak mı kalacaklar. Bunların kalmalarının artıları ne, eksileri ne, bunlara bakmak lazım. Bir yandan da diyorum ki bizim ülkemizin koşulları da ortada. Benim temennim umarım en kısa zamanda ülkelerindeki savaş sona erer ve ülkelerine geri dönerler. Vakıflar büyük sıkıntı yaşıyor bu anlamda.” (13)

Göçmenlere yönelik sosyal yardımlarla ülkedeki yoksul yurttaşlara yapılan sosyal yardımlar konusunda değerlendirmede bulunan katılımcı toplumsal barış açısından göçmenlere kendi ülke yurttaşından daha fazla maddi destek sağlanmaması gerektiğini belirtmiştir.

“Göçmenlere yardım yaparken kendi yoksulumuza, kendi vatandaşımıza yapmadığımızdan fazla, yaptığınızdan fazla da yapmamak lazım. Toplumsal barışı bozabilecek şeydir bu. Biz vatandaşlarımıza mesela düzenli bir nakdi yardım programımız yok, eşi vefat etmiş kadın, muhtaç asker ailesi, engelli evde bakım falan gibi tematik yardımlarımız var. Yoksullara yönelik bir temel aile yardımı asgari gelir desteği yok bizim ülkemizde. Ama göçmenlerle ilgili SUY diye bir şey var. Sosyal uyum yardımı 120 lira para veriyoruz. Bizim böyle bir yardım programımız kendi vatandaşlarımız için yok ama. İşte burada bunlara dikkat etmemiz lazım, kendi vatandaşımıza yaptığımızdan fazlasını da yapmamamız lazım. Ama onlara da insana yaraşır bir hayat sunmamız lazım. Ama biz bu kadar da güçlü, bu kadarda ekonomisi refah içinde bir ülke değiliz. Uluslararası platformu mutlaka taşın altına elini koyması gerekiyor bu noktada.” (2)

Suriyeli göçmenlerle ilgili uygulanan politikalarda makro düzeyde tedbir ve öneri niteliğinde yorumda bulunan katılımcılar görüşlerini şu şekilde özetlemiştir.

“Kendi ülke vatandaşınıza da vereceğiniz yardım konusunda denge sağlamanız gerekiyor. Bir de özendirici olmaması gerekiyor. Türkiye’yi özendirici bir konuma getirmemesi gerekir.” (15)

“Onlar gerçekten müdahale gerektiren gruplar ve sosyal yardımlar ihtiyaç . Şu ana kadar müdahale olarak verildi burada çok derin bir sıkıntıya düşmesinler diye. Bundan sonrasında sürdürülebilir hale gelmesi için bence format değiştirmesi gerekiyor, form değiştirmesi gerekiyor. Bu zorlayan alanlardan birisi.” (16)

Göçmenlerle ilgili politikalarda dikkat çeken tespit ülkemizde kalan Suriyelilerin ekonomik olarak güçsüzlerden oluştuğu, ekonomik olarak daha yeterli olanların gelişmiş ülkelere kabul edildiği ifade edilmiştir.

“Göçmenlerle çevre ülkelere baktığımız zaman en iyi ilgilenen bizim ülke gibi gözüküyor. Birazda göçmen problemi üzerimize kalmış gibi görünüyor, işin doğrusu. Temenni ediyoruz ki geri dönsünler. Parası olanları Almanya, İngiltere, Amerika götürüyor. Oradaki Suriyeli trilyonluklar, yani geliyorsan bize paranla gel diyor. Parası olmayanları bize bırakıyorlar. Bu toplumsal dokuyu zedeliyor.” (12)

Göçmenlerle ilgili yoksulluk sorununun çözümü konusunda ileriye dönük finansman kaynağına göre değerlendirme yapılması gerektiğini belirten katılımcı süreç içinde AB’nin finans kaynağını azaltması veya sonlandırması durumunda ülke kaynaklarının bu politikaların karşılanmasını sağlayacak büyüklükte olmadığını ve “Sosyal Yardımlar Müdürlüğü’nün Kanununda yer alan yararlanıcıların istenildiği şekilde düzenlenmesi

maddesiyle Suriyelilere yönelik yardımların dondurulacağı ya da kademeli olarak iptalinin söz konusu olabileceğini” ifade etmiştir.

Suriyeli göçmenlerin ve diğer düzensiz göçmenlerin ülkemizdeki büyüklüğüne vurgu yapan katılımcı yoksullukla mücadele kapsamında göçmenleri dışlayan herhangi bir yasal düzenleme olmamasına karşın bu hizmetleri sunan kesimlerde göçmenlerin eşit haklara sahip oldukları konusunda hem fikir olunmadığı belirtilmiştir.

“STK’lar bildiriyor, mültecilerle ilgili, çocuk gelin olgusunu bildiriyor, çocuk anne olgusunu. Savcı diyor ki çok somut bildiğim vakalar var böyle. Suriyelilerin kültüründe vardır. Kültürde böyle bir şey yok. Suriyelilerin kültüründe de bu yok, bizimde. Kültüründe olması da sizi bağlamaz, hukuk bağlar, Çocuk Hakları Sözleşmesi o çocuklar içinde geçerlidir. Yani Almanya’ya gitmiş mülteci Suriyelilerin kültürü bu denmiyorsa Türkiye’de de demememiz gerek. Yani bunlar bizim müdahalemizin, yoksullukla mücadelemizin ya da sosyal politikamızın sosyal hizmetle yeterince barışık ve bütünleşik olmadığını ifade etmek için söylüyorum.”(11)

5.4. TÜRKİYE’DE YOKSULLUKLA İLGİLİ SOSYAL POLİTİKALARIN YETERLİLİĞİ

5.4.1. Türkiye’de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikaların Yasal Yeterliliği

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında “çeşitli sosyal sorunlara cevap vermek için ayrı ayrı hazırlanmış olan sosyal hizmetler mevzuatı, söz konusu hizmetlerin bir bütün olarak sağlandığı takdirde elde edilecek faydalar göz önünde bulundurularak birlikte etki sağlayacak yönde değerlendirilecek, bu konuda kısıtlayıcı mevzuat kaldırılacak ve boşlukları doldurulacak yeni hükümler” getirilmesi benimsenmiştir (DPT, 1962). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında “sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin temel esaslarını belirleyecek Sosyal Güvenlik Temel Kanunu” çıkarılması gerekliliğine işaret edilmiştir (DPT, 1995).

43. Hükümet Programında “korunmaya muhtaç çocuklarla yaşlı ve sakat vatandaşların Devletçe korunmasını sağlayacak olan Sosyal Hizmetler Kanununun bir an önce çıkarılması” gerekliliğine işaret edilmiştir. 54. Hükümet Programında “sosyal güvenlik kurumlarının içinde bulunduğu finansman sorunlarına çözüm bulmak, fonların etkin bir şekilde işletilmesini sağlamak amacıyla sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin

temel esaslarını ve kurumlarını belirleyen yasal çerçeve” hazırlanması gerekliliği belirtilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların yeterliliğine yönelik değerlendirme konusunda katılımcılara "*Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politikaların yasal yeterliliği (mevzuat yeterliliği) konusunda ne düşünüyorsunuz?*" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan yoksullukla mücadele alanındaki yasal yeterliliğe ilişkin görüşleri alınmıştır.

Katılımcılar genelde yoksullukla mücadele politikalarının yasal yeterliliği konusunda şu değerlendirmede bulunmuşlardır.

- Yoksullukla mücadele kapsamındaki yasal düzenlemelerin ve mevzuat yapısının çok dağınık olduğu,
- Yoksullukla mücadele politikalarının yasal düzenlemelerindeki dağınıklığın uygulamalara da yansıdığı,
- Yasal düzenlemelerdeki dağınıklık nedeniyle farklı muhtaçlık ölçütlerinin oluşmasının gerek sosyal yardım yararlanıcılarında gerekse uygulayıcılarda zihin karışıklığına neden olduğu,
- Yoksulluğun çok boyutlu değerlendirilmemesi nedeniyle mevzuat alanında bütüncül bir yaklaşımın oluşturulamadığı,
- Mevzuat yapısındaki muhtaçlık ölçütlerinin katı olması nedeniyle yoksulluk sınırındaki yurttaşların zaman zaman sosyal yardımlardan yararlanamama nedeniyle sorunlar yaşandığı,
- Mevzuat yapısının kent kır ayrımını göz etmemesi nedeniyle muhtaçlık belirlemede sorunlar yaşandığı, objektif ölçütlerin oluşturulamadığı,
- Mevzuattaki açıkları takip eden bazı kesimlerin bunu kötüye kullandığı ve kaynakların etkin kullanımını konusunda olumsuz etki oluşturduğu,
- Mevzuatın temelinde vakıf uygulamalarının olmasının politikaları öznel değerlendirmelere açık hale getirdiği, ayrımcılıkla ilgili sağlam güvenceleri olmadığı, özel hukuk tüzel kişiliği aracılığıyla çok büyük bir kamu kaynağının kullanımının söz konusu olduğu,
- "Temel Sosyal Yardım Kanun Taslağının” hazırlanmış olmasına karşın yasalaştırılmadığı,

- Sosyal politika alanında faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşlarındaki uzman ve yöneticilerin "Temel Sosyal Yardım Kanun Taslağının" en kısa zamanda yasalaşması gerekliliği konusunda hem fikir oldukları ve bu yasa ile mevzuat dağınıklığının giderileceği görüşünün hakim olduğu,
- Mevzuat dağınıklığının giderilmesinde en önemli sosyal politika aracının asgari gelir desteği uygulamasının en kısa zamanda başlatılmasının var olan yasal dağınıklığı ortadan kaldıracığı.

Türkiye'de yoksullukla mücadele kapsamında yasal yeterlilik açısından konunun değerlendirilmesi aşamasında katılımcıların büyük bir kesimi konuyu sosyal yardımlar ekseninde değerlendirmiştir. Katılımcılar yoksullukla mücadeleye ilişkin yasal düzenlemelerin ve mevzuat yapısının çok dağınık olduğuna vurgu yapmıştır. Sosyal yardımlardaki dağınıklığın yalnızca mevzuat alanında değil aynı zamanda uygulama alanında da olduğu görüşünü bildirmişlerdir. Pek çok uzman ve yönetici 40'dan fazla sosyal yardıma vurgu yaparak temel bir mevzuat yapısının olması gerektiği görüşünü savunmuşlardır. Bu konuya ilişkin değerlendirme yapan kamu yöneticisi her bir mevzuatın farklı yaklaşımlara dayalı yoksulluk tanımlaması yapmasına ilişkin eleştirisini şu şekilde belirtmiştir.

"Yeterli olan taraflar var ama yetersiz olan çok taraf var. Ama asıl mesele sosyal yardım mevzuatının dağınık olması, muğlak olması. Bunun tek çatı altında birleşmesine ihtiyaç var. Yani sosyal yardım kanunu gibi bir şeye ihtiyacımız var memlekette. 2022 dediğim yaşlı engelli ayrı bir kanundan gidiyor, Genel Sağlık Sigortası ayrı bir kanundan gidiyor, evde bakım yardımı ayrı bir kanundan gidiyor, fon kapsamında yapılan yardımlar ayrı bir kanundan gidiyor. Her biri farklı bir muhtaçlık sınırı belirlemiş durumda, her biri farklı yaklaşımlar belirlemiş durumda. Bunların aynı şeye sokulması gerekiyor. Ama biz bunu uzun zamandır söylüyoruz. En azından 2012'de Bakanlık kurularak tek çatı altında toplandı yavaş yavaş bunlarda olacak diye umuyoruz" (7)

Kamu yöneticisi mevzuattaki bu dağınıklığın ve yoksulluğa ilişkin farklı ölçütlerin temel alınmasındaki nedenin hedef kitlenin belirlenmesi ve hedef kitleye ilişkin sayının var olan kaynağa göre belirlenmesi olarak değerlendirmiştir.

"Bizim mevzuatımız çok dağınık. Aslında bunula ilgili geçmişte de çalışmalar yapıldı. Bir Sosyal Yardımlar Çerçeve Kanun Tasarısı hazırlandı. Ama siz şimdi bürokratsınız, bir takım çalışmaları yapıyorsunuz, bunları sunuyorsunuz. Bunların hayata geçirilmesi konusunda asıl iradenin siyasiler tarafından gösterilmesi gerekiyor. Ama bu kadar dağınık olmaması gerekiyor. Bizde bir yardımın yoksulluk kriteri ile diğer yardımın yoksulluk kriteri arasında da fark var. Bunların da düzenlenmesi gerekiyor. Siz kriterleri aynı yaptığınızda o hedef kitle belki çok genişleyecek ve buna kaynak yetmeyecek. Belki buradan

bazı yardımlar kapsamında farklı kriterleri belirlemek keyfi bir durum değil biraz daha yararlanıcı sayısını belirlemek. Dediğim gibi sonsuz bir kaynağımız yok, bu kaynağın daha etkin kullanımı açısından." (14)

Mevzuat dağınıklığına eleştirel yaklaşan kamu yöneticisinin yasal mevzuata ilişkin görüşleri dikkate değerdir.

"Bu dairede Bakanlıkta çalışan biri olarak kafam karışıkta, sıradan vatandaş ne yapsın. Haklarını anlamak, takip etmek konusunda. Yani sade bir sosyal yardım mevzuatına acil ihtiyaç var gözüküyor" (12)

Sosyal politikaya yalnızca sosyal yardım üzerinden yaklaşmayan katılımcılar mevzuat yeterliliği konusunda bütüncül bir bakış açısının olmadığını vurgulamışlardır. Bu görüşe göre değerlendirme yapan katılımcıların vurguladığı ortak konu yoksulluğa çok boyutlu yaklaşılmaması nedeniyle mevzuatta da benzer bir dağınıklığın ve parçalanmışlığın olmasıdır.

"Bütünlük arz etmiyor. Birbirini nerede kesiyor, nerede kesmiyor. Bu konuda uygulayıcılarında çok net fikirleri yok. Bir istihdam politikası eğitim politikasından bağımsız düşünülemez ve geliştirilemez. Sosyal güvenlik politikası sosyal yardımdan bağımsız şekillenemez. Yasalaşma süreçlerine baktığımızda hep birbirinden kopuk aslında ve hala bütüncül bir bakış açısının hakim olduğunu düşünmüyorum sosyal politik alanda. Bütüncül olmaktan uzak yasal bağlamda" (9)

"Kağıt üstünde yeterli olduğunu düşünüyorum. Tabi ki geliştirilecek yönleri var. Ama ben şunu merak ediyorum. Bütünleşik bir politikada biz şunu önermişiz. Sosyal güvenlik ayrı yürüyor, primli kısım yani. Sosyal hizmet kısmı başka yürüyor. Aileyi odak alan kısmı başka yürüyor. Şimdi bunları birleştirdik. Şimdi bütün önerilerimiz gerçek oldu. Şu andaki işleyiş nasıl olacak, onda bir belirsizlik hakim. Ben birleşime çok olumlu bakıyorum. Şu anda bir dönüşüm olduğu için bir karışıklık var. Bizim yoksullukla mücadeledeki en önemli araçlarımızdan biri sosyal yardımlar. Onun dayandığı mevzuat Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün mevzuatıdır. Yeniden değiştiriliyor, puanlamalar sürekli değiştiriliyor. Bu mevzuatın toparlanması zor, ama olması gerekiyor. Özel gereksinimler gözden kaçabiliyor" (10)

Mevzuat açısından uygulamalarda yaşanan bazı sorunlara ilişkin görüş bildiren uzman ve yöneticiler iki önemli konuya değinmişlerdir. Bunlardan ilki mevzuatın, kır kent için aynı ölçütlerin kullanılıyor olması nedeniyle bazı durumlarda sistemin açığını fark eden faydalanıcılar tarafından olumsuz olarak kullanıldığıdır. İkincisi ise yasal çerçevenin katı sınırlarla çizilmiş olması nedeniyle belirlenen sınırları çok az aşan faydalanıcılar için belli sınırların temel alındığı kademeler üzerinden muhtaçlık ölçütleri belirlenmediği için mağduriyetler yaşanmasıdır. Buna ilişkin değerlendirmeler şu şekildedir.

"Mevzuat detaylandıkça hantallaşıyor ve yorumlamasıda çok zor hale geliyor. O gelir testlerinde şu kadar olursa bu kadar olursa aynı zamanda bu da olursa gibi bütün durumları biz bir tane mevzuatta formulüze edemeyiz. Sistemin açığını çok iyi fark etmek ve kötüye kullanmak söz konusu. Sistemin açığını fark edenler kötüye kullananlar oluyor. Biz çok şehirli düşündüğümüz için mevzuatı. Bu nedir şehirli olduğunuzda eviniz olur, arabanız olur, arsanız olur, bankada nakdiniz olur. Ama kırdaki sosyo ekonomik statünün göstergeleri onlar değil. Kırdaki 2 tane koyununuz varsa eğer, o 2 tane koyun evin bütün geçimini sağlayabilir. Çünkü masrafınız yoktur. Bizim mevzuatımız çok şehirli bir mevzuat" (16)

"Yasal yeterlilik noktasında çok merkeziyetçi çalıştığımız için, çok merkezden çalıştığımız için gerçekten çok ihtiyacı olan bazı vakaları göz ardı etmek durumunda kalabiliyoruz. 400 Lira koyduğunuz bir sınırdaki 401 Lira kazanıyor olması sizin o yardımı ona ulaştıramamanız demek. Ama 399 Lira alanla 401 Lira alan arasında bir fark yok. Bu aynı zamanda toplumsal olarak da toplumda birbirlerine karşı tepki oluşturmalarına da sebep oluyor. Bu kadar merkeziyetçi, sistematik ve katı sınırlar bir yerde gerekli, çünkü çok büyük bir kitleyle muhatapsınız. Ama bir yerde de sizi o keskin ayrımlar gruplara adaletli bir şekilde ulaşmanızın önünde engel. Bu sistemi çok iyi anlamış ve sistemin açıklarını hemen fark eden grupların, bunu kötüye kullanmasının da önüne geçemiyoruz. Çünkü kanuna göre evet. Bütün durumların tek mevzuatta formulüze edilmesi de zor" (16)

Mevzuat açısından yapılan değerlendirmelerde önemli bir eleştiri sosyal yardımların vakıf örgütlenmesi aracılığıyla yürütülmesindeki yasal sorunlardır. Bu konuya vurgu yapan katılımcılar sistemin vakıflar aracılığıyla işleminin öznel değerlendirmelere açık olması, ayrımcılıkla ilgili sağlam güvencelerin olmaması, özel hukuk tüzel kişiliği ile çok büyük bir kamu kaynağı kullanımının söz konusu olması nedeniyle ciddi bir aktör karmaşası yaşandığını belirtmişlerdir.

"Sosyal yardımlarda Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü halen sosyal yardımlaşma vakıflarıyla bu işi yürütüyorlar. Temelde bana yanlış geliyor. Eğer hak temelliye geçeceksek, evrensel yardımlardan söz edeceksek yasada boşluğumuz var, genel bir yasamız yok. Temel yasa boşluğu var." (10)

Aslında ben bu vakıf modelini beğeniyorum. Yani her ilçede teşkilatlanmış vakıflar var. Vakıfların mütevelli heyetleri var. Dolayısıyla bu mütevelli heyetinin hukuki yapısı bence iyi bir yapı, yerelin çok aktif olduğu bir yapı. Fakat burada da birazcık daha iyileştirmeye gidilmesi lazım. Oradaki personelin sosyal yardım konusunda uzmanlığının falan biraz artırılması lazım. Sosyal inceleme yapıyorlar, ama bu konuda çok yeterli değiller. (2)

Katılımcıların bir kısmı "**Temel Sosyal Yardım Kanun Taslağının**" hazırlanmış olmasına karşın yasalaştırılmadığını ifade ederken, bazı katılımcılarda sosyal politikalara ilişkin mevzuat yeterliliğinde asgari gelir desteğinin yaşama geçirilmesinin bu dağınıklığı ortadan kaldıracığı yönünde değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

"Hedefimiz asgari gelir desteği ve nihai olarak ulaşmamız gereken sosyal yardımlarda ulaşmamız gereken nokta o. Onu gerçekleştirebilirsek bence bizim de buradaki uzmanlığımızın da burada bulunmamızın da temel sebebini gerçekleştirmiş oluruz. Her

seferinde tek tek ara gruplar bulup müdahale etmek yerine daha universal yardım programının yapılmasında yarar görüyoruz" (22)

Yasal mevzuat açısından sosyal politikaların tamamı dikkate alındığında dolaylı olarak pek çok Kanunu içermekle beraber Yoksullukla mücadele politikalarının hukuki temeli aşağıda listelenmiş olan Kanunlara dayanmaktadır.

- Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Teşvik Kanunu (3294 Sayılı Kanun)
- 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun (2022 Sayılı Kanun)
- Sayılı Sosyal Sigortalar Ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (5510 Sayılı Kanun)
- Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (2828 Sayılı Kanun)
- Sayılı Vakıflar Kanunu (5737 Sayılı Kanun)

Ek 7’de 3294 sayılı Kanunun, Ek 8’de 2022 sayılı Kanunun, Ek 9’da 5510 sayılı Kanunun, Ek 10’da 2828 sayılı Kanunun, Ek 11’de 5737 sayılı Kanunun değiştirilen veya iptal edilen maddelerine ilişkin kanun ve yürürlüğe giriş tarihleri ile değişen maddeleri olarak bu kanunlara ek ve değişiklik getiren mevzuat listelenmiştir.

Türkiye’de sosyal politikaların temel Kanunları niteliğindeki yukarıda sıralanan kanunlara ilişkin değişen veya iptal edilen maddeler yıllar itibariyle değerlendirildiğinde kanunların yürürlüğe girdiği tarihten sonra Kanunların değiştirilen ya da iptal edilen madde sayıları ve değiştirilen kanun sayıları Çizelge 43’de verilmiştir.

Çizelge 43: Sosyal Politikaların Temel Kanunlarının Değişen veya İptal Edilen Madde Sayıları

Sosyal Politika Temel Kanunları	Değiştiren Kanun/ KHK veya İptal Eden Anayasa Mahkeme Kararı Sayısı	İlgili Kanunda Değişen Veya İptal Edilen Maddeleri
3294 Sayılı Kanun (14.06.1986)	23	25
2022 Sayılı Kanun (10.07.1976)	15	15
5510 Sayılı Kanun (16.06.2006)	63	106
2828 Sayılı Kanun (27.05.1983)	25	25
5737 Sayılı Kanun (20.2.2008)	12	12

Çizelgeden görüldüğü gibi sosyal politikalar alanında en fazla yasal değişikliğe konu olan Kanun 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu olurken, bunu sırasıyla 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu, 2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun ve 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu takip etmiştir.

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 12 yıllık süre içinde yılda ortalama 5'in üzerinde değişiklikle 63 kez değişikliğe uğramıştır. Bu yönüyle katılımcılar tarafından ısrarlı bir şekilde vurgulanan mevzuat dağınıklığının giderilmesi konusu önem kazanmaktadır.

Mevzuat yeterliliği konusunda önemli olan bir konu yaşanan olaylara ilişkin münferit düzenlemeler yapılması nedeniyle sorunlara bütüncül yaklaşılmasıdır. Bu kapsamda “Soma ve Ermenek’te yaşamını kaybedenlere İstihdam hakkı sağlanması” (63. Maddeye eklenen Geçici 59 / Kanun No: 6552) ile ilgili düzenlemeler gibi yalnızca belli vakalara uygulanacak şekilde mevzuat düzenlenmesinin benzer vakalara uygulanamaması aynı mağduriyeti yaşayan bireyler açısından sorun oluşturmaktadır. Genel anlamda değerlendirildiğinde ise mevzuattaki bu tür öznel durumlar kapsamlılığı sağlayamadığı gibi eşitsizliklere de neden olmaktadır.

Yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikaların yasal yeterliliğine sosyal yardımlar açısından bakıldığında sosyal yardımların çeşitliliği, her yardıma ilişkin ölçütlerin farklılığı mevzuat dağınıklığına işaret etmektedir. Bu yardımların talep odaklı olması, sosyal yardımlardan yararlanan bireylerin beşeri sermayelerinin bu mevzuatı takip etmedeki yetersizliği mevzuatın takibi konusunu daha da güçleştirmektedir.

Yoksullukla mücadele kapsamında Türkiye’de politika tedbirleri kapsamında uygulanan sosyal yardımların listesi aşağıda sunulmuştur. Bu yardımlara ilave olarak sivil toplum kuruluşlarının ve belediyelerin talep odaklı sunduğu sosyal yardım ve hizmetleri de dikkate alındığında çerçevenin daha da büyüdüğü ve sosyal destek alanlar tarafından takibinin güçlüğü net olarak ortaya çıkmaktadır.

Aile Yardımları

1. Gıda Yardımları
2. Barınma Yardımları
3. Sosyal Konut Projesi
4. Yakacak Yardımları
5. Eşi Vefat Etmiş Kadınlar Yönelik Yardımı
6. Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Yardımı
7. Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı
8. Öksüz ve Yetim Yardım
9. Doğum Yardımı
10. Çoklu Doğum Yardımı
11. Sosyal ve Ekonomik Destek Yardımı
12. Ücretsiz Kreş Yardımı

Eğitim Yardımları

13. Eğitim Materyali Yardımı
14. Şartlı Eğitim Yardımı
15. Öğle Yemeği Yardımı
16. Ücretsiz Kitap Yardımı
17. Öğrenci Barınma, Taşıma, İaşe Yardımı
18. Engelli Öğrencilerin Okullarına Ücretsiz Taşınması
19. Yurt Yapımı

Yaşlı ve Engellilere Yönelik Yardımlar

20. Yaşlılık Yardımı
21. Engelli Yardımı
22. Engelli Yakını Yardımı
23. Silikozis Hastalarına Yapılan Yardımlar
24. Evde Bakım Yardımı

Sağlık Yardımları

25. Şartlı Sağlık Yardımı
26. Engelli İhtiyaç Yardımları
27. Sağlık Yardımları
28. Kronik Hastalara Nakdi Yardım
29. Kronik Hastalara Elektrik Desteği Yardımı
30. Tüberküloz ve SSPE Hastaların Yönelik Yardım
31. Genel Sağlık Sigortası Prim Ödemeleri
32. Genel Sağlık Sigortası Katılım Payı Ödemeleri

Özel Amaçlı Yardımlar

33. Aşevleri
34. Afet Yardımları
35. Acil Durum Yardımları
36. Terör Zararı Yardımı

- 37. Şehit Yakınları ve Gazilere Yönelik Yardımlar
- 38. Evsizlere Konaklama Projesi

Yabancılara Yönelik Yardımlar

- 39. Yabancılara Yönelik Yardımlar
- 40. Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı
- 41. Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı

Proje Destekleri

- 42. Gelir Getirici Proje Destekleri
- 43. Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi
- 44. Sosyal Hizmet Proje Destekleri: (ADEM/SODAM, Yaşlı ve Engelli Evde Bakım Projeleri)
- 45. İstihdam Eğitimi Projeleri
- 46. İşe Yönlendirme Yardımı
- 47. İşe Başlama Yardımı

5.4.2. Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikaların Yönetmelik Yeterliliği

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında “sosyal hizmetlere konu olan hizmetlerin ve fonların tek elden iş birliği içinde yürütülmesi için Sosyal Hizmetler Kurumu” kurulması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda “geniş bir kütleye belirli bir hizmet seviyesini sürekli olarak ve belirli bir standartta götürmeye olanak vermeyen ve bu nedenle etkili olmayan bu hizmetlerden tekelden idaresi mümkün olanlar Sosyal Hizmetler Kurumu içinde” birleştirilerek sosyal refah hizmetlerindeki dağınıklığın giderilmesi öngörülmüştür. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında “çocuk, yaşlı, özür, özel ilgiye muhtaç, yoksul ve diğer risk gruplarına yönelik sosyal hizmet ve yardımların geliştirilebilmesi amacıyla, kamuya ait her türlü sosyal hizmet ve yardım programının düzenlenmesi, idaresi ve koordinasyonundan sorumlu yeni bir kurumsal yapılanma” oluşturulması temel alınmıştır.

61. Hükümet Programında sosyal hizmetlerin ve yardımların tek merkezden yürütülmesi amacıyla kurulan ASPB'nin “aile bütünlüğü içinde” hedef kitlelerin sorunlarının çözümüne ilişkin uygulamaların yerine getirileceği belirtilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların yeterliliğine yönelik değerlendirme konusunda katılımcılara *"Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politikaların yönetmelik*

yeterliliği (idari mekanizma) konusunda ne düşünöyorsunuz?" sorusu yöneltölmüştür. Katılımcılardan yoksullukla mücadele alanındaki yönetsel yeterliliğe ilişkin değerlendirme yapmaları istenmiştür.

Yönetsel açıdan değerlendirmelerde sosyal politikaların oluşturulması ve uygulanmasında etkin rol oynayan AÇSHB'nin kuruluşu ve kuruluş sonrasındaki kurum kapasitesinin işleyişi önem kazanmaktadır.

08.06.2011 tarihli 633 sayılı KHK ile ASPB kurularak, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü ilgili Bakanlık çatısı altında birleştirilmiştir.

09.07.2018 tarihli 30475 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 703 sayılı KHK ile ASPB ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı mülga haline getirilerek her iki Bakanlığın görev alanına giren tüm faaliyetler "Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı" altında birleştirilmiştir.

10.07.2018 tarihli 30474 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 65 inci maddesi ile Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı kurulmuştur.

04.08.2018 Resmî Gazetede yayımlanan 15 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Bakanlığın adı "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" olarak değiştirilmiştir.

Sosyal politikalarla ilgili Bakanlıkta 2011 yılından 2018 yılına dek 9 yıllık dönemde 6 bakan görev almıştır. Bu görevlendirmelerde en uzun süreli görevlendirme 2 yıl 5 aylık bir süre iken 3 ay, 6 ay gibi kısa sürelerle görevlendirmeler de olmuştur. 2015 yılında ASPB'de üç bakan değişikliği olmuştur.

Sosyal politikalara ilişkin yönetsel yeterlilik değerlendirmesinde katılımcılar sosyal politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında belli bir birikime ulaşıldığı, AÇSHB'deki en güçlü idari mekanizmanın Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü olduğu seklıindedir. Bu bakış açısıyla sosyal politikalara ağırlıklı olarak sosyal yardımlar

ekseninden yaklaşmıştır. Bu yönüyle katılımcılar özellikle yoksullukla mücadele kapsamında sunulan sosyal yardımlar açısından aile ziyaretlerinin gerçekleştirilmesi sonrasında kontrol ve izleme noktasında hem personel hem anlayış hem de kontrol sistemi açısından birtakım eksiklikler olmasına karşın olumlu yönde deneyim kazanıldığını belirtmişlerdir.

Sosyal politikayı sosyal yardım alanıyla değerlendiren bazı katılımcılar yönetsel anlamda dağınıklık olduğunu, birbirini tamamlamaktan uzak bir yapının işlediğini, kurumların bir arada çalışma kültürü konusunda eksikliklerinin olduğunu eleştirmişlerdir.

Yönetsel yeterlilik konusunda bir başka eleştiri ise bürokrasideki sürekliliğin sağlanamaması nedeniyle kazanılan deneyimlerin dikkate alınmaması, liyakat sisteminin işlememesi, idari yapılanmanın sıklıkla değişmesi, kurumsallaşmanın sağlanamamış olması, mevzuattaki dağınıklığın yönetsel yeterliliğe de yansıdığıdır. Bu başlık altında geniş değerlendirmede bulunan akademisyen katılımcı ağırlıklı olarak yönetsel tutarlılığa ilişkin değerlendirmesini şu şekilde açıklamıştır.

"Çok sorunlu ve sıkıntılı olduğunu söylüyorum. Yönetsel yeterlilikteki dayanak noktalarınızdan biri örgüttür. İkincisi bu konun uzmanlarının yönetsel yeterliliğinin olması gerekir ehliyet, liyakattir. Buna uygun örgüttür. Üç, buna uygun kaynaktır. Tersinden başlayayım sosyal yardımlara 40 milyar kaynak ayırıyorsanız kaynak sorununu bir ölçüde çözmüşsünüz, ama ehliyet, liyakat, örgütlenme sorununu çözmüş müsünüz? Hayır. Somut örnek söyleyeyim. Son 15 yılda bu konudaki hizmet veren Bakanlığın adı 4 sefer, 5 sefer değişti. Demek ki ciddi bir program yok. Sosyal Hizmetler Kurumunu niçin kapattınız, bir ihtisas kurumuydu, yerine ne koydunuz. Sonra yeniden niye sosyal hizmetler adını getirdiniz. Aile Sosyal Politikalar Bakanlığını siz kurdunuz, Aile Sosyal Politikalar Bakanlığında vazgeçtiniz, Çalışma Sosyal Hizmetler Aile dediniz. Şimdi yeniden değişme, demek ki bir tutarlılık yok yönetimle ilgili. Burada ki temel sorun Çalışma Bakanlığı ile bu bir araya gelir mi? Gelirse nasıl geliri hiç konuşmuyorsunuz, tartışmuyorsunuz. Yapıyorsunuz sonra ertesi sabah oldu diyorsunuz, olmuyor. Şimdi yeniden şeyi konuşuyorlar. Çalışma Bakanlığında ayrılacak mı ayrılmayacak mı?" (11)

Kamuda yönetici olarak görev yapan katılımcıların vurguladıkları konu Bakanlık çatısı kurulmadan önceki bağımsız genel müdürlük döneminde daha etkin, daha hızlı ve esnek çalışma olanağına sahip olan özerk bir çalışma yapısının temel olduğu şeklindedir.

"Biz bağımsız bir Genel Müdürlüktük 2004 de. Arada hiçbir bürokrasi katmanı yoktu. Mesela o dönem daha etkin, hızlı, esnek olduğunu düşünüyorum. Şimdi biraz daha zor." (14)

"Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü bazında düşündüğümde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü biraz böyle bağlı kuruluş mantığıyla çalışması gereken daha özerk çalışması

gereken bir yapı olması düşüncesindeyim. Bizim en rahat hakikaten sosyal politika yapma anlamındaki en rahat dönemimiz Başbakanlığa bağlı olduğumuz genel müdürlük şeklinde çalışma dönemi idi." (22)

"Biz Aile Bakanlığı çatısı altında birleştiğimizde de yine her bir Genel Müdürlük bağımsız her bir faaliyetini yürütmeye devam ediyordu. Yani biz Aile Bakanlığı çatısı altında da Bakanlık olabilmeyi çok başaramadık. Şimdi Çalışmayla birleşince biraz daha karıştı." (14)

Katılımcılarda iki bakanlığın birleşmesinin sosyal politikaların belirlenmesi ve uygulanması konusunda tam bir görüş birliği oluşmamıştır. Bazı katılımcılar çalışma yaşamının da sosyal politikalarla aynı bakanlık çatısında sisteme katılabileceği için olumlu sonuçlar doğuracağını ifade ederken bazı katılımcılar sistemin daha karmaşıklaşacağı görüşüyle olumsuz sonuçlara neden olacağını belirtmişlerdir. Bakanlıkların birleşmelerinin sonuçlarının zaman içinde gözleneceğini ifade eden katılımcılar Cumhurbaşkanlığına bağlı Sosyal Politika Kurulunun işlevinin ve çalışma sonuçlarının henüz net olarak görülmemesi nedeniyle bu konuda belirsizlik olduğunu belirttiler Kurulun Bakanlıkla koordineli uygulamada bulunmasının etkinliği artıracığını düşünmektedirler.

"Eskiden de Kalkınma Bakanlığı, DPT bu tür politikaları belirlemek noktasında olurdu. Bizler onların belirlemiş olduğu stratejilere uygun hedefler koyardık. Ona göre uygulamaya girdik. Ama Devlet Planlama Teşkilatı bunları oluşturduken Özel İhtisas Komisyonları vasıtasıyla kurumların görüşlerini alırdı zaten. Şimdi de yine bu kurul Bakanlıkla birlikte koordineli olarak o süreçlerde bizimde aktif bir şekilde yer almamızı sağlarsa etkili olabilir diye düşünüyorum." (15)

Türkiye'de yoksullukla mücadele politikalarının yönetsel yeterliliği konusunda dikkate alınması gereken en önemli konu vakıflar sistemi aracılığıyla idari yönetiminin gerçekleştirilmesidir. Bazı katılımcılar vakıf aracılığıyla sosyal yardımların sunumunun hukuki ve uygulamalar yönüyle sıkıntılar oluşturduğunu belirtirken bazı katılımcılar vakıf modelinin işleyişi konusunda olumlu sonuçların olduğunu savunmuşlardır. Olumlu sonuçlara değinen katılımcılar vakıflar aracılığıyla yürütülen yapının esnek ve hızlı olduğu görüşündedirler. Bu görüşü savunan yerel yöneticinin vakıf aracılığıyla yürütülen uygulamalardaki keyfiliğe değinmesi uygulamalara yönelik eleştiri niteliğindedir.

"3294 sayılı yasayla 1986 yılında her il ve ilçede kurulan özel hukuk tüzel kişiliğine tabi, hantal kamu bürokrasisi içinde olmayan vakıf statüsünde kurulan ama kamudan da çok fazla uzaklaştırılmayan bir yapıda, illerde vali ilçelerde kaymakam başkanlığında bir mütevelli heyeti oluşturuluyor." (5)

"Sahada çalışanlar karar verici noktasında olmadıkları için, karar vericileri etkileyemedikleri için ya da karar vericiler sahada çalışanları dinlemedikleri için dikkate

almadıkları için maalesef geliştirilen sosyal politikalarda çok fazla tam etki, hızlı ve etkin olamıyor." (5)

"Devlet hayırsever olamaz, bu sosyal devletin gereğidir, yerine getirmek zorundadır. Devletin hak temelli verilmesi gerekir. Ama hak temelli verilirken de bu orada çalışan idarecileri inisiyatifine bırakılmamalıdır. Bunu bir mekanizma kontrol etmelidir. Yani orada çalışan insanın inisiyatifine bırakırsanız, "vermiyorum" der. Niye vermiyorsun diye sorgulayamıyorsun, soramıyorsun. İşte her gün sahada karşımıza çıkıyor. Ben vermiyorum "neyi vermiyorsun kardeşim, bu hak". Sosyal politikaların hatları çok net, kesin olarak çizilmeli, faydalanıcıları net olarak belirlenmeli, hangi şartlarda faydalanılıp, hangi şartlarda faydalanamayacakları vatandaşlarca da bilinmeli. Bunu bizim ülkemizde maalesef ve maalesef ki hiçbir zaman başaramadılar. Olmadı olmuyor da. Faydalanıcıların bilinç düzeyi hiç yok" (5)

Vakıflar aracılığıyla yürütülen sosyal yardımlar alanındaki uygulama birliğinin sağlanması ve hukuki yapıya ilişkin değerlendirmede bulunan katılımcı farklı kurumların farklı açılardan konuya yaklaştıklarını ifade etmiştir.

"Vakıf özel hukuk tüzel kişisi, yani kamu kurumu değil, ama kamu kaynaklarını kullanıyor, diğer taraftan siz sosyal devlet olmanın gereğini vakıflar aracılığıyla hayata geçiriyorsunuz. Özel hukuk tüzel kişisi, kamu kaynağı kullanıyor, denetimleri kamu kurum kuruluşları tarafından yapılıyor. Yapımız nevi şahsına münhasır. Kimse bunu algılayamıyor. Mesela mahkemelere bile gidildiğinde bir mahkeme bu kaymakamlık bünyesinde, kamu kurumu diyor, diğeri diyor ki, hayır özel hukuk tüzel kişisi, kanunda yazıyor diyor." (14)

İdari açıdan bürokratik sorunlara değinen katılımcı yönetim anlayışındaki sıkıntılara ve idari değişimlerin sıklığına yönelik eleştiride bulunmuştur.

"Şöyle bir sıkıntımız var bizim. Çok fazla bakan ve üst düzey bürokrat değiştiriyoruz. Konular sorunlu konular, siz dezavantajlı gruplarla çalışıyorsunuz, vakıf mantığını anlatmak bile aylarınızı alabiliyor. Çünkü bir tarafta il müdürlüğü var, bir tarafta sosyal hizmet merkezleri var. Şimdi çalışmayla birleşince İşkurun ve Çalışmanın kendi il teşkilatı var, Çalışma, İşkur il müdürlükleri var. SGK bağımsız, SGK'nın kendi il ilçe merkezleri var, taşrayı düşünün. Yani bütün bunları bir arada anlatmak biraz zor ve tam biz Bakanımıza anlatıyoruz, Bakanımız konuya hakim oluyor ve değişiyor. Mesela bu temel sıkıntılardan biri aslında. Biraz bürokrasinin tozunu yutmuş olmak gerekli." (14)

Vakıf sisteminin hukuki yönüyle en geniş değerlendirmesini yapan akademisyen katılımcının vakıflardaki uygulama farklılığının sosyal politikalarda hak temellilikten uzaklaştığına ilişkin değerlendirmesi 5.2.4 bölümünde verilmiştir. Bu kapsamda sosyal politikaların vakıf sistemiyle yürütülmesindeki sakıncalar, hukuki durum, idari kanallarla ve yargısal kanallarla hak arama yollarını açık olarak belirlenmemesi ve ayrımcılığa açık bir uygulama olması üzerinde durularak **"ayrımcılıkla ilgili sağlam güvenceleri olan bir sistem olmadığı"** belirtilmiştir.

Sosyal politikada vakıflar aracılığıyla kullanılan kaynağın büyüklüğünü dile getirerek politikaların işleyişinde yaşanan sorunları anlatan yerel yönetici değerlendirmesinde eleştirel açıdan önemli konulara değinmiştir.

"Muazzam bir kaynak kullanılıyor. Kullanılan kaynağa inanamazsınız. Türkiye'de sosyal yardımlaşma vakıflarının kullandığı kaynağa bakın. Aylık benim bildiğim kadarıyla eski parayla 35 trilyon sadece periyodik pay gidiyor. Yıllık kullanılan kaynak katrilyonlarla ifade ediliyor. Ve biz bu kaynağı nasıl kullanıyoruz. Bir hiç, nerde kullanıyoruz, bir hiç, neyle kullanıyoruz, kuralı belli mi? Yok. İlçede Kaymakamın başkanlığında bir kurul oluşturmuşsun. İlde Valinin başkanlığında bir kurul oluşturmuşsun. Kaymakamın başkanlığındaki kurulda Sağlık Müdürü var, müftü var, Tarım Müdürü var, Mal Müdürü var, Milli Eğitim Müdürü var. Sonra bir değişiklikle, sivil inisiyatifi de işin içine katalım demişsin. Muhtarların kendi aralarından seçtiği 2 muhtar, ilçede faaliyet gösteren STK'lardan bu amaçla faaliyet gösteren ki bizde STK kültürü yok ki STK'lardan 1 kişi, bir de valinin seçeceği hayırsever. Valinin seçeceği hayırsever için elimizde bir hayırsever ölçer mi var bu hayırseverdir, bu hayır sevmezdir densin. O kim oluyor genelde iktidarın belirttiği, işaret ettiği isimler, oturuyorlar. Devletin koskoca kaymakamı. Keçiören ölçөгünü düşünün. 1 milyon nüfus. İlçe Milli Eğitim Müdürü, Kaymakam oturuyor, sosyal hizmet uzmanının gidip yardım uygundur dediği, Ayşe teyzeye 200 lira mı verelim 250 lira mı verelim, Ali amcaya 1 ton kömür verelim mi vermeyelim mi? Oradan müftü diyor ki hem yoksul hem 8 tane çocuk yapıyor. Vermeyelim ret. Ben bunları yaşamış bir insanım. Düşünebiliyor musunuz? Böyle bir şey olamaz. Alandaki karar versin. Uzmanım bana gelip diyor ki müdür bey ben bu aileye yardım yapılmasın demiştim. Neden yardım yapıldı." (5)

BSYS'nin uygulamaya geçilmesiyle beraber temel ölçütlerin merkezden belirlenmesinin önemi vurgulanmakla beraber vakıflar arası uygulama farklılıklarının olduğu dönemde objektiflik konusunda sorunların yaşandığı belirtilmiştir.

"Eskiden şu vardı vakıftan vakıfa değişen, her vakfın kendi kriterleri vardı, vakfın eline kriter vermezseniz ne yapacak, herkes kendi kriterini herkes kendi kriterini belirleyecek, A ilçesinde yoksul çıkan B ilçesinde çıkmayabiliyordu. C ilçesindeki geliri yüksek çıkan düşük çıkabiliyordu. Veya A ilçesinde 50 lira alan, B ilçesinde 100 lira alıyordu, C ilçesinde 300 lira alıyordu. Böylesine hiçbir kriterin olmadığı, objektifliğin olmadığı bir durum söz konusuydu. Merkezi ödeme bu objektifliği sağladı. Ama merkezden herkesin özel durumu göremezsiniz. Bunu da vakıflarla, kriterlere uygunluğu vakıflarla tespit edildiğinden de yerel de hak eden olup olmadığını tespit etmek, merkezden de objektif ödemeleri sağlamak gibi bir durum. Ölçütlerin tespitinde bir puanlama formülümüz var. Ama tüm bu puanlama formülünün üstünde de mütevelli heyetinin o puanlama formülünün sonucunu göz önünde bulundurarak tespit etmesi var." (8)

Vakıfların uygulama farklılığı konusunda hak temeline dayalı sosyal politika açısından yaklaşan akademisyen katılımcı tüm vakıfların aynı programları uygulayabilecek yapıda olmaları gerekliliğine vurgu yapmıştır.

AÇSHB sosyal politika tedbirlerini SYDV temelinde yürütmektedir. Bu temele dayalı idari yapılanmanın "nevi sahsına münhasır" bir yapılanma olduğu, yoksullukla mücadelede

etkin, esnek ve hızlı kaynak kullanımı şeklinde fırsat sunduğu görüşü hakimdir. Vakıf temelli uygulamalarda hesap verilebilirliğin ve kamu kaynaklarının yerinde kullanımının hem karar alıcılara hem de uygulayıcılara sorumluluk yüklediği bu kapsamda sosyal yardım kaynaklarının izlenebilmesi ve şeffaflığın sağlanması için muhasebe kayıtlarının ve vergi kayıtlarının düzenlenmesinde Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Bilgi Sistemindeki Kaynak Yönetimi Modülünün benimsenmesi temel alınmıştır (Yalçın, 2012).

17.07.1986 tarih ve 19167 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 1986/11 sayılı Başbakanlık Genelgesi ekinde yer verilen resmi senetle de yeni vakıf statüsünde, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları kurulmuş olmasına karşın gerek vakıfların isleyişine gerekse vakıf çalışanlarının eğitimine yönelik çalışmalar çok sınırlı düzeyde kalmıştır. Sosyal yardımların SYG’de toplanması ve sosyal yardım veri tabanının oluşturulmasıyla beraber vakıf çalışanlarının eğitimini ve vakıf hizmetlerinin etkinliğini sağlamak amacıyla, yoğun eğitim hizmetleri yürütülmüştür (Yalçın, 2012).

“Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Bilgi Sistemi ile yoksul ve muhtaç kişilerin başvurularının alınması, hane dosyalarının oluşturulması, kişisel verilerinin ve sosyo-ekonomik bilgileri ile servet unsurlarının merkezi veri tabanlarından sorgulanması, hanenin sosyo-ekonomik durumuna ilişkin mahallinde yapılan sosyal incelemeye ilişkin raporların tutulması, muhtaçlık kararının verilmesi, yardım ödemelerine ilişkin banka talimatlarının verilmesi ve gerçekleştirilen tüm yardımlara yönelik otomatik muhasebeleştirme işlemlerinin tamamının elektronik ortamda yürütüldüğü hizmet sunumuna geçiş ile beraber Vakıflar aracılığıyla yürütülen tüm muhasebe işlemlerinin merkezden görülebilir hale getirilmesi ve şeffaflık sağlanması kamu kaynaklarının etkin kullanımına katkıda bulunmaktadır” (Yalçın, 2012).

Sosyal yardımların vakıflar aracılığıyla yürütülmesinde vakıfların özel hukuk tüzel kişiliğine sahip olması, ancak tamamen kamu kaynakları ile sosyal yardım faaliyetlerini gerçekleştirilmesi ve vakıf çalışanlarının 4857 sayılı İş Kanunu’na göre istihdam ediliyor olmaları beraberinde hukuki sorunları getirebilmektedir. Vakıf çalışanlarının kamu hizmeti vermelerine karşın vakıfların hukuki statüsü nedeniyle İş Kanunu kapsamında istihdam edilmeleri nedeniyle yaşanan hukuki sorunlara ilişkin 2017 yılında Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurulu Kararı almıştır. Buna göre "*3294 sayılı Sosyal*

Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile kurulan Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıfları özel hukuk tüzel kişiliğine sahip olup, ayrı işyeri ve bağımsız işveren oldukları, her vakıf için işyeri düzeyinde toplu iş sözleşmesi yetkisi verileceği; iş güvencesi bakımından otuz işçi sayısının her vakıf işyeri için aranması gerektiği hususundadır" şeklinde karar alınmıştır.

Yargıtay görüş aykırılığının giderilmesi istemine konu kararda 2 görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki ASPB, SYGM ve alt birimi olan Vakıf Hizmetleri Daire Başkanlığının, SYDV'nin üzerinde yönetim ve denetim yetkilerinin bulunduğu, bu vakıfların sosyal yardımların ülke genelinde yürütülmesi ve gereksinim sahiplerine ulaştırılmasında ASPB'nin taşra örgütü gibi faaliyet gösterdiği, ekonomik gelir ve idari örgütlenme açısından ASPB vesayeti altında olduğu anlaşıldığından aynı iş kolunda bulunan tüm SYDV açısından işletme toplu iş sözleşmesi yapılması gerektiği yani vakıfların ASPB işverenine bağlı işletme kapsamında olduğu ve dolayısıyla iş güvencesi hükümleri yönünden tüm Türkiye'de bulunan toplam vakıf işçi sayısının temel alınması gerektiği görüşüdür.

İkincisi ise il ve ilçelerde kurulu bulunan ve özel hukuk tüzel kişisi olan anılan vakıfların ASPB'nin alt birimi veya taşra teşkilatı olmadığıdır. Fon Kuruluna verilen görevlerin, vakıf tüzel kişiliğini ve işveren sıfatını ortadan kaldıracak mahiyette olmadığı, bağımsız işyerleri olan özel hukuk tüzel kişileri oldukları, işyeri düzeyinde toplu iş sözleşmesi yönünden de her bir işyerinde çalışan işçi sayısının dikkate alınması gerektiği yani her vakfın ayrı ve bağımsız bir işyeri olduğu görüşüdür.

"3294 sayılı Kanun, vakıf çalışanları ile ilgili bir düzenleme içermemektedir. Buna karşılık 5263 sayılı Kanun ile 633 sayılı KHK hükümlerine göre Fon Kurulunun görevleri arasında "vakıflarda çalıştırılacak personelin nitelikleri ile özlük hakları ve diğer hususlarla ilgili belirlenecek ölçütleri görüşmek ve karara bağlamak" olduğu belirtilmiştir. Fon Kuruluna verilen bu görev nedeniyle 02/08/2006 tarih ve 2006/4 sayılı karar ile "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Personelinin Norm Kadro Standartları, Nitelikleri, Özlük Hakları ve Çalışma Şartlarına İlişkin Esaslar" düzenlenmiştir. Bu esaslar, Fon Kurulunca 16.02.2012 tarihli ve 2012/1 sayılı karar ve 11.12.2014 tarih ve 2014/7 sayılı kararı ile önemli değişikliklere uğramıştır" (Resmi Gazete, 2017).

Yargıtay'ın: 2016/3 esas no, 2017/4 karar no'lu İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurulu Kararının gerekçesinde içtihat konusu “il ve ilçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının her birinin ayrı işyeri ve bağımsız işveren olup olmadığı ya da ASPB işverenine bağlı işletme kapsamında sayılıp sayılmayacağı; 4857 sayılı İş Kanununun 182. maddesi uyarınca iş güvencesi hükümlerinden yararlanmak bağlamında her bir SYDV’de 30 işçi çalışıp çalışmadığının araştırılmasının gerekip gerekmediği hususundadır” (T.C. Anayasa Mahkemesi, 2018).

Gerekçe bu noktada Fon Kurulunun ve SYDV’nin, ASPB’nin idari ve hiyerarşik yapılanmasındaki yeri ile hukuki statüsünün belirlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Buna göre Anayasanın 113/1’inci fıkrası uyarınca bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri, yetkileri ve teşkilatı kanunla düzenlendiği, Anayasanın 123. maddesi ile de idarenin, kuruluş ve görevleriyle bir bütün olup kanunla düzenleneceği, idarenin kuruluş ve görevlerinin, merkezden yönetim ve yerinden yönetim temellerine dayanacağı, kamu tüzel kişiliğinin ise ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulacağı belirtilmiştir. Gerekçeye göre 633 sayılı KHK’nin ASPB’nin kuruluşunu düzenlediği ve Bakanlık Teşkilatı yapılanmasının merkez, taşra ve yurtdışından meydana geleceği belirtilerek merkez teşkilatı içerisinde Fon Kurulunun yer almadığı, kararnamenin devam eden maddelerinde *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının da taşra teşkilatı içerisinde olmadığı anlaşılmıştır*. Anayasa Mahkemesince incelenen bir iptal başvurusunda benzer sonuca ulaşıldığı, buna göre *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Bakanlıkların bağlı, ilgili veya ilişkili kuruluşu olmadığı gibi Bakanlıklar ile arasında hiyerarşik bir ilişki bulunmadığı, merkezi idare teşkilatı içerisinde de yer almadığı kararı verilmiştir*. (Anayasa Mahkemesi'nin 03.04.2014 gün ve 2011/142 E., 2013/52 K. sayılı kararı). Gerekçede ASPB, Fon Kurulu ve vakıflarla hiyerarşik bir ilişkisi bulunmamaktadır hükmü yer almıştır.

5.4.3. Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikaların Finansal Yeterliliği

Anayasanın 5. maddesinde “kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak”

olarak devletin temel amaç ve görevlerine yer verilmiştir. 10. maddesinde "Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz." hükmü ile kanun önünde eşitlik ilkesi kapsamında toplumdaki kırılgan kesimlere ayrıcalık sağlanmıştır.

Anayasanın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler bölümünde yer alan Devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırlarını kapsayan 65. Maddede "Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir" ifadesiyle Anayasada yer alan ekonomik ve sosyal haklara erişim konusunda öncelikler gözetilerek mali kaynak yeterliliğine vurgu yapılmıştır.

Sosyal politikalar kapsamında sosyal yardımların sunulması için 3294 sayılı Kanun ile SYDV kurularak sosyal yardım kapsamına giren hedef kitlelere ülkenin mali kaynak yapısı dikkate alınarak bütçeleme yapılmaktadır.

Araştırmada katılımcılara "*Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politikaların finansal yeterliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?*" sorusu yöneltilmiştir.

Sosyal politikaların finansal yeterliliği ile ilgili soruya katılımcılar ağırlıklı olarak sosyal yardımların büyüklüğünün yoksulluktan kurtarmaya yeterli olmadığı ancak ülke kaynaklarındaki kısıt nedeniyle var olan durumun olduğu görüşü hakim olmuştur.

AÇSHB'nin Stratejik Planlarında yer alan "ülkemizin sosyal yardımlar miktarını ülke ve aile bazında gelişmiş ülkeler seviyesine çıkarmak" hedefiyle ilgili sosyal yardımların GSYH'ye oranları ve hane başına sosyal yardım miktarına ilişkin verileri Çizelge 44'de sunulmuştur.

Çizelge 44: Sosyal Yardımların GSYH'ye Oranları ve Aile Başına Sosyal Yardım Verileri, 2014-2016

	Sosyal Yardımların GSYH'ye Oranı		Aile Başına Sosyal Yardım Miktarı	
	Hedeflenen (%)	Gerçekleşen (%)	Hedeflenen (TL)	Gerçekleşen (TL)
2014	1,21	1,38	212	195
2015	1,41	1,31	230	236
2016	1,35	1,49	235	258
2017	1,45	1,50	260	286

Araştırmada pek çok katılımcının vurguladığı konu sosyal yardımların 2000'li yıllardan itibaren artan bir seyir izlediğidir. 2000 yılı sonrası için sosyal harcamalardaki değişime bakıldığında bu durum net olarak görünmektedir. Finansal yeterlilik açısından yoksullukla mücadele alanında yıllar itibariyle ayrılan kaynaklardaki artışlar dikkate değer düzeydedir. Bu konuda bazı katılımcılar rakamsal boyuttaki değerlendirmelerinde geçmişle kıyaslandığında "**çağ atlamak**" olarak nitelendirmişlerdir.

Katılımcıların sosyal yardım sunulan hedef kitleler ayırımında yaptıkları değerlendirmelerde engelli ve yaşlılar için sunulan sosyal yardım ve hizmetlere yönelik bütçenin diğer hedef kitlelere göre görece olarak oldukça iyi düzeyde olduğudur.

"Özellikle yaşlı ve engellilere verilen yardımların insanları büyük oranda işlerini gördüğünü söyleyebiliriz. %70 ve üzeri engelli olanlara 650 TL veriyoruz. Evde bakım yardımı dediğimiz uygulamada bakıma muhtaç engelli bakıcısına 1179 TL veriyoruz. Aylık ikisini birden aldığını varsayarsak ki böyle 180 bin kişi var aşağı yukarı. Bunlar aşağı yukarı evlerine 2000 lira para giriyor. Asgari ücretin de 1600 lira olduğunu düşünürsek Türkiye standartlarında iyi bir para. Ama bunun dışındaki yardımlarımızdaki tutarlar düşük bence." (7)

Yoksullukla mücadele için ayrılan kaynakların etkin kullanılmadığı, etkin kullanılmayan kaynak nedeniyle yoksullukla mücadele konusunda yeterli başarının sağlanamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

"Ayrılan kaynak ciddi anlamda büyük aslında. Ama yoksulluk azalıyor, artık sosyal yardıma gereksinim duyulan sayısı hakikaten ciddi anlamda düşüyor desek biz bu ayrılan kaynağın yerinde ve etkili kullanıldığını düşünebiliriz. Ama hem tahsil edilen kaynaklar artarken hem de sayının artıyor olması aslında bu ayrılan kaynağında bir anlamda zıyan olduğu düşüncesini uyandırıyor bende. Burada biz kaynağın büyüklüğünden ziyade işlevine odaklanmak zorundayız." (9)

"Tam olarak fotoğrafı göremediğim için, işin içinde sivil toplumun kullandığı kaynakları da koyarak baktığımızda bu işe ne kadar kaynak ayrılıyor, bilmek lazım. Ama ciddi bir artış olmuştur. Fena değildir. Daha da artabilir tabii ki imkanlar ölçüsünde. Ama daha önemlisi finansal kaynakların artmasından çok var olanların daha etkin kullanılması önemlidir." (9)

Finansal yeterlilik alanındaki önemli bir tespit niteliğindeki eleştirel değerlendirme yapan bazı katılımcılar sosyal yardımların sosyal yardım istihdam bağlantısını azaltarak olumsuz bir etki yarattığı görüşünü savunmuşlardır. Bu katılımcılara göre bazı hanelerin asgari

gelirin üzerinde sosyal yardım almaları nedeniyle hane üyelerinin çalışma isteğinden uzaklaşarak var olan yapının devamının korunmasını arzu ettikleri belirtilmiştir.

Kamuda görev yapan yönetici sosyal yardımların yıllar itibariyle artan seyrine vurgu yapmasına karşın AB ülkeleriyle ve OECD ülkeleriyle yapılan karşılaştırmalarda geçmiş yıllara göre artan ivmesine karşın alt sıralarda yer aldığımız görüşüne ek olarak şu değerlendirmede bulunmuştur.

“İvmelenen bir durum söz konusu. Türkiye’de GSYH’nin %0,38’den %1,15’e arttı. OECD %2,20’dir. Eskiden %2,5 iken ekonomik sıkıntılar nedeniyle %2,2’ye düşürülmüştür. Bence olması gereken 1/40 dir.” (23)

Sosyal yardım harcamalarını OECD ülkeleri seviyesine çıkarmak ve yoksulluğu kalıcı şekilde yok etmeye yönelik hedef çerçevesinde 2017 yılında yürütülen çalışmalar neticesinde sosyal yardımlara ayrılan kaynak 36 milyar TL, sosyal yardımların GSYH içindeki oranı ise %1,50 olarak gerçekleşmiştir. Dünya Bankası tarafından yayımlanan “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Atlası 2017” raporunda belirtildiği üzere Türkiye dünyada yoksulluk oranlarını son on beş yıla en çok azaltan ülke olmuştur.

Siyasi parti temsilcileri yoksullukla mücadele kapsamındaki politikaların finansal büyüklüğünün yeterli olmasına karşın bunun siyasi bir araç olarak kullanılması nedeniyle yoksullukla mücadelede etkinliğin sağlanamadığını belirtmişlerdir. Sosyal yardım alanında görev yapan kamu yöneticisinin yoksullukla mücadele alanında almak istedikleri tedbirler konusunda seçimleri fırsat olarak değerlendirmesi önemlidir.

“Seçim dönemini biz fırsat olarak görüyoruz. Sosyal yardım maalesef yoksulluktan çıkaracak kadar verilemiyor. bunun nedenleri, ekonomik kaynakların yetersizliği, çalışmadan soğutmaması. %76-80’i sosyal yardım alanlar çalışamayacak durumdalar.” (23)

5.4.4. Türkiye’de Yoksullukla Mücadeleye Dair Politikaların Uzmanlaşmış İnsan Gücü Yeterliliği

Yoksullukla mücadele kapsamında uzmanlaşmış insan gücü yeterliliği konusunda katılımcılara *“Türkiye’de yoksullukla mücadeleye dair politikaların uzmanlaşmış insan gücü yeterliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?”* sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu insan kaynağı açısından yetersizliğin olduğunu vurgulamıştır. Yoksullukla mücadeleye dair politikaların uzmanlaşmış insan gücü yeterliliği konusunda hem sayı hem nitelik anlamında yetersizlik olduğunu belirtmişlerdir.

Bazı katılımcılar yoksullukla mücadele alanının önemli ve özel bir alan olduğuna vurgu yaparak son yıllarda bu alanda uzman sayısının arttığını belirtmişlerdir. Katılımcılar özellikle AÇSHB’de çok ciddi yetişmiş insan kaynağı olduğunu ifade ederek bu insan kaynağının ciddi birikime sahip olduğu ve ilerleyen yıllarda daha başarılı politikaların oluşturulmasına katkıda bulunacağını öngörmüşlerdir.

Katılımcılar tarafından yoksullukla mücadelede uzmanlaşmış işgücü konusunda vurgulanan ve eleştirilen konu yetişmiş nitelikli personelin kamuda etkin değerlendirilememesidir. Bu konu ile bağlantılı değerlendirme yoksullukla mücadeleye yönelik politikalar kapsamındaki projelerin sıklıkla tekrar edilmesi ve eski denenmiş projelerin tekrar gündeme gelmesidir. Kamuda yönetici olarak görev yapan katılımcının bu konudaki değerlendirmesi şu şekildedir.

"Kamudaki bu insan gidiş gelişleri özellikle bence daha ileri adımlara gitmeyi biraz daha yavaşlatıyor olabilir. Çünkü her yeni gelen yeni bir proje sunuyormuş gibi geliyor, halbuki o yıllar önce denenmiş bir şey. Bu kurumsal hafızalar çok kayboluyor kamuda özellikle."
(3)

Katılımcılar ağırlıklı olarak uzmanlaşmış işgücü yeterliliğine ASDEP üzerinden değerlendirme yapmışlardır. ASDEP’in işleyişi ile ilgili nitelikli işgücünü değerlendiren akademisyen katılımcı projedeki sosyal hizmet elemanı sayısının azlığına dikkat çekmiştir.

"ASDEP denen bir model var. Çok yüksek paralar harcadı Türkiye. Ama orada da şunu yaptı. ASDEP'in içinde sosyal hizmet uzmanları en az. Yerine her meslekte insan var neredeyse. Bu herkesin yapacağı bir iş değil. Nasıl bakacak, nasıl görecektir, bunun da eğitimini alması gerek. Bu eğitimi almamış bir kadro var. Teorik olarak söyleydi. Her görevli en az 500 evden sorumlu olacaktı ve o evdeki sorunları ortaya konacaktı. Bu personel alınlı üçüncü yılına girdi. Henüz model işlemeye başlamadı. Demek ki ağır işleyen ya da sosyal hizmet bakımından uzakta işleyen bir model var. Bu da ilgili bakanlıklarında, üniversitelerinde başta olmak üzere, sivil toplum başta olmak üzere burada kuşkusuz sorunu sadece bakanlıklara da kesmiyorum, üniversitelerinde kendisine yönelik bunu sorgulaması gerek." (11)

İnsan gücü ile ilgili değerlendirmelerin bazılarında sosyal hizmetin yapısına ve müdahale süreçlerine atıfta bulunularak bu konuda mesleki yeterliliklerin ve profesyonel anlayışın temel alınması gerekliliği ifade edilmiştir. Bu kapsamda ailelerin değerlendirilme

süreçlerinde koruyucu hekimlikteki anlayışla takibinin yapılması gerektiği ve bunun ancak mesleki yeterliliği olan uzmanlarca yürütülebileceği vurgusu yapılmıştır.

Yerel yönetici uzmanlaşmış işgücü yeterliliğinin bulunmadığına vurgu yaparken personel alımlarında özel koşulların bulunması gerektiği ancak buna ilişkin gerekli hassasiyetin gösterilmediğini belirtmiştir. Bu alanda üniversitelerin müfredatlarındaki farklılıklarından kaynaklanan sorunlara vurgu yapmıştır.

Uzmanlaşmış işgücü yeterliliği konusunda merkez teşkilat ve yerel yapılanma olarak uzman personelin değerlendirilmesi önemlidir. Bu kapsamda yıllar itibarıyla vakıfların personel yönüyle zaman içindeki değişimlerine değinen katılımcı yerelde 2012 yılından bu yana ciddi ilerlemelerin olduğu, vakıflara alınan personel için belirli asgari koşulların temel alındığı ve alanla ilgili mezun kişilerin bu alanda insan gücü olarak yetiştirilmeye çalışıldığını belirtmiştir.

Sosyal yardımlar açısından yapılan değerlendirmeler 2005 yılı sonrasında işaret ederek personel sayısının ve niteliğinin değişiminin özellikle bu yıldan sonra artmaya başladığı şeklindedir. Yıllar itibarıyla merkez teşkilat ve vakıf düzeyinde değerlendirmede bulunan katılımcı personel yapısındaki değişimi şu şekilde özetlemiştir.

"Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü 2005 yılında kuruluyor. Bundan önce vakıf,vakıfların ilk kurulduğunda 1986 yılında sadece merkezde bir fon var. Vakıflar kendi personelini istediği gibi alıp, istihdam edipçalıştırıyor. Vakıflardaki personelin eğitim düzeyi düşüktü. Genelde ilkokul, ortaokul, lise gibiydi. Üniversite çok azdı. Merkezdeki uzman, uzman yardımcısı dönüşümünden sonra vakıflarda da böyle bir dönüşüm yapıldı 2010-2011 yılında. Çünkü bütünsel sistemi herkes kullanamaz. Kullanacak yeterli donanımına sahip personelinizin olması lazım. O yıldan sonra üniversite mezunu olanlar, KPSS puanı ile sözleşmeli personel alınmaya başlandı. Vakıf müdürlerinin üniversite mezunu şartı arandı. Eskilerinin işlerine son verilmedi. Vakıf müdürlerinde üniversite mezunu olacak şekilde değiştirilmesi kararı alındı. O günden bu güne ciddi oranda vakıf personeline ciddi bir dönüşüm gerçekleşti. Hem merkezde uzman personelin alınması, uzman istihdamı hem de yerelde vakıflardaki çalışanların düzeyinin artırılması bu personel yeterliliğini ciddi oranda yükseltti." (8)

Yoksullukla mücadele alanındaki uzman işgücünün merkezde politika oluşturma ve değerlendirme alanında uzmanlaşması beklenirken yoksullukla mücadelede taşra teşkilatında ve yereldeki uzmanlaşmış işgücünün disiplinler arası anlayışla ve sosyal hizmet alanında profesyonel mesleki yeterliliğinin olması gerekliliği vurgulanmıştır.

Politika belirlemede bilgi, deneyim ve beceri önem kazanırken uygulamada mesleki bilgi, beceri ve yeterlilik ön plana çıkmaktadır.

Politika oluşturma anlamında uzmanlaşmış işgücünün değerlendirilmesi aşamasında nitelikli personelin idari yapılanmadaki yetersiz koordinasyon nedeniyle "heba edilen enerji" olarak tanımlayan katılımcı çok nitelikli olan personelin politika oluşturma alanında birlikteliğinin sağlanamadığını belirtmiştir. Bu alanda akademisyen katılımcı nitelikli personelin uzmanlık alanında sürekliliğinin sağlanmaması nedeniyle uzmanlık alanında derinleşilemediğine dikkat çekmiştir.

Kamuda yönetici olarak görev yapan katılımcılar yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalar alanında kurumsallaşmanın tam olarak sağlanamamasına karşın kurumsal hafızanın olduğu daha nitelikli ve daha etkin olan birimin SYGM olduğu görüşünü ifade etmişlerdir. Bu alanda uzun yıllar idarecilik yapmış olan katılımcı sosyal yardım alanında ciddi bir uzmanlaşma olduğunu belirtirken yetişmiş çok sayıda uzmanın Cumhurbaşkanlığı ve çeşitli uluslararası kuruluşlara gitmeleri nedeniyle ciddi kan kaybı yaşandığını ifade etmiştir.

Uzmanlaşmış işgücü yeterliliği konusuna eleştirel açıdan yaklaşan akademisyen katılımcı uzman personelin uzmanlık alanında çalıştırılmadığı, yoksulluk alanındaki çalışmaların profesyonellik gerektirdiği, aileye bütüncül olarak bakacak, bu yönde eğitim almış donanımlı personellere gereksinim duyulduğunu belirtmiştir. Bu eleştiriye ek olarak sosyal hizmet eğitiminde yaşanan sıkıntılara değinen katılımcı sosyal hizmet profesyonelinin olmadığı üniversitelere, uygulama olanağının olmadığı bölümlere vurgu yapmıştır.

"En sorunlu alan. Bir, mevcut uzmanları uzmanlık alanında çalıştırmıyorlar. İki, bunu herkesin yapabileceği bir iş gibi algılıyorlar. Bu herkesin yapabileceği bir iş değil, aileye bütüncül olarak bakacak, bunun eğitimi almış, donanım almış bir üçüncü sorun daha var burada tırnak içinde uzmanlaşmada da Türkiye erozyona uğruyor, özellikle bunu sosyal hizmet eğitiminde söylüyorum. İçinde hiçbir sosyal hizmet profesyonelinin olmadığı üniversite bölümleri, uygulama olanağının olmadığı üniversite bölümleri, açık öğretimde bu hizmetin yerine getirilmesi mevcut yetişenlere ilişkisinde bir sorunu işaret ediyor. Bunların faturasını ilk ve en çok çeken olumsuz anlamda müracaatçılar olur." (11)

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politika alanının refah hizmeti olması nedeniyle bu hizmetin yerine getirilmesinin sosyal hizmet metotlarıyla olması gerekliliğine ve sosyal

hizmet alanının herkesin yapabileceği sıradan bir iş olmadığına değinen akademisyen katılımcıların görüşü şu şekildedir.

"Sosyal yardımlar sosyal hizmetler bir refah hizmeti kategorisi içindedir. Refah hizmetlerinin Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesine göre refah hizmetlerinden yararlanmak bir haktır. Ve bu hakkın yerine getirilmesi sosyal hizmet metotlarıyla olmalıdır. Sosyal hizmet metotları üniversitelerde öğretilir dünyanın her yerinde. Bu metotlardan bihaber herhangi bir lisansı okumuş bir yerden mezun insanların bu alanlarda görevlendirilmesi Türkiye'nin de imzası ve onaycısı olduğu Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesine de aykırıdır." (21)

"Yoksullukla mücadelede yoksullarla çalışacak profesyonelleriniz kimler sizin. Bu herkesin yapabileceği bir hayırsederlik işi değildir. Dünya bunu 1600'lerden itibaren terk etti. Bu ciddi profesyonel bir iştir. Bunu yapacak meslek elemanları bellidir. Bunun, çok açık sosyal hizmet uzmanları burada görev almak zorundadır. Çünkü sosyal hizmet uzmanının temel görevi, incelediği bir vakanın sadece o anki sorunuyla ilgili değil, o durumdan daha iyiye gitmesiyle de bağlantılı. Böyle bir çalışmanız var mı, hayır yok. Bizim modelimiz bunu içermiyor. Bizim modelimiz eve gidip tespit yapıp, ne istiyor, sosyal yardım. Bunu verelim mi vermeyelim mi noktasında. Halbuki o eve gittiğinizde bireysel ya da toplumsal patolojiye ilişkin ne ördü gördüyseniz buna ilişkinin müdahale planı hazırlamanız gerek. Size çok can acıtıcı örnekler söyleyebilirim. Yani tek başına annesiyle yaşayan, 2 tane psikiyatrik olarak tanı almış yetişkin bireyler var evde. Ailenin talebi ne, bize gıda yardımı yapın, kömür yardımı yapın. Siz o eve gittiğinizde sağlık tedbirinin alınması için süreci başlatmak zorundasınız. Bu da sosyal yardımın sınırlarının dışına çıkar, sosyal hizmet müdahalesi gerektirir. Bu bağlar yok. Ya da gittiniz okula gönderilmeyen çocuk var, bildirim zorunluluğunuz var. Yasadaki bir eksiklikten kaynaklanmıyor bu. Ama uygulamada böyle bir sorun var. Bir kamu görevlisi bunu gördüğü anda Çocuk Koruma Kanunu çerçevesinde yürürlükte olan maddeler ile SKÇEK Kurumu Kanunları çerçevesinde bildirim mecburiyeti vardır, bildirmediği zaman yargılanmasına kadar gider. Tıpkı hastanede çalışan görevlilerin çocuk gelini, çocuk anneyi bildirmemesi gibidir bu. Bu işleyen bir mekanizma mıdır Türkiye'de? Hayır işlemiyor. Hukuk bu konuda iyi işliyor mu? Hayır işlemiyor." (11)

5.4.5. Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikaların Veri Yeterliliği

Yoksullukla mücadeleye yönelik politika oluşturulmasında veri yeterliliği konusunda katılımcılara " *Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politikaların oluşturulması aşamasında yoksulluğa ilişkin yeterli veri olduğunu düşünüyor musunuz?*" sorusu yöneltilmiştir.

Araştırmanın veri yeterliliği konusundaki değerlendirmede sıklıkla kurumlar arasında "paylaşılmayan verilerin" olmasına yönelik eleştiriler yer almıştır. Verilerin paylaşılmamasının en önemli nedeni olarak farklı kamu kurumlarının birbirlerini denetler pozisyona düşürüldüğü görüşü hakimdir.

Katılımcılar kurumlar arası veri akışında yaşanan sorunları aktarırken, Sağlık Bakanlığı, SGK, Milli Eğitim Bakanlığı gibi kamu kurumlarının yoksullukla mücadele alanında veri takibinde önemli rolleri olduğunu ifade etmişlerdir. Bu yönüyle hedef kitlelerin değerlendirilmesinde önemli işlevleri olduğu vurgulanmıştır.

Veri yeterliliği konusu iki boyutta değerlendirilmiştir. İlk boyutu politika oluşturma açısından gelir dağılımı, Gini katsayısı, yoksulluk haritaları gibi politika oluşturma aşamasında kullanılması gerekli olan makro büyüklüklerdir. İkinci boyut ise yoksullukla mücadele kapsamında sosyal yardım ve sosyal hizmet sunumu için hane ve bireylerin tespit edilmesinde gereksinim duyulan mikro nitelikteki verilerdir. Araştırmanın bu bölümünde kamu kurumlarında sosyal yardım veren birimlerde görevli yöneticiler konuya ikinci boyutuyla yaklaşarak veri yeterliliği konusunu ağırlıklı olarak BSYS üzerinden değerlendirme yapmış ve bu alanda son yıllarda sağlanan olumlu sonuçlar üzerinde durmuşlardır.

Kamu yöneticisi olan katılımcılardan bir kısmı genel anlamda yeterli veri olduğunu belirtirken bir kısmı yeterli verinin yalnızca AÇSHB'nin sosyal yardım sağlayan belirli birimlerinde olduğunu ifade etmişlerdir.

Yoksullukla mücadele kapsamında oluşturulan plan ve programlarda gerekli olan çözümlerlerin gerçekleştirilmesi kapsamında ağırlıklı olarak TÜİK verilerinin kullanımı söz konusudur. Katılımcılar TÜİK verilerinin zaman sıklığının olumlu bir şekilde arttığı daha düzenli hale gelmeye başladığı yorumlarını yaparken Eurostat verileriyle uyum sağlama konusundaki olumlu çabalara değinmişlerdir.

Yerel yönetici veri yeterliliği konusunda çok fazla veri olduğunu hatta bunun " veri kirliliğine" dönüştüğünü belirtmiştir. Yoksullukla mücadele alanında kullanılacak çok fazla veri olmasına karşın bu verilerin sosyal yardım ve sosyal hizmet sunucularının hizmetine açılmadığı verilerin ayrık bir şekilde bulunduğu eleştirisi yapılmıştır.

Sosyal yardımlar yönüyle sivil toplum kuruluşlarının verileri ile ilgili sağlıklı verinin olmadığı sivil toplum alanında bu konudaki ciddi boşluk "kimsenin burada ne olduğunu tam anlamıyla bilmediği" şeklinde ifade edilmiştir.

Sosyal yardım alanında kamu yöneticisinin sosyal yardımlar açısından olumlu değerlendirmesi önemli olduğu kadar bütüncül bakış açısının yakalanamamış olmasına ilişkin eleştirisi dikkate değerdir.

"Yaklaşık şu anda 40-45 milyon civarında kişinin sosyo ekonomik verisi kayıtlı. Bütüncül bir bakış açısıyla kullanımı konusunda bir eksiklik olabilir. Sosyal yardım açısından bir eksikliğimiz yok, verimiz tam ve güncel" (6)

Veri yeterliliği konusuna yalnızca sosyal yardım yönüyle değerlendiren katılımcının veri kullanımı konusundaki görüşü sosyal yardımların belirlenmesinde gereksinim duyulacak ekonomik kaynak yönüyle olması önemlidir.

"Yoksulluk ile ilgili veri konusunda ciddi bir yekünümüz var. Ve biz bunu yeni bir yardım programı başlatacağımız zaman, tutarları belirleyeceğimiz zaman, mevzuatı değiştireceğimiz zaman hep oraya bakıp soruyoruz yani. Mesela evet şöyle bir şey yaparsak ne olur o veriden teyit edebiliyoruz. Hedef kitleyi tespit edebiliyoruz bu sayede." (7)

Yoksullukla mücadelede veri yeterliliğine vurgu yapan katılımcı verilerin gizliliği nedeniyle akademik alanla verilerin paylaşılmadığını ve bundan kaynaklanan şikayetleri paylaşmıştır.

"Bizim için verilerin gizliliğinden dolayı, kişisel bilgi olduğu için çok fazla kamuoyuyla paylaşamıyoruz, akademisyenlerle paylaşamıyoruz. Onlar çok fazla yararlanamıyorlar. Çok şikayetçiler. Ama biz yeni bir politika geliştirdik. Mesela yeni bir yardım programı geliştirilecek, biz o yardım programının bütçesi ne kadar olur, önümüzdeki 5 yıl için projeksiyon ne olur, bütçeye yükü ne olur, kişi başı şu kadar verirsek ne kadar alır, bunun gelişimi ne olur. Bunların hepsini çok sağlıklı bir şekilde buradan görüp yardım programımızın bütçesini çok rahat bir şekilde geliştirebiliyoruz. Ama kamuoyuyla paylaşmadığımız için onlar maalesef faydalanamıyor" (8)

Sosyal hizmet alanında uzmanlaşmış olan katılımcıların tamamı sosyal yardım açısından BSYS ile yararlanıcılar açısından bilgi sistem yönüyle yoksulluk verilerine ulaşıldığı ancak bazı konuların göz ardı edildiği, puanlama yaklaşımında konuya yalnızca gelir düzeyiyle yaklaşıldığı belirtilmiştir. Bu yaklaşımın sosyal hizmet açısından sağlıklı olmadığı, yoksulluğun yalnızca gelire indirgenmemesi gerekliliği, verilerin yardım verme amacına göre oluşturulduğu ifade edilmiştir. Bu verilere dayalı olarak sunulan sosyal yardımların etkilerinin yer aldığı gösterge sistemine olan ihtiyaca vurgu yapılarak toplam etkinin değerlendirilmesi gerekliliğine yer verilmiştir.

Veri yeterliliği konusuna bakış açısı ağırlıklı olarak mükerrer sağlanan sosyal yardımların önlenmesine yönelik olup, bu konuda Bakanlığın sosyal yardım sağlayıcısı durumundaki diğer kurumlarla bilgi ağı oluşturma durumu önemsenmektedir.

Sosyal yardımların temel bileşeni durumundaki AÇSHB'den katılımcının sosyal yardımların sunumu konusuna eleştirel açıdan değerlendirmesi ile bağlantılı olarak veri yeterliliği konusundaki görüşlerini şu şekilde belirtmiştir.

"Verilerin çok sağlıklı olduğunu düşünmüyorum. Fakat politika belirlenirken bir arz odaklı bir hizmet değil talep odaklı bir hizmet sunduğumuz için talepler üzerinden istatistikler alınıyor. Dolayısıyla da talep edilenler havuza girdiği için bunun istatistiğini tutmak daha kolay. Ama talep etmeyenlerin sayısal istatistiğinin de tutulduğunu çok düşünmüyorum açıkçası." (13)

BSYS yoksullukla ilgili sosyal politikaların oluşturulmasında temel alınan veri seti niteliğindedir. Katılımcıların çoğu politika oluşturma aşamasında, karar alma mekanizmalarında buradaki verilerin doğrudan kullanıldığı belirtmişlerdir.

Veri yeterliliğine makro düzeyde ve eleştirel açıdan yaklaşan katılımcı etki çözümlerinin yapılmaması nedeniyle nihai hedef olan yoksullukla mücadele alanında aileye etkilerinin ne şekilde gerçekleştiğinin bilinmediğine vurgu yapmıştır.

"Etki analizlerini hiç analiz bile etmiyoruz. Biz kaç kişiye yardım veriyoruz? Biz nereye gidiyoruz, ne yapıyoruz, onların hayatında ne değiştiriyoruz? Ailenin refahı nasıl arttı? Bunların hiçbirinin göstergelerini tutmuyoruz, bunun göstergeleri nedir? Kafa bile yormamız şimdiye kadar aslında." (16)

Veri yeterliliği konusunda özellikle çalışan yoksulluğuna yönelik sorunların olduğu ve politikalarda çalışan yoksulluğunun göz ardı edildiği mutlak yoksulluk açısından kazanılan olumlu gelişmelerin aksine bu alanda ciddi sıkıntıların yaşandığına dikkat çekilmiştir.

İstihdamda kayıt dışılığın yüksek olmasının var olan verilerin kalitesini düşürecek nitelikte olduğuna dikkat çekilmiştir.

Katılımcıların sıklıkla örnek verdiği alan engellilere ilişkin verilerde yaşanan sorunlardır. Türkiye'de engelli verilerinin net olarak oluşturulamadığı belirtilmiştir.

Siyasi katılımcıların değerlendirmeleri ağırlıklı olarak verilerin yeterliliği olmadığı, gerçek rakamların açıklanmadığı, politikaya uygun rakamların açıklandığı şeklindeki eleştirilerdir.

Yoksullukla mücadele kapsamında sosyal politikalar alanında araştırma yapan akademisyen katılımcı sosyal politika alanında akademik çalışmaların yetersiz olduğunu araştırmaların ağırlıklı olarak bireysel odaklı çalışmalardan oluştuğu değerlendirilmiştir.

“Bilimsel araştırma ortaya konmuyor. Bakın yapılan araştırmalara, hep birey odaklı araştırmalar öne çıkıyor. Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin psikolojik durumları, bu önemli bir konu mudur? Evet, önemli bir konudur. Ama bunun makro temeldeki çözümlerine ilişkin bilimsel veriler yok, sosyolojik açıklamalar yeterince yok. Neden şiddet bu kadar yaygınlaşıyor, şiddeti ne besliyor. Neden uyuşturucu bu kadar yaygın hale geliyor ya da sız polisiye önlemlerle önlenebilir mi? Üniversite nerede burada? Kadına yönelik şiddeti magazinleştiriyoruz. Bugün şu kadar kadın dövüldü, şu kadar kadın öldürüldü gibi bakıyoruz. Hatta şimdi STK'lar sayaçlar geliştirdiler. Ölen kadın sayacı gibi. Bunlar aslında bir tür dolaylı kanıksamayı beraberinde getiriyor. Mesela mültecilerin Türkiye'de 5 yıl sonra Suriyeliler konusu ne olacak, 10 yıl sonra ne olacak konusunu ciddi anlamda konuşan bir üniversite var mı? Benim bildiğim çok fazla yok. Hiç yok demiyorum, haksızlık etmiş olmayayım. Ne talep var yönetenlerden ne de buna muhatap olacak sivil toplum. Sivil toplum gidiyor tek tek Suriyeliyle çalışıyor. Bu çok önemli bir toplumsal sorun odağıdır. Bunu dinleyecek, buna cevap verecek yönetim anlayışı, bunu teşvik edecek, hatta tahrik edecek, getirin bana bu bilgileri diyecek, buradan çıkarsama yapacak, ama buna uygunda sivil inisiyatifler ve aydın üniversiteler olması gerek.” (11)

5.5. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA İLGİLİ SOSYAL POLİTİKALARDAKİ EKSİK VE HATALI UYGULAMALARI

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında “Uzun süredir artan kentleşme, göç olgusu, yüksek enflasyon, gelir dağılımının bozulması, yoksulluk ve aile yapısında meydana gelen değişimler gibi sebeplerden dolayı sosyal hizmet ve yardımlara olan gereksinim artmaktadır. Sosyal hizmetlerin yürütülmesinde, dağınık kurumsal ve finansal yapılanma, kurumlar arasındaki koordinasyon ve iş birliği eksikliğinden kaynaklanan önemli sorunlar bulunmaktadır.” değerlendirmesi yapılmıştır.

Sosyal politika uygulamalarındaki eksik ve hatalı yönler açısından katılımcıların değerlendirmeleri temel alınarak sorunlu alanlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

5.5.1. Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politika Uygulamalarının Eksik Yönleri

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikadaki eksiklikler konusunda katılımcılara *"Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politika uygulamalarındaki eksik yönlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?"* sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu en büyük eksiklik olarak asgari gelir desteği uygulamasının olmaması değerlendirmesinde bulunmuşlardır.

Katılımcılar genelde yoksullukla ilgili sosyal politika uygulamalarındaki eksik yönlerle ilişkin şu değerlendirmede bulunmuşlardır.

- Yoksullukla mücadele kapsamında temel alınması gereken en önemli sosyal politika aracı olarak asgari gelir desteği uygulamasının yaşama geçirilemediği,
- Yoksullukla ilgili sosyal politikaların arz yönlü olmaması ya da talep esaslı uygulamalara dayalı yürütülmesi,
- Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda kısa, orta ve uzun dönemli programların olmaması ve palyatif çözümlerle hedef kitlelere ulaşılmaya çalışılması,
- Yoksullukla mücadele politikalarının ağırlıklı olarak sosyal yardım üzerinden yürütülmesi, sosyal hizmet ayağının yeterince önemsenmemesi,
- ASDEP'in yaşama geçirilmesi konusunda yeterli çabanın gösterilmediği, aile bilgi sisteminin kurulamadığı, asgari gelir desteği ile ilgili projeksiyon çalışmalarının yapılmadığı,
- Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda sosyal hizmetlerin yetersiz kalması ve sosyal hizmet açısından hedef kitlelere yeterince ulaşamadığı,
- Yoksulluk politikalarıyla beraber eş anlı olarak tamamlayıcı sektör politikalarının uygulanmadığı,
- Yoksulluk politikalarının sosyal dışlanmayı önleyici politikalarla beraber uygulanmadığı,
- Mevzuat ve uygulama alanındaki dağınıklığın giderilemediği,
- Temel Sosyal Yardım Kanununun yasalaşmaması nedeniyle mevzuattaki dağınıklığın giderilemediği,

- Yoksullukla mücadelede sosyal yardım istihdam bağlantısının ekonomik sorunlar ve yararlanıcıların yapabilirliklerinin yetersizliği nedeniyle etkin olarak kurulamadığı,
- Yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikalara bütüncül bakış açısıyla bakılmaması
- Yoksullukla mücadele politikalarında aileye bütüncül olarak bakmadığı ve aileyi güçlendirecek modellerin uygulanmadığı,
- Yoksullukla mücadelede ailenin güçlendirilmesine yönelik sosyal hizmet uygulamalarının eksik olduğu ve yoksulluğun yalnızca parasal açıdan değerlendirildiği,
- Göreli yoksulluğun ihmal edildiği,
- Yerel yönetimlerle yaşanan koordinasyon eksikliğinin sosyal politikaların etkinliğinin azaltıldığı,
- Yoksullara yönelik politikalarda hedef kitleye önleyici, güçlendirici, kendi kendine yeterli hale gelmesini sağlayan sistemin oluşturulamadığı,
- Sosyal yardımların günöbirlik kararlarla alınmış olması, uygulanan yardımların etki çözümlerinin tam olarak yapılmadığı,
- Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda iyi ve amaçlı bir planlamanın yapılmamış olması, sosyal yardımların çoğunun koşula bağlı olması gerekliliği, çalışma çağındaki nüfusa yapılan sosyal yardımlarda belli koşulların olması gerekliliği,
- Politika çözümlerine yönelik üniversitelerin yeterli katkıyı sağlamadığı,
- Yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikalarda sosyal yardım istihdam bağlantısının çok geç gündeme alınmış olması nedeniyle bazı çalışabilir kesimde yoksulluk kültürünün yaratıldığı,
- Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda yoksulluğu önleyici niteliğinin eksik olduğu.

Araştırmadaki katılımcıların büyük çoğunluğu "Asgari Gelir Desteği" uygulamasına geçilmemesinin en büyük eksiklik olduğunu belirterek asgari gelir desteği ile sosyal adaletin sağlanması konusunda ciddi adımlar atılacağını belirtmişlerdir.

Yoksullukla mücadele kapsamında sosyal politikaların en büyük ayağını oluşturan sosyal yardımlarda yeterli bütçe ayrılmaması nedeniyle yeterince cömert olunmadığı, özellikle

şartlı nakit transferlerindeki yıllık artışların çok az olması nedeniyle eğitimin yeterince desteklenmediği ifade edilmiştir.

"Bütçe yeterli olmadığı zaman siz yardım miktarını artıramayabiliyorsunuz. Mesela ŞNT, şartlı eğitim yardımındaki yardım miktarını son 5 yıldır yükseltmiyoruz. Bu da o eğitim yardımı miktarının yetersiz hale gelmesine, velilerle yaptığımız etki değerlendirmesi projelerinde bu ortaya çıkıyor. Artık bu paranın çok da yeterli kalmadığı, velileri çok da yeterince teşvik etmediği sonucu ortaya çıkıyor. Bunun içinde etkinliği azalıyor. Bu da bütçenin yetersizliğinden kaynaklanıyor." (8)

Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikadaki eksiklikler kapsamında katılımcıların eleştirel değerlendirmeleri ileriye dönük politika oluşturma aşamalarında önemli görüşler niteliğindedir. Bu kapsamda yoksulluğun belirlenmesinde objektif ölçütlerin olmadığı, değerlendirme süreçlerine ilişkin net ölçütlerin olmadığı, kişisel inisiyatiflerin etkin olduğu değerlendirilmiştir.

"Kişisel inisiyatiflerimiz çok belirleyici. Devletin sistemi nihai olarak aslında o hizmeti veren uygulayıcıda şekilleniyor. Ben SYDV'de kısa süreli staj yaptığımda örneğin bir haneye uzmanın 3 defa gitmesi gerekiyor. 3. kez de evinde bulamazsa başvurusunu iptal ediyor. Eve gitti mi, değerlendirilmesinde ne kadar objektif kriterlere göre o hanenin yoksul olup olmadığına karar verdi. Burada bence biraz olabildiğince objektif değerlendirmeyi sağlayacak bir işleyişe ihtiyacımız var. Bence en büyük eksiklik bu ölçütlendirme, değerlendirme süreçlerinin net olarak tanımlanmamış olması." (9)

Yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikalarla beraber eğitim, sağlık, istihdam ve ekonomik politikaların birbirini destekler nitelikte olması gerekliliğine değinen katılımcılar devletin ekonomik yaşama müdahalesinin gerektiği ve ekonomide serbest piyasa ekonomisine terk edilmeyen bir kalkınma modelinin oluşturulması gerekliliğini savunmuşlardır.

"Eğitmek yetmiyor yeni yeni istihdam alanları yaratmanız gerekiyor. Burada istihdam için içine girdiği zaman o kadar farklı mekanizmalar giriyor ki teşvik mekanizmaları giriyor, devletin ekonomik hayata müdahalesi giriyor, hepsine birlikte bakmanız gerekiyor, toyekün bir kalkınma gerekiyor bu anlamda." (15)

Yerel yönetici yoksullukla mücadele kapsamında arz odaklı politikaların benimsenmesi için devletin tüm kayıt sistemlerinin daha etkin ve sistematik olarak kullanılması gerekliliğini belirtmiştir. Devletin bu kapasitesinin olmasına karşın kayıt sistemlerini yeterli düzeyde kullanmamasını eksiklik olarak değerlendirmiştir.

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda yoksulluğu önleyici niteliğinin eksikliğine vurgu yapılarak, politikaların hak temelli değil gereksinim temelli olarak yürütülmesi ve kent yoksulluğuna yönelik güçlendirici niteliğinin olmaması önemli bir eksiklik olarak vurgulanmıştır.

Bütçedeki en büyük kara deliğin sosyal yardımlar olduğunu biliyoruz. Bütçede çok büyük bir kara delik. Bunun, bu sayının, bu rakamın azaltılması gerekiyor. Dediğim gibi bununda sağlanması üretim, istihdamın artırılması tarımın, hayvancılığın teşvik edilmesi ve insanların bir şekilde üretime katılmasının sağlanması gerekiyor. Bununla ilgili Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün yeni bir mevzuat düzenlemeleri var. Özellikle çalışma çağındaki kişilere belli bir şarta bağlı yardımların yapılması gündeme gelecek önümüzdeki dönemde. Bu da sevindirici bir gelişme olacak. (13)

Yoksullukla mücadele kapsamında engellilere yönelik uygulanan evde bakım uygulamalarının yeniden değerlendirilerek ek tedbirlerin alınması gerekliliği vurgulanmıştır. Engellilerin bakımı konusunda engelli bakım eğitiminin ve gerekli hijyen eğitiminin sağlanması gibi bakım sağlayan aile bireylerine gerekli sosyal hizmetlerin sağlanmamasının çok ciddi bir eksiklik olduğuna dikkat çekilmiştir.

5.5.2. Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politika Uygulamalarının Hatalı Yönleri

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikadaki hatalı uygulamalar konusunda katılımcılara "*Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politika uygulamalarındaki hatalı yönlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?*" sorusu yöneltilmiştir.

Sosyal yardımların 40'dan fazla başlık üzerinden yürütülmesi yerine asgari gelir desteğine geçilmemiş olmasını önemli bir hata olarak değerlendiren katılımcılar hedefleme mekanizmalarındaki bazı yanlışlıklar nedeniyle benzer sosyo-ekonomik yapıya sahip bireylere eşit hak tanınmadığı ifade edilmiştir. Bu duruma örnek olarak eşi vefat eden kadınlara sağlanan sosyal yardımların eşinden ayrılmış kadınlar için verilmemesi sosyal adalet açısından hatalı olmasına karşın hedefleme mekanizması nedeniyle bu kesimin bu yardımın kapsamı dışında bırakıldığı belirtilmiştir.

Sosyal yardımlar açısından hedefleme mekanizmasında asgari sınırların tek ölçüt olarak belirlenmesi nedeniyle sınıra yakın gelire sahip olan kitleler için sorunların oluştuğu, kimi zaman muhtaçlık sınırın 1 TL üzerinde gelire sahip müracaatçılar için sosyal yardımlardan

yararlanamama durumunun oluşması nedeniyle sosyal adalet açısından sorunların yaşandığı belirtilmiştir. Bu durum hedefleme mekanizması içinde kalabilmek için bireyleri kayıt dışılığa yöneltmektedir. Bu kapsamda katılımcıların bir kısmı hedefleme mekanizmalarının geçişgenli, esnek ve kademeli belirlenmesinin önemini vurgulamıştır.

Katılımcılar genelde yoksullukla ilgili sosyal politika uygulamalarındaki hatalı yönlerle ilişkin şu değerlendirmede bulunmuşlardır.

- Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikalarda siyasi saikle hareket edildiği,
- Yoksulluğun önlenmesi noktasında yerel yönetimlerle yeterli koordinasyonun sağlanmaması nedeniyle sosyal yardımlarda mükerrerliklerin olduğu,
- STK'ların zayıflığı, STK bilincinin olmaması, STK üyeliklerinin çok az olması, gönüllülük faaliyetlerinin az olması,
- Yoksullukla mücadele kapsamında sosyal yardım istihdam bağlantısının kurulamaması,
- Sosyal yardım miktarlarının yetersizliği,
- Sosyal yardımlarda özellikle aynı yardımların insan onuruna yakışmayan şekilde sunumu,
- Sosyal yardımların yoksul kesime bir lütuf gibi sunulması,
- TOKİ aracılığıyla yoksul kesim için sağlanan konutların yerleşim yerlerine uzak ve sosyal dışlanmayı artıran bir yapısı olması,
- Yoksullukla mücadeleye yönelik politikalarda kreş hizmetlerinin ihmal edilmesi, kreşlere yeterli teşvik olanaklarının sağlanmaması,

Asgari gelir desteği uygulamasının olmaması ve çok parçalı yardım programlarının olmasına yönelik eleştiriler pek çok katılımcı tarafından savunulmuştur. Asgari gelir desteğinin olmaması nedeniyle sosyal yardımlar açısından rasyonelliğin sağlanmadığı ve yoksul kesimdeki bazı kişilerin sosyal yardımları alabilmek için gelirini gizleyerek istihdam piyasasında kayıt dışılığa yönelmektedir.

Yerel yönetici en önemli hatalı uygulamanın yoksulluğun belirlenmesinde arz odaklı yaklaşım yerine bireysel başvuruya dayanan talep esaslı yaklaşımın benimsenmiş olmasıdır.

Hatalı uygulama olarak değerlendirilen önemli konu profesyonel meslek elemanlarının yetersizliği nedeniyle sosyal hizmet değerlerine uygun olmayan personelin istihdamı nedeniyle sorunlar yaşanmasıdır.

"Profesyonel meslek elemanının olmaması çok büyük bir eksiklik. İlk başvuruyu alırken bile mahremiyet durumu korunmuyor, kesinlikle korunmuyor." (5)

Yerel yöneticinin SYDV aracılığıyla yürütülen sosyal yardımlarda kendilerinin görüş ve değerlendirmelerinin yeterince dikkate alınmadığı ya da "10 yıl önce söylediklerimiz bugün hayata geçiyor" şeklinde uzun bir zaman sonra dikkate alınmasıdır. Bunun temel nedeni olarak sahada çalışanların karar vericiler üzerindeki etkisinin olmaması ya da sahanın tecrübesinin yeterince dikkate alınmamasıdır. Bu anlayışın sonucunda benimsenen sosyal politikaların etkin olamadığı vurgulanmıştır. Sosyal politikaların alan uygulamalarında nitelikli personelin önemine ve etkisine dikkat çeken katılımcı bu alanda eğitim görmemiş kişilerin görev yapmamaları gerektiği ve "sosyal yardım insanların vicdanlarını rahatlatacakları bir alan olmadığı" şeklindeki görüşüyle profesyonel meslek elemanlarının önemini vurgulamıştır. Yoksullukla mücadele alanında dini açıdan önemli sayılan dönemlerde bireysel yardımların sunumundaki hatalara değinen katılımcı görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

"Bizim ülkemizde çokça yapılan özellikle Ramazanlarda 2 koli gıda kolisi alıp, 2 poşet gıda alıp, dağıtıp Cennete gideceğim diyen insanların olduğu bir alan. Bu alanda vicdani rahatlatacak bir alan olmamalı" (5)

Yoksullukla mücadele alanındaki sosyal politikalarda katılımcılar tarafından en önemli hata olarak kabul edilen değerlendirme yalnızca sosyal yardımlarla bu sorunun çözülemeyeceği, sosyal yardımların çok uzun süredir sağlandığı hanelerde yoksulluğun halen devam ettiği ve bunun bir kültüre dönüşmeye başladığıdır. Bununla ilgili yerel yöneticinin değerlendirmesi aşağıda sunulmuştur.

"Dünyada hiç kimse sosyal yardım vererek yoksulluğu yenemedi, yenemezlerde. Eğer yoksulluğu yenmek istiyorsanız aile bazlı inip her ailede ayrı ayrı çalışma yapmanız gerekir ki özellikle dezavantajlı kesimlerde eğitime ağırlık vererek aileyi o zincirden dışarıda tutabilirsiniz ya da ailenin güçlü yönlerini tespit ederek ailenin o güçlü yönlerinde aileyi geliştirerek çıkartabilirsiniz." (5)

Yoksullukla mücadele alanındaki sosyal politikaların organizasyonuna yönelik değerlendirmelerde vakıf örgütlenmesinin uygun olmadığına vurgu yapılmıştır. Vakıf

örgütlenmesinin sosyal politika uygulamaların yürütülmesinde uygun bir örgüt yapılanması olmadığı ve genel anlamda politikanın bütünü olarak yapılan değerlendirmede kaynakların etkin kullanılmayarak, sosyal hizmetin ihmal edilmesinin yoksullukla mücadelenin etkinliğini azalttığı savunulmuştur.

"Sosyal hizmet örgütlenmesinin ötelenmesi, itelenmesi, ciddiye alınmaması, bir politik araç olarak kullanılmaması, planlama sürecinden uygulama sürecine kadar ve çok yüksek bir kaynak kullanımı. Mevcut vakıf örgütlenmesi ve yardımların dağıtılma biçimini tümüyle yanlış görüyorum. Örgütlenme uygun değil, yani örgüt uygun değil, dağıtan personel uygun değil ve temel nihai amacı açısından sorunlu olarak görüyorum. Nihai amacında sorunlu, ver dön. Bu doğru değil." (11)

Yerel yönetici yoksullukla mücadeledeki hatalı uygulamalardan birinin vakıf modelindeki mütevelli heyetindeki hayırsever seçiminde iktidarın etkisinin bulunması olarak ifade etmiştir. Bu konudaki görüşlerinin "Valinin seçeceği hayırsever kim oluyor genelde iktidarın belirttiği, işaret ettiği isimler" şeklinde tanımlamıştır. Katılımcı vakıf uygulamasında mütevelli heyetinin yalnızca denetim, kontrol ve proje amaçlı görev tanımı olması gerektiği, vakıftaki meslek elemanlarının alana ilişkin uygulamalarda karar alıcı olması gerekliliğini savunmuştur. Buna ilişkin deneyimlerinde yardım yapılmasını kararına karşın mütevelli heyetinden yardım yapılması kararının ya da tersi durumların yaşandığını aktarmıştır.

İdari kararlara yönelik hatalı uygulama olarak görülen konu ASPB ile Çalışma Bakanlığının Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adı altında birleştirilmesinin kurumsal olarak hazır olmaksızın gerçekleştirildiği ve birimler arası uyumun sağlanamaması nedeniyle tam olarak netleşmeyen bir yapının oluşmasıdır.

Toplumda STK'ların güçsüz olması ve şeffaf STK yapılarının bulunmaması nedeniyle devletin bu alanı kontrol etmeye çalışmasına ilişkin değerlendirmede bulunan katılımcı devletin uyguladığı liberal görüşle çeliştiğine vurgu yapmıştır.

"Devletin sivil toplum alanına çok müdahil olmaması gerekiyor aslında. Devlet kendi alanını düzenlesin, kendi kaynağını nasıl kullanacağına karar versin, sivil toplumla birlikte çalışsın, ama sivil toplumu domine etmesin. Sivil topluma kalkıp ta sen buna yap, sen buna yapma gibi şeyler söylemesin. Hani bizden böyle beklentiler de oluyor, STK'lara da ayar verin. Devlet olarak liberalizmi, liberal yaklaşımı da benimsemiş bir devlet olarak sivil toplumu domine etmem gerekmiyor. Devlet belli aşamalarda etsin, güvenlik alanında etsin ama bu alanda domine etmek çok tercih edeceğimiz bir şey olmaz." (7)

Yoksullukla mücadele alanında kurumlar arası koordinasyondaki sorunlar nedeniyle merkezi idarenin uzmanlık alanı dışındaki çalışma alanlarında başarısız sonuçlar elde etmesi hatalı uygulama olarak değerlendirilmiştir. Bu anlamda gelir getirici iş projelerine yalnızca parasal anlamda yaklaşmış olup eğitim ayağı eksik bırakıldığı için projeler başarısız olmuşlardır.

"Yeteneği olmayan insanlara zorla olta verip balığın olup olmadığını bile bilmediği bir yerde balık avlattırmaya çalıştık. Yani balık avlamasını bilmeyen bir insanın oltası olsa ne yapacak. Belki o insanların kalifiye hale gelmesi, istihdam piyasasına daha rahat iş bulabilmesi, eğitime yapılan yatırımlarla söz konusu olabilirdi." (8)

Sosyal politikanın barınmaya ilişkin uygulamalarında yer alan sosyal konut proje uygulamalarının fikir aşamasındayken de yanlış olduğu görüşüne karşın uygulamanın başlatılması hata olarak değerlendirilmiştir. Uygulama sonucunda sosyal konutların yoksul olarak belirlenen hedef kitlenin aile yapısına uygun olmaması ve sosyal dışlanma yaratması nedeniyle bu projeden vazgeçilmiştir. Bu proje yoksul kesim açısından sosyal dışlanmışlığı artışı etkisi olması, yoksulluk kültürünü perçinleyen bir yapıda olması ve uygulamada yaşanan sorunlar nedeniyle sonlandırılarak barınmaya yönelik farklı projeler geliştirilmiştir. Sosyal konut projesi araştırma kapsamında pek çok katılımcının olumsuz olarak değerlendirdiği bir konudur. Bu projeye ilişkin olumsuz değerlendirmelerine sosyal politika alanında alınan kararlar açısından yaklaşan katılımcılar şu şekilde görüş bildirmişlerdir.

"Sosyal konut alanındaki politikalarımız biraz yanlış oldu. Zaten o yüzden politikalar bırakıldı. Sosyal konutlarımız 1-1 olarak yoksulların aile yapısına, aile yaşamına uygun olmayan konutlar geliştirildi ki bunlar şehrin dışında, şehrin uzağında, toplumsal hayattan dışlanmış, sosyal dışlanmaya yol açan konutlar oldu. Buralar suç odakların, uyuşturucu vesairenin odaklarına dönüştü. Aileler buralarda gidip yaşamaz oldu, yaşamak için uygun değildi. Buraları boşalttılar, boşaltınca kötü niyetli insanlar buraları doldurdu. Zaten o politikalar bu yüzden sosyal konut politikalarını terk ettik." (8)

"Bir Sosyal Konut Projesi uyguladık. Hatalı. Yoksulları şehrin çeperinde, kenarlarında toplu halde binaların içerisine koyduk. 1000 yoksul haneyi aynı aqlana topladık. Ve onların etkileşimlerini daha da çok sağlamış olduk. Bu hatalı. Tepeden inme verilmemesi gerekiyor kararların. Türkiye'nin en büyük sıkıntısı bu. Sadece sosyal politika alanında değil. Biz işe başlamadan önce detaylarıyla bütün getirisiyle götürüsüyle ne olur diye incelemeden, direk tepeden inme verilmiş bazan kararlarla işlere başlıyoruz. Sonra kervan yolda düzülür misali işi doğrultmaya çalışıyoruz ama kervan maalesef yolda düzülüyor." (15)

"Ensestin olduğu ailelere baktığınızda çok kalabalık hane ve çok küçük bir hanede birlikte yaşıyorlar. Bu önemli bir problem. Toplu Konut Projesi, Sosyal Konut Projesi. 1 artı 1. Biz aslında bu projeye her zaman karşı çıktık. Dedik ki bizim hanelerimiz çok kalabalık. Siz o haneleri 45 metrelik evlere sığdıramazsınız." (14)

Yoksullukla mücadele alanındaki sosyal politikaların siyasileştirilerek yoksulluğun yönetilmeye çalışıldığı görüşüne göre konu 2 boyutta incelenmiştir. İlk boyutunda politikaların siyasileştirilmesi ve oya tahvil edilmeye çalışılması iken ikinci boyutuyla yoksul olan hedef kitleyi ötekileştiren ve "alıyorlar bulguru kömürü veriyorlar oyu" şeklinde küçümseyici bir dilin toplum tarafından kullanılmasıdır. Bu şekliyle üstten bakan ve yargılayıcı anlayışla yoksullukla mücadelede başarı sağlanamayacağı vurgusu yapılırken bu yaklaşımın yoksullar üzerindeki yaralayıcı, hırpalayıcı etkisinin göz ardı edildiği belirtilmiştir.

"Kitaplardan, makalelerden oradan buradan derleme yargıların bir araya geldiği bir dil geliyor. Ama bunun yoksul insanlar üzerinde ne kadar yaralayıcı, hırpalayıcı olduğunu bilmiyoruz." (8)

Yoksullukla ilgili politika üreten ve bu alanda çalışan uzmanların çalışmalarına ilişkin değerlendirmeleri yoksullukla çok tezat oluşturan mekanlarda sunmaları diğer bir eleştiri konusu olmuştur.

"Bu alanın yazanı çizeni, politika üreteni büyük şehirlerde, lüks otellerde stratejik planlar geliştirerek bu alanda büyük konferanslar vererek bir şeyi söylemek, çok konformist bir duruş var." (8)

Sosyal yardımların büyük bir ağırlığa sahip olduğu sosyal politikadaki önemli sorunlardan biri sosyal yardımların sunumundaki yapı nedeniyle bunun bir "hayır" olarak verildiği algısının oluşması ve sosyal yardımların sürekliliğine dayalı yoksulluk kültürünün oluşmaya başlamış olmasıdır.

"Aldığı yardımla ve bu yardımı bir devlet görevi gibi almıyor, ona yapılmış bir hayır gibi algılıyor, yönetenlerin hayrı gibi algılıyor. Sunumu da öyle zaten, yani gazetelerin önünde birine giysi giydirilir mi, o insanın onurunu ne yapıyorsunuz siz? İnsanları kuyruğa dizerek gıda yardımı yapılabilir mi? Ya da bir belediye başkanı otobüsün tepesine çıkıp çocuklara oyuncak top atar mı? Yoksulluk kültürü açısından çok sorunlu bir alan. Bunu kabul eder hale geliyor. Bu kabulleniş beraberinde sürekli isteyen, üretme konusunda motivasyonu düşmüş ya da üretim süreci içinde olmak yerine bu tür yardımlarla geçinmeye çalışan bir topluluk oluşturuyor size." (11)

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalara yönelik önemli eleştiri siyasi amaçlarla yardım programlarının şekillendirilmesidir.

"Bizde sosyal yardımlar biraz siyasi saiklerle başlatılıyor, siyasi sebepler. Seçime gidiyorsun, şöyle bir yardım başlatalım, getirisi olur seçimde diye düşünüyorsun. Kişilere verilecek sosyal yardımlar, haklar siyasetin malzemesi olmaması lazım. Siyasetin biraz

dışında tartışılması lazım. İktidarıyla, muhalefetiyle bizim insanımızın şöyle bir yardıma ihtiyacı var, beraber uzlaşa içerisinde çıkması lazım." (12)

Sosyal yardım türü açısından eleştiri konusu olan yardım türü doğum yardımı olup nakdi olarak her doğum yapan kadına verilen yardımlardır. Katılımcıların pek çoğu bu yardımın ne amaçla başlanıldığı ve neden devam ettiğinin anlaşılamadığını belirtmişlerdir. Yoksullukla ilgili hiçbir bağlantısı ve artı değeri bulunmayan bu sosyal yardımın halen devam ediliyor olması pek çok katılımcının değindiği eleştiridir.

"Doğum yardımı dediğimiz şeyin doğru bir hedefleme olmadığını düşünüyorum. Bu yardım gelir düzeyi yeterli kişiye de yapılıyor, gelir düzeyi yeterli olmayan kişiye de yapılıyor. Yoksul kesimin doğurganlığı zaten çok çok üstte. Başlangıçtaki mantık SGK primlerini ödeyebilecek kesimin artıp emekliliği desteklemesi, sosyal güvenlik sistemini ayakta tutacak kendi kendine dönecek dışarıdan bütçe ile yapılmayacak sosyal güvenlik sistemine. Tek mantığı budur. Gelir düzeyi yeterli olan kimse motive olmaz. Sisteme yine yoksul olacak primini ödeyemeyecek arttırmış oluyoruz. ŞNT'ye eklense daha iyi. Doğum yardımının hedefleme kitlesinin gelir düzeyi yüksek olanlar olmalı. Nitelikli nüfusun artması önemli."

Mutlak yoksullar hariç tutulmak üzere sosyal yardımların hiçbir koşula bağlı olmaksızın verilmesinin çalışma çağındaki insanları istihdamdan uzaklaştırıcı bazı durumlarda caydırıcı olduğu görüşü hakimdir.

Sosyal yardım istihdam bağlantısı konusunun gündemde olmasına karşın bu konudaki mevzuat düzenlemesine yer verilmemesine ilişkin yerel yöneticinin değerlendirmesi şu şekildedir.

"İşkur aracılığıyla istihdam teşvik programları var, toplum yararına çalışma programları var, işbaşı eğitim programları var işverenleri destekleme sübvanses etmek adına işverenlere verilen destekler var ama maalesef bu desteklerin hiçbirinde sosyal yardım yararlanıcıları önceliklidir diye bir madde yok. O zaman yoksullukla nasıl mücadele edeceksiniz." (5)

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda kadının istihdama katılımının artırılması konusunda gereken tedbirlerin alınmaması nedeniyle nitelikli nüfusun gelişiminin sağlanamadığı değerlendirilmiştir.

"Annenin çocuğunu bırakacağı kreşe ihtiyaç var. Yıllık izinlerin artması gerekiyor. Doğumdan sonra ücretli izinlerin artması gerekiyor. Çalışma hayatından kopartmayacak şekilde sürdüreceği şekilde ücretli izinle bunu sürdürmesi gerekiyor. Eğer gelecekte primini ödeyebilecek, nitelikli bir nüfusun gelişmesi isteniyorsa." (22)

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalara ilişkin eleştiri ülkedeki istihdam piyasasındaki kayıt dışılığa bağlı olarak gelirlerin doğru beyanının mümkün olmaması ve

bunun araç olarak kullanılarak sosyal yardım alınması olup bu şekilde gelir gizlemenin önüne geçilmesi gerekliliğine önem verilmiştir.

Sosyal yardımların vakıf uygulamaları ile yürütülmesi nedeniyle kurumlar arası değerlendirmelerde ve hukuki sorunların değerlendirilmesinde kurum uygulamaları farklılaşmaktadır.

"Vakıf özel hukuk tüzel kişisi, yani kamu kurumu değil, ama kamu kaynaklarını kullanıyor, diğer taraftan siz sosyal devlet olmanın gereğini vakıflar aracılığıyla hayata geçiriyorsunuz. Özel hukuk tüzel kişisi, kamu kaynağı kullanıyor, denetimleri kamu kurum kuruluşları tarafından yapıyor. Yapımız nevi şahsına münhasır. Kimse bunu algılayamıyor. Mesela mahkemelere bile gidildiğinde bir mahkeme "bu kaymakamlık bünyesinde, kamu kurumu diyor, diğeri özel hukuk tüzel kişisi, kanunda yazıyor" diyor. Burada kurumlar bile SGK'nın, Maliye'nin bakış açısı bile farklı olabiliyor." (14)

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda devletin bu politikaları yardımseverlik, hayırseverlik, cömertlik şeklinde yansıttasının hatalı bir yaklaşım olduğu belirtilmiştir.

"Sosyal demokrat, katılımcı, hak savunuculuğunda, adalet yaklaşımında eksik kaldık. Onun haricinde hala daha geleneksel olarak yürütülmesi, yaklaşım olarak yardımseverlik, hayırseverlik, cömertlik şeklinde devletin bunu topluma bu şekilde lanse etmesi ilginç. Hala daha sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonu. Hayır, bu bir hak. İsmi bari değiştirelim bu fonun. Yine toplum kaynaklarından yararlanalım, yine gönüllü bağışlardan yararlanalım, bizim gibi sivil toplumların kaynaklarından yararlanalım, toplumu yine harekete geçirelim. Ama bu aynı zamanda da devletin temel sorumluluğu olsun. Hala bu fonun adı bu olmasın. Bizim geliştirilmesi gereken yönümüz bu bir de aile. Biz hala daha bireysel ihtiyaçlara biz inemiyoruz, odaklanamıyoruz. Yoksul kişinin ihtiyacı ailenin ihtiyacından farklı olabilir, hala daha haneye giren paradan gelirden gidiyoruz. Bunu değiştirmek gerekiyor. (10)

Uygulamada sosyal politika alanındaki uygulamalara yönelik değerlendirmede bazı bürokratların bu konuda gösterdikleri tutum ve davranışlara vurgu yapılmıştır. Bununla ilgili değerlendirme yapan kamu yöneticisi sosyal yardımların ve desteklerin sunumunda yapılan bazı hataları şu şekilde değerlendirmiştir.

Uzman sosyal yardımların daha görünür kılınması yardımın talep bazlı olması nedeniyle farkındalık yarattığı görüşünü olumlu olarak değerlendirmiştir.

"Bir bakanımız vardı. Yardımın reklamı mı olur derdi. Ama o Bakandan sonra gelenler daha gösterir yaptı bunu." (14)

"Kaymakam tekerlekli sandalye veriyor, onun kurdelesini kesiyor. Bunlar hoş değil ve aslında insan onuruna da yakışmıyor. Bunu devlet veriyor. Ama sunarken lütufmuş gibi sunulabiliyor." (14)

Sosyal politikalara yaklaşım yönüyle yapılan eleştiri yoksullukla mücadeleye yönelik politikaların hak temelli olmaması nedeniyle sunumunda sorunlar oluştuğudur.

"Bu mesele hak düzeyinde formüle edilip ele alındıktan sonra kendi içerisinde türetecektir. Bunu hak düzeyinde ele alınmadığında inisiyatif sizde değil. Size ait olan bir şey bir başkasının lütfuymuş gibi yapılan bir mantalite var." (20)

Bazı katılımcılar doğrudan bağlantısı olmamakla beraber 6284 sayılı Kanuna ilişkin değerlendirmelerde bulunarak bu Kanunun Türk toplum değerlerine ve aile kültür yapısına uyumlu olmadığını ifade etmişlerdir.

Yoksullukla ilgili sosyal politikalarla ilgili hatalı olduğu değerlendirilmesi ağırlıklı olarak siyasi parti temsilcileri tarafından yapılmıştır.

Yoksullukla mücadele politikalarının sosyal yardımlar aracılığıyla yürütülüyor olması ve sosyal hizmet ayağıyla aynı ölçüde koordineli olarak yürütülmemesi nedeniyle yoksul hanelerde bunun bir yaşam tarzına dönüştüğü ve bu hanelerdeki çocukların bu döngüden çıkamamalarının ciddi sorun oluşturduğu görüşü katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Yoksul hanelerdeki çocuklara yönelik yoksulluk zincirinin içselleştirilmemesini sağlayacak politika araçlarının önemi vurgulanmıştır.

Yerel yönetici sosyal yardımlar konusunda harcanan kaynağın net olarak belirlenmesini ve bu konuda aktör karmaşası yaşanmasını eksiklik olarak değerlendirmiştir.

Kamuda görevli yönetici bazı politika tedbirleri konusunda kendilerinin görüşlerinin tam anlamıyla dikkate alınmadığı, tasdik etmedikleri politikaların uygulama aşamalarında sorunlar yaşandığı ifade etmiştir. Kurumsal hafıza açısından önemli olan bu değerlendirmede kamu yöneticisi bazı sosyal politika araçlarının çözümlemeleri yapılmaksızın oluşturulmasına yönelik eleştirilerde bulunmuştur.

"Birtakım talimatlar üzerine hayata geçirdiğiniz bir takım politikalar var. Sosyal konut projesi mesela, çok büyük bir sıkıntı. Ama o sıkıntıları da en baştan da öngördük. Bu kadar çok başlılığın olmaması gerektiğini düşünüyorum ben. Ama her geçen gün o başlıkların sayısı da artıyor. İşte geçen gün elektrik desteği hayata geçirildi. İşbirliği yaptığımız projelerde yaşadığınız sıkıntılar. Belki gelir getirici projelerde devletin diğer kurum

kuruluşlarıyla da defalarca görüşüldü. Mesele Gelir İdaresi Başkanlığıyla görüşüldü, denildi ki bunlar yoksul vatandaşlar, bunlar gelir elde ediyor, ilk bir yıl bunlardan alacağınız gelir vergisi oranının çok düşük tutulması gibi. Ama o birlikte hareket edilemediği için ya da sadece bir kesime özgü bir takım kanunlar çıkartılmak istenmediği ya da çıkartılmadığı için çok da başarılı olunamadı." (14)

Yoksullukla mücadele politikalarının temel eksikliğinin yoksulluğu gidermeye yönelik olmaması şeklinde değerlendiren akademisyen katılımcı yoksullukla mücadelede doğrudan ve dolaylı politikaların etkilerinin yeterince çözümlenmediğini ve sosyal yardımlara muhtaç daimi bir kitlenin oluşturulmasını en büyük eksiklik olarak ifade etmiştir.

"Dolaylı ve doğrudan politikaları bir bütün olarak düşünmek lazım. Her ikisinin de etkisini iyi ölçmek lazım. Dolaylı politikaları ihmal etmeden, etkin bir şekilde uygulayarak daha baştan gelirin düzgün dağılmasına çalışmak lazım. Her şeye rağmen, böyle olmasına rağmen yine de doğrudan politikalara ihtiyaç duyan nüfus kesimleri olacaktır. Onarlarda daha bütüncül bir çalışma yürütmek lazım. Neden ve sonuçlarını birlikte gözetin. Dolayısıyla böyle olmadığı için böyle bütüncül, sistemli bir yaklaşım olmadığı için bu en önemli eksikliğimiz bu. Bir başka önemli eksikliğimiz yeterli veri yok, kayıt yok. Tüm bunlar bazen yaptığımız işi hemen hemen bir gayya kuyusuna taş atar gibi yani hiçbir sonuç doğurmayan bir fiil gibi düşünmemize yol açıyor. Sosyal yardımlar doğrudan politikaların en önemli araçlarından biriyseniz 20 sene 30 sene o alanda çalışan bundan 25 sene önce yardım ettiğim kişinin bugün torunlarına yardım ediyorum diyen görevliler var. Eğer siz bu zinciri o günden bugüne kıramadıysanız, bunlar öyle tekil örneklerde değil, çok yaygın örnekler. Sosyal yardım alanında çalışanlar bilirler ki bu yardımların daimi müşterileri vardır, değişmeyen daimi, kuşaklararası aktarılan müşterileri vardır. Buralarda hiçbir başarı elde edememiş demektir. Halbuki amaç hiçbir zaman bu değildir, bu olmamalıdır. Sosyal yardımlar bu yanı sıra, bu yönüyle ve bu şekliyle uygulanmasıyla adeta bir uyuşturucu madde gibidir. Bir kere insanları buna alıştırdığınız zaman onu almadıkça yaşayamaz ve kendisini onun dışında bir yaşamda yeniden var edemez. Sosyal yardımlar bir yaşam biçimi değildir. İnsanların zaman zaman ihtiyaç duyabileceği ve bir süre yardım edildikten sonra insanların kendi hayatlarını kendilerinin kurtarabilmesine imkan verecek bir yaklaşıma bina edilmelidir."(21)

6. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamında yer alan alt bölümlere ilişkin sonuç ve öneriler aynı sırada olacak şekilde sunulmuştur. Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen sonuçlara yer verildikten sonra sonuçlar doğrultusunda öneriler sıralanmıştır.

6.1. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ YAPISI VE NİTELİĞİNE İLİŞKİN SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de sosyal devlet anlayışına ilişkin en önemli adım sosyal devlet kimliğinin yer aldığı 1961 Anayasasında “sosyal bir hukuk devleti” kavramı benimsenmiştir. Bu yıllarda hız kazanan sosyal politikalara yönelik hukuki kazanımlar 1980 yılı sonrasında Türkiye’de ve dünyada uygulanan neoliberal politikalar nedeniyle sekteye uğramıştır.

Türkiye, yoksullukla mücadele politikaları kapsamında sosyal hizmetlerin bir "hak" olarak benimsendiği en somut belge 1961 yılında kabul edilen ve daha sonra 1996 da gözden geçirilen "Avrupa Sosyal Şartını”, çalışma yaşamı ve ücretle ilgili bölümlere bazı çekinceler koymak suretiyle 2004 yılında imzalayarak, 2007’de Resmi Gazetede yayımlanmıştır (Beril Tufan Ö. Ö., 2009, s. 83).

Birinci kuşak haklar sonrasında kabul edilmiş olan ve ikinci kuşak haklarla ilgili "Avrupa Sosyal Şartı", Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine atıf yaparak kişisel, siyasal, ekonomik ve sosyal insan haklarının bir bütün olduğunu ifade ederek, toplumdaki dezavantajlı durumdaki birey ve grupların sosyal iyileşmesinin sağlanması amacıyla geniş haklara yer vermiştir. (Beril Tufan Ö. Ö., 2009, s. 83). Bu yönüyle yoksullukla mücadele kapsamında sosyal politikaların temeli olan sosyal hizmetler insan haklarının uygulayıcısı konumuna gelmektedir.

Türkiye yoksullukla mücadeleye yönelik politikalarda pek çok uluslararası sözleşmelere taraf olarak bu mücadelede kısa, orta ve uzun dönemlerde belirli hedef ve stratejileri temel almıştır. Genel anlamda uluslararası sözleşme esaslarına uyulmakla beraber bu sözleşmelerin iç hukukta bağlayıcılığı belirlenen hedef ve stratejilere uyum noktasında

önem kazanmaktadır. Araştırmada uluslararası sözleşmelerde yer alan hedef ve stratejilerinden ayrılma noktasında **“paternalizm devlet algısı”** ile birlikte **“klientalist ilişkilerin”** ortaya çıktığı görüşü esastır.

Araştırmada yoksullukla mücadele politikalarının ağırlıklı **“koruyucu”** nitelikte olduğu önleyicilikten uzak olduğuna ilişkin görüş oluşmuştur. Bu kapsamda tam anlamıyla yoksulluğu gidermeyi amaçlamadığı, yoksulluğun yönetimi ile ilgili uygulamaların ve tedbirlerin alındığı vurgulanmıştır.

Yoksulluğu ortadan kaldırmayı hedefleyen politikaların kısa süreli ve rahatlatıcı uygulamalar yerine **“sosyal güvenliği aşındırmayan, koruyucu ve önleyici hizmetlerin temel alınmasının”** yoksulluğu ülke gündeminden kaldırabileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda mutlak yoksullar hariç tutulmak kaydıyla diğer tüm yoksul kitle için **“yapabilirlik sorununun çözümünde”** kaliteli eğitim hizmetleri, kaliteli sağlık hizmetleri, meslek edinme hizmetleri önem kazanmaktadır. Yoksullukla mücadele politikalarında sosyal politikaların birbirinden bağımsız düşünülmemeyeceği, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, göç ve ekonomik politikalar bir bütün olarak değerlendirilmesi ve yoksullukla mücadelenin bütüncül bakışa dayalı diğer politikalarla desteklenerek yürütülmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Yoksullukla mücadeleye yönelik politikalar AÇSHB'nin doğrudan görev tanımı içinde olmakla beraber geniş anlamda eğitim boyutuyla, sağlık boyutuyla, aktif yaşlanma boyutuyla farklı Bakanlıkların görev alanına giren farklı bileşenler bulunmaktadır. Bu noktada sosyal politikalarla ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarının koordinasyonunun ve iş birliğinin önemi açıktır.

Yoksullukla mücadelede yoksulluğun çok boyutluluğu dikkate alınarak orta ve uzun dönemde **“bağımlı bir yoksul kitle oluşumunu engelleyebilmek”** için yapabilirliklerin artırıldığı sosyal politikaların benimsenmesi gerekliliği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda yoksul kesimin yoksulluk zincirine girmemesi ya da bu zincirden çıkması için **“yoksulun yapabilirliğinin geliştirildiği”** sosyal politikaların temel alınması yapabilirliğin gelişiminde eğitim, mesleki eğitim, sağlık, tarım, göç gibi diğer politikalara gereken önemin verilmesinin yoksulluğu kısır döngüye çevrilmesini engelleyeceği görüşü oluşmuştur. Bu açıdan Şenses'in (Şenses, 2014, s. 331) “yoksullukla mücadelede kalıcı bir

başarı gerek ulusal ve gerekse uluslararası düzlemde yoksulluk açığını kapamaya yönelik bir kerelik transferlerin çok ötesinde, büyüme sürecinden dışlanmış kesimlerin bu sürece katılmalarının sağlanabilmesine bağlıdır” değerlendirmesi önem kazanmaktadır.

Yoksullukla mücadeleye ilişkin politikaların belirlenmesinde doğrudan müdahale yaklaşımına ilişkin *2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun (1976)* ilk hukuki düzenleme niteliğindedir. Bu düzenlemede yer alan hükümlerle muhtaç durumundaki 65 yaş üstü kişilere “yaşlı aylığı” ve engellik durumlarına göre engellilere “engelli aylığı” bağlanmaktadır. Bu Kanun muhtaçlık kriterinin sağlanması halinde hayırseverlik ve lütf anlayışına bağlı kalınmaksızın *“hak olarak geliştirilen ilk nakdi ve düzenli destek”* niteliğindedir.

Engelliler ve yaşlılar için 1976 yılından bu yana devam eden bu uygulamalarla hak temelliliğe yakın bir yaklaşım izlenmesine karşın yoksullukla mücadeleye yönelik politikaların tamamı için aynı durum söz konusu olmamakla beraber yoksullukla mücadelede hak anlayışına dönüşmeye başlayan bir sürece girilmiştir.

1986 yılında yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu yoksullukla mücadelede temel kanun niteliğindedir. Yoksullukla mücadelede doğrudan ve dolaylı olarak yürütülen çok sayıda program dikkate alındığında politikaların *“çok parçalı sistemle”* yürütüldüğü görünmektedir. Bu noktada sosyal güvenlik hakkı, eğitime erişim, sağlığa erişim, temel kamu hizmetlerinden yararlanma, açlıktan korunma, açlık riskiyle karşı karşıya kalmama haklarıyla ilgili konuların hak temelli çözümü konusunda *“asgari gelir desteği”* uygulamasının Türkiye'deki sosyal yardım sistemine entegre edilmesi gerekliliği konusunda görüş birliği oluşmuştur. *Asgari gelir desteği uygulaması ile yoksullukla mücadelede bütüncül bir bakış açısının sağlanacağı, hak temelli bir anlayışa dönüşeceği ve siyasi otoritenin tasarrufuna açık yapının oluşmayacağı sonucuna varılmıştır.* Asgari gelir desteği uygulamaları ile var olan yapıda SYDV aracılığıyla ve idari kararlarla yürütülen uygulamaların değiştirilerek yardım yönetiminin yeniden şekillenmesi yaşama geçirilebilecektir.

Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarında *“hane esastı yoksulluk belirlemesi”* temel alınmakta olup bu kapsamdaki tüm politika uygulamalarında *“talep bazlı”* yaklaşım

benimsenmektedir. Var olan yapıda çok parçalı olarak yürütülen sosyal yardım programlarında hedef mekanizması "*tematik yoksullar*" olarak belirlenerek, hak anlayışı yerine hizmet verme anlayışıyla yardım programları yürütülmektedir. Bu doğrultuda birçok başlık altında farklı hedef kitleler için farklı yardımlar sağlanmak suretiyle sistemli ve bütüncül bakış açısından uzaklaşmaktadır.

Hedefleme politikalarının etkinliği konusunda "hedef kitlenin iyi belirlenebilmesine, diğer bir deyişle, yoksulluk profilinin ve bunda zaman içinde meydana gelen değişikliklerin iyi bilinmesine ve değişik yoksul kesimler için farklı politikalar tasarlanıp uygulanabilmesine bağlıdır" yaklaşımı önem kazanmaktadır (Şenses, 2014, s. 270)

Araştırma kapsamında "*arz bazlı*" yaklaşımla ve sosyal risklerin önceden tespit edildiği yeni politika temellerinin belirlenmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Sosyal politikalarda dikkat çekilen bir bulgu sosyal politika uygulamalarının koşulluluk ilkesine bağlı olarak sağlanmasının etkinliği arttırdığıdır. Özellikle şartlı nakit transferlerinin, eğitimde kız çocuklarının okullaşmasında, sağlıkta, bebek ve anne ölüm oranlarının azalmasında etkili olduğu görüşü hakimdir.

Politka belirleyici uzmanların belirttiği önemli bir bulgu yoksul kitledeki "*umut eksikliğinin*" oluşması ve sosyal yardımların yoksul hanelerde "*yoksulluk kültürünün*" oluşturduğudur. Bu konuda Cumhuriyet Dönemiyle karşılaştırmalar yapılarak yoksul kitle açısından var olan durumda sağlanan sosyal yardımlara karşın buldukları sosyo ekonomik düzeyin üzerine çıkma arzusunun yaratılmadığı değerlendirilmesinde bulunulmuştur. Karşılaştırma yapılan yıllara göre yoksul kesime daha fazla sosyal yardım verilmesine karşın hanelerin sosyo ekonomik düzeyinin geliştirilemediği, sosyal yardım uygulamalarının bu konuda etkin olmadığı, "*yoksulluğu koruyucu bir yapının*" olduğu görüşü hakimdir. Yoksulluğun nesiller arası aktarımının engellenmesi konusunda yalnızca sosyal yardımlar üzerinden değil en önemli sosyal politika aracı olan eğitim konusunda fırsat eşitliğinin sağlanmasının önemi vurgulanmıştır.

Yoksullukla mücadelede engelliler ve yaşlıların hedef alındığı uygulamalarda hak temelli anlayışa doğru bir değişimin söz konusu olduğu ancak bütün olarak değerlendirildiğinde yoksullukla mücadeleye yönelik politikalarda *kamu politikaları için "gereksinim temelli", sivil toplum için "hayırseverlik temelli"* olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. 2002 yılından bu

yana sunulan hizmet ve sağlanan desteklerde ciddi bir artış sağlanmış olup, yaklaşım açısından farklılaşma yaşanmaya başlandığı, bazı uygulamalarda **“hak temelli anlayışa dönüşümün başladığı”** vurgulanmıştır. Özellikle BSYs'nin kullanılmaya başlandığı 2012 yılından itibaren oluşturulan puanlama sisteminin hak temelli yaklaşıma dönüşümde etkindir Oluşturulan bu sistem aracılığıyla belirlenecek hedef kitledeki yararlanıcı sayısı ve kullanılması gereken kaynak miktarı çok net olarak ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde belirlenecek sosyal yardımların hedef kitle ve yaşanan coğrafi bölge ayırımında elde edilebilmesi söz konusudur.

Yoksullukla mücadelede **“hak temelli yaklaşımın mevzuatta yer almasına karşın uygulamalarda yeterince hak temellilik anlayışının olmadığı”** eleştirilmiştir. Bu eleştirideki en önemli dayanak politikaların talep esaslı olmasıdır. Yoksullukla mücadelede talep esaslı politikaların varlığının hak temelli anlayışa tamamen ters olduğu görüşü oluşmuştur. Bu kapsamda yoksul bireylerin özneleşmemesi nedeniyle demokratik standartta bir sosyal politika anlayışının oluşturulamadığı, sosyal devletin tasfiyesi sonrasında bireylerde “bu benim için hak anlayışı yerine yardıma muhtacım anlayışının” oluştuğu belirtilmiştir.

Yoksullukla mücadele politikaları kapsamında uygulanan sosyal politikalar açısından en önemli sorun Türkiye'deki kayıt dışılıktır. Kayıt dışılık nedeniyle uygulanan sosyal politikaların etkinliğinin azaldığı ve hedef kitle içinde sosyal adaletsizliklerin oluştuğu görüşüne varılmıştır.

Öneriler:

1. Yoksullukla mücadele kapsamında hedef kitlenin seçiminde farklı yoksul kesimler için farklı politikaların oluşturulması dikkate alınmalıdır.
2. Yoksullukla mücadele kapsamındaki politikalara mutlak yoksullar hariç olmak üzere **“yoksul kesimin yapabilirliklerini artıracak”** eğitim, sağlık, ekonomik ve sosyal boyutuyla birlikte bütüncül yaklaşılması, kısa dönemli çözümlerle beraber orta ve uzun dönemli politikaların temel alınması ve etkin hale getirilmesi önemlidir.
3. Türkiye'de yoksullukla mücadele politikalarında var olan yapıda çok parçalı yürütülen sosyal yardım programlarının **“arz bazlı”** yaklaşımla ve sosyal risklerin önceden tespit edildiği politika temellerine göre oluşturulmalıdır.

4. Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikalara bütüncül bakış açısıyla yaklaşılarak *"sosyal yardımlarla beraber sosyal hizmet ve sosyal güvenliğin birlikte değerlendirilmesi"* politikaların etkinliği açısından önemlidir.
5. Yoksullukla mücadeleye yönelik politikaların AÇSHB ile birlikte sosyal politikalarla ilgili olan tüm kamu kurum ve kuruluşlarının koordinasyonu ve iş birliği gerekmektedir.
6. Yoksullukla mücadele politikalarının *"hak temelli anlayışa"* göre yürütülmesi ve bu anlayışın yerleşmesi için kamuoyunda yeterince yer verilerek yoksul kitlenin bilgilendirilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.
7. Çok parçalı sistemle yürütülen yoksullukla mücadele politikalarının hak temelli anlayışla *"asgari gelir desteği"* uygulamasına geçilecek şekilde düzenlenmesi konusunda gerekli hukuki ve uygulama tedbirlerin alınmasına yönelik çalışmaların tamamlanmalıdır.
8. Yoksullukla mücadele politikalarının yoksul kitledeki *"umut eksikliğini"* gideren ve *"yoksulluk kültürüne"* yol açmayan bir yapı ile düzenlenerek mutlak yoksullar hariç diğer tüm politikaların *"şartlılık esasına dayandırılması"* politikaların etkinliği açısından dikkate alınmalıdır.
9. Türkiye'deki kayıtdışı ekonominin ve kayıtdışı istihdamın yüksek olması yoksullukla mücadele politikalarının etkinliğini azaltmaktadır. Yoksullukla mücadele ile birlikte yürütülecek olan *"kayıt dışılığı önleyici ekonomik ve sosyal politikalar"* birlikte değerlendirilmelidir. Bu kapsamda kayıtdışı çalışarak sosyal yardımları alan kişilerle, yoksulluk sınırına yakın olmasına karşın sosyal yardımlardan hiç bir şekilde yararlanamayan kitle arasında sosyal adalet açısından sorunlar ortaya çıkmaktadır.
10. Yoksullukla mücadelede tespit edilen muhtaçlık kriterinin ağırlıklı olarak asgari ücret üzerinde sabit bir oran üzerinden belirlenmesi yerine *"kademeli muhtaçlık kriterinin belirlenmesi"* sosyal adalet açısından önemli bir uygulama olacaktır. Bu uygulama ile kimi zaman muhtaçlık kriterinin 1 TL aşılması nedeniyle sosyal yardımlardan yararlanamama durumundaki kitle yerine belli oranda sosyal yardımlardan yararlanacak kitleler oluşturulmuş olacaktır.
11. Araştırmada *"paternalist devlet algısı"* ile birlikte *"klientalist ilişkilerin"* ortaya çıkmasını önlemek üzere var olan hukuki düzenlemelerle ilgili yoksul kesimin bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.
12. Yoksullukla mücadele kapsamında sağlanan bugün itibariyle 47 olan sosyal yardımın takibinin yoksul kitle tarafından bilinmesi mümkün değildir. Bu noktada mevzuat

bütünlüğünün sağlanarak çok sayıdaki yardımların daha etkin kullanımı tekrar gözden geçirilerek güncellenmesi konusu dikkate alınmalıdır.

6.2. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ UYGULAMA AŞAMALARINDA HEDEF KİTLELERE YÖNELİK SONUÇ

Araştırmada yoksullukla mücadele kapsamında farklı hedef kitlelere yönelik uygulanan politika sonuçları engelli, yaşlı, kadın, çocuk, aile, mülteci ve göçmen ayrımında sunulmaktadır. Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda öneriler sıralanmıştır.

6.2.1. Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Kapsamındaki Sosyal Politikaların Engellilere Yönelik Sonuçları ve Öneriler

Araştırmada yoksullukla mücadele kapsamında *engellilere yönelik politikaların* talep esaslı olmasına karşın engellilerin büyük bir yüzdesine ulaşıldığı, ileriye dönük olarak planlanan ASDEP ile kitlenin tamamına ulaşılabilceği yönünde bir öngörü oluşmuştur.

Yoksullukla mücadele politikalarında yoksul engellilerin önemsenen bir grup olduğu, hedef kitleler arasında en fazla desteklenen kesimin engelliler ve yaşlılar olduğu şeklindedir.

Yoksullukla mücadele kapsamında engellilere yönelik politikalarda hane içindeki kadına çok ciddi sorumluluk yüklenmiştir. Engelli bakımında ağırlıklı olarak kadına ödenen paranın ailenin geçimini sağladığı, kadının ailedeki yerini ve güçler dengesini olumlu yönde değiştirdiği görüşü esastır. Engelli bakımında kadının önemli sorumluluğuna karşın bu alana ilişkin gerekli eğitimlerin verilmemesi, denetim hizmetlerinin zamanında ve yeterince yapılmaması, sosyal hizmet ayağının eksik olması eleştiri konusudur.

Engellilere sağlanan maddi desteklere karşın toplumsal yaşama katılım konusunda erişilebilirlik sorununun aşılamadığı, engellilerin eğitim, sağlık gibi pek çok alana ulaşımında ciddi sorunlar yaşadığı, yasal olarak pek çok aşamanın kaydedilmesine karşın uygulamada çok ciddi sorunların olduğu ve bu sorunların çözümlenemediği görüşü

hakimdir. Diğer bir ifadeyle yoksullukla mücadele kapsamında engellilere yönelik sosyal yardımların azımsanmayacak boyutta olmasına karşın engellinin güçlendirilmesi konusunda yeterli başarı sağlanamamıştır. Engellilerin toplumsal destek mekanizmalarından yeterince yararlanamamasının temelinde engellinin, engelli ailesinin ve toplumun yeterli bilinç düzeyinde olmadığı yatmaktadır. Var olan politikaların engellilerin toplumsal yaşama katılımını destekler nitelikte olmadığı ve sürekli talep eden bir anlayışa evrilerek edilgen bir kitle oluşturulduğu şeklindedir.

Araştırmada katılımcıların, özellikle siyasi parti temsilcilerinin vurguladığı konu engellilere sağlanan maddi kaynakların olumlu olmakla beraber politikalarda sosyal hizmet ayağının eksik kaldığı ve var olan politikaların engellileri istenilen düzeyde güçlendiremediği, engelliler için kullanılan ciddi kaynakla çok daha başarılı sonuçların elde edilmesi gerektiği ve kimi zaman sosyal politikaların siyasi olarak araçsallaştırıldığı eleştirisidir.

Öneriler:

1. Yoksullukla mücadele kapsamında engellilere yönelik sosyal politikaların **“arz bazlı”** olarak yürütülebilmesi konusunda ilgili tüm kurum ve kuruluşların iş birliği etkinleştirilmelidir.
2. Yoksullukla mücadelede engellilere sağlanan maddi desteklerle birlikte toplumsal yaşama katılım konusunda **“erişilebilirlik sorununun çözümlenmesi”** konusunda gerekli tedbirler alınmalıdır.
3. Engelli bakımında büyük sorumluluk yüklenmiş olan **“kadının sosyal güvenliğinin sağlandığı politikaların”** oluşturulması gerekmektedir.
4. Engelli bakımında sorumluluk alan kadının **“engelli bakımına ilişkin gerekli eğitimleri alması”** sağlanmalıdır.
5. Engelli bakımında kadına yüklenen sorumluluk dikkate alındığında **“kadını destekleyen ve güçlendiren”** tedbirlerin alınması ve evde bakımı sağlayan kadınlar için boş zaman yaratacak uygulanmaların sağlanması var olan politikaların etkinliği açısından dikkate değerdir.
6. Yoksullukla mücadelede engellilere yönelik sosyal politikaların yalnızca sosyal yardımlar üzerinden değil **“sosyal hizmetlerle birlikte yürütülmesi”** yeterince önemsenmelidir.

7. Yoksullukla mücadelede engellilere yönelik hizmetlerde *“yerel yönetimlerin daha fazla rol almaları”* gerekmektedir.

6.2.2. Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Kapsamındaki Sosyal Politikaların Yaşlılara Yönelik Sonuçları ve Öneriler

Araştırmada yoksullukla mücadele kapsamında *yaşlılara yönelik uygulanan politikaların* temelini oluşturan “65 yaş maaşı” muhtaç durumdaki yaşlılar açısından hak temelli bir politika niteliğinde olduğudur.

Toplumsal yaşama katılımında engelliler açısından yaşanan ulaşılabilirlik sorunlarının yaşlılar içinde aynı şekilde devam ettiği, evde bakım konusunda ailede yaşlı bakımını üstlenmiş olan kişilere yönelik gerekli ve yeterli bakım desteği ile ilgili eğitimlerin verilmediği eleştirilmiştir.

Yoksullukla mücadele kapsamındaki politikalarda yaşlılara yönelik uygulamaların huzurevi ve 65 yaş aylığı ile sınırlı kaldığı ve sosyal hizmet alanının boşlukta bırakıldığı, yaşlıların yaşam memnuniyetlerinin çok fazla dikkate alınmadığı, yalnız yaşayan yaşlıların bakımıyla ilgili sorunların çözümüne yönelik politikaların henüz oluşturulmadığı konusu vurgulanmıştır.

Yoksullukla mücadele kapsamında yaşlılık ve engellilik konularında yerel yönetimlerin daha fazla sorumluluk alarak bu konular yerel seçimlerde temel gündem maddelerini oluşturmalıdır.

Ulaşılabilirlik konusunda vurgulanması gereken nokta, sosyal hakların devlet tarafından toplumdaki tüm kesimlere ulaşmasını sağlayacak sosyal hizmetler örgütlenmesinin oluşturulmasının sağlanmasıdır. Bu kapsamda sosyal politikaların uygulama sürecinde hedef kitleye (özellikle engelli ve yaşlı) ulaşmada idari kayıtların kullanılma durumu ve sosyal politikaların uygulanmasında kullanılacak verilere sahip ilgili Bakanlıkların ve kurumların koordinasyonu yaşamsal öneme sahiptir.

Araştırmada engelli ve yaşlılar için sağlanan yardımların miktar ve sürekliliği açısından en istikrarlı programlar olduğu ve hak temelli anlayışa yakın bir yaklaşımın temel alındığı

sonucu oluşmuştur. Bu kapsamda bu iki hedef kitle açısından yararlanıcı sayıları Çizelge 45’de sunulmuştur. Çizelgeden görüldüğü gibi 2002-2018 döneminde yaşlı aylığı alan faydalanıcı sayısı görece olarak istikrarlı iken engelli aylığı alan kitlede yıllar itibariyle ciddi artış söz konusudur. %70 ve üzeri engelli aylığı faydalanıcı sayısı 2002 yılında 68.598 iken 2018 yılında 287.726’ya, %40-69 engelli aylığı faydalanıcı sayısı 2002 yılında 193.780 iken 2018 yılında 341.825’e, 18 yaş altı engelli yakını aylığı faydalanıcı sayısı 2007 yılında 8.877 iken 2018 yılında 93.003’e yükselmiştir. Talep esaslı uygulamalar doğrultusunda hak sahibi olan faydalanıcıların bu haklarını bilmeleri ve başvurularını sürecinin 18 yılda istikrarlı bir düzeye geldiği görülmektedir.

Çizelge 45: 2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Engelli Aylıklarından Yararlanan Sayısı

Yıl	Engelli Aylığı (%70 ve Üzeri)	Engelli Aylığı (%40-%69)	Engelli Yakını Aylığı (18 Yaş Altı)	Yaşlı Aylığı (65 Yaş Üstü)
2002	68.598	193.780		746.468
2003	72.805	204.332		770.204
2004	79.811	220.600		792.046
2005	84.072	243.519		938.677
2006	82.891	233.910		927.077
2007	92.904	239.110	8.877	903.283
2008	114.518	255.990	28.631	867.035
2009	142.288	275.028	44.541	859.516
2010	168.559	290.558	55.727	848.826
2011	187.711	293.141	59.558	797.426
2012	201.670	298.617	59.517	668.351
2013	225.457	300.242	64.445	632.407
2014	268.038	332.432	87.084	629.590
2015	280.288	338.588	89.631	608.513
2016	284.951	338.814	91.478	620.019
2017	284.625	335.769	94.268	618.162
2018	287.726	341.825	93.003	709.590

Öneriler:

1. Yoksullukla mücadele kapsamında yaşlılara yönelik sosyal politikaların **“arz bazlı”** olarak yürütülmesi için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.
2. Yoksullukla mücadelede yaşlıların engellilerde olduğu gibi yalnızca maddi desteklerle değil toplumsal yaşama katılım ve aktif yaşlanma konularında **“erişilebilirlik sorununun çözümlenmesi”** için gerekli tedbirlerin alındığı sosyal politikalar temel olmalıdır.

3. Yoksullukla mücadelede yaşlılara yönelik sosyal politikaların “*sosyal hizmetlerle birlikte yürütülmesi*” ve yaşlı memnuniyetinin dikkate alındığı politikaların belirlenmesine gerekli önem verilmelidir.
4. Yoksullukla mücadelede yaşlılara yönelik hizmetlerde “*yerel yönetimlerin daha fazla rol almaları*” gerekmektedir.
5. Ülkedeki nüfus yapısı dikkate alınarak kısa dönem yerine orta ve uzun dönemde yaşlılara ve yoksul yaşlılara yönelik “*yeni bakım hizmet modellerinin*” ilk uygulamalarının yaşama geçirilmesi ve sonuçlarının hızla değerlendirilerek gerekli hukuki düzenlemeler yapılmalıdır.
6. Yaşlı bakımında yoğun olan “*yabancı kadın emeği yerine ikame edilecek modellerin*” ve bu modellere uygun öğretim sisteminin belirlenerek yeni bakım modellerinin alternatifli olarak sunulması gerekmektedir.

6.2.3. Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Kapsamındaki Sosyal Politikaların Kadınlara Yönelik Sonuçları ve Öneriler

Araştırmada yoksullukla mücadele kapsamında *kadınlara yönelik politikalarda* sosyal yardımların kadınlar üzerinde pozitif etki yarattığı görülmüştür. Şartlı nakit transferleri, şartlı sağlık transferleri, engelli bakım ücretleri, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik ödemeler gibi düzenli ve nakdi ödemelerin doğrudan kadınlara verilmesinin kadını güçlendiren bir etmen olmasına karşın kadının istihdama katılım oranlarında etkili bir gelişmenin olmamasının yoksullukla mücadelede sosyal yardımlara bağımlılığı artırıcı etki oluşturmuştur.

Yoksullukla mücadele kapsamında kadına yönelik politikalarda kadının merkez konumda olduğu, haneye verilen sosyal yardımların büyük çoğunluğunun ön koşul olarak doğrudan kadına yapılmasının kadın için güçlendirici bir etki sağlamıştır. Desteklenme gereksinimi olan kadınlar için muhtaçlık kriteriyle birlikte eşinin vefatı nedeniyle dul olma kriterinin konulmasını eksiklik olarak değerlendiren katılımcılar bu konuda kapsamın eşinden ayrılmış olan yoksul kadınları da içerecek şekilde güncellenmesi gerekliliğine işaret etmişlerdir.

Yoksullukla mücadelede kadın istihdamına yönelik tedbirlerin önemi açıktır. Kadının istihdama yeterince katılmama sorununun temelinde yalnızca eğitim yetersizliğinin

olmadığı toplumsal yapı ve değer yargılarının kadının istihdamında olumsuz etki oluşturduğu görüşü hakimdir. Var olan sosyal politikaların bu görüşü destekler nitelikte kadın istihdamını ev içine hapsedecek nitelikte bir yapılanmaya doğru gittiği eleştirisi yapılmıştır. Bu kapsamda aile temelli sosyal politika anlayışı ile kadınların istihdama katılımının sağlanması konusunda zaman zaman kurumlar arasında da ciddi görüş farklılıkları yaşanmaktadır.

Var olan politikalarda aile temelli yaklaşım ekseninde engelli ve yaşlı bakımının doğrudan hane içinde kadınlar tarafından yürütülmesine karşın bu hizmetlerin karşılığında sosyal güvenlik boyutunun ihmal edildiği değerlendirilmiştir. Kadını yalnızca ev içi bakım hizmetlerine yönlendirecek bu uygulamaların kadın istihdamını ve kadının toplumsal yaşamdaki gelişimini olumsuz etkileme yönündeki potansiyele dikkat çekilmiştir.

Yoksullukla mücadele kapsamında kadının istihdama katılımının sağlanması konusunda kreşin çok önemli bir bileşen olduğu yaygın ve yeterli kreşlerin sağlanması için merkezi ve yerel yönetimlerin sorumluluğun büyük olduğu görüşü hakimdir.

Yoksulluğun kadınlar üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri olduğu, yoksulluğun kadınları maddi anlamda etkilediği gibi aile içinde kadına yönelik şiddetin yoksullukla birlikte daha görünür hale geldiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda yoksullukla beraber ortaya çıkan şiddetin yalnızca kadın üzerinde değil, çocuklar ve aile üzerindeki etkilerinin birbirleriyle iç içe ve bağlantılı olduğu dikkate alındığında yoksulluk ve şiddetin birlikte olduğu durumlarda ek politika tedbirlerinin alınması gerekmektedir. Yoksullukla beraber ortaya çıkan kadına yönelik şiddetin önlenmesinde şiddet mağduriyeti yaşanmadan önce önleyici politikaların alınması gerekliliği konusunda hem fikir olunmasına karşın katılımcıların genel düşüncesi şiddet mağduriyeti sonrasında kadınların korunmaya çalışıldığı şeklindedir.

Araştırmada yoksullukla mücadelede kadınlara yönelik sosyal politika uygulamalarında 6284 sayılı Kanunun hazırlanmasında bazı hataların yapıldığı savunularak yasanın Türk toplum yapısına ve Türk aile yapısına uygun olmadığı, aile üzerinde olumsuz sonuçlar oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu görüşü destekler nitelikte kadına yönelik şiddetin basın yayın organları aracılığıyla sürekli gündemde tutulduğu, olduğundan fazla gösterilme eğilimi oluşturulduğu, Avrupa ülkelerinde bu konuya ilişkin haberlerin ülkemizdeki kadar

kamuoyunda gündemde tutulmadığı savunulmuştur. Bu görüşlere sahip bazı katılımcılara göre ilgili Kanun uygulamalarıyla kantarın topuzunun kaçtığı ifade edilmiştir.

Bu görüşlerin tersi yönünde Kanunun ileriye dönük süreçte daha olumlu sonuçların alınacağına beklentisi bulunmaktadır. Uygulamalarda bazı yanlış kararlar alınmasının uygulama hatalarından kaynaklandığı, ilerleyen süreçte kadınların lehine sonuçların alınacağını belirtmişlerdir.

Öneriler:

1. Yoksullukla mücadelede **“kadının istihdama katılım oranlarının artırılması”** noktasında her türlü desteğin sağlandığı ekonomik ve sosyal politikaların birlikte yürütülmesi önemlidir.
2. Kadın istihdamının artırılmasında en önemli araç olan **“kreşlerin artırılması”** konusunda yerel yönetimlere gerekli teşviklerin sağlanmasına yönelik tedbirler alınmalıdır.
3. Özel kreşlerin kapasite altı çalıştığı dikkate alındığında sağlanacak teşvikler yoluyla **“kapasite altı çalışan özel kreşler desteklenerek”** özellikle yoksul kadının istihdama katılımı teşvik edilmelidir.
4. Desteklenme gereksinimi olan kadınlar için muhtaçlık kriteriyle birlikte eşinin vefatı nedeniyle dul olma kriterinin **“eşinden ayrılmış olan yoksul kadınları da içerecek”** şekilde güncellenmesi konusu değerlendirilmelidir.
5. Aile temelli yaklaşım ekseninde engelli ve yaşlı bakımının doğrudan hane içinde kadınlar tarafından yürütüldüğü dikkate alındığında kadının bu hizmetlerin karşılığında **“sosyal güvenlik boyutunun ihmal edilmemesi”** için gerekli düzenlemeler konusunda harekete geçilmelidir.
6. Kadını yalnızca ev içi bakım hizmetlerine yönlendirecek olan engelli ve yaşlı bakımı modellerinin **“kadının toplumsal yaşamdaki gelişimine olumsuz etkileri”** dikkate alınarak tekrar değerlendirilmelidir. Var olan yapıdaki politikalar kapsamında ev içinde engelli ve yaşlı bakımını sağlayan kadınları güçlendirici ek sosyal hizmet uygulamalarına yer verilmelidir.
7. Kadına yönelik şiddetin yoksullukla birlikte daha görünür hale geldiği dikkate alındığında yoksulluk ve şiddetin birlikte olduğu durumlarda ek tedbirlerin alınması, bu

konuda *“yerel yönetimlerin mevzuatında yer alan yükümlülüklerini yerine getirmeleri”* sağlanmalıdır.

8. Yoksulluk ve şiddet konusunda yerel yönetimlerin sağlaması gereken en önemli tedbir kapsamında *“ilçe nüfusu ile uyumlu ve yeter sayıda ŞÖNİM’lerin kurulmuş olması”* yaşamsal öneme sahiptir.
9. Son yıllarda sabit kalan ya da çok az artış sağlanan Şartlı Nakit Transferlerinin kadın ve çocuklar üzerindeki olumlu etkileri değerlendirildiğinde bu sosyal yardımların artışı önemsenmelidir.
10. Özellikle *“kız çocuklarının eğitiminin devamı”* konusunda etkinliğin artırılması için annelere verilen Şartlı Nakit Transferleri bölgesel düzeyde tekrar değerlendirilmelidir.

6.2.4. Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Kapsamındaki Sosyal Politikaların Çocuklara Yönelik Sonuçları ve Öneriler

Araştırmada yoksullukla mücadele kapsamında *çocuklara yönelik uygulanan politikalardaki* genel görüş 2000 yılı öncesine göre çocuklara yönelik yardım programlarının arttığı ve çeşitlendiğidir.

Yoksullukla ilgili sosyal politikaların çocuk üzerine etkilerine ilişkin önemli başlıklardan biri çocuklara yönelik kurum bakımına ilişkin 2005 yılından sonra yaşanan değişim süreci olmuştur. Yoksulluk sebebiyle kurum bakımına yönlendirilme durumundaki çocukların ailelerinin desteklenmesi ile çocukların kendi aileleriyle birlikte kalmaları olumlu olarak değerlendirilmiştir.

Yoksullukla mücadele konusunda en fazla önemsenmesi gereken hedeflemenin çocuklar olması gerektiği, yoksullukla mücadelede uzun dönemde en etkili sonuçların çocuklara uygulanan sosyal politikalarla alınacağı ifade edilmiştir. Yoksullukla mücadele kapsamındaki var olan uygulamaların çocukların refahının artırılmasında yeterli etkiyi sağlamayarak çocukları yoksulluk zincirinden çıkaramamaktadır.

Araştırmada yoksullukla mücadelede çocuklar açısından en çok vurgulanan 3 konu çocukların eğitimi, çocuk işçiliğinin engellenmesi, çocuk ihmal ve istismarının önlenmesidir.

Yoksullukla mücadelede çocuklara sağlanan sosyal yardım ve hizmetlerin şartlı olmasının yoksullukla mücadelede etkinliği artıracığı, uzun dönemde çocuğu güçlendirici etkisi olacağı belirtilmiştir. Çocuklara sağlanan şartlı nakit transferlerinin önemli olmasına karşın bu yardımların yıllar itibariyle yeterli miktarda arttırılmaması ve uzun yıllardır artış olmaksızın devam etmesi ciddi eleştiri konusu olmuştur. Bu noktada çocuklara sağlanan sosyal yardımların ailenin çocuğu okula gönderme kararını olumlu yönde etkileyecek düzeyde olması gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Çocukların eğitiminin devamında ve etkinliğinin arttırılması noktasında “okul sosyal hizmetinin” önemi vurgulanarak var olan politikalarda bu hizmetin olmadığı eleştirisi yapılmıştır. Okul sosyal hizmetinin yalnızca çocuklara ilişkin politikalarda değil aileye yönelik politikalarda da doğrudan etkisi olacağı belirtilerek var olan uygulamalarda bu konunun tekrar değerlendirilmesi görüşü oluşmuştur.

Yoksullukla mücadele konusunda çocuklara yönelik programlarda en önemli aracın zorunlu eğitim olduğu, ancak son dönemdeki açık lise uygulamasının çocukların eğitimlerine devamında sorun oluşturmasının yanında liseye dışarıdan devam eden çocuğun çalışma yaşamına yeniden dönmesine olanak sağlamaktadır.

Araştırma sonucuna göre çocuklara yönelik politikalarda koruyucu ve önleyici yeterli politikalar bulunmamaktadır. Bu kapsamda yoksul ailelere yönelik sosyal konut projelerinin çok çocuklu aileler için uygun olmayan yaşam düzeni sağlaması nedeniyle çocuk refahının arttırılması noktasında barınma ile birlikte eğitim, ihmal ve istismar gibi pek çok açıdan bu proje terk edilerek, barınma konusunda farklı projeler oluşturulmuştur.

Yoksullukla mücadeleye yönelik politikalarda çocukların yoksulluk zincirini kırma noktasında, çocuklara yönelik sosyal yardımların hane içinde ayrıştırılarak yalnızca çocuğun faydasına kullanımının mümkün olmayarak, yalnızca temel gıda ve barınma gereksinimleri karşılanmaktadır.

Çocuk işçiliğinin önlenmesi noktasında şartlı eğitim yardımının etkinliği dikkate alınarak okula devam kriterinin etkin kontrolü sağlanmalıdır. Araştırma sonucuna göre yoksullukla doğrudan ilişkili olan çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda hukuki açıdan herhangi bir sorun olmamasına ve yeterli mevzuat alt yapısının bulunmasına karşın bu sorunun

önlenemediği, çocuk işçiliğinin ucuz olması nedeniyle varlığına ve devamına göz yumulduğu, gerekli denetim mekanizmalarının etkin olarak çalıştırılmadığı, Suriyeli göçmenlerle beraber çocuk işçiliği politikasının sıfırlandığı görüşü hakimdir.

Çocuk ihmal ve istismarının son yıllarda ciddi oranda arttığı, çocuk ihmal ve istismarlarının öncesinde önleyici ve koruyucu tedbirler alınmadığı, sonrasında müdahalelerin gerçekleştirildiği eleştirisi yapılmıştır.

Öneriler:

1. Yoksullukla mücadele kapsamında çocuklara yönelik **“Şartlı Eğitim Transferlerinin önemsenmesi ve uzun yıllar sabit tutulan miktarların arttırılması”** politikaların etkinliği açısından önemlidir.
2. Çocukları uzun dönemde yoksulluk zincirinden çıkaracak en önemli araç olan **“eğitim konusunda fırsat eşitliği”** sağlanarak bu konuda gerekli tedbirler alınmalıdır.
3. Yoksullukla mücadelede çocuklarla doğrudan aileyle dolaylı etkisi dikkate alındığında **“okul sosyal hizmeti”** konusu ön planda tutulmalıdır.
4. Çocuk işçiliğinin önlenmesinde sosyal yardımların **“ailenin çocuğu okula gönderme kararını olumlu yönde etkileyecek”** düzeyde tutulmalıdır.
5. Çocuk işçiliğini artırıcı etkisi dikkate alınarak **“açık lise uygulamasının”** bu yöndeki olumsuz sonuçları göz önünde bulundurularak tekrar gündeme alınmalıdır.
6. Yoksul ailelere yönelik **“sosyal konut projelerinde çocuk sayısı ve çocuk ihtiyaçlarının”** göz önünde bulundurulması gerekmektedir.
7. Yoksullukla bağlantılı olarak **“çocuk ihmal ve istismarları öncesinde önleyici ve koruyucu tedbirlerin”** alındığı politikaların benimsenmesi temel alınmalıdır.

6.2.5. Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Kapsamındaki Sosyal Politikaların Ailelere Yönelik Sonuçları ve Öneriler

Araştırmada yoksullukla mücadelede **ailelere yönelik uygulanan politikalarda**, başlangıç aşamasında olduğu ifade edilen ASDEP ile aile odaklı sosyal politikanın oluşturulabileceği, yoksul ve dezavantajlı ailelerden başlayacak olan sistemin zaman içinde tüm aileleri kapsamaması esastır. Bu projenin arz odaklı hizmet sunma amaçlı olduğu

belirtilerek bu kapsamda aile bilgi sisteminin kurulması için gerekli hukuki alt yapının oluşturulması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Geleneksel üretimden kopulması nedeniyle yoksulluğun aile içinde daha şiddetli hissedilir hale geldiği, şehir yoksulluğunun özellikle kırdan göç yoluyla gelen aileler açısından daha yıpratıcı olduğu, bu kapsamda yoksullukla mücadelede şehir ve kır ayrımında politikaların farklılaştırılması gerekliliği dikkate alınması gereken bir konudur.

Sosyal sermayenin kentte sağlanamaması nedeniyle gettolaşmaların yaşandığını ifade edilerek uzun dönemde yoksulluk sorununun çözümü amacıyla sosyal yardımların yalnızca acil önlem tedbiri olarak olabileceği, eğitim, sağlık ve sosyal dışlanmayı önleyici politikalarda aileye bütüncül yaklaşılmasının önemi belirtilmiştir.

Yoksullukla mücadeleye yönelik politikalarda mahalle örgütlenmesinin önemi vurgulanarak, “katılımcı toplum merkezlerinin kamusal hizmetin odağı” haline getirilmesinin politikaların etkinliğini arttıracacağı belirtilmiştir.

Araştırmada yoksullukla mücadeleye yönelik politikaların aileye etkisi konusundaki önemli bir sonuç ekonomik sorun yaşayan ailelerin güçsüz kalması neticesinde yeterli sosyal devlet olanaklarının sağlanmamasının ya da ihmal edilmesinin özellikle çocuklarının eğitimi alanında, gündemlerinin ne olduğu bilinmeyen bazı dini tarikatlara muhtaç hale getirdiği ifade edilmiştir.

Öneriler:

1. Yoksullukla mücadele kapsamında yürütülen sosyal politikalarda aileye yönelik politikaların belirlenmesinde ***kent yoksulluğu ile kır yoksulluğunun kriterlerinin farklılığı*** dikkate alınarak kır ve kent ayrımında politikaların ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir.
2. Yoksullukla mücadelede ***aileye bütüncül olarak yaklaşılması*** ve yalnızca sosyal yardımlar üzerinden değil sosyal hizmetlerle beraber, eğitim, sağlık, sosyal dışlanmaya yönelik politikalar birlikte değerlendirilmelidir.
3. Aileye yönelik politikalar kapsamında yoksullukla mücadelede ***katılımcı toplum merkezlerinin*** önemi dikkate alınmalıdır.

4. Ailenin yoksulluğu nedeniyle *çocukların eğitimlerinin desteklenmesinde ve diğer gereksinimlerinin karşılanmasında* devletin ya da devlet denetimi dışındaki yapılara yönelmemeleri için *gerekli sosyal hizmetin sunulması* gerekmektedir.

6.2.6. Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Kapsamındaki Sosyal Politikaların Göçmen ve Mültecilere Yönelik Sonuçları ve Öneriler

Araştırmada yoksullukla mücadele kapsamında *göçmen ve mültecilere yönelik uygulanan politikalarda* Türkiye'nin dünyanın en fazla mülteci barındıran ülkesi haline geldiği ve Suriyeli göçmenler için AB kaynaklı ciddi yardımlar yapıldığı, uygulanan politikaların ve önlemlerin sağlanan uluslararası finansmana bağlı olarak şekillendiği belirlenmiştir. İlk etapta aile yardımları kapsamında yabancılara yapılan acil gereksinimleri karşılama amaçlı düzenli olmayan yardımların AB'den gelen finansman kaynağıyla beraber değişikliğe uğrayarak Sosyal Uyum Yardımı denilen yeni bir sosyal yardıma dönüşmüştür. Bu politikaların yürütülmesinde aktif olan katılımcılar AB kaynaklarıyla yürütülen Suriyelilere yönelik sosyal uyum yardımı ve yabancı çocuklara yönelik şartlı nakit transferi programının başarı ile uygulandığını belirtmişlerdir.

Araştırmada 2011 yılı itibarıyla Suriye'den yoğun göç dalgasıyla oluşan bu göçmenlik durumunun tanımının tam olarak yapılamadığı, başlangıçta misafirlerimiz olarak yaklaşılacak olayın süreç içinde daha da artması ve kalıcı niteliğe bürünmesi sonucu ileride büyük bir kısmının daimi olarak ülkede kalacağı fikri görüşü hakimdir. Göçmenlerin uluslararası gözlemlere dayanılarak en az %60'ının geldikleri ülkeden ayrılmadıkları bulgusuna dayanılarak ülkemiz için bu oranın %70'den az olmayacak şekilde tahmin edildiği ifade edilmiştir. Bu kapsamda göçmen sorunu konusunda ülkedeki politikalarda tam bir netliğin oluşturulamadığı başlangıçta misafir olarak kabul edilen göçmenlere sürecin uzaması nedeniyle kalıcı gözüyle bakılarak yeni politikalarla yaklaşılmaya çalışılmıştır.

Göçmenlere yönelik sosyal politikalarda göçmenler arasında ayırım yapıldığı, sosyal yardımların sağlandığı finansman kaynağı nedeniyle farklılaşmaların yaşandığı, Suriyeli göçmenlerin Birleşmiş Milletler, Dünya Gıda Örgütü gibi uluslararası kuruluşlarca desteklenmeleri nedeniyle Suriyeli olmayan diğer göçmenler arasında uygulama farklılıklarının olduğu sonucu hakimdir.

Suriyeli göçmenlerin ileriye dönük olarak ülkede kalma durumu dikkate alınarak Suriyeli ailelerin çocuklarının eğitim ve öğretim programlarının sosyal uyum içinde yürütülmesi için gerekli önlemlerin alınmasının önemli olduğu, bu konunun yeterince önemsenmemesi halinde ileriye dönük ciddi sorunlarla karşılaşılacağı görüşü hakimdir. Suriyeli göçmenlerdeki toplumsal yapının katılığı nedeniyle kız çocuklarının eğitimlerine devam etmemesinin olumsuz etki oluşturacağı, 15-20 yaş arasındaki tüm gençlerin eğitime yönlendirilmemelerinin ileride çok büyük sorunlara neden olabileceği “15-20 yaş arası gençlerin ileride bizi Pakistan'a çevirmemesi için eğitimine önem verilmelidir” şeklinde ifade edilmiştir.

Var olan politikalarda göçmenlere yönelik yalnızca temel gereksinimlerin karşılanmasında başarılı olduğu ancak diğer sosyal konularda zayıf kaldığını belirtilerek sosyal uyum sıkıntısının gettolaşmaya neden olduğu değerlendirilmiştir.

Göçmenlerin işgücü piyasasındaki kayıt dışı istihdamı nedeniyle ücretlerin düştüğü, çok düşük ücretlerle ve çok uzun çalışma saatleriyle göçmen istihdamının yoksul mülteci göçmen kitlesi oluşturmasının yanı sıra ülke yurttaşları bu konuyu kendileri açısından ciddi sorun olarak görmektedirler.

Göçmenlere özellikle Suriyeli göçmenlere sağlanan yardımlar ilk aşamada olumlu karşılanırken süreç içinde ülkede tepkiyle karşılanmaya başlamıştır. Suriyeli göçmenlere yapılan yardımlarla ülkedeki yoksul yurttaşın yapılan yardımların farklılaşması toplumsal barışı bozar niteliğe geldiği ve yoksul yurttaşın bu duruma tepkiyle yaklaştığı sonucu oluşmuştur. Araştırmaya katılan katılımcılar toplumsal barış açısından göçmenlere kendi ülke yurttaşından daha fazla maddi destek sağlanmasının olumsuz sonuçlarına değinmiştir.

Avrupa Birliği ya da Birleşmiş Milletler gibi uluslararası alanda Suriyeli göçmen sorunun çözümü için Türkiye'ye sağlanan maddi destek nedeniyle bunun Türkiye için bir “lütuf” gibi algılandığı ve kimi zaman uygulanan tedbirlerde ülkenin sorgulanma noktasına geldiği ve aşırı müdahalelere maruz kaldığı düşüncesi hakimdir.

Avrupa Birliğinin finans kaynağını azaltması veya sonlandırması durumunda ülke kaynaklarının bu politikaların karşılanmasını sağlayacak büyüklükte olmadığı ve Sosyal Yardımlar Müdürlüğü'nün Kanununda yer alan yararlanıcıların istenildiği şekilde

düzenlenmesi maddesiyle Suriyelilere yönelik yardımların dondurulacağı ya da kademeli olarak iptalinin söz konusu olabileceğine ilişkin öngörülmüştür.

Öneriler:

1. Suriyeli göçmenlerin ileriye dönük olarak ülkede kalma durumu dikkate alınarak **“Suriyeli ailelerin çocuklarının eğitim ve öğretim programlarının sosyal uyum”** içinde yürütülmesi konusunda her türlü tedbirin alınması gereklidir.
2. Suriyeli göçmenlerdeki toplumsal yapının katılığı nedeniyle eğitime devam ettirilmeyen kız çocukları konusuna ağırlık verilerek **“Suriyeli kız çocuklarının eğitimlerine devamı”** sağlanmalıdır.
3. Göçmen ve mültecilerin sosyal uyum sorunları nedeniyle belirli bölgelerde toplanarak gettolaşmalarının önlenmesi konusunda gerekli tedbirlerin alınması, göçmen ve mültecilerin yalnızca sosyal yardımlar üzerinden değil **“sosyal hizmet ile birlikte bütüncül ve sosyal uyumu sağlayan”** politikaların uygulanması yaşamsal öneme sahiptir.
4. Göçmen ve mültecilerin **“kayıt dışı çalışmalarını önleyici politikalar”** kapsamında gerekli önlemlerin ve denetimlerin sağlanması gerekmektedir.
5. Göçmenlere özellikle Suriyeli göçmenlere sağlanan yardımlarla ülkedeki yoksullara sağlanan yardımların farklılaşmasının toplumsal barışı bozmayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda yapılan yardımların finansman kaynağına yönelik kamuoyuna yeterli bilgilendirmenin yapılması önem kazanmaktadır.

6.3. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ YETERLİLİĞİNE İLİŞKİN SONUÇ

Türkiye’de yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda temel alınan **yasal mevzuatın yeterliliğine** ilişkin hakim görüş yasal düzenlemelerin ve mevzuat yapısının çok dağınık olduğu, bu dağınık yapının uygulama alanını da olumsuz yönde etkilediği şeklindedir. Bu kapsamda var olan politikalarda yoksulluğa çok boyutlu yaklaşılmaması nedeniyle bütüncül bir bakış açısının olmaması nedeniyle mevzuatta dağınıklık ve parçalanmışlık söz konusu olmaktadır.

Sosyal yardımların çeşitliliği, her yardıma ilişkin kriterlerin farklı olması, yardımların talep odaklı olması, sosyal yardımlardan yararlanan bireylerin beşeri sermayelerinin bu mevzuatı takip etmedeki yetersizliği mevzuatın takibi konusunu daha da güçleştirdiği sonucuna varılmıştır.

Mevzuat dağınıklığının kimi zaman sistemin açığını fark eden faydalanıcılar tarafından olumsuz olarak kullanılmakta kimi zaman yasal çerçevenin katı sınırlarla çizilmiş olması nedeniyle belirlenen sınırları çok az aşan faydalanıcılara mağduriyet yaşatmaktadır.

“Temel Sosyal Yardım Kanun Taslağının” yasalaşması ile mevzuat dağınıklığının giderileceği görüşü esastır. Yasa kapsamında “asgari gelir desteği” uygulamasının yaşama geçirilmesi ile mevzuat ve uygulama dağınıklığının ortadan kalkacağı düşünülmektedir.

Türkiye’de yoksullukla mücadeleyle yönelik sosyal politikalarda temel alınan **yönetmelik yeterliliğine** ilişkin hakim görüş sosyal politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında belli bir birikime ulaşıldığı, AÇSHB’nin bu konuda ciddi bir tecrübesinin oluştuğudur.

Yönetmelik yeterlilik konusunda bürokrasideki sürekliliğin sağlanamaması nedeniyle kazanılan deneyimlerin dikkate alınmaması, liyakat sisteminin işlememesi, idari yapılanmanın sıklıkla değişmesi, kurumsallaşmanın sağlanamamış olması, mevzuattaki dağınıklığın yönetmelik yeterliliğe yansımaları ve kurumların bir arada çalışma kültürü konusunda eksikliklerinin olması başlıca eleştiri konuları olarak sıralanmıştır.

2018 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının birleştirilerek AÇSHB olarak birleşmesinin sosyal politikaların belirlenmesi ve uygulanması açısından nasıl bir sonuç yaratacağı konusunda tam bir görüş birliği oluşmamıştır. Çalışma yaşamının sosyal politikalarla aynı bakanlık çatısında sisteme katılmasının olumlu sonuçlar doğuracağı görüşüne karşın sistemin daha da karmaşıklaşacağı ve olumsuz sonuçlara neden olacağı şeklinde iki görüş oluşmuştur: Bakanlıkların birleşmelerinin sonuçlarının zaman içinde gözleneceği, Cumhurbaşkanlığına bağlı Sosyal Politika Kurulunun işlevinin ve çalışma sonuçlarının henüz net olarak görülmemesi nedeniyle bu konuda ciddi bir belirsizlik olduğu, Kurulun Bakanlıkla koordineli uygulamada bulunmasının etkinliği artırabileceği öngörülmektedir.

Türkiye'de Yoksullukla mücadele politikalarının yönetsel yeterliliği konusunda dikkate alınması gereken en önemli konu vakıflar sistemi aracılığıyla idari yönetiminin gerçekleştirilmesi olup araştırmada sıklıkla vakıf aracılığıyla sosyal yardımların sunumunun hukuki açıdan ve uygulamalar yönüyle sıkıntılar oluşturduğu dile getirilmiştir. Vakıf sistemiyle yürütülen uygulamaların Türkiye'ye özgü özel bir yapı olduğu ve vakıf modelinin işleyişinin esnek ve hızlı olması yönüyle olumlu sonuçları olduğunu savunan görüşün aksi yönde vakıf aracılığıyla yürütülen uygulamaların keyfiliği barındırması nedeniyle olumsuz sonuçları olduğu yönünde eleştirilmiştir.

Vakıflar aracılığıyla yürütülen sosyal yardımlar alanında uygulama birliğinin sağlanmaması nedeniyle sosyal politikalarda hak temellilikten uzaklaşıldığını belirtmiştir. Vakıf örgütlenmesi aracılığıyla yürütülen sosyal yardım mekanizmasının öznel değerlendirmelere açık olması, ayrımcılıkla ilgili sağlam güvencelerin olmaması, özel hukuk tüzel kişiliği ile çok büyük bir kamu kaynağı kullanımının söz konusu olması nedeniyle ciddi bir aktör karmaşası yaşandığı ifade edilmiştir.

Türkiye'de yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda temel alınan *finansal yeterliliğine* ilişkin hakim görüş sosyal yardımların 2000'li yıllardan itibaren artan bir seyir izlediği, 2000 yılı sonrası için sosyal harcamalardaki değişime bakıldığında yıllar itibariyle ayrılan kaynaklardaki artışların dikkate değer düzeyde olduğudur.

Sosyal yardım sunulan hedef kitleler ayrımında engelli ve yaşlılar için sunulan sosyal yardım ve hizmetlerin diğer hedef kitlelere göre görece olarak oldukça iyi düzeyde olduğu görüşü esastır.

Finansal yeterlilik konusunda sosyal yardımların, sosyal yardım istihdam bağlantısını azaltarak olumsuz bir etki yarattığı görüşü oluşmuştur. Bu görüşe göre bazı hanelerin asgari gelirin üzerinde sosyal yardım almaları nedeniyle hane üyelerinin çalışma isteğinden uzaklaşarak kendileri açısından var olan yapının korunmasını arzu ettikleri belirtilmiştir.

Araştırmada siyasi parti temsilcileri yoksullukla mücadelede finansal büyüklüğünün yeterli olmasına karşın bunun siyasi bir araç olarak kullanılması nedeniyle yoksullukla mücadelede etkinliğin sağlanamadığına değinmişlerdir. Bu kapsamda var olan yapıda

yoksullukla mücadele alanında uygulanmak istenen tedbirler konusunda seçimlerin fırsat olarak değerlendirmesi önemli bir sonuç niteliğindedir.

Türkiye’de yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda temel alınan **uzmanlaşmış insan gücü yeterliliğine** ilişkin hakim görüş son yıllarda bu alanda uzman sayısının arttığı, özellikle AÇSHB’de çok ciddi yetişmiş insan kaynağı olduğu, bu insan kaynağının ciddi birikime sahip olduğu ve ilerleyen yıllarda daha başarılı politikaların oluşturulmasına katkıda bulunacağı şeklindedir. Artan uzman sayısına karşın sosyal politika alanının refah hizmeti olması nedeniyle bu hizmetin yerine getirilmesinin sosyal hizmet metotlarıyla olması gerektiği ve sosyal hizmet alanının herkesin yapabileceği sıradan bir iş olmadığı görüşü ön plandadır.

Yerel yapılanma düzeyinde vakıf personeli açısından uzmanlaşmış işgücü yeterliliği konusunda özellikle 2012 yılından bu yana ciddi ilerlemelerin olduğu, vakıflara alınan personel için belirli asgari koşulların temel alındığı ve alanla ilgili mezun kişilerin bu alanda insan gücü olarak yetiştirilmeye çalışıldığı görüşü belirtilmiştir.

Araştırmada yoksullukla mücadelede uzmanlaşmış işgücü konusunda vurgulanan ve eleştirilen konu yetişmiş nitelikli personelin kamuda etkin bir şekilde değerlendirilememesi, yoksullukla mücadeleye yönelik politikalar kapsamındaki projelerin sıklıkla tekrar edilmesi ve eski denenmiş projelerin tekrar gündeme gelmesidir.

Politika oluşturma anlamında uzmanlaşmış işgücünün idari yapılanmadaki yetersiz koordinasyon nedeniyle nitelikli personelin etkin olamadığı, uzman personelin uzmanlık alanında çalıştırılmadığı, yoksulluk alanındaki çalışmaların herkes tarafından yapılabilecek bir iş olmadığı, aileye bütüncül olarak bakacak, bu yönde eğitim almış donanımlı personele gereksinim duyulduğu öz eleştirisi yapılmıştır.

İleriye dönük olarak planlanan ASDEP için yeterli uzmanlaşmış işgücünün olmadığı, bu kapsamdaki bir projede ailelerin değerlendirilme süreçlerinde koruyucu hekimlikteki anlayışla takibinin yapılması gerektiği ve bunun ancak mesleki yeterliliği olan uzmanlarca yürütülebileceğidir.

Sosyal yardım alanında ciddi bir uzmanlaşma olduğu ancak yetişmiş çok sayıda uzmanın Cumhurbaşkanlığı ve çeşitli uluslararası kuruluşlara gitmeleri nedeniyle ciddi kan kaybı yaşandığı belirtilmiştir.

Türkiye’de yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda temel alınan *veri yeterliliğine* ilişkin hakim görüş BSYS’nin yoksullukla ilgili sosyal politikaların oluşturulmasında temel alınan veri seti niteliğinde olduğudur. Bu noktada BSYS politika oluşturma aşamasında, karar alma mekanizmalarında doğrudan kullanılmaktadır.

Politika oluşturma alanında gereksinim duyulan gelir dağılımı, Gini katsayısı, yoksulluk haritaları gibi politika oluşturma aşamasında kullanılması gerekli olan makro büyüklüklere ilişkin verilerin başta TÜİK olmak üzere ilgili kurumlardan elde edilmektedir. Sosyal yardım ve sosyal hizmet sunumu için hane ve bireylerin tespit edilmesinde gereksinim duyulan mikro nitelikteki verilerin elde edilmesinde ağırlıklı olarak BSYS temel alınmaktadır.

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalar kapsamında veri yeterliliği konusunda kurumlar arasında "paylaşılmayan verilerin" olduğu, verilerin paylaşılmamasının altında yatan düşüncenin farklı kamu kurumlarının birbirlerini denetler pozisyona düşmesi olduğu ileri sürülmüştür.

Yoksullukla mücadelede hedef kitleler açısından gerekli verilerin olmadığı yönündeki eleştirilerse sıklıkla Türkiye’deki engellilere ilişkin verilerde yaşanan sorunlar gösterilerek Türkiye’de engelli verilerinin net olarak oluşturulamadığı şeklindedir.

Veri yeterliliği konusunda kimi zaman "veri kirliliği" yaşandığı, yoksullukla mücadele alanında kullanılabilecek çok fazla veri olmasına karşın bu verilerin sosyal yardım ve sosyal hizmet sunucularının hizmetine açılmadığı, verilerin ayrık bir şekilde bulunduğu eleştirisi yapılmıştır.

Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalarda verilerin gizliliği nedeniyle akademik alanla verilerin paylaşılmadığı ve bu konuya bağlı ciddi şikayetlerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Veri yeterliliğine makro açıdan yapılan değerlendirmelerde yeterli etki çözümlerinin yapılmaması nedeniyle hedef kitlelere yönelik politika sonuçlarının tam olarak tespit edilemediği eleştirisi yapılmıştır.

Yoksullukla mücadelede var olan yapıdaki kayıt dışılığın yüksek olması verilerin kalitesini düşürecek nitelik taşıdığı görüşü hakimdir.

Öneriler:

1. Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikalara bütüncül bir bakış açısıyla bakılarak mevzuattaki dağınıklığın ve parçalanmışlığın giderilmesi ön plana alınmalıdır. Bu kapsamda **“Temel Sosyal Yardım Kanun Taslağının”** yasalaşması ile mevzuat dağınıklığının giderilmesi konusu hızlandırılmalıdır.
2. Mevzuat dağınıklığından yararlanarak kimi zaman sistemin açığını fark eden faydalanıcılar tarafından olumsuz olarak kullanılan açıkların tekrar değerlendirilmesi ve gerekli önlemlerin alınması sosyal adalet açısından önemlidir.
3. Mevzuatta muhtaçlık kriterine ilişkin yasal çerçevenin katı sınırlarla çizilmiş olması nedeniyle belirlenen sınırları çok az aşan faydalanıcılarla ilgili **“kademeli bir sistemin”** uygulanıp uygulanamayacağı değerlendirilmelidir.
4. Türkiye’de yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalar kapsamında uygulamaların yürütüldüğü var olan yapıdaki **“vakıf sisteminin alternatifleri”** değerlendirilmelidir.
5. Türkiye’de yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikaların vakıflar sistemiyle yürütülen uygulamalarında **“keyfiligi barındırmayacak”** şekilde yürütülmesi kapsamında hukuki ve idari sorunlar giderilmelidir.
6. Vakıflar aracılığıyla yürütülen sosyal yardımların dağıtımında uygulama birliğinin sağlanmaması nedeniyle sosyal politikalarda **“hak temellilikten uzaklaşmayacak”** düzenlemeler dikkate alınmalıdır.
7. Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikaların etkinliğinin sağlanması konusunda bürokrasideki sürekliliğin sağlandığı, kazanılan deneyimlerin dikkate alındığı, liyakat sisteminin işlediği, idari yapılanmanın sıklıkla değişmediği bir yönetsel yapı oluşturulmalıdır.

8. Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikalar aracılığıyla sağlanan sosyal yardımlarda mutlak yoksullar hariç tutulmak kaydıyla tüm yardımların **“şartlı transferler olarak yürütülmesinin”** etkinliği artıracağı dikkate alınmalıdır.
9. Sosyal yardım istihdam bağlantısı konusunda **“toplum yararına çalışma”** seçeneği değerlendirilmelidir.
10. Şartlı transferlerde temel olan **“şartlılık ilkesinin denetimi”** düzenli bir şekilde gerçekleştirilmelidir.
11. Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikaların siyasal alanda kullanımını önleyici ve hak temelli olarak yaklaşılmalıdır.
12. Türkiye’de yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalar alanındaki yetişmiş insan gücünün politika alanı içinde etkin kullanımı sağlanmalıdır. Bu kapsamda sosyal politika alanının refah hizmeti olması nedeniyle bu hizmetin yerine getirilmesinin **“sosyal hizmet metotlarıyla”** olması gerektiği ve sosyal hizmet alanının herkesin yapabileceği sıradan bir iş olmadığı dikkate alınmalıdır.
13. Yoksullukla mücadelede uzmanlaşmış işgücünün kamuda etkin bir şekilde değerlendirilmesi sağlanarak yoksullukla mücadeleye yönelik politikalar kapsamındaki projelerin sıklıkla tekrar edilmesi veya eski denenmiş projelerin tekrar gündeme getirilmesini önleyici bir yapılanma gerçekleştirilmelidir.
14. ASDEP kapsamında yoksulluk alanındaki çalışmaların herkes tarafından yapılabilecek bir iş olmadığı, bu yönde eğitim almış, donanımlı personele gereksinim olduğu dikkate alınmalıdır.
15. Yoksullukla mücadele kapsamında veri yeterliliği konusunda **“kurumlar arasında veri paylaşımının”** sağlıklı olarak yürütülmesinin politikaların etkinliği açısından önemli olduğu düşünülerek gerekli iş birliği sağlanmalıdır.
16. Yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalara ilişkin hedef kitleler açısından **“etki çözümlerinin yeterli düzeyde yapılması”** önemlidir. Bu kapsamda etki çözümleri dikkate alınarak yoksulluk zinciri yaratmayan politikalar oluşturulmalıdır.

6.4. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA İLGİLİ SOSYAL POLİTİKALARA ELEŞTİREL BAKIŞ

Yoksullukla mücadele kapsamında sosyal politika uygulamalarına eleştirel bakış açısıyla yaklaşımın üzere katılımcılara politika uygulamalarındaki eksik ve hatalı yönlerini değerlendirmeleri istenmiştir.

Yoksullukla mücadelede *sosyal politikalarındaki eksiklikler* kapsamında katılımcıların eleştirel değerlendirmeleri ileriye dönük politika oluşturma aşamalarında önemli görüşler niteliğindedir.

Araştırmada yoksullukla mücadeleye yönelik politikalarda en büyük eksiklik “asgari gelir desteği” uygulamasının yaşama geçirilememesi ve “*Temel Sosyal Yardım Kanununun*” yasalaşmamış olmasıdır.

Asgari gelir desteği uygulamasına geçilmemesi, politikaların çok parçalı yardım programlarından oluşması nedeniyle politikaların etkinliğinin sağlanamadığı eleştirisi yapılmıştır.

Yoksullukla mücadele politikalarına yöneltilen eksiklik kapsamındaki eleştiriler politikaların talep yönlü yürütülmesi, sosyal yardım ekseninde hareket edilerek sosyal hizmet ayağının yeterince politikalara dahil edilememesi, sosyal dışlanmayı önleyici politikalara yeterince yer verilmemesi, yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikalara bütüncül bakış açısıyla yaklaşılmasının, görece yoksullukla ilgili yeterli gelişme sağlanamaması, politikaların yoksulluk kültürü yaratması, STK’ların yoksullukla mücadelede yeterince etkin olmaması şeklinde sıralanmıştır.

Yoksullukla mücadeledeki politikalarda iyi ve amaçlı bir planlamanın yapılmaması nedeniyle kimi zaman gününbirlik kararların alındığı, uygulamalarda etki çözümlerinin tam olarak yapılmadığı ifade edilmiştir.

Araştırma kapsamındaki önemli bir sonuç mutlak yoksullar hariç tutulmak üzere sosyal yardımların çoğunun şarta bağlı olması gerekliliğine yapılan vurgudur. Aksi takdirde çalışma çağındaki ve çalışabilir kişilere yapılan karşılıksız sosyal yardımların zamanla yoksulluk kültürünü oluşturduğu belirtilmiştir. Yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal

politikalarda sosyal yardım istihdam bağlantısının çok geç gündeme alınması nedeniyle var olan yapıda çalışabilir kesimde olan sosyal yardım faydalanıcılarının bir kısmında yoksulluk kültürünün yaratılmış olduğu hakimdir.

Yoksullukla mücadele kapsamında engellilere yönelik uygulanan evde bakım uygulamalarında engelli bakım eğitiminin ve gerekli hijyen eğitiminin sağlanmasında bakım sağlayan aile bireylerine gerekli eğitimlerin sağlanmaması çok ciddi bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir.

Şartlı nakit transferlerinin olumlu etkilerine karşın yıllardır bu yardımların yeterli düzeyde artırılmaması veya sabit tutulması önemli bir eksikliklerdir.

Araştırmada yoksullukla mücadele kapsamındaki *sosyal politikalarda hatalı yönler* şeklindeki eleştirilerde hakim olan görüş hedefleme mekanizmalarındaki bazı yanlışlıklar nedeniyle benzer sosyo-ekonomik yapıya sahip bireylere eşit hakların tanınmaması ve hedefleme mekanizmasında asgari sınırların tek ölçüt olarak belirlenmesi nedeniyle sınıra yakın gelire sahip olan kitleler için mağduriyetler oluşturmaktadır. Bu iki değerlendirmeden ilki için eşi vefat eden kadınlara sağlanan sosyal yardımların eşinden ayrılmış yoksul kadınlar için verilmemesi sosyal adalet açısından hatalı bulunmuştur. İkinci değerlendirmede muhtaçlık sınırını 1 TL ile aşan müracaatçıların sosyal yardımlardan yararlanamama durumunun oluşması nedeniyle sosyal adalet açısından sorunların yaşandığı belirtilerek bu ve benzeri örneklerin sosyal adalet açısından hatalı olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda hedefleme mekanizmalarının kademeli belirlenmesinin önemine vurgu yapılmıştır.

Sosyal yardımların sunumunun “hayır” olarak verildiği algısının oluşturulması ve sosyal yardımların sürekliliğine dayalı yoksulluk kültürünün oluşmaya başlamış olması hatalı olarak değerlendirilmiştir. Sosyal politikalara hak temelli yaklaşılmaması nedeniyle bu sorunun ortaya çıktığı görüşü hakimdir.

Yoksullukla mücadele alanındaki sosyal politikaların ağırlıklı sosyal yardımlar üzerinden yürütülmesi ve sosyal yardımların çok uzun süredir sağlanmasına karşın yoksulluğun halen devam ettiği ve bunun bir kültüre dönüşmeye başladığı şeklinde yaygın bir görüş oluşmuştur.

Yoksullukla mücadeleyle yönelik sosyal politikalarda kimi zaman bu politikaların yardımseverlik, hayırseverlik, cömertlik şeklinde yansıtılması hatalı bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Yoksullukla mücadele alanındaki sosyal politikaların siyasileştirilerek yoksulluğun yönetilmeye çalışıldığı görüşüne bağlı olarak bu politikaların siyasileştirilmesi ve oya tahvil edilmeye çalışılması diğer taraftan yoksul olan hedef kitleyi ötekileştiren ve "alıyorlar bulguru kömürü veriyorlar oyu" şeklinde küçümseyici bir dilin kullanılıyor olması hatalı yön olarak değerlendirilmiştir.

Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikalarda hatalı uygulamalar yönüyle yapılan eleştiriler kimi zaman sosyal yardımların siyasete malzeme edildiği, sosyal yardımların özellikle aynı yardımların insan onuruna yakışmayan şekilde dağıtıldığı, TOKİ aracılığıyla yoksul kesim için sağlanan konutların yerleşim yerlerine uzak ve sosyal dışlanmayı artıran bir yapıda olduğu, yoksullukla mücadelede özellikle kadınlar açısından önemli olan kreş hizmetlerinin ihmal edildiği ve kreşlere yeterli teşvik olanaklarının sağlanmadığı şeklindedir.

Sosyal politikaların belirlenmesinde uzman görüşlerin yeterince dikkate alınmaması ya da uzmanların tasdik etmedikleri politikaların uygulamaya konulması nedeniyle politikalarda istenilen sonuçların alınmaması hatalı yön olarak değerlendirilmiştir. Yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal politikaların belirlenmesinde saha çalışanlarının görüşlerinin karar vericiler tarafından yeterince dikkate alınmaması veya önemsenmemesi kimi zaman hatalı kararlar alınmasına neden olmaktadır.

Yoksullukla mücadele kapsamında barınmaya ilişkin tedbirlerden sosyal konut proje uygulamalarının fikir aşamasındayken de uzmanlarca yanlış olduğu görüşüne karşın uygulamanın başlatılması hata olarak değerlendirilmiştir. Uygulama sonucunda sosyal konutların yoksul olarak belirlenen hedef kitlenin aile yapısına uygun olmaması ve sosyal dışlanma yaratması nedeniyle projenin başında hatalı olarak görüş bildirilen bu projeden vazgeçilmiştir.

Yoksullukla mücadele alanında kurumlar arası koordinasyondaki sorunlar nedeniyle merkezi idarenin uzmanlık alanı dışındaki çalışma alanlarında başarısız sonuçlar elde ettiği, gelir getirici iş projelere yalnızca parasal anlamda yaklaşılarak eğitim kısmının eksik bırakılması nedeniyle bu projelerin başarısızlığı hatalı uygulama olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmada ASPB ile Çalışma Bakanlığının Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adı altında birleştirilmesinin kurumsal olarak hazır olmaksızın gerçekleştirildiği ve birimler arası uyumun sağlanamaması nedeniyle tam olarak netleşmeyen bir yapının oluşması hatalı uygulama olarak görülmüştür.

Sosyal yardım türü açısından eleştiri konusu olan yardım türü doğum yardımı olup nakdi olarak her doğum yapan kadına verilen yardımlardır. Bu sosyal yardımın ne amaçla başlanıldığı ve neden devam ettiğinin anlaşılamadığı, yoksullukla ilgili hiçbir bağlantısı ve artı değeri bulunmayan bu sosyal yardımın halen devam etmesinin anlaşılmadığı görüşü hakimdir.

Öneriler:

1. Yoksullukla mücadele politikalarında talep yönlü yaklaşım yerine **“arz bazlı yaklaşımın”** temel alınması, ağırlıklı olarak sosyal yardım ekseninde yürütülmesi yerine sosyal hizmet ayağının yeterince politikalara dahil edilerek sosyal dışlanmayı önleyici politikalara yer verilmesi, yoksullukla mücadeleye ilişkin sosyal politikalara bütüncül bakış açısıyla yaklaşılması dikkate alınmalıdır.
2. Yoksullukla mücadele kapsamındaki politikaların çok parçalı yardım programlarından oluşması nedeniyle etkinliğinin yeterli düzeyde sağlanamadığı dikkate alınarak **“asgari gelir desteği”** uygulamasına geçilmesi konusu değerlendirilmelidir.
3. Yoksullukla mücadele politikalarının yoksulluk kültürüne yol açıp açmadığı incelenmelidir. Bu kapsamda mutlak yoksullar hariç diğer hedef kitlelere yönelik politikalar gözden geçirilmelidir.
4. Göreli yoksullukla ilgili yeterli gelişme sağlanması için alınacak yeni önlemler konusuna bütüncül bir bakışla yaklaşılmalıdır.
5. Yoksullukla mücadeledeki politikalarda amaçlı bir planlamanın yapılmasına önem verilerek, gününbirlik ya da etki çözümlerinin tam olarak yapılmadığı programlardan kaçınılmalıdır.
6. Hane içinde çok büyük ağırlıkla kadın sorumluluğunda yürütülen evde bakım hizmetleri konusunda engellilerin ve yaşlıların bakımına ilişkin engelli ve yaşlı bakım eğitiminin ve gerekli hijyen eğitiminin sağlanmasında bakım sağlayan kadına ve aile bireylerine gerekli eğitimler verilmelidir.

7. Şartlı Nakit Transferlerinin olumlu etkileri dikkate alınarak bu yardım programlarının miktarı yeterli düzeyde artırılmalıdır.
8. Yoksullukla mücadele kapsamındaki politikaların yardımseverlik, hayırseverlik, cömertlik şeklinde yansıtılmaması hak kavramının vurgulanması konusu dikkate alınmalıdır.
9. Sosyal yardımların sunumunun bunun bir “hayır” olarak verildiği algısının oluşturulmaması konusuna önem verilmelidir.
10. Yoksullukla mücadele konusunda yoksullara yönelik küçümseyici bir dilin kullanımı önlenmelidir.
11. Muhtaçlık kriterinde tek ölçüt belirlenmiş olması yani kademeli bir muhtaçlık kriterinin olmamasının yarattığı mağduriyetler için alternatif çözümler dikkate alınmalı. Bu kapsamda kademeli kriter konusu değerlendirilmelidir.
12. Aynı olarak sunulan sosyal yardımların dağıtımında insan onuruna yakışmayan uygulamalardan kaçınılmalıdır.
13. Yoksullukla mücadelede özellikle kadınlar açısından önemli olan kreş hizmetlerinin hızla arttırılması, özel kreşlere yeterli teşvik olanakları sağlanarak ücretsiz kreş hizmeti sağlama oranının %3 seviyesinin üzerine çıkarılması sağlanmalıdır.
14. Politika belirleme aşamasında saha çalışanlarının görüşlerinin karar vericiler tarafından yeterince dikkate alınması veya önemsenmesi politikaların etkinliği açısından önemlidir. Bu kapsamda uzmanların görüşleri dikkate alınarak, tasdik etmedikleri politikaların uygulanması konusunda zorlayıcı olunmamalıdır.
15. Yoksullukla mücadele ağırlıklı olarak sosyal yardımlara dayanmamalıdır. Bu kapsamda gelir getirici projelere yalnızca parasal anlamda yaklaşılmayarak eğitim kısmına ve yapabilirliğin arttırılması konusuna yeterli destek sağlanmalıdır.

SON SÖZ YERİNE...

Sosyal hizmet, NASW tarafından "insanların iyilik halini arttırmak ve bütün bireylerin temel insani ihtiyaçlarını karşılmasına yardım ederek özellikle savunmasız, ezilen ve yoksulluk içinde yaşayanların güçlenmesini sağlamak ve ihtiyaçlarına önem göstermek" şeklinde tanımlanmaktadır. Sosyal hizmet araştırmasının amacı, uygulamaya dönük bilgiyi sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesi için üretilmesidir (Judy L. Krysik, 2015, s. 36). Bu bağlamda sosyal sorunlarla mücadelede etkin çözümler elde edilebilmesi için yeni beceri ve bilimselliğe dayalı bilgi üretimine gereksinim vardır.

Kamu kuruluşlarının kendilerinin belirleyerek uygulamalarını gerçekleştirdikleri politikaların ve hizmetlerin kendi değerlendirmeleri objektif olmayabilir. Bu nedenle akademik çevrelerin gerçekleştireceği değerlendirmeler bu politikalarla gerçekleştirilen ve uygulamaktan kaçınılan araçların geleceğe daha yararlı olması veya bazı yanlış uygulamalardan dönülmesi konusunda önemli bir işlev üstlenecektir (Çevik, 1998, s. 112).

Thorbecke (2006) yoksulluğun "öncelikle beslenme, barınma, sağlık, eğitim, kamu mallarına erişim konularında, ardından bilgiye erişim, karar alma mekanizmalarına katılım, demokrasi ve özgürlüğün derecesiyle tanımlanan yönetim biçiminin özellikleri gibi konulardaki iyileşmeleri içine alacak şekilde günden güne genişlediği" sonucuna ulaşmıştır (Şenses, 2013, s. 686)

Yoksulluğun bünyesinde pek çok sosyal sorunun barınması nedeniyle yoksullukla mücadelede etkinliğin sağlanması ve belirlenecek politikalar açısından bu sorunların ayrıntılı düzeyde değerlendirilmesi önemlidir.

2000 yılı sonrasındaki dünyadaki gelişmeler ve yoksullukla mücadele kapsamında Birleşmiş Milletlerin ve Dünya Bankasının temel aldığı ölçütler dikkate alındığında Türkiye'nin de dünyadaki değişime ve gelişime paralel bir şekilde mutlak yoksullukla mücadelede ciddi mesafe kat ettiği görülmektedir. Yoksulluk verilerine göre gıda yoksulluğunun neredeyse sıfırlanmış olması Dünya Bankasının yoksulluk tanımına uygun olarak mücadelede başarı sağlandığını göstermektedir. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliğinin yoksulluk tanımları dikkate alındığında Türkiye'nin insani gelişmişlik endeksindeki yeri ve göreceli yoksulluk verilerinin ayrıntılı düzeyde çözümlenmesi önem

taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında, cinsiyet ayrımcılığı, çocuk işçiliği, düşük eğitim düzeyi, yüksek nüfus artışı, kırsal kesim yoksulluğu, çalışan yoksulluğu, gelir dağılımındaki adaletsizlik, kadın istihdam oranları mücadelede dikkate alınması gereken kritik noktalaradır.

Bu noktada yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan politikaların daha kapsamlı ve daha etkin olmasına karşın yoksulluk verileri ve gelir dağılımındaki veriler yoksullukla mücadelede alınması gereken ciddi bir yol olduğunu göstermektedir.

Türkiye'deki yoksulluk oranlarında göreliliğin yüksek olması ve süreklilik arz etmesi nedeniyle yoksullukla mücadelede “ekonomik büyüme, istihdam ve işgücü politikaları” ile beraber sosyal devlet anlayışının ve yoksul yanlısı politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Gül & Sallan Gül, 2008_a, s. 363)

Yoksullukla mücadele kapsamındaki politika belirlemede etkin olan uzman ve yönetici konumundaki katılımcıların genel değerlendirmesi Türkiye'deki yoksullukla mücadelenin henüz hak temelli olarak yürütülmediğidir. Diğer yandan 2000'li yıllardan sonra önemli ölçüde yoksulluk oranlarında düşme gerçekleştiği açık ve net olarak görülmekle beraber sosyal yardım yararlanıcısı hanelerin ve bireylerin sayısında yıllar itibariyle düşme olmaması belirlenecek politikalarda dikkate alınması gereken bir unsurdur. 2000'li yıllardan sonra aynı ve nakdi sosyal yardımlardaki ciddi artışlar sayesinde elde edilen başarılı sonuçlara karşın 20 yılı aşkın süreçte yoksul kitle yararlanıcı sayısındaki artışın nedenleri ve uzun dönemde buna yönelik politikaların değerlendirilmesi önemlidir. Çizelge 46'da 2013 ve 2018 dönemine ilişkin Türkiye'de düzenli ve geçici sosyal yardım alan hane sayısı, Çizelge 47'de Türkiye'de sosyal yardım alan düzenli ve geçici hane sayısı artış hızları verilmiştir. Çizelgelerden yıllar itibariyle hane sayısında ciddi azalma olmadığı gibi artan bir yapı görünmektedir. 2018 yılı itibariyle sosyal yardım alan toplam hane sayısının %9,2 artmış olması dikkate değer bir durumdur.

Çizelge 46: Türkiye’de Sosyal Yardım Alan Hane Sayısı, 2013-2018

	Düzenli Yardım Alan Toplam Hane Sayısı	Düzenli ve Geçici Yardım Alan Hane Sayısı	Geçici Yardım Alan Hane Sayısı	Sosyal Yardım Alan Toplam Hane Sayısı
2013	1.099.183	1.159.551	837.755	3.096.489
2014	1.113.242	1.160.940	731.716	3.005.898
2015	1.093.320	1.224.722	699.927	3.017.969
2016	1.107.181	1.235.765	811.123	3.154.069
2017	1.072.596	1.302.328	826.329	3.201.253
2018	1.111.440	1.477.529	905.963	3.494.932

Kaynak: AÇSHB verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Çizelge 47: Türkiye’de Sosyal Yardım Alan Hane Artış Hızı (%), 2013-2018

	Düzenli Yardım Alan Hane Sayısı Artış Hızı (%)	Düzenli ve Geçici Yardım Alan Hane Sayısı Artış Hızı (%)	Geçici Yardım Alan Hane Sayısı Artış Hızı (%)	Sosyal Yardım Alan Hane Sayısı Artış Hızı (%)
2014	1,3	0,1	-12,7	-2,9
2015	-1,8	5,5	-4,3	0,4
2016	1,3	0,9	15,9	4,5
2017	-3,1	5,4	1,9	1,5
2018	3,6	13,5	9,6	9,2

Kaynak: AÇSHB verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Yoksullukla mücadele politikalarında hak temelli uygulamaların hukuki metinlerde yer almasına karşın uygulamaların gereksinim temelli bir anlayışla yürütüldüğü görüşü baskındır. Bu uygulamalarda hane üzerinden yürütülen politikaların temel alınmasına karşın ailenin güçlendirilmesinin sağlanamadığı, yoksulluk zincirinin kırılmadığı görülmektedir. Bu bağlamda bireylerin yapabilirliklerinin arttırılmadığı politikaların etkin olamayacağı, bağımlı bir yoksul kitle oluşturularak, yoksulluk kültürüne neden olacağı dikkate alınması gereken konudur.

Mutlak yoksulluk açısından Türkiye’deki politika uygulamalarında merkezi ve düzenli olarak sunulan engelli ve yaşlılara yönelik sosyal yardımların hak temelli anlayışa yaklaşmasına karşın genelde yoksul kitlenin ciddi anlamda “umut eksikliği” yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yoksulluğu daha az görünür kılmak ile yoksullukla mücadele arasındaki ayrımı uygulanmakta olan diğer sosyo ekonomik politikaların belirlediği dikkate alındığında, kısa dönemli, rahatlatıcı çözümler yerine, uzun dönemli ve yoksulluğun yapısal nedenleriyle mücadele edilen bir yaklaşımın benimsenmesi mücadelede etkinliği arttıracaktır. Bu

noktada yoksullukla mücadelenin ağırlıklı olarak ayni ve nakdi sosyal yardımlara dayalı yürütülmesi sadece müdahale edici nitelikte olacaktır. Göreli yoksulluğun giderilmesi konusunda koruyucu ve önleyici tedbirler dikkate alınarak, mutlak yoksullar için sürekli sağlanan sosyal desteklerin, göreli yoksulluk için şartlı sunulmasının yoksullukla mücadele politikalarını daha güçlü kılacağı görüşü baskındır.

Yoksullukla mücadele politikaları kapsamında, doğrudan yardım politikalarının yoksulluğu azaltmaya yönelik etkisinin az olduğu, doğrudan yardım politikaları ile yoksulların yalnızca anlık gereksinimlerinin karşılandığı, uzun dönemde ise yoksulluklarının devam ettiği, yoksulluğu oluşturan ekonomik ve sosyal etkenler kaldırılmadan yoksulların sorunlarının çözülemeyeceği görüşü esastır. Yaşlılık, sakatlık, korunmaya muhtaç çocuklardan oluşan yoksulluk yapısında doğrudan yardım politikalarının etkili olacağı, doğrudan yardım politikalarının yoksulluğun kısmi çözüm yollarından biri olduğu vurgulanmaktadır. Bu görüşler temel alındığında yoksullukla mücadele kapsamında makroekonomik politikalar etkin olup, kentlerde işsizlikten kaynaklı yoksulluğun doğrudan yardım politikaları ile önlenmesi söz konusu değildir (Dansuk, Mayıs 1997, s. 103).

Sosyal politika ile doğrudan ve dolaylı olarak bağlantılı olan Bakanlıklar AÇSHB, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı gibi ilgili tüm kamu kurumlarının yoksullukla mücadele kapsamında uygulanacak politikalarda hedef kitleye ulaşılmasındaki koordinasyon düzeyi uygulamalardaki etkinliği artıracaktır. Bu kapsamda ekonomik politikalar, sağlık politikaları, eğitim politikaları, mali politikalar ve sosyal politikaların bütüncül bir yaklaşımla koordineli olarak yürütülmesi ile yoksulluk sorununun ülke gündeminden çıkarılması sağlanabilecektir. Aksi takdirde mutlak yoksulluğun giderildiği ancak oldukça yüksek orandaki göreli yoksulluğun devam ettiği yapı sürekli hale gelecektir.

“Dolaylı yaklaşımla sağlanan büyümeden ve dolaysız yaklaşımla sağlanan transferlerden kaynaklanan olumlu etkilerin yoksullara ulaşma derecesi bu yaklaşımların başarısını belirleyen temel unsurdur.” (Şenses, 2014, s. 292).

Sosyal yardım alanında muhtaçlık belirlemede çok sayıda kanun, diğer yasal ve idari düzenlemelerde farklı hükümlerin bulunması ve tematik düzeyde çok farklı hedef kitlelerin

oluşturulması politikaların etkinliğinde sorun oluşturmaktadır. Sosyal yardım alanında faaliyet gösteren her aktör, konuya kendi tarafından yaklaşmakta ve farklı muhtaçlık tanımlaması yapmaktadır. Muhtaçlığın tek ölçüte göre belirlenmesi nedeniyle muhtaçlık sınırına yakın haneler açısından sosyal yardımlara erişememe sorunlu bir durum oluşmaktadır. Bu noktada muhtaçlık ölçütlerinde kademe esasının benimsenmesi sosyal adalet açısından önem taşımaktadır.

Sosyal yardım ve sosyal hizmet alanındaki tüm kanunları tek çatı altında toplayacak ve mevzuatı teke düşürecek olan "*Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Temel Kanunu*" ile sosyal yardım alanının yeniden düzenlenmesi politikaların etkinliğini artıracak niteliktedir.

Türkiye'de yüksek göç oranları, doğal afetler, genç nüfus oranının yüksekliği, kayıt dışılığın yaygınlığı, küreselleşme sürecinde işgücü piyasası ve ücretler üzerinde oluşan baskı ve ekonomik krizler yoksulluğu ciddi bir sorun haline dönüştürerek, çözümü için kamu politika alanı oluşmuştur. Bu kapsamda kamu politikası olarak yoksullukla mücadele için ekonomik kalkınma, istihdam, işgücü ve eşitlik politikaları, sosyal güvenlik ve sosyal yardım politikaları ile beraber bu politikaların kayıt dışı istihdam ve işgücüne katılma etkisinin de dikkate alınması gerekliliğini ön plana çıkarmıştır (Gül & Sallan Gül, 2008_a, s. 361-362).

Araştırmada, kadının güçlendirilmediği politikalarla yoksulluğun önlenemeyeceği, sosyal politikalarda kadına yüklenen sorumluluğa karşın kadının yeterince güçlendirilemediği değerlendirilmiştir. Kadın istihdam artışı olmaksızın yoksullukla mücadelede etkinliğin ve uzun dönem başarının sağlanamayacağı, bu bağlamda kreşlerin önemi ve kadın istihdamını artırıcı politikaların etkinliği dikkate alınmalıdır. Özel kreşlerde düşük kapasite oranlarının arttırılmasına yönelik teşvikler sağlanabileceği gibi yoksul kesime yönelik ücretsiz kreş hizmet oranları %3'den %5 veya daha üst oranlara çıkarılması ilk etapta uygulanabilecek tedbirlerdir. Kadın istihdamını ve kadın eğitim düzeyini arttırmayan sosyal politikaların yoksullukla mücadeledeki etkisi kısa dönemli çözüm üretme niteliğinde olacaktır. Bakım ücreti ödemesinde sosyal güvenlik katkı payının ödenmemesine ilişkin uygulama güncellenerek bakım sağlayan kadınların ileriye dönük olarak iş yaşamına girişlerini kolaylaştırıcı tedbirler almak kadın istihdamının arttırılmasında yeterli olmasa da önemli bir adım olacaktır.

Eđitim alanında yoksul kesimlerin eđitim olanaklarına eriřilebilirliđinin dűřűk olması nedeniyle eđitimde fırsat eřitliđinin sađlanarak yoksulluđun nesilden nesile aktarımının ۆnűne geçilmesinin yoksullukla műcadeledeki ۆnemi gۆz ۆnűnde tutularak, řartlı sađlanan eđitim yardımlarının ciddi dűzeyde arttırılmasının, yoksullukla műcadeledeki potansiyel etkisi dikkate alınmalıdır.

Sosyal gűvenlik alanında nűfusun tamamının sosyal gűvenlik kapsamına alınması, cinsiyet, engellilik gibi sebeplerle daha az űcretle çalıřmak zorunda olanlara pozitif ayrıcalık sunularak, sosyal adaletin sađlanmasına katkıda bulunmak yoksullukla műcadelede etkinlik sađlayacaktır.

Sosyal yardımların tembelliđe itmesi ve bađımlılık yaratması gۆrűřű dođrultusunda sosyal yardım alan kiřilerin iř yařamının dıřında kalmayı tercih etmesi veya bu durumun siyasi araç olarak kullanılması, yardım alan kiřinin gűlendirilmesi ۆlűtűne aykırı sonuç oluřturmaktadır. Siyasi popűlizme yol açabilecek ve siyasetçiler tarafından sosyal yardımların “oy kazanma” amacıyla kullanılması durumunda, bir anlamda yoksul kiřilerin yoksulluklarını sűrekli hale getirerek, onların gűlendirilmesi ۆlűtűne ters bir durum oluřturmaktadır.

Yoksullukla műcadele kapsamında istihdam politikalarının yoksulluğu ۆnleyecek şekilde oluşturulması, asgari űcretten vergi alınmaması, gelir dağılımı adaletsizliğinin ortadan kaldırılmasına yۆnelik yoksul yanlısı politikalar bu alanda olumlu sonuçların alınmasında etkili olacaktır.

Yoksullukla műcadele kapsamında yoksul kitlelere yönelik yalnızca fırsat eřitliđinin deđil sonuç eřitliđinin benimsendiđi politikalar bu műcadelede etkinlik sađlayacaktır.

Yoksullukla műcadele politikalarının yűrűtűlmesinde temel alınması gereken, yoksulluđun yalnızca gelir-tűketim ekseninde deđerlendirilmeyip, sosyal içerme kavramı kapsamında deđerlendirilerek özűm noktasında yurttařlık hakkı bađlamında, insani geliřimi de kapsayan boyutuyla, devletin yerine getirmesi gereken gۆrev ve sorumluluklar olarak algılanması ۆnemli bir konudur.

KAYNAKÇA

- 633 Sayılı KHK. (2011). Temmuz 24, 2019 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608M1-1..pdf> adresinden alındı
- 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun. (1976). Temmuz 16, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022.pdf> adresinden alındı
- AÇSHB_a. Eylül 7, 2018 tarihinde [sikca-sorulan-sorular/engelli-ayligi-2022-sayili-kanun-kapsaminda](http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022.pdf) adresinden alındı
- AÇSHB_b. Mayıs 21, 2019 tarihinde <https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/hakkinda/sosyal-yardimlasma-ve-dayan%c4%b1smayi-tesvik-fonu/> adresinden alındı
- AÇSHB_c. Temmuz 22, 2019 tarihinde <https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/hakkinda/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/> adresinden alındı
- AÇSHB_d. Temmuz 16, 2018 tarihinde <https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/hakkinda/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/> adresinden alındı
- AÇSHB_e. Mayıs 21, 2019 tarihinde <https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/hakkinda/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/misyon-ve-vizyonumuz/> adresinden alındı
- AÇSHB_f. Temmuz 24, 2019 tarihinde <https://alo144.ailevecalisma.gov.tr/bilgi-bankasi/engelli-hizmetleri> adresinden alındı
- AÇSHB_g. Kasım 6, 2017 tarihinde <https://sosyal-yardimlar.aile.gov.tr/proje-destek-programlarimiz/proje-destek-programlarimiz> adresinden alındı
- AÇSHB_h. Temmuz 25, 2018 tarihinde <https://ailevecalisma.gov.tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/gelir-getirici-projeler/> adresinden alındı
- AÇSHB_1. Temmuz 22, 2019 tarihinde <https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/> adresinden alındı
- AÇSHB_j. Temmuz 19, 2019 tarihinde <https://ailevecalisma.gov.tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/evde-bakim-yardimi/> adresinden alındı

- Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. (2012). Eylül 29, 2018 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf> adresinden alındı
- Arsa Ofisi Kanunu. (1969). Eylül 1, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1164.pdf> adresinden alındı
- Arsa Ofisi Kanunu ve Toplu Konut Kanununda Değişiklik Yapılması ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün Kaldırılması Hakkında Kanun. (2004). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/12/20041215.htm#1> adresinden alınmıştır
- ASPB, ÖYHGM. *Bilgilendirme Rehberi*. Temmuz 22, 2018 tarihinde <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5642/engelliler-icin-bilgilendirme-rehberi.pdf> adresinden alındı
- Atatanır, H. (2016). *Türkiye'de Yoksulluk Sosyal Yardım ve Sivil Toplum Hak Temelli Yaklaşım Açısından Bir Değerlendirme*. Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- Avrupa Komisyonu. (2008). *Türkiye 2008 İlerleme Raporu*. Brüksel: Avrupa Komisyonu.
- Aydın, M., & Türgay, T. (2011). Yoksullukla Mücadelede Vergi Politikası ve Türkiye. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Fakültesi Dergisi*, 249-274.
- Badur, E. (2009). Ailenin Korunması Alanındaki Son Gelişmeler. *TBB Dergisi*, 63-93.
- Belediye Kanunu. (1930). Eylül 24, 2018 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> adresinden alındı
- Belediye Kanunu. (1930). Eylül 4, 2018 tarihinde <http://www.yds.gov.tr/dosyalar/1326978039-1580.pdf> adresinden alındı
- Buğra, A. (2005). *Yoksulluk ve Sosyal Haklar*. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Büyükşehir Belediyesi Kanunu. (2004). Eylül 20, 2018 tarihinde www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.doc adresinden alındı

- Ciner, C. U., & Fişek, P. D. (2010). *Sağlıkta Sosyalleştirme: "Genel" ile "Yerel" in Önemi*. 03 13, 2018 tarihinde <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/saglikta-sosyallestirme> adresinden alındı
- Coşkun, S., & Türeli, M. Dünya Bankası ve UNDP'nin Küreselleşme-Yoksulluk İlişmesine Yönelik Yaklaşımları. *yardımvedayanışma*, 41-55.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri, Çeviri Editörleri: Mesut Bütün- Selçuk Beşir Demir*. Ankara: Desen Ofset A.Ş.
- Çapanoğlu, Sema Gençay. (2010). *Geçmişten Günümüze Lizbon Stratejisi ve 2020 İçin Yeni Bir Vizyon Işığında "AB 2020 Stratejisi"*. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı.
- Çevik, H. H. (1998). Kamu Politikaları Analizi Çalışmaları Üzerine Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Amme İdaresi Dergisi*, 103-112.
- Çocuk Koruma Kanunu. (2005). Eylül 24, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf> adresinden alındı
- Dansuk, E. (1997). *Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo - Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi*. Ankara: DPT Uzmanlık Tezleri.
- Dedeoğlu, S. (2009/2). Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye'de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı. *Çalışma ve Toplum*, 41-54.
- Demir, F. (2011). Kamu Politikası ve Politika Analizi Çalışmalarının Teorik Çerçevesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 107-120.
- Demirhan, Y., & Nazım, K. (2014). Turgut Özal Dönemi Yoksullukla Mücadele Politikaları ve Günümüze Yansımaları. *Journal of Business Economics and Political Science*, 3(6), 119-137.
- Dernekler Kanunu. (2004). Eylül 21, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5253.pdf> adresinden alındı
- Doğan, E. (2014). *Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi*. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı Tezi.
- DPT. (1962). *1963-1967 Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1967). *1968-1972 Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.

- DPT. (1972). *1973-1977 Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1977). *Kırsal Refah Politikaları IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1978). *1979-1983 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1984). *1985-1989 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1989). *1990-1994 Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1995). *1996-2000 Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2000). *2001-2005 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2006). *2007-2013 Dokuzuncu Kalkınma Planı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2007). *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2010). *Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye 2010*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2013). *2014-2018 Onuncu Kalkınma Planı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- Ekim, B., & Yurttagüller, L. (2006, Nisan 30). *Yoksullukla Mücadele Ağı Genişliyor*. Temmuz 03, 2018 tarihinde http://www.spf.boun.edu.tr/content_files/2006.04.30%20Yoksullukla%20m%C3%BCcadele%20a%C4%9F%C4%B1%20geni%C5%9Fliyor.pdf adresinden alındı
- Emekli Sandığı Kanunu. (1949). Eylül 25, 2018 tarihinde www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5434.doc adresinden alındı

- Emlak Vergisi Kanunu. (1970). Eylül 2, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.1319&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> adresinden alındı
- Engelliler Hakkında Kanun. (2005). Temmuz 24, 2019 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf> adresinden alındı
- Erdoğan, G. (2008). Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı. *TBB Dergisi*, 123-165.
- Ergan, E. E. (2013, Ocak 13). *Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele*. Temmuz 03, 2018 tarihinde <http://akademikperspektif.com/2013/01/13/avrupa-birliginde-yoksullukla-mucadele/> adresinden alındı
- Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu. (1971). Eylül 3, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.5.1479.pdf> adresinden alındı
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Oxford: Polity Press.
- Eşkinat, R. (2016). Binyıl Kalkınma Hedeflerinden Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine. *Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Akar Öcal Armağanı*, 267-282.
- Fatime Güneş. (2012). *Göç, Yoksulluk ve Sosyal Politika*. Temmuz 23, 2019 tarihinde <https://docplayer.biz.tr/4015862-Goc-yoksulluk-ve-sosyal-politika.html> adresinden alındı
- Gecekondu Kanunu. (1966). Ağustos 30, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.775.pdf> adresinden alındı
- Gelir Vergisi Kanunu. (1960). Ağustos 26, 2018 tarihinde https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/gerekceler/GVK/cilt_1_193_sayili_kanun.pdf adresinden alındı
- Gilbert, N. (1998). Remodeling Social Welfare. *Society*, 35(5), 8-14.
- Göçmen, M. (2012). Ülkemizde İşsizlik Sigortası ve İşsizlik Fonu. *Kamu-İş*, 137-157.
- Grubb, J. P. (2001). *What works and for whom: A review of OECD countries' experiences with active labour market policies*. Swedish Economic Policy Review 8:

<https://www.government.se/content/1/c6/09/54/34/e9a4be51.pdf> adresinden alınmıştır

- Gül, H., & Sallan Gül, S. (2008_a). Türkiye' de Yoksulluk, Yoksulluk Yardımları ve İstihdam. N. Oktik içinde, *Türkiye' de Yoksulluk Çalışmaları* (s. 361-396). İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- Gül, H., & Sallan Gül, S. (2008_b). Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları. N. Oktik içinde, *Türkiye' de Yoksulluk Çalışmaları* (s. 57-89). İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- Gümrük Kanunu. (1999). Temmuz 24, 2019 tarihinde www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4458.doc adresinden alındı
- Günel, P. (2009). *Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikası Çerçevesinde Güney Avrupa Sosyal Devlet Modeli ve Türkiye*. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Gündoğan, N. (2008, Ocak / Şubat). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele. *asodosya*, 42-56.
- Gündüz, A. Y. (2006). Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 34-55.
- Gündüz, A. Y. (2006). Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 34-55.
- Gündüz, O. (2017). *Türkiye'de Çocuklara Yönelik Koruyucu Ve Önleyici Politikalarını Değerlendirme Çalıştayı Raporu*. Ankara: T.C Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Güneş, M. (2012). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği. *SÜ, İİBF, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 149-184.
- Gürses, D. (2007). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları. *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 59-74.
- Hacımahmutoglu, H. (2009). *Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*. Ankara: DPT Uzmanlık Tezi.

- Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu. (2002). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Editör: Coşkun Can Aktan. Ankara: Manşet Basın-Yayın Ltd. Sti.
- Horejsi, C. J., & Sheafor, B. W. (2015). *Sosyal Hizmet Uygulaması*. Ankara: Nika Yayınevi.
- İl Özel İdaresi Kanunu. (2005). Eylül 22, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf> adresinden alındı
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu. (1961). Ağustos 27, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.222.pdf> adresinden alındı
- İncedal, S. (2013). *Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Mücadele Araçları*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- İpek, P. (2014). "Ataerkil Kapitalizm" ve Biz %99: Thomas Piketty'nin 21. Yüzyılda Sermaye Adlı Kitabının Bir Değerlendirmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 665-664.
- İş Kanunu. (2003). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf> adresinden alınmıştır
- Judy L. Krysik, J. F. (2015). *Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Judy L. Krysik, J. F. (2015). *Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması, Çeviri Editörü: Ercüment Erbay*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Kamu Kurum Ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal Ve Hizmet Tarifeleri İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. (2002). Eylül 18, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4736.pdf> adresinden alındı
- Karaömerlioğlu, M. A. (1998). Şubat 08, 2018 tarihinde http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2836/bir-tepeden-reform-denemesi-ciftciyi-topraklandirma-kanununun-hikayesi#.Wnw_oq5l-Uk adresinden alındı
- Karataş, D. G. *Teşvikler Yoluyla İstihdam Yaratmak, TÜSİAD*. Ağustos 9, 2019 tarihinde <https://tusiad.org/tr/fikir-ureten-fabrika/item/7798-tesvikler-yoluyla-istihdam-yaratmak> adresinden alındı
- Karataş, K. (2001). Sosyal Devlet Tartışmaları.

- Karataş, K. (2002). Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Yoksulluğa Karşı Küresel Tavrı. *Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkez Yayını*, 1-8.
- Karataş, K. (2003). Yoksullukla Mücadelede Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Yardımlar. T. İ. İnsan Hakları Derneği (Dü.), *Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2002 Bildirileri* içinde (s. 120-138). Ürgüp / Göreme: İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı Ortak Yayını.
- Karataş, K. (2003a). Yoksulluk, Yoksullukla Savaşımında Sivil Toplum ve Etik Boyut: Bir Sosyal Hizmet Yaklaşımı. *İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği*, 89-103.
- Kasalak, Ç. (2013). *Türkiye'de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Yerel Yönetimler*. Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü.
- Lewis, O. (1966). The Culture of Poverty. *Scientific American*, 19-25.
- Marshall, T. H. (1950). *Citizenship And Social Class* . Cambridge: Cambridge At The University Press .
- Mesleki Eğitim Kanunu. (1986). Eylül 16, 2018 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3308.pdf> adresinden alındı
- Metin, B. (2014). Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen'in Kapasite (Capability) Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme. *Journal of Yaşar University*, 6261-6380.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973). Eylül 6, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> adresinden alındı
- Milli Eğitim Vakfı. Temmuz 25, 2019 tarihinde <https://www.mev.org.tr/burssss> adresinden alındı
- Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu. (1963). Temmuz 24, 2019 tarihinde www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.197.pdf adresinden alındı
- Neşe Şahin Taşgın, H. Ö. (2009). Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Dönüşümü. *11. Sosyal Bilimler Kongresi*, (s. 175-190). Ankara.
- Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Kanunu. (1992). Eylül 17, 2018 tarihinde

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4846&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> adresinden alındı

- Öz, C. S., & Yıldırım, S. (2009). Türkiye'de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyeciliğin Rolü., (s. 453-463).
- Özdek, Y. (2002). Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacasında İnsan Hakları. *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* (s. 1-45). içinde Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- Özdemir, S. (2004). Refah Devleti Ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme. A. Hekimler içinde, *AB-Türkiye&Endüstri İlişkileri* (s. 589-639). İstanbul: Beta Yayınları. Temmuz 23, 2019 tarihinde Sosyal Politikalar Ar-Ge Merkezi: http://www.sosyalsiyaset.net/documents/refah_devleti_ustlendigi_gorvler.htm adresinden alındı
- Özdemir, S. (2006). 'Refah Devleti': *Altın Çağ'dan Belirsiz Geleceğe*. Temmuz 23, 2019 tarihinde <http://www.sosyalpolitikalar.com/SayfaDetay.aspx?id=34> adresinden alındı
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Özel Tüketim Vergisi Kanunu. (2002). Temmuz 24, 2019 tarihinde www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4760.doc adresinden alındı
- Öztürk, M., & Çetin, B. I. (2009). Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar Poverty And Women In World And Turkey. *Journal of Yaşar University*, 2661-2698.
- Özürlüler ve Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. (2005). Eylül 23, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf> adresinden alındı
- Paine, T. (2000). Ways and Means of Improving the Conditions of Europa. *Common Sense and The Rights Of Man* (s. 219-274). içinde Londra: Phoenix Press.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, Çeviri Editörleri: Mesut Bütün-Selçuk Beşir Demir. Ankara: Ayrıntı Basım yayın ve Matbaacılık Ltd. Şti.

- Pehlivan, M. S. (2009). *Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği*. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Piketty, T. (2015). *21. Yüzyılda Kapital*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Resmi Gazete. (2017). 5 30, 2019 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170721-22.pdf> adresinden alındı
- Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun. (1961). Ağustos 28, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.224.pdf> adresinden alındı
- Sarıipek, D. B. (2006/2). Sosyal Vatandaşlı ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık (Sosyal Politika Açısından Bir Değerlendirme). *Çalışma ve Toplum*, 67-95.
- Sen, A. (1983). Poor, Relatively Speaking . *Oxford Economic Papers, New Series*, 35(2), 153-169.
- Seyyar, A. (2002). *Sosyal Siyaset Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Beta Yayınları.
- SGK Bilgi ve Haberleşme Sitesi. Eylül 2, 2018 tarihinde <http://sgk-sitesi.com/sosyal-yardim-nedir-sartlari-ve-sorgulama-nasil-yapilir/> adresinden alındı
- Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983). Eylül 10, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf> adresinden alındı
- Sosyal Sigortalar Kanunu. (1964). Ağustos 29, 2018 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.506.pdf> adresinden alındı
- Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. (2006). Eylül 27, 2018 tarihinde www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5510.doc adresinden alındı
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu. (1986). Eylül 15, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3294.pdf> adresinden alındı
- Sözer, A. N. (1998). *Türkiye'de Sosyal Hukuk*. Fakülteler Barış Kitabevi.
- Şener, Ü. (2010). *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları*. TEPAV Politika Notu.
- Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme Çağında Sosyal Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.

- Şenses, F. (2013). Neoliberal Küreselleşme Çağında Yoksulluk Araştırmalarındaki Kayıp Bağlantılar: Türkiye Deneyiminden Çıkarılacak Dersler . F. Şenses içinde, *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma* (s. 679-704). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenses, F. (2014). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şişman, Y. (2017). Türkiye’de Sosyal Politikanın Dünü, Bugünü: Hayırseverliğin Kurumsallaşması mı? Gelişim mi? *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2017, 4(2), 1-22, 1-22.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011). *2011 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2013). *2013 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *2014 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2015). *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2016). *2016 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- T.C. Anayasa Mahkemesi. (2018, 12 25). Mayıs 30, 2019 tarihinde <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2017-29896.pdf> adresinden alındı
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı. (2012). *Avrupa Birliği Katılım Sürecinde Müzakere Fasılları*. Ankara: T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı.
- T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü. 5 21, 2017 tarihinde <https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/hay%C4%B1r-hizmetleri/a%C5%9Fevi-ve-kuru-g%C4%B1da-yard%C4%B1m%C4%B1-hizmetleri> adresinden alındı
- Tarım Bağ-Kur Hizmet Tespiti Davaları. Şubat 09, 2018 tarihinde http://www.kucukoner.av.tr/DOSYALAR/tarim_bagkur_tespit_davalari.pdf adresinden alındı

- Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu. (1983). Eylül 12, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.8885&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> adresinden alındı
- Tarım Kanunu. (2006). Eylül 26, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5488&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> adresinden alındı
- Tarım Sigortaları Kanunu. (2005). Şubat 9, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5363.pdf> adresinden alındı
- Tarımda Kendi Adına Ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu. (1983). Eylül 13, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.5.2926.pdf> adresinden alındı
- Taş, H. Y., & Özcan, S. (2012). Türkiye'de Ve Dünya'da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma. *International Conference On Eurasian Economies* , (s. 423-430).
- TBMM, Tutanak Dergisi. (1950, Haziran 2). *Dönem IX, Cilt 1*. Temmuz 25, 2018 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c001/tbmm09001005.pdf> adresinden alındı
- Tekin, A. (2012). Genel Sağlık Sigortasından Yararlanma Şartları ve Esasları. *TBB Dergisi*, 151-166.
- Thorbecke, E. (2006). The Evolution of the Development Doctrine, 1950-2005. *UNU-WIDER anniversary conference, 'WIDER Thinking Ahead: The Future of Development Economics'* (s. 1-37). Research Paper No. 2006/155.
- Toplu Konut Kanunu. (1984). Eylül 14, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2985.pdf> adresinden alındı
- Toprak ve Tarım Reformu Kanunu. (1973). Eylül 3, 2018 tarihinde <http://www.emlakmevzuati.com/toprak-ve-tarim-reformu-kanunu/> adresinden alındı
- Tufan, B., & Karataş, K. (2003). Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler. *Sosyal Hizmet Sempozyumu, Düzenleyenler: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu*. Antalya.

- Tufan, B., Özgür Sayar, Ö., & Koçyıldırım, G. (2009). Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet. *I. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu*, (s. 76-86). Denizli.
- TÜİK. (2011). *Yoksulluk Çalışması, 2009, Sayı:3*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK. (2016). *Yoksulluk Çalışması, 2015, Sayı: 21867*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK. (2018). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2017, Sayı: 27823*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Türk Dil Kurumu. <http://sozluk.gov.tr/>. Haziran 12, 2018 tarihinde <http://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Türk, T., & Ünlü, H. (2016). Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000 Sonrası Türkiye Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Cilt: 7*(Sayı: 14), 92-104.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. Ağustos 26, 2017 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukumetler.html adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu_a. 6 12, 2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu_b. Temmuz 22, 2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011 adresinden alındı
- Türkiye'nin Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi. (2017). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. (1930). Eylül 5, 2018 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1593.pdf> adresinden alındı
- UNDP. (2018). Temmuz 19, 2019 tarihinde http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/articles/2018/09/tuerkiye_nsani-gelime-endeksinde-64--oldu0.html adresinden alındı
- UNDP, Turkey. Haziran 14, 2019 tarihinde <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> adresinden alındı

- UNDP, Turkey. (2019). Haziran 14, 2019 tarihinde <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/background.html> adresinden alındı
- UNDP, Türkiye. *İnsani Gelişme Endeksi ve Endikatörleri: 2018 İstatistik Güncellemesi*. Temmuz 23, 2019 tarihinde http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/_nsani-geli_me-endeksleri-ve-goestergeleri--2018-statistiksel-gue.html adresinden alındı
- Usta, A. (2013). Kamu Politikaları Analizine Kuramsal Bir Bakış. *Yasama Dergisi* 24, 78-102.
- Uzun, A. M. (2003). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası. *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 155-173.
- Ünsaldı, L. (2014). *Bir Ekonomizm Eleştirisi*. Ankara: Sözkese Matbaacılık.
- Ünverdi, H. Z., Erdin, H. E., Arıcan, B., Altınörs, A., & Yörür, N. (2008). Varlık-Yokluk Ekseninde Bir Deneyim Alanı: Onur Mahallesi Örneği. O. Nurgün içinde, *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları* (s. 245-264). İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- Vakıflar Kanunu. (2008). Eylül 28, 2018 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/02/20080227-2.htm> adresinden alındı
- Vives, j. L. (1999). *On Assistance to the Poor, İngilizce'ye çev.A.Tobriner*. Toronto: University of Toronto Press.
- World Bank. Temmuz 19, 2019 tarihinde <https://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf> adresinden alındı
- Yalçın, E. (2012). *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında Vergi ve Muhasebe Uygulamaları*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü.
- Yalman, G. (2007). Tarihsel Bir Perspektiften Sosyal Politika ve Yoksulluk. *Tes-İş Dergisi*.
- Yardım Toplama Kanunu. (1983). Eylül 11, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2860.pdf> adresinden alındı

- Yeşilirmak, U. İ. (2010). *Sosyal Yardım Alanında Bilişim Teknolojilerinin Kullanımı: Örnek Model Sosyal Yardım Bilgi Sistemi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Yılmaz, C. (2012). Yoksulluk Söyleminin Sosyolojisi:1980 Sonrası Hükümet Programları Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 291-308.
- Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin Kanun. (2004). Eylül 19, 2018 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5102.pdf> adresinden alındı
- Yükseköğretim Kanunu. (1981). Eylül 8, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf> adresinden alındı
- Zastrow, C. (2015). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.

EKLER

EK 1: ETİK KURUL İZİN FORMU



T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük



Sayı : 35853172-300
Konu : Dilek ÖZSOY Hk.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 28.09.2018 tarihli ve 12908312-300/00000254653 sayılı yazı.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora programı öğrencilerinden **Dilek ÖZSOY**'un **Prof. Dr. Kasım KARATAŞ** danışmanlığında hazırladığı "**Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikalar: Bir Değerlendirme Çalışması**" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **09 Ekim 2018** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden 766458d9-4928-4630-b380-29c59c092409 kodu ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Sevda TOPA1



EK 2: TEZ ORJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih: 06/11/2019	
<p>Tez Başlığı : TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA İLGİLİ SOSYAL POLİTİKALAR: BİR DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen ve Danışmanlığında hazırlanan tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 458 sayfalık kısmına ilişkin, 06/11/2019 tarihinde Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 10'dur.</p>	
<p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <p>1- <input checked="" type="checkbox"/> Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç</p> <p>2- <input checked="" type="checkbox"/> Kaynakça hariç</p> <p>3- <input checked="" type="checkbox"/> Alıntılar hariç</p> <p>4- <input type="checkbox"/> Alıntılar dâhil</p> <p>5- <input checked="" type="checkbox"/> 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç</p>	
<p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p>	
<p>TEZ DANIŞMANI:</p> <p>AD/SOYAD: Prof. Dr. Kasım KARATAŞ ÜNVAN: Öğretim Üyesi / Bölüm Başkanı</p> <p>İMZA: </p>	
<p>TEZİ HAZIRLAYAN ÖĞRENCİ BİLGİLERİ:</p> <p>Adı Soyadı: Dilek ÖZSOY</p> <p>Öğrenci No: N 13243695</p> <p>Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet ABD</p> <p>Programı: Sosyal Hizmet Programı</p> <p>Statüsü: <input checked="" type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/> Bütünleşik Dr.</p>	

TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA İLGİLİ SOSYAL POLİTİKALARIN İÇERİK ANALİZİNE YÖNELİK ARAŞTIRMA ANKETİ

Değerli Katılımcı;

Bu anket formu Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü bünyesinde "**Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikalar: Bir Değerlendirme Çalışması**" adlı doktora tezi çalışması kapsamında hazırlanmıştır. **Prof. Dr. Kasım Karataş** danışmanlığında yürütülmekte olan araştırma ile yoksullukla mücadeleyle ilişkin sosyal politikaların çözümlenmesi hedeflenmiştir. Elde edilecek bilgiler **kesinlikle** gizli tutulmakta, bu araştırmada görüşme yapılan kişilerden herhangi kişisel bir bilgi talep edilmemektedir. Gönüllü katılımın temel olduğu bu görüşmeye değerli zamanınızı ayırarak vereceğiniz bilgiler, sosyal politika alanındaki bilimsel çalışmalara ışık tutacaktır. Değerli katkılarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Dilek Özsoy

Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü
dilekozsoyeco@gmail.com, 0 505 771 00 03

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Kuruluştaki statünüz nedir?

1.2. Öğrenim durumunuz nedir?

Lisans :

Y. Lisans :

Doktora :

1.3. Kuruluşunuzun sosyal politika oluşumuna ilişkin **yasal düzenlemelerdeki veya uygulamalardaki katkısı** hangi alandadır?

2. YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARINDAKİ ULUSLARARASI ÖLÇÜTLER

2.1. Sizce Türkiye'de yoksullukla mücadeleyle dönük sosyal politikalarda temel alınan **uluslararası sözleşmeler** var mıdır? Varsa hangileridir?

2.2. Bu sözleşmelerin **hedef ve stratejileri** nelerdir? Bu hedef ve stratejilerin Türkiye'nin yoksullukla mücadele sosyal politikalarında yeterince gözetildiğini düşünür müsünüz?

2.3. Türkiye'de yoksullukla mücadeleyle dönük sosyal politikalarda bu sözleşmelerdeki **haklara** yer verildiğini düşünüyor musunuz?

2.4. Yoksullukla mücadeleyle ilişkin sosyal politikaların belirlenmesinde **model alınan ülke veya ülkeler** var mıdır?

3. YOKSULLUKLA MÜCADELEYE İLİŞKİN SOSYAL POLİTİKA TANIMI, HEDEFİ, NİTELİĞİ

3.1. Yoksullukla ilgili **sosyal politika** dediğinde ilk aklınıza gelen nedir?

3.2. Yoksullukla ilgili sosyal politikaların **amacı, hedefi** hakkında ne düşünüyorsunuz?

4. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA İLGİLİ SOSYAL POLİTİKALARIN YAPISI

- 4.1. Türkiye'de yoksullukla mücadele politikalarının hedef kitlesi kimlerdir?
- 4.2. Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politikaların temel bileşenleri nelerdir?
- 4.3. Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarının niteliği nedir?
- 4.4. Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarının engelliler üzerindeki etkisini ne şekilde değerlendiriyorsunuz?
- 4.5. Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarının yaşlılar üzerindeki etkisini ne şekilde değerlendiriyorsunuz?
- 4.6. Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarının kadınlar üzerindeki etkisini ne şekilde değerlendiriyorsunuz?
- 4.6. Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarının çocuklar üzerindeki etkisini ne şekilde değerlendiriyorsunuz?
- 4.8. Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarının aile üzerindeki etkisini ne şekilde değerlendiriyorsunuz?
- 4.9. Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarının göçmen ve mülteciler üzerindeki etkisini ne şekilde değerlendiriyorsunuz?
- 4.10. Yoksullukla mücadele politikalarının belirlenmesinde temel sorumluluğun hangi kurumlarda olması gerektiği konusundaki düşünceleriniz nelerdir?
- 4.11. Yoksullukla mücadele politikalarının uygulanmasında temel sorumluluğun hangi kurumlarda olması gerektiği konusundaki düşünceleriniz nelerdir?
- 4.12. Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarının temelinde yer alan yaklaşımlar hakkındaki düşünceleriniz nedir?
- 4.13. Yoksullukla mücadele politikalarında hangi politika araçlarının daha etkin olduğunu düşünüyorsunuz?

5. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA İLGİLİ SOSYAL POLİTİKALARIN YETERLİLİĞİ VE BAŞARI ÖLÇÜTLERİ

- 5.1. Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politikaların yasal yeterliliği (mevzuat) konusunda ne düşünüyorsunuz?
- 5.2. Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politikaların yönetsel yeterliliği (idari mekanizma) konusunda ne düşünüyorsunuz?
- 5.3. Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politikaların finansal yeterliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?
- 5.4. Türkiye'de yoksullukla mücadeleye dair politikaların uzmanlaşmış insan gücü yeterliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?
- 5.5. Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politikaların oluşturulması aşamasında yoksulluğa dair ilişkin yeterli veri olduğunu düşünüyor musunuz?

6. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA İLGİLİ SOSYAL POLİTİKALARIN NASIL OLMASI GEREKLİLİĞİ

- 6.1. Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politika araçlarından hangilerinin uygulanmasının başarıyı özellikle artıracığını düşünüyorsunuz?
- 6.2. Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politika uygulamalarındaki eksik yönlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?
- 6.3. Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politika uygulamalarındaki hatalı yönlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?

EK 4: Yıllar İtibariyle Yoksullukla İlgili Lisansüstü Araştırma Alanı ve Araştırma Sayısı, 1992-2018

YIL	Yoksullukla İlgili Lisansüstü Araştırma Alanı	Lisansüstü Araştırma Sayısı
1992	Hukuk	1
1998	Ekonomi	1
2000	Sosyal Hizmetler	1
2001	Ziraat	1
2002	Kamu Yönetimi	2
2003	Ekonomi	1
	Hukuk	1
	Kamu Yönetimi	1
	Sosyoloji	4
2004	Eğitim ve Öğretim	1
	Ekonomi	2
	Kamu Yönetimi	4
	Sosyoloji	5
	Şehircilik ve Bölge Planlama	1
2005	Bankacılık	1
	Eğitim ve Öğretim	1
	Ekonomi	2
	Felsefe	1
	Kamu Yönetimi	1
	Siyasal Bilimler	1
	Sosyoloji	3
	Şehircilik ve Bölge Planlama	1
2006	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	3
	Ekonomi	6
	İngiliz Dili ve Edebiyatı	1
	Kamu Yönetimi	1
	Siyasal Bilimler	1
	Sosyoloji	5
	Şehircilik ve Bölge Planlama	1
	Türk Dili ve Edebiyatı	1
2007	Ekonomi	7
	Gazetecilik	1
	Halkla İlişkiler	1
	Hukuk	2
	Psikoloji	1
	Siyasal Bilimler	1
	Sosyoloji	2
2008	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	1
	Eğitim ve Öğretim	1
	Ekonomi	4
	Hukuk	1
	İngiliz Dili ve Edebiyatı	1
	Siyasal Bilimler	2
	Sosyoloji	4
	Uluslararası İlişkiler	1
2009	Bilgi ve Belge Yönetimi	1
	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	1
	Ekonometri	1
	Ekonomi	6

	Gazetecilik	1
	Güzel Sanatlar	1
	Kamu Yönetimi	2
	Sosyoloji	5
2010	Bankacılık	1
	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	2
	Din	1
	Ekonomi	12
	Gazetecilik	2
	Kamu Yönetimi	2
	Siyasal Bilimler	1
	Sosyal Hizmetler	2
	Sosyoloji	7
	Şehircilik ve Bölge Planlama	1
2011	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	4
	Ekonometri	1
	Ekonomi	10
	İngiliz Dili ve Edebiyatı	1
	Siyasal Bilimler	4
	Sosyal Hizmetler	1
	Sosyoloji	4
2012	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	1
	Ekonometri	2
	Ekonomi	13
	Kamu Yönetimi	1
	Maliye	1
	Sosyoloji	1
	Şehircilik ve Bölge Planlama	1
2013	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	1
	Ekonometri	1
	Ekonomi	5
	Hukuk	1
	Kamu Yönetimi	4
	Maliye	1
	Sahne ve Görüntü Sanatları	1
	Sosyal Hizmetler	1
	Sosyoloji	2
	Şehircilik ve Bölge Planlama	1
2014	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	2
	Ekonomi	7
	Endüstri ve Endüstri Mühendisliği	1
	Kamu Yönetimi	2
	Maliye	3
	Sosyal Hizmetler	2
	Sosyoloji	2
2015	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	2
	Ekonometri	1
	Ekonomi	10
	Hukuk	2
	İşletme	1
	Kamu Yönetimi	3
	Siyasal Bilimler	1
	Sosyal Hizmetler	2

	Sosyoloji	5
	Şehircilik ve Bölge Planlama	1
2016	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	1
	Ekonometri	1
	Ekonomi	8
	Radyo-Televizyon	1
	Sigortacılık	1
	Siyasal Bilimler	1
	Sosyal Hizmetler	4
	Sosyoloji	2
	Şehircilik ve Bölge Planlama	1
2017	Din	1
	Ekonomi	8
	Hukuk	1
	Kamu Yönetimi	4
	Ormanlık ve Orman Mühendisliği	1
	Sahne ve Görüntü Sanatları	1
	Siyasal Bilimler	1
	Sosyoloji	2
2018	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	3
	Ekonometri	1
	Ekonomi	13
	Hukuk	2
	Maliye	2
	Mimarlık	1
	Sosyal Hizmetler	2
	Sosyoloji	4
	Türk Dili ve Edebiyatı	1
Genel Toplam		313

Kaynak: YÖK Tez Merkezi verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

EK 5: Yoksullukla Mücadeleye İlişkin Hükümet Programlarındaki Sosyal Politikalar

İlk 7 Hükümet (1923-1935)	✓ Ekonomik hedefler kapsamında tarımsal gelişimi sağlayacak politikalar,
8. Hükümet (1935-1937)	✓ Sanayileşmeye önem verilmeye başlanması,
9. Hükümet (1937-1938)	✓ Sanayi teşvik siyasetinin gerekliliğinin vurgulanması, ✓ Topraksız çiftçi bırakmama kapsamında rasyonel bir ziraat rejimi kurulması,
14. Hükümet (1943-1946)	✓ Savaş nedeniyle oluşan ekonomik sıkıntılar nedeniyle ilk kez " <i>dar ve mahdut gelirli nüfus</i> " şeklinde ifade edilen kesime mal oluş fiyatıyla ekmek temini, ✓ Yoksullukla mücadele eden çiftçiler için toprak sahibi olmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin oluşturulması,
15. Hükümet (1946-1947)	✓ Sosyal hizmet uygulamaları kapsamında kimsesiz çocukların korunması hususunda ve " <i>sosyal yardımın günün gereklerine uygun olarak düzenlenmesi</i> " konularına ilk kez değinilmesi, ✓ Çalışma yaşamının düzenlenmesi ve sosyal sigorta kavramında işçilerin meslek hastalığı, kaza ve analık halleri dışında ihtiyarlığın teminat altına alındığı emeklilik sigortasının gündeme alınması,
19. Hükümet (1950-1951)	✓ Tarımsal gelişmeyi sağlayacak tedbirlerin alınması, ✓ Özel teşebbüsün gelişimine ilişkin teşviklerin sağlanması, ✓ Yabancı yatırımların artırılması ve denk bütçe esasının uygulanması, ✓ " <i>Truman doktrini ve Marshall Yardımları</i> " aracılığıyla sağlanan kaynaklar,
20. Hükümet (1951-1954)	✓ Devlet işletmeciliğinin yalnızca kamu hizmeti niteliğinde olan alanlarda yer alması ve devlet eliyle kurulmuş olan ve kamu karakteri taşımayan işletmelerin özel teşebbüse devri, ✓ Çalışma yaşamı konusunda iş yaşamının sosyal adalet temelinde temel alınarak işçi ve işveren ilişkilerinin adaletli ve tatminkar düzene sokulma uygulamaları, ✓ Sosyal politika anlamında koruyucu hekimliğin önemi vurgulanarak "hastalık sigortasının" oluşturulmasının planla alınması,
24. Hükümet (1960-1961)	✓ İş ve işçi sorunlarında sosyal adalet ve insan hakları ve özgürlüklerine dayanması gerekliliği üzerinden adil ve insani çalışma koşulları, bağımsız sendikacılık ve demokratik düzene uygun sosyal güvenlik rejiminin zorunluluğunun vurgulanması,
26. Hükümet (1961-1962)	✓ İşçi haklarının korunması ve asgari ücret mekanizmasının düzenlenmesi, sosyal güvenlik tedbirlerinin sağlanması için mevzuat düzenlemesi, ✓ Köyden şehre doğru göç akınının ortaya çıkardığı sorunların çözümü konusunda ilgili bakanlıkların koordinesi çalışması, ✓ Gecekondu sorununun çözümü için çalışmalar, ✓ Sağlık alanında planlı dönemde sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi kapsamında geniş halk kitlelerinin her türlü sağlık ve sosyal yardım hizmetlerinden faydalanmasını sağlamak üzere sağlık politikalarının oluşturulması, ✓ Sosyal adalet ve hayır işlerinde belli kriterleri sağlayan vakıflardan alınacak desteğe vurgu yapılarak bu vakıfların mali durumunun dikkatle izlenmesi ve verimli olmaları gerekliliği,
27. Hükümet (1962-1963)	✓ Ekonomik yaşamda özel teşebbüsün önemi vurgulanmakla beraber devletin de ekonomik yaşatma bulunması gerekliliği, ✓ İktisadi kalkınmanın sosyal adalet ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekliliği, ✓ Ekonomik kalkınma politikasında sosyal adalet ilkesinin göz önünde bulundurulması, ✓ Ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerde yaşayan yurttaşlara karşı yeni bölge planlamalarının sağlanması, ✓ " <i>Sosyal mesken politikasının</i> " yürütülmesi kapsamında dar gelirli ailelerin gereksinimleri doğrultusunda mesken kredisi uygulamaları, ✓ İlk kez " <i>sosyal hizmetler sistemi</i> " kavramının yer alması,

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sağlık alanında sosyal adalet ilkeleri doğrultusunda planlama hedeflenerek geri kalmış bölgelere hizmet sağlanması, ✓ Sağlık alanında özel kurumların artırılması konusunda teşviklerin ön plana çıkarılması, ✓ Çalışma yaşamı alanında sosyal adalet ve sosyal güvenliğe vurgu yapılarak yasal düzenlemelerin oluşturulması, ✓ Eğitim alanında eşit eğitim olanakları içinde okuma çağında bulunan tüm çocukların okul içine alınmasının hedeflenmesi ve maddi olanaklardan yoksun öğrencilerin kabiliyetleri yönünde öğrenimlerine devamı ve az gelişmiş bölgelerde gelişme farklılıklarını giderilmesine ilişkin tedbirlerin alınması,
28. Hükümet (1963-1965)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Konut alanında lüks konut yapımının azaltılmasının sağlayıcı tedbirlerin alınması, dar gelirliilerin konut gereksinimine öncelik verilerek sosyal konut yapımı için planlamalar ve kendi evini yapana yardım sisteminin geliştirilmesi, ✓ Ekonomik kalkınmanın sağlanması konusunda tarım ve toprak reformunun gerçekleştirilmesi, topraksız köylünün toprak sahibi yapılması, yoksul çiftçinin toprağı işleyecek olanaklara sahip olması, çok bölünmüş tarlaların iktisadi işletmeye elverişli birimler halinde toplanması temel alınarak ekonomik ve sosyal kalkınmanın temelinde köy ve köylünün kalkınmasının vurgulanması, ✓ Toplum kalkınması için köy kalkınmasının gerekliliği üzerinden tüm köylülere ulaşılması, ✓ Çalışma yaşamı ile ilgili sosyal güvenlik hedeflerine ulaşılması için gerekli tedbirlerin alınması, ✓ Sosyal politikada gelir dağılımındaki ve bölgelerarası kalkınmadaki adaletsizliğin giderilmesi, ✓ Sağlık hizmetlerin köylünün ayağına götürülmesi hedeflenerek, sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi, ✓ Kademeli sağlık sigortasının gerçekleştirilmesi ve özel teşebbüsün sağlık hizmetleri alanındaki çabalarının desteklenmesi,
29. Hükümet (1965)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tarımdaki fazla nüfusun sınai sektörüne aktarılabilmesi amacıyla sınai gelişime hız verilmesi ve topraksız köylüyü toprağı kavuşturmak ve modern tekniklerin kullanımını ziraatta kullanılabilir hale getirmek, ✓ Eğitim alanında yurttaşlara eşit eğitim olanağı sağlama hedefi, ✓ Sağlık alanında sağlık hizmetlerinin sosyalizasyonunun sağlamak hedeflenerek geniş kesimli sağlık sigortası oluşturulması hedefi, ✓ İşsizliğe ilişkin değerlendirmelerin yapılarak, "Sosyal Sigortalar Kanununun" yürürlüğe girmesinin yanı sıra tarım işçilerinin haklarının korunması için kanun tasarısının hazırlanması, ✓ İşsizlik sigortasının kurulması için ilk çabaların başladığı dönem olması, ✓ Eğitim konusunda muhtaç durumdaki kabiliyetli köy çocuklarının eğitimlerine devamı için devlet yardımlarının sunulması amacıyla parasız yatılı öğrenci adedinin artırılması, muhtaç durumdaki öğrencilere burs olanaklarının artırılması,
30. Hükümet (1965-1969)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ "Batı dünyasında olduğu gibi kamu hizmetleri ve çeşitli sosyal hizmetlerin görülmesinde büyük rol oynayan vakıf tesis ve benzeri hayır müesseselerinin geliştirilmesine çalışılacaktır" ifadesi ve vakıf kurma arzusunun teşvik edilmesi, ✓ Refah devleti anlayışında iktisadi büyümenin karma ekonomik esasa dayandırılması, ✓ Sosyal güvenlik konusunda çiftçilerin ve esnafın, gelecek endişesinden kurtarılması, ✓ Yurttaşların ihtiyarlık ve hastalık gibi sıkıntıları sosyal sigorta yardımları ile karşılaması hedeflenerek, işsizlik sigortasının kurulması, kimsesiz çocukların, dul, emekli, yetim, ihtiyar ve sakatların durumlarının dikkate alınması, ✓ Korunmaya muhtaç çocukların, işgücünü kaybeden sakatların ve yaşlıların sosyal durumlarının düzeltilmesi, ✓ Yoksul ve dar gelirli yurttaşlardan başlamak üzere her yurttaşın konut sahibi yapılması, ✓ Sosyal güvenlik alanında işçilerle beraber tarım ve orman işçilerinin de kapsanacak şekilde genişletilmesi ve işsizlik sigortasının oluşturulması, ✓ Dar gelirliileri, yoksulları sıkıntıdan kurtarmak, korunmaya muhtaç çocuklara, sakatları, bakıma muhtaç ihtiyarlara destek olmak amacıyla ekonomik ve sosyal önlemlerin geliştirilmesi ve milli gelirin kalkınmaya ayrılan parçasıyla dengeli bir sosyal gereksinimlerinin karşılanması gerekliliği, ✓ Köy toplum kalkınmasının sağlanması için köy imar planlarının hazırlanması, kredi olanaklarının geliştirilmesi, modern işletmecilik temellerine uygun olarak toprak rejiminin düzenlenmesi, ✓ Toplu konut bölgelerinin oluşturulması ve bu yerlerden dar gelirli yurttaşların faydalanmalarının hedeflenmesi, ✓ Sağlık alanında kademeli bir sağlık sigortası sistemi geliştirilmesi, maddi olanaktan yoksun olanlarla, bakıma muhtaç kimsesizleri, sakatları, küçükleri, ihtiyarları ve dar gelirli yurttaşların parasız tedavi olanaklarına kavuşturulması,

<p>31. Hükümet (1969-1970)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yoksul ve güçsüz yurttaşların yaşlılık çağlarını huzur içinde geçirmek için ihtiyarlık bakım yurtları ve çalışan annelerin çocuklarının bakımı için kreş ve gündüz bakımevlerinin sayılarının artırılması, ✓ Sakatların ve hastalık sebebiyle bedeni ve ruhi kabiliyetlerini kısmen veya tamamen kaybeden kimselerin rehabilitasyonu ve kendilerinin fiziki yapılarına göre yeni meslek edinmelerini sağlayan rehabilitasyon merkezleri artırılması, ✓ 0- 6 yaş arasındaki korunmaya muhtaç çocuklar için hizmete sokulan çocuk yuvalarının sayıları artırılması, ✓ Korunmaya muhtaç çocukların koruma altına alınması, gelişmeleri tehlikede bulunan kimsesiz çocukların tamamının, yetiştirme yurtlarına alma olanağının sağlanması, ✓ Sosyal refah hizmetlerini bir elde toplayacak olan Sosyal Hizmetler Kurumu'nun kurulması, ✓ Türk ailesinde kadının büyük ve kutsal mevkiine uygun olarak günlük yaşamını kolaylaştırmak ve evindeki görevini huzur içerisinde yerine getirmesine olanak sağlanması, ✓ Ev kadınına hitap eden sağlık, sosyal ve kültür hizmetlerinin artırılarak, bunların ucuz ve kolay sağlanması, ✓ Yoksulluğun sebep olduğu sıkıntılarının en ağır yükünü taşıyan ev kadınının rahatlığa ve refaha götürülmesinin sağlanması, şeklinde sosyal sorunlara dikkat çekilerek Türkiye'nin sosyal adalet ve sosyal güvenlik kavramlarının siyasi yaşama hakim kılınması,
<p>32. Hükümet (1970-1971)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Fakirliğin ortadan kaldırılması, refahın tabana yayılmasını sağlamak için sosyal adalet esasıyla emekle sermaye arasında uyumlu bir gelir dağılımını düzenleyen toplu sözleşme rejimi ile vergi adaletinin sağlanması, ✓ Genişletilmiş sosyal hizmetlerden yararlanılarak dar gelirli büyük yurttaş kütlelerinin yaşama seviyesinin yükseltilmesi, ✓ Sosyal güvenlik koşullarının iyileştirilmesi ve sosyal adaletin herkesin kabiliyetine göre bir iş bulabilmesi ve geçim seviyesine uygun bir gelir sağlayabilmesi olanağının teminat altına,
<p>33. ve 34. Hükümetler (1971-1972)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sosyal güvenliğin daha geniş kütellere yönelmesinin temel anayasal hak olarak değerlendirilmesi, ✓ Köy kalkınmasının Toprak ve Tarım reformunun 20. yüzyıl gereklerine uygun olarak sosyal adalet ve verimlilik temellerine göre gerçekleştirilebilmesi gerekliliği,
<p>35. Hükümet (1972-1973)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sosyal adalet ilkeleri ve verimlilik temellerine göre hazırlanan Toprak ve Tarım Reformu Kanunu Tasarısı kapsamında topraksız veya az topraklı çiftçilerin, kendilerine dağıtılacak arazileri verimli tarım işletmeleri olarak işleyebilmeleri için gerekli bütün tedbirlerin alınması, ✓ Hızlı şehirleşme hareketinin kontrol altında tutularak gerekli altyapı, konut, sağlık ve sosyal hizmet gereksinimlerinin bir bütün olarak ele alınıp karşılanması, ✓ Pahalılık, işsizlik ve yoksullukla mücadelenin komünizmle mücadele kapsamında değerlendirilmesi,
<p>37. Hükümet (1974)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Demokratik özgürlüklerin yaygın sosyal adaletle ve hızlı ekonomik kalkınmayla bir arada gerçekleştirilmesi hedefi kapsamında ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulması için sosyal adalet ilkesine uygunluğa ayrıca önem atfedilmesi, ✓ Köy kalkınması kapsamında tarımın genel planlamasının bütün yönleriyle değerlendirilmesi ve sosyal adalet ilkelerini gözetilen bir taban fiyat uygulamasının yürütülmesi, ✓ Nüfusun büyük merkezlere aşırı şekilde yoğunlaşmasını önlemek amacıyla köylerin çevresinde sağlık ve eğitim kurumlarıyla her türlü kamu hizmetlerinin sağlandığı köy-kentlerin kurulması, şehirlerde yaşanan düzensizliklerin büyümesini önlemek amacıyla büyük şehirlerin çevrelerinde uydu kentlerin kurulması, ✓ Gecekondu konusunda var olan gecekonduların meşrulaştırılabilmeleri için yeni düzenlemeler temel alınmakla beraber konut sorununun çözümünde "milli konut politikası" ile halka ucuz ve toplu konut yapımını kolaylaştıran önlemlerin alınması, ✓ Eğitim alanında sosyal adalet ve eşit olanak sağlamak amacıyla dar gelirli ailelere geniş yatılılık kredi ve burs sistemi ve eğitim yatırımları yurt genelinde dengeli olarak dağıtılması, ✓ Sağlık alanında GSS sistemi kapsamında sağlıktaki uyumsuzluk ve dağılımı giderilmesi, tüm yurttaşların sağlık hizmetlerinden yararlanması, ✓ Sosyal sigorta sisteminin tüm ülkede yaygınlaştırılması kapsamında sosyal sigorta ve tarım sigortası sisteminin geliştirilmesi, tüm sosyal sigorta güvenlik sistemlerinin bir çatı altında toplanması, yeni sosyal güvenlik sistemi ile muhtaç durumdaki yurttaşlar için sosyal yardımların belli bir düzene bağlanması, hayırseverlik anlayışı ile yaşamlarına devam edebilen çocuk, kadın ve yaşlılara sosyal yardımların götürülmesi,

38. Hükümet (1974-1975)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hızlı kentleşme ve sanayileşmenin sonucu oluşan gecekondu sorununa çözüm aranarak, devlet eliyle halk konutlarının yapımı konusuna önem verilmesi, ✓ Çalışma alanında sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanması, tarım ve orman kesimi dahil olmak üzere tüm çalışanların sosyal güvenlik kapsamında alınması için "Sosyal Güvenlik Bakanlığı"nın kurulması, sosyal güvenliğin yöntem ve ilkelerinin bütünleştirilmesi, tüm iş kollarını kapsayan işsizlik sigortasının kurulması,
39. Hükümet (1975-1977)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ekonomik kalkınmada dar gelirli, yoksul kesimlerin ve yurdun gelişmeye muhtaç bölgelerinin gelişiminin hedeflenmesi, ✓ Köy kalkınması konusunda günün koşullarına uygun Köy Kanununun çıkarılması ve tarım sigortasının geliştirilip yaygınlaştırılması, dar gelirli aile çocuklarının eğitimlerinin sağlanması, muhtaç yaşlıların, kimsesiz çocukların, sakatların sorunlarını giderecek önlemlerin alınması, ✓ Sosyal güvenlik alanında tüm yurttaşların eşit ve adil ölçülerle sağlanması, tüm çalışanların sigorta kapsamına alınması, çalışan kadınların 20 yılda emekliye ayrılmaları ve GSS sisteminin gerçekleştirilmesi, ✓ Yaygın ve dengeli bir sağlık hizmetinin sunulması, ödeme gücünden yoksun yurttaşların ücretsiz tedavilerinin sağlanması, ✓ Konut alanında dar ve düşük gelirli yurttaşların konut gereksiniminin genel konut politikası dışında ele alınması, ✓ Bölgesel gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırılması amacıyla gerekli tedbirlerin alınması,
40. Hükümet (1977)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Köylünün gelişimine verilen önem doğrultusunda yaygın, güçlü ve demokratik bir kooperatifçilik hareketinin desteklenerek, toplumsal sigorta ve tarım sigortasının kurulması, ✓ Köykenlerle beraber köylünün göç zorunda kalmaksızın kentlileşebilmesi ve toprağından kopmaksızın sanayileşebilmesi, ✓ Çalışma alanında işsizlik sigortasının kurulması, çalışan kadınların hak ve ücret eşitliğinin sağlanması, kooperatifçilik kapsamında bütün köylülerin toplumsal sigortalara ve tarım sigortasına kavuşturulması, sigorta kapsamı dışında kalıp da yeterli özel gelirden yoksun bulunan bütün yaşlılara ve çalışmayacak durumdaki engelli kişilere Devletçe yeterli düzeyde aylık sağlanması, ✓ Sağlıkın kamu hizmeti olarak görülmesi nedeniyle ücretsiz karşılanması devletin "insanlık ödevi" olarak tanımlanması, ✓ Yurttaşların iyilik ve yardım sevgisinin değerlendirildiği vakıfların dini ve sosyal amaçlı olanlarının saptanması ve sürekliliğinin sağlanması,
41. Hükümet (1977-1978)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Her yurttaşın sosyal güvenliğe kavuşturulması temel alınarak, mülkiyet hakkına ve meşru kazanca saygı kapsamında adil gelir dağılımını gerçekleştirecek tedbirlerin alınması, ✓ Sosyal hizmet alanında vakıfların korunması kapsamında "hayra ve hizmete dönük bir politika" hedeflenmesi, ✓ Yoksulluk konusunda geçim olanaklarından yoksun, gelir seviyesi yetersiz ailelere Devlet yardımı ile belli düzeyde yaşama olanağı sağlanarak, dar ve orta gelirli vatandaşların vergi yükünün hafifletilmesi, ✓ Çalışma alanında yalnızca çalışanların değil, tüm vatandaşların sosyal güvenliğe kavuşturulması ana hedef olup, tarım ve ev işlerinde çalışanların sosyal güvenlik kapsamına alınması, ✓ Sosyal hizmet alanında 65 yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz ve kimsesiz vatandaşlara bağlanan aylıklarda gerekli düzeltmelerin yapılması, aylıkların günün koşullarına uygun olarak ayarlanması, korunmaya muhtaçlara yaygın ve etkin sosyal hizmetlerin götürülmesi, Rehabilitasyon Merkezleri, Huzur ve Dinlenme Evleri, Çocuk Yuvaları ve Kreşlerin ülkede yaygınlaştırılması,
42. Hükümet	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Çalışma alanında ve sosyal hizmet alanında bu dönemde tarım iş yasaının çıkarılması, tarım kesimindeki mevsimlik veya geçici işlerde çalışanların ve yapı iş kolundaki işçilerle ev hizmeti görenlerin örgütlenmeleri, kapıcıların çalışma koşullarının özelliğini göz önünde tutan yasa değişikliklerinin hazırlanması, ✓ Kademeli olarak işsizlik sigortasının kurulması, sakatlarla eski hükümlülerin yeniden işe alıştırılmaları ve iş bulma olanaklarının genişletilmesi, sosyal sigorta sisteminin dışında kalıp da çalışmayacak durumda olan ve yeterli bir gelirden yoksun bulunan yaşlılara, sakatlara, korunmaya muhtaç başka gruplara yeterli sosyal yardımların yapılması, yaşlılar için huzur evleri, sakatlar için rehabilitasyon merkezleri, çocuklar için çocuk yuvaları ve kreşler yaygınlaştırılması, ✓ 65 yaşını dolduran yurttaşlara aylık bağlanması ve bu konudaki eşitsizlikleri, haksızlıkları ve uygulama güçlüklerini giderecek şekilde genişletilmesi, ✓ Çalışan kadınların hak ve ücret eşitliğinin giderilmesi, ✓ Yoksul ve dar gelirli vatandaşlara ucuz toplu konut gereksinimlerinin karşılanması,

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kimsesiz çocukların bakım ve eğitiminin devletçe sağlanması, dar gelirli aile çocuklarının yatılı, kredili ve burslu öğrenim olanaklarının genişletilmesi, ilkokul öğrencilerinin kitap gereksinimleri Devletçe karşılanması, halkın sağlık hizmetlerinin bir kamu hizmeti olarak ücretsiz karşılanması,
43. Hükümet (1979-1980)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İşsizlik en büyük sosyal adaletsizlik sayılmış olup, sosyal güvenlik hakkına ilişkin vurgunun yapılması, ✓ Sosyal hizmet alanında 65 yaşını dolduran ve devletten yardım talep eden tüm yaşlılara ve çalışamayacak halde bulunan vatandaşlara maaş bağlanması, devletin olanakları elverdiği ölçüde hiçbir geliri olmayan dul ve çocuklu kadınlara maaş bağlanması, ✓ Fakirin, ihtiyarın, kimsesizin ve sakatın mutlaka korunması gerekliliği ile devletin "sosyal devlet" niteliği kazanacağı vurgulanarak, her vatandaşın kendine ait bir konutu olmasını amaçlayan "milli bir konut politikası" gündeme alınması,
44. Hükümet (1980-1983)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sosyal sigorta kapsamında olmayan tüm grupların sosyal güvenlik şemsiyesi içine alınması vurgulanarak sosyal hak ve hizmetlerin devletin teminatı altında olduğu belirtilerek, sosyal güvenlik kuruluşlarının tek çatı altında toplanarak, sakat, yaşlı ve çocukların yani korunmaya muhtaç tüm gruplara sosyal hizmet sağlanması, ✓ Sağlık alanında sağlık hizmetlerinden eşit yararlanma esasıyla sağlık sigortası sistemine geçiş, gecekondu bölgelerinin ıslahının sağlanarak kentle bütünleşmenin sağlanması ve köye yönelik alt yapı hizmetlerinin sunulması,
45. Hükümet (1983-1987)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sosyal adaletçi politik uygulamalarla gelir dağılımını iyileştirmeye çalışan, işsizliği azaltma hedefi bulunan, milliyetçi ve muhafazakar, sosyal adaletçi, rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisini temel alan bir yaklaşımın temel alınacağı, ✓ Sosyal değerlerin ekonomik tedbirlerle desteklenerek sosyal güvenliğin ve sosyal barışın sağlanacağı, gerçek sosyal adaletin enflasyonu düşürerek, rekabete dayalı pazar ekonomisi ile sosyal dengelerin iyileştirilmesine dayandığına yapılan vurgu, ✓ "Orta direk" tabirinin ilk kez kullanılmaya başlanması ve bu dönemde çiftçi, memur, esnaf ve bunların emeklilerinin sağlıklı ve dengeli gelişmesi için ekonomik tedbirlerin alınması gerekliliği, ✓ Çiftçi, küçük esnaf ve sanatkar, işçi, memur, emekli, dul ve yetimler ile kimsesizlerin sosyal güvenliğe sahip olmaları; korunmaya muhtaç çocuklar ve yaşlılar ile çalışamayacak derecede malul ve sakatların yeterli seviyede sosyal yardıma kavuşturulması, ✓ Eğitim ve öğretimde fırsat ve olanak eşitliğinin sağlanması, ✓ Bütün vatandaşların sağlık hizmetlerinden yararlanmaları, ✓ Sosyal güvenlik ve sosyal yardım politikalarının çalışmamayı teşvik edici değil, muhtaçların korunmalarına, gelişmelerine, yararlı hale gelmelerine yönelik olması, ✓ Ailenin sosyal hizmetler alanında birey ve millet seviyesinde sosyal güvenliğin ilk ve en önemli teminatı olduğu belirtilerek, gönüllü sosyal dayanışmayı destekleyen, geleneksel sosyal dayanışma temellerini ve kuruluşlarını, toplumun temelini oluşturan aile sistemi içindeki sevgi, şefkat ve saygıdan kaynaklanan doğal sosyal dayanışmayı devam ettiren ve teşvik eden tedbirlerin alınması, ✓ Sağlık alanında tüm vatandaşlara sağlık sigortası sağlanması, devletin yanı sıra özel sağlık kurumlarının teşvik edilmesi, ✓ Sosyal hizmetlerin şehirleşme hızına paralel olarak gelişmesi gerektiği vurgulanarak konut alanında toplu konut yapımının hızlandırılması, vatandaşın kendi evini kolaylıkla yapabilmesine olanak vermek için, devletin konut arsası tahsisi veya bunun için gerekli desteği sağlaması,
46. Hükümet (1987-1989)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Toplu Konut Fonu, Kamu Ortaklığı Fonu, Savunma Sanayiini Geliştirme Fonu, SYDTF genel bütçe dışında fonlar oluşturularak önemli kaynak arttırıcı tedbirler alınarak sosyal dayanışma fonundan yüz binlerce vatandaşa yardım yapılması, ✓ Sağlık sigortası ve emeklilik sigortası kapsamında olmayan, 65 yaş maaşından yararlanamayan ve hiç kimsenin sahip çıkmadığı kitleye sahip çıkılması amacıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları sisteminin kurulduğu, ✓ Köyden şehre göçün devamı öngörülerek, tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanmasının ve ekonomik verimliliğinin azalmasını önleyici tedbirlerin alınması, ✓ Sosyal hizmet alanında gönüllü sosyal dayanışmayı destekleyen, geleneksel sosyal dayanışma temellerini ve kuruluşlarını, toplumun temelini oluşturan aile sistemi içindeki sevgi, şefkat ve saygıdan kaynaklanan doğal sosyal dayanışmayı devam ettiren ve teşvik eden tedbirlerin alınmasını hedeflemiş olup, sosyal güvenlik ve sosyal yardım politikasının çalışmamayı teşvik edici değil, muhtaçların korunmalarına, gelişmelerine, yararlı hale gelmelerine yönelik olacağı, ✓ Sosyal hizmet alanında mahalli idarelerle ilgili mevzuat değişiklikleri yapılarak, mahalli hizmetlerin vatandaşın gereksinimlerini karşılaması konusunda aşırı merkeziyetçi yapıdan

	<p>mahalli yapıya dönüştürülmesi,</p>
<p>47. Hükümet (1989-1991)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sosyal güvenlik alanında, nüfusun tamamının en kısa zamanda sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınması hedefi, ✓ Daha önceki dönemde aileyi toplumun temeli olarak sosyal güvenliğin ilk ve en önemli teminatı olarak kabul eden program bu dönemde kadını toplumun ve ailenin en önemli unsuru olduğunu belirterek, kadınların haklarının korunması ve ülke gelişimine daha fazla katkı sağlamasının önemine vurgu yapması, ✓ Eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğinin sağlanması temel alınırken sağlıkta Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu ile tüm vatandaşların sağlık sigortasına kavuşturulması, herkesin istediği hastaneden faydalanmasını sağlayacak bir sistemin kurulması hedefi,
<p>48. Hükümet (1991)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Millî birlik ve bütünlüğün harcının, yüce duygularla olgunlaşmanın, yüksek ahlaklı toplum meydana getirmenin kaynağı olarak dini eğitimin ehil öğretmenlerle öğretilmesinin ve dinin öneminin vurgulanması, ✓ Eğitim alanında özel eğitime muhtaç çocuklar ve gençlerin okullaşma oranının artırılması ve eğitim olanaklarının genişletilmesi, iyileştirilmesi, özel kesimin, vakıf ve derneklerin, hayırseverlerin, örgün eğitim kurumlarını kurmalarının özendirilmesi, ✓ Sosyal güvenlik ve Sosyal yardım politikası kapsamında yaşlıların ve gazilerin korunması, korunmaya muhtaç çocuklar ile sakatların topluma kazandırılmaları, eğitim öğrenimlerine öncelik verilmesi ve bu kesime ilişkin istihdam olanaklarının sağlanması, ✓ Çalışma alanında sosyal hukuk devleti içerisinde sosyal güvenliğin işçi, memur, esnaf ve sanatkar, çiftçi olmak üzere tüm çalışanların sosyal güvenlik şemsiyesi altında toplanması, sosyal sigortada norm ve standart bütünlüğünün sağlanması, ✓ Sağlık alanında tüm vatandaşların sağlık sigortasına kavuşturulması temel hedef olup, özel sağlık kurumlarının teşvik edilmesi, ✓ Konut alanında yoksul ve dar gelirli olan konut kooperatiflerinin desteklenmesi, uydu kent ve toplu konut alanlarına ilişkin uygulamaların hazırlanmasına kolaylıklar sağlanması, ✓ Tarım reformu kapsamında reform bölgesi alanlarındaki çiftçilerin topraklandırılması ve üretimde verimliliklerinin artırılmasına ilişkin çalışmalara hız verilmesi, tarım ürünlerine destekleme fiyatları uygulamalarının devamı ve çiftçinin gelirinin artırılması ve sosyal refah seviyesinin yükseltilmesi için sübvansiyonların verilmesi,
<p>49. Hükümet (1991-1993)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Gelir adaletinin sağlanması amacıyla asgari ücretin kademeli olarak vergi dışı bırakılması, kentsel rantların, yeni vergi düzenlemeleriyle etkin bir biçimde vergilendirilmesi, ✓ Çalışma alanında işsizlik sigortası sisteminin kurulması ve aşamalı olarak uygulanması, ✓ Konut alanında ucuz kredi mekanizmalarının oluşturulması, hiç evi olmayana kredi verilerek konut sahibi edebilecek bir ortam sağlanması, toplu konutlaşmayı desteklemek amacıyla düşük faizli ve uzun dönemli kredi olanağının sağlanması, ✓ İlk kez "doğumundan başlayarak" ifadesiyle her Türk yurttaşının öğrenim ve eğitimi devletin yükümlülüğünde olacağı ve parasız eğitimin temel kılınacağı vurgusunun yapılması, ✓ "Ulusal sağlık politikası" kapsamında tüm bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri, kişi ve ailelerin ödeme gücüne bağlı olmadan hastalıklarını tedavi etmek için sağlık hizmetlerinin yurt düzeyinde yaygınlaştırılması için yeniden örgütlenmesi temel alınarak, genel sağlık sigortasının aşamalı olarak yaygınlaştırılması, hiç kimsenin genel sağlık sistemi dışında bırakılmaması, ödeme olanağı olmayan vatandaşların sigorta primlerinin devlet tarafından karşılanması, aşamalı olarak herkese tedavi olma olanağı sağlayan "Yeşil Kart" verilmesi, ✓ Birleşmiş Milletlerin kabul ettiği ve Türkiye tarafından onaylanan "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi" ve diğer uluslararası kararları, Avrupa Konseyi, İLO, OECD, AGİK gibi kuruluşların kadınlara yönelik kararları doğrultusunda iç mevzuatta düzenlemelerin yapılması uluslararası boyutta Türkiye tarafından konulan çekincelerin kaldırılması için gerekli çalışmaların gerçekleştirilmesi, "Kadın, Aile ve Çocuk Sorunları Bakanlığı"nın kurulması için çalışmaların başlatılması, uluslararası çocuk hakları deklarasyonuna uygun bir şekilde çocuk haklarının korunmasını düzenleyen yasa çıkarılması planı,
<p>50. Hükümet (1993-1995)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Devletin işlevini ve sosyal devlet olmanın gereği, "devletin ekonomik faaliyetlerini dengeli bir biçimde azaltılması giderek sübvansiyon dağıtan yapıdan arındırılması, ekonomide genellikle kuralları belirleyen bir konuma kavuşturulması gerektiği vurgulanarak sosyal devlet olmanın bir gereği olarak, başta eğitim, sağlık ve çevre olmak üzere kamu hizmetlerinin yürütülmesinde etkin bir yapıya kavuşturulması" ✓ Çalışma alanında sosyo-ekonomik istikrar ve uzlaşmanın sağlanması için batı ülkelerindeki örnekler doğrultusunda "Ekonomik ve Sosyal Konsey" oluşturulması, kalkınmanın "sosyal devlet" korunarak gerçekleştirilmesi, ✓ Çalışma yaşamında yaygınlaşma eğilimi gösteren sendikasılaştırma, sigortasızlaştırma ve

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ güvencesiz kılma çabalarına karşı temel önlem alınması gerekliliği, ✓ Toplumsal alanda Aile Planlamasının benimsenmesi, kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilecek, mesleki eğitim olanaklarından daha fazla yararlanmak suretiyle tarım dışı sektörlerde istihdamlarının yaygınlaştırılmasının sağlanması, kendi iş yerlerine sahip olma olanaklarını geliştirecek teşvik olanaklarının sağlanması ile kadın işgücünün ekonomiye katkısının artırılması ve kadınların karar mekanizmalarına daha etkin katılabilmeleri için yeni politikaların gerçekleştirilmesi hedeflenerek, ailenin toplumdaki önemine ve ailenin korunması gerekliliğine vurgu yapılması, ✓ Sağlık alanında devlet kurumlarına sağlanan sübvansiyonların kademeli olarak kaldırılması, sağlık sisteminin finansmanının Genel Sağlık Sigortasına dayandırılması, tüm vatandaşların Sağlık Sigortası sistemi kapsamında bulunması, ekonomik yönden güçsüz olan vatandaşların sigorta primlerinin devlet tarafından karşılanması, ödeme gücü olmayan tüm vatandaşlara tedavi olanağı sağlayan yeşil kart verilmeye devam edilmesi temel alınarak, özel sağlık sigortalarının geliştirilmesi, özel yatırımların teşvik edilmesi, ✓ Eğitim ve sağlık alanında özel yatırımların özendirilmesi, prim ödeyemeyecek durumda olsa da hiç kimsenin gerekli sağlık hizmetlerinden yoksun tutulmayacağı sistemin oluşturulması, ✓ Sosyal hizmetler alanında bireye önem verilerek özellikle çocuk, genç ve kadınların gereksinimlerinin karşılanmasına ve yetişmelerine özen gösterilerek kadının sosyal statüsünün güçlendirilmesi,
51. Hükümet (1995)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Eğitim alanında özel sektörün teşviki desteklenmekte, zorunlu eğitimin devlet tarafından üstlenilmesi, sağlık alanında GSS sisteminin oluşturulması, nüfusun tamamının sigorta kapsamına alınması, ✓ Çalışma alanında alt gelir gruplarının vergi yüklerinin azaltılmasına yönelik politikalar ve ücretler üzerinde istihdam vergisi niteliğine dönüşen ilave yüklerin AB ülkelerindeki düzeylere indirilmesi, ✓ Tarımda sağlanan desteklemenin doğrudan gelir desteğine dayandırılması için gerekli çalışmalara başlanılması, ✓ Sosyal güvenlik alanında nüfusun tamamının sistemde olması ve sosyal güvenlik hizmetlerinin özel sigorta programlarıyla karşılanması,
53. Hükümet (1996)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sosyal devlet ilkesi çerçevesinde sağlık ve eğitim sektörlerine ilişkin yatırımlara ağırlık verilmesi, bölgesel farklılıkların giderilmesi ve geleneksel kamu hizmetlerine ve enerji sektörüne önem verilmesi, ✓ Devletin özelleştirme ile ekonomik alandan çekilmesiyle fiyatlandırılabilir veya pazarlanabilir kamu hizmetlerinin özel kesime devri, ✓ Tarım alanında üretimin yönlendirilmesi, üreticilere hizmet götürülmesi konularında faaliyet gösterecek olan üretici birliklerinin kurulmaları teşvik edilerek, tarım ürünleri fiyatlarına olan devlet müdahaleleri azaltılıp, kayıtlı üreticilere doğrudan gelir desteği verilmesi, girdi desteklerinin aşamalı olarak kaldırılması, arz fazlası olan ürünlerin ürün kalitesi ve çeşitleri ile toprak durumu gibi kriterler de göz önüne alınarak, ekim alanlarının sınırlandırılması, bunların yerine iç ve dış talebi olan ürünlere yönelmelerinin sağlanması, ✓ Özel orman kurma ve toplum ormancılığı faaliyetlerinin desteklenmesi, ✓ Eğitim alanında özel kurumların teşviki sağlanarak, vakıf üniversitelerinin kurulmalarının teşvik edilmesi, ✓ Sağlık alanında sunduğu temel sağlık hizmetlerinin bedelsiz olarak sunulması, sağlık sigortası sisteminin yaygınlaştırılmasına paralel olarak hastanelerin özelleştirilmesi, herkesin sağlık sigortası primi ödeyeceği ve nüfusun tümünün sağlık güvencesi kapsamına alınacağı sigorta sistemine aşamalı bir biçimde geçilmesi, sağlık sigortası primini ödeme gücü olmayanların primlerinin devletçe karşılanması ile hizmet sunan kurumların değil, gereksinimi olan kişilerin desteklenmesi, ✓ Sosyal güvenlik alanında isteğe bağlı sistemin desteklenmesi, özel sağlık ve özel emeklilik sigortasının teşvik edilmesi, ✓ Özürlüler için gerekli sosyal ve yasal düzenlemeler gerçekleştirilmesi, ✓ Sosyal alanda ailenin güçlendirilmesi hedeflenerek merkezi plan ve programlarla birlikte yerel yönetimlerle ve sivil kurumlarla iş birliği içinde hareket edilmesi öngörülerek, yaşlılara, kimsesizlere, korunmaya muhtaç çocuklara, sakat ve özürlülere, aile dışına itilmiş kadın ve çocuklara yönelik sosyal hizmet politikalarının bu yeni yaklaşım esasıyla yürütülmesi gerekliliği, ✓ Kadının aile kurumunun en etkili, yönlendirici, yetiştirici, aileyi birleştirici ve koruyucu unsuru olduğu ifade edilerek, Türk kadınının toplum içindeki yerini olumsuz olarak etkileyen düzenlemelerin giderilmesi, her alanda etkin bir şekilde hizmet görmesi, eğitim düzeyinin yükseltilmesi, karar mekanizmalarında rol alması için gerekli yasal ve idari düzenlemelerin yapılması, ✓ Sosyal adalet alanında gelir dağılımının istikrarlı dağılımının sağlanması, toplumsal yükseltilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla üretken istihdamın artırılması ve kişilerin kendi işlerini kurmaları desteklenmekte, alt gelir gruplarının refahını artırmak için doğrudan yardım

	<p>sistemlerinin geliştirilmesi hedeflenerek, bu kesimin yararlandığı eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlerin desteklenmesi,</p>
<p>54. Hükümet (1996-1997)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin yönetimi özerkleştirilmesi, ✓ Vakıf üniversitelerinin kurulması teşvik edilerek, özel üniversitelerin kurulması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, ✓ Sağlık sigortası sisteminin yaygınlaştırılmasına paralel olarak hastanelerin özelleştirilmesi, ilke olarak herkesin prim ödeyeceği sağlık sigorta sistemine aşamalı bir şekilde geçilmesi, prim ödeme gücü olmayanların primlerinin devletçe kurulacak bir fon tarafından karşılanmasının temel alınması, ✓ Sosyal güvenlik kurumlarının içinde bulunduğu finansman sorunlarına çözüm bulmak, fonların etkin bir şekilde işletilmesini sağlamak amacıyla sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin temel temellerini ve kurumlarını belirleyen yasal çerçevenin hazırlanması, ✓ Emekli Sandığı, SSK ve BAĞ-KUR zaman içinde bir çatı altında toplanması, çalışanların emeklilik işlemlerinin ve tasarruflarının özel sigorta şirketleri ve özel emeklilik fonları aracılığı ile yürütülmesinin özendirilmesi, ✓ Özürlülerin topluma kazandırılması için sosyal ve yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesine önem verilmesi, ✓ Merkezi idare tarafından yürütülen mahalli hizmetlere ilişkin görev ve yetkilerin mahalli idarelere devri sağlanacak, mahalli idarelerin idari ve mali yapıları ile denetimlerinin temel ve usulleri yeniden belirlenmesi, ✓ Kentleşme, arsa, konut ve kentsel altyapı ile ilgili tüm uygulamalar modern şehircilik temellerine uygun bir şekilde ve bütünlük içinde ele alınarak, modern şehirleşme temellerine göre alt yapısı hazır planlı arsa üretilmesi, ucuz konut arzıyla yeni gecekonduların önlenmesi, şehir içinde kalmış gecekonduların Kentsel Yenileme Projeleri, şehir çevresindeki gecekonduların ise İslah İmar Planları ve Sağlık Projeleri ile daha yaşanabilir standartlara ulaştırılması, ✓ Devletin yeniden yapılanmasında hizmetin gerekli kıldığı büyüklükte verimli bir devlet yapısına geçilmesi ve devletin ekonomik faaliyetlerinden çekilmesi asli görevlerine dönmesi,
<p>55. Hükümet (1997-1999)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Eğitim alanında yalnızca fırsat eşitliği değil, olanak eşitliğinin de sağlanması, ✓ Özürlülerin eğitim ve öğrenim olanaklarının çağdaş ülkeler düzeyine çıkarılması amacıyla gerekli düzenlemelerin yapılması, ✓ Aile vakıflarının hukuki durumu yeniden değerlendirilerek, istismların ortadan kaldırılacağı yeni düzenlemelerle vakıf çıkarına uygun kullanımının sağlanması, ✓ Anayasanın 41. maddesinde ailenin Türk toplumunun temeli olduğu belirtilerek, aile yardımlarının günün ekonomik ve sosyal gerçeklerine uygun hale getirilmesi, medeni nikahın yaygınlaştırılması suretiyle aile bütünlüğünün güçlendirilmesi, aile içi şiddetin önlenmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, kadının ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yaşama tam olarak katılımının sağlanması, kadının toplumsal konumunun yükseltilmesi kapsamında mevzuatta yer alan ayrımcılık içeren maddelerin günün koşullarına uygun olarak düzenlenmesi yer almıştır. Bu doğrultuda sıralanan bu görevlerin ülke genelinde etkin bir biçimde yerine getirilmesi için Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün teşkilatlanması için gerekli yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, ✓ Sağlık alanında sağlık sigortası ile emeklilik sigortasının birbirinden ayrılmasıyla tüm nüfusun sağlık sigortasına kavuşturulması ve işsizlik sigortasının bir program dahilinde gerçekleştirilmesi, sağlık sisteminde özel sektörün ve yerel yönetimlerin yatırımlarının teşvik edilmesi, temel sağlık hizmetlerini geniş kitlelere bedelsiz olarak sunumunun yaygınlaştırılması, ✓ Bu programda DİE'nin Gelir Dağılımı Anketin sonuçları sunulurken gerek kişiler gerek bölgelerarası gelir dağılımının bozuk ve dengesiz olduğu ifade edilmiş, yoksulluğun azaltılmasına, sabit gelirlilerin, emekli, dul, yetim, küçük esnaf ve çiftçilerin fakirleşmesinin önlenmesine, işsizliğe çözümlerin bulunmasına önem verilmesi, ✓ Yoksul kesimin eğitim olanaklarından yararlanmalarını sağlamak için kredi, burs, yurt ve diğer olanakları da kapsayan etkili bir destek sisteminin oluşturulması, ✓ Programda tarıma ve hayvancılığa yönelik olarak sürdürülen yanlış politikaların köylüyü yoksullaştırdığı ve iç göçe yönlendirdiğine vurgu yapılarak, çiftçinin milli gelirden hak ettiği payı almasına yönelik politikaların bir bütün olarak uygulanması gerekliliği, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını giderilmesi, işsizliğin ve kırsal alandan büyük kentlere göçün önlenmesi, istihdam yaratılması, sürdürülebilir kalkınma, adaletli bir gelir dağılımının hedef alınması, ✓ Hızlı kentleşme ve nüfus artışına bağlı olarak artan konut gereksiniminin karşılanabilmesi için Toplu Konut Fonu'nun etkin hale getirilmesi, Fonun yalnızca sosyal konut niteliği taşıyan projelere kredi vermesi, gecekonduların modern şehirciliğe uygun şekilde geliştirilmesinde ve kırsal alanda yeni yerleşim alanları düzenlemesine geçişte etkin olması,

56. Hükümet (1999)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Özürlü yurttaşların ve yetişkinlerin eğitimine önem verilmesi, ✓ Sağlık hizmetlerinden dar gelirli yurttaşların adaletli biçimde yararlanabilmeleri, ✓ Kimsesiz çocuklar ile kadınların ve bakıma muhtaç özürlüler ile yaşlıların sağlıklı ve güvenli bir yaşama kavuşmaları için devletin tüm olanaklarının kullanılması gerekliliği, ✓ Özürlülerle ilgili yasal düzenlemelerin hızla uygulamaya geçirilmesi, ✓ Sokaklarda yaşayan çocukların topluma ve ailelerine kazandırılmalarıyla ilgilenen kuruluşların ve hizmetlerin yaygınlaştırılması, ✓ Dar gelirli aile çocuklarının eğitim giderlerine devlet katkısının artırılması,
57. Hükümet (1999-2002)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun geri kalmışlığının, ekonomik ve sosyal önlemlerle çözülmesi, işsizliği ve yoksulluğu önleyici üretken yatırımların desteklenmesi, ✓ Tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla gereken önlemler alınarak, birbirine yakın köyler arasında iş birliği ve eşgüdüm sağlanıp, altyapı hizmetlerinin ve sosyal hizmetlerin tüm köylülere daha düşük maliyetle ulaşması sağlanarak, köylüler kentlerdeki olanaklara yerlerinden olmaksızın kavuşmaları planlanmıştır. Köylü ve çiftçilerin refah düzeyini yükseltici ekonomik ve sosyal politikalarla beraber tarımsal sigorta uygulamasının gündeme alınması, ✓ Konut alanında gecekondulaşmaya kesinlikle izin verilmeyeceği kaçak yapılaşmaya göz yumulmayacağı, var olan gecekondu alanlarında adaletli ve sağlıklı bir yapılaşmaya geçilmesi, ✓ Çalışma alanında çalışan çocukların sağlıklarının ve haklarının korunması ve eğitimlerinin sürdürülmesine önem verilerek, sosyal güvenlik sisteminin tüm nüfusu kapsayacak şekilde kalıcı ve rasyonel bir düzene kavuşturulması, ✓ Engellilerin, yaşlıların ve muhtaç durumdakilerin yaşama uyum sağlayabilmeleri gerekli desteğin sağlanacağı, yaşlı yurttaşların toplumsal etkinliklerden kopmamaları için gereken önlemlerin alınması, ✓ Barınma, sığınma ve bakım gereksinimi duyan yurttaşların bu gereksinimlerinin, yerel yönetimlerle iş birliği içerisinde düzenlenecek çağdaş barınma evleriyle karşılanması, ✓ Sosyal hizmet alanında toplumun tüm kesimlerinin ekonomik gelişmeden hakça pay alması, sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın yaygınlaştırılması ve kurumsallaştırılması hedeflenerek, yoksulların üretken kılarak, adaletli bir gelir düzeyine kavuşturularak yoksulluktan kurtarmak temel hedef olarak benimsenerek, çalışmayacak durumda olan kişiler için onurları zedelemeyecek yardım programlarının uygulanması, ✓ Kimsesiz çocuklara ve sokak çocuklarına sahip çıkılacak; onların topluma yararlı insanlar olarak yetiştirilmesi için, yerel yönetimlerle iş birliği içerisinde, barınma ve eğitim olanaklarının sağlanması, ✓ Engelli gençlerin de üretken beceri kazanabilmeleri için meslekî-tekniik eğitim olanaklarının ulaştırılması,
58. Hükümet (2002-2003)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın" düşüncesinden hareket edilerek sivil toplumun güçlenmesi hedefi, ✓ Sürdürülebilir kalkınma kapsamında yalnızca kişi başına düşen geliri artırmanın veya fiziki koşulları iyileştirmenin kaliteli yaşam için yeterli olmadığı vurgulanarak, insanların ekmek kadar, kendilerini gerçekleştirecek özgürlüğe gereksinimleri olduğu, ✓ Sosyal yardım alanında resmi verilere göre, nüfusun yüzde 15'inin açlık sınırının altında olduğu belirtilerek insan haklarına ve Anayasaya aykırı olan duruma kayıtsız kalınmayacağı, sosyal politikalarla bu sorunun çözümüne öncelik verileceği, krizden olumsuz etkilenmiş kesimlere sosyal yardım projelerini uygulanacağı, ✓ Tarım sektörünün GSMH içindeki payının düşmesiyle beraber çalışan kesimin aynı oranda azalmaması nedeniyle tarım sektörünün yalnızca ekonomik politikalar kapsamında değil, sosyal politikalar kapsamında da ele alınacağı vurgulanarak, uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek verimli tarım arazilerinin sürekli işlenir halde tutulması ve tarımsal üretimde verimliliğin artırılması doğrultusunda fiyatların serbest piyasada oluşması, tarımda devlet desteğinin bölge ve ürün bazında projelerle değerlendirileceği programların uygulanması, ✓ Ekonomi politikalarının toplumun refahını artırmada ve insanlara kaliteli yaşam koşulları oluşturmada zorunlu olmakla birlikte tek başına yetersiz kaldığı ve etkili sosyal politika uygulamaları dengeli bir şekilde yürütülebileceğinin oldukça sık bir şekilde vurgulanması, ✓ Yoksulluk konusuna oldukça yoğun yer veren bu programda Türkiye'nin OECD ülkeleri içindeki gelir dağılımı en bozuk olan ülkelerden biri olduğu vurgulanarak, özellikle kentlerde bu sorunun yaşamdan dışlanma ve giderek marjinalleşmeye neden olduğu vurgulanarak yoksullukla mücadelenin başarılı olabilmesinde "insan"ı ekonomik kalkınmanın merkezine alınması gerekliliğinin aynı zamanda "ahlaki" bir zorunluluk olduğu, ✓ Çalışan kesimlerin vergi yükü kademeli olarak hafifletilmesi, ✓ Kapsamlı bir "yoksullukla mücadele" programının uygulamaya konulması, ✓ Açlık sınırı altındaki nüfusa götürülecek hizmetlerin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli veri tabanının kurulması ve açlık sınırının altındaki ailelerin tespit edilerek

	<p>gerekli desteğin sağlanması,</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak için yoksulluk sınırı altında olan ailelerin çocuklarına eğitim ve sağlık yardımlarının yapılması, ✓ Vatandaşların geçimlerini sağlayacak iş olanaklarının oluşturulmasının çağdaş devletin temel görevlerinden biri olduğu vurgulanarak genç nüfusa sahip olunması ve artan nüfusa yetecek istihdam alanının açılmamasından kaynaklanan "yapısal işsizlik" sorununun yaşandığına işaret edilmiştir. Bu sorunların çözüme kavuşturulması ve işsizliğin azaltılması için; • Tam istihdamın hedef alınarak, ekonomik büyüme ve reel sektör yatırımlarının artırılmasına dönük politikalar geliştirilmesi, • Ülke gerçeklerine ve teknolojik gelişmelere cevap verecek insan gücü planlaması yapılması, • İstihdamdan alınan vergiler ve primler gözden geçirilerek, kayıt dışı istihdam ve yabancı kaçak işçi çalıştırılması önlenmesi, • İstihdam yaratmadaki etkinlikleri ve esneklikleri dikkate alınarak, KOBİ'lerin desteklenmesi, • Eğitim alanında özel teşebbüsün desteklenmesi, • Eğitimde olanak ve fırsat eşitliğinin sağlanması, ✓ Sağlık alanında etkin, ulaşılabilir ve kaliteli bir sağlık sistemi kurulması amacı güdülerek, nüfusun yüzde 19'luk kesiminin sağlık güvencesi altında olmadığına vurgu yapılmıştır. Herkesin ulaşabileceği nitelikli ve etkin çalışan bir sağlık sisteminin oluşturulması için hastanelerin idari ve mali yönden özerkliğe kavuşturulmasıyla, sağlık sektörüne rekabet getirilerek, nüfusun tamamını kapsayacak şekilde bir Genel Sağlık Sigortası Sisteminin kurulması, prim ödeme gücü bulunmayanların primleri devlet tarafından ödenmesi ✓ Sosyal güvenlik alanında geleneksel dayanışma kültürünün kaybolduğuna atıfta bulunarak insanların geleceğini güvencede hissetmelerini sağlayacak sosyal güvenlik sistemine gereksinim duyulduğu vurgulanmış, sosyal güvenliğin toplumun tüm kesimlerinin kapsayacak şekilde oluşturulması gerekliliği, ✓ Ailenin güçlü bir sosyal güvenlik kurumu olarak ifadesi ve ailenin varlığının ve devamının, toplumun ve sosyal güvenliğin temeli olduğu yaklaşımıyla ailenin korunmasına özel bir önem verileceği belirtilmiştir. Aile konusunda kadına özel bir önem verilerek, kadınların erkeklerle birlikte her alanda toplumsal sorumluluğu yüklenerek statüye kavuşturulmasının temel hedef olarak belirlendiği ifade edilmiştir. Bu kapsamda Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile getirilen ilkelerin uygulanmasına yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, Kadına yönelik şiddetin, cinsel ve ekonomik istismarın önlenmesi, muhtaç durumdaki kadınların desteklenmesi ve korunmasının temel politikalar olduğu, ✓ Özürlülerin kendi kendine yetmesi, belli bir bilgi ve kültür düzeyine ulaşması, meslek edinin üretken hale gelmesi ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurarak toplumsal yaşama katılmasının sağlanmasının devlete yüklenen anayasal bir görev olduğu ifade edilerek, "bedensel ve zihinsel özürleri nedeniyle insanlar arasında ayırım yapılmasına izin verilmeyecektir" ilkesinin temel alınması,
59. Hükümet (2003-2007)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hükümetin kendisini "muhafazakar demokrat" olarak tanımlayıp bu program döneminde merkezi idareden yerel idareye geçişin sağlanacağı, yerel tercihlerin dikkate alınacağı, sağlık, eğitim, kültür, sosyal yardımlaşma, turizm, çevre köy hizmetleri, tarım, hayvancılık, imar ve ulaşım hizmetlerinin il düzeyinde karşılanacağı bir yapıyı hedeflediği, ✓ 58 inci Hükümet döneminde yer alan Acil Eylem Planı kapsamında yürütülen karar ve uygulamalara devam edilmesi gerekliliği, ✓ Tarım alanında karma ve alternatif tarımsal üretim metotlarının teşvikiyle sektörün piyasa yapısı güçlendirilerek bu alandaki yoksullukla mücadelenin yürütüleceği ve tarım sektörü politikalarının istihdam ve sosyal politikalar olarak ele alınacağı, ✓ Sosyal güvenlik alanında işsizliğin, yalnızca önemli bir üretim etmeninin israfı olarak değil aynı zamanda bir insanlık sorunu olarak ele alınıp, bütünleştirilmiş bir sosyal güvenlik ağı oluşturulması, ✓ Sosyal politika alanında programda yoksullar, bakıma muhtaç yaşlılar, çocuklar ve işsizler için özel programlar oluşturularak, zor durumdaki vatandaşlara, terk edilmiş ve kimsesizlik duygusu yaşatılmayarak işsizleri, fakirleri, düşkünlere, hastaları, özürlüleri dikkate alarak insan onuruna yakışacak şekilde yaşamalarını sağlayacak bir sosyal devlet anlayışının benimseneceği, ✓ Sağlık alanında herkesin ulaşabileceği etkin ve kaliteli bir sağlık sistemi ile sağlık hizmetleri bütünsel bir anlayışla ele alınıp yeni bir yapılanmaya gidilmesi gerekliliği, ✓ Aile konusuna özel önem verilerek toplumun temeli ve toplumsal dayanışmanın oluşumunda önemli rol oynayan bir kurum olduğunun vurgulanması, ✓ Özürlülerin kendi kendine yetmesi, belli bir bilgi ve kültür düzeyine ulaşması, meslek edinin üretken hale gelmesi ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurarak toplumsal yaşama katılmasının sağlanmasının devlete yüklenen anayasal bir görev olduğu ifade edilerek, "bedensel ve zihinsel özürleri nedeniyle insanlar arasında ayırım yapılmasına izin verilmeyecektir" ilkesinin temel alınması,

<p>60. Hükümet (2007-2011)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sosyal refah artışının kalıcılığını sağlamak için devletin ekonomiden çekilerek özelleştirmelerin hızla gerçekleştirilmesinin benimsenmesi, ✓ Sosyal politika alanında sosyal harcamalara daha fazla kaynak ayrılması, ✓ Gelir dağılımının daha dengeli olmasını sağlayacak, sosyal güvenlik- sosyal yardım- sosyal hizmet şemsiyesi şeklinde merkezî bir organizasyonla tüm vatandaşların kapsandığı, eğitim ve sağlık gibi temel insan hakkı olduğu düşünülen hizmetlere çağdaş bir kimlik kazandırılması, ✓ Eğitim alanında okula gidemeyen kızlar için "Haydi Kızlar Okula" kampanyası ile okula gitme olanağı oluşturulması, düşük gelirli ailelerin çocuklarının okula devamı koşuluyla eğitim gereksinimlerini karşılamak üzere düzenli yardım sağlanması, ilköğretim ve ortaöğretimde her çocuğa ücretsiz ders kitabı verilmesi, ✓ Sağlık alanında "Sağlıkta Dönüşüm Programı" ile her vatandaşın, tüm hastanelerden sağlık hizmeti alması, ✓ Halkın tamamının sağlık hizmetlerinden aynı standartta faydalanması, ✓ Yoksulların primlerinin devlet tarafından karşılanması, ✓ 18 yaşın altındaki çocukların tamamının sağlık güvencesi altında olduğu "Genel Sağlık Sigortası" sisteminin 2008 yılından itibaren uygulanmaya başlayacağı, ✓ Sosyal güvenlik alanında tüm toplumun kapsamlı ve etkin bir sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınması kapsamında üç sosyal sigorta kuruluşunun tek çatı altında toplanması, ✓ Sosyal yardım alanında yoksullaşmayı ortadan kaldırmak için vatandaşlara sağlanan yardımlarda özellikle en düşük gelir grubundaki ailelerin çocuklarının periyodik sağlık hizmeti alması ve eğitimlerine devamlarını sağlamak için annelere yapılan her çocuk için aylık ödemelerin sürdürülmesi, ✓ Ailenin toplumun temel taşı olduğu ilkesinden hareketle, aile kurumunun korunmasına yönelik yaklaşım, ✓ "Sevgi Evleri Projesi" ile çocukların aile ortamına yakın koşullara kavuşması, ✓ "Özürlüler Kanunu" ile toplumda özürli bireylere hak ettikleri değerin verildiği, özürlilerin toplumla bütünleşmelerinin sağlandığı, refah seviyelerinin, huzur ve mutluluklarının artırılması için yeni düzenlemelerin yapılması gerekliliği,
<p>61. Hükümet (2011-2014)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Her bir bireyin temel hak ve özgürlüğünü en ileri düzeyde yaşama geçireceği bir ortamın hedeflendiği sosyal hizmet anlayışı, ✓ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulmasıyla ekonomik politikalarla sosyal politikaların bütünleştirilerek programdaki ifadeyle "sosyal restorasyon döneminin" başlatıldığı dönem, ✓ İstihdamın artırılması ve kayıt dışılığın azaltılması hedeflenerek güvenceli esneklik anlayışı ve "iş değil insanı koruma" ilkesi çerçevesinden de işsizliği azaltmak için aktif işgücü piyasası programları ve teşvik paketlerinin birbiri ardına devreye alınmasıyla konjonktürel işsizliğin azaltılması, uzun dönemli stratejiler ile yapısal işsizliğe çözüm bulunması, ✓ Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri Projesi kapsamında; ✓ Eğitim-istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi, ✓ İşgücü piyasasının esnekleştirilmesi, ✓ Kadınlar, gençler ve dezavantajlı grupların istihdamının artırılması, ✓ İstihdam-sosyal koruma ilişkisinin güçlendirilmesi şeklinde Ulusal İstihdam Stratejisinin hazırlanarak, çalışma yaşamında kadınların, mevsimlik gezici tarım işçilerinin, özürli vatandaşların sosyo-ekonomik durumlarının güçlendirilmesi, sosyal güvenlik koşullarına kavuşturulmaları, çalışma yaşamında daha fazla yer alması, çalışma yaşamında daha fazla yer almaları için ekonomik ve sosyal teşviklerin sağlanması, ✓ İstihdam olanağı bulamadığı için sosyal yardım alan kişilerin işgücü yetiştirme kurslarından ve işe yerleştirme hizmetlerinden öncelikle yararlanmalarının sağlanması, ✓ Yeşil kart sahibi olanların çalışması halinde yeşil kartlarının iptal edilmeyerek askıya alınması ve çalışması sona erdiğinde tekrar başvurusuna gerek kalmaksızın yeşil kartlarının aktif hale getirilmesinin sağlanması ile ✓ Sosyal yardım alan kişilerin istihdama dahil edilmeleri için teşvik ve mesleki gelişimler sağlanması, ✓ Eğitim alanında fırsat eşitliği kapsamında dar gelirli, özel ilgiye muhtaç ve gereksinim sahiplerine sosyal devlet anlayışıyla hizmet sunulması, ✓ Sosyal politikalar alanında insanın onurunu ve doğuştan sahip olduğu hakların temel alınması hedeflenerek, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca aile bütünlüğü içinde yaşlılara, engellilere, öğrencilere, dul ve yetimlere, yoksullara ulaşması, ✓ Eğitim alanında gelir yetersizliği nedeniyle çocuğunu okula gönderemeyen ailelerin kız çocuklarının eğitime katılması için özel projeler, okul kitaplarının ücretsiz sağlanması, koşullu nakit eğitim destekleri, kredi, burs olanaklarının yanı sıra okul öncesi eğitime geniş kitlelerin erişiminin sağlanması ve özel sektörün üniversite kurmasının teşviki, ✓ Sağlık hizmetlerinin "temel bir insan hakkı" olarak kabul edilmesi, ✓ Halkın tamamının sağlık hizmetlerinden aynı standartta faydalanması, ✓ Yoksulların primlerinin devlet tarafından karşılanması,

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 18 yaşın altındaki çocukların tamamının sağlık güvencesi altında olduğu "Genel Sağlık Sigortası" sisteminin 2008 yılından itibaren uygulanmaya başlayacağı, ✓ Evde sağlık bakımı hizmetleriyle yatağa bağımlı hastaların evlerinde kaliteli, etkin, ulaşılabilir ve güvenli sağlık hizmetinin sağlanması şeklinde <i>toplum temelli sağlık hizmetlerinin</i> geliştirilmesi, ✓ Tüm nüfusu ve tüm riskleri güvence altına alan ve sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi oluşturma hedefi, ✓ Yoksullukla mücadelede gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele politikalarının başarılı olabilmesi için "insan"ın ekonomik kalkınmanın merkezine konularak, sosyal yardım ve sosyal hizmet alanındaki bütün kurum ve kuruluşların Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı altında birleştirilerek tek elden ve etkin bir şekilde yürütülmesinin sağlanması, ✓ Yoksulluğun ortadan kaldırılması ve sosyal desteklere duyulan gereksinimin azaltılması konusunda sağlam bir aile yapısının korunması ve güçlendirilmesi ilkesi sosyal politikaların merkezinde olarak, eğitim, kültür, sağlık, konut ve sosyal destek gibi temel politikalarda bu ilkenin öneminin vurgulanması, ✓ Sosyal destekler açısından kişiler ve aileler açısından yoksulluğun geçici bir durum olduğu anlayışıyla sosyal destek programlarının yoksulluğun kalıcı hale gelmesini engellemek için yeniden yapılandırıldığı ve yoksullukla mücadele kapsamında yoksulların yalnızca günlük gereksinimlerinin karşılanmayarak aynı zamanda sağlıklı bireyler olması için sağlık hizmetlerine erişiminin genişletilmesi gerekliliği, yoksul ailelerin çocuklarının daha sağlıklı yetişmesi için şartlı sağlık yardımlarının yapılması, eğitim alanında dar gelirli aile ve çocuğun fırsat eşitliğinden yararlanmasını sağlayan sosyal yardım programlarının oluşturulması, ✓ Yoksul vatandaşların üretkenliğini sağlamak amacıyla sağlanan proje destekleri, mesleki eğitimler ve iş arama kanallarına ulaşımın kolaylaştırılması için "Sosyal Yardım Sisteminin İstihdam ile Bağlantısının Kurulması ve Etkinleştirilmesi Eylem Planı"nın uygulanması, ✓ 61. hükümet programında rakamsal büyüklük ve net hedef kapsamında "Sosyal politikalar konusunda yoksulluğun azaltılması ve gelir dağılımının düzeltilmesi konusunda 2015 yılına kadar aylık 65 doların altında bir gelirle yaşamak zorunda olan vatandaş kalmayacağı taahhüdü ve 2023 için mutlak yoksulluğun ortadan kaldırılması temel hedef" olarak benimsenmesi, ✓ Sosyal destek ve sosyal hizmet alanında sağlık, istihdam ve eğitim hizmetleriyle birlikte "Aile Sosyal Destek Programı" modeli çerçevesinde hane odaklı bir sisteme geçileceği, aile bütünlüğünün korunması, güçlü ve mutlu aileler için "aileye aile içinde destek"in hedeflenerek özel ilgi bekleyen ailelere ulaşabilecek "Aile Sosyal Destek Programı"nın yaşama geçirileceği, ✓ Bu program kapsamında "aile sosyal destek uzmanları" ile haneye ve kişiye özel hizmet sunulması öngörülerek, her ailenin gereksinim durumuna göre ailelerin başvuruları beklenmeksizin sosyal destekler sağlanması ve farklı sosyal destek programlarının uygulanması, ✓ Sosyal yardımlarda ailenin durumunun temel alınması, sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin eşzamanlı uygulanacağı vurgulanarak, her aileye aynı tür ve aynı miktar yardımı yapmak yerine o ailedeki kişi sayısı, kişilerin yaşları, sağlık ve özrürlük durumları dikkate alınarak, ailede çalışabilecek durumda olanların işgücü piyasasına yönlendirilmesinin sağlanması, ✓ Kayıtlı çalışan kişilerin yoksul durumuna düşmesi halinde sosyal yardımlarla desteklenmesi, ✓ Sosyal Yardım hizmetleri alanında sosyal destek sisteminin daha hızlı ve etkili çalışmasını sağlayacak olan Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi ile Puanlama Formülünün tamamlanması, ✓ SYDGM-TOKİ iş birliği ile Sosyal Konut Projesi sürdürülerek yoksul hanelerle beraber yeni evlenecek yoksul çiftlere uzun dönemli çeyizi içinde konut edinimlerinin sağlanması, ✓ Programda sosyal hizmet alanında evrensel yaklaşımlarla model ülke haline gelme hedefinin benimsenmesi, ✓ Engellilerin, yaşlıların, korunmaya muhtaç çocukların, şehit ailelerinin, gazi ve malullerin, muhtaçların anayasal ve yasal güvenceye kavuşturulması, her türlü sağlık, rehabilitasyon, eğitim ve bakım hizmetlerinin sağlanması, insanca yaşayabilmeleri için gelir ve öncelikli olarak iş ve meslek sahibi olmaları konularına önem verilmesi, ✓ Bakım hizmetlerinin profesyonelleştirilmesi, sosyal hizmetlere tüm vatandaşların kolay erişiminin sağlanacağı "<i>İnteraktif Sosyal Hizmet Sunumu</i>", evsizlere yönelik hizmetlerin geliştirilmesi gibi alanlarda kamu hizmetlerinin güçlendirilmesi, ✓ Engelliler için ailesi yanında bakımı sağlanan engellilere aylık asgari ücret tutarında ödeme yapılması, gereksinimi olan tüm engelli çocukların özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden ücretsiz yararlanması, "<i>Özürlü Sosyal Destek Programı</i>" (ÖDES) ile engellilerin kendi projelerini yaşama geçirmeleri, engellilerin başvurularına gerek kalmaksızın rehabilitasyon ve sosyal destek alanlarında ASDEP Programı kapsamında hizmet verilmesi, dört ilde pilot uygulama olarak başlayan "<i>Engelsiz Kent Projesinin</i>" genişletilerek engellilerin sosyal ve ekonomik yaşamlarını daha kolay sürdürebilmeleri amacıyla eğitim,
--	---

	<p>sağlık, barınma, ulaşım, iletişim ve çalışma koşullarına dair asgari standartların sağlanması ve engellilerin sosyal dışlanmışlık duygusundan kurtulduğu bir yaşam sağlanması,</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Korunmaya muhtaç çocuklar konusunda kurumsal bakım hizmeti alan çocuklar için "çocuk evleri" ve "sevgi evleri"nin yaygınlaştırılması, Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması ile çocuğun ailesinin yanında desteklenmesi,✓ Sosyal adalet anlayışıyla hiç geliri olmayan yoksul ailelere peşinatsız çok düşük taksitlerle 10-20 yıl sürelerle sosyal konut inşası gerçekleştirilmesi,✓ Nüfus artışının hızlı ve konut fiyatlarının yüksek olduğu şehirlerde ve alt ve orta gelir grubunun temel konut gereksiniminin karşılanması,
--	---

EK 6: Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Politikaların Mevzuat Yapısı, Hedef Kitle, Uygulanan Araç ve Sosyal Yardım Türleri

Kanun Adı	Hedef Kitle / Kriter	Uygulanan Araçlar Ve Sosyal Yardımlar
193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu (1960)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflar, ✓ Hayır dernekleri ve yardım sandıkları (Muhtaç olanlara belli bir süre için veya yaşam kaydıyla yapılan yardımlar ve asker ailelerine yapılan yardımlar), ✓ İşyeri açmadan küçük ölçekli faaliyet yürütenler, kendi ürettikleri ürünleri ve hizmetleri satanlar, ✓ Küçük çiftçiler, ✓ Engelliler, ✓ Asgari ücretle çalışanlar, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bu dernek ve kurumlara bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedelinin işyerinin safi kazancının belirlenmesinde gider indirimi olarak kabul edilmesi, ✓ Tazminat ve yardımlardan Gelir Vergisi muafiyeti, ✓ Esnaf için Gelir Vergisi muafiyeti, ✓ Küçük çiftçi vergi muafiyeti, ✓ Engellilik indirimi, ✓ Asgari geçim indirimi, ✓ Kamu Yararına Çalışan Derneklere makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımların %5'inin (kalkınmada öncelikli yöreler için %10'u) vergi matrahından indirilebilmesi, ✓ Gıda bankacılığı faaliyeti yürüten Vakıf ve derneklere yapılan mal olarak yapılan bağışların bağışa temel malların maliyet bedelinin tamamının vergi matrahından indirilebilmesi,
197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu (1963)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Engelliler (Engellilik oranı %90 ve daha fazla olan malul ve engelliler) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Engelli kişi adına tescil edilen taşıtların Motorlu Taşıtlar Vergisi muafiyeti,
222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu (1961)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yoksul öğrenciler, ✓ Özel eğitime muhtaç çocuklar, ✓ İlköğretime devam etmeyen çocuklar, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Parasız okul kitapları ve ders gereçleri temini, yiyecek, giyecek sağlanması, hastalıklarının tedavisi, pansiyonlu ilköğretim okullarının ve tamamlayıcı kursların ve sınıfların gereksinimlerinin karşılanması, ✓ Özel eğitime muhtaç çocuklar için okulların ve sınıfların zorunlu açılması ✓ İlköğretim okullarına makbuz karşılığı ve yalnızca para olarak yapılan bağışların tamamının gelir ve kurumlar vergisi matrahından indirilebilmesi, ✓ İlköğretime devam etmeyen çocukların çalıştırılmaması şeklinde çocuk işçiliği ile mücadele edilmesi,

224 Sayılı Sağlık Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun (1961)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tüm nüfus, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tüm nüfusa sağlık hizmeti götürülmesi, ✓ Koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici hizmetlerin bir bütünlük içerisinde sunulması,
506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu (1964)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sigortalı nüfus, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İş kazaları ile meslek hastalıkları halinde sağlanan yardımlar (Sağlık yardımı, geçici iş göremezlik yardımı, sürekli iş göremezlik gelir, protez araç ve gereçlerinin sağlanması, sigortalının başka yere gönderilmesi, yurt dışı tedavisi, cenaze masrafları ödemesi, sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine gelir bağlanması), ✓ Hastalık Sigortası (Sağlık yardımı, geçici iş göremezlik yardımı, yurt dışı tedavisi, eş ve çocuklara sağlık yardımı, ana babaya sağlık yardımı) ✓ Analık sigortası (Gebelik muayene ve tedavisi, doğum yardımı, maktu gebelik ve doğum yardımları, emzirme yardımı, geçici iş göremezlik ödeneği), ✓ Malullük sigortası (Malullük aylığı), ✓ Yaşlılık sigortası (Yaşlılık aylığı, toptan ödeme), ✓ Ölüm sigortası (Ölen sigortalının eşine çocuklarına, ana ve babasına aylık, toptan ödeme yapılması, cenaze masrafı ödemesi),
775 Sayılı Gecekondu Kanunu (1966)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yoksul veya dar gelirli vatandaşlar, ✓ Kendisinin veya eşinin veya ergin olmayan çocuğunun herhangi bir belediye sınırı içinde ev yapmaya müsait arsaya veya herhangi bir yerde bir ev veya apartmanın dairesine karşılık olan payına sahip bulunmaması, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Konut yapmak üzere arsa tahsisi, ✓ Arsa tahsis edilenler ve gecekonduunu ıslah edecekler için Toplu Konut İdaresi ve mahalli belediyelerce teknik yardım sunulması, ✓ Uzun dönemli konut kredisi verilmesi, ✓ Aynı yardım sağlanması,
1164 Sayılı Arsa Ofisi Kanunu (1969)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Konut politikasının oluşturulması, ✓ Arsaların aşırı fiyat artışlarını önlemek, ✓ Konut inşası için arsa temin edebilmek, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Toplu Konut İdaresi Başkanlığına bedelsiz arsa temini,
1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu (1970)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Brüt 200 m²'yi geçmeyen tek meskeni olan; ✓ Gaziler ✓ Engelliler ✓ Şehitlerin dul ve yetimleri 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Emlak Vergisi muafiyeti,
1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu,	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Malullük sigortası (Malullük aylığı), ✓ Yaşlılık sigortası (Yaşlılık aylığı),

Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu (1971)		<p>toptan ödeme),</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Ölüm sigortası (Ölen sigortalının eşine çocuklarına, ana ve babasına aylık, toptan ödeme yapılması, cenaze masrafı ödemesi),
1580 Sayılı Belediye Kanunu (1930)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Belediye sınırları içindeki fakir kişiler, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Fakir ailelerin ikiz çocuklarına, öksüz, fakir, kimsesiz çocuklara para, hekim, ilaç, yeme, içme, giyinme, barınma, eğitim yardımı, ✓ Fakir hastalara bakım, ilaç temini, fakirlerin cenazelerinin kaldırılması, bakacak kimsesi olmayanlara bakım hizmeti, ✓ Asker ailelerinden muhtaç olanlara yardım,
1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1930)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Fakir kadınlar, ✓ 12 yaşından küçük çocuklar 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Fakir kadınların doğumlarında gerekli tıbbi desteğin sağlanması, ✓ 12 yaşından küçük çocukların işçiliğinin önlenmesi,
1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu (1973)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Eğitim çağındaki tüm kadın, erkek nüfus, ✓ Maddi olanaklardan yoksun başarılı öğrenciler, ✓ Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocuklar, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kadın, erkek herkese eğitimde fırsat ve olanak eşitliğinin sağlanması, ✓ Yüksek eğitim kademelerine kadar parasız yatılılık, burs, kredi ve diğer gerekli yardımların sağlanması, ✓ Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirlerin alınması, ✓ Okul-aile birliklerinin maddi olanaklardan yoksun öğrencilerin zorunlu gereksinimlerini karşılamak üzere aynî ve nakdî bağışlarının kabulü,
1757 Toprak Ve Tarım Reformu Kanunu (1973)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Topraksız veya az topraklı çiftçi aileleri, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Toprak mülkiyet dağılımının verimlilik ve sosyal adalet ilkelerine uygun olarak düzenlenmesi, ✓ Kamulaştırılan arazilerin çiftçilere dağıtımı, ✓ Tarım dışı sektörlere aktarım için çalışmalar yürütmek, ✓ Dış ülkelere işçi olarak gönderilme konusunda öncelik sağlanması,
2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun (1976)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 65 yaş (Muhtaç, güçsüz, kimsesiz) /Muhtaçlık Kriteri ✓ 18 yaş üzeri engelli / Muhtaçlık sınırı ✓ 18 yaş altı engelli yakını/ Muhtaçlık sınırı 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Periyodik maaş ödemesi, ✓ (65 Yaş maaşı), ✓ (Engelli maaşı),

<p>2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu (1981)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yükseköğretimdeki öğrenciler, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yükseköğretimdeki öğrencilerin barınma ve beslenmeye ilişkin sosyal gereksinimlerinin karşılanması, ✓ Yükseköğretimdeki öğrencilere öğrenim gördükleri kurumlarda geçici işlerde kısmi zamanlı olarak çalışmaları ✓ Üniversiteler ve Yüksek Teknoloji Enstitülerine makbuz karşılığı ve yalnızca para olarak yapılan bağışların tamamının gelir ve kurumlar vergisi matrahından indirilebilmesi,
<p><u>2684 Sayılı İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun (1982)</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarındaki öğrenciler / Maddi olanaklardan yoksun ve başarılı olmak, ✓ Yetiştirme yurtlarındaki veya haklarında tedbir kararı olan öğrenciler / Yoksunluk koşulu aranmaz, ✓ Doğal afetler, savaş ve olağanüstü haller sebebiyle korunmaya muhtaç duruma düşmüş olan çocuklar / Sınavsız parasız yatılılık, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Parasız yatılı öğrenim (Eğitim araç ve gereçleri, yiyecek, giyecek, harçlık ve diğer gereksinimleri ile ilgili sosyal yardımlar) ✓ Burslu öğrenim ✓ Milli Eğitim Bakanlığınca muayene ve tedavi giderlerinin karşılanması
<p><u>2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983)</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, ✓ Korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç çocuk, ✓ Korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç özürü, ✓ Korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç yaşlı, ✓ Korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç diğer kişiler, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kurumsal bakım hizmetlerinin sağlanması: ✓ 0- 12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklar için Çocuk Yuvaları, ✓ 13- 18 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklar için Yetiştirme Yurtları, ✓ 0- 6 yaş grubundaki çocuklar için Kreş ve Gündüz Bakımevleri, ✓ Muhtaç yaşlı kişiler için Huzurevleri, ✓ Bedensel, zihinsel ve ruhsal özürler için Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri, ✓ Sokakta çalışan çocuk ve gençler için Çocuk ve Gençlik Merkezleri, ✓ İstismara uğrayan kadın veya erkekler için Kadın veya Erkek Konukevleri, ✓ Toplumun ve ailenin gelişmesi için Toplum veya Aile Danışma Merkezleri, ✓ Özürü çocuklar ve aileleri için gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarını Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezleri, ✓ Birden çok sosyal hizmet kuruluşunun tek yönetim ve denetim altında kurulması için “Çok Amaçlı Sosyal Hizmet Kuruluşları”;

		<ul style="list-style-type: none"> ✓ 0-18 yaşlar arasındaki korunmaya muhtaç çocuklar için Çocuk evleri ✓ Yaşlı bireylere gündüzlü bakım ve evde bakım hizmeti sunmak için Yaşlı Hizmet Merkezi Suça yönelen çocukların geçici süre bakım ve korunmaları için Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi ✓ İstismara uğramış çocukların geçici süre bakım ve korunmaları için Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi ✓ Koruma kararı devam eden kız çocuklarından evlenenlere çeyiz gereksinimlerini karşılamak için evlenme yardımı ✓ Ayni ve nakdi yardımlar ✓ Korunmaya muhtaç çocukların eğitim ve öğretimleri ✓ SHÇEK ve bağlı tüm birimlerine makbuz karşılığı yapılan ayni ve nakdi tüm bağışların tamamının gelir ve kurumlar vergisi matrahından indirilebilmesi,
2860 Sayılı Yardım Toplama Kanunu (1983)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yardım toplamaya yetkili kişiler, ✓ Yardım toplamaya yetkili kuruluşlar, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Muhtaç kişilere yardım sağlamak,
2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu (1983)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tarım işçileri, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tarım işçilerinin sosyal sigorta haklarına ve sosyal yardım haklarına sahip olması,
2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına Ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu (1983)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tarımda kendi adına ve hesabına çalışanlar, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tarımda kendi adına ve hesabına çalışanların malullük, yaşlılık ve ölüm hallerinde Kanunda yazılı koşullarla sosyal sigorta haklarının ve sosyal yardımların sağlanması,
2985 Sayılı TOKİ Kanunu	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Harp ve vazife malulü olmaları sebebiyle kendilerine aylık bağlananlar, ✓ Bu kişilerin dul ve yetimleri, ✓ Alt-yoksul grubu ile dar-orta gelir grubu, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Toplu konut idaresince faizsiz kredi sağlanması, ✓ Uzun dönemli düşük ödemeli sosyal konut temini,
3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu (1986)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Muhtaç kişiler / Muhtaçlık kriteri, ✓ Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişiler / Muhtaçlık Kriteri, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şartlı Nakit Transferleri, ✓ Nakdi sosyal yardımlar, ✓ Ayni sosyal yardımlar, ✓ SYDV'lere yapılan ayni ve nakdi bağışların tamamının gelir ve kurumlar vergisi matrahından indirilebilmesi,
3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu (1986)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Örgün eğitim sisteminden ayrılmış kişiler, ✓ Özel eğitime muhtaç kişiler, ✓ Özürlüler, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Meslek kurslarının düzenlenmesi, ✓ Özel meslek kurslarının düzenlenmesi,

3816 Sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Kanunu (1992)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sosyal güvencesi bulunmayan kişiler / Ödeme gücü bulunmaması, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tedavi Giderlerinin "Yeşil Kart" ile devlet tarafından karşılanması,
4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu (1999)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Çalışabilecek durum ve isteğinde olmasına karşın kendi isteği dışında işsiz kalan sigortalılar, ✓ Ekonomik, sektörel veya bölgesel krizlerden olumsuz etkilenerek haftalık çalışma sürelerini geçici olarak azaltan ya da tamamen veya kısmen faaliyetini durduran işyerleri, ✓ Esnaf Ahilik Sandığı sigortalıları, ✓ Türkiye İş Kurumu tarafından işbaşı eğitim programlarını tamamlayan 18-29 yaş arası kişiler, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Belirli süre için işsizlik ödeneği ödenmesi, ✓ Aktif istihdam politikaları kapsamında yeni iş edindirme, istihdamı artırıcı ve koruyucu tedbirlerin alınmasını sağlamak, ✓ Kısa çalışma ödeneği ödenmesi, ✓ Esnaf Ahilik Sandığı ödeneği, ✓ İşbaşı eğitimi tamamlayanları 3 ay içinde istihdam eden işyerinin sektörüne göre sigorta primlerinin işveren hisselerine ait kısmının belli süre İşsizlik Fonunca karşılanması,
4458 Sayılı Gümrük Kanunu (1999)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Engelliler 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Malul ve engellilerin kullanımına mahsus eşyalarda gümrük vergisi muafiyeti
4736 Sayılı Kamu Kurum Ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal Ve Hizmet Tarifeleri İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2002)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Engelliler (Sağlık kurulu raporuyla %40 ve üzerinde engelli olduğunu belgeleyen), ✓ Ağır engellilerin kendileri ve birlikte seyahat ettiği refakatçisi, ✓ 60 yaş ve üstü bireylerin, ✓ 65 yaş ve üzeri kişiler 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ücretsiz veya indirimli yolculuk hakkı
4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi (2002)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Engelliler (Engellilik oranı %90 ve daha fazla olan malul ve engelliler) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Engellilere yönelik Motorlu Taşıtlar Vergisi muafiyeti
4857 Sayılı İş Kanunu (2003)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Korunmalı işyerlerinde çalıştırılan ve iş gücü piyasasına kazandırılmaları güç olan zihinsel veya ruhsal engelliler, ✓ Engelliler, ✓ Eski hükümlüler, ✓ 15 yaşından küçük çocuklar, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İşverenlerce zamanında ödenmiş olan ücretlerin Kanunda öngörülen miktarlarının Hazine tarafından işverene ödenmesi, ✓ 50+ işçi çalıştıran özel sektör işyerlerinde %3, kamu işyerlerinde %4 engelli ve %2 eski hükümlü istihdamının sağlanması, ✓ 15 yaşından küçük çocukların işçiliğinin önlenmesi,
5102 Sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin Kanun (2004)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yurt içinde ve dışında yüksek öğrenim gören öğrenciler / yeterlikleri ve gereksinimleri tespit edilen öğrenciler, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Burs, kredi ve nakdi yardım verilmesi, ✓ Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunca verilen burs-kredi ve nakdi yardımların haczedilemez niteliğinde olması,

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklar, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek, ✓ Sosyal tesisler kurmak, ✓ Meslek ve beceri kazandırma kursları açmak,
5253 Sayılı Dernekler Kanunu (2004)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Dernekler, ✓ Federasyonlar, ✓ Konfederasyonlar, ✓ Vakıf dışındaki kar amacı gütmeyen kuruluşlar, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kamu kurum ve kuruluşları ile görev alanlarına giren konularda ortak projeler yürütmesi durumunda proje maliyetlerinin en fazla yüzde ellisi oranında aynı veya nakdi katkı sağlanabilmesi, ✓ Engellilerin ve eski hükümlülerin mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyonu, kendi işlerini kurmaları, engellilerin iş bulmasını sağlayacak destek teknolojilerine ilişkin projeler ile benzeri projelerde bu oranın aranmaması,
5273 Sayılı Arsa Ofisi Kanunu Ve Toplu Konut Kanunu'nda Değişiklik Yapılması İle Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün Kaldırılması Hakkında Kanun (2004)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Arsaların aşırı fiyat artışlarını önlemek, ✓ Konut üretimi için arazi ve arsa sağlamak, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ferdi veya toplu konut kredisi vermek, ✓ Kanundaki tüm hedefler için sağlanan kredilere faiz sübvansiyonu uygulamak,
5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (2005)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yoksul, muhtaç ve kimsesizler ✓ Engelliler 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yoksullara mikro kredi verilmesi, ✓ Yoksul ve muhtaçlar için ödenek kullanımı, ✓ Yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere sosyal hizmet ve yardımların sağlanması,
5363 Sayılı Tarım Sigortaları Kanunu (2005)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bitkisel ve hayvansal üretim ile uğraşan gerçek ve tüzel kişiler, ✓ Kayıtlılık esaslı, ✓ Gönüllülük esasıyla sigorta yaptıran üreticiler, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bakanlar Kurulunca Kanunda yer alan tarımsal faaliyette bulunanların zararlarına ve risklerine yönelik teminat belirleme, ✓ Devlet tarafından ürünler, riskler, bölgeler ve işletmeler ölçeğinde prim desteği sağlanması, ✓ Tarımsal faaliyetlere yönelik risklerin teminat altına alındığı Tarım Sigortaları Havuz gelirlerinin her türlü vergi, resim ve harçtan muaf tutulması, ✓ Devlet denetimi, gözetimi ve garantisinde işleyen sigorta sistemi,
5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun (Özürlüler Ve Bazı Kanun Ve	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Özürlüler, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İnsan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde, özürlülerin ve özürlülüğün her tür istismarına karşı sosyal politikaların geliştirilmesi,

<p>KHK'larda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun) (2005)</p>		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Özürlülere yönelik hizmetlerin sunumunda aile bütünlüğünün korunması ✓ Kişinin sosyal ve fiziksel çevresinden ayrılmaksızın evde bakım hizmetinin sunulması ✓ Kurum bakımı modellerinin sunulması, ✓ Özürlülerin yetenekleri doğrultusunda meslekî rehabilitasyon hizmetlerinin sunulması, ✓ Belediyelerce özürlüler için sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması, ✓ Özürlü çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve özürlü olmayanlarla eşit eğitim olanağı sağlanması, ✓ Özürlü üniversite öğrencilerinin öğrenim yaşamlarını kolaylaştırabilmek için Yükseköğretim Kurulu bünyesinde araç-gereç temini, özel ders materyallerinin hazırlanması, özürlülere uygun eğitim, araştırma ve barındırma ortamlarının hazırlanmasının temini için Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Merkezinin kurulması, ✓ Maaş bağlanması, ✓ Resmî veya özel bakım kurumlarında bakım hizmeti sağlanması, ✓ Bakıma muhtaç özürlülere sunulan ikametinde bakım hizmeti karşılığı olarak bakım ücreti sağlanması, ✓ Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam etmeleri uygun görülen özürlülerin eğitim giderlerinin Milli Eğitim Bakanlığınca karşılanması, ✓ Büyükşehir belediyelerindeki danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri vermek üzere özürlü hizmet birimlerinin kurulması,
<p>5393 Sayılı Belediye Kanunu (2005)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Dar gelirliler, yoksullar, muhtaçlar, kimsesizler ve engelliler, ✓ Dar gelirli kişiler, afete maruz kalanlar, sanayi bölgelerinden nakledilecekler /kendisine, eşine veya on sekiz yaşından küçük çocuklarına ait konutu olmaması, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sosyal hizmet ve Sosyal yardımların sağlanması, ✓ Takdir komisyonu tarafından belirlenecek tutardan aşağı olmamak üzere arsa tahsisinin sağlanması, ✓ Yaşlılara, kadınlara, çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetler için gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulanması,
<p>5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Korunma gereksinimi olan çocuklar, ✓ Suça sürüklenen çocuklar, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Danışmanlık tedbiri alınması, ✓ Eğitim tedbiri alınması, ✓ Bakım tedbiri alınması,

(2005)		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sağlık tedbiri alınması, ✓ Barınma tedbiri alınması,
5434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu (1949)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi çalışanlar ve bakmakla yükümlü buldukları aile bireyleri, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Emekli aylığı, ✓ Adi malullük aylığı, ✓ Vazife Malullüğü aylığı, ✓ Harp malullüğü, ✓ Dul ve yetim aylığı, ✓ Sosyal yardımlar, ✓ Yakacak yardımı,
5488 Sayılı Tarım Kanunu (2006)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tarım sektöründe ve kırsal alanda faaliyet gösteren çiftçiler, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Doğrudan gelir desteği, ✓ Fark ödemesi, ✓ Telafi edici ödemeler, ✓ Hayvancılık destekleri, ✓ Tarım sigortası ödemeleri, ✓ Kırsal kalkınma destekleri,
<u>5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (2006)</u>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ En az on yıldan beri sigortalı bulunup, toplam olarak 1800 gün veya başka birinin sürekli bakımına muhtaç derecede malûl olan sigortalılar / Sigortalılık süresi aranmaksızın 1800 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olması, ✓ Genel Sağlık Sigortası kapsamındakiler; ✓ Taşınır ve taşınmazların dikkate alınarak test yöntemleri ve veriler kullanılarak tespit edilecek aile içindeki geliri kişi başına düşen aylık tutarı asgari ücretin üçte birinden az olan vatandaşlar ile gelir belirlemesi yapılmaksızın genel sağlık sigortalılığı ya da bakmakla yükümlü olduğu kişi bulunmayan Türk vatandaşlarından 18 yaşını doldurmamış çocuklar, ✓ Uluslararası koruma başvurusu veya statüsü sahibi ve vatansız olarak tanınan kişiler, ✓ 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümlerine göre aylık alan kişiler, ✓ 1005 sayılı İstiklal Madalyası Verilmiş Bulunanlara Vatani Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkında Kanun hükümlerine göre şeref aylığı alan kişiler, ✓ 3292 sayılı Vatani Hizmet Tertibi Aylıklarının Bağlanması Hakkında Kanun hükümlerine göre aylık alan kişiler, ✓ 2828 sayılı SHÇEK Kanunu hükümlerine göre korunma, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden ücretsiz 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Emeklilik veya yaşlılık aylığı bağlanması talebinde bulunan kadın sigortalılardan başka birinin sürekli bakımına muhtaç derecede ağır engelli çocuğu bulunanların Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra geçen prim ödeme gün sayılarının dörtte bir oranında artırılması, ✓ Sigortalı kişinin başka birinin sürekli bakımına muhtaç olması durumunda aylık bağlama oranının 10 puan artırılması, ✓ GSS kapsamında sağlık hizmetinin sağlanması,

	<p> faydalanan kişiler ile ana ve babası olmayan Türk vatandaşlarından 18 yaşını doldurmamış çocuklar,</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Harp malullüğü aylığı alanlar ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamında aylık alanlar, ✓ 442 sayılı Köy Kanununun (...) (1) ek 16'ncı maddesine göre aylık alan kişiler, (1) ✓ Dünya Olimpiyat ve Avrupa Şampiyonluğu Kazanmış Sporculara ve Bunların Ailelerine Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümlerine göre aylık alan kişiler, ✓ Mütakabiliyet esası da dikkate alınmak koşuluyla, oturma izni almış yabancı ülke vatandaşlarından yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında sigortalı olmayan kişiler, ✓ 4447 sayılı Kanun gereğince işsizlik ödeneği, Esnaf Ahilik Sandığı ödeneğinin ve ilgili kanunları gereğince kısa çalışma ödeneğinden yararlandırılan kişiler, ✓ Sosyal güvenlik kanunlarına göre gelir veya aylık alan kişiler, ✓ Başka bir ülkede sağlık sigortasından yararlanma hakkı bulunmayan vatandaşlar, 	
<p><u>5737 Sayılı Vakıflar Kanunu (2008)</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İhtiyaç sahibi insanlar, ✓ Muhtaç ve engelliler, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Öğrenci yurtları sağlık ve sosyal yardım kurumları açarak hizmet sağlanması, ✓ Aşevleri kurarak hizmet sağlanması, ✓ Öğrencilere eğitim yardımı yapılması, ✓ Sosyal yardımlarda bulunulması, ✓ Muhtaç ve engellilere aylık bağlanması,
<p>6284 Sayılı Ailenin Korunması Ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şiddet mağduru kadın ve çocuklar, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Koruyucu tedbir kararlarının alınması, ✓ Önleyici tedbir kararlarının alınması, ✓ Şiddet önleme ve izleme merkezlerinin kurulması, ✓ Geçici maddi yardımların sağlanması, ✓ Sağlık giderlerinin karşılanması, ✓ Harçlar ve masraflardan, vergilerden muafiyet

EK 7: 3294 Sayılı Kanun'un Değiştirilen veya İptal Edilen Maddelerine İlişkin Kanun Ve Yürürlüğe Giriş Tarihleri İle Değişen Maddeleri

Değiştiren Kanunun/KHK'nin Numarası	3294 sayılı Kanunun değişen veya iptal edilen maddeleri	Yürürlüğe Giriş Tarihi
3520	-	10/2/1989
3571	4	20/6/1989
3582	1 inci madde,	1/1/1988
	2, 7, 8, Ek Madde 1	4/7/1989
3824	4'üncü maddenin birinci ve beşinci fıkraları	11/7/1992
	4'üncü maddenin üçüncü ve dördüncü fıkraları	1/1/1993
4122	4	26/7/1995
KHK/571	4	30/5/1997
KHK/572	2	6/6/1997
4397	4	10/7/1999
4842	37/5 inci maddesi	1/1/2004
5263	7, 9	9/12/2004
5272	8	24/12/2004
5754	2	1/10/2008
5838	4	1/1/2010

6353	2, Ek Madde 2	12/7/2012
6456	2	18/4/2013
6462	4, 5, Ek Madde 2	3/5/2013
6518	9, Ek Madde 3, Ek Madde 4, Geçici Madde 2, Geçici Madde 3	19/2/2014
6525	7	31/3/2014 tarihinden geçerli olmak üzere 27/2/2014
6529	8	13/3/2014
6704	Ek Madde 5	26/4/2016
7103	4	27/3/2018
7144	7	25/5/2018
KHK/700	2, 3, 4, Ek 5	24/6/2018 tarihinde birlikte yapılan TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanının ant içerek göreve başladığı tarihte (9/7/2018)

Kaynak: (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu)

EK 8: 2022 Sayılı Kanun'un Değiştirilen veya İptal Edilen Maddelerine İlişkin Kanun ve Yürürlüğe Giriş Tarihleri İle Değişen Maddeleri

Değiştiren Kanunun/ KHK'nin Numarası	2022 sayılı Kanunun değişen veya iptal edilen maddeleri	Yürürlüğe Giriş Tarihi
3783	—	7/3/1992 tarihini takip eden aybaşı
5335	7	27/4/2005
5378	Madde 1 ve Ek Madde 1	7/7/2005
5597	8	23/3/2007
5754	3, Ek Madde 1 ve Geçici Madde 1	8/5/2008
(5754 sayılı Kanun ile değişik)5510	7	1/10/2008
5797	8, Ek Madde 2	19/8/2008
6111	5, Geçici Madde 2	25/2/2011
KHK/662	1, 8	2/11/2011
6462	Ek Madde 1	3/5/2013
6495	1, 2, 3, 4, 8, Ek Madde 1, 2, Geçici Madde 3	2/8/2013
6525	1, 2	27/2/2014
6552	Geçici Madde 4	11/9/2014
6704	1, 2	26/4/2016
7143	1	1/6/2018

Kaynak: (65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun)

EK 9: 5510 Sayılı Kanun'a Ek ve Değişiklik Getiren Mevzuatın veya Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yürürlüğe Giriş Tarihleri

Değiştiren Kanunun/KHK'nin veya İptal Eden Anayasa Mahkemesi Kararının Numarası	5510 sayılı Kanunun değişen veya iptal edilen maddeleri	Yürürlüğe Giriş Tarihi
5565	108	1/1/2007
5655	69, 108	20/5/2007
5754	3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 76, 78, 80, 81, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 108, GEÇİCİ MADDE 1, GEÇİCİ MADDE 2, GEÇİCİ MADDE 3, GEÇİCİ MADDE 4, GEÇİCİ MADDE 5, GEÇİCİ MADDE 6, GEÇİCİ MADDE 7, GEÇİCİ MADDE 8, GEÇİCİ MADDE 9, GEÇİCİ MADDE 10, GEÇİCİ MADDE 11, GEÇİCİ MADDE 12, GEÇİCİ MADDE 13, GEÇİCİ MADDE 14, GEÇİCİ MADDE 15, GEÇİCİ MADDE 16, GEÇİCİ MADDE 17, GEÇİCİ MADDE 18, GEÇİCİ MADDE 19, GEÇİCİ MADDE 20, GEÇİCİ MADDE 21, GEÇİCİ MADDE 22, İkinci Kısım Üçüncü Bölümün başlığı	8/5/2008
5763	GEÇİCİ MADDE 23, GEÇİCİ MADDE 24	26/5/2008
	81, GEÇİCİ MADDE 16	1/10/2008
5797	GEÇİCİ MADDE 4, GEÇİCİ MADDE 12, GEÇİCİ MADDE 16, GEÇİCİ MADDE 25	19/8/2008
	81	1/10/2008

	80	15/10/2008
5838	5, GEÇİCİ MADDE 14	1/10/2008 tarihinden geçerli olmak üzere 28/2/2009
	93, 97, 100	28/2/2009
	102, EK MADDE 1	1/8/2009
5917	68,100,102	10/7/2009
5921	EK MADDE 2	18/8/2009
5951	GEÇİCİ MADDE 26	1/1/2010 tarihinden geçerli olmak üzere 5/2/2010
5947	73	30/1/2011
	EK MADDE 3	30/7/2010
5997	40, 67, 106, GEÇİCİ MADDE 12/4	19/6/2010
	GEÇİCİ MADDE 4, GEÇİCİ MADDE 12/4,12/5, GEÇİCİ MADDE 18	1/10/2008 tarihinden geçerli olmak üzere 19/6/2010
	GEÇİCİ MADDE 27	1/4/2002 tarihinden geçerli olmak üzere 19/6/2010
6009	EK MADDE 4	15/1/2010 tarihinden geçerli olmak üzere 1/8/2010
6111	MADDE 5'in birinci fıkrasının (g) bendine eklenen cümle, MADDE 6'nın birinci fıkrasının (ı) bendindeki "belgeleyenler ile 65 yaşını dolduranlardan talepte bulunanlar," şeklindeki ibare değişikliği, MADDE 8, MADDE 9, MADDE 67'nin dördüncü fıkrasının ikinci cümlesinden çıkarılan ibare, MADDE 80, MADDE 90, MADDE 106, GEÇİCİ MADDE 12'nin sekizinci fıkrasına eklenen cümle haricindeki değişiklikler, GEÇİCİ MADDE 30	1/10/2008 tarihinden geçerli olmak üzere 25/2/2011
	GEÇİCİ MADDE 34	1/1/2011 tarihinden geçerli olmak üzere 25/2/2011
	MADDE 18, MADDE 41, MADDE 51, MADDE 67'deki diğer hükümler, MADDE 86, MADDE 96, MADDE 102'ye eklenen (l) bendi haricindeki	25/2/2011

	değişiklikler, GEÇİCİ MADDE 7, GEÇİCİ MADDE 12'nin sekizinci fıkrasına eklenen cümle, GEÇİCİ MADDE 16, GEÇİCİ MADDE 19, GEÇİCİ MADDE 28, GEÇİCİ MADDE 31, GEÇİCİ MADDE 33, GEÇİCİ MADDE 35, GEÇİCİ MADDE 36	
	MADDE 3, MADDE 5'in birinci fıkrasının (g) bendine eklenen cümle haricindeki değişiklikler, MADDE 6'nın birinci fıkrasının (i) bendindeki "Kamu idarelerinde ve Kanunun ek 5 inci maddesi kapsamında sayılanlar" şeklindeki ibare değişikliği, MADDE 7, MADDE 45, MADDE 53, MADDE 60, MADDE 61, MADDE 81, MADDE 82, MADDE 87, MADDE 88, MADDE 102'ye eklenen (l) bendi, EK MADDE 5, EK MADDE 6, GEÇİCİ MADDE 29, GEÇİCİ MADDE 32	1/3/2011
6191	40, 47, 49	22/3/2011
KHK/665	4, 5	2/11/2011
KHK/666	80, GEÇİCİ MADDE 4	15/1/2012
6270	60, 64, 65, 68, 70, 102, GEÇİCİ MADDE 7, GEÇİCİ MADDE 37	26/1/2012
	14	1/2/2012
	43, GEÇİCİ MADDE 38	1/1/2012 tarihinden geçerli olmak üzere 1/3/2012
	EK MADDE 7	1/3/2012
6283	67, 68, 102, GEÇİCİ 20, İşlenemeyen Hüküm	8/3/2012
	GEÇİCİ 39, GEÇİCİ 40	2013 yılı Ocak ödeme döneminde
6322	EK MADDE 2, GEÇİCİ MADDE 41	15/6/2012
6353	6, 41, 47, 69, 73, GEÇİCİ MADDE 4, GEÇİCİ MADDE 14, GEÇİCİ MADDE 18, GEÇİCİ MADDE 42, GEÇİCİ MADDE 43, GEÇİCİ MADDE 44	12/7/2012
6385	40	2008 yılı Ekim ayı başından geçerli olmak üzere 19/1/2013
	67	1/6/2012 tarihinden geçerli olmak

		üzere 19/1/2013
	73, GEÇİCİ MADDE 38, GEÇİCİ MADDE 45, GEÇİCİ MADDE 46, GEÇİCİ MADDE 47, GEÇİCİ MADDE 48	19/1/2013
	81, 83, 84, EK MADDE 8	1/9/2013
6458	3, 60, 61	11/4/2013
6462	13, 14, 15, 19, 25, 28, GEÇİCİ MADDE 4, GEÇİCİ MADDE 10, GEÇİCİ MADDE 37, GEÇİCİ MADDE 39	3/5/2013
6486	MADDE 81'deki (i) bendi haricindeki değişiklikler	1/1/2013 tarihinden geçerli olmak üzere 29/5/2013
	60, 61, 72, 73, GEÇİCİ MADDE 49, GEÇİCİ MADDE 50	29/5/2013
	MADDE 81 (i) bendi	1/6/2013
6494	60	7/7/2013
6495	4, 66, GEÇİCİ MADDE 51	2/8/2013
	5, 47, GEÇİCİ MADDE 14, GEÇİCİ MADDE 52	Ağustos 2013 ödeme döneminden geçerli olmak üzere 1/1/2014
6518	63	19/2/2014
Anayasa Mahkemesi'nin 28/11/2013 tarihli ve E.: 2013/40, K.: 2013/139 sayılı Kararı	102	9/5/2014
Anayasa Mahkemesi'nin 29/1/2014 tarihli ve E.: 2013/126, K.: 2014/17 sayılı Kararı	GEÇİCİ MADDE 36	9/5/2014

	GEÇİCİ MADDE 59	13/5/2014 tarihinden geçerli olmak üzere 11/9/2014
6552	MADDE 6 € bendindeki değişiklik, 28, 40, 41, 61, 63, 64, 68, 72, 73, 87, 88, 97, 103, GEÇİCİ MADDE 41, GEÇİCİ MADDE 53, GEÇİCİ MADDE 54, GEÇİCİ MADDE 55, GEÇİCİ MADDE 56, GEÇİCİ MADDE 57, GEÇİCİ MADDE 58, GEÇİCİ MADDE 60	11/9/2014
	82	1/10/2014
	MADDE 6'daki ibare değişikliği, EK MADDE 9	1/4/2015
	80/2'nci fıkrasının (b) bendi	1/10/2008 tarihinden geçerli olmak üzere 23/4/2015
6645	GEÇİCİ MADDE 59	13/5/2014 tarihinden geçerli olmak üzere 23/4/2015
	5, 30, 81, 102, EK MADDE 10, GEÇİCİ MADDE 14, GEÇİCİ MADDE 20, GEÇİCİ MADDE 43, GEÇİCİ MADDE 61, GEÇİCİ MADDE 62, GEÇİCİ MADDE 63, GEÇİCİ MADDE 64, GEÇİCİ MADDE 65, GEÇİCİ MADDE 66	23/4/2015
Anayasa Mahkemesi'nin 25/12/2014 tarihli ve E.: 2014/74, K.: 2014/201 sayılı Kararı	66	23/5/2015
6655	GEÇİCİ MADDE 67	1/1/2016
6661	GEÇİCİ MADDE 68	1/1/2016 tarihinden geçerli olmak üzere 27/1/2016
	60, 67, EK MADDE 11	10/2/2016
6663	81	1/3/2016
	6, 30, 47, 87, GEÇİCİ MADDE 14	10/2/2016 tarihini takip eden ödeme dönemi başında
6676	5, 7, 80, 87	1/3/2016

6704	GEÇİCİ MADDE 69	26/4/2016
6728	12, 81, 86, 91, 100, 102, EK MADDE 2, EK MADDE 12, GEÇİCİ MADDE 68,	9/8/2016
	102'nci maddenin (n) bendi	1/1/2018
6745	73	7/9/2016
	3, 81, 88	1/10/2016
6761	82	1/1/2017
6764	5, 6, 7, 80, 81, 87, Geçici Madde 70	9/12/2016
KHK/680	4, 46	6/1/2017
KHK/681	3, 60, 61, 63,65, 66, 67, 69, 70, 73, 80, 87, 88	1/3/2017
6770	GEÇİCİ MADDE 71, GEÇİCİ MADDE 72	27/1/2017
6824	GEÇİCİ MADDE 41, GEÇİCİ MADDE 71	8/3/2017
	80, 81, EK MADDE 13, EK MADDE 14, GEÇİCİ MADDE 73	1/4/2017
	60, 61	1/1/2018
KHK/690	60, 70, EK MADDE 15	29/4/2017
	7, 35, 69 6/1/2017 tarihinden geçerli olmak üzere	29/4/2017
	40, 47, 49, 57, GEÇİCİ MADDE 18	27/7/2016 tarihinden geçerli olmak üzere 29/4/2017
	53, 80, 81, 87, GEÇİCİ MADDE 16, GEÇİCİ MADDE 21	29/4/2017 tarihini izleyen aybaşında
7020	88 inci maddesinin on altıncı fıkrasına eklenen cümlesi	1/1/2018 tarihinden itibaren vadesi gelen alacaklara uygulanmak üzere 27/5/2017
	88 inci maddesinin yirmi ikinci fıkrasından sonra gelmek üzere eklenen fıkra	27/5/2017
KHK/694	40, 67	25/8/2017
7061	88	5/12/2017

KHK/696	60	24/12/2017
7072	4, 46	8/3/2018
7073	3, 60, 61, 63,65, 66, 67, 69, 70, 73, 80, 87, 88	1/3/2017
7077	7, 35, 69 6/1/2017 tarihinden geçerli olmak üzere	8/3/2018
	40, 47, 49, 57, GEÇİCİ MADDE 18	27/7/2016 tarihinden geçerli olmak üzere 8/3/2018
	53, 80, 81, 87, GEÇİCİ MADDE 16, GEÇİCİ MADDE 21	8/3/2018 tarihini izleyen aybaşında
	60, 70, EK MADDE 15	8/3/2018
7078	40, 67 8/3/2018	
7099	11, 100 10/3/2018	
7103	GEÇİCİ MADDE 75	1/1/2018 tarihinden geçerli olmak üzere 27/3/2018
	34, 86, EK MADDE 9, GEÇİCİ MADDE 66, GEÇİCİ MADDE 74	27/3/2018
	EK MADDE 16, EK MADDE 17	Yayın tarihi olan 27/3/2018'i izleyen aybaşında (1/4/2018)
7143	81, EK MADDE 18, GEÇİCİ MADDE 76	18/5/2018
7144	102	25/5/2018
KHK/703	4, 40, 43, 47, 48, 66, 73, 80, 81, 88, 89, 90, EK MADDE 2, EK MADDE 7, GEÇİCİ MADDE 20, GEÇİCİ MADDE 38	24/6/2018 tarihinde birlikte yapılan TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanının ant içerek göreve başladığı tarihte (9/7/2018)
7146	40	3/8/2018
	GEÇİCİ MADDE 77	1/1/2019
	EK MADDE 3	1/1/2019
7151	63	5/12/2018

7161	3,81, Ek Madde 19 3'üncü madde	18/1/2019 olan yayımı tarihinde, 81'inci madde yayımını izleyen aybaşından itibaren uygulanmak üzere yayımı tarihinde, Ek Madde 19 yayımı tarihini takip eden ilk ödeme döneminde
7162	Geçici Madde 78	1/1/2019 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde (30/1/2019)

Kaynak: (Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu)

EK 10: 2828 Sayılı Kanun'a Ek Ve Değişiklik Getiren Mevzuatın Yürürlüğe Giriş Tarihleri

Değiştiren Kanunun/ KHK'nin veya İptal Eden Anayasa Mahkemesi Kararının Numarası	2828 sayılı Kanunun değişen veya iptal edilen maddeleri	Yürürlüğe Giriş Tarihi
3204	—	22/5/1985
3413	—	2/3/1988
KHK/356	—	18/3/1989
KHK/396	—	29/12/1989
3703	—	18/3/1989 tarihinden geçerli olmak üzere 23/3/1991
KHK/433	16	15/7/1991 tarihinden geçerli olmak üzere 8/7/1991
4122	—	26/7/1995
KHK/572	—	6/6/1997
4549	—	12/3/2000
KHK/594	—	27/3/2000
5272	18	24/12/2004
5378	3, 4, 9, 10 ve Ek Madde 7,8	7/7/2005
5579	3, Ek Madde 7	10/2/2007
5602	18	21/3/2007 tarihini izleyen aybaşında
KHK/633	Kanunun Adı, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 31, 33, 37, Ek Madde 2, Ek Madde 3	12/6/2011 tarihinde yapılan milletvekili seçiminden sonra kurulan ilk Bakanlar Kurulu üyelerinin atandığı tarihte
KHK/662	3	2/11/2011

6353	Ek Madde 7 ve Geçici Madde 9	12/7/2012
6462	1, 3, 4, 16, 21, 24, 25, 26, Ek Madde 7, Ek Madde 8, Geçici Madde 9	3/5/2013
6495	35/A, 35/B	2/8/2013
6518	1, 3, 4, 16, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 34, Ek Madde 1, Ek Madde 7, Ek Madde 9, Ek Madde 10, Ek Madde 11, Geçici Madde 10, Geçici Madde 11, Geçici Madde 12, Geçici Madde 13, Geçici Madde 14	19/2/2014
6770	Geçici Madde 15	27/1/2017
7063	3	20/12/2017
7103	Ek Madde 1, Geçici Madde 16	27/3/2018
KHK/700	18, 19	24/6/2018 tarihinde birlikte yapılan TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanının ant içerek göreve başladığı tarihte (9/7/2018)
7166	Ek Madde 7, Geçici Madde 17	22/2/2019

Kaynak: (Sosyal Hizmetler Kanunu)

EK 11: 5737 Sayılı Kanun'a Ek ve Değişiklik Getiren Mevzuatın veya Anayasa Mahkemesi Tarafından İptal Edilen Hükümlerin Yürürlüğe Giriş Tarihleri

Değiştiren Kanunun/ İptal Eden Anayasa Mahkemesinin Kararının Numarası	5737 sayılı Kanunun değişen veya iptal edilen maddeleri	Yürürlüğe Giriş Tarihi
5917	III Sayılı Cetvel	1/7/2009 tarihinden geçerli olmak üzere 10/7/2009
6111	7 ve Geçici madde 10	25/2/2011
Anayasa Mahkemesi'nin 17/6/2010 tarihli ve E.: 2008/22, K.: 2010/82 sayılı Kararı	68	11/7/2011
KHK/651	35, 52, 68, Geçici Madde 11	27/8/2011
KHK/666	67, 72, III Sayılı Cetvel	14/1/2012 tarihinden geçerli olmak üzere 2/11/2011
6456	28	27/2/2008 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 18/4/2013 tarihinde
6462	43	3/5/2013
6495	10, 24, GEÇİCİ MADDE 12	2/8/2013
Anayasa Mahkemesi'nin 27/12/2012 tarihli ve E.: 2011/139, K.: 2012/205 sayılı Kararı	67, 72	10/10/2013
7061	20, 52	5/12/2017
7103	GEÇİCİ MADDE 13	27/3/2018
KHK/703	1,20,26, 35,36,37 ila 42,43,44, 45,46,47 ila 51, 52,53 ila 71, 73,74, Geçici Madde 1 İla Geçici Madde 4, (I) ve (II) sayılı cetveller	24/6/2018 tarihinde birlikte yapılan TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanının ant içerek göreve başladığı tarihte (9/7/2018)

Kaynak: (Vakıflar Kanunu)

EK 12: ÖZGEÇMİŞ SAYFASI**KİŞİSEL BİLGİLER**

Adı Soyadı : Dilek ÖZSOY

Doğum Yeri : Batman

Doğum tarihi : 15.05.1968

EĞİTİM DURUMU

Yüksek Lisans : Hacettepe Üniversitesi, İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

Y. Lisans Tezi : Saklı Ekonomi

Üniversite : Hacettepe Üniversitesi, İktisat Bölümü Lisans Programı

Yabancı Dili : İngilizce

İŞ DENEYİMİ

Mesleği : Ekonomist / Türkiye İstatistik Kurumu Uzmanı

Uzmanlık Tezi : İllere Göre Mali Kuruluşların Katma Değerleri

İLETİŞİM

E-posta Adresi : dilekozsoyeco@gmail.com

Tarih : 31 Ekim 2019